

PŘÍRUČNÁ KNIHA **BOHOSLOVÍ PASTÝŘSKÉHO.**

SEPSAL

Dr. ANTONÍN SKOČDOPOLE,

PROFESSOR PASTORÁLKY A KATECHETIKY, ČESTNÝ KANOVNÍK KATH. KAPITOLY
BUDĚJOVICKÉ.

Druhé, přepracované vydání.

Svazek I.

ČÍSLO XXX. ZA ROK 1890.

V PRAZE.

Tiskem kníž. arcibisk. knihtiskárny (Rohlíček & Sievers).

1890.

Předmluva k vydání prvnímu.

Kniha tato jest v literatuře české prvý pokus o stručné, a pokud možná, též úplné vypracování pastýřského bohosloví dle nynějšího stavu vědy této. Když od profesora Jiljího Chládky před 93 léty vydání js u „Počátkové opatrnosti pastýřské,“ byl tento odbor theologie v plénkách, počínaje se vyvinovati. Potřeba spisu o pastýřském úřadování českým jazykem jednajícího dávno již uznána a bezpochyby jen ty obtíže mnohé, které tu překonati jest, byly u příčině, že posud neobjevila se pastorálka česká. Že pak já jsem k dílu takovému přikročil, způsobeno jest ne tolik mým úmyslem aneb domněním, jakobych dosti schopen byl všecky obtíže přemoci, ale spíše okolnostmi, o kterých se tuto šířiti nebudu.

Odevzdávaje veřejnosti skrovnou práci svou, poručím ji vlídnému soudu kompetentních mužů. Každý, komu nynější stav vědy pastorální znám jest, uzná ochotně, že pastoralista český, nalézaje v domácí literatuře pomoc velmi malou, zápasí s obtížemi velikými, byť i měl po ruce dobrá díla cizojazyčná. A kromě toho pastýřské bohosloví ještě samo sebou každému spisovateli nesnáze mnohé působí rozsáhlostí svou; takové seřazení látky, aby vyhovělo zákonům vědecké soustavy, aby nebylo třeba věcí jednou pověděných zase opakovati, anebo trhati a rozdělovati těch, ježto i dle povahy své i ve praxi pastýřské k sobě náležejí — jest při pastorálce mnohem obtížnější nežli při jiných odvětvích posvátné vědy. Každý posud vydaný spis o pastýřském bohosloví potvrzuje pravdy této nade všecku pochybnost. Obvyklé rozdělení podle trojího úřadu církve nevyhnutelně k tomu vede, že díl druhý (o kněžském úřadu) jest pouhá liturgika, o dílu třetím pak že pastoralisté posaváde na rozpacích jsou, čím by jej vyplnili. Soustava tato má ještě tu velikou vadu, že nucena jest opakovati mnoho věcí z dogmatiky, trhati zejména učení o zpovědi, manželství a duchovní správě

u nemocných a stavěti část do dílu 2. a část do dílu 3., na újmu jasnosti, stručnosti a přehlednosti. Zkusiv obtíží těchto přemýšlel jsem po delší čas o soustavě, která by ke skutečné duchovní správě, k životu a působení církve určitěji přihlížela, ni žádně stránky života i působení toho nepomíjela, prostředky pastorační a církevní zákony o jejich užívání dle konečného a jediného úkolu církve katolické posuzovala, pravému jejich významu rozuměti, váhu jejich oceňovati učila. Zdali se mi to podařilo tímto novým plánem, o tom nechať učení bohoslovci soudí. To aspoň jisté jest, že bohosloví pastýřské posud hledá přiměřené soustavy a že pokrok jeho nemálo závisí na šťastném nalezení takové, při které by tato věda skutečně byla soustavně zobrazení činnosti katolické církve skrze veškerenstvo členův i orgánů jejích, a spolu vědecký návod, kterak by zvláště osadní duchovenstvo úřad svůj a službu svou zastávati mělo.

Chtěje zůstatí věren definici bohosloví pastýřského, měl jsem ustavičně k tomu obrácený zřetel, abych činnost církve zobrazoval a vždy to předkládal, co *dle zřejmé vůle a dle ducha církve katolické* činiti náleží, aby se rozmáhalo království boží na zemi.

Spisovatel.

Předmluva k vydání druhému.

Po šestnácti létech vychází tato kniha po druhé na světlo. Za tu dobu měl jsem s dostatek podnětu a příležitosti, abych seznal její vady, a čím více mně tyto na vědomí přicházely, tím i vřeleji jsem toužil, by možná bylo napravit je. Když pak přede dvěma léty slavný výbor Dědictví Svatoprokopského v zásadě na tom se usnesl, že ochoten jest druhé vydání přijati: vynaložil jsem svědomitou pilnost a všecken svobodný čas, abych používaje materialu zatím nasbíraného, doplnil, co scházelo ve vydání prvním, opravil, co chybného, vypustil, co nepotřebného bylo. A tak odevzdávám důst. a vel. pp. spolubratřím spis na větším díle přepracovaný, téměř nový, zejména v tomto prvním svazku. Kniha I o základech pastorače nabyla rozměru mnohem rozsáhlejšího, snad ve svůj a celéh' díla prospěch; obsahujíť se tu pospolu všechny ty věci obecné, jichžto předsláním usnadrěn další postup a zbytečny se činí časté úvody, zacházky a drobení nauky v nekonečné oddíly, články a paragrafy.

V podrobném provedení jednotlivých oddílů shledávají se mnohé odchylky od obyčejných, mezi německými pastoralisty zdomácnělých soustav. Tak n. př. nepřidržel jsem se v homiletice obvyklého rozvrhu na čtyři oddíly (nalezení, pořádání, proslovení, přednášení), ale také nedělám rozdílu mezi *obecnou* a *zvláštní* homiletikou, nejednaje o duchovní řeči dle rozdílnosti obsahu jejího. Pominul jsem oddíl o zvláštní homiletice, poněvadž dalšími studii jsem došel ku poznání, že o jednotlivých obsahem rozdílných kázáních (dogmatických, mravoučných a t. d.) skoro nic pověděti nelze a také v homiletikách obyčejně se nic nenalézá, co již v obecné homiletice v oddílu o látce a rozvoji by se bylo [nepředkládalo aneb aspoň bylo nemělo pověděti, běře-li se náležitý zřetel k úplnosti a ku zjednodušení nauky homiletické. Pakli ale homiletika obecná skutečně již dosti

úplně vykládá zásady a pravidla o duchovní řeči, odpadá potřeba „homiletiky zvláštní,“ náuka o duchovním řečnictví se takto zjednodušuje, větší praktické užitečnosti nabývá, prázdnými paragrafy se neznechucuje.

Praktický, k našim skutečným poměrům přihlízející směr dbal jsem v této práci zachovati všude, vyhýbaje se dalekým zacházkám v jiné odbory bohoslovné a vůbec věcem pouze theoretickým. Ohled na praktickou duchovní správu byl u příčině, že táhnu se také ku státním zákonům, vládním nařízením a nálezům vyšších instancí, kde povědomost jich může duchovnímu správci velmi prospěšna býti. Že jsem k novějším dekretům římských kongregací povinnou pozornost obracel, dosvědčuje spis tento na přemnohých místech, nejvíce v pojednání o bratrstvech a odpustcích.

Přes všecku svědomitou a mnohaletou práci nijak nedomnívám se, že by toto dílo nemělo vad a nedostatkův. Obor tolik rozsáhlý, jako jest pastorálka, téměř ani nedopouští, aby jeden člověk úplně ovládal všecky oddíly jeho, a sotva který pastoralista se nalezne, kterýž by toho byl nezkusil, v jaké nesnáze uvádí s jedné strany snaha nepominouti věcí důležitých a s druhé strany zase ohled, aby kniha nenabyla rozměrů nemírných, praktickým účelům vadných. Tyto nesnáze bohdá omluví nedostatky mého spisu, o kterémž jiného přání nemám, leč aby ctěným bratřím na vinici Páně pracujícím platně posloužil a takto i prospěl milému národu našemu, jehož pravé blaho pastorage v duchu církve katolické vedená lépe zakládati a rozmáhati může nežli jakíkoli jiní prostředkové, jimiž působiti lze ku rozšíření blaživé osvěty, vzdělanosti a mravné síly.

V Budějovicích, dne 26. října 1890.

Spisovatel.

OBSAH.

Ú v o d.

	Str.
§ 1. Úkol církve katolické .	3
§ 2. Bohosloví pastýřské, přední jeho zásada, poměr k ostatním odvětvím theologie	8
§ 3. Pramenové a pomůcky	12
§ 4. Historie a literatura bohosloví pastýřského	13
§ 5. Plán bohosloví pastýřského .	16

K n i h a I.

O základech pastorage.

Hlava I.

Duchovenstvo katolické.

§ 6. Doplnování a působilost' kněžstva. Povolání ku kněžstvu. Příprava ku kněžství. Nadpřirozená působilost'	20
§ 7. Vnější řád a vnitřní jednota hierarchie .	28
§ 8. Působení duchovenstva v církvi vůbec. Církevní úřady a služby; pravomoc. Život v povolání a v úřadě. Svatost kněze. Vědecké vzdělání kněze	32

Hlava II.

Prostředky pastorage	49
----------------------	----

Oddíl I. Náuka církevní,

§ 9. Úřad učitelský. Slovo boží — počátek lidské spásy. Cíl učitelského úřadu v církvi. Vykonávání učitelského úřadu v církvi .	50
---	----

Oddíl 2. Bohoslužba.

Str.

§ 10. Kristův kněžský úřad v církvi. Pojem o liturgii; účel její. Potřeba liturgických forem; jich součásti a druhy. Historický vývin bohoslužebných forem. Normy praxe liturgické	57
§ 11. Posvátné umění	70

O formách liturgických vůbec.

§ 12. A. Slovo liturgické. Liturgický jazyk	73
§ 13. Formuláře liturgické a jejich přednášení. Posvátná poesie, zpěv a hudba	75
§ 14. B. Bohoslužebné konání a pohyby. C. Liturgické symboly, posvátné věci a obecné potřeby bohoslužebné	82
§ 15. Chrám katolický. Posvátné stavitelství. Stavba chrámu; vnitřní rozdělení. Zařízení ve chrámu. Sakristie a její úprava. Svěcení nového chrámu. Znesvěcení a poskvrnění chrámu; rekonsolidace. Kaple a modlitebny. Péče duchovního správce o místa posvátná	87
§ 16. Nádobí a náčiní bohoslužebné. Zvon	112
§ 17. Paramenty liturgické. Roucha bohoslužebná a liturgické ozdoby. Liturgické prádlo. Obecná forma paramentů. látka, liturgické barvy. Benedikce paramentů. Péče duchovního správce o liturgické nádoby a paramenty	117
§ 18. Svaté oleje. Voda a sůl. Světlo. Kadidlo	132
§ 19. Obecné povinnosti kněze a lidu k liturgii. Poměr duchovního k liturgii. Povinnosti kněze stran kultu. Obecné povinnosti věřících ke kultu. Služebnictvo chrámové	140

Oddíl 3 Královský úřad.

§ 20. Úkol jeho; kázeň církevní	150
§ 21. Vykonávání královského úřadu v církvi; diecése a biskup, církevní osada a farář. Úřad a pravomoc faráře. Kněží pomocníci. Poměr mezi farářem a osadníky. Zvláštní povinnosti osadníků	152
§ 22. Farní úřad před právem občanským a jeho styky s úřady veřejnými	161
§ 23. Knihy a písemnosti farské. Obecná pravidla o vedení a chování farských knih. Opravy, doplňky a změny v matrikách. Listy z matrik. Výtahy z matrik. Vysvědčení, potvrzování, zprávy úřední. Chování u zřejmosti a bezpečnosti	162
§ 24. Povaha i směr působení pastýřského	185
§ 25. Vzorný život a příkladné obcování pastýře. Neúhonný a vzorný život vůbec. Soukromý život duchovního správce. Svornost kněží na osadě. Společenské obcování duchovního správce	186
§ 26. Vážnost, důvěra a láska lidu k duchovnímu pastýři	196
§ 27. Horlivost a opatrnost —, obecný ráz všeho působení pastýřského. Pastýřská horlivost. Opatrnost pastýřská	198
§ 28. Znalost osady, lidí a životních poměrů, obecných a zvláštních, nebezpečností křesťanského mravu a života. Znalost lidské přirozenosti vůbec, osady zvláště. Bdělost duchovního správce. Čelná	

	Str.
nebezpečnoství křesťanské víry a mravnosti. A. Obecné příčiny, podněty a příležitosti ku zlému. B. Zvláštní nebezpečnoství pro mravy mládeže. Pravidla opatrnosti při domluvě a pastýřském pokárání. O dobrém poměru farního kněžstva k osobám vliv na jiné majícím	209
§ 29. Zvláštní prostředky k buzení katolické uvědomělosti a horlivosti věřících. Dobré knihy a časopisy. Mimořádné pobožnosti. Misie. Bratrstva. Třetí řád sv. Františka	239

Oddíl 4. Církevní rok. Farní služby boží.

§ 30. Dni posvátné vůbec	271
§ 31. Význam a účel církevního roku. Doby roku církevního: A. Ústřední slavnosti. B. Význam jednotlivých částí roku církevního. 1. Okruh vánoční. 2. Okruh velikonoční. 3. Okruh svatodušní. C. Ostatní svátky roku církevního. Poměr roku církevního ku správě duchovní	273
§ 35. Svěcení neděle a dnů svátečních	301
§ 33. Farní služby boží. Význam farních služeb božích. Vnější řád farních služeb božích. Povinnosti osadníků k farním službám božím	306
§ 34. Přehlídka k duchovní správě	322

K n i h a II.

Počátek a první podmínka obcování s Bohem — víra a slovo boží.

Hlava I.

Vcházení do církve.

§ 35. Svátost křtu. Místo a doba křtu. Přijímatel křtu. Udělovatel křtu. Kmotrové. Hmotnost a forma křtu. Křtění s podmínkou. Povinnosti duchovního správce stran porodní báby. Ritus křestní	329
§ 36. Zápis do matriky křestní	351
§ 37. Legitimace dítek mimo manželské lože narozených	361
§ 38. Uvádění jinověrců do církve. Návrát křesťanů nekatolických. Obrácení nevěřících. Odpadlíci. Vliv změny v náboženském vyznání rodičů na dítky jejich. Misie církve katolické	365

Hlava II.

§ 39. Svátost biřmování. Význam této svátosti pro život křesťanský. Ritus svátosti biřmování. Dispoice přijímatelů. Povinnosti duchovního správce stran biřmování	383
---	-----

Hlava III.

Str.

Vyučování pastýřské.

§ 40. Účel a důležitost jeho povinnost k němu	396
§ 41. Pastorální didaktika. Homiletika. Rozvrh	399
§ 42. Spůsobilost kazatelova	401

Oddíl 1. Předmět a všecken obsah vyučování pastýřského; obecné jeho vlastnosti.

§ 43. Předmět a obsah pastýřského vyučování vůbec a jednotlivých přednášek zvláště	404
§ 44. Obecné podmínky, aby pastýřské vyučování prospělo. Vyučování pastýřské budiž veškerým obsahem svým pravda. Vyučování pastýřské poučuj prakticky, jasně a důkladně. Duchovní přednáška vzdělávej srdce a vůli; proto i budiž mocna, živa, pronikava, ale také šetrna, laskava. Duchovní přednáška budiž velebna, poutava, zajímavá, aby budila pozornost a libost	408

Oddíl 2. Rozvoj předmětu nebo vypracování přednášek

428

Článek 1. Zdrojové látky.

§ 45. Vnitřní zdrojové	429
§ 46. Vnější zdrojové látky a jich užívání	433

Článek 2. Kazatelský sloh či proslovení.

§ 47. Sloh řečnický vůbec. Obecné vlastnosti slohu řečnického. Zvláštní prostředkové slohu příjemného a libého. Mluva biblická, vzor kazateli.	438
--	-----

Článek 3. Methoda ve stránce poučné,

§ 48. Výklad slovný a věcný. Znázorňování pojmů zásmyslných	448
§ 49. Důkaz. Bezprostřední důkazy nadpřirozené. Prostředné důkazy nadpřirozené. Důkazy vedlejší nebo doklady. Vyvrácení	460

Článek 4. Methoda ve stránce paraenetické.

§ 50. Psychologické základy	476
§ 51. Obecné podmínky prospěšného buzení affektu	480
§ 52. Důvody ku přesvědčování o dobru a zlu (pohnutky). Řečnické předkládání pohnutek. Slohové prostředky k rozvoji pohnutek tím směrem, aby se budil affekt. Tlumení affektu škodného	484

Článek 5. Vnitřní soustava přednášek a vnější forma Jejich. **Str.**

§ 53. Pořádání obsahu v přednáškách duchovních .	500
§ 54. Soustava thematického kázání. A. Úvod. B. Pojednání. C. Závěr	501
§ 55. Paraenese neb exhorta .	519
§ 56. Kázání panegyrická	520
§ 57. Homilie	524
§ 58. Křesťanské cvičení	528

Článek 6. Přednášení.

§ 59. Obecné vlastnosti. Důležitost. Příprava na přednášku. Ústní přednáška. Tělohyb řečnický. Ritus přednášky duchovní	532
§ 60. Dějepisný přehled o kazatelství křesťanském	546

Úvod. Kniha I.

O základech církevní činnosti pastýřské.

ÚVOD.

§ 1. Úkol církve katolické.

1. Zjevení boží má za účel, pozdvihnouti člověka padlého, obrátiti duchovní zrak jeho zase k Bohu, zjednati mu vyšší, nadpřirozený život, založiti a utvrditi království boží v člověčenstvu celém a v duši každého člověka zvláště.

Všecko zjevení boží dokonáno jest skrze Krista; jeho pravda a milost jest jediný zdroj života nadpřirozeného a podstata pravého království božího na zemi. Pravda a milost tato složena jest v církvi svaté obecné, kteráž jest viditelné království boží na zemi. Od té doby, co Kristus dokonal vykupitelské dílo své, seslav Ducha svatého, účastní se člověčenstvo zjevení Božího, pravdy a milosti Kristovy skrze jedinou pravou církev. Tato zajisté jest ústav, v němž a skrze nějž stále působí Kristus Vykupitel s Duchem svatým, ona jediné má od Boha poslání, t. j. právo i povinnost, aby ve vykupitelském díle Páně platně pokračovala až do času, kdyžto se naplní počet vyvolených; ona jest království boží, v kterémž jediné možno, aby člověk účasten byl pravdy a milosti Spasitelovy, aby života vyššího, nadpřirozeného nabyt, k dosažení nadpřirozeného cíle svého spůsobilým se učinil a jeho i skutečně dosáhl. Církvi svaté odevzdán jest trojí úřad Kristův, učitelský totiž, kněžský a královský, aby působila, jako Kristus působil, viditelně k vykoupení člověčenstva a k navrácení jeho ve stav ten, v němžto se původně nalézal Adam; její úkol jest, aby člověka učinila spůsobilého k dosažení nadpřirozeného cíle, kterýž jemu postaven byl na počátku, jej podporovala v práci o dosažení toho cíle, k němu jej i dovedla. Však ještě dále sahá úkol katolické církve; jako zajisté cíl vykoupení na kříži dokonaného jest náprava všeho světa podle idee boží, odklizením následků hříchu: tak i jest úkol církve, aby všechny věci z kletby hříchu vybavila, je napravovala, obnovovala, jich posvěcovala podle

věčné idee boží, je zase k Bohu přiváděla, v původní stav jejich před hříchem navracela a takto pro budoucí obnovení a oslavení ustrojovala. Veškerá úloha církve dokoná se v den poslední, kdyžto budou oslaveni a shromážděni v nebeském Jerusalémě věrní ode čtyř úhlů světa, a když bude s nimi oslavena i příroda, jež „očekává zjevení synů božích“ *).

2. Duch Kristův jest, kterýž obnovuje pokolení lidské; „aj, všecko činím nové“ **). A protož jest úkol církve, aby ducha Kristova, princip křesťanský, štípila, pěstovala, chránila i působila, že by ovoce nesl ***). Za působistě má sobě od Pána všehomíra danu veškerou zemi, jí poručen jest veškeren svět, poručeni jsou všickni národové †).

Provádějí rozsáhlý a velebný úkol svůj, hledí církev k tomu, aby jednotníky, aby srdce člověka duchem Kristovým naplnila, potom i duchem tím oživila veškeré snahy ducha lidského, nechať tyto se obracejí k věcem hmotným anebo se vynasnažují v oboru vědy a umění.

Rovně náleží pravé církvi, aby rodin posvěcovala, je v duchu Kristově pořádala.

Rodiny spojeny jsou vedle řádu božského u větší společnosti, v obce totiž, kmeny, národy a státy a všecko lidstvo jest jediná společnost lidská, jedna rodina boží; církev vedle poslání svého snaží se, aby údy společnosti ovinula páskou, kteráž jediné působí pevnost a zaručuje zdárné trvání, aniž by koho tlačila, — duchem Kristovým, principem křesťanským. Církev stojí při člověku a člověčenstvu odporující a podporující; odpor činí překazám, ježto se principu křesťanskému v cestu staví, pomáhá pak, aby ducha Kristova hlouběji a hlouběji vštěpovala, k rozsáhlejšímu vlivu, k vévodění přiváděla. Takto má veškeré člověčenstvo, jak by koli v částech rozdílny byly snahy a poměry jeho, v církvi skrze druhého Adama k Bohu zase navraceno býti, od něhož jest odpadlo v ráji skrze Adama prvního ††).

*) Řím. 8, 19—22. II. Petr. 3, 13. Mat. 19, 28. Zjev. 21, 1.

**) Zjev. 21, 5.

***) Hettinger, Apologie des Christenthumes. II. 1. str. 443. II. 3. str. 441. (vyd. 4.).

†) Jan 20. 21. Mat. 28, 18—20.

††) „Haec coelestis civitas dum peregrinatur in terris, ex omnibus gentibus cives evocat, atque in moribus, legibus institutisque quidquid diversum est, nihil eorum rescindens nec destruens, imo etiam servans ac sequens. S. Augustin. de civitate Dei, lib. XIX. c. 17.

3. Působíc dle úkolu svého, představuje církev sebe člověčenstvu za štípení Otce nebeského, za království boží na zemi, za jedinou bránu k životu věčnému; hlásá slovem živým ustavičně vykoupení člověčenstva, skrze posvátné úkony a činnou lásku dodává jednotlivcům i veškerenstvu ovoce vykoupení; pracuje o svém bytí a trvání, jednotníky v lůno své uvádějíc, pravdou a milostí Kristovou je naplňujíc; vyšší, nadlidskou autoritu majíc a nadpřirozených prostředkův užívajíc, vede lidi k životu svatému a skrze tento k blaženosti věčné. Z pokolení na pokolení samu sebe přenášejíc, dodává každému pokolení pravdu a milost, kterých sama plna jest, jako Kristus *). Skrze církev katolickou přijímají národové učení nebeské, požehnání a milost boží, pravidlo života, normu a cíl veškerého snažení svého; skrze ni vzdává lidstvo a s ním veškeré stvoření Bohu povinnou úctu; ona, stojíc mezi nebem a zemí, sbírá modlitby a oběti věřících a skládá je před trůnem božím, a zase váží hojnost milostí a požehnání ze zdroje spásy a podává z nich člověku. A nejen modlitby a oběti věřících předkládá Hospodinu, ale i vše, co duch lidský působí; a protož vidíme ji ve spolku s vědou a vzdělaností kráčetí století za stoletím, spatřujeme, kterak užívá všelikého umění ke službě boží. Není nelaskava na hmotné výzkumy a vynálezy, žehná nové lodi, železné dráze, továrně, žehná příbytkům lidským a statkům, pomazává hlavy králů, vzkládá ruku svou i na žebráka, pomáhá v bédách i strastech tělesných, zakládá ústavy a domy útočištné pro nemocné, chudé a věkem sešlé, shromažďuje opuštěné dítky, aby z nich vychovala zdárné údy společnosti; káže bohatci, kterak má užívatí statků svých, aby sobě i ostatním prospěl, učí chudého, kterak by chud býti měl podle Krista **).

Duchu Kristovu protiví se duch světa, a protož i církev bojuje proti zlému principu světa, vyhledává ho v úkrytech jeho a přemáhá jej. Církev a svět, víra a nevěra, život a smrt nesjednají se spolu nikdy; zápas jejich počal se v ráji a dokoná se v poslední den ***). Církev a svět, duch křesťanský a

*) Jan 1, 14. 17.

**) Encyklika Lva XIII. 21. dub. 1878. O potřebnosti katolické církve pro blaho lidstva.

***) Das eigentliche, einzige und tiefste Thema der Weltgeschichte ist der Conflict des Unglaubens und Glaubens; alle Epochen der Weltgeschichte,

duch světský nemohou se nikdy smířiti; církev vedena jest v boji svém láskou, svět pak nenávisť a hněvem zuřivým; církev se odplácí světu za zlé dobrým, svět pak církvi za lásku její nevděkem a zradou; svět namáhá se, aby církev zničil, tato pak vztahuje ruce své k lidu nevěřícímu a odporujícímu. Svět trpí každou sektu, jediné církve strpěti nechce; dává svobodu všem rozkolům a bludům, jediné církev Kristovu jímá v pouta. Nesmířitelná nenávisť světa proti církvi sama jest postačitelý důkaz, že církev zůstává věrna původu a povolání svému*). Ale v boji svém nebude církev přemožena, brány pekelné nepřemohou jí; zakladatel a Pán její přemohl svět, a protož tento nemůže církve přemoci.

4. Dílo církve nemůže zůstávati jalovo, poněvadž oslavený a vítězný Kristus podle zaslíbení svého zůstává s církví svou**) a skrze ni působí s Duchem svatým, zůstává učitelem, knězem a pastýřem jejím na věky.***) Sesláním Ducha svatého, kterýž i zůstává, †) vdechnuta jest církvi životná síla, kteráž posud nebyla umořena, aniž kdy bude. Této životné síle ni žádná moc odolati nemůže, ona krotí vzbouřené národy, vztýčila a vztyčuje kříž Páně ve všech krajinách světa. Životná tato síla působí, že církev ihned na jiném místě světlem svým jasněji svítiti počíná, uhaslo-li toto na některém; že trhá pouta, kterými ji svázala světa moc, že sama se vyhojuje i z nejbolestnějších ran, kteréž jí zasazeny byly.

5. Církev jest organismus živý a obživný. Pro tuto příčinu *již i pouhé bytí její jest působení, činnost; její liturgické formy a symboly, její chrámy a hřbitovy, posvátné umění atd. vyučují, povzbuzují, zraků a srdcí lidských k nebi pozdvihují samy sebou.*

Nepůsobí pak církev nevědomě a na nejisto. Všickni členové její, jsouce údové jednoho těla mystického, jehož hlava Kristus jest a duše Duch svatý, mají před sebou jeden veliký

in welchen der Glaube herrscht, sind glänzend, herzerhebend und fruchtbar für Mit- und Nachwelt. Alle Epochen dagegen, in welchen der Unglaube einen kümmerlichen Sieg behauptet, verschwinden vor der Nachwelt.“ Göthe, West-östlicher Divan.

*) Jan 15, 18—21. Mat. 10, 16—36.

**) Os. 2, 19. 20. V. Mojž. 23, 14. Mat. 28, 20.

***) Mat. 23, 10. Žlm. 109, 4.

†) Jan 14, 16. 17.

úkol společný: vzdělání království božího, oslavení Boha i spasení své, — oslavení Boha ve spasení svém*).

K dosažení toho cíle působí vše, cožkoli páskou víry a milosti v jednotu spojeno jest. Velmi vhodně nazývá se církev mohutný šik válečný; jako v zástupech vojenských nepůsobí toliko vůdcové, ale spolu s nimi každý jednotlivec, jaký by koli zvláštní úkol jemu přidělen byl: tak podobně v církvi, jejíž nejvyšší pán a vůdce jest Kristus, působí k rozřešení velikého úkolu každý oud její, pokud jenom zůstává ve spojení s Kristem.

I působí o církevním úkolu *Kristus*, kníže pastýřů**) a prostředník všeho lidu věřícího***); působí *Duch svatý*, Duch pravdy a milosti, kterýž posvěcuje, osvěcuje, sílí a řídí veškeren sbor církve a každého člena zvlášť.

Církev působí *skrze veškerenstvo svých orgánů* t. j. kněžstva neb hierarchie, kteráž pro všechny ostříhá pokladu víry, všem rozdává z pokladů milosti, chrání jednotu církve; jednotlivý pastýř pracuje s biskupem svým a s papežem, biskup a papež pracuje s ním, káže slovo boží, uděluje milosti duchovních, dává pravidlo života a předpisuje dobrý řád až i pro nejvzdálenější vesničku horskou

Avšak ne kněžstvo samo pracuje a ne pro sebe; při námahavém řešení úkolu církevního ovšem stojí kněžstvo v čele bojovníků božích, posvěcuje, osvěcuje a spravuje lid věřící, vykonávajíc úřad Kristův. Avšak ne ono samo staví dům boží, ne ono samo vzdělává církev a přenáší ji z pokolení na pokolení; kněžstvo jest orgán Krista i Ducha svatého, orgán církve; ono káže a Bůh dává víru, ono křtí a Bůh posvěcuje, ono radí a velí a Bůh nakloňuje srdce lidského

S kněžstvem a vedle kněžstva, za správou a vůdcovstvím svatovlády *veškerenstvo věřících* a *veškerenstvo duší jedné osady* podobně působí v církvi a k úkolu jejímu Farář i osada jeho tvoří jeden celek; modlitby, oběti, almužny ze zbožných nadání, slavení svátků a památek, po křesťansku spravené rodiny, domácí společná pobožnost, blahé působení nábožných spolkův, bratrstev, duchovních kongregací a řádů, křesťanské ústavy atd. — to vše jest působení, činnost veškerenstva vě-

*) Hymn. in Off. Dedie. Eccl. ad Matut.

**) 2. Petr. 5, 4.

**) 3. Tim. 2, 5.

řících, ať už hledíme k velikému celku veškeré církve boží, anebo k menšímu celku jednotlivých osad. Takto s kněžstvem a vedle něho pracují v církevním úkolu o království božím *vladaři a vrchnosti* světa, učenci a umělci, vychovatelé a učitelé, pokud se duchu Kristovu vésti dávají, dobří rodičové a hospodářové, pracují skroušení kajníci, nemocní a chudí trpitelé, a všickni ti, kdož budující království boží v srdci svém, budují je zároveň i v jiných, ano všem prospívá, co jednomu prospívá ve svatém obcování tomto. — K cíli tomu nesou se a k dosažení jeho platně pomáhají modlitby, oběti a dobří skutkové, ctnosti a zásluhy všech oudů církve, vzájemné napomínání, vzbuzování a poučování, křesťanští mravové a obyčejové, kázeň v rodině, ústavy-soukromé a veřejné. — *Rozdílné práce a služby* ukládá Pán vinice této; čím lépe a svědomitěji koná jeden každý, což mu jest uloženo, tím krásněji a radostněji vzdělává se církev a sbíhají se všickni v jednotu víry a poznání Syna božího, v dokonalého muže, v míru plnosti věku Kristova *).

Působení katolické církve vůbec jest život církve; působení *obzvláště skrze kněžstvo na místě Kristově a s Duchem svatým* nazývá se *správa duší* — regimen animarum, *péče o duše* — cura animarum, také *úřad pastýřský* — munus pastorale, pastore, poněvadž Kristus sebe pro působení své pastýřem nazvati ráčil.

§ 2. Bohosloví pastýřské, přední jeho zásada, poměr k ostatním odvětvím theologie.

O působení katolické církve, kterým ona skutečně řeší úkol jí od Boha poručený, jedná bohosloví pastýřské čili praktické.

1. Bohosloví pastýřské jest soustavné zobrazení života a činnosti katolické církve skrze veškerenstvo orgánův i členů jejích, a spolu vědecký návod, kterak by zvláště osadní duchovenstvo úřad svůj a službu svou zastávati mělo.

Věda naše nazývá se *bohosloví pastýřské*, poněvadž jedná o působení ku spáse lidí. V mluvě biblické nazývá se pečovatel

*) Ef. 4, 13. Srovn. Řím. kap. 12. I. Kor. kap. 12. Efes. kap. 4.

o blaho a spásu jiných (králové a zvláště Bůh a kněžstvo) *pastýřem*; ti, o kteréž pečuje, nazývají se ovce, stádo; čím působí k jejich spáse, čeho jim podává, slove pastva *).

S významy těmito setkáváme se již ve starém zákoně. V zákoně novém nazval Kristus sebe dobrým pastýřem, věřící své ovce, stádcem, pravdu svou pak a milost jmenoval pastvu **).

Úřad a služba orgánů církevních jest týž úřad a táž služba, které Kristus konal a pro něžto sebe pastýřem nazval. A protož na bíledni jest, proč výraz a obraz tento zdomácněl v církvi zároveň s evangeliem; již v Hermově knize popsán jest poučující anděl v obleku pastýře a kniha sama nazvána Pastor; svatý Řehoř Veliký (590—604) dal svému dílu o vyučování a spravování věřících jméno *Regula pastoralis*, pravidlo pastýřů.

Život a činnost, působení veškeré církve staví pastýřské bohosloví v popředí, aby velebný organismus těla církevního stále byl na očích jednotlivcům, kteříž povoláni jsou k působení ve jménu církve svaté. Svatí otcové mnoho a s posvátným zápallem mluví o činnosti, o působení svaté církve, v jednotlivém knězi pak jen orgán spatřují, který potud prospěšně působí, pokud církvi se zúplna podrobuje a pokud milost boží chce užiti působnosti jeho za prostředek, aby spasila, které spasiti chce. A může-li co důtklivě připomínati knězi důležitost úřadu jeho a odpovědnost, kterou na sobě má, může-li ho něco uchrániti nebezpečné domýšlivosti aneb malomyslnosti, — jest to jistotně jenom živé vědomí, že nikoli on samotný to jest, kdo působí na osadě jeho, že on jest toliko článek v řetězu, který objímá veškeren svět.

Bohosloví pastýřské jest *spolu vědecký návod*, kterak by zvláště osadní duchovenstvo úřad svůj a službu svou zastávati mělo. Představujíc a vypisujíc ideálnou činnost církve, učí, kterak věrný kněz hledí na život a činnost církve, kterak se církvi za nástroj propůjčuje a svědomitě dbá, aby slovem a životem, veškerým úřadem svým a veškerou svojí službou oživoval své stádo a je postavil ve proud tajemného života veškeré církve; aby ve jménu církve byl jemu vůdcem na cestě,

*) III. Král. 22, 17. Isai. 44, 28. Jerem. 10, 21; 25, 34—36. Gen. 49, 24. Žlm. 22, 1. 2. Ezech. 34, 6. Žlm. 94, 7. Jan 10, 9.

*) Jan 10, 1—27; 21, 17.

která se nejedné ovečce v křivolakém údolí pozemském snadno ztrácí, silitelem každému, kdož v boji umdlévá, milosrdným Samaritánem tomu, kdož na cestě upadl mezi lotry.

2. Ačkoli pastýřské bohosloví na zřeteli má veškerenstvo církevních orgánův a věřících, nicméně přihlíží nejbližší k jednotlivým osadám a jejich pastýřům. Osady a duchovní pastýři jejich mohou platně pracovati o církevním úkolu, jsou-li duchovně spojeni s církví, upřímně-li k ní lnou, jest-li jim duch a vůle její za nejprzednější pravidlo života, v němž jeden každý koná, což na něho náleží. Takto-li jest, posvěcují se ovce i pastýřové posvěcuje se veškerá církev, úkol církve uvádí se ve skutečnost. A protož jest *přední a nejvyšší zásada*, kteréž dává se vésti bohosloví pastýřské a svorně s ním i duchovní správa:

Duchovní správce a lid věřící věrně se přidrže katolické církve, rozumějte úmyslům jejím a lásce její, milujte ji a mile rádi se podrobujte mateřské její správě. V duchu a dle vůle Ježíše Krista posvěcuj pastýř sebe a posvěcuj své osady, věrně konaje úřad svůj a službu svou; uč a nabádej každého užívati darů jemu propůjčených ku vzdělání těla Kristova a bytí věren v povolání jeho, jako sám věrný jest ve svém, podle vzoru věčného pastýře, kterýž cesta jest, pravda a život*).

3. Předmět vědy bohoslovné v celém rozsahu jejím jest: Bůh, jeho působení vůbec a zvláště jeho zjevení, vykoupení světa skrze Syna božího, založení, úkol a působení katolické církve, čili veškeré náboženství křesťanské. Vedle toho, jakž sobě bohoslovná věda volí jistou stránku náboženství křesťanského, dělí se na bohosloví biblické a historické, systematické, praktické. *Bohosloví biblické* má nejprve za úlohu, aby skrze historickou a filosofickou kritiku dokázalo pravosti a neporušenosti písem; dále pak utkává osnovu pravidel, vedle kterých písmo vykládati náleží ve shodě s veškerou naukou církve.

Bohosloví historické popisuje vznik a vývin království božího, posavadní život a příhody katolické církve buďto vesměs anebo v některých zjevech toliko, buďto na celém okrsku světa anebo jenom v některých krajinách.

Bohosloví systematické dokazuje vědecky, že náboženství křesťanské jest původu božského a že nalezá se neporušené v církvi katolické, — *základné* čili *obecné bohosloví*. Další předmět jeho jest božské zjevení samo, jehož obsah předkládá *boho-*

*) Jan 14, 6.

sloví věroučné a mravoučné. Obsah tento jest víra a zákon království božího. Poněvadž pak církev jest *viditelná* společnost, třeba jest jí zákonův, jimiž by vnější řád církevní společnosti se spravoval a vedle nichž by skutky věřících byly řízeny k úkolu církvi vlastnímu. Zákony tyto soustavně předkládá a vykládá církevní neb kanonické právo *).

Na základě všech odvětví těchto vzdělává se bohosloví praktické, pastýřské, vykládajíc, kterak se v církvi dále koná úřad Kristův, kterak církev Boha skutečně oslavuje a své údy ku spasení vede. Bohosloví systematické podává praktickému božskou pravdu a odkrývá mu zdroje milosti Kristovy, ukazuje na cíl a na čelné zásady veškeré činnosti církevní, jakož i na nejvyšší pravidlo její, — na ducha i vůli Ježíše Krista a církve jeho. Bohosloví biblické a historické jest jako zrcadlo, v němžto se shlíží bohosloví pastýřské. Tu zajisté spatřujeme skutky a činnost Pastýře nebeského, jenž ve starém zákoně vedl člověčenstvo k cíli tohoto zákona ke Kristu, v novém pak ukázal se sám ve způsobě viditelné, aby počátečný cíl znovu položil všechněm a aby sebe postavil za vzor pastýřům i stádu, kterak by všickni měli v církvi a skrze církev dosahovati cíle toho sami a společně sobě pomáhati k němu. Dle vzoru a rozkazu knížete pastýřů pracovali v církvi tisícové věrných následovníků jeho; tito znázorňují a objasňují nám vznešený onen pravzor, abychom jemu lépe porozuměti mohli a v naději se rozmáhali, že také my dostihneme ho. Za 19 století, co církev putuje po zemi této, dožila se příhod radostných a žalostných, nebezpečností a překážky přerозličné stavěly se jí v cestu; působení její, boje a vítězství, porážky a škody, zármutky a plesání v těžkých a důležitých dobách minulých jsou kniha moudrosti života, přirozené světlo na cestách, v bojích a nesnázích každé doby přítomné. Biblí a dějiny církve ukazují nám pastoreci věků dávných a protož i osvětlují pastoreci věků přítomných a budoucích.

*) Aichner, Compendium juris ecclesiastici, editio 3. pg. 7.

§ 3. Pramenové a pomůcky.

Poněvadž náboženský život jednotlivých osad a veškerá činnost orgánů církevních nemůže přispívati k řešení úkolu katolické církve, leč srovnává-li se s duchem a vůlí Ježíše Krista a církve jeho: sluší za první a poslední pramen (obecný) bohosloví pastýřského považovati *ducha i vůli Ježíše Krista*. Duch tento a vůle tato poznává se z písem svatých, z učení a života církve. *Učení* své pronáší církev na obecných sněmech, ústy nejvyšší hlavy své (rozhodnutí Stolicе apoštolské) a ve svorném svědectví svatých otcův a učitelů svých. *Život církve* zračí se ve slavnostech jejích a svátcích, zřízeních a obyčejích, v knihách obřadových, v dobrých, nábožných a zákonitou autoritou schválených obyčejích lidu křesťanského. — Z pramenů těchto váží pastýřské bohosloví hlavně obecné zásady, pravého ducha církevního, s kterým potom pravidla zvláštní se srovnávají, z něho vyplývající.

Další pramenové (zvláštní) jsou ty, skrze kteréž nejvyšší pravidlo pastorační buď pro celou církev anebo pro některé její části se blíže vyvinuje a určuje. Sem počítáme výroky a zákony náměstka Kristova, statuta i nařízení řádných biskupů, jmenovitě: konstituce papežské, kanony a ustanovení sněmův obecných a provinciálních (u nás Acta et decreta Concilii provinciae Pragensis r. 1860), liturgické knihy, Corpus juris, Římský katechismus, dekrety a rozhodnutí sv. kongregací sněmu tridentského, ritův a odpustků; konkordáty, statuta synod diecésních (u nás Synodus archidiocæsana Pragensis r. 1605, Acta et statuta Synodi diocæsanae Pragensis r. 1863 a 1873, Budvicensis r. 1863, 1872 a 1875), nařízení biskupův a jejich pastýřské listy, pravidla a stanovy duchovních řádův a kongregací, nábožných bratrstev, jednot a spolků, jsou-li potvrzeny autoritou církevní; oprávnění obyčejové, t. j. takoví, kteří mají pro sebe starobylost, božskému zákonu neodporují a lidským zavržení nejsou, dobrých mravův a veřejného řádu v církvi neruší.

Pomocní prostředkové jsou všeliké výklady, odůvodňování, znázorňování obecných zásad a zvláštních pravidel pastorační, jich obracení na život a pastýřskou praxi. K těmto počítáme: Spisy svatých otcův a učitelů církevních v tom, kdež nejsou svědky božího zjevení; spisy duchem církevním naplněných bohoslovců ve všech odvětvích posvátné vědy; zásady a praxi svatých a

zbožných pastýřů duchovních, jakž se nám ukazují v životopisech, knihách a listech jejich; zkušenosti svědomitých a horlivých správců duchovních, misionářů, zpovědníkův a t. d. Zásady, praxe a zkušenosti svatých biskupův a kněží platí pastýřskému bohosloví a skutečné duchovní správě za poklad drahocenný. Vyšší světlo a síla, kterýmiž obdařeni byli, činily je schopny, aby v každém, i v nejobtížnějším případě seznali, co by říci a dělati náleželo, činily je schopny, aby se nižádných překážek nelekali; jejich moudrostí osvěcuje se duch náš, jejich odvaha, vytrvalost a nezhroženost dodává mysli a zmužilosti tu, kdež váháme nebo se báti počínáme*).

Konečně slouží za pomocné prostředky z obecných věd obzvláště dušesloví a vychovatelství, poněkud i občanské zákony, na př. o závětu, o náhradě a napravení škody a j. v.

Při všelikém posuzování a užívání prostředků pomocných platí za jediné a nejvyšší pravidlo duch a vůle Ježíše Krista i jeho církve; jenom kde se nedostává pozitivních zákonův a pravidel, anebo kde tyto jasny a zřejmy nejsou, anebo když jejich provedení jest nesnadné, obrací se bohoslovná věda i praktická pastorece ku prostředkům pomocným a ku zdání osobnímu, pokaždé uvažujíc pilně, zdali nejvyššímu pravidlu nejenom neodporují, ale s ním se dobře srovnati mohou.

Pastýřské bohosloví, vzdělané na těchto základech a vážené z těchto pramenů, smí toho žádati, aby hlas jeho slyšán byl v praktické duchovní správě; proti vážnosti bohosloví tohoto neostojí běžná průpovídka: *Aliter in theoria, aliter in praxi*. Theorie vážená z učení a života nejlepších synů jejich není theorie, ale jest praxe jediné platná, jest praxe církevní, před kterouž ustoupiti jest všeliké jiné praxi, pokud jí zřejmě odporuje anebo s ní se aspoň dobře nesjednává.

§ 4. Historie a literatura bohosloví pastýřského.

Bohosloví pastýřské jest v nynější své formě, jakožto zvláštní odvětví theologické vědy, ještě nová věda a stolice

*) S. Joannis Chrysost. de S. Ignatio tom. 5. (in Oct. Sti. Adalberti, in Proprio Bohem.)

jeji na vysokých školách počaly se zřizovati teprve na konci předešlého věku *).

Nic však méně ty věci, kteréž nyní předmětem soustavné vědy pastorální jsou, pěstovaly se v literatuře církevní hned od prvních dob velmi horlivě, ano horlivěji, nežli jiná odvětví bohovědy; suchého doktrinářství zajisté a vědy, kteráž prý sama sobě účelem jest, neznal ctihodný starý věk víry a cnosti křesťanské.

Svatí otcové a učitelové církve nepsali o jednotlivých oddílech praktické theologie soustavně, ale jenom jakž toho žádaly okolnosti, příležitost, potřeba. Ale poněvadž byli věrní otcové a pastýři, plni horlivosti o spásu bližních, plni ducha Kristova a lásky k jeho církvi: jsou slova jejich ryzé zlato, které posud nepozbylo lesku svého a ceny své, jsou oheň, kterýž až posud zahřívá mysl a srdce, utvrzuje a tuží víru, rozněcuje horlivost a lásku **).

V dobách scholastiky nezanedbávala se nikoli praktická stránka vědy posvátné, ač ovšem vrchu nabylo učené zkoumání; sv. Tomáše Akv. menší spisové, díla sv. Bonaventury, sv. Vavřince Justinianova *de regimine et institutione Praelatorum*, řadí se obsahem, duchem i formou ke spisům svatých otcův.

*) Na universitě pražské zřízena byla německá stolice bohosloví past. r. 1775. r. 1778 také česká; r. 1806 byly obě spojeny v jednu latinskou.

**) Pokud se naši vědy nejbližše týkají, jmenují se zvláště: Spisy svatých otcův apoštolských; — Sv. Cypriana, *epist. de lapsis*; *de oratione dominica*; — S. Dionysia Areopagity *de eccles. hierarchia*; Sv. Eufrema *de sacerdotio*; Sv. Jana Zlatoúst. *de sacerdotio*; Sv. Ambrože *de officiis*; Sv. Hieronyma *epist. ad Nepotianum*; *Heliodorum*; *Rusticum*; *Commentarii in epist. ad Timoth. et Titum*; — Sv. Augustina *de doctrina christiana*; *de catechizandis rudibus*; *de fide et symbolo*; *de utilitate credendi*; *sermones*; Sv. Řehoře Vel. *liber regulae pastoralis*; *epistolae in Job*; — Sv. Isidora *de eccles.*; — Sv. Petra Damianova, *opuscula*; sv. Bernarda, *tractatus de moribus et officiis episcoporum*; *de consideratione*; *sermo de conversione ad clericos*.

Za nejprůběžší spis patristický o duchovní správě pokládá se a sloužil ve středověku za rukověť k poučování budoucích kněží sv. Řehoře Vel. *Liber regulae pastoralis*. Psán jest k biskupu Janovi z Raveny, kterýž byl káral Řehoře, že zdráhal se přijmouti úřad biskupský. *V dílu prvním* vypisuje sv. Řehoř, kdo hodni jsou úřadu pastýřského a kdo nehodni; *v druhém* popisuje se život duchovního správce; *díl třetí* jedná o poučování, rozdílném podle povah lidských, podle ctností a hříchů; *díl čtvrtý* o jediné kapitole napomíná duchovního k opatrnosti, aby se nevynášel pro svůj život aneb pro své vyučování.

Svatý Antonín sbíral s mravenčí pilností pro duchovní správu. Svátý Alfons Liguori zůstane na vždy památen pro svoje působení pastýřské a pro svoje spisy důkladné. — Vedle čelných těchto scholastiků pracovali ještě jiní na poli bohosloví praktického, zvláště od časů sněmu tridentského. Sv. Karla Bor *Instructiones pastorum* byly známy a váženy i kromě Italie. Novější theologie, kteráž v druhé polovici předešlého století zabochovala více a více na dráhy necírkevní, domýšlivému subjektivismu se poddávala, i proti nejlepším výtvorům scholastiky slepě brojíc a je, nepoznané a nezkoumané, zavrhuje, měla velmi neblahý vliv na bohosloví pastýřské. Znovu probuzená tehdy snaha po vědeckém vzdělání theologie a touha po opravách v církvi nechtěla stavěti a opravovati na základě staré tradice a posavadního stavu věcí; revoluční, záporný duch vedl theology a opravovatele na poli náboženském podobně, jako francouzské encyklopedisty na politickém a sociálním. A že v bohosloví soustavném zde více, onde méně mizel ráz katolický a ustupoval nevěřícímu a neplodnému rationalismu, nemohlo ovšem ani praktické bohosloví státi na půdě církevní; nadpřirozený život a pozitivní prostředkové k dosažení, utvrzení a zdokonalení jeho byli málo váženi, rozum a zkušenost samy měly dáti radu a poskytnouti prostředků, kterak lid vésti k životu „rozumně-mravně-náboženskému“. Stránka liturgická, svátostná, nebyla v tehdejších návodech ku správě duší valně oblíbena a téměř každý spisovatel shledával v ní přemnoho věcí, ježto dle smyslu jeho měly se opravit nebo zcela pominouti. O kazatel-tví jednají tito spisovatelé nejobšírněji a mnoho řečí vedou o tom, kterak jest duchovnímu správci se zachovati v přerozmanitých případnostech, jichžto se napočítalo do nekonečna, poněvadž nechtělo se věděti o nejvyšším pravidlu a nejvyšší zásadě veškeré činnosti a všeho života v církvi. — Bylo však by přece s křivdou, veškerá té doby díla pastorální odsouditi naprosto. Pastoralisté Pochard, Gollovitz, Schenkl, Sailer, Jais, Povondra a náš ctihodný Jiljí Chládek*) neodcizili se duchu církevnímu, aniž se dali uchvátiti proudu časovému podobně, jako Pitroff, Hinterberger, Giftschütz a jiní, kterým za nejvyšší zákon v církvi platily dvorské dekrety, za normu jedinou Febronianismus a Josefinismus.

V novější době opanoval církevní duch ve spisech o du-

*) Počátkové opatrnosti pastýřské. V Praze 1780.

chovní správě a bohosloví pastýřské vzdělalo se u vědu pozitivnou. Zásluha veliká o tento utěšený obrat bez odporu náleží sv. Alfonsu Liguori a těm spisovatelům, kteří jeho díla v nových soustavách vydávali, jich užívání takto usnadňující a leckde i je doplňující, jako zvláště *Scavini*, *Gousset*, *Neyraguet*. Z novějších spisovatelů, jednajících soustavně o duchovní správě, za bezpečné vůdce považují se zvláště: *Frassinetti*, *Instructio pastoralis* (vydaná pro diecési Eichstädtskou), *Dubois* (Le saint Prêtre a Pratique du zèle ecclesiastique, Le guide des seminaristes), *Dieulin* (Le bon curé, Le Guide des curés), J. Amberger, M. Benger, Jos. Wilczek (Pastoralna, polsky), Ig. Schüch, Ondřej Gassner, Emil *Berardi* *).

§ 5. Plán bohosloví pastýřského.

Aby zobrazilo činnost, skrze kterou katolická církev řeší úkol svůj, jedná bohosloví pastýřské nejprve o základech činnosti té, předkládajíc podmínky a obecnou povahu všeho působení k oslavě boží a spáse lidí dle vůle Kristovy a dle vzoru jeho.

Základové činnosti pastýřské spatřují se v samém založení a počátku církve. Kristus, od Boha poslaný Vykupitel, sstoupil na svět, aby za čas vezdejšího života svého dílo spásy naší dokonál. Naplněn jsa duchem Páně**) shromažďoval kolem sebe učenníky a zvolil budoucí své náměstky; byl učitel, kněz a král, zanechal církvi své pravdu a milost, přikázal, aby jeho náměstkové pravdu zvěstovali, milosti udělovali a církev spravovali.

Podobně jest při pokračování ve vykupitelském díle Kristově; na místě Krista postaveno jest kněžstvo katolické, ježto viditelně pokračuje v díle jeho, zastávajíc úřad učitelský, kněžský a pastýřský. A jako se dílo vykupitelské soustředilo v pozemském životě Páně a v něm se i dokonalo skrze smrt a

*) Díla tohoto, zejména: De parcho, Praxis confessoriorum, De recidivis et occasionariis, Examen confessarii et parochi seu Compendium theologiae moralis et pastoralis, před nedávnem na světlo vydaná, obrátila na sebe pozornost všeobecnou a chválí se pro důkladnost a vzácnou učenost autorovu.

**) Luk. 4, 18.

vzkříšení jeho, plodným pak učiněno jest na všechny budoucí věky skrze čtyřicetidenní pobyt Krista vzkříšeného s apoštoly, skrze na nebe vstoupení jeho a seslání Ducha svatého: tak i život a pastýřská působnost katolické církve soustřeďuje a dokonává se v církevním roce a pro jednotlivce a celé sbory plodnou se činí obzvláště skrze svěcení dnů svátečních a farní služby boží.

O pastorální činnosti samé vykládá bohosloví pastýřské podrobně, v čem záleží všechna, k čemu jednotlivé kroky její směřují bezprostředně a nejbližší, kterak propůjčuje se k ní za orgán a kterak se jí účastní duchovenstvo vůbec a jednotliví pastýři na osadách; kterak povinni jsou věřící spolupůsobiti se svými pastýři a vůdci, kterak přístupny se činiti snahám i pracem církevním, aby dosahováno bylo účelu posledního, — slávy boží a spásy lidské.

Veškeru pastorální činnost katolické církve a jejích orgánů zobraziti lze dle postupu, jakž ve skutečném životě provází člověka od narození až do smrti jeho, v obcování s Bohem skrze Krista, původce a dokonavatele spásy lidské jej uvádějíc a toho se domáhajíc, aby v obcování tom setrval a v něm i shledán byl, až mu vykročiti bude z tohoto světa na věčnost. K Bohu jen skrze Krista přístup máme, nikdo nepřichází k Otci, leč jenom skrze Krista*), bez něho nic nemůže člověk učiniti**).

Počátek a první podmínka obcování lidského s Bohem jest, aby člověk do církve Kristovy vešel, údem duchovního těla Kristova i schopným učiněn byl skrze dar víry ku přijetí slova božího, pravdy Kristovy. Do církve vcházíme křtem, kdež Bůh pro zásluhy Kristovy skrze službu církevních orgánů člověka ospravedlňuje a darem víry naplňuje, bez kteréž nelze k Bohu přistoupiti a jemu se líbiti***). Víru na křtu svatém vštípenou posiluje Duch svatý biřmováním, aby ji člověk zachoval, rozmáhal, vyznával a podle ní živ byl.

Toto pak aby skutečně se dalo, potřebí jest člověku obsah víry lépe a lépe poznávati, zjevenou pravdou, slovem božím napomínánu a vzbuzovánu býti. Proto i zůstává Kristus v církvi své učitelem, církevní orgánové na místě jeho stále předkládají

*) Jan 14, 6. — **) Jan 15, 5. — ***) Žid. 11, 6.

slovo boží, zjevenou pravdu, vyučující napomínají, vzbuzují, varují, ukazují cestu, kterak ve spojení s Kristem a skrze něho v obcování s Bohem vytrvati, osidel pokušitele se vystříhati, kterak bojovati a se namáhati o spravedlnost a korunu její.

Nejužší a nejvíce požehnané spojení Krista s věřícími jest eucharistie; hodné spojení křesťana s Kristem, v tajemství těla svého a krve své pravdivě, skutečně a podstatně přebývajícím, vede ku synovskému obcování člověka s Bohem a zaručuje blažené obcování věčné skrze Krista a spolu s ním. Ve spojení s Kristem v eucharistii přítomným vzdává církev nejdokonalejší úctu Bohu a nabývá všech milostí ku spáse potřebných, aby rozdávala dítkám svým a takto je úžeji a úžeji spojovala s Kristem a udržovala v obcování s Bohem. Prostřednice a průvodkyně v obcování s Kristem eucharistickým a skrze něho s Bohem jest modlitba, jakož i Kristus modlitbou připravoval a doprovázel svoji oběť chvály, díků, prosby a smíru, až ji za vroucích modliteb*) dokonat na dřevě kříže.

Ku snaze církve o spasné obcování člověka s Bohem skrze slovo a nejsv. tělo Kristovo druží se, ano jest i podstatný její směr, obrana proti hříchu, který obcování s Bohem přerušuje. A proto jest před důležitá stránka pastorální působnosti církve, aby duše hříchem poskvrněné očišťovala a znovu zase ve spasné obcování s Bohem je uvádějíc, naději věčné spásy jim navracela.

Nastíněná posud činnost katolické církve přihlíží obzvláště k duchovní stránce člověka, pokud jest přímé očišťování a posvěcování jeho. Člověk však žije také v řádu přirozeném, skrze hřích prvotný valně porušeném. K životu společenskému a vůbec k životu vezdejšímu druží se potřeby, nesnáze a obtíže, ve kterých přirozený rozum a přirozená síla dostatečné pomoci poskytnouti nemůže tou měrou, aby život vezdejší se svými přirozenými a skrze hřích porušenými anebo hříchem zaviněnými poměry obecnými a zvláštními, se svými obtížemi a nesnázemi nebyl mnohým za pramen béd a utrpení, za břímež nesnesitelné, za překážku nepřemožnou na cestě k cíli věčnému. Křesťanství i těmto lidským potřebám skýtá pomoc vyšší; a protož i v duchu Kristově, dle nauky a příkladu jeho posvěcuje

*) Žid. 7.

církev svazky přirozené a poměry společenské, pomáhá v důležitostech a bédách života vezdejšího a působí, aby od obcování s Bohem neodvádělo a zase sloužiti mohlo ke cti boží a posvěcování člověka, co hříchem bylo porušeno nebo zlého způsobeno.

Nežli člověk dokoná vezdejší putování své, jest mu ještě zápasiti s nemocí a smrtí, po kteréž přijde soud; na posledním boji záleží nejvíce, záleží všecko. Kdo v obcování s Bohem naději v Krista má, odchází z údolí slzavého, vchází do země živých k věčnému s Bohem obcování. Církev neopouští člověka ve strasti této, ale navštěvuje nemocné dítky své, pečuje o ně, provází zemřelé k místu odpočinutí jejich, jde za nimi až před soudnou stolicí boží a hledá jim milosti a milosrdenství.

Takto všecka nauka o církevní činnosti na oslavu Boha a ku spáse lidí v šesteře knih se zavírá, a sice :

V knize I. *o základech církevní činnosti pastýřské*: o kněžstvu, trojím úřadě Kristově v církvi vůbec, církevním roku, svěcení dne svátečního a farních službách božích;

v knize II. *o počátku a první podmínce obcování lidského s Bohem skrze víru a slovo boží*: vcházení do církve, biřmování, pastýřském vyučování;

v knize III. *o lidském obcování s Bohem skrze Krista eucharistického*: oběti, svátosti oltářní a modlitbě;

v knize IV. *o svátostním osvobození od hříchu skrze pokání*, o církevních odpustcích;

v knize V. *o posvěcování svazků přirozených, pomoci v důležitostech a bédách vezdejšího života*;

v knize VI. *o péči, kterouž církev prokazuje nemocným a zemřelým*.

KNIHA I.

O základech pastorage.

Hlava I.

Duchovenstvo katolické.

Církev, jakožto společnost viditelná, může úkol svůj řešiti jenom skrze viditelné orgány. A protož, ačkoli jeden každý křesťan jest povinen pracovati a pomáhati k dosahování vznešeného úkolu církevního, nicméně zřízen jest obzvláštní stav, aby ve jménu Krista a jeho církve z moci úřadu svého působil, člověčenstvo a jednotníky k působení a spolupůsobení budil a vedl, velebnou a trudnou práci, skrze kterouž církev sama sebe vzdělává, viditelně spravoval a řídil. Stav tento, stav duchovní neb kněžský, zřízen jest od Krista samého; ve svatvečer smrti své, v nejvážnější době vezdejšího života svého, ustanovil a Otci nebeskému představil apoštoly za svoje viditelné nástupce, kterýmž i milosti na Bohu vyprosil*); když pak opatření byli mocí s výsosti**) a pokřtěni ohněm Ducha svatého***), počala se činnost církve a vzdělávání její po veškerém světě.

Stav duchovní jest tedy k tomu zřízen, aby na místě Kristovu stoje, byl orgánem neviditelného působení Vykupitelova ke cti a chvále boží skrze posvěcování člověčenstva. Stav tento jest řádný správce tajemství božích†), správce vnější milosti

*) Jan 17. kap.

**) Luk. 24. 49.

***) Skut. ap. 1, 5.

†) I. Kor. 1, 4.

(*gratia externa*) čili oněch řádných prostředků, skrze kteréž Kristus všem a vždy svoji pravdu a milost podávati, svou církev řídit a spravovati chce (nauka, kultus a kázeň); on jest vykonavatel trojího úřadu Kristova čili nástroj, skrze kterýž vykonává Kristus úřad svůj učitelský, kněžský a královský.

Pro tento svatý úřad svůj jest duchovní stav rovně tak *důležitý* jako *vznešený*; zastupujeť Krista a koná dílo Kristovo, jest ve službě boží a podíl jeho jest Bůh. On jest živý a viditelný representant a hlasatel vyššího, nadpřirozeného života i povolání lidského, učitel pravdy věčné a nezměnitelné, vychovatel národů pro nebe, a již pouhé bytí jeho jest živé kázání o sebezáporu a boji proti žádostivosti, odsuzuje smýšlení a snahy hrubého materialismu. Beze stavu kněžského nemohlo by se zachovati křesťanství, člověčenstvo pak bez Krista upadlo by v barbarství.

Na důstojnost a důležitost kněžstva ukazuje název „*klerus*“ t. j. podíl Páně, aneb mající Pána za podíl; zřejmě pak vyjadřuje ji písmo svaté, nazývajíce kněze: posly boží, správce (šafáře) boží, prostředníky mezi Bohem a lidmi, náměstky Ježíše Krista. opatřené touž mocí, kterou Syn boží měl od otce svého *).

Kněžství, podobně jako církev sama, *přenáší se z pokolení na pokolení*. Aby stále bylo a zůstávalo, čím je Kristus míti chce, a působilo v církvi, k čemu je zakladatel církve ustanovil: doplňuje se údy k jeho úloze spůsobilými a v celotě své seřaděno jest dle vůle Kristovy; v díle kněžstvu poručeném jest jednotníkům obor působení jejich vykázán, každý úd kněžstva povinen jest v úřadě a veškerém životě svém býti obrazem Spasitele, aby, co na něm jest, dílo svaté svatě a zdárně konati mohl.

§ 6. Doplnování a spůsobilost kněžstva.

I. Povolání ku kněžstvu.

1. Nikdo sám sobě nesmí osobovati té cti, aby knězem pravé církve boží byl; onať jen tomu náleží, kdo povolán jest jako Aaron.

*) Srovn. Conc. Prov. Prag. Tit. I. cap. 1.

Ani Kristus sám sebe neoslavil, aby nejvyšším knězem byl, ale ten ustanovil jej, kterýž k němu řekl: Syn můj jsi ty, já dnes zplodil jsem tebe; ty jsi kněz na věky podle řádu Melchisedechova*). Podobně také Kristus nepřijal všech, kteří za ním choditi chtěli**).

Jest-li na světě jaké poslání, ve kteréž nesluší člověku se uvazovati z vůle vlastní, jest to dojista kněžství; byltě by to skutek násilné dotíravosti a smělé opovážlivosti, vztáhnouti ruku po kaditelnici a před se bráti posvátné výkony. nezvolil-li k tomu Hospodin***). *Bůh zajisté sám povolává* dělníků na vinici svou, jakž jemu se líbí, nehledě na osobu člověka. *Jen povoláný* může se bezpečně nadíti oněch darův a milostí, kterých mu třeba jest, aby kněžství prospělo jemu i církvi. Kdo bez povolání, jako na vzdor božské prozřetelnosti, do stavu kněžského vstupují, jsou jako stromové přesazení v půdu a do podnebí, ježto jim nesvědčí a kdež po krátkém živoření chřadnou a usychají†). To v míře svrchované platí o kněžství. Nepovolání kněží vkládají na sebe břímě, jehož unést nemohou. bývají lidu věřícímu na škodu. na urážku a na zkázu. církvi na potupu, hoře a neštěstí, sobě na záhubu; největší nehody a rány způsobeny byly církvi od těch a skrze ty, kteříž bez povolání vstoupili do svatyně Časné zájmy a zistné ohledy osobní a rodinné zavinily přecasto neštěstí takové††).

V člověku mravně neporušeném jeví se povolání přirozenými vlohami a náklonností ke svaté službě, úmyslem čistým, přirozenými schopnostmi tělesnými a duchovními; někdy také skrze zvláštní osvěcování, vnukání, jiné nadpřirozené prostředky a neobyčejné události zve a vybízí Bůh mysl i srdce člověka. aby sobě oblíbil službu církevní. Ano dle mnohých zkušeností také tím způsobem Bůh povolává, že přivodí okolnosti, za kterých člověku nemožno se zdá, aby k jinému stavu se obrátil, ač ku kněžství valné náklonnosti v sobě neznamená.

Povoláváje ku kněžství. nepůsobí Bůh bez prostředkování církve; jí zajisté poručeno jest, aby zkoušela povolání těch, kteří ve stav duchovní vstoupiti chtějí; aby skrze vychování

*) Žid. 5, 5. 6.

**) Luk. 8, 39; 9, 58. 60. 62.

***) Dieulin, Le bon curé I. chap. I. Vocation ecclésiastique.

†) Dieulin l. c.

††) Dieulin l. c.

a vyučování náklonnost a přirozené schopnosti jejich vyvinovala, cvičila a rozmáhala. přirozenou působilost jejich zvýšila, o ní se přesvědčila prve, než by dosáhli působilosti nadpřirozené skrze vzkládání rukou biskupských.

Zkoumání a vzdělávání kandidátů stavu kněžského nezbytně žádá jistého času přípravy (ovšem vyjímajíc neobyčejné případy, mimořádné způsoby povolání), za kterýž by společným působením milosti boží církve a budoucích kněží schopnosti jejich se vyvinouti a zdokonaliti, všeliké vady, překážky i nedostatky odkliditi mohly, tak aby jeden každý, pokud člověku lze, hodna se učinil vznešené důstojnosti kněžské a dosáhnouti mohl plnosti darů nadpřirozených.

II. Příprava ku kněžství.

1. Způsob, jakým v pravé církvi náleží vzdělávati a připravovati kandidáty stavu kněžského, naznačen jest dosti určitě a jasně od Krista, kterýž dvanácte učeníků svých za apoštoly a pastýře sám vychoval a vyučil. Ve přípravném vzdělávání apoštolů zvláště *tři podstatné známky* shledávají se: odloučení od světa a stálé obcování s Pánem — přeměna i zdokonalení srdce, — poučení o povinnostech úřadu a povolání apoštolského. Na těchto třech zásadách spoléhalo vzdělávání kněžstva po všecky časy; a podle toho, jakž více nebo méně kvetl dobrý řád v církvi šetřilo se zásad těchto více nebo méně. — Poněvadž klerikové každé diecése jsou pomocníci a zástupci biskupa, kterýž i za ně odpověden jest před Bohem: patrna jest úloha jeho, aby vzdělání a vychování jejich spravoval až do té doby, kdy jim částku své pastýřské péče odevzdati může. A protož i, znamenajíce tuto svou povinnost, zakládali biskupové již v nejstarších dobách ústavy, na kterých mladší klerikové pod dohlídkou vrchních pastýřů svých, nezřídka i od nich samých, vyučování a vychovávání byli buďto v domě biskupském anebo na blízku (*domus ecclesiae, episcopoeia*). Taková škola biskupská bylo *lateránské patriarchium* či *škola papežská* v Římě, kteráž nejvyšší dokonalosti dosáhla ve 13. století když tu vyučovali Albert Veliký a Tomáš Akvinský. *Společný život* budoucích služebníků církve považoval se za nezbytný ku zdárné přípravě ne méně, nežli posluhování ve chrámech; s touto přípravou, theoretickou i praktickou, jest úzce spojeno zřízení stupňů nižších (*ordines minores*). Vedle ústavů biskupských a zvláště tu,

kdež jich nebylo, sloužily klášterské školy za přípravu na kněžství. *Také farářům venkovským* nařizovali biskupové a církevní sněmové, aby schopné pacholíky učili a pro službu církevní vzdělávali. Před posvěcením na kněze ale byl povinen každý dokonávati svou přípravu na ústavě biskupském.

Školy biskupské (kathedrální) utvrzeny byly obzvláště, když kanonický život duchovenstva vykvetl; mladší klerikové bydleli společně dle řehole sv. Augustina se staršími a s biskupem v témž domě a správa veškerého vyučování poručena byla zvláštnímu řediteli (magister, canonicus scholaris, *scholasticus*). Papežové pilně pečovali aby zřízení toto se zachovalo a zdokonalilo. Když zanikl společný (kanonický) život kněžstva, udržely se nicméně tyto ústavy ještě za nějaký čas *ve způsobu konviktů pod správou školastika*; dle nařízení třetího a čtvrtého sněmu lateránského (1179 a 1215) měla při každém sídle biskupském býti stolice grammatiky, při každém chrámu metropolitním stolice bohosloví. Avšak tyto biskupské školy zašly poznenáhlu, poněvadž nižší učení přešlo na školy klášterské, vyšší pak na university. Zkáza i surovost mravů, která obzvláště ve 14. a 15. století na universitách zdomácněla. ano i do škol klášterských vnikla, působila velmi zhoubně v kandidáty kněžstva, obzvláště proto, že zapomenuto bylo na společný život budoucího kněžstva a na starou tradici u výchování jeho. Sněm tridentský zasadil se o vzkříšení praxe bývalé naříditi*), aby se při každém chrámu biskupském zřídila kollej, v kteréž by, co v duchovním semeništi („ita ut hoc collegium Dei ministrorum perpetuum seminarium sit“), pacholíci od 12. roku dále chováni a vzdělávání byli, až by ve stav kněžský vstoupiti mohli.

Ačkoli tento rozkaz tridentského sněmu ne všude vyplněn byl aneb vyplněn býti mohl: přece aspoň tolik dosaženo jest, že obecně zase uznána potřeba církevního výchování a vyučování budoucích kleriků, *potřeba jisté přípravy pod správou biskupa*; že k této přípravě nevyhnutelně náleží ustraněný, od hluku světského vzdálený život pospolitý, a že *svoboda církve ostáti nemůže bez dostatečné svobody u vzdělávání budoucího kněžstva dle ustavičné tradice církevní*.

Za bouří a válek náboženských ve střední Evropě na mnoze zaniklé ústavy biskupské a klášterské povstávaly k ži-

*) Sess. XXIII. cp. 18. de ref.

votu novému, o kterýž potěšitelný obrat dobyl si velikých zásluh řád jesuitský, i biskupům nápomocen jsa v péči o vzdělání budoucího duchovenstva, i sám na svých gymnasiích a kollejiích dávaje mládeži vzdělání v duchu církve katolické. Když v 18. století státy evropské počaly veřejné vyučování potahovati v obor působnosti své, školy a rozmanité ústavy zřizující, a když pod ægidou státu protikřesťanský duch (illuminatismus) směleji a směleji ve všecken život veřejný se vtíraje, církvi všude překážel, odevšad ji vytlačoval, až i ve vyšší hierarchii vnikal a zrušení řádu jesuitského neústupným terrorismem vynutil: klesaly semináře klerikální a vůbec ústavy katolické počtem i duchem svým a vymykaly se vlivu církevnímu více a více. Státní absolutismus ve mnohých zemích i naprosto vyrval kněžské semináře a kolleje z rukou biskupův a klášterův, aby bezpečněji dosáhl cíle svého, učiniti z církve druh státní policie, kteráž by, náboženství křesťanského jenom za prostředek zneužívajíc, sloužila účelům „osvíceného“ absolutismu. Ve státech rakouských zrušeny jsou r. 1783. semináře diecéšní a bohoslovná učení v klášterích a vyzdviženy čtyři *generální semináře* (ve Vídni, Pešti, Pavii a Luvanii, s filialami ve Štýrském Hradci, Olomouci Praze, Innsbrucku a Lucemburku), kteréž na vždy zůstanou nesmazatelná skvrna v dějinách církve rakouské. Když tyto nestvůry rationalismu a státního despotismu, v kterých kandidáti stavu kněžského byli zúmýslně a soustavně porušováni a mravně otravováni, konečně rozhodnutím císaře Leopolda II. ze dne 4. července 1790 zrušeny jsou: zařizovaly se v zemích rakouských diecéšní semináře zase. Od té doby, co duch církevní znova se osvěžil a pouta absolutismu státního se uvolnila, navrácuje se katolický episkopát vedle možnosti ku starobylým zásadám o výchování kněžstva* Ztenčení statků církevních a školní monopol státův ovšem nedovoluje církvi, aby kněžstvo své všude vychovávala již od věku dětského, a přestává na tom, aby aspoň jinochy, kteří se jí ke službě nabízejí, podle příkladu Kristova i staré církve potřebným vědomostem dostatečně vyučila, myslí a srdce jejich ku věcem nebeským pozdvihla a posvětila, jim cnosti křesťanské vštíplila, na cestu dokonalosti je uvedla a vůbec tak připravila, že by schopni byli dosíci v plné míře oněch milostí, bez kterých nelze kněžím působiti ku spasení vlastnímu a věřících.

*) Srovn. Wetzer und Welte Kirchenlexikon, čl. Generalseminarien, Josef II.

Duchovenstvo v úřadech a službách církevních už postavené povinno jest pomáhati biskupovi a ustanoveným od něho vychovatelům a učitelům na ústavech ku vzdělání kněžstva. Pomoc tato se děje, když duchovní správcové, katechetové a kněží vůbec působením a veškerým životem svým vštěpují mládeži vážnost a náklonnost ke stavu kněžskému, na chování pacholeckých a klerikálních seminářů zvláštní pozor mají, jim k sobě přístupu přejí, šlechetností a neúhonností svou úctu a vážnost ke stavu kněžskému v nich vzbuzovati a utvrzovati dbají*).

2. Ani Bůh, ani církev nikoho nenutí, aby se uvázal v úřad kněžský, ač ovšem hříšno bylo by, neuposlechnouti pozvání božího, když by se patrné známky jeho ukazovaly. Kdo pak se domnívá, že by ku kněžství povolán byl, povinen jest času přípravy svědomitě užiti podle úmyslu církve, a tedy zkoumati své povolání, je v sobě vyvinovati a utvrzovati, s milostí boží horlivě působiti, nařízením a radám církve ochotně se podrobiti a k čemu veden jest, tomu také svobodně a upřímně chtíti, totiž aby se na duši stále očišťoval a posvěcoval, cnostem přivykal, v trpělivosti, sebezáporu a v pokoře horlivě se cvičil, vědám bohoslovným s pilností velikou se učil a takto i svatostí života i dostatečnou měrou vědomostí se hodna činil veliké důstojnosti, kteréž ho Bůh i církev účastna učiniti chtějí.

III. Nadpřirozená působilost.

Aby kdo služebníkem církve býti a úřad Kristův zastávati mohl, k tomu nižádná působilost přirozená, nižádná svatost a učenost sama o sobě nepostačuje Kristus vycvičiv a připraviv dvanácte učenníků svých, odevzdal jim plnou moc, kterou sám měl**), moc nadpřirozenou, božskou, aby skutečně a platně konati mohli, k čemu povoláni a potom i poslání byli. Protož i posaváde odevzdává se v církvi způsobem nadpřirozeným božská moc ku konání úřadu Kristova, — člověk dochází nadpřirozené působilosti čili moci (potestas) skrze svatost svěcení kněžstva.

Moc duchovní, která se uděluje svátostně, buďto jest moc a působilost k zastávání úřadu pastýřského (kněžství, sacer-

*) Conc. Prov. Prag. Tit. I. c. 9. 10. str. 27 - 34.

**) Jan 20, 21.

dotium) aneb moc a spůsobilost ku posluhování kněžím při jejich úřadě (služebnictvo, ministerium).

Odevzdání moci duchovní se strany církve a přijímání moci této se strany člověka jest velice vážná i důležitá věc pro církev i přijimatele. A protož církev za všech časů dbala, aby se co nejvíce možná ujistila o hodnosti těch, kteréž za orgány a služby své přijímá. Nepřestává zajisté na tom, že vzdělání a přípravu kandidátů položila v ruce biskupů; také ostatní duchovenstvo a veškeren lid věřící, zvláště pak ustanovení k tomu examinatoři ordinandů*) mají slyšáni býti, co by soudili o hodnosti těch, kterým již jest vstoupiti v řadu jejich spoludělníkův a duchovních pastýřů; kněžstvu i lidu náleží modlitbou a postem vyprošovati na Bohu kněze dobré a věrné. Společné působení všech oudů církve na ten cíl a konec, aby se duchovenstvo na obecný užitek doplňovalo, zakládá se na rozkazu Páně**), na obyčejích a zákonech církevních. Ve shodě s obecnými zákony církevními***) nařizuje sněm provincie pražské†), aby v době nastávajícímu svěcení kněžstva blízké se ohlašovali i dnové tohoto ve všech farních kostelích a ve chrámě biskupském, i jména jednotlivých ordinandů v kostele té osady, kdež některý z nich obydlí má. Duchovní správcové vzbuzují při ohlášení tomto lid věřící, aby svobodně každý vyjevil, co by spravedlivě namítati mohl proti hodnosti některého z ordinandův; a bylo-li od věřících něco vážného žalováno, povinen jest farář biskupovi oznámiti, a ovšem také, když by sám byl přesvědčen o nehodnosti kandidáta. — Kromě toho náleží všem oudům církve modliti se a posty suchých dnů na ten úmysl konati, aby Bůh poslal dělníky dobré na vinici svou, duchovním správcům pak, aby lid o této křesťanské povinnosti nejen poučili, ale s ním společně při službách božích na úmysl ten se modlili. Ohlašování dnů ordinace aneb jiné vhodné příležitosti užívejtež kazatelé, aby poučovali o svátosti svěcení kněžstva a jaké odtud požehnání jde veškeré církvi a lidské společnosti††).

*) Conc. Prag. Tit. IV. c. 10. str. 153.

**) Mat. 9, 38.

***) Conc. Trid. Sess. XXIII. cp. 5. de ref.

†) Conc. Prov. Prag. l. c. str. 154. a 155.

††) V diecési budějovické nařízeno jest, aby v neděli, kteráž předchází udělování presbyteratu, po ranní řeči a po kázání se ohlásili dnové ordinace a jména ordinandů, spolu pak aby se kněz pomodlil s lidem pětkrát modlitbu Páně a pozdravení andělské; v neděli, v kterouž se koná svěcení na

Ježto veškerá církev přispívá k tomu, aby se sbor správcův a pastýřů jejích doplňoval hodnými členy podobně jako rodina včel sobě matku vzdělává: sluší ordinandům, aby modliteb a postů církve svaté nejen sami na sobě nemařili, ale s velikou nábožností a svědomitostí všecko činili, čeho vlastní a nejbližší příprava ku hodnému přijetí té tak veliké svátosti žádá. Obzvláště povinni jsou všeliké jim podávané pomoci a příležitosti horlivě užívat, aby svou duši očistili, modlitbou, postem a dokonalým ustraněním se posvětili, duchovními exerciciemi zvláště důvěru v Boha, odevzdání sebe v oběť Bohu líbeznou, úmysl i žádost obětovného a vytrvalého působení pro čest boží a pro spasení nesmrtelných duší v sobě vzbuzovali a utvrzovali.

§ 7. Vnější řád a vnitřní jednota hierarchie.

Přijav vyšší posvěcení (*ordo major*) činí se člověk duchovního stavu (*clericus*) členem hierarchie, kteráž poručen jest pastýřský úřad v celém rozsahu; a protož i každý člen hierarchie povinen jest účastniti se v pastýřském působení až do smrti své podle rozdílnosti stupně, kteréhož dosáhnul. Avšak příslušenství k hierarchii samo sebou ještě nedělá, aby každý člen její měl účastenství ve všech oborech činnosti pastýřské. Tato zajisté se řídí stupněm posvěcení a církevním úřadem, kterýž jednotlivcům svěřen jest.

Nejen svěcení vůbec má rozdílné stupně, na kterých člověk dosahuje rozdílné duchovní moci; ale i svěcení na kněžství samo uděluje buďto nejvyšší moci učitelské, kněžské a správcovské (*potestas magisterii, ordinis n. sacerdotii, jurisdictionis*), — *stupeň biskupský* (*sacerdotes perfecti, sacerdotes primi ordinis*), aneb uděluje moci obmezené, aby posvěcený vykonával úřad pastýřský jako pomocník biskupův a pod jeho vrchní správou, — *stupeň kněžský* (*sacerdotes imperfecti, sacerdotes secundi ordinis*).

Právo ke skutečnému vykonávání moci svěcením, a zvláště kněžstvím dosažené řídí se pevnými zákony, kterýmiž se nejen

kněžství, povinni jsou kazatelé po ranní řeči a po kázání veřejně říkati modlitbu vydanou v Ord. listě buděj. diecése od r. 1852. na str. 82. sld. Synod. Budvic. I. stat. 14.

dobrý řád v hierarchii, ale i její řádné a dovolené (dilem i platné) působení pojišťuje.

Řád hierarchický naznačuje se slovy *majoritas a obedientia*, základ jeho pak jest rozdílný stupeň svěcení, jmenovitě rozdílný stupeň kněžský čili stupeň moci učitelské a kněžské v užším smyslu, — zvláště ale rozdílný stupeň moci správcovské (*potestas jurisdictionis*). Vedle toho rozeznávají se tři stupňové v hierarchii: služebníci, kněží a biskupové.

Dle ustanovení Kristova drží nástupce svatého Petra přední místo v katolické hierarchii a celé církvi, jsa hlava pastýřův i věřících, nejvyšší a neklamný učitel, nejvyšší kněz a nejvyšší správce veškeré církve, s mocí plnou. Jsa nejvyšší učitel a nejvyšší správce, jest papež *úhelný kámen církevní jednoty*, tak že všickni členové hierarchie mohou řádnými orgány církve býti a za takové se pokládati, jen pokud v jednotě s papežem trvají a jeho nejvyšší moc uznávají. Kterak nejvyšší hlava církve vykonává úřad svůj *správcovský*, zdali totiž sama o sobě a bezprostředně anebo skrze vlastní své orgány a jejich pomoci (kardinálové, rozličné kongregace, legátové, nuntiové, apoštolští vikáři a t. d.), to nenáleží ku podstatě nejvyššího v církvi úřadu, a protož i dle rozdílných potřeb a okolností také měniti se může.

Druhý stupeň v řádu hierarchickém jsou *biskupové* a kněží biskupům rovní ne sice stupněm svého kněžství, ale pravomocí (*jurisdictio quasiepiscopalis*). Biskupové vedou správu a vládu v ohraničených okresích (diecésích) a jsou řádní vrchní pastýři, pokud s papežem v jednotě zůstávají; zdali s papežem bezprostředně obcují ve všech věcech úřadu svého anebo v některých skrze patriarchy, arcibiskupy a vlastní orgány papežské, to zase řídí se potřebami a povahou časů. Pro nejvyšší moc, kterouž ve svých okresích mají, slovou biskupové knížata církevní.

Kněží vůbec jsou třetí podstatný člen hierarchie církevní, jsou povoláni, aby se dělili o pastýřskou péči a práci s biskupem svým (*in partem sollicitudinis episcopalis vocati*). V kněžství jsou všickni vespolek sobě rovni, *moc jejich jest obmezena*, a sice moc učitelská v tom, že prostý kněz nenáleží k neklamnému učitelstvu apoštolskému (*magisterium infallibile apostolicum*) a že učí jménem biskupa svého; moc kněžství obmezuje se při prostých kněžích v tom, že nemohou udělovati svátosti birmování, svěcení kněžstva a některých jiných svěcení, ob-

zvláště oněch, při kterých pomazání svatým křížem nařízeno jest; vnější moci vladařské čili správcovské, t. j. moci zákordárné, soudcovské i trestní nemají prostí kněží, ale jsou jménem biskupa a v určitých mezích správcové menších okresův (osad) aneb jistých osob, majíce takto *účastenství v církevním úřadě správcovském*. Z kněží volí sobě biskup (aneb kanoničtí zákonové ustanovují mu) zvláštní orgány soudní a správní (soud diecése, soud manželský, consistorium, capitulum, vicarii foranei), kteří jej v úřadě vladařském podporují, jemu i kněžstvu vzájemné spojení usnadňují, majíce sobě propůjčenu část jeho pravomoci. — Správní orgánové papežští a biskupští počítají se k církevním hodnostářům (dignitarii, ostatní kněží slovou prostí (sacerdotes simplices).

V tomto řádu hierarchickém záleží *vnější jednota* a zřízení (organisace) duchovenstva: účel jeho jest, aby se v úřadě pastýřském všecko v dobrém pořádku dalo, bez něhož by nemohlo býti zlaru *).

2. Vnější organisace a jednota veškerého duchovenstva nemohla by valně prospívati ku vznešenému cíli, kdyby mezi členy jeho nebylo *spojení duchovního, jednoty vniterné*.

Vlastní a jediný základ vniterné jednoty duchovenstva jest víra křesťanská, kteráž i jest vniterné spojidlo všech katolických křesťanů, poněvadž v ní se poznávají za dítky jednoho Otce nebeského a za spoludědice Syna božího. v němžto všickni jedna rodina boží jsou a na vzájem se milují. Víra sama učí o veliké důstojnosti kněze, o veliké a svaté úloze všeho kněžstva; věrou poznává kněz kněze za pomazaného Páně, za orgán a sluhu církve boží, za domácího a důvěrníka božího. Kněz věrný uznává a ctí papeže za nejvyššího viditelného pastýře pastýřův i lidu, za viditelnou hlavu církve boží, za náměstka Kristova, za nástupce svatého Petra, jemuž odevzdány jsou klíče království božího a jemuž přikázáno i propůjčeno jest, aby potvrzoval bratři; takovýto kněz uznává a ctí biskupy za nástupce svatých apoštolů, ježto ustanovil Duch svatý, aby spravovali církev boží, kteréž Kristus dobyl krví svou **). U víře poznávají se vzájemně papež i biskupové, hodnostáři církevní i prostí kněží za sluhy jednoho Pána a hospodáře, kterýž jedny z nich představil druhým a všem poručil, aby těžili se hřivnami

*) Srovn. Aichner, Compendium juris ecclesiastici § 22—24.

**) Skut. ap. 20, 28.

jeho, čekající až přijde odměnit bdělých a pilných, potrestat ospalých a lenivých *).

Vyznání víry, jehož církev žádá na všech, kdo vyšších posvěcení a jakéhokoli úřadu církevního dosahují**), připomíná jednomu každému, že by služebnictvo a kněžstvo katolické nebylo stavem a sjednoceným sborem, kdyby jeden každý člen jeho nepoznával sebe a všech ostatních ve světle pravé víry.

Uznávající společnou důstojnost kněžskou všech a účastenství jejich ve kněžství Kristovu, vznešený jeden úkol a svaté povolání jedno, milují se věrní kněží na vzájem čistou, bratrskou láskou v Kristu a pro Krista. Tato láska plodí společenského, stavovského ducha (*esprit de corps*), který v tom záleží, aby jednomu každému záleželo na cti celého stavu a každého člena jeho, na vzájemné podpoře v boji proti principu nekřesťanskému a pro jméno Kristovo, na zdaru společné práce, na prospěchu a slávě společné matky církve. Kristus prosil ve svatvečer smrti své nejprve za to, aby Otec nebeský posvětil učenníků v pravdě a v jednotě; potom teprve prosil podobně i za ty, kteří skrze slovo jejich uvěří***). Z vědomí o povinnosti bratrské lásky a společenského ducha pochází obyčej, že duchovní nazývají sebe bratřími a že se pozdravují nejen při oltáři políbením pokoje, ale i v obecném životě políbením bratrským.

Víra nelíčená, učic poznávati vrchní pastýře za náměstky apoštolův a viditelnou hlavu církve za náměstka neviditelné hlavy její, Krista, má za ovoce *nelíčenou uctivost a poslušnost ku papeži a biskupům, jejich vlastním orgánům a zmocněncům*†). Každý jednotník duchovního stavu měl vždy na mysli, že sám o sobě nic není a že jen ve spojení se řádnou církevní vrchností jest článkem řetězu, kterýž od samého Syna božího se počíná. Poslušnost přislubuje každý kněz v den ordinace při oběti mše svaté kterou společně se svým biskupem koná. Papež, mluvě k biskupům, nazývá je bratry, biskup oslovuje duchovenstvo své lahodnými jmény bratří a synů; biskupové i kněží společně nazývají papeže otcem, kněžstvo celé diecése ctí svého biskupa jménem *otec*—biskup. Bez povinné uctivosti a posluš-

*) Mat. 25. 14—30. Mar. 13. 34—37. Luk. 19. 12—26.

**) Conc. Prov. Prag. Tit. I. c. 2. str. 7.

***) Jan 17. kap.

†) Conc. Prag. Tit. VI. c. I. (str. 202).

nosti k duchovním představeným nemůže nižádný kněz míti požehnání božího pro dílo své a pobloudí často, dá-li se smyslu svému vésti, nedbaje rozkazův a rad biskupa a papeže, anebo snad až pohrdaje jimi v pýše a domýšlivosti. Obzvláště pak v dobách, kdy svět vede soustavný a svorný boj proti církvi, jistě by nedostatek pevné organizace a kázně v duchovenstvu zplodil následky velmi žalostné. Aniž pak by mohl který duchovní spravedlivě žádati poslušnosti na dětech a jinoších ve škole aneb na dospělých osadnících, když sám by se vyzouval z povinné poslušnosti ku svým vrchním *).

Aby však poslušnost mohla býti ochotna i radostna, povinen jest každý vrchní člen hierarchie býti otcem a bratrem, ne pak přísným a tvrdým pánem podřízených, věren jsa příkazani Kristovu: „Králové národů panují nad nimi, a kteříž moc mají nad nimi, dobrodincové slovou. Ale vy ne tak; nýbrž kdo větší jest mezi vámi, budiž jako menší, a kdo předchází, budiž jako sloužící“ **). Církev upomíná biskupy na tuto jejich povinnost ku kněžstvu ritem svým, dle něhož dává biskup políbení lásky těm, kteréž na kněžství světi.

§ 8. Působení duchovenstva v církvi vůbec.

I. Církevní úřady a služby; pravomoc.

1. Řádně a platně posvěcený jest uspůsoben, aby na úřady a služby církevní dosazen býti a v nich svoji duchovní, nadpřirozenou moc platně vykonávati mohl.

Církevní úřad (*officium ecclesiasticum*) jest právo i povinnost, vykonávati duchovní moc trvale na jistém místě a nad jistými osobami. S úřady církevními ve smyslu vlastním spojena jest výživa, obročí (*beneficium*), kteréž se považuje za právní majetnost úřadu toho; odtud pochází, že církevní úřadové také benefícia slovou, a že obého pojmenování se užívá v jednom smyslu.

Obročí aneb úřady církevní jsou *vyšší a nižší* (*majora, minora*) Vyšší jsou, s kterými spojena jest vrchní pravomoc

*) Dieulin, Le bon curé, II. chap. 18. 19. Amberger Pastoraltheologie III. § 255. a 259.

**) Luk. 22, 25. 26. srovn. Kol. 3, 21.

pro vnější a vniterný obor (pro foro externo et interno); k nim počítají se biskupství a prelatury s pravomocí na způsob biskupské (jurisdictio quasi-episcopalis); ostatní všechny jsou *nižší*.

Důležitý jest rozdíl mezi úřady správcovskými a prostými. *Obroč správcovské* (beneficium curatum) jest vůbec každé, s kterým *spojena jest vnější pravomoc*, zvláště pak míní se slovem tím úřadové, s kterými spojena jest plná duchovní správa v okresech malých (farnostech, osadách). — *Obroč prosté* (beneficium simplex) jest takové, při kterém není pravomoci vnější a tedy ani duchovní správy ve smyslu plném, ale jest pouze povinnost kázati, mši svatou sloužiti, modlitby neb i jiné služby boží konati, vůbec faráři za podporu býti na určitém místě. Takovýto úřad může sloužiti beneficium, jen když důchodové s ním spojení skutečně jsou právní majetek úřadu toho, a tedy jmění církevní.

Obor působnosti (práva i závazky) ve vlastních úřadech církevních vyměřen jest obecnými zákony církevními aneb nadačními listinami, od biskupa ztvrzenými*).

Kromě vlastních úřadů církevních, kterým jméno beneficium náleží, jsou ještě jiné *služby*, k tomu zřízené, aby poskytovaly pomoci řádným duchovním správcům, anebo v jistém oboru a vedle duchovní správy k účelům církevním působily. Zastavatelé služeb takových jsou n. př. zpovědníci a kazatelé zvláštní při chrámech, katechetové na ústavech vychovacích, učitelé a ředitelé na ústavech církevních, pomocníci (kooperatoři, kaplani). Tito všickni také jsou duchovní správci, poněvadž působí buďto ve všech oborech duchovní správy (kooperatoři), aneb aspoň v některých; pokud nejsou pomocníci faráře a jemu dle zákonů kanonických ve svém působení podřízeni, jsou za svoji službu sami odpovědní před řádnou vrchností svou.

2. Církevních úřadův a služeb propůjčovati a dosazeného zmocniti, aby práv s úřadem spojených užívati a povinnosti jeho řádně a právně (licite) vykonávati směl, náleží těm, kteří mají vrchní pravomoc pro vnější a vniterný obor; náleží pak jim dle určení kanonického práva a ovšem tak, že více dáti nemohou, nežli sami mají**).

Propůjčování úřadův a služeb církevních bylo až do 12. století spojeno zároveň s ordinací (ordinatio ad titulum); nyní

*) Srovn. Aichner, Compendium § 73. a 74.

**) Srovn. Aichner, l. c. De beneficiorum provisione.

pak děje se zvláštním úkonem vrchní pravomoci, kterýž slove zákonné *poslání* (*missio canonica*), také duchovní *pravomoc* (*jurisdictio*) ve smyslu nejširším.

Zákonné poslání na úřady a služby církevní aneb duchovní pravomoc ve smyslu nejširším jest zmocnění platně ordinovaného a přirozeně spůsobilého, aby svoji duchovní, nadpřirozenou moc právně (*licite*) a dílem i platně na jistém místě a nad jistými osobami vykonával.

Jurisdikce jest a) *pro obor vnější* a ta jest zmocnění ku vládě v církvi, jakž přísluší hierarchii vladařské (*hierarchia jurisdictionis*); b) *pro obor vniterný*, kteráž obzvláště jest zmocnění kněze, aby svátost pokání platně spravovati mohl.

Obojí tato pravomoc buďto jest *řádná* (*ordinaria*) aneb *propůjčená* či *náměstná* (*delegata, vicaria*)*

Pravomoc řádná jest, která s církevním úřadem nerozdílně spojena jest a k jeho podstatě náleží, tak že kdo úřad ten po právu drží, také spojenou s ním pravomocí opatřen jest a plnou moc má, aby i sám vše konal, co na ten úřad po právu náleží, i v jednotlivých případech jiným konati dovoloval. Řádnou pravomoc mají: papež, jeho legátové i zástupci a některé kongregace při stolici papežské; patriarchové, arcibiskupové, biskupové a (*sede vacante*) vikář kapitoly; farářové; generálové, provincialové a vrchní řeholních domů; zpovědníci osob řeholních, duchovní správci u vojska, v nemocnicích atd.

Pravomoc propůjčená jest ta, kterouž jistá osoba vykonává ne mocí úřadu svého, ale s povolením neb k rozkazu, na místě a jménem jiného, kterémuž vlastně a řádně náleží. K čemu pravomoc tato zmocňuje, kam až sahá a v čem se obmezuje, to vysvítá vždy ze slov, kterýmiž dána jest.

Přenešenou pravomoc mají: 1. Kněží řádnou pravomocí opatření, kdykoli *v cizím obvodu* výkony duchovní dělají s povolením toho, jemuž tam přísluší pravomoc řádná. 2. Kněží od biskupa za schopné uznání (*approbovaní*) a pravomocí pro diecési opatření, aby buďto v jistém obvodu farním byli pomocníci farářů (*kaplani, kooperatoři*) anebo vůbec kde koli s vědomím a povolením správce chrámu konali, k čemu skrze posvěcení dosáhli duchovní spůsobilosti. 3. Všickni, kteříž mají mimořádné zmocnění, — *pravomoc privilegovanou*, t. j. takovou, kteráž přesahuje obyčejnou a jejich úřadu vlastní pravomoc, ale přece

*) Borový, Sloh církevní. 2. vyd. str. 126.; Aichner, Compendium § 24.

s vykonáváním úřadu souvisí. Farářové jsou zmocněni, aby dispensovali od záповědi služebných prací v neděli a ve svátek, zpovědníci mohou pro platné příčiny dispensovati od záповědi masitých pokrmů ve dny postní.

Všickni kněží, třeba by suspendováni aneb vyobcováni byli, mají delegovanou moc, aby *v nebezpečenství smrti postaveným* posluhovali svátostmi nejpotřebnějšími, totiž křtem, pokáním, svátostí oltářní, posledním pomazáním, když by možno nebylo, povolati řádného duchovního správce osob těch.

3. Církevním právem ustanoveno jest, kdy pravomoc přestává. *Pravomoci řádné pozbývá se*, když jakýmkoli způsobem přestává někdo býti v držení úřadu, s kterým spojena byla; *pravomoc propůjčená přestává*, uplynul-li čas, na který dána byla, odvolána-li výslovně. Úplná neb částečná ztráta pravomoci může dále býti následek nepravidelnosti (irregularitas), záповědi (interdictum) a zastavení služeb božích (cessatio a divinis), zákonného složení z úřadu aneb z hodnosti (depositio, degradatio), klatby (excommunicatio major).

II. Život v povolání a v úřadě.

1. Kdo by ve stav duchovní byl vešel anebo na církevní úřad nastoupil, nemaje vniterného povolání, vydává se ovšem u veliké nebezpečnosti. Avšak nicméně ani jemu nesluší spouštěti se naděje a klesati na mysli, poněvadž Bůh dosti mocný a moudrý jest, aby našel a člověku poznati dal prostředky, kterými by zase v dobrý řád uvést se mohlo, což bylo se od něho uchýlilo. I zde platí pravda: činí-li člověk, co mu lze, Bůh neodepře mu pomoci své. Náleží pak nepovolanému knězi a sluhovi církve, aby nepřestával želeť srdečně opovážlivosti své, že sobě osobil, čeho mu sám Bůh nepřisoudil. Tato pak lítost bude tím větší cenu míti, čím svědomitěji se nepovolaný vynasnaží, aby velikou vinu svou napravil a celý svůj život cestami povolaných kráčet usiloval*), tou nadějí se koje, že Bůh shlédne na pokornou mysl jeho a že oblíbí sobě a odmění práci sluhy, jehož byl nenajal. — Kdo svatokupecky nabyt úřadu, ten vinu svou napraví, složí-li úřad anebo dbáti bude, aby kajicným vyznáním sobě rozřešení z censur a darování be-

*) Si non es vocatus, fac, ut voceris. Sv. Augustin.

neficia nabytého zasloužil; kdo vchází v úřad, měl úmysl světský, vzbuzuj stále úmysl svatý a čistý; kdo byl pro hříšnost a nekajicnost nehoden kněžství, napravuje vinu svou, namáhá-li se bez ustání, aby životem a smýšlením svatým hodna se učinil důstojnosti své. Napravuje-li a lituje-li, jakž nejvíce může, dosáhne pokornými prosbami pro stav i úřad svůj těch milostí, kteréž mu od Boha přislíbeny nebyly podobně jako povoláním *).

2. Kdo poslán byl na úřad aneb povolán a ustanoven k jistým službám, povinen jest poslušně se podrobiti, jak by mu koli za těžko přicházelo, ten jistý úřad vůbec aneb na tomto místě obzvláště vykonávati.

Kněz katolický nemůže bez hříchu o své vůli se vzdáti úřadu a odejiti z místa, na kteréž byl postaven; jen s povolením biskupa smí se úřadu vzdáti (resignovati) a jen pro slušné a vážné příčiny hledati úřadu a místa jiného. Státi o úřad vyšší a takový, s kterým spojeny jsou větší důchody, větší vážnost a důležitější práce, není samo sebou nenáležito, aniž odporuje duchu církve, kteráž i hmotných odměn a vyznamenání vždy užívala za prostředek, aby horlivé služby odměňovala, snaživost duchovenstva podněcovala, služby boží zvelebovala a vůbec veškeré duchovní správě prospěla. Knězi katolickému ovšem nesluší, aby žádostivě a lakotně bažil po úřadech výnosnějších; jest-li ale si vědom, že posud věrně pracoval a může-li dobrou naději míti, že by povinnosti vyššího úřadu náležitě plniti uměl, může se o ně ucházeti cestou zákonnou, konečný soud o zásluhách i schopnostech svých důvěrně poroučuje svým vrchním.

V úřadě a službě nejen vytrvati jest katolickému knězi, ale i dbáti svědomitě, aby prospěl cti boží a spáse lidí, konaje úkol svůj vždy jen pro Boha a dle vůle boží. Ne pohodlí jeho, ale cíl pastorece rozhoduje, co kdy činiti a čeho nechati náleží; tento cíl jest i sudidlo, vedle něhož kněz rozeznává, kterak by, jsa sluha Kristův a rozdavač tajemství božích, za věrného shledán byl **).

Avšak i kdo určitého poslání nemá, ale oprávněn jest vůbec vykonávati moc kněžskou, povinen jest z lásky k Bohu a bližním užívatí své duchovní moci ve prospěch církve a jejích

*) Dieulin, Le bon curé I. str. 3. Benger, Pastoraltheologie I. § 28.

**) I. Kor. 4, 1. 2,

oudův. Povinnost tato může často velmi vážna a pilna býti, jmenovitě když za dob a okolností kromobyčejných řádná duchovní správa nevystačuje na všechnu posvátnou práci. Nikomu zajisté neuděluje se důstojnosti kněžské jenom pro jeho čest a pro povýšení osoby jeho, ale pouze proto, aby pracovati pomáhal o církevním úkolu. Co apoštolům, to každému knězi praví Kristus: „Ne vy jste mne vyvolili, ale já vyvolil jsem vás, abyste šli a užitek přinesli, a užitek váš aby zůstal*);“ církev oznamuje ústy biskupa ordinandům: „Oportebit in Ecclesiae ministerio semper esse mancipatos;“ sněm tridentský pak zapovídá ordinovati koho, leč by ho dle soudu biskupova bylo třeba aneb aspoň byl na užitek lidu věřícímu**).

3. Poněvadž pak jeden každý kněz povinen jest církvi sloužiti, t. j. duchovní moci své k řešení úkolu církevního užívati: jest i *povinen ke všemu, bez čehož by služba jeho nemohla býti užitečna ani jemu k zásluze, ani věřícím ku spáse, ani Bohu k oslavě*. A protož i věrnost v úřadu a povolání zvláště se osvědčuje za pravou a neličenou, když kněz upřímně se vynasnažuje, *aby svoji přirozenou spůsobilost ustavičně rozmáhal*. Za celý čas přípravy ku kněžství dbala církev o vývin a zvýšení spůsobilosti jeho, vedouc jej k životu svatému a skrze svoje orgány jej vyučujíc vědomostem nejvíce potřebným a cestu ukazujíc, kterak by se i sám vzdělávati měl. Práce tato nikoli nemůže ukončena býti dnem, v kterýž kdo na kněžství posvěcen byl a ústav přípravy opustil; mravné i vědecké zdokonalování sebe tím způsobem a směrem, jakž je církev nařizuje na čas přípravy, považuje každý svědomitý kněz katolický za úlohu, která leží na bedrách jeho až do té doby, v kterouž jej Pán života i smrti povolá, aby vydal počet z vladařství svého. Jenom když takto činí, může kněz užitečným dělníkem na vinici Páně býti, jiným ku spasení pomáhati a svým spasením se ujistiti.

A protož kněz katolický rozmáhá svoji spůsobilost přirozenou, prospívá-li ustavičně ve svatosti a vědomostech. Toto jsou dva zdrojové, z kterých se prýští pravé smyšlení kněze a pravý života jeho způsob, to jsou i základové oněch ctností a vlastností, kteréž činí katolického kněze andělem spásy a dobrodincem lidu, sluhou a přítelem božím.

*) Jan 15, 16.

**) Sess. XXIII. c. 16. de ref.

III. Svatosť kněze.

1. Úkol kněze jest: spasiti sebe a jiným ku spasení pomáhati. Čím bedlivěji se vynasnažuje, aby pojistil spasení své, tím také bude působilejší, aby jiné na cestu spásy uváděl a po ní bezpečně kráčet učil. A protož aby sám byl spasen a církvi užitečně sloužil, budiž kněz svat, křesťansky a kněžsky spravedliv. On zajisté jest viditelný *zástupce Nejvyššího a strážce svatyně*; on každodenně přináší Bohu *nejčistší oběť*, často posluhuje *svátostmi*, povinen jest lid křesťanský učiti a vésti, kterak by naplnil přikázání, anož velí všem „Svatí buďte, jakož i já svatý jsem.“ Kněz učiněn jest *prostředníkem a přímělníkem* u Boha, protož třeba jemu přítelem božím býti pro svoji svatost; on potřebuje mnohých a velikých *milostí*, aby jiné spasil a sám nezahynul; on jest postaven na svícen, aby *světlem* cnosti a nevinnosti všechněm svítil, *příkladem* svým odváděl z cesty bludu a uváděl na cestu pravdy. Jediné vniterná svatost posvěcuje úmyslu, budí horlivost apoštolskou, osvěcuje a sílí, ona sama nejlépe učí jiné osvěcovati, jejich srdce láskou ku věcem nebeským naplňovati a mocně k dobrému naklonovati *).

*Základ veškeré svatosti a spravedlnosti lidské jest víra, která skrze lásku působí; „spravedlivý můj z víry živ jest“ **).* Kněz sám sobě a jiným nic není, leč by sebe posuzoval a od jiných posuzován byl dle víry ***). Víra jest i soujem všech cností pravého kněze; v té-li jest neúhonný a dokonalý, jistě ve všech věcech neúhonný a dokonalý bude. Protož i dí sněm církevní provincie pražské: „Jakékoli na kněžích dokonalosti hledáme, tu dle pevné a čisté víry jejich měříme. Tato zajisté, jakož jest lidské spásy počátek, tak i jest spravedlnosti kněžské původ. Bez víry nikdo neměl účasti v Bohu, nikdo nedosáhnul vrcholu dokonalosti; bez víry nic v nás není svatého ani čistého, ani živého, ani takového, ježto by hodno bylo abychom toho službou svojí Bohu podati mohli“ †). U víře-li nedoufá a nemiluje kněz, ani pravé naděje a lásky křesťanské nemá; u víře-li nepokládá hříchu za největší zlé, nebude se ho báti

*) Dubois, Le saint prêtre, première partie.

**) Žid. 10, 38.

***) Dubois l. c. pg. 69.

†) Conc. Prov. Prag. Tit. I. c. 2. (str. 3.)

a bližního svého nenaučí nenáviděti hříchu a báti se ho, nepodvolí se tuhé práci a nevydá se i v nebezpečenství, aby zabránil hříchu.

Víra katolického kněze zůstává pevná a čista tolik, kolikž ústy a skutkem vyznává živé a obživné obcování s katolickou církví, kolikž má *církevního ducha, církevního smýšlení* *). Nerozdílny zajisté jsou: pevnost víry a církevní duch, t. j. *rozhodná a synovská přichylnost* ke slovu, životu a veškerému snažení katolické církve. Kdo věří upřímně a pevně, že církev katolická jest dílo Kristovo, že ji Duch svatý spravuje a řídí: ten miluje tuto církev, tomu jsou její nauka a její rozkazové, obyčejové a obřadové, její duch a její přání předmětem synovské úcty; ten bere srdečné účastenství ve všem, co tato církev koná i trpí, ze všeho se raduje, co církvi prospívá, ze všeho se rmoutí, co církvi na škodu jest a co ji tíží. Avšak ne v pouhých citech záleží duch církevní; kdo jim proniknut jest, přičiňuje rukou svých, aby této církvi užitečen byl, vynakládá milerád všechny své síly duchovní a prostředky hmotné, aby pomáhal bojovati a stavěti, kde by koli pomoci jeho třeba bylo. „Trpí-li co úd jeden, trpí spolu s ním všickni údové; pakli jeden úd se oslavuje, radují se spolu s ním všickni údové“ **).

K osvícené a živé víře druží se *pokora*, jediný pevný základ všech cností křesťanských, kněžských pak obzvláště. Který kněz okem víry hledí na sebe a na službu svou, ten také zná, že sluší jemu nade všechny lidi pokornu býti, poněvadž nikdy se za hodna nemůže pokládati své důstojnosti, nikdy za dosti čista k dílu, kteréž mu svěřeno jest; bez pokory nikdy by nedosahoval těch milostí, kterých potřebuje, aby služebníkem neužitečným nebyl; pakli všem pyšným se protiví Bůh ***), dojistá nejvíce těm, kteří zastávají úřad Krista pokorného srdcem †). Maje stále na mysli, že „ani ten, kdož sází, jest něco, ani ten, kdo zalévá: ale (všecko že jest) Bůh, jenž dává vzrůst“ ††), nekochá se samolibě ve zdaru svých prací, ale také neklesá na mysli, znamená-li nezdar. Pokora sama může jej uhájiti je-

*) Tamže str. 5.

**) I. Kor. 12, 26.

***) Jak 4, 6.

†) Mat. 11, 29.

††) I. Kor. 3, 7.

šitnosti a ctižádosti, aby ne svojí, ale jediné boží cti a slávy hledal; pokorou jen může ohražen býti proti pochlebenství, kteréhož se knězi mnohem více báti jest, nežli pomluvy a potupy *).

Jen v duši pokorné může býti vůle a síla ku sebezáporu. *Sebezápor*, boj proti tělu a světu šlechtí člověka vůbec a sebezápor kněžský staví člověka mezi bytosti vyšší; on zajisté nahraňuje duši lidské tu spravedlnost, kterouž měla před pádem prarodičů našich, on jest náprava přirozenosti naší. Kdo sebe samého důsledně zapírá, navrácuje se ku blahému stavu prvního člověka, neboť věrný a vytrvalý sebezápor působí, že tělo jest rozumu poddáno, rozum pak Bohu **). Zapřítí sebe samého každý křesťan sice povinen jest, ale nikoli v té míře, jako kněz katolický. Život pravého kněze katolického zajisté jest jedna oběť ***); kněz-li sebe neobětuje, nezalíbí se Bohu žádnou obětí. Starý člověk i v něm žije a vždy hlásí se k domnělým právům svým, kteráž odporují zákonu a duchu božímu; a přece kdo zástupcem Kristovým jest, na toho sluší, aby v něm živ byl Kristus †), kterýž sám sebe zmařil, aby Boha oslavil a člověčenstvo spasil. Neumí-li kněz, anebo nechce-li zapírati sebe, těžko, ano nemožno bude mu, snášeti neuznalost, nevděk i potupu, jichžto se mu nezřídka dostává za obětovné namáhání, za upřímnou snahu a práci. A mnohem méně bude mu možno neznadati úřadu svého, neodstupovati od povinnosti své, nezapřítí svého přesvědčení pro nenáležitě ohledy na osobu člověka; k apoštolské rozhodnosti a mužnosti, bez kteréž nelze, aby kdo byl pravým sluhou božím, nikdy nenalezne odvahy a síly, kdo se nenaučil přemáhati sobecké přihlížení k sobě samému, k osobnímu prospěchu svému a nižším náklonnostem svým.

Přirozená žádost k tomu tíhne, aby člověk před světem za něco platil, statky vezdejšími vládnul, mnoho užil; porušená přirozenost záleží v žádosti očí, žádosti těla, pýše života. Pravý kněz přemáhá trojí tuto žádost, jsa *chudý duchem, středmý a čistý, tichý a pokorný srdcem, milovník posvátné samoty*, kteráž jest semeniště svatých myšlének, Bohu milých žádostí a spásitelných skutků, náhrada za hlučné zábavy světské, při nichž nejen probouzí se žádostivost obyčejně, ale také vítězí. Konečný

*) Dubois. Le saint prêtre, II. p. chap. X.

**) Dubois. Le saint prêtre, chap. IX. n. 151.

***) Amberger. Pastoraltheologie I. kap. 2.

†) Gal 2, 20.

cíl a spolu i vzácné ovoce vytrvalého sebezáporu jest svoboda synů božích, svobodné panování ducha nad tělesnými žádostmi, ušlechtilá, sprostými vášněmi a náruživostmi nepokálená mysl, nade všechno pak posvátná čistota, panictví duše i těla *). Tato zajisté tak úzce spojena jest s ideou kněžství, že nejen starý zákon, ale i pohanstvo samo žádaly na kněžstvu svém aspoň nějakého přiblížení k čistotě. V církvi křesťanské hned na počátku živo bylo a praktické platnosti nabývalo přesvědčení, že jenom čisté a cudné kněžstvo může důstojně konati velebná tajemství nového zákona. A v skutku, na nový, Kristem založený řád dobře sluší, aby otcové duchovní, rozdavači milosti boží, skrze kterou se Bohu dítky zrozují, přemáhali přirozenost, kteráž rozplozuje pokolení Adama prvního. Nejlepší biskupové a kněží prvních století křesťanských žili v bezženství dobrovolném; jim nebylo zákona třeba, neboť „zákon není uložen spravedlivým“ **). Písmeno zákona o celibátu kněžském ovšem nemůže způsobiti mravné dokonalosti, kteráž jenom z víry pochází; avšak zákon tento jest hradba, kteráž nepovoláním zabráňuje přístup do svatyně ***). A nastoupil-li někdo přece, aniž by se prve byl v této příčině dostatečně zkoumal, tomu ten zákon budiž vůdcem, aby z nezbytí udělal cnost, jakž i sám raditi povinen jest nejedněm manželům, kterým v nezvolené, nedobrovolné zdržlivosti žiti třeba, ač-li hříchu nevěrnosti a křivopřísežnictví prázdní býti chtějí. Knězi pak mnohem snáze jest, nežli komukoli, bojovati proti žádosti těla. Úřad jeho sám podává mu zbraní nejlepších; nekoná-li úřadu svého pouze mechanicky, bez ducha i pravdy, posiluje se mocně, aby dobrý boj bojoval, víru živou zachoval, za odměnu vezdejší maje vážnost a úctu věřících †) a tu sladkou důvěru, že nezlehčuje slova božího v ústech poskvrněných a nejčistějšího těla Kristova neukládá v srdce nečisté.

U víře a církevním duchu, v pokoře a sebezáporu záleží podstata kněžské svatosti. Aby takto svat byl a zůstal, stále se *posvěcuje*, užívá každé příležitosti, aby osvědčil svoji víru, svoji pokoru a svoji vládu nad sebou samým, za pomocníci

*) Dubois, Le saint prêtre, chap. XII. n. 189—209.

**) I. Tim. 1, 9.

***) Krbec, O bezženství kněžském. Laurin, O bezženství a manželství duchovních; téhož: Der Coelibat der Geistlichen nach kanonischem Rechf.

†) Moudr. 4, 1.

maje svatou bázeň, aby kněžství Kristova na sobě nezlehčil, lidu křesťanskému za pohoršení a kámen urážky nebyl.

Žádná cnost kněžská nemůže obstát, té míry a toho stupně dojiti, aby se vyvyšovala nad úroveň obyčejných „dobrých“ lidí, schází-li knězi, co jej mužem božím činí, upřímá, *opravdává nábožnost*. Ano bez nábožnosti nelze, aby člověk neupadal v ocháblost a vlažnost, kteráž jest obyčejná příčina, že mnohý kněz mravně klesá hlouběji a hlouběji, a že všecken život jeho jest pouze vnější, od života lidí světských nijak nerozdílný, roztržitý lehkovážný nebo smyslný. Kněz nenábožný jest neschopen, aby někomu víru živou vdechl, někoho cnostem křesťanským vyučil; neboť nejso nábožný, sám těchto vzácných statků v pravdě nemá a nezná*).

I záleží tedy na tom, aby kněz rozmáhal v sobě ducha pravé nábožnosti, bez kteréž byl by, i při mnohých dokonalestech a cnostech, přece jen neživý nástroj, dílo jeho zůstávalo by chladno a neobživno, jemu samému bylo by víc a více obtížno.

Učitelé duchovního života jmenují za prostředky, kterými se duch nábožnosti rozmáhá a sílí, obzvláště tyto: *a)* modlitbu a rozjímání, *b)* duchovní čtení, *c)* návštěvu velebné svátosti, *d)* každého dne zpytovati svědomí a často se zpovídati (aspoň jednou za měsíc), *e)* ustraniti se na jeden celý den v každém měsíci, *f)* konati duchovní exercicie každý rok. — Prostředky tyto uznává církev za tolik důležité, že zřejmými zákony je svým kněžím přikazuje**). A v pravdě, prostředků těchto užívati, tyto způsoby nábožnosti rok od roku nejen zachovávati, ale horlivěji a horlivěji konati, jest každému knězi nevyhnutelně třeba, chce-li se uchrániti toho, aby po několika letech jeho kněžství shledáno nebylo, že nejen ve svatosti nepokročil, ale že i ochladl v první své lásce nebo až i opustil ji***). *Každodenní* služba posvátná sama v sobě chová nebezpečství, že by sluhovi ovšedněti mohla nejsvětější tajemství. I tomu knězi, který bedlivě užívá prostředků k posvěcování svému, dosti těžko jest, zachovati onu vroucnost, svatou bázeň a uctivost, kterou srdce jeho za prvních dob svatého úřadování naplněno bylo; kdo však pomíjí prostředků těch, upadá víc a více v nebezpečnou

*) Dieulin, Le bon curé I. chap. 3.

**) Conc. Prov. Prag. Tit. I, c. 5. str. 14—20. Syn. Budv. I. Stat. 18.

***) Zjev. 2, 4.

vlažnost, při kteréž ani svého spasení opatřiti, ani lidu křesťanského k živé víře roznítiti nemůže. Vlažnost tato jest proto nebezpečna, že kněz, upadaje v ni, zavírá oči, aby ji za vlažnost nepoznal*).

Vniterná svatost jeví se sama sebou u veškerém životě zevnějším, a kněz povinen jest dbáti, aby se na něm jevila. K úřadu a povolání kněžskému náleží, aby kněží byli, podobně jako byl Kristus, obraz všech ctností, kniha života, světlo světa, zrcadlo, v němžto by jeden každý shlédnouti mohl, co by mu činiti a čeho se vystříhati bylo, aby se Bohu líbil.

IV. Vědecké vzdělání kněze.

Ne méně nežli na svatosti záleží na učenosti a vědeckém vzdělání kněze. Tento zajisté povolán jest, aby blud a nevědomost zapuzoval a protož i třeba mu světlem býti. „Rto é kněze mají ostříhati umění a z úst jeho hledati budou zákona; nebo anděl Hospodina zástupů jest**).“ Jemu náleží mládež a všecken lid učiti pravou a čistou víru poznávati, ji na poměry života obracet, v obecný život uváděti, dle zásad víry posuzovati věci obecné a soukromé, duchovní a hmotné; nikdo však nemůže učitelem důkladným býti, kdo sám jen skrovné a nejisté vědomosti má o věcech, kterým vyučuje. — Aby služby boží řádně vykonával, svátostmi správně a platně posluhoval, jest mu znalosti pozitivních zákonův a předpisů církevních nevyhnutelně třeba. Ve správě osady jest mu se řídití zákony a předpisy netoliko církevními, ale na mnoze též občanskými, a protož i dobré znalosti jejich potřebuje. an by jinak mnohé škody spůsobil sobě i jiným u věcech duchovních i tělesných, věčných i časných. Neumělý kněz nemůže býti strážce pokladu božího, kterýž mu svěřen jest ku spáse lidu, nemůž chrániti věřících před bludy a křivými zásadami ani odporovati útokům nepřátel jména křesťanského; kněz neumělý není schopen, aby ve vážných záležitostech života duchovního radil a rozhodoval, naráží při každém kroku svém na překážky a obtíže veliké, a buďto uvaluje na sebe i na jiné břemena nenáležitá, nerozumně přísný aneb úzkostlivý jsa, buďto naopak upadá v laxismus, záhubný jemu i těm, kterým za vůdce a správce jest postaven.

*) Dubois, Le saint prêtre, chap. III. n. 30-31. Dieulin, Le bon curé I. chap. III. De la teneur dans le prêtre.

**) Malach. 2, 7.

Vědecky vzdělaný kněz vniká hlouběji ve všecken obsah křesťanského náboženství, snáze pojímá ho ne rozumem toliko, ale i srdcem, nabývá k němu a ke všemu povolání svému vroucnější lásky, zastává všecken úřad svůj bezpečněji a prospěšněji, má ve svých vědomostech oporu mocnou proti vlažnosti a hříchu, osvícená víra jeho nesnadno se kolísá, nesnadno návalům tělesnosti podléhá.

Učenost a vědecké vzdělání kněžstva zjednává celému stavu potřebnou vážnost také ve třídách obecnstva vzdělanějšího, učené a na vědomosti bohaté kněžstvo jest ozdoba církve a mohutná podpora její. Za naší doby obzvláště, kdy hrdě si vedoucí „svrchovaná věda“ a „svobodné badání“ podkopává všechny základy náboženství a mravnosti, zároveň obviňující katolickou církev, jako by nepřítelkyně osvěty byla, všeobecné vzdělanosti a zdravému pokroku lidstva jen překážela, — jistě by nedostatečné, chudé vzdělání kněžstva velice na škodu bylo nejen vážnosti, ale i působnosti křesťanského náboženství a katolické církve *).

Neúhonnost, ba ani svatost života nemůže sama dovésti toho, aby kněz dobyl sobě vážnosti a důvěry, zvláště u lidí vzdělanějších a vzácnějších. Jest ovšem pravda, že všeliká učenost bez nábožnosti a svatého života nic neplatí a nezasluhuje; avšak neúhonná mravnost bez vědeckého vzdělání jest nevidomá a nijak nemůže za dostatečnou spůsobilost býti tomu, kdož postaven jest jiným za učitele a vůdce; i nejlepší vůle a nejčistější úmysl vede k pochybením přemnohým tu, kdež náležité vědomosti nepodávají dostatečného světla. Není arci všem kněžím jedné míry vědomostí třeba; ale nevědomost činí kněze neschopna, pakli taková jest, že pro ni nelze náležitě a prospěšně konati služby církevní. Učenost a svatost pospolu dělají kněze dokonalého; „učenost a nábožnost jsou dvě oči kněze,“ dí sv. František Sal. Protož i církev nepřestává pečovati o vědecké vzdělání svého kněžstva, odměňovati pilnost a vědecké zásluhy jednotlivcův a vzbuzovati všechny kněze k ušlechtilé snaze v oboru tomto **).

Bohoslovná studia, kteráž konal kněz za času přípravy své ku kněžství, mohla mu zjednati jenom přehled a počátky rozsáhlých věd bohoslovných, mohla ukázati mu nejlepší způ-

*) Dieulin, Le bon curé I. chap. 7. a 17.

**) Conc. Prag. Tit. I. c. 3. 9. 10. str. 10., 27. a 31.

sob, jak by vědu dále pěstoval, a seznámiti ho s vědeckými spisy, z nichžto by dále obohacoval ducha svého. Škola nemohla ho vyučiti na vždy a nevyučila, ona dosti učinila, pakli mu dala schopnost a obratnost, aby se prospěšně učiti uměl. I jest tedy knězi stálého studia třeba, aby nejen zachoval a lépe chápal, čemu se byl naučil, ale aby poklad vědění svého ustavičně rozmáhal. Komu nepřibývá, jistě ubývá. Jen při stálé pilnosti možno jest knězi býti učitelem umělým v království nebeském, kterýž vynáší ze skladu svého věci nové a staré *), kterýž uměje pravdu věčnou přispůsobiti potřebám osob, míst a časů za celou řadu let na jednom místě, zjednává svým naukám vždy půvab novosti a protož i záruku jejich působnosti.

Studia věd posvátných, konají-li se horlivě, vtiskují člověku charakter vážný, opravdový, skromný a klidný, kterýž jest pečeť ducha církevního **). Který kněz i v letech pozdějších milovníkem četby a studia zůstává, utvrzuje se v charakteru takovém a nalezá ochranu, aby ve způsobech života soukromého a společenského neklesl pod třídy obecnstva vzdělaného. Nebezpečenství tomuto zajisté vystaven jest katolický kněz více nežli jednotlivci jiných stavů, poněvadž na mnoze odloučen jest od učeného a vzdělanějšího světa a nejbližší okolí jeho neposkytuje příležitosti, aby se novým věcem přiučoval, aniž podněcuje ducha jeho. Jen kniha může kněze udržeti na výši, na které sobě dobývá úcty také u těch, kterým kněžská jeho důstojnost sama o sobě za málo platí anebo za nic.

Stálým vzděláváním sebe může však u kněze jenom to studium a ta četba slouti, kteréž ho nezdržují a neodvádějí od povolání jeho, ale raději uvádějí v ně a v něm udržují. Zaměstnává-li se kněz obzvláště aneb jediné vědami světskými, které s úřadem jeho nic činiti nemají, věnuje-li mnoho času belletristice a politickým časopisům, odcizuje se povolání svému víc a více, bývá nedbalý a nesvědomitý. Kněz jménu a úřadu svému věrný při všelikém studiu a čtení svém přihlíží k povolání a působení svému a přemítá na mysli, jak by nabytých vědomostí a myšlének užití mohl i pro jiné, — on studuje prakticky.

Kdo má schopnosti a pokdy, dobře činí, také-li v umě-

*) Mat. 13, 62.

**) Dubois, Le guide des seminaristes, str. 37.

ních a vědomostech světských pokračuje a zdokonaliti se dbá, ač nevede-li ho ctižádost a marnivost, ale upřímná žádost, aby vědomostí svých užil ke cti boží, na obranu víry a církve, k obecnému dobrému buďto vyučováním na veřejných ústavech, tiskem aneb jak jinak nejlépe lze; i samy světské vědy přece vždy lépe sluší knězi, nežli nevzdělanost a nevědomost

Vědecké vzdělání své a svůj poklad vědomostí rozmáhá kněz *věrou, čtením dobrých spisův a zkušeností*. a) Křesťanská víra sama jest světlo a čím kdo jest více utvrzen u víře, tím i snáze proniká duchem i srdcem obsah její. pochodeň víry objasňuje mu mnohé záhady života lidského propůjčuje pravé moudrosti, kteréž dáti nemůže žádná umění lidské*) A tak jest víra základ nejen svatosti, ale i moudrosti naší. Životopisy mnohých svatých dosvědčují, že víra byla jim za učitelku jedinou, aby poznali pravdu boží jasněji, nežli se podařiti může i rozumu nejbystřejšímu.

b) Vlastní *studia* kněze mají za předmět bohosloví vědecké v celém rozsahu jeho. Nejjistěji pokročí u vědě, pakli sobě z každého oboru opatří některé důkladné dílo a v něm úplně zdomácněti hledí; v tomto smyslu se rozumí staré průpovědi: „*lectorem unius libri timeo*.“ — Veškeré studium a vědecké vzdělání zůstávalo by však povrchní a jalové, když by se k němu nedružilo stálé studium biblí a sv. otců; toto studium zajisté probuzuje i chuť ke studiu systematické theologie, objasňuje, utvrzuje a zúrodňuje bohoslovné vědomosti všechny. Písmo jest kniha kněží; pilné a zároveň rozjímavé čtení jeho posvěcuje mysl i srdce a učí o věcech božských mluvit slovy nejvíce příhodnými a dojemnými. Vedle písem svatých žádná četba knězi tolik prospěti nemůže, jako četba spisů, ježto za poklad převzácný zůstavili katolické církvi sv. otcové a učitelé, svatí vůbec; ze spisů těchto zajisté vane a mluví duch boží, ježž vážili z písem a modlitby**).

Při veškerém studiu svém varuj se kněz obzvláště chvatu a povrchnosti; jen co pozorně opět a opět bylo čteno, uváženo a celé pochopeno, přispívá k obohacení duše — povrchní a polovičaté pojetí věci zanechává po sobě v duchu lidském jenom

*) Luk. 10, 21.

**) Diculin. Le bon curé I. chap. 17. Sources de la science sacrée. Nik. Schleiniger, Das kirchliche Predigtamt § 2. Bibelkunde. § 3. Väterkunde. Conc. Prag. 1. c.

slabé stopy, kteráž brzy zanáší se jinými dojmy všedního života, podobně jako stopa cestujícího písčinou.

c) Všeliké vědomosti tomu nic platny nejsou, kdo jich užívati neumí ku svému a jiných dobrému. Aby pak uměl kněz takto užívati vědomostí svých, ktomu vede ho *zkušenost vlastní a cizí*; zkušeností zajisté učí se poznávati sebe a lidi vůbec, učí se víc a více rozuměti zásadám svatých, nabývá moudrosti pro život, učí se na život obracet neproměnnou pravdu, prováděti obecné, věčné zásady podle rozdílnosti a zvláštní povahy časů, míst a osob, aby s prospěchem budoval království boží v jednotlivých duších. Nižádná věda nemůže pojmouti v sebe všech případů přerozmanitého života lidského; jen oko zkušeností vytríbené prohlédá ku zvláštnostem a umí na ně obracet zásady a pravdy obecné.

K drahocenné zkušenosti pomáhá soudné studium dějin církevních, apoštolských listův okružných (encyklik), sněmů provinciálních a listů biskupských z doby nejnovější; vzácnou službu prokazují též spisové svatých, díla ascetická, mužů moudrých a církvi upřímně oddaných rozpravy a úvahy o poměrech a důležitostech doby naší. Spojuje-li se s tímto studiem horlivé působení v duchovní správě vůbec, svědomitá práce ve zpovědnici; zkoumá-li kněz v upřímnosti a pokoře sebe a všecko dílo své; všímá-li sobě obecného lidu, života a veškerých poměrů jeho; obcuje-li, jak mu lze, s kněžími znalými duchovního života, duchovní správy a světa; čítá-li praktické časopisy, obzvláště pastorální: nabývá den ode dne zkušeností vzácných a zvyšuje svoji schopnost, aby všem za všecko býti, a pokud na něm jest, všecky Kristu získati uměl.

K nabývání zkušenosti takové mnoho přispěti mohou *pastorální konference* čili schůze kněžstva na ten cíl a konec, aby společně rozmlouvali o důležitých otázkách bohoslovných, zvláště ku praktické duchovní správě přihlížejících*). Konference tyto nařizuje církevní sněm český**), a po něm nařizují je synody českých diecézí***), ukládajíce návštěvu jich za přísnou povinnost†). Aby pak duchovenstvo bezpečné rady dosahovalo při

*) Dieulin, *Lé bon curé* I., chap. 18. *Amber Pastoraltheologie* III. § 250.

**) Conc. Prov. Prag. Tit. I. cp. 4. str. 13.

***) Synod. dioec. Budv. I. Stat. 21.

†) V diecési budějovické odbývají se tyto konference již od r. 1858.

všelikém studiu svém a ve všelikých pochybnostech o tom, kterak by obecné zásady a pravidla na konkrétné případy obraceti slušelo, ustanovuje sněm provincie pražské, aby v každém sídle biskupském byl sestaven *sbor učených mužův*, u něhož by každý kněz vyžádati sobě mohl výkladu a objasnění těžkých otázek bohoslovných, rozluštění nesnadných případů ze zpovědnice, z liturgie a kanonického práva*).

Viz Ord. list od r. 1858 č. 4. str. 25—29. V sídle biskupském konaly se již od roku 1852 několikráte do roka.

*) Skutečné sestavení sboru takového (*Congregatio pro dilucidandis quaestionibus theologicis*) stalo se v diecési budějovické 22. statutem I. dioc. synody od r. 1863.

Hlava II.

Prostředky pastorační.

Člověčenstvo nemůže spaseno býti, leč jenom v Kristu, od něhož všeliká pravda, milost a všeliké pravidlo života pochází; pravda Kristova zajisté osvěcuje a cestu jediné pravou ukazuje, milost jeho oživuje, očisťuje a sílí, vláda i správa Kristova učí a vede člověka, kterak by zachovával vše, což koli přikázáno jest. Pravda Kristova, jeho milost a vláda zůstaveny jsou církvi; pravda podává se v náuce církevní, milost ve svatých úkonech, ježto se zahrnují jménem bohoslužba (cultus), navádění k životu křesťanskému, pěstování a utvrzování jeho jest církevní kázeň (disciplina). A protože náuka, bohoslužba i kázeň církevní jsou prostředkové, jimiž podle rozkazu Kristova*) církev katolická řeší úkol svůj. Církev jediná jest k užívání prostředků těch oprávněna; ona jediná drží právem úřad učitelský, kněžský a královský.

Náuka, bohoslužba i kázeň jsou prostředkové pastorační katolické pro všechny časy a pro všechny národy, užívání prostředků těchto jest tedy obyčejný, řádný způsob duchovní správy, a protože i slovou *řádni* prostředkové; k nim jediné přihlížejí zákonové církevní a všeliká pravidla, podle kterých se církevní činnost nese k tomu, aby duchem Kristovým, principem křesťanským proniknutí byli jednotlivci i národové.

Vedle řádných propůjčuje Bůh církvi prostředků *mimořádných* a v nezpytatelné radě své volí sobě duše, kterýmž propůjčuje spůsobilosti, aby mimořádných prostředků těch užívaly k oslavení Boha i ku své a bližních spáse. K nim náleží dar jazyků, divů, zjevení, vidění, budoucích věcí před-

*) Mat. 28, 18—20.

povídání a t. p. Mimořádných prostředků takových ku řešení úkolu jejího propůjčoval církvi své Bůh obzvláště v počátcích jejích, aby se rozšířila rychleji a utvrdila pevněji, jakž vykládá sv. Řehoř Veliký*).

Řádní prostředkové pastorece nemohou se ve skutečné duchovní správě od sebe dělit tak, aby některého z nich výhradně a bez ostatních užíváno bylo. Jako zajisté duchovní správce i učitel, i kněz, i pastýř jest zároveň: tak i všeliká důležitější činnost jeho ku pěstování dobrého, a k zamezení aneb vymýtní zlého záleží obyčejně v současném užívání prostředků těchto; podobně všeliké bohumilé konání věřících, všeliký pokrok jejich v dobrém a všeliký šťastný boj proti zlému spoléhá na pomoci, kterouž mají z nauky, bohoslužby a kázně církevní.

V theorii však nicméně jedná se o prostředcích těchto zvláště, aby na význam, působnost a důležitost jejich se ukázalo.

Oddíl. I. Náuka církevní.

§ 9. Úřad učitelský.

I. Slovo boží — počátek lidské spásy.

Věčné Slovo, kteréž jest pravda, světlo a život obnovilo mezi Bohem a lidmi svazky hříchem přetrhané. Měl-li zajisté člověk od Boha odtržený opět navrácen býti v původní poměr, jakž jej ustanovil Bůh, a tedy měl-li v živé společenství s Bohem trojjediným zase vstoupiti a v něm setrvati: třeba bylo, aby mu zjednána byla zase pravda, v kteréž jedině záleží společenství ono. Zjednání a zprostředkování toto však mohlo státi se jedině skrze vnější, od Boha samého vycházející zvěstování, poněvadž náležité a dokonalé poznání pravdy daleko přesahuje přirozené síly padlého člověka, jakž dějiny pohanstva dosvědčují.

V nejstarších dobách (za časů zákona přirozeného a psa-

*) Homil. 29. in Evang. „Zázraků na počátku církve bylo třeba. Aby zajisté se rozmáhal počet věřících, bylo třeba zázraky pomáhati. Podobně i my, sázejíce stromy, zaléváme je, dokud bychom neshledali, že již se v půdě ujalý; když pak již pustily kořeny, přestává zalévání.“

ného) mluvil Bůh „mnohokrát a mnohými způsoby otcům skrze proroky; nejposléze pak skrze Syna, jež ustanovil dědicem všech věcí, skrze něhož i věky učinil“ *).

Zvěstování božské pravdy bylo podstatná část vykupitelského díla Kristova a, podobně jako očištění a posvěcení člověčenstva, účel jeho vtělení. „Já jsem se k tomu narodil a proto jsem na svět přišel, abych svědectví vydal pravdě“ **).

Slovo boží položilo tedy základ ku smíření Boha s lidmi, otevřelo cestu k nevývažným pokladům milosrdenství božího; zevnější a slyšitelné zvěstování pravdy se strany boží a přijetí této pravdy od lidí věrou nelíčenou, to byl od pádu lidí v ráji až do na nebe vstoupení Kristova vždy základ a první počátek všeho působení k nápravě člověčenstva.

Odcházaje do slávy své ustanovil Kristus, aby týmž řádem lidské spasení se dalo až do skonání věků ***). Apoštolům odevzdal slovo své a poslal je s ním do všech končin světa, ku všem národům. A nemohl jinak učiniti, mělo-li jeho dílo trvati a všem pokolením až do skonání světa prospívati; vždy zajisté zůstává i zůstane pravda jediné spojidlo mezi Bohem a člověkem, nikdy nebude moci k Bohu přistoupiti tvor, leč by pravda nadpřirozená učiněna byla duchovním jeho vlastnictvím; a jeho vlastnictvím stává se pravda, když člověk obsah pravdy nadpřirozené zná a ji věrou v duši své chová.

II. Cíl učitelského úřadu v církvi.

Právo i povinnost katolické církve, neporušenou pravdu Kristovu lidem zvěstovati a vykládati, nazývá se *učitelský úřad* církevní.

Vedle slov Páně: „Jdouce, učte vsecky národy, křtíce je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého, učíte je zachovávatí vsecko, což jsem koli přikázal vám; a aj, já s vámi jsem až do skonání světa,“ — jest cíl učitelského úřadu církevního dvojí: 1. *učení Kristovo zachovati a zvěstovati*, 2. *lidí k životu dle učení toho zřízenému nakloniti*. Poněvadž pak zjeveným slovem velebnost a skutky boží se rozhlašují a životem dle učení Kristova zřízeným Bůh se oslavuje a lidé spásy dosahují,

*) Žid. 1. 1. 2.

**) Jan 18. 37.

***) Mat. 28. 19. 26.

má učitelský úřad tentýž cíl, ku kterému veškerá duchovní správa směřuje, totiž: oslavení Boha a spásu duší.

Jest ovšem pravda, že učitelský úřad církevní sám sebou nikoho spasiti nemůže; avšak bez působení jeho nižádný dospělý k tomu by nedošel, aby víry spasitelné nabyl, aneb aby víra jeho kterouž na křtu sv. obdržel, se probudila a vyvinula. Že pak víra jest počátek ospravedlnění našeho a zdroj všeho života bohumilého i záslužného k životu věčnému: právem přičítá se úřadu učitelskému, že s milostí boží *přede vším* působí k oslavě Boha i spáse duší.

Vedle tohoto předního má církevní úřad učitelský ještě ten účel, aby byl *tlumočníkem vniterné víry, naděje a lásky* věřících čili vniterného náboženství jejich; a s této stránky má úřad ten svoji váhu a důležitost i při svatých údech církve, kterých již není třeba vzbuzovati k dobrému a zdržovati od zlého. — Vnější výraz vniterného náboženství nejen jest přirozená potřeba člověka, ale jest i svatá povinnost jeho, povinnost. vyznávatí Krista před lidmi; a s této stránky má učitelský úřad církevní za účel veřejnou poctu boží, jest část té bohoslužby, kteráž přímo směřuje k oslavení Boha.

Vedle tohoto cíle předního má učitelský úřad církve ještě *cíl vedlejší*, a ten jest: býti člověku za podporu a bezpečného vůdce v důležitostech vezdejšího života. Náboženství křesťanské zajisté, ježto se učitelským úřadem církevním zachovává neporušené a všude proniknouti se snaží, jest nepodmíněnou, absolutní pravdivostí svou neklamný upravitel (regulator) všeho snažení čistě lidského, veškerého konání a působení v každém oboru činnosti lidské, jest i lék na všechny neduhy, kterými se člověčenstvo zdržuje na cestě pokroku pravého k vývoji a zdokonalení svému. Zásady a pravdy křesťanské dávají jednotlivcům i společnosti ušlechtilé pohnutky a zdravý směr veškerého podnikání a snažení, a objasňujíce podstatu všech věcí, pomáhají člověku, aby zdánlivému lesku okamžité výhody a povrchní krásy zaslepiti se nedal, ale ku pravé podstatě a všelikým následkům soukromých i veřejných důležitostí přihlížeti se učil*). V náuce křesťanské nalézá rodina nejlepší pravidla pro vychování nedospělých členů svých, pro řád a kázeň do-

*) Sám Montesquieu vyznává: „Jest to věc podivná při náboženství křesťanském; zdá se o něm, jako by jediné blaženost budoucího života mělo za předmět, avšak ono jest základ našeho blaha i v tomto životě.“

máci, ježto jsou jediné rukojemství spokojeného a blaženého bytí; v náuce křesťanské nalézá se i bezpečné sudidlo (criterium) všech proměnných názorův o životě občanském a společenském, věčné a neproměnné pravdy její jsou i jediný pevný bod, na němžto všeliká věda lidská spočinouti může, aby se uchovala poblouzení nejen nečestných pro ducha lidského, ale i záhubných jednotníkům a společnosti. A v skutku dosvědčuje dějepis, že rodiny a státy, společenský řád, veřejné i soukromé blaho, zdar vědy pravé a umění ušlechtilého, vzdělanost a vůbec všecky důležitosti čistě lidské buďto vzkvétaly anebo klesaly v té míře, v kteréž průvodní hvězdou všeho snažení a života soukromého i veřejného buďto byla nauka křesťanská anebo hrdý rozum a břidná smyslnost.

III. V y k o n á v á n í u č i t e l s k é h o ú ř a d u v c í r k v i.

1. Učitelský úřad v církvi a pro celou církev se vykonává skrze apostolat (biskupové s papežem), jenž také církev vyučující slove. Jemu přede vším náleží, aby bděl nad čistotou zjevení božího, ježto se zachovává i rozšiřuje prostředkem tradice. Nauka křesťanská zajisté není odtažitá theorie; dějepisné události dělají jádro pravdy nadpřirozené a tato přechází z pokolení na pokolení ne ústnou řečí toliko, ale i prostředkem živého konání a názoru v bohoslužbě, v mravích a obyčejích křesťanských. A co se v liturgii, veškerém smýšlení a životě křesťanském hned za prvých dob církve viditelně zobrazilo, nad čím apostolat spolu s věřícími bděl jako nad nejdražším dědictvím, to již dle přirozeného běhu věcí nijak nemohlo býti někým porušeno. ani mohly podstatné části upadnouti v zapomnutí; křesťanství pak není lidské dílo, ježto by sobě samo zůstaveno bylo. Bůh sám postaral se, aby křesťanské učení na zmar uvedeno nebylo; pod stráž Ducha svatého je postavil aby se dochovalo až do nejposlednějšího pokolení. Objektivná, v živém vědomí veškeré církve uložená pravda byla pravidlem (kánodem) pravověrnosti, vedle něhož i samy svaté knihy za pravé, za část podané nauky nebeské uznány a pravidlem víry (kánodem) nazvány byly. Podle pravidla tohoto rozsuzovaly a odsuzovaly se nauky nové, bludné; tyto byly u příčině, že církevní vědomí se určitěji a určitěji pronášelo, jakž viděti na symbolech, z kterých každé pozdější, při rovnosti obsahu všech, určitěji a významněji se pronáší, nežli předcházející. Bludná

učení zamítají se a pravá víra určitě se vyslovuje na sněmech církevních také ve formě *dekretů* (decreta fidei) a kánonů. Sym-bola a dekreta věroučné jsou tedy výkon učitelský celého apostolatu.

Poněvadž pak ani nelze po každé, ani neprospívá, aby se scházeli sněmové církevní, kdy koli dogmatického rozhodnutí třeba jest, a poněvadž Vykupitel slíbil své církvi pomoc na všechny časy: děje se rozhodnutí u věcech víry a mravů také skrze nejvyšší hlavu ve formě více negativné, t. j. zavrhováním bludných vět, a rozhodnutí tato mají platnost v celé církvi. Nejvyšší hlava vykonává učitelský úřad pro celou církev také skrze okružné listy (literæ encyclicæ) a jiné pro celý křesťanský svět (urbi et orbi) vydané úřední listiny.

2. Ve svých diecésích vykonávají biskupové úřad učitelský skrze kázání a příležitostné promluvy na svých pastýřských cestách a skrze listy pastýřské; s povýšeného místa, na němž postaveni jsou, pozdvihují hlasu svého, aby pastýřův i stád na-pomínali, povzbudili, vystříhali, pokárali.

Po jednotlivých osadách a chrámech konají učitelský úřad ve jménu církve kněží v duchovní správě vůbec ustanovení, aneb na zvláštní kazatelský úřad dosazení; pravidelná forma učitelského působení jejich jsou katechese, kázání a soukromé vyučování.

Velmi důležité a vážné pomoci ve svém učitelském úřadě nabývá apostolat a kněžstvo od nábožných rodičů, hospodářů, školních učitelů a vůbec ode všech křesťanů těch, kteří ve svaté horlivosti pro čest boží a lidské spasení slovem a pří-kladem pravdě svědectví vydávají, napomínáním, vzbuzováním, poučováním a káráním k tomu přispívajíce, aby pravá víra v paměti a srdcích utkvěla. Ač tito nemají poslání apoštolského, a protož ani slovo jejich té váhy nemá, co slovo řádných a k vyučování poslaných orgánů církevních: nicméně jest při-činění jejich velmi vzácné, církev přijímá vděčně služby jejich a oni zasluhují spolu s řádnými orgány církve odměny, o kteréž psáno jest: „Kteříž vyučují spravedlnosti mnohé, skvíti se bu-dou jako hvězdy na věčné věky“ *).

3. V učitelském úřadě církevním působí též *bohosloví*, kteréž vědecky předkládá slovo boží posluchačům vzdělaným. Forma bohoslovného vyučování jsou přednášky kanovníka bo-

*) Dan. 12, 3.

hoslovce (*canonicus theologus*)*), čtení na fakultách i ústavách theologických, náboženské vyučování na vyšších odděleních ústavů středních (*gymnasia*, školy reálné a podobné ústavy), *vyšší konference* t. j. veřejné a zvláště ku vzdělaným laikům přihlížející učené přednášky obsahu apologetického a polemi-ckého, ježto hájí pravdivosti náboženství křesťanského a vyvracují zásady protikřesťanské a neznabožské.

Bohoslovci jsou, jako všickni ostatní učitelé slova božího, sluhové Kristovi a církve; také oni mají své poslání od církve, ona i na jejich působení dohlíží a rozsuzuje, zdali vědecké práce a zkoumání jejich se neodchylují od pravé nauky, ona také odnímá jim dané zmocnění (*licentia docendi*), když by se od pravdy zjevené odchylovali a církevní autoritě se opraviti dáti nechtěli. I pro učence zajisté psáno jest: „Jestliže církev neuposlechne, budiž tobě jako pohan a publikán“**). Za normu bohoslovného a vůbec vědeckého snažení budou vždy platiti slova sv. Anselma: „Credo, ut intelligam.“ A že pravá věda nikoli neodporuje víře ani tato oné, krásně vykládá papež Pius IX. v encyklice od 9. listop. 1846: „Ačkoli víra přesahuje rozum, nicméně nemůže mezi nimi odporu a rozkolu býti, poněvadž z jednoho zdroje, z neproměnné a věčné pravdy vyplývají, od Boha pocházejí, a tak sebe vzájemně podporují, že zdravý rozum dokazuje i hájí pravdivosti víry, víra pak osvobozuje rozum ode všech bludův a podivně jej osvěcuje, sílí a zdokonaluje skrze poznání věcí božích.

Rozumu lidskému, ač nemá-li u věcech tolik vážných oklamán býti a blouditi, ovšem sluší událost zjevení božího pečlivě zkoumati, aby takto jistoty nabyt, že Bůh skutečně mluvil, a potom aby od Boha obdržel dar víry rozumné, jakž dí apoštol národů. Poznav z důvodů skvělých a podstatných, že Bůh jest původ víry, nemůže rozum dále jíti (v oboru pravdy zjevené), ale zavázán jest, všeliké nesnady a pochybnosti přemáhaje, víře plnou poslušnost prokazovati, poněvadž byl na tom zůstal, že všechno, což víra člověku věřiti a činiti velí, od Boha samého pochází.“***)

*) Conc. Trid. Sess. V. cp. 1. ref.

**) Mat. 18, 17.

***) Nicht dadurch unterseheidet sich der philosophisch Gebildete von dem Ungebildeten, dass dieser in den grössten religiösen und sittlichen Wahrheiten Gewissheit hat, jener aber sie bezweifelt, um sie von Neuem in seinem

4. Ne pouze živým, ale i *psaným slovem* koná se v církvi úřad učitelský. Vynešení papežská a biskupská jsou náučné spisy bezprostředně církevní, úřední. Spisové od jednotlivců pocházející, neúřední, nabývají vážnosti prostředně církevní skrze approbaci papežskou nebo biskupskou. Ke spisům těmto se počítají spisové sv. otců⁷ a učitelů církevních, kteříž podanou nauku křesťanskou objasňovali, na život obraceli a jí proti bludům hájili. Vážnost jejich v církvi jest veliká, církev užívá slov jejich ve svých náučných spisech a listech úředních a takto skutkem vyznává je za vyučovací orgány své.

A jako církev bdí nad slovem živým, aby se neodchylovalo od pravé víry, tak podobně náleží k učitelskému úřadu jejímu, aby nad spisy a knihami tiskem vydávanými bděla, a když toho třeba, je i zavrhovala. Církevní censuru zavedl papež Alexandr VI. (1493 – 1502) a znovu nařídil 5. sněm lateranský r. 1515.; sněm tridentský s velikou bedlivostí pečoval o vhodná ustanovení, kterýmiž by se obmeziti dala záhuba vyplývající z knih pravé víře odporných. Komise v záležitosti této zřízená sestavila „deset pravidel o knihách zapovězených.“ Knihy, kteréž buďto zřejmě anebo skrytě proti křesťanským pravdám brojí, nařizeno vřaditi do seznamu knih zapovězených (index sibirorum prohibitorum); práci tuto odevzdal papež Pius V r. 1566. zvláštnímu sboru (congregatio indicis), kterýž od papeže Sixta V. za stálý sbor byl ustanoven.

V jednotlivých diecésích náleží biskupům bdíti, aby tiskem pravá víra rušena nebyla, a protož i náleží jim právo censure církevní. Dle práva tohoto církevní sněm pražský*) napomíná věřících a kněžím nařizuje, aby tiskem nevydávali knih o náboženství jednajících, leč by prve dosáhli povolení biskupova; jen takové knihy modlicí a zpěvníky dovoluje kupovati a prodávati, kteréž mají schválení biskupské; duchovenstvu jest bedlivě bdíti, aby se na osadách nerozšiřovali spisové škodní pravé víře a dobrým mravům, spisové pověreční, spisové o nejistých anebo patrně smyšlených zázracích, pro-

Zeiste und auf anderen Grundlagen aufzubauen. Der Vorzug des Gebildeten liegt vielmehr einfach darin, dass er jene Ideen zu begründen weiss und durch wissenschaftliche Vermittlung zur Evidenz zu erheben sucht, welche das Volk unmittelbar, aber deshalb nicht ohne Gründe, vor aller Reflexion nämlich, für wahr hält. (Hettinger, Apologie I. str. 9.).

*) Conc. Prov. Prag. Tit. II. cp. 4. str. 49. cfr. Synod. Budvic. 1863 Stat. 2.

roctvích a odpustcích; otcové a hospodářové buďtež jménem církve napomínáni, aby nejen sami se varovali knih pravé víře odporných, ale aby nikomu v domě svém netrpěli spisy takové míti anebo čísti.

Ve bdění nad pravou vírou vždy obracela církev svoji pozornost ku čtení písem svatých, aby z něho věřícím škoda nevzešla. A protož nařizují zákonové církevní, aby věřící nečítali překladů, na kterých není jmenován překladatel aneb vydavatel jménem svým pravým, a kteréž opatřeny nejsou poznámkami a výklady svornými s naukou katolickou. Biblí vydávané od společností protestantských zapovídá církev lidu věřícímu, poněvadž vydávají se bez výkladu, některé knihy vynechány jsou, mnohá pak místa odchyľují se od pravého smyslu, ježž vykládati jediné církvi katolické t. j. apostolatu náleží. Až posud ještě slýchaná výčitka, že v katolické církvi jest biblí knihou lidu zapovězenou, není leč pomluva zlomyslná. Již Benedikt XIV a po něm Řehoř XVI. *) prohlásili vůbec, že nikomu se nebrání, takové překlady písma čísti, kteréž opatřeny jsou výklady svatých otcův, aneb jiných učených mužů katolických a vydány s církevní approbací.

Oddíl 2. Bohoslužba.

§ 10. Kristův kněžský úřad v církvi.

Vykupitelské dílo své, kteréž byl počal úřadem učitelským, dokonal Kristus vyplněním úřadu kněžského. — Jakožto učitel oznámil pravdu božskou a s ní také cíl, ku kterému se člověk bráti má, a cestu, po které by cíle dojíti mohl; jakožto nejvyšší kněz ale dobyl všemu světu milosti boží, propůjčil se za prostředníka mezi Bohem a lidmi, aby Bůh oslaven byl a lidé se posvětili, člověčenstvo hříchem od Boha oddělené k Bohu zase navraceno bylo. A jakož Vykupitel náš ustavičné zvěstování pravdy své poručil katolické církvi, tak podobně poručil jí stálé dodávání milosti, kteréž obětí svou na kříži dobyl všem lidem, aby skrze ni — věk za věkem a pokolení za pokolením — se posvěcovali a k dosažení nadpřirozeného cíle schopny činili.

*) Encyklika od 8. května 8144.

Právo i povinnost katolické církve, aby milost Spasitelovu lidem zjednávala i dodávala, jest *kněžský úřad její*. Podstata úřadu kněžského jest: prostřednictví mezi Bohem a člověkem, ctění Boha modlitbou a obětí, ospravedlňování, posvěcování a sílení člověka skrze božskou milost, aby k poznanému cíli svému horlivě kráčel a jeho skutečně i dosáhnul.

Kristův kněžský úřad vykonává se v katolické církvi skrze bohoslužbu (cultus) neb liturgii.

I. Pojem o liturgii; účel její.

1. Jsouc pokračování v kněžském úřadě Kristově na ten cíl a konec, aby *a)* Bůh ctěn byl v duchu a pravdě, *b)* ovoce vykoupení dokonaného (milost Vykupitelova) lidem přivlastňováno bylo: záleží katolická liturgie *se stránky objektivně* v týchž posvátných úkonech, kterýmiž Kristus, jako nejvyšší kněz, Boha uctil i smířil a dílo našeho vykoupení konal i dokonal, — v oběti a modlitbě, potom v těch, které za zdroje zvláštních milostí, buďto výhradně sám anebo také ještě skrze církev ustanovil —, ve svátostech a svátostinách.

Se stránky subjektivně záleží bohoslužba v tom, aby křesťané osvědčovali svoje vnitřní náboženství (ctnost víry, naděje, lásky a nábožnosti — *virtus religionis* —), Bohu se oddali, jej ctili, milosti jeho hledali a ji tak přijímali, že by působna byla k jejich spáse neméně, nežli ke cti boží.

Vnější, smyslům dostupný způsob, jakým se koná bohoslužba na místě Kristově a dle rozkazu jeho, jménem a dle určitých předpisů církve, a jakým jednotlivci a celé sbory věřících spolu s církví a dle návodu jejího vnitřné svoje náboženství projadřují a ku spasitelnému přijetí milosti se uspuobují — nazýváme obecným jménem *formy liturgické*. Jest tedy forma liturgická zračité, smyslům dostupné znamení, ježto křesťanskou ideí v sobě zavírá, ji člověku představuje a za účel má, skrze zástupce Kristovy člověku milosti boží dodávati, zjevně vyjádřiti i povahu té milosti i veškeré smýšlení, v kterém a kterým náleží křesťanu Boha ctíti a milost jeho přijímati, kterak působiti s přijatou a kterak vůbec projevovati vnitřné náboženství. Takto jest katolická liturgie či bohoslužba veškerost od Krista ustanovených, v církvi uchovaných a zevně upravených slov, výkonů a symbolů, skrze které, za prostřednictvím kněží, řádných zástupců Kristových a služebníků církevních, obco-

vání věřících s Bohem se zjednává i udržuje, Bohu čest náležitá se prokazuje, lidem se milost boží zjednává, křesťanské smýšlení (vniterné náboženství) věřících se projevuje a zobrazuje, sílí a zachovává.

Poznámka. Slovo „cultus“ jest rozsahu širšího než „liturgie.“ Cultus zajisté vůbec jest všecken vniterný i vnější, soukromý i veřejný projev náboženského smýšlení, pokud přímo směřuje k Bohu, kdežto slovem liturgie označuje se cultus veřejný, oprávněnou k tomu autoritou zřízený a řádnými orgány konaný.

Soustavné vyličení liturgie v celku i částech jest *liturgika*; tato má za úkol, aby důkladně poučila, v čem liturgie záleží, kterak ve formách svých se vyvinula a zákonně upravena jest, jaký význam přičítati sluší jednotlivým částem a všemu, co k liturgii náleží, kterak církevní orgánové bohoslužbu konati a kterak věřící se v ní účastniti povinni jsou, aby vlastního účelu bohoslužby dosaženo bylo. Kněz slove *liturg*, poněvadž liturgii vykonává a řídí.

2. Výměrem bohoslužby vyjádřen jest také již účel její, kterýž ovšem nemůže býti jiný, nežli účel vykupitelského díla Kristova. Účel bohoslužby zajisté jest:

A. *Oslavení Boha*, uctění Boha, vzdání Bohu povinných díků —, účel *latreutický*.

Uctění Boha, jakož ve pravé církvi se děje vůbec, jest:

- a) *Pouze vniterné* aneb zároveň i *vnější*, smyslům dostupné.
- b) *Liturgické* či veřejné a *soukromé*. Za liturgické počítají se ti způsobové (ty formy) pocty boží, jižto se konají skrze církevní orgány ve jménu církve a řádnou církevní autoritou nařizeni jsou. Protož i soukromé říkání breviáře, děje-li se od kněží (subdiakonů, diakonů), jest výkon liturgický, veřejný, vlastně církevní; všeliké modlitby a pobožnosti, ježto se nedějí z nařízení a jménem církve, slovou *neliturgické* či *soukromé*, bez rozdílu, koná-li je pouze jeden člověk aneb mnoho lidí, na místě skrytém nebo veřejném.
- c) Uctění Boha slove *bezprostředné* čili *přímé* (direktní), vzdává-li se pocta Bohu samému o sobě, a *prostředné*, ctí-li Boha v těch jeho tvorech rozumných, na kterých obzvláště se jeví moc, dobrotivost a moudrost jeho, a tedy ctění Boha ve svatých. Bezprostředné i prostředné ctění Boha slove *klanění* (latria. religio), ctění Matky boží *hyperdulia*, ctění andělův a svatých *dulia*.
- d) Uctění náboženské slove *naprosté* (absolutní), vzdává-li se úcta někomu pro něho samého; *respektivné*, děje-li se někomu neb něčemu nábo-

ženská pocta pro jisté spojení, v kterém se nalézá s předmětem pocty naprosté. Bůh ctí se jenom absolutně; nádoby posvátné, roucha, místa bohoslužebná ctí se pouze respektivně; rozumní tvorové i absolutně (pro své ctnosti) i respektivně (k vůli Bohu).

B. Druhý účel bohoslužby jest *spása světa*, anebo štípení, zachování a rozšíření království božího v člověčenstvu. Bohoslužba zakládá i rozšiřuje *a) království boží vniterné* t. j. posvěcuje člověka, — *účel ethický*, dodávajíc mu milosti, zároveň i projevujíc a osvědčujíc vniterné náboženství vůbec a to smýšlení a ty ctnosti zvláště, ve kterých záleží pravá jeho dispozice, aby se v kultu hodně a s užitkem účastnil i k oslavě boží i ku spase svojí. Tímto pak vyjádřením a zobrazením vniterného náboženství vede bohoslužba k tomu, aby se vniterné náboženství, náležité smýšlení a veškeré působení člověka posilovalo, zachovávalo i rozmáhalo, i v těch kteří je projevují a osvědčují, i v těch, kteří projevu a osvědčování toho svědci jsou.

b) Bohoslužba zachovává i rozmáhá viditelné království boží mezi lidmi, církev Kristovu —, *účel církevní*. Bohoslužbou, kultem svým zajisté osvědčuje církev svoje bytí a kultem jeví činnost, skrze kterou sobě údy zjednává a je sobě zachovává. Ani království boží v člověku, ani viditelné království boží mezi lidmi nemohlo by obstáti bez kultu veřejného; bez něho není a nikdy nebylo aniž bude náboženské společnosti, a protož i slovo „cultus“ za jedno se klade se slovem *náboženská společnost*, náboženské vyznání a církev.

II. Potřeba liturgických forem; jich součásti a druhy.

1. Nezbytná potřeba liturgických forem vysvítá z podstaty a z účelu bohoslužby sama sebou. Všelická zajisté pocta Bohu vzdávaná, všeliké obrácení mysli k Bohu, všeliké náboženské hnutí srdce lidského přirozeně jeví se také způsobem zračitým, člověku ani nelze činnu býti pouze duchem tak, aby spolu a souhlasně činna nebyla také tělesná přirozenost jeho, aneb aby věci hmotných nebyl potřeben, chce-li vzbuditi činnost duchovní anebo na čas ji udržeti. Protož i jisté formy čili vnější způsoby samy sebou, bezděky, tak druží se k náboženskému životu, že samy vniterné úkony náboženské od nich jméno mají, jako n. př. klaněti se Bohu, pokořiti, ponížiti se před Bohem, obětovati a t. p.

Velmi patrně vysvítá potřeba určitých forem v církevní

bohoslužbě z jejího účelu ethického. Milosti boží zajisté dosahovati ke cti boží a svému spasení může člověk dospělý k užívání rozumu a svobodné vůle, jenom působí-li spolu se svým Spasitelem. Nežli milosti dosáhne, jest mu se ku přijetí usůsobiti (disponovati); když ji dosahuje, má ji vědomě a spolupříjemně přijímati, dosáhnuv pak, věrně s ní působiti, aby ovoce nesla. Aby pak milost prospěšně přijmouti a s ní spolupůsobiti mohl, jest mu třeba býti ujištěnu a poučenu, že milost přijímá, *kdy* a *jakou* přijímá, kterak by podávanou přijmouti a s přijatou spolupůsobiti povinen byl a mohl. Ujištění a poučení toho pak nemůže nabyti, leč viditelně-li znamená, čeho dosahuje, a naznačuje-li se mu slovy, příhodnými věcmi a výkony, co by jemu činiti a kterak se zachovati náleželo; aby dosáhl, zachoval a ku svojí spáse vynaložil, co mu dobrotivý Bůh dáti chce a po čem toužil on sám. Aby pak jistá slova, jisté věci a výkony mohly člověka ujistiti a poučiti o věcech tolik vážných, od Boha samého pocházejících, nemohou býti libovolny, ale potřebí jest, aby průvod braly od Boha a zplnomocněné církví.

2. Veškerý zračitý formy liturgické záleží ve slovech, výkonech a symbolech, t. j. předmětech z oboru viditelné přírody, které svojí povahou se k tomu hodí, aby zobrazily a prostředkovaly pravdu i dar boží, poněvadž podobnost mezi těmito a oněmi patrna jest a v oči bije.

Slovo a konání s pohyby toto předcházejícími, je provázejícími a po něm následujícími jsou obecné způsoby a prostředky, jimiž člověk pomysly a city vyjadřuje a vyjádřené slyše a vida chápe, pro kterouž příčinu jich užívá Bůh a církev, aby účelu bohoslužebného se dosahovalo. — Symbol působí ve člověka leckdy mocněji nežli samo slovo a konání, vždy ale posiluje působnost obou, poněvadž idee náboženské se v něm člověku představují trvale a jako samostatné, dostupné oku, kteréž jest prostředkovatel představ nejvíce jasných a v lidskou mysl nej-mocněji působících.

3. Mezi liturgickými formami rozeznáváme podstatné a mimo-podstatné či vedlejší. *Podstatné formy*, jimž i *posvátné úkony* říkáme, ty jsou, které dle ustanovení Kristova samy obsahují a dávají jeho pravdu a milost, jako: hlásání slova božího, novozákonná oběť sama o sobě, viditelné znamení při svátostech, modlitba. Skrze každý posvátný úkon (každou podstatnou formu) uskutečňuje se všecken cíl bohoslužby. Nicméně však některé z nich svojí povahou přímo směřují k uctění Boha, udělení

milosti pak (zvláště milosti účinnivé) mají za následek a jako za cíl druhý; jedny zase přímo směřují ku zjednání určité milosti (posvěcující, účinnivé neb obojí), uctění Boha pak záleží při nich obzvláště u víře a důvěře, s kterou se jich člověk účastní. Úkony prvního druhu nazýváme *úkony pocty boží*, a ty jsou: modlitba, oběť, hlásání slova božího; ostatní nazýváme *úkony milostidárné*, a ty jsou: svátosti, svátostiny, odpustky.

Mimopodstatné jsou ty liturgické formy, větším dílem původu apoštolského a církevního, kteréž kromě obecného, všem liturgickým formám vlastního, také ten účel mají, aby k důstojnosti a vážnosti služeb božích přispívaly. Čím hojnější a rozmanitější formy se druží k úkonu posvátnému, tím i slavnější jest tento, jako n. př. svěcení kněžstva, pontifikální mše, konsekrace chrámů, svěcení zvonů. — Dle terminologie nyní ustálené říkáme liturgickým formám mimopodstatným *svaté obřady*, *ceremonie*, pokud záležejí v nějakém konání neb pohybu n. př. klékání, odkrývání neb úklona hlavy a t. p. Obřad jest *symbolický*, spojeno-li konání se symbolem aneb má za účel, znázorniti událost či pravdu některou; tak jsou symbolický obřad: shasírání světél o temných hodinách (*matutinum tenebrarum*), pokrývání křtěnce rouchem bílým, odevzdání jemu světla, a mnohé jiné obřady, zvláště při svátostech.

Veškerost podstatných i mimopodstatných forem při jistém úkonu bohoslužebném nazývá se *ritus* jeho, n. př. *ritus* mše, křtu a t. d. Slovo „ritus“ bere se však i v témže smyslu jako „liturgie“, a označuje se oběma netoliko veškerost forem, co jich náleží k ustálené a řádně oprávněné bohoslužbě veřejné, nýbrž i jazyk, kterým se tato koná. Takto mluvíme o *ritu* latinském, řeckém, slovanském, arménském, koptickém, a jednotejnou věc na mysli majíce, o *liturgi* latinské, řecké a t. d.

Pravidla, vedle kterých náleží prováděti formy liturgické, slovou *rubriky*; ten odbor liturgiky, jenžto se zabývá výkladem rubrik, jak nalezají se v knihách bohoslužebných, církevní autoritou nařízených, slove *rubricistika*

III. Historický vývin bohoslužebných forem.

Nejčelnější úkony bohoslužebné ustanovil Kristus (oběť, svátosti); Kristus i některé formy bohoslužebné zřejmě velel,

anebo příkladem svým ukázal*). Rozkaz a příklad Kristův byl apoštolům za pravidlo, jak by bohoslužbu vykonávat měli. Co zřejmým rozkazem anebo příkladem Kristovým ustanoveno nebylo, činili a mluvili apoštolé při bohoslužbě, jakž jim Duch svatý na mysl dával a jakž okolnosti času a místa žádaly. Liturgická praxe apoštolů, slova i formy, kterých užívali při bohoslužbě, přešly, aspoň u věcech důležitějších, na bezprostředné nástupce apoštolské. Zděděná takto liturgie zachovávala se věrně v církvích s veškerou ostatní tradicí apoštolskou; rozdílné církve zachovávaly i později zvláště tu liturgii, kteráž dle tradice pocházela od apoštola (neb apoštolského učenníka), jenž byl těch církví první zakladatel. Liturgické tradice apoštolské byly záhy, aspoň v nejdůležitějších částech, sepsány a tak povstaly nejstarší knihy bohoslužebné, jakožto pravidlo liturgické praxe.

Bohoslužebné knihy starověké obzvláště tyto byly:

1. *Sacramentarium* neb liber mysteriorum; v něm obsahovaly se obzvláště modlitby mešní a vše, co říkati bylo při posluhování svátostmi a svátostinami.

2. *Antiphonarium*, kniha zpěvů při mešní oběti, notované nápěvy k částem oběti mešní: Introit, Graduale, Offertorium atd.

3. *Calendarium* čili *computus*, byl seznam církevních slavností, jak v jisté církvi se konaly.

4. *Diptycha*, tabulky ze slonové kosti anebo dřevěné, po dvou složené a voskem natřené, aby se na nich psáti mohlo. Byla trojí, a sice a) *diptycha episcoporum*, na kterých napsána byla jména všech apoštolů, pak i mučenníků, vyznavačův a biskupů těch, kteří za živa k té jisté církvi náleželi; protož i tato i ostatní dvojice diptycha obsahovala v rozdílných církvích jména rozdílná. Někdejší diptycha episcoporum jsou v nynějším misálu modlitby „Communicantes“ před pozdvihováním a „Nobis quoque“ po pozdvihování. b) *Diptycha vivorum* obsahovala jména živých křesťanů, kteří sobě o církev dobyli zásluh aneb vůbec na místě důležitém stáli, především jméno vládnoucího papeže, patriarchy, biskupa, císaře křesťanského a těch, od kterých anebo za kteréž podána byla zvláštní oběť k účelům církevním. V našem misálu jsou tato diptycha nahražena modlitbami „Te igitur“ a „Memento“ před pozdvihováním. c) *Diptycha mortuorum*, jména těch zemřelých křesťanů, za kteréž

*) Viz Johann Lüft, Liturgik 1. Band, str. 48. Thalhoffer. Handbuch der kath. Liturgik I. str. 332 a sld.

obzvláštní oběť podána byla; na jich místě jest nyní „Memento“ po pozdvihování.

5. *Martyrologia* (u Řeků *menologia*, *synaxaria*); v nich obsahovaly se ne pouze jména mučenníkův, ale i krátké popisy utrpení a smrti jejich, a byly při veřejné bohoslužbě čítány ve výroční den památky mučenníků.

6. V každé církvi chovaly se *knihy písem svatých*, aby se z nich čítalo při službách božích. V nejstarší době ustanovil po každé biskup, z které knihy a mnoho-li čísti. Když pak povlovně se ustálila čtení na jisté dni v roce, byly tyto výňatky (perikopy) později s ohledem na církevní rok po řadě sestaveny ve zvláštní bohoslužebné knihy; v jedněch nalézaly se perikopy z evangelií, *evangeliarium* neb *evangelistarium*, také *synaxarium*, v jedněch zase perikopy z knih starého zákona, skutkův apoštolských a z epištol jejich, *lectionarium*, *epistolare*, *apostolus*, u Řeků také *praxapostolos*. Za pořadatele perikop považuje se z dobrých důvodů sv. Hieronym, na něhož prý papež Damasus vznesl ten úkol*).

V knihách posud jmenovaných, mezi nimiž sacramentaria byly nejpřednější, nalézaly se modlitby, formule zpovědní, formy svátostné atd., avšak nic o způsobu konání liturgického čili o ritu. Vlastní předpisy o ritu sestaveny byly ve zvláštních rukopisech, ježto se v církvi západní nazývaly *Ordines*, ve východní pak *Typikon***).

Starobylé knihy bohoslužebné byly již za prvních dob církve na jednotlivých místech obsahu rozdílného a rozdíl tento vzrůstal se postupem času víc a více. Ale při mnohé rozdílnosti srovnávaly se nicméně v podstatě, zvláště pak nalézají se ve všech jeden a týž pořad modliteb a výkonů při mši a udělování svátostí. Tato shoda dokazuje, že liturgie rozdílných

*) Wetzler u. Welte Kirchenlexikon, Perikopen.

**) Dle těchto liturgických kněh učili se kandidáti stavu kněžského na školách katedrálních ještě dlouho ve středověku, jakož vysvítá z památného rukopisu opatovického v archivu metrop. kapitoly pražské chovaného (z r. 1235.), jehož kanon poenitentialis církve české dí: Quae ipsis sacerdotibus necessaria ad discendum. id est. sacramentarium, lectionarius, antiphonarius, baptisterium, computus, kanon poenitentialis, psalterium, omelie (homiliae) per circulum anni dominicis diebus et festivitibus aperte ex quibus omnibus si unum defuerit, sacerdotis nomen in eo vix constabit. (Pojednání K. Konrada o vzdělání českého duchovenstva v XI. století, v Časop. katol. duchovenstva r. 1889. str. 352. a sld.)

církvi se vyvinuly z jedné liturgie, kteráž ještě před rozchodem apoštolů byla ustanovena a jim všem známa.

Z písemných zbytků staré liturgie vysvítá, že rozdílné liturgie řecké (východní) mají vespolek jistou příbuznost a podobně zase liturgie latinské (západní) srovnávají se vespolek mnohem více, nežli kterákoli z nich se shoduje s liturgiemi řeckými. Tradice na východě v tom se srovnává, že původ jedné každé z rozdílných liturgií připisuje sv. apoštolu Jakubovi, tradice západní pak odvozuje původ liturgií latinských od sv. Petra. — Na východě zpracoval svatý Basil († 380) podle starých rukopisů řeckou liturgii zkrácenou, kteráž brzy veliké vážnosti a obliby dosáhla. Nové zkrácení liturgie Basilovy provedl sv. Jan Zlatoústý; tato brzy zdomácněla po všech krajinách východu křesťanského (v církvi řecké).

Na západě nalézaly se rozmanité liturgie: římská, severo-africká, staroanglická, milánská či svatoambrožská, galikánská, španělská či mozarabská*). Nejvíce rozšířena byla římská a požívala obzvláště v Itálii vážnosti veliké. Avšak časem doznala mnohých změn: zlý vkus a nevědomost uvedly v ni při některých církvích věci nenáležitě a nedůstojné, nad to pak i pro svoji délku překážela hojné návštěvě služeb božích.

Papež Řehoř Veliký podnikl opravu liturgie římské tím způsobem, že některé starobylé, avšak již téměř zapomenuté obřady zase uvedl, k liturgii jiných církví italských svědomitě přihlížel, některé věci nové přidal, pořad v modlitbách místy změnil, mnohé modlitby a obřady buďto pustil anebo zkrátil, proto zvláště, že nově zavedený zpěv chorální prodlužoval bohoslužbu**).

Liturgie římská, jakž ji byl upravil Řehoř Veliký, jest v podstatě tatáž, která nyní vůbec vládne v církvi latinské; nástupcové Řehořovi zjednávají římské liturgii víc a více platnosti na západě, až obecné rozšíření její téměř dokonáno bylo za časů Řehoře VII. (1073—1085). Nejnovější revise bohoslužebných knih katolických stala se k rozkazu sněmu tri-

*) Liturgie mozarabská slove též gothsko-španělská; byla to liturgie křesťanů poddaných Arabům.

**) Nejstarší latinské liturgie psané jsou: Sacramentarium Leonianum (Lev I. 440—461), Gelasianum (Gelasius 492—496), Gregorianum (Řehoř Vel. 590—604).

dentského za papeže Pia V., Klementa VIII., Urbana VIII. a Pavla V (od r. 1570—1614)*).

IV. Normy praxe liturgické.

Kterak by kněžstvu při bohoslužbě všechny obřady zachovávatí slušelo, ukazují samy liturgické knihy a jejich rubriky, nařízení papežská, usnešení kongregace ritův, obyčej a rubricisté.

1. Nejpodnělnější *bohoslužebné knihy* jsou: *římský breviář, misál, rituál, pontifikál a ceremoniál* dvojí (caeremoniale romanum a caeremoniale episcoporum). Knihy tyto časem (asi od 9. století) povstávaly ze starších, původních; nutila k nim zajisté praktická potřeba, mítí pospolu v jedné knize vše, co při jistých úkonech říkati a činiti náleží.

V pontifikálu nalézá se norma bohoslužebných výkonů biskupských a kněží cum usu pontificalium. V ceremoniálu římském obsahuje se: ratio creandi Pontificem, korunování římského císaře, ritus kanonisace a vůbec úkony papežské. Ceremoniál biskupský ustanoven jest obzvláště pro chrámy kathedrální a kollegiální, upravuje zvláštnosti při bohoslužbě v těchto chrámech, mše pontifikální, mše za přítomnosti biskupa. Ceremoniálem biskupským se doplňuje misál a obsahují se v něm mnohá pro každý kostel důležitá ustanovení jako: ritus pro posluhovače (ministri), pro kostelníka, předpisy o kostelní okrase.... Ritus bohoslužby na hromice, na popelečnou středu, svatý týden pro farní kostely menší upraven jest v *Memoriale rituum* pro aliquibus praestantioribus sacris functionibus, persolvendis in minoribus ecclesiis parochialibus, jež vydal Benedikt XIII. r. 1725. — Rituál obzvláště dvojí se rozeznává: římský a diecéšní. Rituálu římského (rituale romanum) užívá se v Itálii, a kdekoli do časů sněmu tridentského nebylo rituálu zvláštního (proprium) pro diecési aneb celou provincii.

Rituály jednotlivých diecézí obsahovaly od dávných časů (asi od 11. století) ve příručné formě ty liturgické formuláře, kterých osadní duchovenstvo častěji potřebuje ku posluhování svátostmi, ku rozmanitým svěcením a žehnáním ve chrámě i mimo chrám, ku procesím, pohřbům atd. Nazývaly se Agenda, Manuale, Obsequiale, Sacerdotale, Parochiale, Pastorale, Rituale a

*) Lüft I. c. str. 140—189. Thalhofer I. c. str. 338—346.

byly v rozdílných diecésích velmi rozdílny. Když Pavel V. vydal r. 1614. nově upravený rituál římský, povzbuzoval a žádal biskupův, aby jej zaváděli ve svých diecésích. Od té doby přispůbovali biskupové svoje diecéšní rituály římskému více neb méně, šetříce starobylých obyčejů domácích, pokud za potřebno neb užitečno dával poznávati ohled na přání duchovenstva a lidu. — Za nynějších časů liší se rituály diecéšní od římského jen tolik, že obsahují některé zvláštní benedikce, čtení a modlitby o veřejných průvodech, a že některé formuláře kladou i v jazyku obecném.

Bohoslužebné knihy obsahují nejenom znění modliteb a promluv, ale udávají v rubrikách i způsob, jak jednotlivé výkony provést, modlitby a zpěvy přednáseti. Každý katolický liturg jest povinen rubriky svědomitě zachovávat, poněvadž ony jsou zákon církevní, jehož rušiti nebo měniti nesluší nikomu, leč jen církvi*).

Rubriky obecné (*rubricae generales*) nalézají se na počátku misálu a breviáře; rubriky zvláštní (*speciales*) jsou v textu modliteb.

V rubrikách rozeznáváme: *poučení a rady* (*rubricae directivae*) a *vlastní předpisy* či pravidla (*r. praeceptivae*). — K na-
učením a radám počítají se zvláště ustanovení, jimiž upravuje se chování a konání liturga *kromě* úkonu, před ním neb po něm, na př. nežli k oltáři jde, nežli svátost udělovati počne. Vlastní předpisy jsou pravidla, ježto zachovávat jest při úkonu samém (při mši, svátostech, breviáři v choru . .). Z rubrik těchto jenom ty nezavazují přísně, při kterých jest dodatek „*pro opportunitate temporis*“, „*ad arbitrium*“, „*potest*“, „*ubi moris est*“ a t. p. Ostatně rozeznání mezi rubrikami jenom ukazuje na stupeň viny, kterou na sebe uvaluje, kdo rubrik nešetří, moha jich šetřiti, a nijak v ten rozum vykládati se nemůže, jako by rubriky direktivně zachovávat nebo nezachovávat záviselo jenom na libovůli jednotlivců.

Každého kněze katolického váže ritus obřadu jeho, a tedy kněze obřadu latinského ritus římský, armenského armenský, unitského unitský a t. p. „*Permixtio rituum*“ zapovídá se

*) Conc. Trid. sess. VII. de sacramentis in genere. Bully papežů Pia V., Klementa VIII., Urbana VIII. a Pavla V., jež otiskují se v čele knih liturgických, ukládají všemu kněžstvu za povinnost, zachovávat předpisy a pravidla, jak obsahují se v knihách těch.

přísně*). I věřící jsou povinni účastniti se bohoslužby a přijímati svátosti dle toho ritu, k němuž sami náležejí; v nebezpečnosti smrti však může kněz posloužiti věřícím k jinému ritu katolickému náležejícím, ovšem ale jenom dle ritu svého; svátost pokání může kněz udělití katolíkům jiného ritu, nemohou-li zpovídati se knězi ritu svého.

Některé řehole mají v kanonických hodinkách a mešních formulářích nejedny zvláštnosti, jež ovšem zavazují členy řehole vesměs, není-li jim svěřena duchovní správa.

Řeholní faráři — administrátoři — (a jejich řeholní kaplani) modlí se kanonické hodinky a slouží mši dle kalendáře a ritu řeholního; avšak povinnou mši za osadníky dle direktáře diecésního, jakož rozhodla S. R. C. 23. května r. 1846. Z dekretu toho vyvozuje de Herdt**), že totéž pravidlo platí vůbec o veřejných výkonech farních, jako jsou nešpory a všechny mše slavné. *Vodu křestnou* světí řeholní faráři dle obecného ritu římského a jsou k tomuto ritu vázáni u výkonech v úřední pravomoc farskou náležejících, zejména při veřejných průvodech, svěceních a žehnáních, obřadech svatého týdne a t. p.

Biskupové jsou povinni dohlížeti a dbáti ve svých diecésích, aby rubrik ostříháno bylo. Vydávaje každého roku *Directorium (ordo) officii divini* oznamuje duchovenstvu své diecése bohoslužebný řád o mši a hodinkách. Každý kněz diecésní jest povinen direktářem biskupským se řídití (pokud nevloudil se omyl patrný), i kdyby se mu *zdálo za podobno*, že některý předpis není správný***).

2. Jsa nejvyšší zákonodárce v církvi a pravověrností opatrovník, jest *papež* oprávněn též u věcech liturgie dávatí zákony, stanoviti a povolovati změny, zavrhovati a zapovídati, co nenáležitěho se v liturgii na některých místech katolického světa vloudilo.

Kongregace ritu (Sacra rituum congregatio ustanovená r. 1588. od Sixta V.) má za úkol, aby nad jednotou liturgie bděla, jednotlivé proměny anebo ustanovení nových forem a částí řídila, k dotazům o liturgii odpovídala, pochybnosti rozlušťovala. Výnosy sboru obřadového mají tutouž váhu, jako by

*) C. 9. X. I. 11. Constit. Pia V. „Providentia Romani“ ze dne 21. srpna 1566.

**) P. 4. n. 208 R. II. Not. 3.

**) S. R. 3. května 1835.

je papež sám bezprostředně vydával*), a cokoli se jimi pro celou církev nařizuje, to jest i zákonem, aniž by třeba bylo prohlášení (publicatio) skrze biskupa. Týkají-li se dekrety a rozhodnutí kongregace jenom jedné diecése, nezavazují v diecésích ostatních, pro kteréž vydány nebyly; každý biskup však může jim dáti závaznou moc ve své diecési, nařídí-li o nich, aby se zachovávaly.

3. *Obyčej* (consuetudo, usus) má v bohoslužebné praxi velikou důležitost. Aby se některý způsob aneb výkon liturgický, jenž rubrikami předepsán není anebo se s nimi nesrovnává, za obyčej považovati mohl, jest třeba:

a) aby byl obecně a od dávna rozšířený a takto v moc práva vešlý (per praescriptionem), b) chvalitebný, t. j. sám sebou dobrý aneb aspoň k účelům bohoslužebným prospěšný, c) aby od náležité vrchnosti byl (aspoň mlčky) schválen, d) aby zjevným zákonům liturgickým patrně neodporoval. Odchyluje-li se nějaký obyčej liturgický sice od obecného zákona, ale tak, že mu neodporuje, nýbrž buďto ze zákona vyplývá jakožto výklad jeho (secundum legem), anebo jsa doplněk zákona tím způsobem, že provedení jeho blíže určuje, mezery vyplňuje, na případy v zákoně nejmenované jej obrací anebo k ritům předepsaným nové přidává (praeter legem)** , tedy ještě za právní obyčej platí, pakli jen mu ostatní známky nescházejí. Naopak, shledává-li se návyk nějaký jenom u jednotlivcův a ne vůbec, uráží-li podstatné známky bohoslužby, jsa n. p. proti dogmatům anebo se nesnáší s důstojností služeb božích, odporuje-li zjevně zákonům liturgickým (contra legem) anebo byl již výslovně od řádné vrchnosti duchovní zavržen a zapovězen, — nemůže platiti za právní obyčej, ale jest zlořád (abusus, corruptela, desuetudo). Takového zanechatí jest každý povinen, leč by ho vyšší autorita pro důležité příčiny (n. př. aby nepovstalo pohoršení v lidu) schváliti aneb na čas trpěti za dobré uznala***). Soud o tom, zdali některý velmi rozšířený obyčej oprávněn jest, anebo trpěn býti může, náleží biskupovi. V pochybnostech odůvodněných

*) Výrok téže kongr. 23. května 1846. schválený a potvrzený dekretem papežským 17. června 1846.

**) Obyčeje takové jsou: žehnání vel. svátosti na cestě k nemocnému, zvonění při Domine non sum dignus. výstava vel. svátosti v božím hrobě, evangelia a modlitby o slavnosti Božího Těla, o křížových dnech a j. v.

***) S. R. C. 9. května 1857.

nevykládá liturgických zákonů biskup, ale předkládá je kongregaci ritů*).

Jde-li o nějaký rubrikám zjevně odporný obyčej *na jednotlivých osadách*, náleží odkliditi jej, jakmile poznán byl za takový. Může-li duchovní správce nezákonný obyčej na osadě zavládlý přetrhnouti, aniž by se odporu osadníků báti bylo, povinen jest tak učiniti. Jinak předkládá věc biskupovi; když pak by tento, jsa dostatečně o stavu věcí poučen, ostříhání zákona liturgického nařídil, náleží duchovnímu správci, aby nezákonný obyčej zastavil a možné pohoršení v lidu klidným poučením předejiti dbal. Podobně i biskup nesmí ve své diecési déle trpěti obyčejů, kteréž od apoštolské stolice při dobré znalosti věci a okolností zavrženy byly**).

4. *Rubricisté* vykládají rubriky kněh liturgických a výnosy kongregace ritů, učí, kterak podle nich se zachovati nebo kterak jim rozuměti, jsou-li nejasny buďto samy o sobě nebo čtenáři nezběhlému. K nejlepším počítají se: Gardellini***), Gavanti, Meratti, Bouvry, Falise *Sacrorum rituum compendiosa elucidatio*. De Herdt *Sacrae liturgiae praxis*, Hartmann *Repertorium Rituum*, Fornici *Institutiones liturgicae*, Martinucci.

§ 11. Posvátné umění.

Jako formy liturgické všecky, tak i náboženské čili posvátné umění slouží *k oslavování Boha*, jeho svatých, viry a cnosti, slouží *k náboženskému vzdělání křestana*, znázorňují podstatu a cíl bohoslužby i všeho křesťanství. Obojí tento účel navzájem se proniká; umění slouží k oslavě Boha, budí-li náboženské city, vroucnost, úctu, důvěru, slovem, vzdělává-li mysl.

Vznešenému cíli svému slouží umění tolik, kolik má *aesthetické ceny* t. j. vedle toho, jak na uměleckém výtvoru znamenati jest *aesthetické vlastnosti*: krásu, vznešenost, pravdu, spanilost. †).

*) S. R. C. 11. června 1605. Hartmann, Repertorium § 2. IV.

*) Srovn. Thalhofer I. c. str. 360. a sld. Benger, Pastoraltheologie II. str. 23. a sld. Lehmkuhl, Theol. moral. (1883.) I. str. 119. a sld.

***) Gardelliniho sbírka dekretů authentických (sedm velkých svazků formátu čtvercového) schválena jest od samé kongregace ritů s dodatkem: „ut in judiciis et in quacunque dirimenda controversia illorum tantummodo decretorum auctoritas valeat, quae in hac editione a se permissa et approbata atque Secretarii S. R. Congregationis manu subscripta continentur.“

†) Jungmann, Aesthetik 2. vyd. str. 325.

Umění a náboženství se svojí bohoslužbou mají jeden společný původ přirozený, *vědomí* člověka o ztrátě původní nevinnosti a synovství božího, a *snahu*, navrátiti se ve stav ten zase. U všech národů mělo umění kořeny své v náboženství a bohoslužbě*); skrze umění snažil se člověk zachovati své vzpomínky na lepší stav, kdy ještě byl v Bohu, jeho pravdě, dobrotě a kráse, a podporovati své vyšší touhy zevnějším pohledem na věci vyšší, nadzemské; bohoslužbou chtěl dosáhnouti toho, což byl ztratil, nevinnosti totiž a společenství s Bohem. Čím byl živější a čistější názor o Bohu a poměru člověka k Bohu, tím i důstojnější byla bohoslužba, tím ušlechtilejší bylo umění. Kde však vyšší vzlet ducha ochroměl anebo zcela zmizel, tu i bohoslužba i umění se zvrhly ve klam a máj, v nelidskost a nemravnost, anebo zbyly po nich jen trosky chudé, mlhavé.

Skrze křesťanství nabylo člověčenstvo plné a bezpečné známosti o svém původu, ceně své a cíli svém i všeho tvorstva. Umění nalezlo tu nový ideál a od té doby shledávalo úlohu svoji v tom, aby všelikou pravdu, vznešenost, líbeznost a krásu, jak objevila se v Kristu a království jeho, názorně představovalo a vyšší touhy v člověku budilo a sílilo. A nejen nejvyšší ideál nalezlo umění v křesťanském náboženství, ale v nadpřirozeném účelu, k němuž jedině směřuje, nalezlo i svůj princip, nejvyšší pravidlo a bezpečné ředidlo své**).

Umění posvátné jest přede vším *liturgické umění*; dům boží, *v němžto se soustřeďuje* veškerý pastorální život, jest vlastní domov a dědictví jeho, zde objevuje se v největší přesnotě, plnosti, kráse a moci své.

Umění posvátné ve všech odborech svých *podporuje pastýřskou činnost církve*: výtvary svými dává slovu věčné pravdy formu viditelnou, vtiskuje ji v srdce lidské, vštěpuje trvale v celou duši. Posvátná poesie a hudba tlumočí a vzbuzuje city posvátné a povznáší ducha ku světu zásmyslnému; stavitelství, řezbářství a malířství doplňují a oživují slovo církve, *pohled* na pravdu a svatost vniká hlouběji v obraznost i srdce člověka, nežli se státi může slovem, náukou***).

Uměním posvátným klestí sobě víra i mrav křesťanský

*) Jungmann, I. c. 338.

**) Jungmann, I. c. 375.

***) Amberger, Pastoraltheologie II. str. 763. a sld.

cestu do všech vrstev člověčenstva a proniká veškeré duchovní mohútlosti lidské, aby je podrobila službě boží.

Odtud i se vysvětluje, proč za všech věků přála církev katolická posvátnému umění, proč umění vzdělalo se za umění církevní a proč na půdě náboženské dostoupilo výše nebývalé a mocně přispívalo ku vzdělání národů, k ušlechtní mravů, k ideálnímu pojmu o ceně a povolání člověka.

Že pak umění křesťanské povinno jest přispívati k oslavě boží a ku vzdělání věřících, nemůže jinak býti, nežli že církev, ač plně svobody umělcům přeje, opatrně dohlíží k uměleckým výtvorům, aby také na tomto poli střežila víru i mrav a zabránovala, aby se umění neodecizovalo, nezpronevěřovalo ideálům svým a vznešenému povolání svému. Jako se zajisté umění křesťanské vyvinulo na základě víry, tak i jen na tomto základě může se udržeti v přesnosti své, kromě základu toho klesá. Dějiny dosvědčují také, že umění kvetlo tím utěšeněji, čím více v který čas ovládala víra všecku mysl lidskou a všecken život veřejný. Od časů humanistických a protestantských klesalo umění zároveň se starobylou vřelostí a nadvládou víry, až kleslo nejhlouběji v dobách, kdy duchovní život kruhů vzdělanějších zabředl v lichém rozumářství a hrubém materialismu.

Klesající a pokleslé umění hleděla církev opět povznést, obračejíc jeho zraky k dokonalým výtvorům dávnější minulosti, které samy slouží za důkaz, že nejúrodnější půda krásy jest obor nadpřirozený. V dobách novějších, kdy bohosloví počalo se víc a více navraceti na půdu pozitivního křesťanství a kdy vážnější duchové vůbec počali správně oceňovati křesťanství věrou držané, daří se i snahy církve o nápravu porušeného umění posvátného, toto ve všech odborech svých navrácuje se ku klassickým vzorům věků starších, dle nich se opravujíc a z nich se obrozujíc *).

*) Srovn. Thalhofer l. c. § 31.

O formách liturgických zvláště.

A. Slovo liturgické.

§ 12. Liturgický jazyk.

Apoštolé a nejbližší nástupci jejich konali služby boží v tom jazyku, v kterémž evangelium kázali. Byli pak toho času obzvláště tři jazykové zobecněli v římském císařství: syrochaldejský totiž, řecký a latinský, kteréž se záhy považovali za posvátné, poněvadž nápis na kříži v těchto jazycích se četl.

Jazyk v liturgii uvedený neměnil se jako řeč obecná, nýbrž v původní své formě se zachovával a zachovává*). — Na západě vůbec konala se bohoslužba v latinském jazyku; jediná výjimka byla diecése sv. Methoděje, kdež užívání jazyka slovanského povolili a schválili papežové Jan VIII a Hadrian II., hlavně asi proto, aby přemožera byla nedůvěra ku křesťanství, národům slovanským posaváde zvěstované jazykem cizím a skrze misionáře, ježto naznačovali osudové mnohých větví slovanských za předchůdce poroby pod vládu cizí. Avšak i tato liturgie ustoupila brzy latinské, když nebylo se již báti věrozvěstův od západu.

Že pak církev katolická i nyní, když národní jazykové dosáhli vzdělanosti, přece při jazyku latinském zůstává a pokusy o jeho vyloučení zavrhuje**), k tomu má důvody velmi vážné. Bez neproměnlivého jazyka liturgického pozbyla by bohoslužba brzy významu i jádra svého, jednoty a obecnosti své. Jeden jazyk liturgický a spolu také úřední jest vzácný prostředek jednoty se stolicí apoštolskou, a jsa po všem světě rozšířen, mocně hlásá katolíkům, že vespolek bratří jsou spojuje různé národy na půdě posvátné, zamezuje rozklad jedné církve obecné ve mnohé církve národní.

Liturgie není převahou vyučování, ale jest oběť, vzdávání úcty Bohu, dobývání milosti člověku; proto i mnohé modlitby pronášejí se dle řádu bohoslužebného po tichu, nebyly by mluveny pro lid i kdyby se v jazyku obecném pronášely. Nerozumí-li věřící lid obřadům a symbolům liturgickým, nemohla

*) Oprávněné na rozdílných místech v katolické církvi jazykové liturgií jsou nyní: latinský, starořecký, staroslovanský, syrský, chaldejský, staroarménský a staroethiopský.

**) Conc. Trid. Sess. XXII. de Sacrif. Miss. cp. 8. Ibid. can. 9.

by mu ani živá řeč posloužiti, aby významu liturgie úplně rozuměl.

Neznámý jazyk liturgický jest posvátný a prospěšný závoj, kterýž tajemství posvátná oku obecnému zakrývá; i nelze popírati, že starobylý, obecnému lidu nepovědomý jazyk veškeré bohoslužbě přidává posvátné důstojnosti a velebnosti. Pravda tato jest tak přirozená, že sami pohané v bohoslužbách svých měli jazyk od jazyka lidu obecného více neb méně rozdílný.

Aniž pak může jazyk neznámý na ujmu býti náboženskému vzdělání ducha i srdce; vykládají-li se lidu obřady a úkony bohoslužebné, jako sněm tridentský prikazuje*), nelze pochybovati, že lid věřící bude bohoslužbou se vzdělávati a ku pravé nábožnosti podněcovati při jazyku latinském ne méně, nežli při jiném. Bohoslužba zajisté má svoji obecnou řeč mateřskou, a ta jest: zbožný život kromě chrámu a přirozený projev jeho ve chrámě; kdo umí se modliti v duchu a v pravdě, ten přináší mateřskou mluvu bohoslužebnou do chrámu a s ní také klíč, jenž mu otvírá tajemství liturgická.

Že pak řeč liturgická nijak nepřekáží nábožnosti lidu a horlivému jeho účastenství v kultu, tomu na důkaz právě jsou země a osady katolické; ani v řecké církvi zajisté ani na osadách protestantských není té lásky ke službám božím ani té svědomitosti a horlivosti v návštěvě chrámu, jako shledáváme vůbec mezi lidem katolickým. A posavadní zkušenost ukazuje že o zavedení jazyka obecného v liturgii nejvíce ti volají, kteří málo dbají o služby boží a že zbožný lid katolický vůbec neznamená té prý tak veliké potřeby srozumitelného jazyka při konání svatých tajemství.

Slova sv. Pavla (I. Kor. 14, 6.)**), kteráž se obyčejně uvádějí proti církevní praxi, pravena jsou o daru jazykův a nařizuje jimi sv. apoštol, aby srozumitelně pronášeno bylo, cokoli k poučení lidu se přednáší; toto pak děje se v církvi hned od počátku a vůbec tak hojně, že nesnadno může kdo zůstat v nevědomosti pro nedostatek veřejného i soukromého vyučování***).

*) 1. c. a Sess. XXIV. cp. 7. de ref.

*) „A nyní, bratří, přišel-li bych k vám, mluvě jazyky, co vám prospějí, leč bych vám mluvil buďto v zjevení, nebo v umění, anebo v proroctví, anebo v učení?“

***) Srovn. Josefa Bartáka: „Užívání jazyka mateřského v liturgii.“ Časop. katol. duchovenstva 1870 str. 1. a 106.

Avšak částečné užívání obecného jazyka v liturgii vedle jazyka latinského aneb i na jeho místě není v zásadě vyloučeno, jakž viděti z agend a rituálů diecésních a provinciálních, kteréž vydány byly s povolením aneb k rozkazu řádné církevní autority a z nichžto některé i papežské approbace dosáhly*), ačkoli jazyku obecnému ještě více místa přály, nežli agendy s approbací biskupskou vydané. A protož není pochybnosti, že pro důležité příčiny možno jest dosáhnouti na nejvyšší autoritě církevní podobných dispensí a povolení, jakéž dle svědectví dějepisu církevního již dány byly, aby se usnadnilo obrácení některého národa (sv. Cyril a Methoděj), aby kacíři nebo rozkolníci v jednotu víry se navrátili (sjednocení Řekové**). Církev zajisté ústy papežů samých prohlašuje, že sluší chváliti Boha ne třemi toliko, ale všemi jazyky***), že slovo má sloužiti věci, nikoli ale věc slovu†, že sice všem potřebí jest, aby katolíci, ne pak aby latiníci byli††). Že pak nicméně bez důležitých a vážných příčin autorita církevní se v záležitosti této neukvapuje a že jednotlivcům nižádného práva ku proměňování jazyka liturgického nedává, — to úplně souhlasí i s povahou katolické církve i s její péčí o jednotu a svornost křesťanstva, o čistotu a neporušenost nauky a bohoslužby†††).

§ 13. Formuláře liturgické a jejich přednášení.

1 Více ještě, nežli jednoty v jazyku, potřebí jest *určitého formulování* a jednoty slova liturgického, aby se zachovala čistota i jednota víry a církve. A protož i velmi záhy snesla církev v určité formuláře, co při bohoslužbě slovem vyjádřiti chtěla; o těchto pak zákonem přikázala, aby se jich jediné

*) Rituál lineckého biskupa Zieglera r. 1838; rituál diecése Vratislavské, Collectio rituum particularium a clero provinciae Pragensis ex benigna venia s. Sedis apostolicae retinendarum (poprvé vydána ve přípojku k rituálu římskému, vydanému v Řezně r. 1872 péčí arcibisk. ordin. pražského).

**) Roku 1887. povolil papež Lev XIII. slovanskou liturgii katolíkům na území černohorském v biskupství Barském, aby rozkolu řeckého snáze uchránění byli.

***) Jana VIII. bulla k Svatoplukovi.

†) Innoc. IV.

††) Benedikt XIV. při vydání liturg. knih Slovanův illirských.

†††) Srovn. v Časop. katol. duchov. r. 1870. Máme-liž v liturgii zůstatí při latině? Str. 176. a 284. Lüft. I. c. sv. 1. str. 504.

užívalo a nikdo aby sobě neosoboval, je libovolně měniti, k nim přidávati aneb od nich ujímati *).

Slova liturgická v ustálených formulářích jsou dílem slova boží, dílem slova církve. *Slova boží* pronáší kněz v liturgii jakožto sluha i orgán Kristův pro spásu lidí. Ana se slova boží v liturgii pronášejí, jest jako by Kristus sám vstupoval mezi lid věřící, aby ho poučoval a posvěcoval. *Slova církve* pronáší kněz jakožto sluha i orgán její ke cti boží a za lidi; slovy svými v liturgii přináší církev Bohu osvědčení nejvyšší úcty a pokorné poddanosti své, aby sobě a díkám svým milosti vyprošovala.

Slovo se objevuje v liturgii ve způsobě modlitby, kázání, čtení a jako forma svátostí a svátostin.

2. Liturgické formuláře modliteb, žehnání, exorcismů atd. buďto se říkají (recitují), buďto zpívají, obé pak buďto sám liturg činí anebo mu odpovídá shromážděný lid anebo jménem lidu odpovídají služebníci a chor, anebo koná se modlitba vzájemně, jakož jest při litaniích a žalmech.

Liturg pronáší slova liturgická buďto *hlasitě* (clara voce) nebo *po tichu* (secreto, submissa voce). Hlasitě pronášejí se pozdravy a povzbuzování lidu, co svým obsahem směřuje k poučení a vzdělání všech, ty modlitby, které říká kněz jakožto prostředník jménem a ze srdce věřících, kteříž úmysl svůj s úmyslem zástupce svého spojití povinni jsou. — Po tichu se pronáší, co kněz ve jménu a na místě Kristově říká, na př. malý a velký kánon mešní, kdykoli sobě samému vyprošuje očistění, posvěcení, jako: Munda cor meum, modlitby před přijímáním a po něm, Placeat... O tichém pronášení se nařizuje, aby kněz sám sebe slyšel Tiché vyslovování ukazuje tedy na božskou povahu posvátných úkonů, vzbuzuje ku sebrání mysli, označuje vroucnost modlitby, vyjadřuje větší uctivost a svatou bázeň i zamezuje, aby ostatní vyrušování nebyli a posvátná slova, obzvláště v kánonu, aby nezobecněla a v lehkovážné užívání nevešla **).

Při mši jest, kromě pronášení hlasitého a tichého, ještě *polohlasité* (media, mediocri, aliquantum elata voce). Co se

*) Přidavky po dávném obyčeji oprávněné (na př. při oddavkách) následují po ritu předepsaném, nepřerušujíce ho ani jej, byť i jenom částečně, nahražujíce.

**) Conc. Trid. sess. 22. de sacrif. Missae cap. 5.

o slavné mši zpívá, to v tiché mši se říká hlasitě; co při slavné mši chor zpívá (Introit, Gloria, Cred o), říká celebrant po tichu.

Posvátná poesie, zpěv a hudba.

Poněvadž liturgické slovo má za účel, vyjádřovati a tlumočiti vnitřní náboženství a veškeré smýšlení náboženské, přirozeno jest, že vyšší a nadšené položení mysli se pronáší ve formě živější a mocnému citu přiměřené. Klidná prosa přechází v poesii, obyčejné mluvení ve zpěv. Poesie i zpěv obzvláště slouží k tomu, aby zvýšené vnitřní pohnutí ducha se i vhodně vyjádřilo i v jiných budilo. Hudební nástrojové pomáhají hlasu a slovu, aby obého cíle dosaženo bylo plněji. A protož i poesie, zpěv a hudba jsou vzácní prostředkové k dosahování účelu liturgického, byly a jsou nerozdílní průvodcové bohoslužby všech náboženství.

1. *Posvátná poesie* má za účel, propůjčovati náboženskému nadšení vhodného výrazu ve slovích a obrazích, a vhodnými formami rytmiickými a metrickými sloužiti rozjařenému duchu, aby vedle přirozené snahy zpěvem se projevil.

Rytmiické zpěvy církve katolické jsou:

a) *Žalmy*, zpěvy starozákonní, ježto se společně žaltář nazývají a již u Židů za zpěvník liturgický byly. Poněvadž křesťanům ze židovstva obráceným již od mladosti vzácný byly, a zvláště pro vnitřní svou cenu, pro slovný a mystický svůj význam vešly záhy v užívání při bohoslužbě a jsou podnes nejvzácnější kniha modliteb a zpěvů církevních. — Nejstarší české překlady písma sv. jsou po výtce překlady žalmů.

b) *Chvalozpěvy biblické*, Cantica.

Metrické zpěvy bohoslužebné jsou:

a) *Hymny*, chvalozpěvy v breviáři a misálu kromě biblických. Již za dob apoštolských skládali nadšení křesťané zpěvy nábožné, kterýmiž oslavovali pravdy svatého náboženství, milost boží, skutky a vítězství svatých. Užívání hymnů těchto záhy zobecnělo v liturgii, zvláště pak od 4. století, když nejkrásnější a nejvelebnější z nich skládati se počaly*).

b) *Písně církevní* kromě knih liturgických v jazyku latinském skládány za středověku hojně, aby chor je zpíval při

*) Viz úvod k Sušilovu překladu hymnů církevních. Wetzer u. Welte Kirchenlexikon, Hymnus.

službách božích; některé z nich přešly časem i do kněh liturgických, jako: Pange lingua, Dies irae a jiné sekvence v mísálu položené.

2. Kromě zpěvů liturgických čili církevních v jazyku latinském pěstují se *posvátné zpěvy* (kostelní písně) *v jazyku obecném*. Takové uváděny a rozšiřovány všude zároveň s křesťanstvím, aby sloužily za prostředek poučovací, náboženské vyučování dílem nahražující a dílem hlouběji vštěpující, za prostředek pobožnosti a spasitelného vzdělání netoliko ve chrámech a za služeb božích, ale také v soukromém životě při pracích a všelikém zaměstnání v domě i na poli.

Písně posvátné jsou důležitý činitel v náboženském životě jednotlivcův i celých osad. Jsouce výlev srdce nábožného, samy zase nábožnost budí ve zpívajících i poslouchajících, udržují pozornost na svůj obsah lépe nežli čtená nebo z paměti říkaná modlitba, zamezují ochábllost mysli a nudění, vzbuzují obsahem i nápěvem city náboženské, pronikají veškeru bytost lidskou. Písně nábožné jsou i nejlepší prostředek, aby zamezeny byly písně nemravné, špatné, mravům škodné*).

Protož i dosvědčují dějiny, že posvátný zpěv byl pěstován nejhorlivěji v dobách, kdy náboženství vládlo srdcím i všemu životu národů. Nad jiné vynikal od dávna i hojností i krásou nábožných písní národ českoslovanský, dokud v jednotě víry katolické trval; ano i ty jeho části, ježto se od církve katolické odštěpily, zachovaly po katolických předcích lásku k nábožným zpěvům**).

Přehojná bratrstva literátská, po celé zemi rozšířená, byla

*) Pius IX. povolil dne 7. dubna 1858 ku prosbám kněze Jana Bosca (zakladatel kongregace Salesianů, † 30. ledna 1888): a) Odpustky jednoho roku všem, kdož aspoň několikrát učí posvátné písně zpívati veřejně neb soukromí; 100 dní za každé jednotlivé vyučování v oratoriu veřejném nebo soukromém; b) plnomocné odpustky na konci května všem, kteří v tomto měsíci zvláště zpívali posvátné písně v kostele a májové pobožnosti se účastnili; c) plnomocné odpustky jednou za měsíc těm, kdož aspoň čtyřikrát (ve svátek nebo všedního dne) účastní se ve zpěvu posvátných písní anebo vyučování jemu; odpustků těchto dosáhne toho dne, kdy svátost pokání a oltární přijal a na úmysl sv. Otce se pomodlil. — Vůbec rozumějí se tu písně, jež mají církevní approbaci. Odpustky tyto lze přivlastniti duším v očistci.

**) O posvátné písní české obšírněji jednají spisové: Josefa Jirečka *Hymnologia bohémica* (v Praze 1878) a Karla Konráda *dějiny posvátného zpěvu staročeského* (v Praze 1882).

jako zpěvácké školy, kterými pravidelný a ušlechtilý zpěv se zachovával a z pokolení na pokolení přecházel. Štědrá nadání, kterýmiž bratrstva literátská obdarována byla, dosvědčují, jak velice u vážnosti byly tyto ústavy na zvelebení zpěvu posvátného. Avšak právě tato nadání byla také jedna z příčin, pro kteréž za vlády císaře Josefa II. zrušena a jmění jejich připsáno matici škol obecných. Skutkem tím zasazena jest nejen zpěvu nábožnému, ale vůbec křesťanskému životu rána velmi škodlivá; nic však méně katolický lid český až posud předčí láskou a spůsobilostí k nábožnému zpěvu nad mnohé jiné národy katolické. Diecéšní synody pražská a budějovická od r. 1863. obrátily k této důležité věci svoji pozornost a shledávají v novém zakládání bratrstev literátských prostředek působný, aby nábožný zpěv lidu se i rozmáhal i zveleboval ustavičně*).

3. *Zpěv* jest vůbec výjev vnitřní radosti, vnitřního smutku, vnitřní lásky a naděje, výjev všelikých citů, jimiž duše oplývá; slovo vyjadřuje myšlenku, zpěv jest vlastní tlumočnick citu. — Církev užívá zpěvu při bohoslužbě, aby slovo liturgické nabývalo větší moci, aby pohnutí mysli tonem symbolicky vyjádřeno a v srdcích lidu probuzeno bylo. O zpěvu posvátném vůbec nařizuje se, a) aby všeliký text liturgický pronášen byl bez proměny, každé slovo celé, zřetelně a srozumitelně; b) aby nápěv byl významný a skutečně znázornění slova tonem; c) aby zpěv byl nábožný, prostý, slavný, nábožnosti nejen aby nepřekážel, ale ji vbuzoval a zvyšoval**).

Zpěv při službách božích jest chorální a mensurální. a) *Zpěv chorální neb Řehořský* (cantus choralis, Gregorianus) jest vlastní zpěv (vokální hudba) církevní. V prvních dobách tvořil se církevní zpěv podle zpěvu řeckého; o další vzdělání jeho zvláště sv. *Efrem* a *Basil* se přičinili. Na západě uveden byl zpěv dle řeckého vzdělaný nejprve skrze sv. *Ambrože* a pro svoji líbeznou rozmanitost došel tu obliby větší, nežli až do těch dob obyčejný zpěv domácí (západní) Brzy však porušil se, tak že pro svoji měkkost přílišnou nehrubě souhlasil s vážností a velebností služeb božích. *Řehoř Veliký* podnikl a provedl opravu církevního zpěvu podobně jako byl spořádal veškeru liturgii; on dal zpěvu církevnímu tolik prostoty, aby

*) Stanovy bratrstev literátských navrhuje diecéšní synoda pražská; jiný návrh uveřejněn v ord. listě buděj. r. 1864. str. 61. a 108.

**) Conc. Trid. Sess. XXII. decr. de observ. in Miss.

veškeren lid mohl snadno zpívat, dal mu i tolik vážnosti a významu, aby důstojným tlumočnickem vznešených ideí křesťanských byl. Chtěje zachovati a rozšířiti tento zpěv, založil Řehoř zpěvákou školu v Římě; zpěváci tuto vycvičení uváděli zpěv římský v zemích západních.

Zpěv Řehořův zachoval se neporušený až do 14. století; od té doby pak porušoval se víc a více, až téměř na celo ustoupil zpěvu figurálnímu, zvláště pak hudbě. Sněm tridentský také tomuto nešvaru meze položil (v sezení XXII. a XXIV.). O zpěvu figurálním usnesl se k žádosti poslů císařských, aby trpěn byl při kultu, ale aby vymýtěno bylo z něho, cožkoli na služby boží nesluší. Za vlastní zpěv liturgický uznán byl Řehořův chorální a mistr *Palestrina* (1524—1594) dostal za úlohu, aby Řehořův zpěv zase obnovil v původní jeho čistotě. Po sněmu tridentském biskupové a synody nepřestávají žádati, aby církevní zpěv chorální horlivě byl pěstován a na místo figurálního uváděn. Sněm pražský takto se pronáší: „Že chorální zpěv jest vlastně církevní, k bohoslužbě nejpríhodnější, ku chválení Boha a ku povznešení mysli nejschopnější, tak že zvukové jeho, pravidelně-li se přednášejí, neschoulostivěným uším a nábožným srdcím velice lahodí: budou pečovati biskupové a s nimi společně jest se přičiniti správcům chrámů, aby výborný tento zpěv dle možnosti byl pěstován, opět zaváděn a podporován. A protož vynikejte v náležitém pěstování zpěvu Řehořského zvláště katedrální a všechny vzácnější chrámy této provincie; také nescházej při žádném duchovním semináři a při žádném učilišti příležitost, aby se chovanci zpěvu tomuto vyučiti a v něm vycvičiti mohli“ *).

b) *Zpěv mensurální* (figurální a harmonický) není prostě zakázán při bohoslužbě, sluší však, aby i pro svůj obsah i pro hudební sadbu měl za pevný základ zpěv Řehořský, vystříhaje se nápěvů theatrálních, častého opakování a zadržování slov. — V souhlasu s papežem Benediktem XIV. dí sněm pražský: „Nezavrhujeme mírné užívání zpěvu harmonického neb figurálního, neboť již od věků dávných zobečněl v církvi. Ano pak jistě nikoho není, jenž by rozdílů nějakého mezi nápěvy divadelními a zpěvem posvátným nežádal a toho nehaněl, když by se zvuky nesvaté v chrámech trpěly: chceme a velíme, aby

*) Conc. Prov. Prag. Tit. III. cp. 7. str. 95.

zpěv tento byl vážný, domu božímu a chvalám božím úplně přiměřný *).

4. *Hudba instrumentální* nemá sama o sobě toho významu a té moci co zpěv, avšak dobře pomáhá, aby účinek zpěvu sesilovala, smysl jeho víc a více v srdce lidu vštěpovala, ducha k rozjímání věcí nadsmyslných povzbuzovala, k Bohu lásku podněcovala. A protož není hudba ve chrámě samotna oprávněna a bylo by nenáležito, aby přehlušovala zpěv anebo jej rušila, na místě co by jemu sloužiti, jej podporovati měla. — Hudba při službách božích byla ve starých dobách církve neznáma a teprve s figurálním zpěvem uvedena jest do chrámů v církvi západní; v církvi řecké nikdy neměla a posud nemá místa.

Nejstarší ale i nejvíce vhodný a vlastně církevní nástroj hudební jsou *varhany*, kteréž bez pochyby z Řecka pocházejí. Varhan užívalo se snad již ve 4. jistě pak v 7. století k intonování při zpěvu chorovém; od století 9. rozšířily se po celém západě, zdokonalovaly se víc a více a počaly sloužiti vůbec ku provázení zpěvu kostelního **

Kromě varhan neužívalo se ještě v 13. století jiných nástrojů hudebních při bohoslužbě. Hudba instrumentální potkávala se hned při prvním vstoupení do chrámu a později vždy s odporem; vůbec považuje se za trpěnou a připouští se, rozmáhá-li pobožnost a zpěvu mocnosti přidává, ne ale překáží-li srozumitelnosti slov a pobožnosti, jakož jest při hudbě hlučné, smyslné a lehkovážné na způsob hudby divadelní. Že vykračovala z náležitých mezí, byla častěji zapovídana i obmezována. O hudbě chrámové přikazuje církevní sněm pražský: „Varhany nepřehlušujte hlasu zpívajících a neurážejte mysli nábožné; hra budiž vážna, prosta všeliké marnivosti a hledanosti, službám božím úplně přiměřena. Užívání ostatních nástrojů hudebních, zvláště na venkově, budiž řídké a všude mírné. Rozléhavé nástroje, kteréž hlukem a třepetáním přehlušují zpěv lidský, buďte z chrámů vymýtěny. Dopouštějíce hudbu instrumentální, chceme nicméně a přísně žádáme, aby ničeho při ní nebylo, což by lehkovážnost, světský smysl a vkus divadelní prozrazovalo. Skladby a neobyčejné přechody takové, kterýmiž se vašeň prudká vyjadřuje, nijak nenáležejí k bohoslužbě.

*) L. c. str. 96.

**) Thalhofer l. c. str. 563.

V neděle adventní a postní zakazuje se instrumentální hudba ve chrámech na prasto. — Při mši svaté v čas pozdvihování i samy varhany umlkněte anebo se na nich přednášej velmi jemná a vážná melodie. Místy obyčejné intráty hlediž duchovní správce odkliditi. Také nesluší, aby provozování hudebních mší, anebo snad až jména zpívajících, jako na pozvání obecnstva, se ohlašovala. Zpěváci a hudebníci provozujte své umění v chrámě s nábožností a skromností, pamatujíce, že zaměstnání jsou při službě boží“*).

§ 14. Bohoslužebné konání a pohyby.

Liturg vykonává posvátnou službu větším dílem stoje. *Stání* naznačuje u kněze obzvláště ochotnost ve službě boží. Věřícím není vůbec nařízena postava těla při službách božích**). Starobylý jest obyčej, že křesťané poslouchají evangelium stojíce a že podobně konají modlitby od velikonoce až do letnic, na každý veliký svátek a každou neděli po celý rok. Stání při modlitbě a službách božích vůbec naznačuje radostnou vzpomínku na vzkříšení Páně a jest znamení radosti, že vykoupení a do počtu dítek božích přijatí jsme. — Kromě mše svaté, svátostí a svěcenin přikazuje se v liturgii stání při mariánské antifoně na závěrku hodinek církevních každou neděli (počínajíc od prvních nešpor t. j. v sobotu odpoledne) po celý rok, v čas velikonoční ale každý den. Kdo chce dosáhnouti odpustků, jež povolil papež Benedikt XIV. na modlitbu Anděl Páně (v čas velikonoční: „Raduj se, nebes královno“, s příslušnou modlitbou), koná pobožnost tuto stoje v tytéž doby a časy, jakž dle liturgických zákonů pro antifonu závěrkovou při hodinkách předepsáno jest, jindy kleče***).

*) L. c. (str. 97.)

**) Jediné k tiché mši předpisuje misál (Rubr. gener. tit. XVII. n. 2.), aby přítomní klečeli také v čas velikonoční, kromě když evangelium se čte.

***) Dekretem ze dne 3. dubna 1884 povolil Lev XIII., aby odpustků na tuto modlitbu daných účastni byli, kdož pro skutečnou překážku (legitimum impedimentum) kleknouti nemohou, kdož nemodlí se zrovna za klekání (ad aeris campani signum) a kdož, neumějíce modlitby té říkati, modlí se pět-krátě Zdravas.

Sedění liturga při službách božích jest znamení důstojnosti, má místo při slavné mši a zvláště při bohoslužbě pontifikální vůbec a při výkonech biskupských obzvláště.

Stání a sedění jest obecná a jako základní postava těla při veřejné bohoslužbě; v této postavě vykonává liturg veškeré rubrikami nařízené pohyby anebo z ní přechází k nim.

Nejčastější obecné výkony a pohyby liturgické jsou: 1. *Znamení kříže a žehnání sebe i jiných křížem.* Mezi liturgickými výkony zaujímá čelné místo znamení sv. kříže. Požehnávati se křížem při modlitbě a při každém důležitém jednání jest jeden z nejstarších obyčejů křesťanských v životě náboženském i obecném. Rovně tak nalézá se znamení kříže již v nejstarší liturgii; svěcení a žehnání konala se vždy ve způsobě kříže, při udělování svátostí, při oběti mše svaté bylo znamení kříže obřad velmi častý jakož i posud jest.

Kříž dělá se v liturgii trojím způsobem: a) *Obecný* neb *malý kříž*, jenž jest znamenání čela, úst a prsou palcem pravé ruky ve způsobě kříže. Tímto způsobem dělá se v liturgii kříž, kdykoli kněz dotknutím fysickým někoho křížem znamená (n. p. na křtu, při posledním pomazání), anebo sebe samého před kázáním, prve nežli evangelium čte při mši anebo vůbec pro lid. b) *Kříž latinský* aneb veliký, jenž se dělá celou pravicí dotknutím čela i prsou, ramene levého a pravého. Ve způsobu tomto dělá se kříž na počátku mše, při introitu, před počtem hodin ek církevních a kdykoli se říkají slova: *Adjutorium nostrum ect. Deus in adjutorium meum intende, Divinum auxilium.* c) Celou rukou ve způsobu kříže latinského *směrem k osobě anebo věci při žehnání*; podobně dělá se kříž také ciboriem, monstrancí, částčkou sv. kříže, svatými ostatky, uděluje-li se jimi požehnání.

Žehnání sebe znamením kříže jest veřejné *vyznání křesťanské víry* v Ukřižovaného a v nejsv. Trojici; jest symbolické *vyjádření základního pravidla života křesťanova*, že všeliké skutky počínati a konati sluší s Bohem, pro Boha skrze Syna jeho Ježíše Krista v Duchu svatém; jest i připomínka a naučení, že víru svou smýšlením, slovy a skutky osvědčovati máme a že milost vykoupení Kristova nemůže v nás působiti, leč konáme-li sami horlivě dílo vykoupení svého, sebe přemáhající a kříž svůj nesouce. — A takto jest žehnání sebe velice významný obyčej křesťanský, jest symbolická modlitba a symbolické vyznání naděje, že skrze kříž Kristův dosáhneme síly

proti nepříteli, pomoci a ochrany v potřebách tělesných i duchovních.

Podobný význam má liturgické žehnání osob a věcí ve způsobě kříže, obzvláště pak vyjadřuje se jím slavné vítězství Kristovo nad mocí temnosti, bludu a hříchu, napravení následkův hříchu, dokonání lidské spásy skrze smrt na kříži.

2. *Políbení liturgické* znamená lásku, pokoru a poctu, jmenovitě když se líbá posvátné roucho při oblékání, ruka pontifikantova; téhož významu jest líbání svatých obrazův, ostatků, kříže, oltáře atd.

Líbáním oltáře v liturgii mešní naznačuje se úcta, kterou Kristu vzdáváme, obcování naše s ním a se svatými, jichž ostatkové v oltáři a na oltáři jsou. *Líbání evangelia* po přečtení jeho jest vyznání, že kněz nade všecku moudrost miluje evangelium Páně. — Políbení po „Pax Domini“ zastupuje někdejší obyčej, vedle něhož ve staré církvi křesťané sebe vespolek líbali, nežli ke stolu Páně přistupovali; dávali pak nejprve klerikové políbení biskupovi a potom sobě vespolek; a podobně muži mužům a ženy ženám políbení dávali. V pozdějších dobách zaveden jest obyčej, podávati k políbení tabulku s obrazem Ukřižovaného aneb objímati se ramenem bez políbení. Dle nynější liturgie objímá se pouze kněžstvo zaměstnané při slavné mši (anebo líbají jen pacifikál, ježž byl celebrant prve políbil), členům choru (kanovníkům) a přednějším laikům, zvláště patronovi kostela nebo zástupci jeho, osobám v úřadě postaveným a zastupitelům obce dává se líbati *pacifikál* (instrumentum pacis), a sice při mši jenom některým (ne však osobám ženským), jakž kde od dávna obyčej jest. Objímání a políbení toto jest, jakož i onen starobylý obyčej byl, vyznání a utvrzení lásky a smířlivosti, přátelství a oddanosti *).

Téhož významu jest políbení, kteréž dávají konsekrující biskupové nově konsekrovanému, ordinující biskup nově ordinovaným kněžím.

3. *Klečení*. Kromě času velikonočního, nedělí a velikých svátků klečeli za starodávna věřící při službách božích z většího dílu a klečíce vykonávali vůbec modlitby domácí a soukromé. Před některými modlitbami vyzýval jáhen celé shro-

*) Viz v Časopise katol. duchovenstva r. 1883. str. 409. „Podávání kropáče a pacifikálu laikům.“

máždění, aby pokleklo. — Klečení a poklekání bralo se vždy za výraz klanění, úcty a skroušenosti, snažné a pokorné prosby, a tento jest jeho význam v liturgii a vůbec; protož i kleká nábožný katolík do chrámu vstoupiv anebo vůbec vel. svátosti se klaněje, protože úctu a skroušenost budí v jeho duši vědomí o božské přítomnosti, svatosti a neskončenosti. — V liturgii předpisuje se poklekání buď na jedno koleno anebo na obě; klečení na obou kolenou nařizuje se, kdykoli déle trvá pro liturgický text (modlitby) aneb pro uctění velebné svátosti, při pozdvihování, podávání, výstavě a okuřování*).

Pokládání se na zemi (humí prostratio) znamená nejhlubší bolest a vroucnější skroušenost; u národů východních nalézají se i v obyčejném životě od časů nepamětných. V latinské liturgii předepsáno jest na veliký pátek na počátku sv. obřadů toho dne, pak v ritu svěcení vody křestné při litaniích, při vyšších posvěceních, při konsekraci biskupa, při oblékání v roucho řeholní a při skládání slibů řeholních.

4. *Odkrývání neb obnažování hlavy*. Při mši svaté, při udělování svátostí, při svěceních a žehnáních, při všech úkonech s velebnou svátostí a vůbec při každé modlitbě objevuje se kněz maje hlavu nekrytou. U věřících vesměs obyčej jest, že muži se modlí majíce hlavu nekrytou a že vcházejíce do chrámu aneb jdouce mimo chrám, obraz atd. odkrývají hlavu, — ženy pak i ve chrámě mají hlavu pokrytou. Základ obyčeje tohoto jest nařízení sv. Pavla v 1. epišť ku Korint. 11, 4 5**). Odkrývání hlavy při modlitbě a službách božích jest u křesťanů, hledíme-li k opačnému obyčeji Židův i pohanů při modlitbě hlavu zahalujících na důkaz své úcty, znamení důstojnosti křesťana povolaneho ku svobodě synů božích; hledíme-li k obecnému mravu evropskému, jest to znamení úcty.

5. *Sklánění hlavy a těla* (inclinatio) má význam úcty a pokory. A protož katolický křesťan nakloňuje hlavy, když vešel do chrámu a když odtud odchází, když se požehnání uděluje, kdykoli vědomě a z úmysla Bohu se klaní. Dle liturgických rubrik rozeznává se sklánění těla a sklánění hlavy. *Sklánění těla* (inclinatio corporis) jest dvojí: *profunda*, kteréž jest úklona hlavy a plecí tolik hluboká, že by prsty rukou vztažených sahaly ku kolenoum; *media* jest mírné sklonění hlavy a plecí

*) Hartmann, Repertorium § 92.

**) Viz výklad Sušilův k tomuto místu str. 240. a 241.

sklánění hlavy jest dle rubrik trojí: *magna, profunda*, hluboké uklonění hlavy spolu s pohybem plecí, n. př. při jménu Ježíš, *media* jest naklonění hlavy aniž by se naklonily spolu plece, a děje se při jménu Marie, *parva* jest lehká úklona hlavy, n. př. při jménu svatého v den svátku nebo památky jeho*).

Vzprímení hlavy značí důvěru, s jakou vyslyšení proseb svých s nebe očekáváme.

6. *Pozdvihování a spínání rukou* jest od dávna způsob křesťanský při modlitbě. Ruce pozdvížené znamenají mysl k Bohu pozdvíženou, znamenají touhu naši po slitování božím, potřebu milosti a pomoci s hůry. Pozdvížené ruce *skládají anebo spínají se* na označení ducha v Bohu sebraného, a svírají se prsty přeloženými na znamení největší skroušenosti a nejsnažnější žádosti, jako bychom milost a slitování boží pevně pojmuti a držeti chtěli. Dle liturgických předpisů spínají se ruce na závěrku modliteb při jménu Ježíš aneb „in unitate,“ při svěceních, které se mimo mši konají, před absolucí, prve nežli se rukou uděluje požehnání atd.

Pozdvížení a spolu rozestření rukou častěji se podle rubrik děje při modlitbách (jmenovitě při mši) a označuje, že kněz jako sbírá modlitby všech; znamená i touhu po vyslyšení.

Vzkládání rukou aneb jenom jedné znamená i působí ochranu božskou a požehnání boží, udělování Ducha svatého, nadpřirozené moci a milosti boží vůbec; při mši sv. znamená vzkládání rukou na obětní dary, že oběť zastupuje člověka a že jemu smíření zjednává.

7. *Tepání prsou* jest naznačení nedostatečnosti a hříšnosti naší, jakož i vroucnosti a skroušenosti, s kterou za odpuštění a slitování prosíme. A protož děje se při vstoupení do chrámu, při uctění Boha v nejsv. svátosti a vůbec při klanění, poněvadž vědomí o bezprostřední přítomnosti boží a pravá úcta k Bohu nemůže odloučiti se od vědomí o naší nedostatečnosti a nehodnosti.

8. *Oči* liturga jsou při bohoslužebných výkonech větším dílem sklopené, na znamení úcty a pokory; podobně jest i lidu zachovati se při službách božích. *Pozdvížení očí*, jakož místy v rubrikách se předpisuje, znamená pozdvížení srdce k Bohu a důvěru v Boha.

*) Rubriky misálu a jiných knih liturgických udávají, kdy se jaké sklonění děje. Hartmann, Repertorium § 91.

C. Liturgické symboly, posvátné věci a obecné potřeby bohoslužebné.

Výkony liturgické na mnoze nesou a vážou se k jistým předmětům, kteréž dílem k důstojnosti, vnějšimu zvelebení a subjektivné působnosti všeho kultu přispívají, a dílem ku provádění svatých úkonův a obřadů jakožto hmotnost (materia) svátostí a svěcenin potřebny jsou, a kteréž vedle vlastního účelu svého i význam symbolický mají.

Symbolický význam mají pak buďto již pro vlastní přirozenost a podstatu, poněvadž mezi nimi a pomysly nadpřirozenými nějaká podobnost patrna jest a v oči padá, aneb pro zvláštní jim daný útvar, kterýž jim významu symbolického teprve dodává.

Tyto předměty vůbec nazýváme posvátné věci a potřeby bohoslužebné, a čítáme k nim obzvláště chrám, jeho zařízení a příslušenství, roucha, nádoby a náčiní bohoslužebné, olej, vodu, sůl, světlo, kadidlo.

§ 15. Chrám katolický.

Jméno *chrám* náleží místu, kteréž jest výhradně službám božím věnováno a všem věřícím bez rozdílu přístupno *). Podstatné znaky chrámu jsou: 1. Jest majetek církevní a nepřipouští vlastnictví soukromého; 2. při chrámu mohou se zakládati nadace zbožné; 3. má věži a několik oltářů; 4. může býti za cíl cesty procesím; 5. nabývá konsekrace biskupské; 6. podléhá visitaci biskupově; 7. může býti za sídlo duchovní správy; 8. veřejnost jeho závisí ne tolik na veřejnosti vchodu, jako na tom, že vlastník půdy okolní nemá práva, přístup ke chrámu zamezovati **).

Význam chrámů jest podle názoru katolického trojí; chrámové jsou totiž: 1. pro skutečnou přítomnost boží obraz věčného království Kristova v nebesích; 2. pro stálé shromažďování lidu křesťanského v nich obraz církve na zemi; pro

*) S. R. C. 22. července 1855.

**) Barbier de Montault, *Traité pratique de la construction, de l'ameublement et de la décoration des églises*. Tome I. liv. I. chap. 1.

milosti zde rozdávané obraz království božího v nás. V tomto významu katolických chrámů záleží důstojnost jejich.

Na důstojnost chrámu křesťanského ukazují také jména, kterýmiž se nazývá. Latinské jméno *ecclesia* vyznamenává, že chrám jest místo, kdež věřící se shromažďují. Slovem *domus* (Dóm) naznačuje se chrám za veliký dům Boha všudy přítomného, za střed příbytků lidských, kolem něho se nalézajících; tentýž význam má české slovo *chrám*, kteréž znamená etymologicky tolik, co příbytek. Německé slovo Kirche a některým Slovanům obyčejné cerkva jest totéž co řecké kyriaka, dům Páně, domus Domini. České, polské a staroslovanské jméno *kostel* odvozuje se od latinského castellum (tvrze), poněvadž okrouhlé tvrze římské částečně sloužily za vzor starobylé křesťanské architektury netoliko na východě, ale i na západě, zvláště v krajinách podunajských *)

Každý kostel katolický jest Bohu věnován, pro kterouž příčinu i dům boží, chrám Páně se nazývá. Nic však méně dává se chrámu po některém tajemství božím aneb po některém ze svatých určité pojmenování, *titulus*, tak že Bohu zasvěcen jest na toto jméno čili na tento název. Nejčastěji označuje název kostela zároveň patrona; správně však třeba jest činiti rozdíl mezi slovy *titulus* a *patronus*; slovo *titulus* zajisté vztahuje se k názvu či pojmenování kostela, slovo *patronus* k místu, obci, farní osadě aneb řeholní společnosti, kdež anebo při kteréž kostel se nachází **).

Hlavní t. j. veliké a skvostné chrámy slovou *basiliky*, ježto se rozeznávají na velké a malé (*majores*, *minores*); jménem tímto se naznačuje, že ve chrámu křesťanském se počta děje a oběti přinášejí králi králů ***). *Kathedrální* slove přední chrám diecéšní se stolcem biskupským (*cathedra episcopi*); určitěji slove *patriarchální*, *primaciální*, *metropolitní* podle důstojnosti neb titulu biskupa. *Kollegiátní* slovou chrámy, ve kterých není stolice biskupské a kdež veřejné služby boží a církevní hodinky vykonávají kanovníci kapituly světské (neřeholní); kde zastávají službu kanovníci řeholní (*canonici regulares*), slove chrám *konventní*. a jest-li hlavou řeholní společnosti opat, nazývá se chrám *opatský*. Chrám *farní* jest ten, který zároveň sdu-

*) Časopis Method r. 1890. str. 91.

**) Barbier l. c. chap. 25.

***) Barbier l. c. chap. 18.

chovní správou farní osady poručen jest péči faráře; tento pak jest i správce kostela (*rector ecclesiae*).

Mateřský kostel a *filiální* (*ecclesia matrix*, *filialis*) jsou pojmy souvztažné; *filiální* zajisté nazývá se kostel, který kostelu farnímu jest podřízen a na něm závisí tak, že buďto jen kněžstvo farního kostela v jisté dni anebo za jistých podnětů tam služby boží koná, anebo jest-li při nich zvláštní kněz, že tento jest faráři poddán a jménem farářovým koná, co buď tento jemu dovoluje, aneb co dle zvláštních ustanovení od biskupa potvrzených jemu konati přísluší*).

Kostely farní jsou obyčejně zároveň s obročím farním poručeny ochraně a péči *patronů*, kteříž podle obecných zákonů církevních a zvláštních ustanovení občanských povinni jsou, aspoň do jisté míry a při nedostatku jmění kostelního, vésti náklad na opravy kostela a jeho udržení v dobrém stavu**). Kostely *filiální* obyčejně nemají patrona a stran udržování a správy podléhají zádušním starostům (*advocati ecclesiae*, *Kirchenvogt*). Udržují se obyčejně nákladem svého jmění anebo skrze příplatky těch, kterým na tom záleží, aby se *filiální* kostel zachoval***).

Kdo na svůj náklad vystavěl *filiální* chrám, povinen jest dle rakouských zákonův i za jeho udržování se zaručiti†).

Obyčejně náležejí k jednotlivým chrámům jistí kněží (aspoň jeden), kteří tu povinni jsou konati, co jim úřad jejich ukládá, jako jsou povinnosti správy duchovní, kanonické hodinky v choru. Kněžstvo jistému chrámu tak přidělené, že v něm jisté povinnosti úřední vykonávati zavázáno jest, slove v církevní řeči *clerus ecclesiae adscriptus*. Jest li při ústavech církevních (n. př. seminářích) zvláštní kostel, třeba i farnímu byl

*) Dle dvor. dekretu ze dne 14. srpna 1793 i ten kostel se v Rakousku nazývá *filiální*, při kterém jest plná a samostatná duchovní správa, pak-li duchovního správce k nim presentuje farář kostela farního, ku kterému tento druhý kostel byl před časy v poměru podřízenosti jakožto *filiální* ve vlastním smyslu obecném. (Helfert, Darstellung der Rechte, welche in Ansehung der heiligen Handlungen, dann der heiligen und religiösen Sachen sowohl nach kirchlichen, als österreichisch-bürgerlichen Gesetzen stattfinden. § 129.

**) Borový, Sloh!církevní § 131. Aichner, Compendium juris canonici § 231.

***) Jaksch, Gesetzlexikon 7. Band „Bauführung.“

†) Patronátu nad kostelem *filiálním* nabývá (*per praescriptionem*), aniž se ho může potom zříci, kdo za jistou dobu plnil povinnosti patrona. (Nález nejv. správn. soudu ve Vídni 6. června 1888.)

podřízen, jsou kněží v ústavě bydlící chrámu tomu připsáni Rovně tak připsáni jsou řeholníci kostelu při klášteře *).

I. Posvátné stavitelství.

Jako umění posvátné vůbec podstatu a cíl bohoslužby a všeho křesťanství znázorňuje a skutkem tím platně pomáhá účelům křesťanství samého: tak posvátné stavitelství obzvláště zobrazuje všecken význam a veškeru důstojnost křesťanského chrámu; poněvadž pak tento jest v trojím ohledu zobrazení království božího, jest posvátné stavitelství nejdůležitější odbor umění posvátného.

Základní myšlenky křesťanského názoru o chrámu a bohoslužbě zobrazovaly se za prvých dob církve v obyčejích a zákonech, kterýmiž předepsán byl řád služeb božích a způsob, jak by se lid křesťanský při nich zachovati měl. V řádu a způsobu tomto spatřují se základní rysy chrámu křesťanského, kteréž jsou symbolické znázornění víry, že Kristus mezi věřícími přítomný se tu obětuje. *Kříž byl základní podoba chrámu křesťanského* nejprve aspoň uvnitř. -- Dokud ještě sloužily za chrám světnice v domích a katakomby, byl již oltář a kněz od věřících oddělen; to bylo oddělení dle šířky (na příč). Shromážděná obec křesťanská sama rozdělovala se dle pohlaví na dvojí část nebo stranu **). To bylo oddělení na délku, obé pak oddělení tvořilo způsob kříže. Ramena křížová oddělovala kněze a lid; kratší část kříže představovala se místem, kdež byl oltář a kněz, delší část byla zobrazena lidem shromážděným.

Nejstarší svědectví dále dokazují, že oltář byl ve východní části a že vždy voleno bylo za staveniště místo povýšené, v soukromých příbytecích aspoň, pokud možno, nějaká světnice hořejší, povýšená.

Když ve 4. století stavěti se počaly chrámy křesťanské, stará tradice symbolická nejen se zachovala, nýbrž i vně i vnitř úplněji provedena byla. A jakkoli v rozdílných časech rozdílný sloh při stavbě chrámů panoval, symbolika křesťanská nejen v pozadí neustoupila, nýbrž věk od věku se vyvíjela v umění křesťanském.

1. První výraz křesťanského názoru o chrámech byl *sloh*

*) Hartmann, Repertorium rituum § 33.

**) I. Tim. 2, 11.

basilikový, v němžto stavěly se první chrámy. Vnitřní úprava basilik těchto byla: Na východní straně nacházela se část chrámu oddělená od lidu, *chor* nazvaná; chor byl dvojitý: horní a dolní. — *Horní chor* měl na východní straně *apsidu* (apsis), t. j. výklenek polookrouhlý, na hoře sklenutý. V apsidě nejdále na východ stála vyvýšená kathedra (stolec biskupský), vedle ní v polokruhu sedadla kněží. To bylo vlastní presbyterium. K apsidě přiděláno bylo leckde vedlejších apsid a sice v pravo *pastophorium* (prothese) na uschování darův obětních a kněh bohoslužebných, v levo *diakonikon*, v němž prodlévali a se oblékali klerikové před počátkem služeb božích.

Před kathedrou, téměř uprostřed horního choru, několik stupňů povýšený stál oltář, zhusta nad malou kryptou; prostora hned před oltářem sloula *tribunál*. Horní chor byl od dolejšího oddělen *mřížkou* (zábradlím, cancelli), kteráž byla opatřena dvířky; ve mnohých basilikách oddělen byl horní chor drahými oponami. Za chorem horním, dolů na západ počínaly se *lodi chrámové*. V některých basilikách byla ještě *loď příčná* mezi horním chorem a lodí obdélnou; střed její sloužil za *dolní chor*, t. j. místo pro zpěváky a nižší duchovenstvo; také tu byla dvě vyvýšená lešení (empory, ambony), z nichž postavené na jižní straně sloužilo ku čtení epištoly, na severní ku čtení evangelia. V tu stranu k lodi obdélné přehrazen byl chor dolní zábradlím.

Prostranství určené pro lid věřící bylo podlouhlý čtverhran a nazývalo se již tehdy *loď* (navis), kteréž pojmenování se zakládá v tom, že církev záhy obrazně jmenována byla lodí, anaž plyne po moři světa k přístavu věčnosti. Loď chrámová dělila se dvěma neb čtyřmi řadami sloupů ve tři nebo patery lodí, z kterých prostřední byla nejvyšší a nejširší. Kde scházela loď příčná, tu sloužila část ohrazená lodí prostřední za dolejší chor. Věřící měli místa v lodi; na pravo (na jih) bylo mužské pohlaví, a sice nejbližší k presbyteriu mnichové, za nimi mládež dospělá, potom muži s malými pacholaty; na levo bylo ženské pohlaví, nejprve matrony (vdovy, ježto se po druhé nevdávaly) a Bohu zasvěcené panny, za nimi dospělé dívky, potom ženy s malými dívkami.

Z lodí chrámových v tu stranu k západu byly dvěře, jedny prostřední a dvoje poboční; u dveří, a tedy na nejzazším konci lodí, měli místo své čtvrtá třída veřejných kajeníků (consistentes) a katechumeni.

K lodi přiléhala na západě *kobka* (síně narthex); u některých kostelů byla ještě druhá kobka, obyčejně prostora nepokrytá, obstavená sloupením čili chodbami krytými. Kde byly kobky dvě, sloula prvá *vnitřní* (narthex interior), druhá pak *vnější* (exterior, také vestibulum, atrium, nádvoří). V kobce u dveří chrámových stála 3. třída kajicníků (prostrati, na západní straně kobky stála 2. třída (audientes); také směli tu při některých částech bohoslužby prodlévati Židé, pohané a kacíři. Kde nebylo nádvoří, tu nalézaly se v kobce nádoby s vodou; kde nádvoří bylo, stála u prostřed veliká štoudve s vodou, aby se vstupující do chrámu omývali aneb pokropovali. V chodbách kolem nádvoří stála 1. třída kajicníků (hyemantes). Na mnoze sloužilo nádvoří také za hřbitov.

Toto vnitřní rozdělení zachovalo se v podstatě i později, když chrámy se už nestavěly ve slohu basilikovém.

Charakteristické známky slohu basilikového jsou: Zevnějšek neúhledný, obdélný čtverhran s apsidou na východě, směr rovnoběžný (horizontální); uvnitř nádhera i bohatství, sloupy a pilíře, kterýmiž se loď dělila. Mezi horním chorem a lodí pnul se oblouk vítězný (arcus triumphalis), obyčejně velmi nádherný a bohatě ozdobený. Stěny lodi střední stály na sloupech spojených klenutím a vynikaly vysoko nad stěny lodí pobočních, nad kterými otvíraly se někde galerie v tu stranu do chrámu k lodi střední. Stěny v choru a střední lodi ozdobovaly se malbami neb mozaikou. Okna byla v okrouhlý oblouk sklenutá, malá, koberci neb průzračnými plochami mramorovými zakrytá. *Strop* byl pouze trámový a někde tabulovaný. *Podlaha* byla velmi uměle barevnými mramory vykládaná a kasety stropu tabulovaného zářily pozlacenými řezbami. Také tu nechybělo nádherného nářadí a tepichů; a již ta péče, s jakou ambony a celé ohraničení choru ozdobeny byly, svědčí o tom, že si umění křesťanské svou vlastní dráhu raziti počalo.

Věži nebylo v 6. a 7. století při basilikách; a ještě vůbec v 1. tisíciletí stavěly se vedle chrámů věže nevysoké, čtyřhranné nebo kulaté s nízkou střechou jehlancovitou nebo kuželovitou.

Vedle chrámů basilikových nalézaly se obyčejně ještě *stavby vedlejší* (exedry) s půdorysem osmistranným anebo kulatým (*rotundy*). Nejdůležitější mezi nimi byla *baptisteria*, t. j. malé chrámy, obyčejně kopulí pokryté a k udělování křtu výhradně ustanovené; uprostřed nich stála veliká mramorová křtitelnice.

Mimo to nacházely se nezřídka při basilikách *krypty* podzemní, ježto byly samostatné kaple pod oltářem anebo pod celou basilikou. Zde chovaly se ostatky mučenníkův a svatých, a konaly se i služby boží za zemřelé, neb i některé zvláštní pobožnosti.

Sloh basilikový vyvinul se v Římě a udržel se v západních a vůbec ve všech krajinách, kam se bylo z Říma rozšířilo náboženství křesťanské. až do konce 1. tisíciletí, a ještě potom neztratila se forma basiliková zcela, ač již v románském slohu se prováděla, jak to viděti na kostele sv. Jiří na hradě pražském z r. 1142

2. *Sloh byzantský* vyvinul se na východě ze slohu basilikového. Z počátku měnila se zděděná tradice křesťanská ve stavitelství jen ponenáhlu, podlouhlá forma basiliky krátila se ve formu čtvercovou nebo kruhovou, jižto bylo snadno kopulí (bání) sklenouti. Jako forma basiliky obdélné představovala kříž latinský, tak tuto čtvercová rovnoramenný kříž řecký. Sloh byzantský se počíná 6. stoletím a rozšířil se na východě v zemích řeckých a slovanských. V západních zemích se také stavělo ve slohu byzantském, ale nikdy tolik, aby basilika byla v zapomenutí vešla, jako na východě. *Charakteristická známka* slohu toho jsou skupení menších kopulí kolem jedné největší prostřední. Nejpamátnejší stavba slohu byzantského jest chrám svaté Žofie v Cařihradě (530—537).

3. *Sloh románský*. Od závěrku 10. století počal se podle slohu basilikového vyvinovati na západě sloh nový, románský, důležitý to pokrok v umění křesťanském. Ačkoli již basiliky některé se stavěly ve formě kříže (a tedy s příčnou lodí), vynikla podoba křížová úplně ve slohu románském.

Uvnitř zůstala *apsis* a poloha oltáře tatáž, co v basilikách. Chor (sanctuarium) při rostoucím počtu kněží řeholních a kanovníků byl prodloužen a pro krypty, nyní vůbec dělané, povýšen. *Oblouk vítězný* zůstal též při slohu románském; do ramen křížových vedou vysoké oblouky průjezdné (Schwibbogen) a na východních koncích těchto ramen nacházíme též apsidy; někdy se též poboční lodi táhnou dále za lodí příčnou a ukončují se vedle hlavní apsidy menšími apsidami nebo rovnočárně.

Sloupy střídají se v románském slohu s *pilíři* a dělají, půlkruhy jsouce svrchem spojeny, dlouhé loubení, na němž oddělená a půlkruhová stěna s okny spočívá. Úprava pilířův a

sloupů vyniká mnohými zvláštnostmi; sloupy jsou nízké a velmi hmotné, hlavice jejich velmi rozmanité.

Okna jsou více úzká nežli široká, nahoře sklenutá do okrouhla. *Střední loď* zakrývala se ještě stropem plochým; lodi vedlejší klenuly se.

Největší proměnu, naproti basilikám, jeví při slohu románském zevnějšek. *Portály* (hlavní brány do kostelů) dosahovaly veliké ozdoby bohatstvím jednotlivých částí, sochami, prací kamenickou, prací vypuklou (relief). Věže, až do 10. století jen zřídka vídané, stavěly se hustěji a do stavby chrámové organicky se vtahovaly, ač i později ještě stavěly se věže o sobě stojící. Stavěly pak se buďto na západní straně chrámu nebo na východní; na západě byla předsíň chrámová již dolní část věže. Okna věžová bývají na dvě rozdělena sloupkem uprostřed postaveným. — V Čechách vystavěno bylo od 11. do 13. století mnoho chrámů románských, mezi nimiž obzvláště vynikaly chrámy velikých klášterův; avšak velebné stavby ty namnoze zničeny jsou ve válkách husitských; menších zachoval se podnes veliký počet.

4. *Sloh gothický* se počíná stoletím 13. Charakterická jeho známka jest lomený oblouk (Spitzbogen), odvážná výše pilířů, klenby, věží a neskončeně rozmanitá, vždy ale jednou myšlenkou vázaná ornamentika, plná poesie křesťanské, výtvar obraznosti veskrze nadchnuté a živené věrou křesťanskou. Dóm v Strassburgu, Frankobrodě, Rýnském Kolíně, Svatoštěpánský ve Vídni, dóm v Řezně, Svatovítský v Praze Svatobarborský v Kutné Hoře a j. v. ve všech zemích evropských jsou skvělé památky z časů gothiky.

5. *Sloh renaissanční*. Se studiem klassickým, zvláště v 15. století horlivě pěstovaným, nabývalo i staré umění klassické více a více ctitelů. V Itálii již v 15. století znova se křísil starý sloh římský z doby císařův, ano i starořímský způsob okrasy vešel tu opět v užívání. Obnovené umění staroklassické dostalo jméno renaissance (znovuzrození).

Že sloh tento jest původem svým světský, pohanský, hodí se méně ku stavbám církevním; idea křesťanského chrámu nedochází tu svého výrazu, symbolika křesťanská v něm zachází. V 17. století začala se stará přísná renaissance kaziti; chtějíc tvořiti skvostnost a nádheru, opouštěla čisté umělecké formy, hromadíc ozdobu na ozdobu. Duch pravého umění tratil se v té míře, v kteréž mizela hluboká pokora a radostná víra

věků předešlých. Pozdní renaissance (tak zvané *rococo*, vzniklé za Ludvíka XIV.) opustila již všechna pravidla umělecká, pozbyla téměř všeho smyslu uměleckého, hledíc nedostatek ducha a myšlenky zakryti přerozmanitými, malichernými a nevkusnými ozdůbkami (sloh parukový)

Z úpadku svého počíná se stavitelský sloh povznášeti k lepšímu pilným studiem a spravedlivějším oceňováním slohů klassických, románského a gothického *).

II. Stavba chrámu; vnitřní rozdělení.

1. Ku stavbě nového chrámu jest biskupského svolení třeba; zároveň se žádostí předkládá se biskupovi nákres budoucího chrámu. Vedle zákonů rakouských potřebno jest i schválení úřadů civilních, kterýmž se nákres také ovšem předkládá.

Na počátku stavby světi se základní kámen (*lapis angularis*) skrze biskupa nebo kněze k tomu zvláště splnomocněného. Na večer před dnem ku svěcení ustanoveným vztyčuje se kříž dřevěný na tom místě, kde hlavní oltář bude státi. Základní kámen ukládá se v pravém rohu přední části chrámové na budoucí straně evangelia a zobrazuje Krista, který jest základní kámen církve boží **).

O základním kameni ustanovuje Pontificale, aby čtverhranný byl a ostroúhelný; na svrchu jeho vytesává se pamětní nápis aneb aspoň letopočet, anebo vkládají se do vytesané v něm prostory pamětný spis a jiné menší předměty (*medaile*, běžné peníze).

Při stavbě nových kostelů náleží, pokud možná, šetřiti starých tradicí a předpisů církevních o poloze chrámu, o podobě kříže a vnitřním rozdělení prostory. Staveniště nového kostela budiž povýšené, suché, od příbytků lidských odloučené, pohodlné a slušné, o kterýchžto vlastnostech biskupovi souditi jest, nežli se počne stavěti. Pohodlnost místa bere se v tom smyslu, aby budoucí kostel byl snadno přístupný a poměrně blízký, aby nestál podle cest a míst hlučných, lomozných anebo

*) Viz pěkné dílo: Slohy stavitelské od nejstarších dob až na dobu nynější. Sepsali Josef Niklas a Frant. Šanda. V Praze 1865. — Obšírné pojednání Dra. Jana Bílého o církevním stavitelství v Časop. katol. duchov. r. 1860. — Lüft 1. c. sv. 2., str. 647—713.

**) Mat. 21, 42. Efes. 2, 20.

neči-tých. Místa povýšená důležitá jsou i ve zdravotním ohledu i proto, že veškeré předměty v chrámu se nalézající snáze a, déle se v dobrém stavu zachovávají, netrpíce vlhkostí. Chrám na místě povýšeném znamená církev na skále vzdělanou*), město na hoře ležící**) a sám sebou hlásá, že nic nemá společného s obyčejnými příbytky lidí. Není-li staveniště svojí polohou povýšené, náleží staviteli skrze vhodná opatření zameziti vlhkost.

Na chrám není dovoleno uvaliti jakékoli servituty buďto ve prospěch jednotlivých domův aneb obecnstva všeho, na př. aby kostel byl zároveň za průchodiště veřejné, aby ze sousedních domů byl bezprostřední vchod do chrámu aneb okno, při kterém by obyvatelé, doma zůstávající, účastnili se služeb božích.

Starým tradicím nejlépe vyhovuje ta poloha chrámu, při které jest přední jeho strana (apsis, čelo) obrácena k východu tak, aby hlavní oltář byl naproti hlavnímu vchodu. Východ připomíná kolébkou člověčenstva, spásu jeho skrze narození a vzkříšení Syna božího, jež písmo přirovnává ke slunci vycházejícímu; připomíná i vlast, do které navracuje se člověk po dokonané pouti života vezdejšího. Východ jest strana světa odkud vychází slunce, jehož jasné světlo jest odznak pravdy zvěstované skrze evangelium Kristovo. Stranu východní určovali středověcí stavitelé podle východu slunce v čas rovnodennosti***).

2. Vnitřní prostor chrámu vždy se dělil na tři části: loď, presbyterium čili chor a svatyni (sanctuarium).

Lod (navis ecclesiae), určená pro lid věřící, jménem svým připomíná archu Noemovu a lodičku Petrovu, symboly církve katolické, ve kteréž jedině možno se uchrániti věčné záhuby a která na rybáři Petrovi vzdělána jest. Ve chrámech velikých rozdělují sloupy čili pilíře loď obyčejně na tři podélné části z nichžto prostřední jest nejvyšší. Mezi loďmi podélnými a presbyteriem táhne se loď příčná, kteráž vypodobňuje ramena kříže, jako loď podélná představuje delší část jeho trámu kolmého. Loď příčná buďto jen uvnitř jest patrna, jakož prostor mezi předními pilíři a presbyteriem, aneb i na venek vybočuje, ze šířky loďové.

*) Mat. 16, 18.

**) Mat. 5, 14; Zjev. 21, 10.

***) Barbier l. c. chap. 3. a 4. Amberger, Pastoraltheologie II. § 105.

Presbyterium (chor) vyznačuje se povýšenou polohou a jest určeno pro kněžstvo a vůbec kleriky, jakož i jméno samo ukazuje; ve chrámech velikých vedou k němu stupně — Nesrovnává se s církevními zákony, aby kdokoli z laiků zaujal místo v presbyteriu *). V kostelích farních a vůbec takových, kde není kněží a kleriků, kteří by za služeb božích v presbyteriu své místo zaujali, povoluje se, aby laikové tu bývali; v kostelích takových obmezuje se presbyterium na tu část jeho, která slove svatyně (sanctuarium), nejbližší okolí oltáře hlavního. Tato jest ve velkých kostelích přední část presbyteria aspoň o jeden stupeň povýšená, v kostelích menších oddělená mřížemi, kteréž vlastně náležejí a v kostelích velikých také se nalézají tam, kde loď se končí a presbyterium počíná.

Mnoho záleží na dobré podlaze ve chrámech; mramor anebo jiný tvrdý kámen brání nečistotě, kteráž hubí veškeré nářadí a všechny ozdoby. Dlaždice hliněné a cementové nemají dostatečné tvrdosti ani stálosti, a protož nehodí se dobře za podlahu kostelní. Nejbližší okolí oltáře hlavního, sanctuarium vůbec, vyznačuje se ozdobnou a jemnou dlažbou. V dobách starého a středního věku zdobila nezřídka velmi vzácná mozaika půdu chrámovou, důmyslná symbolika zobrazovala vítězství světla nad temností, principu božského nad principem zlým. Vždy ale zakázáno bylo, vytesávati, sestavovati nebo malovati na podlaze kříže a jiné svaté obrazy, dějiny nebo náznaky svatých tajemství.

Vnějšek chrámu ovšem rozdílný jest podle jeho velikosti, slohu a zvláště nákladu, jaký se naň obrátiti mohl. Staré tradice a předpisy církevní žádají, aby před vlastním vchodem do chrámu byla *kobka* (atrium); tato pak, pokud jen možná, ozdobena budiž křížem slušným anebo svatými obrazy, aby upomínala příchozího, že strojí se vstoupiti v dům boží.

Na *portál* kostelů vynakládalo stavitelské umění velikou pilnost a také menší starobylé kostely dosvědčují, že na ozdobnost jeho bedlivě pamatováno, aby hlásal, že chrám jest místo svaté, od příbytků lidských rozdílné.

Vzácná ozdoba vnějšku chrámového jsou *věže*, určené k tomu, aby odtud velebný aneb truchlivý hlahol zvonů po všem okolí se rozléhal, jako hlas boží a hlas církve, s hůry volající ku člověku. Vrchol věže a vrchol krytby chrámové

*) Caerem. episc. lib. I. c. 14. n. 13. S. R. C. 10. dubna 1666 a 11. července 1699.

ozdobuje se křížem, jakožto vítězným znamením krále milosti, kterýž ve chrámech křesťanských rozbil sobě stan. Nezřídka nalézá se na vrcholu kříže věžového *kohout*, jehož význam symbolický na snadě jest. Již za doby starověké brán kohout, jakožto zvěstovatel ranného jitra, za symbol bdělosti, vedle názoru křesťanského, jakožto zvěstovatel denního světla, za symbol Krista, apoštolů, věrozvěstů vůbec. Pro tento význam záhy (dojista od 10. století) umísťován obraz kohouta na věžích kostelních. Ovšem zařízen jest i za větrník, ale i takto jest, hlavu vždy proti větru obraceje, symbol duchovních pastýřů, kteří zmužile a nezhroženě, žádné bouře se nelekejíce, hájí pravdy křesťanské. Stojí na kříži naznačuje i důvod bdělosti křesťanské i předmět a základ křesťanské nauky*).

II. Zařízení ve chrámu.

Zařízením chrámu rozumíme předměty, kteréž nezbytně potřebny jsou ku konání bohoslužby aneb aspoň účel její a chrámu samého podporují.

Nejdůležitější předměty ve chrámu jsou oltáře**), po těchto pak ve chrámech farních křtitelnice***).

V nižádném chrámě scházeti nesmí *kazatelna*. Za starších dob četlo a dílem i kázalo se slovo boží s ambonu, postaveného v dolním choru. Když pak asi ve 13. století chor zpěvácký přenesen na povýšené místo nade vchodem do chrámu, nahražován starobylý ambo kazatelnami, ježto zřizovaly se na stěně anebo při některém piliři chrámu po straně evangelia, nejvíce mezi lodí a presbyteriem. Vкус dobrý žádá, aby forma i všecka úprava kazatelny dobře souhlasila se slohem a s ostatní úpravou chrámu, a pokud možná, ozdobena byla obrazy svatých evangelistův anebo symboly naznačujícími, že slovo boží vítězí nad královstvím ďábla, biblickými obrazy o kazatelské působnosti sv. Jana, Ježíše Krista, o rozsévání a t. p.

Zpovědnice náleží na místo přístupné a světlé. Církevní předpisové žádají, aby uvnitř, kde zasedá kněz připevněna byla tabulka s rezervaty, na obou stranách pak tu, kam oči kajicníka se obracejí, posvátný obraz, na př. krucifix, dobrý pastýř a p. Každá zpovědnice budiž dveřmi opatřena, otvor,

*) Barbier, l. c. chap. 24.

**) Viz o nich v knize III. při náuce o eucharistii.

***) O té viz v náuce o křtu.

skrze kterýž se kajeník vyznává, mřížkou zakryt. Nalézají-li se na zpovědnících ozdoby řezbářské, ukazujtež významem svým na svátost pokání. V každém chrámě nacházej se tolik zpovědní, kolik duchovních bývá zpovídáním zaměstnáno při větší schůzi kajeníků.

Poblíž dveří chrámových nalézají se *kropenky* (labra) s vodou svěcenou; správce chrámu jest povinen dbáti, aby tyto nikdy nebyly prázdný a častěji se vyčistily. Není dobře do zdi je zasazovati; nejpříhodnější jest, aby na sloupci svobodně stojícím se nalézaly a z kamene tvrdého vzdělány byly.

Varhany nalézaly se původně v choru dolejších; nynější postavení jejich na místě povýšeném (chor, kruchta) jest dosti prospěšné a poskytuje i možnosti, aby varhany byly ozdobou chrámu.

Chor hudební nevystupuj daleko do lodi chrámové a přední strana jeho budiž tak ozdobena, aby nejen chrámu nehyzdila, nýbrž jej okrašlovala. Chor sám budiž předmětem bedlivosti duchovního správce, aby snad pohoršení odtud nepřicházelo, odkud má se přispívati ku zvelebení služeb božích a ku vzdělání nábožné mysli.

Svaté obrazy netoliko na oltářích, ale také po stěnách, schránky s ostatky svatých — relikviáře — kladeny po všecy časy za ozdoby chrámův a za podporu bohoslužebných účelů.

Sedadla v kostelích rozeznávají se na liturgická, určená pro kněžstvo úřadem při bohoslužbě zaměstnané, a obecná pro lid věřící.

Sedadla liturgická nalézají se ve svatyni po straně epištoly. V kostelích, kdež pontifikální mše bývají, náležejí do sanktuaria kredence a sedadla pro celebranta i jeho assistenty; v kostelích katedrálních nalézá se po straně evangelia stolec biskupův a po obou jeho stranách sedadla pro kanovníky biskupovi assistující při slavné bohoslužbě. Za liturgická pokládají se i sedadla kanovníků v choru, poněvadž jsou to místa, na kterých kanonické hodinky říkati a každého dne mši společně obcovati kanovníci úřadem svým zavázáni jsou.

Sedadla obecná pro lid nacházející se v lodi; vedle starobylého řádu bohoslužebného sluší, aby stolice pro pohlaví mužské byly po straně epištoly (na jih), pro pohlaví ženské po straně evangelia. Sedadla pro lid rozestavují se v kostele tak, aby nepřekážely volnému pohybu přicházejících a odcházejících, ani prostor před kazatelnou všechn zaujat anebo přílišně sůžen

byl. Nedovoluje se stavěti stolice na blízko oltářů, zejména tak, že by sedící v nich měli za zády některý oltář. V kostelích s četným kněžstvem a zejména v kathedrálních netrpí se, aby sedadla obecná byla v presbyteriu; nicméně však i v těchto a ještě více v kostelích obyčejných nalézají se v presbyteriu po dávném obyčeji stolice tak zvané magistrátní a patronátní.

Zvláštní stolice pro jednotlivé osoby neb rodiny mohou se zřizovati s povolením faráře. Pronajímání stolic ospravedlniti lze jen chudobou kostela nebo dávným obyčejem; příjem plyne do důchodů kostelních a všeliké jednání v této záležitosti přísluší jen faráři spolu s patronem; v nastalých sporech rozhodují úřadové duchovní. (Výn. rak. minist. kultu 26. června 1860, č. 9388.).

Správě kostela a zvláště faráři náleží o to pečovati, aby stolice kostelní z tvrdého dřeva byly a celou svojí úpravou se od podobného nábytku světských domů rozeznávaly. *)

III. Sakristie a její úprava.

Sakristie není posvátné místo; jest určena jen pro kněžstvo a služebnictvo chrámové a pro liturgické nádoby, roucha, vůbec ty věci, kterých se při bohoslužbě užívá. Podle dvojího účelu toho řídí se prostrannost a zařízení její množstvím kněží ku chrámu přidělených.

V každé náležitě zřízené sakristii nalézá se buďto kredence dostatečně široká i dlouhá, aby se kněz při ní oblékal a svlékal, anebo jest upravena jedna schrána tak, aby nevysoká plocha její na místo kredence sloužila. Na zadní části plochy té nebo kredence stojí schrána vyšší s příhradami zavřítými, aby se v nich stavěly kalichy neb i jiné liturgické nádoby (pacifikál, monstrance) k užívání dennímu připravené. Na vrcholu této schrány nalézá se kříž, po pravé a levé straně na dvířkách upevněna jest tabulka s modlitbami k obléčení rouch mešních předepsanými, jiná se jménem kostelního patrona a diecévního biskupa, s titulem zvláštní modlitby, jest-li nějaká na čas přikázána (collecta imperata). Na témže nebo na jiném místě vhodném a patrném visí podrobný seznam závazků (mší) fundačních, spolu se dnem, kdy jednotlivým zadost učiniti jest, v kostelích velikých i napsaný řád bohoslužebný při chrámě ustanovený, zejména určité hodiny jednotlivých mší. Záznam, kdy naposledy obnovena byla velebná svátost v ciboriu a

*) Srovn. Conc. Prag. Tit. V. c. 6. str. 183.

v monstranci, nalézají se na zvláštní tabulce, umístěné buďto při kredenci nebo na jiném místě vhodném a patrném.

Kromě kredence (dvou schran na sobě postavených) měl každá sakristie *schran* a *skříní* tolik, že by liturgické nádoby, roucha a jiné potřeby v nich pohodlně uloženy býti mohly, jak toho nezbytně žádá ohled na jejich posvátný charakter a, co jen možná, největší ušetření. Výška jejich jen taková buď, aby podnožek anebo jiných přístrojů třeba nebylo, když posvátné věci se ukládají nebo vyjímají.

V sakristii každé nalézej se *klekátko* slušné na němž koná kněžstvo předepsané modlitby, ke mši se připravujíc a po mši děkujíc; nad prostředkem klekátko umístěn budiž na stěně kříž, po obou stranách tabulky s modlitbami přede mší a po mši.

K další úpravě sakristie náleží *umyvadlo*, aby knězi možno bylo zachovávat předpis liturgický *), vedle něhož povinen jest omývat sobě ruce, nežli oblékati počne paramenty mešní. Při umyvadle visí, dle počtu kněžstva, jeden čistý ručník anebo dva. Při vchodu do sakristie nalézej se kropenka s vodou svěcenou.

V sakristii obyčejně nalézají se *sacrarium* (piscina), bez něhož žádný kostel býti nesmí; účel jeho jest, aby se v něm metaly takové zbytky věcí při bohoslužbě užívaných, kterých na místa obecná nebo nečistá vrhati nesluší, jako jsou: potřebovaná voda křestná, není-li zvláštního *sacraria* (piscina) u křtitelnice, popel zbylý po spálení sv. olejů, bavlny na křtu, bířmování a posledním pomazání užívané, voda, v které očišťovaly se posvátné nádoby nebo poprvé se propraly purifikatoria, pally a korporály a t. p.

Sacrarium obyčejně jest prohlubeň přiměřeně široká a se všech stran, kromě dna, cihlami vroubená, víkem dřevěným anebo kamenným (v tomto se upevňuje kruh železný) pokrytá. Ostatně může se udělati *sacrarium* i na příhodném, málo patrném místě ve chrámě, na př. za hlavním oltářem anebo jinde při stěně uvnitř, ano i kromě kostela na místě slušném a ne vůbec každému přístupném.

Dovoluje se, aby v sakristii byla jedna zpovědnice ku zpovědem lidí churavých a nahluchlých **).

*) Missale, Ritus celebrandi missam I. n. 1.

**) Srovn. Conc. Prag. tit. V. c. 8. (str. 192); Barbier, l. c. liv. VIII. chap. 1.

Že sakristie slouží k uschování bohoslužebných potřeb, leckde dosti vzácných, náleží k její celé úpravě, aby bezpečna byla proti lidem zlým, proti vlhkosti a jiným nehodám, z kterých by majetku chrámovému škoda vzejiti mohla.

IV. Svěcení nového chrámu.

V novém chrámě nemohou se konati služby boží, dokud není posvěcen. Svěcení chrámů dvojí jest: *konsekrace* a *benedikce*. Obojí náleží k úřadu biskupskému; ku benedikci může biskup delegovati každého kněze, ku konsekraci jenom papež může knězi delegaci dáti. Pro kostely katedrální a farní předsána jest konsekrace; jiným kostelům postačuje benedikce.

Chrám konsekrovati jest učiniti jej místem posvátným, věnovati jej skrze pomazání křížmem veřejné bohoslužbě a zjednati mu výsadu, aby každá modlitba, která se tu vykoná od té doby, moc měla hříchy všední shlazovati *).

Ritus konsekrace obsahuje se v pontifikálu římském, všechny obřady jeho jsou celek z něhož nic vypuštěno býti nesmí. V předvečer slavnosti postí se biskup a též obyvatelstvo, jemuž ohlašuje se půst již dříve **). Počátek obřadu jest ten, že svaté ostatky, kteréž vloženy budou v kámen oltářový, klade biskup do čisté nádobky spolu se třemi zrny kadidla a s lístkem pergamenovým, na kterém napsány jsou: rok a den konsekrace, jméno biskupa, sv. patrona kostelního a svatého, od něhož ostatky pocházejí, odpustky povolené za příčinou konsekrace. Nádobka tato ukládá se zapečetěná v jiném kostele nebo v kapli; není-li kaple nebo kostela, ukládá se mezi dvěma svícema před kostelem pod stánek ozdobně zřízený. Potom se říkají de Comuni hodinky jitřní a chvály o svatém, od něhož relikvie pocházejí.

Kostel zůstává až do konsekrace prázden a nebo se vyprazdňuje před konsekrací tak, aby podlaha byla úplně svobodna; též okolí chrámu se uvolňuje, aby možná bylo jej obcházeti. Vnitřní stěny poznamenány jsou 12 kříži tak, aby na obou stranách pobočných bylo po šesti, dva první na blízku oltáře hlavního, dva poslední blíže portálu ***). Při každém kříži za-

*) Barbier liv. I. chap. 26.

**) S. R. C. 12. září 1840.

***) S. R. C. 31. srpna 1867.

ražen jest nástěnný svícen; voskovice rozsvěcují se tu, nežli biskup obřady počíná. Kříže ty buďto jen barvami se vyznačují nebo jsou kamenné a ve zdivo tak pojaty, aby s ním jedno byly; nikoli kříže samy o sobě, ale stěny se křížmem pomazávají a protož i, jsou-li železné, třeba jest v nich otvoru, skrze kterýž by zeď mazána býti mohla. Nástěnné svícny zarážejí se na svrchním konci křížův a nikoli uprostřed („ad caput crucis“, dí rubrika pontifikálu). Svíce na křížích hoří přes celou dobu konsekrace a zažehají se též na den výroční nebo na který tento byl přeložen*).

Po konsekraci zachovati jest kříže na věčné časy**); jsoutě zároveň za důkaz, že chrám konsekrován byl. Pakli kříže časem zmizely z příčin nepovědomých anebo byly zabíleny (malbou zakryty), náleží obnoviti je na místech jim vůbec vykázaných, třeba by to nebyla táž, na kterých se prve nalézaly***).

Vlastní ritus konsekrace dělí se na tři části, jichžto význam jest: očištění, posvěcení a konečné odevzdání čili věnování nového chrámu posvátným úkonům.

V části první převládá vykropování chrámu, napřed vně a potom uvnitř; na podlaze chrámu píše biskup ve kříž popelem vysypaný abecedou řeckou a latinskou. K vykropování prostory vnitřní světí biskup ve chrámě vodu Řehořovu (aqua Gregoriana), ku kteréž přiměšuje soli a popelu.

V části druhé konsekruje se oltář. Konsekraci oltáře předchází pomazání dveří chrámových křížmem; po konsekraci jeho následuje pomazání 12 křížů na stěnách. Konsekrace jednoho oltáře (obyčejně hlavního) podstatně náleží k celému ritu, tak že nelze konsekrovati kostela bez oltáře, ani nahraditi konsekrace jeho přenosným oltářem (portatile), dříve konsekrovaným.

V části třetí nejprve koná se oběť symbolická; na pěti prve již a sice v první části ritu vodou ve způsobě kříže svěcených a ve druhé křížmem pomazaných místech oltářové plochy sestavuje biskup patero křížů z kadidla, na těch pak zažehá malé svíce voskové, aby kadidlo ztrávily. Pak pomazává křížmem ještě přední stranu a čtyři rohy oltáře, světí okrasy a nádoby oltářové a konečně obětuje biskup anebo jiný kněz mši svatou

*) S. R. C. 18. února 1682.

**) S. R. C. 18. února 1696.

***) S. R. C. 31. srpna 1867.

dle formuláře in dedicatione ecclesia; sloužil-li by ještě jiný kněz toho dne v novém chrámě, užívá téhož formuláře.

Po mši vyhláší se odpustky jednoho roku, kterých dosahují účastníci v den konsekrace, a 40 dnů ve výroční den její*).

Výroční den konsekrace (anniversarium dedicationis), jejž může konsekrátor po libosti ustanoviti, světi osada a kněžstvo ku chrámu přidělené za svátek dvojný I. třídy s oktávem; že ale v našich zemích ustanoven jest jediný den za výroční památku všech (neděle po sv. Havle), nesvěti se in choro výroční den kostelů jednotlivých. Jako výroční den konsekrace, světi se i svátek patrona kostelního.

Benedikce chrámu (a kaple) jest jenom zkrácená první část ritu ke konsekraci předepsaného a protož i méně slavná nežli tato; konsekrace oltáře není při benedikci chrámu neb kaple**). Byl-li farní kostel pro jakoukoli příčinu pouze benedikován, jest biskup povinen konsekrovati ho, jakmile možno.

Kostel řádně vysvěcený nesmí pro sešlost anebo pro jiné příčiny opuštěn býti leze svolení biskupského, ježto se však může dáti jen s podmínkou, aby se kostela neužilo k účelům nízkým (ad usus sordidos); ovšem pak může ho býti užito k účelům dobročinnosti a křesťanského vzdělání, jako: za nemocnici, hospitál, školu, sirotčinec a t. p.***),

Třeba-li zbořiti kostel (neb veřejnou kapli), jest ovšem také svolení biskupského třeba; vedle zákonů církevních náleží postaviti kříž na tom místě neužije-li se ho ku stavbě kostela nového, a zapovídá se užiti místa nebo materiálu k účelům nízkým†). Nestaví-li se kostel nový v náhradu za zbořený, jest postarati se, aby v kostele sousedním byl zřízen oltář svatému patronu kostela zbořeného.

V Znesvěcení a poskvrnění chrámu; rekonsiliace.

Konsekrace a benedikce pozbývá chrám (kaple), byl-li znesvěcen anebo poskvrněn (exsecratio, pollutio ecclesiae).

*) O ritu konsekrace viz: Amberger, Pastoraltheologie II. § 107., Hartmann, Repertorium rituum § 136.

**) O ritu benedikce viz Amberger l. c., Hartmann l. c. § 137.

***) Barbier l. c. liv. I. chap. 34.

†) Conc. Trid. Sess. XXI. e. 7. de ref.

Chrám znesvěcuje se: a) zřítíl či zbořil-li se všecken anebo se zbořila větší část jeho tak, že znovu je vzdělati třeba; b) byla-li otlučena neb opadala omítka uvnitř na větším díle, na př. po velikém požáru.

Obílení nebo pomalování stěn chrámových, zboření střechy samotné, postupné opravování neb omítání stěn nemá znesvěcení za následek, třeba by časem celý chrám uvnitř obnoven byl.

Bylo-li třeba přistavěti nebo přestavěti apsis anebo presbyterium kostela, anebo celé průčelí jeho až do základů zbořiti, byť i byly proto zmařeny dva ze dvanácti křížů, nepozbývá kostel svojí konsekrace, pakli poboční jeho zdi ostatně zůstaly nedotknuty a nové stavby vůbec menší část celku dělají*). — Totéž platí, byl-li kostel zvětšen v ten způsob, že prodloužily se křížové lodi, průčelí se vpřed pošinulo anebo presbyterium se prodloužilo, pakli jen pobočné zdi nebyly s větší částí omítány znova. Pokrytí stěn vnitřních štukaturou klade se na roveň s obílením neb omalováním**).

Kostel nepozbývá konsekrace neb benedikce, obnovena-li podlaha, sbořena-li nebo zřítíla se jeho klenba anebo s ní omítka opadala.

Chrám poskvrňuje se jistými činy, vykonanými uvnitř chrámu (věže a sakristie nepočítají se za posvátnou část jeho), jsou-li obecně povědomy a mohou-li původci jejich za hřích těžký počteny býti. Jsou-li nepovědomy anebo jen několika osobám povědomy, nenastává poskvrnění; nastane však, vejdou-li v obecnou vědomost později. Činové tito jsou: vražda anebo sebevražda; hojné prolití krve lidské z poranění zlomyslného (krvácení z nosu, jakožto následek utrpeného poranění, nepostačuje); *effusio seminis humani mortaliter peccaminosa* (voluntaria i mezi manžely); pochování nevěřícího, nekřtěného a jménem vyobcovaného (*nominatim excommunicatus*). Stalo-li se poskvrnění chrámu, jsou poskvrněny také oltáře jeho a poskvrněn i hřbitov, nalezá-li se v bezprostředním okolí chrámu; poskvrněn-li hřbitov některým z činů těch, neposkvrňuje se proto i kostel.

Jest-li poskvrnění chrámu jisto a vůbec povědomo, nastává kostelní smutek; zvony a varhany umlkají, oltáře a obrazy ve chrámě zastírají se, velebná svátost přenáší se do chrámu

*) S. R. C. 11. března 1871.

**) S. R. C. 16. ledna 1886.

jiného. nalezá-li se v místě, dvěře uzavírají se a služby boží přestávají, o příhodě pak dává se podrobná zpráva biskupovi. V čas kostelního smutku dovoleno jest udělovati jenom svátosti křtu, biřmování a pokání, a není-li kostelů jiných, může v poskvrněném býti mše jednou za týden, aby věřící mohli plniti povinnost dne svátečního.

Stalo-li se poskvrnění mezi mší svatou před *kánónem*, přerušuje se oběť (krom neděle anebo zasvěceného svátku a prvního přijímání) a kněz odchází od oltáře; stalo-li se později, pokračuje se ve mši až do konce *).

Jest-li poskvrnění kostela nejisto a *pochybno*, oznamuje se skutečná příhoda biskupovi, kterýž o ní rozsoudí; dokud biskup nerozsoudil, nic nemění se zatím v kostele a v obyčejném řádu bohoslužebném.

Znesvěcený a poskvrněný kostel navrácuje se službám božím skrze nové svěcení, jemuž *rekonciliace* říkáme. Byl-li znesvěcený neb poskvrněný kostel původně pouze benedikován, může jej s biskupským povolením znova posvětit kněz obyčejnou svěcenou vodou, za obřadů v rituálu římském obsažených; byl-li však původně konsekrován, může znova světit jen biskup ritem v pontifikálu předepsaným anebo s papežskou delegací kněz; tento však užívá při tom vody od biskupa posvěcené, které by užíval biskup sám, kdyby rekonciliaci konal.

Jest-li patrné, že za dlouhý čas nebude možná znova světit řádně kostel původně konsekrováný, může biskup dovoliti, aby kněz jej benedikoval a potom aby se tu konaly služby boží. dokud by řádná rekonciliace vykonána nebyla.

Užíváno-li chrámu za delší čas k účelům obecným anebo k nekatolické bohoslužbě, není sice pro tuto příčinu znesvěcen, nicméně však pokládá se za slušnou věc, aby předcházela benedikce, nežli se v něm katolické služby boží konati počnou **).

VI. Kaple a modlitebny.

Kaple jsou malé chrámy anebo zvláštní světnice v domech, určené ku konání pobožnosti domácí aneb i k veřejné bohoslužbě. Úvod kaplí jest velmi starobylý. Dokud ještě nebylo chrámů kromě sídla biskupského, zřizovali křesťané malé

*) Miss. Rom. de defectibus circa missam occurrentibus X. n. 2.

**) S. R. C. 27. února 1847.

prostory posvátné, martyria (boží muka) zvané, poněvadž nade hroby mučenníků stavěny byly; tu scházeli se jednotlivci aneb i mnozí společně k pobožnostem. Později zakládali kaple bohatší zemané obzvláště na hradech, aby jim nebylo třeba na služby boží až do sídla biskupova se vydávati. Z kaplí těchto povstávali napotom farní chrámové přístavbou lodi.

Kaple rozeznávají se veřejné a soukromé neb domácí. 1. Za *veřejné* (publica) považují se ty, kteréž jsou s povolením biskupa k veřejné bohoslužbě zřízeny, jediné a na vždy službám božím věnovány, k těmž cíli také posvěceny a každému svobodně přístupny, majíce vchod z místa veřejného, aneb vůbec přístup, jehož zabrániti nikdo není oprávněn. Jest-li kaple majetek soukromý (obecní), nabývá skrze posvěcení charakteru církevního, nemůže býti k účelům světským obrácena, ani prodána a koupena.

Kromě těchto platí za veřejné i kaple v obydlí biskupů, řeholníkův a řeholnic, v nemocnicích, na učilištích, sirotčincích, ve vězeních, třeba by nebyly každému přístupny. — Kaple veřejné mohou i konsekrovány býti a mají svatého patrona, jako vlastní chrámy.

Kdo chce dosáhnouti povolení biskupova ku stavbě veřejné kaple, přikládá ku své žádosti kromě nákresu též dostatečné písemné zaručení, že kaple v dobrém stavu držena bude. Kromě biskupského třeba jest i svolení úřadu politického, kterýž i předložené nákresy posuzuje i k tomu přihlíží, aby vydržování kaple na budoucí časy právoplatně zaručeno bylo *). Svolení, aby se v kapli veřejně konati směly služby boží, dává biskup, až když nabyl jistoty, že kaple náležitě upravena a všemi věcmi opatřena jest, kteréž ke mši anebo také k jiným službám božím nezbytně potřebny jsou. Dekretem ze dne 14. ledna r. 1845. postavila kongregace ritů za pravidlo, aby se kaple a mše v nich povolovaly jen s podmínkou „salvo jure et sine praejudicio ecclesiae parochialis.“

Obyčejně dává biskup veřejným kaplím povolení ke mši (licentia missae) jenom na několik po sobě jdoucích roků, po jichž uplynutí znova žádají ti, kterým záleží na tom (nejčastěji obce venkovské, jež kapli sobě vystavěly). Kaple klášterní, zámecké se zvláštním knězem a kaple v ústavech veřejných nejsou závislé na faráři tolik, zby jim určovati mohl dobu mše svaté,

*) Borový, Sloh církevní, str. 362.

kapli jí biskup neurčil sám; přísluhuje-li ale v kapli duchovenstvo farní, závisí zcela na faráři, kdy se v nich nějaké služby boží konati budou. Ovšem i farář jest vázán ohledem, aby pro kaple nebyly zkracovány farní služby boží a jest vůbec i při kaplích se zvláštním knězem povinen přihlížeti aby osadníci pro mši v kapli nezanedbávali farních služeb božích.

Kromě mše svaté dovoluje se v kaplích veřejných: světiti a rozdávat svíce (hromičky), popel a na květnou neděli ratolesti, zpovídati a velebnou svátost podávat, vůbec povoleny jsou výkony, ježto nenáleží ku právům farním.

2. *Kaple* neb *modlitebny soukromé, domácí* (oratoria privata) jsou buďto zvláštní stavby nebo jen komnaty domu, zřízené na ten cíl, aby sloužily za místo ku konání pobožnosti soukromé. Pokud majetník modlitebny takové nežádá, aby se tu mše sv. sloužila, nepodléhá zřizování soukromé kaple nižádným zákonům církevním *).

Povolení aby v kapli domácí mohla mše svatá bývat, dává buďto biskup z moci delegované, nebo se za ně žádá přímo u stolice apoštolské prostřednictvím biskupa diecévního. K písemné žádosti přikládá se náčrt, aby vysvítilo, kde se kaple v domě nalézá a že nad ní ani pod ní se nenachází ložnice. K potřebné úpravě náleží, aby kaple měla svůj stálý oltář a vlastní posvátné paramenty a nádoby **). Povolení biskupské dává se obyčejně na dvě nebo tři léta, papežské na doživotí žadatele, má povahu privilegia osobního (privilegium personale), platí vůbec jen o jedné mši za den a jedině osobám v reskriptu jmenovaným ***). Protož i nemůže se v kapli soukromé sloužiti mše, není-li přítomen nikdo z těch, kterým dané privilegium svědčí; přítomnost dětí a čeledi nepostačuje za důvod, aby se privilegia užívat mohlo, leč by, jakož při povolení biskupském bývá, listina i rodinu jmenovala (Domino ejusque familiae Papežskou nebo biskupskou listinu, kteráž o povolení mše svědčí, náleží vyvěsiti v kapli na místě zřejmém (in loco patenti). Dáno-li privilegium ke mši od apoštolské stolice, předkládá se reskript nejprve biskupovi, aby o jeho pravosti se přesvědčil; povolení biskupské předkládá se biskupskému vikáři, aby o něm vědomosti nabyl; ostatně pak ani tento ani farář místní nemá nad kapli soukromou nižádné jurisdikce.

*) Conc. Prag. Tit. V. cap. 3, str. 174.

**) Conc. Prag. l. c. str. 173. Borový, Sloh církevní, str. 173.

***) S. C. C. 13. pros. 1740.

Přenešení privilegia mešního v jinou místnost i téhož domu státi se může jen se svolením toho, kdo je byl udělil.

Obdržela-li soukromá kaple od apoštolské stolice nějaké zvláštní výsady, na př. oltář privilegovaný, zvláštní odpustky, chovati stále a podávati velebnou svátost a t. p., může jich užívati, až když biskupovi předloženy byly, aby se o jich pravosti přesvědčil.

Lze-li sloužiti mši sv. v kapli soukromé každého dne nebo jenom některé dni. o tom jenom dané povolení rozhodovati může. Povolení papežská znějí obyčejně na všechny dni roku, kromě hodu božího vánočního, zjevení Páně, zeleného čtvrtka, bílé soboty, hodu božího velikonočního a svatodušního, božího vstoupení, sv. Petra a Pavla, zvěstování a nanebevzetí Panny Marie, všech svatých a patrona místního chrámu*). Dáno-li však mešní privilegium pro churavost žadatele nejsou tyto dni vymezeny a lze o vánocích sloužiti tři mše svaté**).

Povolení biskupské dává se obyčejně jenom na všední dny; na neděle a zasvěcené svátky pouze pro churavost žadatele. Ve případě tomto učiní zadost 2. církevnímu přikázání jenom churavý indultář a s ním leda jen ta osoba, které nezbytně třeba jest k obsluze jeho. Dni svrchu jmenované, obecným zákonem církevním vyjmuté, nejsou míněny povolením na neděle a svátky, leč by výslovně také jich dotčeno bylo.

Kaplím soukromým nedovoluje se mše zpívaná a slavná, ani zpívané Asperges, svěcení hromiček, popelu, ratolestí; podávati velebnou svátost lze jenom, bylo-li na biskupovi povolení k tomu vyžádáno; stálé chování velebné svátosti může dovoliti jenom papež, na krátkou dobu pro důležitou příčinu také biskup.

Vysvěcení kaple soukromé není přikázáno, a děje-li se přece, jest prostá Benedictio loci vel domus, jakž v rituálu se nachází; protož i kaple tyto zase mohou k užívání obecnému býti navraceny po libosti majetníka***).

3. K místům posvátným počítají se i *kaple polní* (boží muka), které nejsou zřízeny ke službám božím, ale jen k účelu témuž. k jakému staví se kříže a obrazy na místech veřejných; povolení biskupského nebo civilního nepotřebuje, kdo kapli ta-

*) S. R. C. 17. listop. 1607. a S. C. C. 17. února 1685.

**) S. C. C. 20. ledna 1725.

*) Srovn. Časop. katol. duchov. r. 1890. str. 400 a sld.

kovou vystavěti chce. ani se na něm záruky nežádá, že v dobrém stavu bude udržována.

VII. Péče duchovního správce o místa posvátná.

Poněvadž duchovní pastýř osady také správcem chrámu a vůbec míst posvátných na osadě jest, náleží jemu z povinnosti úřadu, aby péči o tato místa měl. Touž povinnost má i každý jiný kněz, kterýž ustanoven jest za správce jakéhokoli chrámu jiného. Péče ta směřuje k tomu, aby posvátná místa ve stavu dobrém byla udržena, anebo v něj uvedena.

Přede vším třeba jest, aby bedlivě přihlížel, zdali nějaké vady a nedostatky se neukazují *na vnější stavbě chrámové* a jmenovitě, zdali střecha, žlaby, nejbližší okolí stěn chrámových, zdi a veškerá krytina. věž atd. buďto něčím samy netrpí aneb pro špatný svůj stav příčinou nějaké škody na stavbě chrámové býti nepočínají. Mnoho na tom záleží, aby voda a vlhkost při stěnách a základech jejich se nedržela. ale vždy volný odtok měla; a proto hledí se k tomu, aby při samých zdech ani tráva nezůstávala, ani kyprá půda, v které by se vlhkost držela. Pokud možná, budiž okolí chrámu nižší, nežli půda jeho. Kde toho způsobiti nelze, jakž obzvláště při sakristiích bývá, budiž aspoň o dobrý odtok vody postaráno, by se do zdi netáhla; častým otvíráním oken i schran a skříní za suchého a jasného počasí předcházejí a zmírňují se zhoubní následkové vlhkosti v sakristii.

Podobně třeba jest bedlivých zraků správcových i *vnitru kostela*, veškeré jeho úpravě, oltářům, obrazům a sochám, oknům atd. Zde mnoho na tom záleží, aby všecko na svém místě se nalézalo, ve všem dobrý pořádek se spatřoval, aby nic pouhou nedbalostí a nedostatkem péče nehynulo a se nekazilo. Za první ozdobu křesťanského chrámu platí *čistota ve všech prostorách* a na každém předmětu. Zákonové církevní nařizují, aby veškeré nábytky a ozdoby chrámové velmi často (každý týden) byly oprašovány a očišťovány; sedadla, stěny, okna, oltáře a obrazy náleží rouchem nějakým otíratí. pavučiny po stěnách a prach na zemi pilně a pečlivě smetati; zametání kostela děj se jenom s užitím smočených pilin. Dobrá dlažba výborně podporuje čistotu v chrámě a touto zase nejlépe přispívá se, aby vzácnější věci porušení rychle nebraly. Vedle pravidelného a pečlivého čištění pomáhá k zachování potřeb a ozdob chrámových časté

otvírání oken; vlhko zajisté a prach uvádějí rychle na zkázu vše, cokoli jemnějšího ve chrámu se nalézá.

Nastala-li potřeba oprav na stavbě chrámu, aneb na okrase jeho, vždy třeba jest, aby duchovní správce radu bral s muži znalými a zkušenými. Znamenitější a rozsáhlejší změny a opravy jen s povolením biskupovým se podniknouti mohou, nad to pak ještě civilním úřadům (hejtmanství a místodržitelstvu) předložiti jest návrh a nákresy*). Účel nařízení těchto jest, aby snad pro něčí nedorozum nebyly chrámy a jejich okrasy znešvařeny, vzácné památky křesťanského umění porušeny a pokazeny**). Konservátoři, které stát ustanovuje, propůjčují se ochotně za pomocníky a rádce v případech vážnějších, kdež jednotlivcům nesnadno se vyvarovati omylův a škod až nenapravitelných.

Při každém chrámě nalézá se *inventář****), v kterém zaznamenány jsou všechny oltáře, sochy, obrazy, stolice, bohoslužebné nářadí, nádobí, prádlo, vůbec veškeré vlastnictví chrámu. Bylo-li něco nového zjednáno, ihned zaznamenává se v inventář. O každém kusu jest poznamenáno, v jakém stavu se nachází; čeho již nelze ke službám božím potřebovati a ve chrámě ponechati pro sešlost, o tom se v inventáři poznamenává, že „není k další potřebě“. Věcí takových však nesluší leckam pohoditi, obzvláště jsou-li starobylé a snad i umělecká díla.

Také ku kaplím na osadě se nalézajícím povinen jest duchovní správce bedlivě přihlížeti. Povinnost i právo jeho jest, aby zamezil všeliké obrazy a sochy nevkusné a vůbec takovou úpravu nových kaplí, která se nijak nesrovnává s církevním názorem o místech posvátných a odporuje snad účelu, jenž jest: vzdělání mysli křesťanské. Rovně tak jemu náleží, aby častěji nahlédl, zdali veřejné kaple dostatečně opatřeny jsou, aby stavba sama porušení nebrala; zdali obrazy, sochy v kaplích

*) Výnos česk. místodrž. ze dne 13. břez. 1887, č. 99011.

**) Vedle statut diecéšní synody pražské a budějovické od roku 1863. jmenován jest v každém vikariátu biskupský konservator církevního umění. K tomu především obrátiti se má každý duchovní správce, aby s ním radu vzal o všelikých opravách a změnách ve chrámě. Instrukci konservátorům diecése budějovické viz v Ord. listě od r. 1864. č. 6.

***)) Inventář jest na každém archu kolkem 50 kr. opatřen, vedle nařízení minist. financí ze dne 7. ledna 1870.

anebo na veřejných místech postavené potřebují opravy aneb aspoň ochrany proti zhoubnému vlivu povětrnosti *).

§ 15. Nádobí a náčiní bohoslužebné.

Mezi kovovým nádobím bohoslužebným slovou *posvátné* ty nádoby (*vasa sacra*), kteréž bezprostředně ve styk přicházejí s velebnou svátostí a k tomuto účelu i skrze zvláštní posvěcení se ustanovují. Ostatní kovové nádoby a náčiní liturgické (*utensilia*), kromě zvonů věžových, nesvěti se.

Posvátné nádoby jsou kalich, patena, ostensorium čili monstrance a ciborium.

Kalich upomíná ve smyslu duchovním na kalich utrpení, ježž Vykupitel z rukou Otce svého poslušně přijal a pil; on jest i obraz Kristova srdce, z něhož vylila se krev a voda. Církev užívá kalicha při mši, poněvadž i Pán Ježíš při poslední večeři kalicha užil. — prvých dobách církve obyčejny byly kalichy dřevěné, cínové atd., ale také stříbrné a zlaté, jakž která církev stačila. Dle nynějších zákonů církevních nařizují se kalichy, neb aspoň kuppy jejich, z tvrdého a pokud možná ze vzácného kovu; podobně i pateny**). Nejsou-li kalich a patena ze zlata, náleží, aby dobře vyzlacený byly, kalich aspoň uvnitř, patena po svrchu.

Nežli se kalicha i pateny užívá, dostává se jim *konsekrace* od biskupa. Posvátné tyto nádoby pozbývají konsekrace, když by se již nehodily k účelu svému. Kalich jmenovitě pozbývá konsekrace, když by se kuppá od nohy odlomila, když

*) Conc. Prov. Prag. Tit. V. cp. 2. Syn. dioec. Budvic. Stat. 11. Srov. Dra. J. Bílého: Stavění chrámů v naší době a pravidla, jakých při tom zachovávatí slušno. Časop. katol. duch. r. 1861., str. 134. — O zachování starobylých budov a památek. Tamtéž str. 236. Giefers, Praktische Erfahrungen und Rathschläge, die Erbauung neuer Kirchen, sowie die Erhaltung und Wiederherstellung, die Ausschmückung und Ausstattung der Kirchen überhaupt betreffend. Paderborn 1869.

**) Ritus celebr. miss. I. 1. Rubr. de defect. missae X. 1. připouští též kalich cínový. — Sbor obřadový prohlásil 6. pros. 1886 kalichy z bronzu aluminiového za dovolené, s tou však podmínkou, aby smíšení s mědí a pozlacení vykonáno bylo dle předpisu, ježž vydal týž sbor v „Acta s. sedis“ vol. VI. str. 590. — Sněm církevní provincie pražské Tit. V. cp. 7. str. 186. nařizuje, aby aspoň kuppá byla ze zlata nebo stříbra, o jiném kovu nemluvě.

by pukliny měl aneb dno jeho bylo děravé, když by pozlacení setřeno bylo. Kalich nově pozlacený znova se konsekruje. *)

Nádoby určené ku chování svatých hostií jsou *ciborium* (pyxis, *hierotheca minor*) a *monstrance* (ostensorium). *Ciborium* podobně jako mešní kalich z kovu dobrého se zhotovuje a není-li zlaté, jest vyzlacení jeho, aspoň uvnitř, nezbytně potřebno. Církevní sněm pražský nařizuje, aby aspoň kupa ciboria zlatá nebo stříbrná byla. *Monstrance* (a také *ciborium*) může i z kovu méně vzácného býti, na př. z mosazi, mědi **). Nejprzednější část *monstrance* jest *lunula* (melchisedech), na kterou sluší, aby zlatá neb aspoň stříbrná a dobře pozlacená byla. Nejvhodněji se upravuje *lunula* tím způsobem, že oba díly svrchní se rozvíratí a svíratí mohou pomocí šroubků nebo per; takto zajisté snadno jest hostií vkládati a zbylé částčky odklízeti ***).

Na vrchol *monstrance* náleží buďto křížek anebo soška Krista vzkříšeného; *ciborium* ozdobuje se rouchem (pláštěkem) bílým, víko jeho křížkem. Obě tyto posvátné nádoby (u *monstrance* aspoň *lunula*) posvěcují (benedikují) se, nežli svaté hostie do nich vloženy byly. K této benedikci užívá se formuláře „*Benedictio tabernaculi seu vasculi pro sacrosancta Eucharistia conservanda*“, a biskup může k ní delegovati kněze; v našich diecésích mají biskupští vikáři (děkanové) vůbec tuto delegaci. Opatové řeholní, kterým přísluší *usus pontificalium*, světí *monstrance* a *ciboria* pro kostely svých klášterův a inkorporovaných far.

Poněvadž *monstrance* nesnadno může stále zůstávati ve svatostánku, mají mnohé kostely zvláštní kovovou a pozlacenou schránku na velikou hostií, *custodia*, *repositorium*, do které se *lunula* s hostií vsouvá a takto ve svatostánku chová, aby v čas potřeby zase do *monstrance* vsazena byla.

Starší zákonové církevní zapovídají laikům vůbec a výslovně také jeptiškám bráti posvátné nádoby do rukou. Za našich časův a poměrů však nelze toho brániti, jakož i sám papež Pius IX. uznal (Mühlbauer, *Decreta authentica congreg. s. rituum* III., 2. str. 721), těm laikům, kteří zastávají službu kostelnickou a řeholnicím sakristánkám. Nicméně však uznává se za chvalitebnu praxe těch kněží, kteří sobě sami kalich ke mši upravují a po mši zase odstrojují, dopouštějíce kostelníkům kalich do rukou bráti jenom ve schránce uzavřený.

*) S. R. C. 14. června 1845.

**) S. R. C. 31. srpna 1867.

***) Dává-li se znova pozlatiti *lunula* nerozvěrací, třeba ji prve za některý den chovati v čisté nádobce vody, kteráž potom se vlévá do sakraria.

Církevní sněm pražský žádá, aby každý chrám farní vedle možnosti měl kromě ciboria většího také ciborium menší, v kterém by se velebná svátost k nemocným nosila, obzvláště k takovým, kteříž v místě farním přebývají anebo velmi na blízku. — Malá patena, kteréž se obyčejně užívá při zaopatřování nemocných, podobně z kovu vzácného jest, dobře vyzlacená a víčkem úplně přiléhajícím opatřena. I tato nádobka posvěcuje se podobně jako ciborium.

K náčiní bohoslužebnému počítá se: *Pacifikál*, (instrumentum pacis); tento jest buďto krucifix nebo deska s obrazem Krista (narození, vzkříšení Páně, Beránek), Matky boží, sv. patrona kostelního, aneb podoba malé monstrance s ostatky svatých; jest-li deska, má na zadu rukověť, za kterou jej kněz drží, a která i slouží za oporu, aby se postaviti mohl. Podáváje líbati pacifikál, jakož se děje při slavné mši, bere spolu s ním šátek lněný nebo hedvábný téže barvy, která ke mši denní předepsána jest a otírá po každém políbení*).

Kaditelnice a loďka; onano nebudiž tuze veliká, tato pak měj nohu širokou, aby bezpečně postaviti se mohla. Za *konvičky* mešní nejlépe se hodí skleněné**), poněvadž se nejsnáze v čistotě chovati mohou a že nesnadno se může státi, aby na místě vína vody do kalicha se nalilo. Při kostelích kathedrálních a vůbec takových, kde bývají mše pontifikální, nalézá se aspoň jedno *umyvadlo* skvostné s konvicí ku předepsanému umývání rukou.

Jiné kovové náčiní, jehož se při službách božích užívá, jsou: *svícny* oltářové, visací *lampy*, *kropenky* přenosné, *kropáče* atd. Jednají-li se tyto a podobné věci znova, sluší správci kostela pamatovati, aby chrámu a oltářům na ozdobu byly, a z kovu takového, jež i snadno v čistotě držeti lze a kterýž i dosti pevný jest; cínové nádobí a náčiní za méně vhodné se pokládá, poněvadž křehké jest, brzy se znečišťuje a nezachází-li se velmi opatrně s ním, snadno se porušuje***).

*) Barbier l. c. I. V. chap. 9. Hartmann l. c. § 99.

**) Rubr. gener. Miss. XX. mluví též o konvičkách skleněných.

***) Kovy z posvátných nádob a z náčiní bohoslužebného mohou se prodati aneb vůbec obrátiti k účelům obecným, byla-li forma jejich zrušena prve nežli někomu se vydaly.

Z v o n.

Mezi náčiním bohoslužebným přední místo zaujímá *zvon věžový* *), a to dílem pro slavné svěcení, jehož se mu dostává, dílem pro svůj význam mystický, dílem i pro nejbližší účel; k němuž jest ustanoven a v pontifikálu římském slovy prostými vyjádřen: „Hoc vasculum ad invitandos filios sanctae Ecclesiae praeparatum.“ Pro tyto příčiny ozdobuje se liturgický zvon svatými obrazy, pamětnými aneb i důmyslnými nápisy vypuklými, požívá veliké úcty v lidu věřícím, mnohé krásné obyčeje a tklivé výtvary poesie prostonárodní oslavují jej a povyšují v obor předmětů tajemných.

Zvony se lijí ze zvláštní smíšeniny kovů, ježto se označuje jménem *zvonovina*. Sbor obřadový prohlásil, že užívati lze i zvonů ccelových **); tyto si e lacinější jsou, ale hlahol jejich málo jest příjemný.

Benedikt XIII. prohlašuje za skutečnou potřebu, aby při každém kostele farním byly tři aneb aspoň dva zvony, ježto by společně vydávaly *hlahol harmonický* ***). — Nejen kostely a kaple veřejné, nýbrž i kaple či modlitebny soukromé mohou míti svoje zvony a jich užívati podobně, jako se zvonů liturgických vůbec užívá †).

Vedle účelu a významu svého jest liturgický zvon napomínatel člověka ku smýšlení bohulibému a skutkům spasitelným; připomíná pomíjivost času, vzbuzuje k modlitbě a velí, abychom každý den a celý život dle víry mravně pořádali: zvony provázejí veškerý život člověka, připomínají místo a čas modlitby, ohlašují veřejné služby boží, svátky a slavnosti církevní, odchod věřících na věčnost atd. Takto vniká hlahol zvonů nejen v ucho, nýbrž i v duši člověka, hýbaje srdcem a povznášeje mysl ku věcem božským.

Posvěceným zvonem znázorňuje se mocný hlas Páně, hlas Boha silného, krále říše nepřemožné, vítěze vždy slavného, jenž moci vzdušné poráží, vojsko nepřátelské ustrašuje, třeskot krupobití, prudkost větrů, nával bouří zapuzuje, blesk, hrom a

*) Jméno latinské *nola, campana* odtud vzalo původ, že kov u města Noly v Campagnii, chvalně známý již za časů Pliniových, považoval se za nejzpůsobilejší ke zvonům. Barbier, l. c. liv. IV. chap. 10.

**) S. R. C. 6. února 1858.

*) Barbier l. c.

†) S. R. C. 26. září r. 1608.

bouřku odvrací*). Křesťan poznává ve hlaholu zvonů otcovský hlas boží, jenž velí člověku, aby hlasu víry katolické uposlechl, ku svaté církvi láskou přilnul; hlas, který zve, abychom se v Pánu posilnili, na duchu i na těle skrze ochranu boží neporušení zůstávali**).

Vznešený tento symbolický význam zvonů nejen modlitbami se vyslovuje, nýbrž i všemi obřady slavného svěcení se znázorňuje. *Svěcení zvonů*, ježto se i křesť nazývá, náleží biskupovi, který jen s povolením stolice apoštolské může delegovati kněze; delegovaný povinen jest užívatí vody od biskupa zvláště svěcené. Všecken ritus velice podoben jest ritu křestnímu a konsekraci kostela. *První část* jeho jest *očišťování* zvonu. Zvon omývá se vodou podobně svěcenou jako jest ustanoveno ku svěcení základního kamene, a takto se z oboru věcí obecných vyjímá a k účelům bohoslužebným ustanovuje. S omýváním spojeno jest šestero žalmů ke chvále povzbuzujících; takto se vyjadřuje pravda, že jen to srdce chválí Boha v pravdě, které zachovalo se čisté anebo se očistilo pokáním. *Ve druhé části* se pomazává zvon olejem nemocných ve způsobě kříže na znamení, že ve hlasu, v moci Páně nalézají churaví a slabí pomoc ve svých bédách a že zvon zvěstuje šťastné vítězství v Pánu zesnulých. Pomazání zvonu děje se olejem nemocných sedmkrát vně a křížmem čtyřikrát uvnitř, na znamení, že sedmerá milost Ducha sv. všechny rány duše lidské zhojiti, všeliké zlo a nebezpečnoství odkliditi a nám síly propůjčiti může, abychom víru ve čtyřech evangeliích složenou duchem i srdcem pojali, ji milovali a skutkem vyznávali. *Ve třetí části* dokonává se benedikce. Pode zvon staví se kaditelnice s tymiámem, kadidlem a myrrhou a říká se žalm, v kterém se Bůh velebí, že za hromobití, blesku a zemětřesení vedl lid israelský skrze Mojžíše i Arona zázračně, mocně a milostivě prostředkem vod mořských; hlahol zvonu v každém soužení vzbuzuje k modlitbě důvěrné. — Ku závěrku čte se evangelium, kdež učí Pán, že jednoho jest potřebí, a celý ten velebný ritus se ukončuje znamením sv. kříže; církevní zvon volá ku člověku, aby jej vytrhoval z úzkostlivého pečování o věci mnohé, připomíná mu, aby srdce vzhůru povznášel k nepomíjivým statkům nebeským, tyto nade všecko miloval, o ně se, doufaje v Ukřižovaného, statečně na-

*) Pontif. Rom. Bened. Camp.

**) Pontif. Rom. l. c.

máhal. Takto jest církevní zvon i symbol kazatele, apoštola: „Po veškeré zemi vyšel zvuk jejich, a až do končin okrsku země slova jejich“ *).

Zvony ustanovené k účelům světským (domáci, na radnicích atd.) a zvony pouze k oznamování hodin určené nesvěť se. Kdyby zvony, prve nežli posvěceny jsou, na věži umístěny byly, nesvěť jich biskup celým slavným ritem, ale prostý kněz vodou svěcenou je kropí **).

Skrze církevní benedikci nabývají zvony charakteru posvátného a jsou od té doby zasvěceny a věnovány účelům bohoslužebným; pro tuto příčinu jest i farář, jakožto správce kostela i všeho příslušenství kostelního, sám jediný oprávněn, řídití užívání posvěcených zvonů k účelům bohoslužebným. I kdyby zvony, a třeba i věže, byly majetek obce politické, nemůže tato ani který civilní úřad osobovati sobě práva ku rozhodování o zvonech anebo žádati zvláštních poplatkův za to, že zvonů bylo užito k výkonům bohoslužebným ***).

Užívati zvonů posvěcených a církevním účelům odevzdaných ku slavnostem *pouze světským* anebo ku pohřbu jinověrců není dovoleno; kdo by jich takto zneužil, může soudně stíhán býti.

§ 16. Paramenty liturgické.

Slovem paramenta neb ornamenta míní se vůbec předměty výhradně nebo převahou ze tkanin zhotovené; ty dílem kněz na sebe klade, dílem náležejí k ozdobě oltáře a kostela, nebo jinak přispívají ku vnější slavnosti výkonů bohoslužebných. Vedle látky, ze které zhotovují se, můžeme je dělit na 2 třídy: I. roucha bohoslužebná a liturgické okrasy (vestes sacrae et ornamenta), II. prádlo kostelní (linteamina).

I. Roucha bohoslužebná a liturgické ozdoby.

Poněvadž kněz při službách božích se objevuje nikoli jako člověk obyčejný, nýbrž jako zástupce Kristův, posel boží

*) Žalm 18, 5.

**) S. R. C. 16. července r. 1594.

**) S tímto názorem církevním úplně souhlasí názor nejvyšších soudů v Rakousku; v tomto smyslu zajisté rozhodl nejv. soudní dvůr r. 1873. (nález pod č. 16083) a nejv. správní soud náleženem ze dne 13. června 1877 č. 730., 26. května 1882 č. 843., 22. března 1883. č. 2466.

a prostředník mezi Bohem a lidmi: sluší dobře, aby se neobjevoval v rouchu obecném, jehož se užívá při obyčejných pracích a zaměstnáních lidských. K tomu sám přirozený smysl vede člověka, aby vykonavatel bohoslužby a obětník také zevnějškem se lišil od lidu ostatního, jmenovitě aby oblekem zvláštním se zračil posvátný úřad jeho. Protož i sami kněží pohanští všech národův a věků ve zvláštním bohoslužebném rouše konali úřad svůj, ve starém zákoně pak byla roucha bohoslužebná kněží a levitů zřejmě a do podrobná předepsána.

V bohoslužbě křesťanské nalézáme zvláštní bohoslužebná roucha již v dobách nejstarších; sněm tridentský *) je odvozuje z tradice apoštolské. Ovšem byla roucha tato na počátku podobná k obecnému kroji v říši římské; ale velmi záhy počala se odchylovati od obecných i látkou i formou, a kněžím i služebníkům církevním zapovídalo se přistupovati k oltáři v té tunice (albě), kterou vůbec nosili a naopak, ukazovati se kromě chrámu v rouše, kteréž ke službám božím oblékali. Časem vyvínoval se rozdíl mezi občanským a bohoslužebným oblekem víc a více, poněvadž tento neměnil se jak onen.

A nejen výhradné užívání jistých rouch při službách božích dodalo těmto rázu vyššího; církev světí roucha liturgická a přikládá jim význam symbolický. Symbolický význam rouch liturgických, a těch obzvláště, která se oblékají ke mši svaté, jest dvojitý: allegorický a morální. Poněvadž eucharistická oběť jest živé představení, tajemná obnova oběti na kříži, srovnávají se roucha ke mši oblékaná s rouchy, kterými Kristus oděn byl v čas utrpení svého, nebo s mučidly, kterými trápen a tupen byl. V tom arci shledává se rozdíl, že roucha, která knězi jsou na okrasu a radost, nám připomínají věci, ježto trpícímu Vykupiteli potupu a bolest působily. Allegorický význam liturgických rouch nenalézá výrazu v liturgii, ale ovšem *význam morální*. V tomto smyslu posvátná roucha znamenají rozličné cnosti, kterými okrášleni a oděni býti náleží knězi obětujícímu, za příkladem neviditelného a nejvyššího kněze, jehož místo zastupuje. Tento význam vyjadřuje se v liturgii hojně a lze jej postihnouti ve slovech, za kterých se při ordinaci knězi roucha podávají a při degradaci snímají, jakož i vysvítá z modliteb, kteréž říká kněz, ke mši sv. se oblékaje **).

*) Sess. XXII. c. 5.

**) Gihl, Das heilige Messopfer.

K rouchům liturgickým náleží:

1 *Kasula*, mešní roucho, ornát (*casula*, planeta, u Římanů toga). Tato byla původně plášť široký, který až k nohám sahal a celé tělo zahaloval, s jediným otvorem pro hlavu. Pro tuto formu bylo třeba povyhrnouti kasuly na obou stranách, když kněz obětující rukama co dělati a také když klekati měl. Asi od 10. stol. počaly se dělati kasuly na pravo i na levo otevřené a vesměs kratší, až časem dostaly svou nynější podobu. — *Morální význam* kasuly jest vyjádřen slovy, která biskup říká, dáváje ordinandům kasulu na zadní polovici svinutou. „Accipe vestem sacerdotalem, per quam charitas intelligitur; potens est enim Deus, ut augeat tibi charitatem,“ a dalšími slovy, když kasulu rozvinuje: „Stola innocentiae induat te Dominus.“ V modlitbě, kterou říká kněz oblékaje kasulu ke mši sv., nabývá symbolismus nové formy; kasula zobrazuje jho Kristovo, kteréž milost Boží dělá lehké. — Kasuly užívá se ke mši sv. a k výkonům se mši úzce spojeným, při oltáři odbývaným. Ku svěcení olejů na zelený čtvrtek obléká se 12 kněží v kasuly a podobně o slavnosti Božího Těla někteří kněží ve průvodu oděni jsou v kasuly, avšak neberou manipulu a štoly *). Prostý kněz obléká ji na albu, biskup a hodnostáři, kterým pontifikálie jsou povoleny, na dalmatiku a tunicellu **).

Pluviál povstal ze staršího způsobu kasul; původně nebyl zajisté leč kasula s kuklou (*casula cucullata*), kteréž užívalo se obzvláště při průvodech na ochranu proti dešti a nepohodám. Nyní jest pluviál skvostný plášť, jehož užívá celebrant bez manipulu při průvodech, slavných nešporách a chvalách, při svěceních u oltáře konaných, při pohřbech, při absoluci po mši zádušní. Při pontifikální mši, slavných nešporách a jiných výkonech pontifikálních odívá se asistent pluviálem; kromě toho jest užívání pluviálu výslovně povoleno asistentům při slavné mši kanovníků a hodnostářů ***).

Jako kněz odívá se kasulou a pluviálem, tak diakon *dalmatikou*, subdiakon *tunicellou* k assistenci. Obě tato roucha podobna jsou kasule, mají však rukávy. Podjáhnové konali nejprve službu svou jen v albě; později dána jim za oblek tunicella

*) S. R. C. 12. července 1848.

**) Rubr. gener. miss. XIX. De qualitate paramentorum.

***) Rubr. Miss. l. c. S. R. C. 23. září 1713. Srovn. Falice, l. c. § V. de officiis presbyteri assistentis. Hartmann, l. c. § 203.

i manipulus. *Tunicella* rozeznávala se původně od dalmatiky rukávci užšími a kratšími; nyní již není rozdílu mezi oběma. Dalmatika i tunicella jsou roucha radosti, jakož se i naznačuje slovy biskupa při ordinaci a modlitbami, kteréž při oblékání se říkají. Dávaje tunicellu a dalmatiku, biskup dí: „Tunica jucunditatis et indumento laetitiae induat te Dominus“; podjáhen oblékaje se v roucho jemu příslušné, říká: „Tunica jucunditatis et indumento laetitiae induat me Dominus“; jáhen pak: „Indue me Domine, indumento salutis et vestimento laetitiae et dalmatica justitiae circumda me semper“.

Štola jest vlastní znak moci a důstojnosti kněžské, a protož jí užívá kněz při výkonech ku kterým jen moc kněžská opravňuje. Jáhnovi povoluje se štola, poněvadž může v čas potřeby udělovati křtu a podávati velebnou svátost; tento klade ji přes levou plec a váže po pravém boku; kněz klade ji za krk a překládá křížem na prsou. Při výkonech kromě mše sv. visí knězi štola po obou stranách rovně dolů, leč by se výkon dál bezprostředně přede mší nebo po mši a kněz oděn byl albou. Odevzdávaje při ordinaci štolu, dí biskup diakonovi: „Accipe stolam candidam de manu Dei, adimple ministerium tuum; potens est enim Deus, ut augeat tibi gratiam suam“; knězi: „Accipe jugum Domini; jugum enim ejus suave est et onus leve“^{*)}. Vedle slov těch a modlitby, kterouž kněz říká oblékaje ke mši štolu, jest význam roucha toho dvojí: že nosí se za krkem, znamená jho a břímě posvátné služby; jakožto roucho čestné a ozdoba, představuje roucho nevinnosti, jehož třeba ku hodnému konání svaté služby, a roucho nesmrtelnosti a slávy, kterým oděn bude služebník dobrý a věrný.

Dle předpisů liturgických bere kněz štolu: ke mši sv. a kdykoli jest mu velebnou svátost nésti, do rukou bráti, vystavovati neb ukládati, vystavené se klaněti, když na způsob laiků přistupuje ku stolu Páně; se štolou jen smí kněz posluhovati svátostmi, žehnání a svěcení konati, kázati, pohřební průvod a jiné průvoďy vésti; účastní-li se kněží průvodů, nemají štoly, leč jenom při průvodech, kteréž se dějí při synodách diecésních^{*)}; podobně nebere se štola ku kanonickým hodinkám

^{*)} Jen farářům městským a kapitolám, účastňují-li se v procesí společně (collegialiter), povoluje se štola. S. R. C. 7. září 1816.

do choru, neběře jí asistent při slavné mši, ani asistent při neomystovi a při tiché mši biskupa*).

Manipulus byl již za časů Řehoře Velikého za čestný znak kněžím a jáhnům, a teprve od 9. století dělal se z téže látky, ze které štol a kasula. Roucho toto naznačuje namáhavou práci apoštolskou, kteréž povinen jest kněz ochotně se podvoliti, aby odplatu za ni přijal, jakož dí modlitba k oblékání manipula nařízená. Na tento význam zřetelně ukazují slova, která při ordinaci mluví biskup, podáváje manipula: „Accipe manipulum, per quem designatur fructus bonorum operum.“ Běře se jenom ke mši sv.; ke mši slavné obléká jej netoliko kněz, nýbrž také diakon a subdiakon.

Ku pokrývání hlavy slouží *birret*, který byl zaveden asi ve 13. století; nejprve sloužila k tomu cíli kukla kasuly, později humerale. Přikrývání hlavy jest netoliko známka důstojnosti, ale i toho smýšlení, ježto se humeralem naznačuje.

Birret liturgický má tři rohy *cornicula*) a staví se na hlavu tak, aby strana bez rohu byla na levo. Birret čtyřrohý náleží vlastně doktorům a licentiatům theologie a kanonického práva, jakožto vyznamenání, ale jen kromě výkonů liturgických**)

Bohoslužebná roucha biskupa a těch, kdož mají *usum pontificalium* (*paramenta* vel *ornamenta pontificalia*), jsou i četnější i skvostnější a ukazují na vyšší moc a vážnější povinnosti úřadu biskupského. Pod kasulou nosí biskup *dalmatiku* a *tunicellu* na znamení, že stupeň biskupský všecky stupně posvěcení v sobě zavírá. Když sedí na stolci svém za mše, klade se mu na lůno *gremiale*. *Sandály* (skvostné střevíce), kteréž ke mši obouvá, jsou znamení ochotnosti, kázati evangelium pokoje; *rukavice* jsou symbol čistoty a opatrnosti ve všelikém jednání.

K paramentům pontifikálním druží se *insignia pontificalia*: mitra, berla, prsten a pectorale. *Mitrou* se naznačuje znalost obého zákona (úřad učitelský). *Berla* (pastorale) jest symbol úřadu pastýřského; *pectorale* připomíná biskupovi, že jemu obzvláště náleží, aby památku na utrpení Kristovo stále živou zachovával a jedině v kříži Páně svoji důstojnost a chloubu zakládal. *Prsten* značí úzké spojení biskupovo s diecésí a věrnost, kterou církvi obzvláště dlužen jest.

Paramenta, kteráž ku vlastním rouchům nenáleží, zvláště

*) S. R. C. 12. března 1836. Srovn. Hartmann § 203.

**) S. R. C. 7. pros. 1844.

jsou: velum a bursa na kalich plášťík na ciborium, baldachyn čili nebesa, korouhve, velum humerale, šerpa diakonova a šerpy akolytů některé pontifikalie držících.

Velum kalichové (velum calicis) slouží ku zakrývání kalicha na počátku a na konci mše. Délka a šířka jeho jest taková, aby kalich se všech stran zakrývalo a volně ku ploše oltářové splývalo; protož i látka jeho budiž hebka. *Bursa* k tomu jest ustanovena, aby pojala korporál složený *).

Velum i bursa náležejí k paramentům mešním a protož oba tyto kusy shodují se v látce a barvě s kasulou. Není-li kasula z hedvábné látky, aspoň velum kalichové budiž hedvábné **); vždy ovšem shoduje se barva bursy a vela kalichového s barvou kasuly.

Plášťík na ciborium (velum calicis, velum ciborii) slouží ku zahalení ciboria, jest barvy bílé a pokud jen možná skvostné, aby v pravdě mohlo se jmenovati okrasa posvátné nádoby.

Velum humerale pro kněze a biskupa zhotovuje se z látky hedvábné, pokud možná skvostné; a poněvadž výhradně slouží za okrasu, když velebná svátost se nese nebo ciboriem či monstrancí dává požehnání, jest velum toto bílé, aniž kdy dovoleno jest užívatí barevného ***).

Velum (šerpa), jehož subdiakon užívá při slavné mši od offertoria až do Pater noster, jest méně skvostné a téže barvy, které jsou paramenta ke mši denní.

Baldachyn čili nebesa (baldachinum, umbraculum, coelum gestatorium) určen jest ku procesím s velebnou svátostí a částěčkou pravého kříže Kristova (particula crucis Christi). Zhotovuje se z bílého hedbáví †), jest po všech čtyřech stranách ozdobeno draperiemi a ty zase třásněmi. Za čtyři nebo za šest ozdobených tyčí, ježto se v rozích (a prostředku) mezi draperiemi zastrkují, drží nebesa mužové počestní a vzácnější nad knězem svátost nesoucím. *Umbella*, *umbellina*, jsou nebesa menší, jichž užívá se prozatím, dokud procesí z kostela nevyšlo a na veliká nebesa obmezenost místa pro nával lidu nestačila.

Korouhve, prapory (vexilla) určeny jsou, aby přispívaly k oslavě veřejných průvodů liturgických. Zhotovují se z látek

*) Rubr. Miss. Ritus celebr. Miss. I. 1.

**) „Velo serico“ dí Rubr. Miss. l. c. Conc. Prag. Tit. V. c. 7. str. 189.

***) Ku procesí s částěčkou kříže Kristova běře se velum červené.

†) Ku procesí s částěčkou kříže běře se baldachyn červený.

hedvábných anebo z jiných tkanin vzácnějších, jsou zavěšeny na žerdi křížové a ozdobeny jedním nebo dvěma obrazy svatých. Významný jest obyčej, rozestavovati v lodi kostela korouhve vůbec, a korouhve jednotlivým stavům a společenstvům náležející zvláště. Upomínajíť křesťana, že bojovníkem jest pod praporem Kristovým, že boj jeho bude vítězný, následuje-li příkladu svatých a těch zejména, kteréž obraz na korouhvi představuje, jakožto zvláštní patrony a vzory jistého stavu, spolku nebo společenstva.

Čalouny a koberce pokrývají stěny a půdu ve chrámě, aspoň v nejbližším okolí oltáře, ve svatyni. Kterému kostelu dovoluje vlastní jmění nebo štědrost věřících předměty takové pořídit, ten jistě má v nich prostředek velmi způsobilý ku zvelebení služeb božích na veliké svátky a slavnosti, a protož i prostředek, pozdvihnouti a k účtě i posvátné radosti naladiti mysli věřících. Ovšem také o těchto předmětech pamatovati jest, že ne všecko se dobře hodí do chrámu božího, co v domech a místnostech ku světskému pohodlí a veselí ustanovených dobře obstáti může.

II. Liturgické prádlo.

Prádlo liturgické (*linteamina*) slouží, jako paramenty barevné, dílem knězi za liturgický oblek, dílem za ozdobu neb ochranu oltáře, dílem za příslušenství ku kalichu. Potřebné v každém chrámu části prádla liturgického jsou:

1. *Humerale* (*amictus*), které kněz na plece a kolem krku klade. Zavedeno bylo teprve v 8. století, když svrchní roucho mešní (*kasula*) se dělati počalo s větším otvorem, tak že krk a plece nezakryty zůstávaly. Ve středověku byl obyčej, že kněz humerálem i hlavu přikrýval, o čemž ještě nyní svědčí slova, ježto se při oblékání humerálu říkají. Humerálem naznačuje se skromnost u vidění a slyšení a nepřístupnost všemu, ježto nesluší k oběti svaté; význam tento se vyjadřuje slovy, ježto biskup, podáváje podjáhnovi humerál, říká: „*Accipe amictum, per quem designatur castigatio vocis.*“ Na humeralu vyšívá se kříž, ježž líbá kněz, oblékaje roucho toto. — Modlitba kněžská při oblékání humerálu sama připomíná, že roucho to se klade nejprv na hlavu; odtud spouští se do týla. Dle slov modlitby té nazačuje se humerálem naděje v pomoc boží. (I. Thes. 5, 8.).

2. *Alba* (camisia, v životě obecném tunica), říza bílá a lněná od krku až k nohám sahající; naznačuje spravedlnost krve Páně nám dobytou a onu zvláštní svatost a čistotu, která zdobí sluhu Páně, jakož připomíná modlitba při oblékání alby. Ozdobování alby na odolku sítěninou a krumplováním nepřikazuje se; dávat pod tuto sítěninu podložku prosvitavou, zakazují zákonové církevní*). *Alba* jest oblek mešní; při jiných výkonech užívá se jí jenom když se dějí bezprostředně přede mší svatou aneb po ní. Kromě mše svaté obléká se kněz k bohoslužbě v albu zkrácenou, kteráž obecně *superpelliceum* a *rocheta* se nazývá. *Rocheta* jest vlastně roucho praelatů a kanovníků k církevním hodinkám v choru, má úzké a dlouhé rukávy *Superpelliceum* (cotta) předepsáno jest pro ostatní kněze a pro akolyty, má rukávy široké a jen asi po lokte**). Zkrácená alba v obojí způsobě své jest jediné roucho liturgické při hodinách v choru; při posluhování svátostmi a při svěceních se bere ještě štola.

3. K podkasání alby slouží *cingulum*, kterým se naznačuje zdrželivost a čistota kněze; význam tento se vyjadřuje modlitbou, jižto kněz říká, *cingulum* vázaje. — *Cingulum* může býti téže barvy, kterouž mají barevná roucha mešní, může i z jiné látky býti, nežli ze lnu neb konopí; avšak za nejprůměřenější pokládá se bílé lněné***).

Za ochranu a ozdobu oltáře slouží *prostěradla oltářová* (mappa, tobale)†). Aby se *prostěradla* čista uchovala, prostírá se po dokonané bohoslužbě pokryvka z barevné tkaniny přes povrch oltáře.

Príslušné ku kalichu prádlo jest *corporale*, *palla* a *purificatorium*. *Korporál* jest plátno čisté, na něžto se při mši svaté klade hostie a kalich, ve svatostánku *ciborium* a monstrance. Za starých časů býval *korporál* mnohem větší; kladlyť se na něj chleby od věřících obětované, jakož i posud předepsáno, aby též malé, ku konsekraci určené hostie na *korporál* byly položeny. Zadní část *korporálu* přehrnovala se přes kalich, a této části jeho říkalo se *palla*. *Korporál* připomíná plénky, jimiž Maria dítě Ježíše ovinula, naznačuje též plátno

*) S. R. C. 17. srpna 1833.

**) K jednomu dotazu prohlásila kongr. ritů 27. února 1847, že „non sunt inquietandi“, kdož užívají *rochety* místo *superpellicea*.

***) S. R. C. 8. července r. 1709; 23. pros. 1862.

†) Viz o nich při článku „oltář“.

čisté, v něž Josef z Arimathie zavinul tělo Páně. Na korporálu vyšívá se kříž, uprostřed při kraji, na palle uprostřed čtverce. Krajky nemnoho se ku korporálu hodí, poněvadž v nich snadno se zadržují částčky hostie. *Palla* nynější jest čtverec 10—15 centimetrů délky a šířky. Jest-li palla jenom plátno, vyšívají se na svrchu obrazy buďto jen bílé aneb v jemných a slabých barvách. Obrazy (kontury) svatých nenáležejí na pallu, ale jenom symboly Krista a oběti jeho. Nejlépe hodí se kříž. Aby palla více tuhosti nabyla, dává se dvojí plátno a třeba se mezi ně vkládá tuhý papír, kterýž vyjímá se před praním. Jednoduché plátno připevněné stehem v rozích vespod na tuhý papír (lepenku), postačuje za pallu; tuhá pokrývka tato se potahuje svrchu touž látkou, z které jest roucho mešní; barvou černou se potahovati nesmí, a proto při paramentech černých budiž palla jenom bílé plátno.

Purificatorium jest rouška lněná, kteréž užívá se k očištění a otření kalicha, pateny, úst a rukou po přijímání. Uprostřed vyšívá se kříž na něm.

Ručníky na otírání rukou, na př. po abluci přede mší, po křtu a některých výkonech jsou potřeba nezbytná, poněvadž by jinak možná nebylo zachovati se dle rubrik v těch případech, kdež omývání rukou předepsáno jest.

III. Obecná forma paramentů, látka, liturgické barvy.

1. Forma čili způsob liturgických paramentů jest vůbec trojí: římská, gothická a národní; tato se udržuje v některých částech Francie a ve Španělsku*). Forma římská (střih římský) udržela se více nežli kterékoli jiné, starší tradice, a již proto dává se jí přednost, kde potřeba jednoty se náležitě oceňuje. Nad to pak i výslovně prohlásil sbor obřadový**), že jednotlivcům nijak nepřísluší, aby sobě dávali posvátná roucha dělati podle chuti své nebo navracovali se ku zastaralým formám. V témže smyslu církevní sněm pražský***) se vyjadřuje: „Litujeme, že za nynější doby jsou kasuly na ujmu své důstojnosti tolik ukráceny a téměř v jinou věc obráceny, až by sotva jejich jméno jim slušelo, když by se porovnávaly se sta-

*) Barbier, l. c. liv. X. chap. 2.

**) S. R. C. 21. srpna 1863.

***) Conc. Prag. lit. V. c. 7. str. 187.

robylou a rouchu tomuto vlastní formou. Zvrhlého vkusu toho neschválil nižádný papež ani sněm. A protož ku podání předků se táhnouce obnovujeme dekret arcidiecéšní synody pražské a přikazujeme, aby všecky *kasuly*, ježto se nyní nové jednati budou, aspoň dva lokte*) dlouhy byly a po obou stranách něco dolů přes ramena sahaly; z předu a zadu mějte pásmo slušné šířky až k odolku, přes ně pak budiž na přič položeno pásmo jiné, tak aby obě tvořila podobu kříže. Dalmatika jáhnova mějž touže délku jako kasula; od ní se tunika podjáhnova liší rukávci kratšími a užšími a jest něco kratší nežli dalmatika.

Pluviál budiž něco přes dva lokte dlouhý a ve způsob polokruhu rozšířený. Odolek roucha tohoto, jakož i dalmatiky a tuniky raději třásněmi vhodnými nežli lemovkami se ozdobuj.

Štola měj délku čtyř loktův, aby knězi až po kolena dosahovala; šířky měj sotva půl pídí, avšak na obou koncích budiž ponenáhlu rozšířena a vkusnými třásněmi opatřena; téže šířky budiž a třásněmi se ozdobuj manipul, jehož délka nepřesahuj dvou pídí. Na štolu a manipul náleží tré křížů přišiti, nejsou-li již na látce vytkány, a sice uprostřed jeden a na obou koncích po jednom.“

2. Paramenty liturgické zhotovují se dílem z plátna lněného (konopného), dílem z jiných látek barevných.

Z plátna lněného nebo *konopného* jsou: humerál, alba, ubrusy oltářové, korporály, pally, purifikatoria. Sněm pražský přísně velí, aby se pro žádný kostel nejednaly alby, humerály, pally, purifikatoria, korporály a ubrusy oltářové, leč jenom lněné nebo konopné; podobně též ostatní prádlo kostelní, jako rochety, superpellicea atd. raději plátěné buďte, nežli tkanina jiná. Chudým kostelům, při kterých jsou humerály, alby, ubrusy oltářové z bavlny, povoluje týž sněm, aby se jich užívalo, dokud jsou k potřebě; bavlněné korporály, pally a purifikatoria však nikde dovoleny nejsou.

Tkanina lněná neb konopná jest nařízena pro důvody historické a symbolické. Tělo Páně zavinuto bylo v plátno bílé a čisté. Bylinstvo ukazuje vzhůru svou tajemnou příchylností ku světlu, svojí krásnou barvitostí a líbeznou vůní; barva, světlo a vůně vůbec jsou nejvíce význačné symboly v bohoslužbě. Plátno lněné obzvláště významno jest. Namáhavé a pracné připravování plátna bílého krásně zobrazuje pravdu,

*) Jeden loket rovná se 77½ cm.

že čistoty nelze zachovati, leč by člověk o ni se namáhal, ustavičně sám sebe zapíraje, žádosti těla přemáhaje a umrtvuje.

O látce barevných rouch liturgických nařízeno jest: „Nelze-li pro chudobu kostela zjednati hedvábí anebo damašku na roucha posvátná, budiž opatřena dobrá tkanina, tvaru ne světského ani tuze tuhá, aby roucha pohodlně přiléhala k tělu a nepřekážela knězi v pohybech“ *).

Liturgické barvy jsou: bílá, červená, zelená, fialová a černá**). Církevní ustanovení o barvách liturgických náleží zachovávatí svědomitě, pokud překážky nepřemožné tomu nebrání. Každé roucho budiž barvy jedné***), neb aspoň jedna barva převahu takovou měj, aby se snadno určiti dala. Roucha barev smíšených mohou, zvláště při chudých kostelích, zůstatí v užívání, dokud jich potřebovati lze.

Barva modrá nemůže odbývati za fialovou aneb kterou koli jinou; sbor obřadový prohlásil užívání modrých a žlutých paramentů za zlořád****), pro kterouž příčinu inañizuje církevní sněm pražský, aby modrá, ponenáhu aspoň, ustupovala fialové†). Domnění, že by barva žlutá mohla všecky ostatní barvy zastupovati, zavrženo jest vynešením kongregace ritů dne 23. září 1837. *Látky celé nebo většinou zlaté* mohou zastupovati barvu bílou, červenou a zelenou††); látky potažené nití skelnou zakázány jsou†††). Podobně látky lněné.

Na mešních rouchách černých nedovolují se vytkávané bílé kříže ani jakékoli oznaky smrti.

Přirozený význam barev přenáší církev na věci nadpřirozené, duchovní, aby takto vyjádřila pravdy, smýšlení a city, kteréž při každém bohoslužebném konání zobrazovati nebo v kněžích a lidu věřícím vzbuzovati chce. a) Barva *bílá* jest oznak radosti, nevinnosti, nebeské oslavy andělův a svatých. A protož užívá se bílé barvy o slavnostech Páně, Panny Marie, andělův a oněch svatých, kteří nejsou mučenníci. b) Barva *červená* jest barva svaté lásky a této užívá se na svátky a slavnosti

*) Conc. Prag. l. c. str. 191..

**) Rubr. gener. Miss. XVIII. n. 1. Barvy liturgické ustálily se ponenáhu, při nové revisi misálu v 16. století určeny zákonem.

***) S. R. C. 23. září 1837.

****) S. R. C. 23. února 1839.

†) Conc. Prag l. c.

††) S. R. C. 29. března 1851, 28. dubna 1866.

†††) S. R. C. 11. září 1847.

svatých a mučenníků, poněvadž krev svou vylili za Krista; na svátky, v kteréž obzvláště ctíme umučení Páně; o slavnosti svatodušní a za celý oktáv, poněvadž v žáru ohně Duch sv. sestoupil. c) Barva *zelená* jest symbol naděje, nám znova nabyté zásluhami Kristovými; barva tato jest uprostřed barev jasných a temných a protož i se jí užívá ve dny, kteréž nemají rázu slavnostního, ale také nejsou dny kajicnosti a smutku. Tyto jsou: ferie a neděle po oktávu zjevení Páně až do devítníku a od třetí až do poslední neděle po sv. Duchu, nepřipadá-li svátek. d) Barva *fialová* jest symbol kajicnosti spojené s nadějí, a protož i nařízena jest na čas adventní a postní, na suché dni (kromě těch, ježto padají do týdnu svatodušního) kromě vigilií, křížových a vůbec kajících dnů. e) Barva *černá* jest symbol zaniklého života, smrti a hrobu, zároveň i symbol nejhlubšího zármutku a žalu, jež působí smrt. Užívá se jí na veliký pátek a k církevní bohoslužbě za zemřelé.

IV. Benedikce paramentů.

1. Roucha bohoslužebná a některé jiné paramenty *světití se* prve, nežli se jich užívá. Kdyby kněz nevěda byl oblekl k e mši roucha nesvěcená, neposvěcují se tímto užíváním *).

Přísný zákon o svěcení paramentů liturgických vztahuje se nejprve k ornátu mešnímu, kterýmž rozumějí se: humerále, alba, cingulum, manipulus, štola, kasula, dalmatika a tunicella biskupova; k těm přidati se mohou a zároveň s nimi nabývají posvěcení rochety, pluviály, dalmatiky a jiné kusy paramentů **). Rovněž tak přísně váže tento zákon ku svěcení *prostěradel* oltářových, *korporálu* a *pally*. O dalmatice diakonově a tunicelle subdiakonově není nařízeno výslovně, že ji před užíváním světití třeba; totéž platí o pluviálu, o velu kalichovém, burse a purifikatoriu, o antipendiu, o rochetách a superpelliceích; avšak benedikce těchto předmětů pokládá se aspoň za slušnou věc a koná se téměř všeobecně. Velum humerale a birret nesvětití se. Purifikatorium *může* se světití, ale zákonem to nařízeno není ***).

Svěcení paramentů náleží biskupům, kteříž mohou kněze delegovati, jakož v diecésích našich vůbec delegováni jsou vi-

*) S. R. C. 31. srpna 1867.

**) Hartmann l. c. § 203.

***) S. R. C. 7. září 1816.

káři biskupští. Opatové a vůbec přednostové řeholí, kteříž užívají pontifikálií, mají právo světití paramenty pro kostely své.

Formuláře benedikcí těchto nalézají se v rituále římském *) a na konci misálu po mších zádušních. Všechn ornát mešní světí se najednou dle formuláře prvního a lze k ornátu mešnímu přidati i takové paramenty, jichžto svěcení nařízeno není. Světí-li zplnomocněný kněz jenom některé kusy, na př. jen štolu samotnu, užívá také formuláře obecného (prvního: „Benedictio sacerdotalium indumentorum“) bez všelike změny a není mu dovoleno užívatí formulářů pro jednotlivé kusy, jakž nalézají se v pontifikálu **).

Pally světí se zároveň s korporály; světí-li se několik pall bez korporálů, bere se formulář v rituálu a misálu obsažený: „Benedictio corporalium“ ***).

Benedikce paramentů kostelních zůstává, dokud mají formu, v kteréž byly posvěceny. Pakli ale tolik sešly nebo roztrhány jsou, že již ku vlastnímu cíli svému se nehodí nebo změnila-li se původní forma jejich tolik, že již nejsou, co byly, pozbývají benedikce. A protož, udělána-li z rouch velikých roucha menší, na př. štoly a manipuly z dalmatik anebo kasul, ze dvou štol jedna a t. d., třeba jest, aby v této nové formě zase byly svěceny. Bylo-li však některé roucho jenom spravováno, ale větší jeho část zůstala, jakž byla, není nového svěcení třeba. Bylo-li posvátných rouch užíváno k účelům nenáležitým, obecným, jest užívání takové hříšno, ale roucho nepozbývá benedikce †).

V. Péče duchovního správce o liturgické nádoby a paramenty.

Správce chrámu povinen jest úřadem svým dbáti pečlivě, aby opatřil chrám svůj nádobami, náčiním a paramenty pěknými a dle církevních nařízení zhotovenými. Kde kostel jmění svoje má, pořizuje se z něho, čeho třeba; nad to pak i zkušenost učí, že lid věřící neopouští horlivého kněze, kterýž

*) Benedictiones ab episcopis vel aliis facultatem habentibus faciendae.

**) S. R. C. 4. září 1880, 16. září 1881.

*) S. R. C. 4. září 1880.

†) Roucha bohoslužebná, která již nejsou k potřebě, neobracejí se k užívání obecnému ani se prodávají, ale spalují se a popel z nich vrhá se do sakraria.

upřímně dbá, aby kostel v dobrý stav uvedl, slušnými rouchy, nádobami a jinými potřebami jej opatřil. Duchovní správce sám, který „z oltáře díl má“*), v první řadě povinen jest, aby některou část důchodů svých na potřeby a ozdobu chrámu farního vynakládal; jeho příklad bude osadníkům za povzbuzení účinné, aby poznali své povinnosti ke chrámu farnímu, příchyllost a lásku svou k němu osvědčili a potom k němu s láskou tím větší lnuli, majíce to milé vědomí, že také oni přispěli na potřeby a ozdobu jeho. A jako při stavbách i opravách kostela samého, tak i tehdy dobře jest hledati rady znalců, když roucha bohoslužebná, posvátné nádoby, prapory a jiné věci pro potřebu neb ozdobu znova se jednají.

V Čechách docházejí chudí chrámové velmi vzácné pomoci od „Jednoty věčného uctění velebné svátosti“, aby pohnáhlu se opatřily slušnými rouchy liturgickými, ano i nádobami posvátnými a jinými k ozdobení oltářů vhodnými věcmi**).

Další povinnost duchovního správce jest, aby nádoby a paramenty bohoslužebné, ježto se při chrámu jeho nalézají, v dobrém stavu zachoval, před pohromou a zkázou chránil. Jemu náleží dbáti, aby všeliká roucha bohoslužebná, kdykoli se potřeba toho ukáže, opravena byla; nikde na to nedocházej, aby kněz v rouchu roztrhaném, rozpáraném a t. d. posvátné služby konal***).

Svědomitý duchovní správce velikou péčí vynakládá, aby na prádle chrámovém, na posvátných nádobách a všem liturgickém náčiní *čistota* největší zřejma byla. Odpovědnost těžkou uvaluje na sebe zvláště ten duchovní správce, v jehož chrámu i samy korporály, pally a purifikatoria nečisty jsou. Nedostatek čistoty a vzorného pořádku v paramentech a nádobách kostelních jest neklamné svědectví, že duchovní správce nemá povinné úcty ke chrámu a snad ani k posvátným výkonům svým. A také nijak nelze očekávati, aby lid měl náležitou úctu ke chrámu, službám božím a svátostem, spatřuje-li, že i ty věci nečisty a neslušny jsou, jichžto se užívá ve chrámě a při těch výkonech, které jemu kněz o čistotu všeho zařízení chrámového nedbalý za posvátné vyhláší.

*) I. Kor. 9, 13.

**) O této viz níže při bratrstvech k úctě velebné svátosti.

***) Rit. celebr. miss. I. n. 2.

Stran kostelního prádla jest správce kostela odpověden i z toho, děje-li se čištění způsobem náležitým. Vedle zákonů církevních zajisté náleží, aby korporály, pally a purifikatoria nejprve rukou kněze, diakona neb aspoň subdiakona (ve vlažné vodě) čištěny byly v nádobě pouze k tomu cíli ustanovené, voda pak po prvním čištění tomto aby se vlila do sakraria; potom teprve mohou tyto kusy prádla bohoslužebného odevzdati se rukoum laiků *). Kostelního prádla vůbec nesluší čistiti s ostatním domácím zároveň v jedné nádobě.

Jako ty roušky, které ve styk bezprostřední přicházejí s velebnou svátostí, práti z první vody náleží knězi (aspoň jáhnovi nebo podjáhnovi) tak i čištění kalicha, pateny, monstrance (zvláště lunuly) a ciboria.

Na *čištění posvátných nádob* a jiného náčiní kovového třeba jest pozornosti duchovního správce, poněvadž děje-li se způsobem nevhodným a zejména užívá-li se čistidel neopatrně, snadno i veliká škoda se na nich udělati může. Mnoholetými zkušenostmi osvědčily se jisté prostředky a způsoby, a proto i vůbec povědomy jsou tolik, že snadno jest doptati se jich; duchovní správce pak obzvláště na to budiž opatrný, aby čištění nikomu nesvěřil, o kom se prve nepřesvědčil, že provede tu práci, aniž by liturgickému náčiní kovovému bylo ublíženo **).

*) Pontif. rom. de Ordin. Subdiaconi. Synodus archidioec. Prag. z roku 1605. de parochis.

**) Začazená kaditelnice dobře a bez ublížení se očistí, ponoří-li se celá na delší dobu do mydlin horkých, anebo se v nich i vaříti nechá kratčeji neb déle vedle toho, jak mnoho pryskyřice na ní přilnulo. Když pak již čista jest, otře se hebkým plátnem neb otrubami, nebo pilinami prosátými; otře-li se konečně kusem jirchy srnčí potřené křídou, nabývá lesku. Týmž způsobem i kalichy se čistiti mohou; skvrny zbylé po vyvaření ztrácejí se pod šťávou citronovou. — Za lepší ještě způsob čistiti kalichy tento se udává: Kalich se postaví do vody teplé a tře se jemným kartáčkem za současného užití mýdla cídiciho (Putzseife), až jest dostatečně čist; potom rychle se otírá jemným plátnem, naposledy pak jirchou. (Corresp.-Bl. für den kath. Clerus 1888. VI. 10, str. 311.) — Obšírné poučení v této záležitosti dává kniha: Von der Reinhaltung der heil. Geräthe und Gewänder von Karl Geiger. München 1875.

§ 18. Svaté oleje. Voda a sůl. Světlo. Kadidlo.

I. Svaté oleje.

Svaté oleje, kterých se užívá ke svátostem a svěceninám, trojí jsou: *a) Olej nemocných* (oleum infirmorum) k poslednímu pomazání a ku svěcení zvonů. *b) Olej katechumenů* (Oleum catechumenorum) ku svěcení vody křestné, ke křtu, svěcení kněžstva, k pomazání a korunování králů, ku konsekraci chrámův a oltářů. *c) Křížmo* (chrisma) ku svěcení vody křestné, ke křtu a biřmování, ku konsekraci biskupů, chrámův, oltářů, kalichů a paten, ku svěcení zvonů.

Svěcení sv. olejů náleží jedině biskupovi a děje se na zelený čtvrtek při slavné mši s četnou assistencí kněžstva. O rozdělování sv. olejů nařízeno jest, aby v nádobách dobře uzavřených a zapečetěných donášeny byly skrze muže počestné k jednotlivým vikářům biskupským, od těchto pak zase na jednotlivé fary. Jak mile byl obdržel duchovní správce nové oleje, nesmí již užívatí starých; jsou-li tyto ve stavu tekutém, spalují se v lampě, která ustavičně hoří před svatostánkem (věčné světlo), nasycená jimi v nádobkách bavlna spaluje se obyčejně na bílou sobotu.

Svaté oleje chovají se*) v nádobkách, pokud možná, stříbrných a uvnitř vyzlacených; jsou-li cínové, nepotřebují vyzlacení. Nádobky tyto jsou buďto oddělené na každý sv. olej, anebo jsou spojeny; vždy ale budiž na víčku nádobek vrytými písmeny (**I** ol. infir. **O**. catech. **C**. chrisma) naznačeno, který olej se v které nádobce chová. Na olej nemocných má každý chrám farní ještě jednu menší nádobku, ve které se k nemocným nosí.

Zákony církevními se zapovídá, chovati sv. oleje jinde nežli ve chrámu; záповěď tato vztahuje se i k malé nádobce, s kterou se k nemocným chodí, leč by chrám od fary velmi vzdálen byl a na faře se kaple nalézala**). Jinak jen pro velmi důležitou příčinu (urgentissima necessitas) a na kratičký čas mohl by sv. olej v domě farním se chovati.

Ve chrámě samém chová se olej katechumenů, křížmo a větší nádobka s olejem nemocných na místě slušném, vnitř i

*) Conc. Prag. Tit. V. c. 9. (str. 195.) Rit. Rom. de Bapt.

**) S. R., C. 16. Dec. 1826.

vně náležitě ozdobeném. Toto místo jest obyčejně výklenek ve stěně na levo neb na pravo čelného oltáře, opatřený dveřmi úpravnými a zamčítými*). Také to nalézá se v mnohých chrámech, že na blízku oltáře čelného jen olej nemocných se chová, ostatní dva pak blíže křtitelnice svoje stál' místo mají. Menší nádobka s olejem nemocných může býti v sakristii, ale na místě zvláštním a slušném; totéž platí o sv. olejích vůbec, když by pro ně určeného místa v kostele nebylo**) — Ve všech nádobkách se sv. oleji, a zvláště v oné, která se k nemocným běře, jest něco bavlny čisté, aby rozlití snadno se státi nemohlo. — Kdyby mezi rokem oleje docházely a jiných by dostati možná nebylo, lze přimísiti něco nesvěceného oleje olivového, ale v menší části, nežli ještě zbývá svěceného.

Symbolický význam sv. olejů již nejstarší spisovatelé církevní udávají. Olej, jenž hoří a svítí, živí, sílí a hojí, sloužil již ve starém zákoně k pomazání a posvěcení, n. p. kněží a králů. Podle tradice apoštolské užívá se oleje za hmotnost při mnohých svátostech a svátostninách, poněvadž jest nejprůhodnější symbol duchovního, nadpřirozeného osvětlení, nadpřirozené posily, útěchy a milosti Ducha sv., — symbol vyšší moci, síly a důstojnosti. Křížmo jest smíšenina z oleje a balzámu a naznačuje výborně účinky milosti svátostných. „Neboť olej, jenž tučný jest a z přirozenosti své kane a se roztéká, znamená plnost milosti, která skrze Ducha sv. od Krista hlavy stéká a se rozlévá na jiné“***). Balzám pak pro vůni svou jest symbol života bohumilého, ku kterémuž svátostná milost uděluje způsobilosti; a že chrání před hnilobou, znamená onu milost svátostnou, kteráž přijímatele chrání před nákazou a hnilobou hříchu.

II. Voda a sůl.

1. Voda byla vždy a u všech národů symbol čistoty a očišťování. U Židů i pohanů byl bohoslužebný obyčej, omývati a kropiti se vodou, prve nežli se modliti počali, nežli obětovali anebo ve chrám vstoupili. Liturgické užívání vody očištné (aqua lustralis) nalézá se již v prvých dobách církve křesťanské, a zde nabyla voda obzvláště důležitého významu, poněvadž ji

*) Rit, Rom. de sacr. Bapt.

**) De Herdt, Sacrae liturgiae praxis P. 6. u. 4. ed. 5. Felise p. 627.

***) Katech. řím. C. III. hl. 2. str. 8.

ustanovil Kristus za hmotnost svátosti křtu. Vždy byla v církvi voda i stálý symbol i hmotnost úkonů posvátných a prostředek dosahování milosti; proto i stály štoudve v nádvoří chrámův a nejstarší svědectví dávají jistotu, že křesťané vodu svěcenou v domích měli, sebe i své příbytky často pokropující.

Kromě vody křestné užívá se v katolické liturgii trojí svěcené vody: obyčejné očištné, vody Řehořovy a té, kterou světí biskup k benedikci základního kamene chrámového a zvonů. K vodě očištné, která světí se pravidelně v neděli a podle potřeby také jindy k pokropování lidu a ku všelikým benedikcím, přidává se soli. *Voda Řehořova* světí se řádem skrze papeže Řehoře Vel. předepsaným; k ní přidává se kromě soli také popelu a vína. Vody Řehořovy se užívá ku konsekraci a rekonciliaci kostelův a jenom biskup ji světiti může.

Vodou vůbec naznačuje se plnost požehnání božího; „rosa nebeská“ byl již ve starém zákoně tropický výraz pro milost a požehnání. Jako deštěm zotavují se a bují rostliny, tak i člověk prospívá skrze požehnání boží. V liturgii má voda svěcená rozmanitý význam symbolický. Naznačuje zajisté, že člověku jenom s čistým srdcem se modliti a beze hříchu před Bohem ukázati se sluší. Voda svěcená všude vzbuzuje k očištění ducha i srdce; u dveří chrámových nám připomíná, že nic nečistého nevejde do království božího; postavená vedle mrtvoly uvádí živým na paměť, že duše na místě očištném meškají a občerstvení potřebují, jehož jim svými modlitbami zjednati můžeme. Umývání rukou přede mší a při Lavabo naznačuje čistotu a kajicnost za přirozenou způsobilost ku konání oběti.

Přirozená voda jest nejpríhodnější hmotnost křtu, poněvadž nejdokonaleji zobrazuje nadpřirozenou moc a působnost této svátosti. Jako zajisté voda nečistotu smývá, rovně tak smývá křest všelikou poskvrnu hříchu; a jako jest voda nezbytný základ života bylinám a živočichům, podobně jest i křest základ duchovního života lidského. A protož voda dobře naznačuje obojí stránku duchovního znovuzrození: očištění totiž a nové oživení neb posvěcení.

Kropení vodou svěcenou při svátostinách naznačuje dílem čistou mysl, s kterou svátostiny přijímati náleží, dílem i milosti, kterých jimi docházíme. Kropení posvěcovaných osob, a věcí zvláště, znamená, že cokoli ke službě boží jest určeno, již proto zvláštního rázu nabývá a čistoty žádá; že všechny

věci pomáhati a prospívati mají čistotě duší našich a budití lásku a vděčnost k Bohu v srdci lidském

Z nejstarších věků pochází obyčej, vedle něhož se při svěcení vody přičiňuje svěcené soli. Kromě toho dává se i křtěncům do úst. Ve starém zákoně užívalo se soli při obětech nekrvavých*), a jsouc živel zachovávací, brala se za symbol trvalé úmluvy s Bohem**). V novém zákoně dala nejbližší podnět k užívání a symbolickému výkladu soli v bohoslužbě obrazná řeč písma svatého; slova Páně: „Vy jste sůl země“***) sama již k tomu vedla. Jako sůl dodává pokrmům chuti a svou mocí hnilobu zdržuje a v neporušenosti zachovává: tak i platí v užívání liturgickém za symbol obrodné a pronikavé moci křesťanské víry, kteráž člověka vyšší moudrostí naplňuje; za symbolické zobrazení zbožného přání, aby duch křesťanský se čistý v člověku zachoval a člověk uchován byl všeho porušení ducha i srdce. Také symbol nesmrtelnosti jest sůl.

III. Světlo.

Od počátku svého již užívala církev světla při bohoslužbě, a nikoli pouze pro zapuzení tmy nebo pro památku, že služby boží se konávaly na temných místech a ve skryších, ale také, a to zvláště, užívala ho za významný symbol; neboť přirozenými vlastnostmi a účinky hmotného světla dobře naznačují se nadpřirozené pravdy a tajemství křesťanského náboženství.

Světlo již od nejstarších časů všem národům platí za symbol nejvyšší bytosti; v písmech svatých velmi často se Bůh světlem zove. Tři jsou zvláště znaky světla, pro které nad jiné věci výborně se hodí za symbol Boha. Světlo jest velice jemné, *téměř duchové* (imponderabile); *pohybuje* a šíří se ku podivu rychle, jest beze skvrny, čisto, vniká na všechny strany, vše obživujíc a objasňujíc; *vlastní podstata* světla jest duchu lidskému *tajemna*, nevyzkumatelna. Takto znázorňuje člověku světlo ducha absolutního, jeho všudypřítomnost, svatost, velebnost, původa všeho života, Boha tajemného, nevyzpytatelného.

*) III. Mojž. 2, 13.

**) IV. Mojž. 18, 19. II. Kron. 13,

***) Mat. 5, 13.

Světlo jest symbol Ježíše Krista, kterýž i sám sebe světlem nazývá*) a pod symbolem světla byl předpovídan **). A dojista není symbolu vhodnějšího, aby se označila božská přirozenost Ježíše Krista a jeho vykupitelské působení. Jako přirozené světlo zapuzuje temnotu noci a dává poznávati věci v pravé jejich způsobě: tak podobně Ježíš skrze evangelium své a skrze milost víry, kteráž jest božský dar jeho, zapudil temnosti ducha lidského a dal člověčenstvu poznati pravdu. A jako světlo přirozené nejen osvětluje, ale i zřídlo života jest, všecky organismy oživujíc a zdar jejich podporujíc: podobně Kristus netoliko světlo pravdy jest, ale také původ nadpřirozeného života v člověku, pravý život duše (Jan 1, 4; 14, 6.). Jako zajisté světlo přirozené, kamkoli vniká, všude osvětluje, zahřívá, potěšuje, oslavuje: tak i Kristus, když byl při ospravedlnění vešel ve člověka jako světlo života, osvětluje, objasňuje, ušlechťuje. všecku jeho bytost, vkládá v duši a v tělo zárodek nebeského života, činí člověka schopna, aby uprostřed zatemnělého světa vedl život světla a pro takový život i požíval již na zemi pokoje nebeského, až by ve svůj čas užírl světlo věčné a v něm blažen byl na věky.

Světlo při bohoslužbě katolické jest i symbolické vyznání, že křesťané jsou učenníci pravdy, světla; jest symbol vděčné úcty, kterou vzdáváme světlu křesťanské moudrosti, Bohu, jenž jest Otec světla a Synu jeho, jehož nám poslal za světlo světa. — Světlo jest také symbol víry a hoříc při bohoslužbě uvádí křesťanu na mysl, že pevně státi povinen jest u víře v Krista i dbáti úsilovně, aby světlo víry víc a více naplňovalo i osvětlovalo ducha jeho.

Světlo pak nejen svítí, ale i zahřívá a plápolajíc vystupuje vzhůru; a dle těchto svých vlastností jest nejen symbol víry, kteráž rozum osvětluje, ale i symbol sv. lásky, ježto lidské srdce rozněcuje, a nábožnosti, která z víry pochází a k trůnu Nejvyššího se vznáší. A dle toho významu jest nám za povzbuzení, abychom ve světle víry chodili konajíce skutky lásky, a abychom ve svaté nábožnosti a vroucné lásce duchem vzhůru k nebesům se pozdvihovali.

Kromě symbolického významu svého má světlo i ten účel,

*) Jan 1, 5; 8, 12; 12, 46.

**) Luk. 1, 78. Malach. 4, 2. Is. 49, 6; 60, 1.

aby bohoslužbu oslavovalo, jí radostného, povznášivého a živého rázu dodávalo *).

Bohoslužebné světlo světí se také. Svíce, kterých se užívá obyčejně při službách božích, nepotřebují svěcení; liturgickými zákony nařízeno jest toliko svěcení svíce velikonoční a hromic.

Za svítivo bohoslužebné užívalo se v církvi od nejdávnejších časů vosku a oleje olivového; obé zvoleno jest ne pouze pro čistotu, ale i z důvodů mystických. Svíce vosková zobrazuje Krista. Včela pracovní, již ve starém věku braná za znak panictví, sbírá vosk ze květín čistých a vonných; voskem se naznačuje tělo Kristovo, přijaté z matky nejčistější. Knot jest obraz duše a smrtelnosti Kristovy, světlem zobrazuje se božství jeho.

Svíce velikonoční, svíce svěcené na den očišťování Panny Marie a všechny dle rubrik misálu, rituálu, pontifikálu a t. d. k úkonům bohoslužebným nařízené svíce mohou býti jen voskové; olej pro světlo věčné olivový. Svíce stearinové a miliové na místo svící voskových zažehati výslovně zakázáno jest **). — Voskovice *žluté* předpisuje Caerem. episc. ke smutečným hodinkám sv. týdne, ke mši praesanctificationum a ke mši zádušní. K otázce, dovoleno-li jest udržovati světlo věčné petrolejem, když nedostává se oleje olivového, odpověděla kongregace ritů dne 9. července 1864, že vlastně užívati náleží oleje olivového; kde však by ho nebylo, tu že zanechává se biskupu, aby rozsoudil, zdali také jiných olejů, avšak pokud možno, jen bylinových, užívati lze. Biskupové čeští však prohlásili, že v našich krajinách není nedostatek oleje olivového takový, aby zákonu liturgickému vyhověti nebylo lze ***).

Kde však užívá se v chrámě a vůbec při bohoslužbě světla nad ta, kteráž liturgickými zákony nařízena jsou, a jmenovitě k osvětlení prostor chrámových (na př. světla na lustrech, před obrazy křížové cesty, lampy v božím hrobě, před nějakým obrazem, k většímu ozdobení oltáře), tu nezavazuje církevní

*) Symbolický význam světla vyjadřuje se krásně a velebně v liturgických modlitbách a zpěvech na svátek Očišťování Panny Marie a na bílou sobotu.

**) S. R. C. 16. září 1843.

***) Stat. 19. třetí synody buděj. (1875) dovoluje užívání každého oleje rostlinného, nikoli však petroleje, másla a jiného tuku zvířecího.

zákon o užívání vosku a oleje olivového, ale volno jest užívati také jiných látek hořlavých *).

IV. Kadidlo.

Kadidlo vonné **) a okuřování (incensum, incensatio) jest přírodní oběť Bohu přinášená, jest netoliko symbolické vyjádření úcty vůbec a zejména úcty Bohu a Spasiteli Kristu náležité, ale také skutečné uctění Boha a Krista, a poněvadž ve způsobě kříže se žehná, jest i svěcenina očištná a žehnací, pokud se týče lidí a věcí, jako svěcená voda. Význam pocty boží má v liturgii katolické obzvláště okuřování eucharistie.

Dým kadidla vonného vzhůru se vznášející vyjadřuje symbolicky modlitbu samu a vroucné přání, aby tato k nebe-

*) Dle dekretu česk. guber. ze dne 18. září 1824 a 7. ledna 1828 povoluje se v kostelních účtech 24 liber (asi 14 kilo) svíček na jednoho kněze do roka a tolikéž oleje do věčné lampy.

Vosk nepravý jest dílem vosk více méně smíšený s paraffinem. dílem jest to chemická sloučenina různých látek, mezi nimiž přirozený vosk ani se nenalézá. Dvě třetiny paraffinu a jedna třetina vosku včeliho dávají svíce. že jich méně zkušenému nelze rozeznati od pravých voskových. Paraffin připravuje se větším dílem z uhlí hnědého, jest lacinější nežli vosk, svíce z něho jsou pěkné a dávají světlo velmi jasné, silné. Paraffin jest hmota bílá, průsvitavá, slabého lesku perleťového. Na pohled rozeznává se od vosku, že jest průsvitavý, sotva se hnísti dává, žesnadno se krájí a nože se nechytá: hoří-li svíce paraffinová, nepřilíná k prstu paraffin u plamene se roztavující, dotkneme-li se okraje svrchního pod plamenem. Smíšenina z polovice vosku a z polovice paraffinu podobá se vosku až k nerozeznání. Proces chemický, kterýmž na jisto se pozná paraffin k vosku přimíšený, zakládá se na zkušenosti, že vosk zahřátý zároveň s dýmavou kyselinou sírovou (olium) úplně se proměňuje v černou, huspeninovatou hmotu, kteráž, převládá-li kyselina, úplně tekutá jest, a vychladne-li, nezůstává na povrchu svém kapek olejuatých, tuhmoucích, kdežto se táž kyselina paraffinu zahřátého téměř ani nedotýká a tento se, když byl zároveň s kyselinou zase ustydl, na ní ssedá. — Chceme-li tedy zkoušeti vosku podezřelého, zdali se v něm paraffin obsahuje, počínáme sobě takto: Na porcelánový talířek položíme s ořech vosku, nalijeme kyseliny sírové a pak obě zahříváme; hmota brzy počíná černati, vyvinuje mnoho plynu a nadýmá se. Když přestalo vyvinování plynu (kteréž tím hojnější jest, čím méně paraffinu se ve vosku nalézá), zahřívá se talířek ještě za několik minut a pak nechává se roztok vystydnouti. Byl-li ve vosku paraffin, ssedá se na černé tekutině ve způsobě vrstvy průsvitavé, kterouž velmi snadno lze sejmouti. Nejlépe se děje zkouška, nalijeme-li kyseliny tolik, až by po dokonaném zahřívání zůstala na talířku hmota tekutá. Způsobem tímto lze se dopátrati i skrovných přísad paraffinových.

**) Dovoleno jest (Caerem. episc. l. I. c. 23.) ku kadidlu přimísiti něco jiných věcí vonných, jako: sturače (storax), benzoe, květu levandulového.

sům se povznášela, Bohu se líbila, milostivě od něho přijata a vyslyšena byla, jakož výslovně dí modlitba k incensaci při offertoriu mše slavné: „Incensum istud a te benedictum ascendat ad te, Domine, et descendat super nos misericordia tua“*). V tomto zvláště úmyslu děje se okuřování oltáře a darův obět-ních. Kadidlo vonné označuje symbolicky také dobrou vůni skutků Kristových a všech oudů mystického těla jeho**).

Jako pak vůni svou vydává kadidlo, jen položeno-li na uhlí řeřavé: tak i modlitby a všechny způsoby naší bohoslužby mohou se Bohu líbiti, pocházejí-li ze srdce láskou rozníceného.

Incensování svatých obrazův a ostatků, lidí živých i zemřelých jest netoliko bezprostřední pocta svatým a důstojnosti křesťana. ale též prostředecná pocta Bohu, poněvadž děje se pro milosti svatým prokázané, pro účastenství, ježto mají kněží v úřadě Kristově, a jež má v království božím každý křesťan, jsa chrám Ducha svatého, nabýváje vyšší důstojnosti a hoden jsa cti, kteráž ale opět k Bohu a jeho Kristu směřuje. — Incensace *věcí* znamená a spolu s ostatním ritem působí požehnání a milost boží, zapuzení vlivu ďábelského, zla vůbec a ochranu proti němu.

Užívání kadidla v bohoslužbě křesťanské počíná se v církvi východní až ve století čtvrtém, když byla již přestala krutá pronásledování, za kterých často donucováni křesťané bohům pohanským obětovati kadidlo (thus offerre) a tímto skutkem se veřejně víry odříci; v církvi západní později se rozšířilo. Nyní se užívá kadidla při slavných nešporách, při slavné mši, při výstavě velebné svátosti. při požehnání velebnou svátostí, při konsekraci chrámův, oltářů, zvonů, při slavných (zejména biskupských) benedikcích, při pohřbech.

Kněz dává kadidlo do kaditelnice vždy stoje a žehná je pravou rukou ve způsobě kříže, zároveň říká: „Ab illo benedicaris, in cujus honorem cremaberis. In nomine Patris et Filii † et Spiritus sancti. Amen.“ — *Obecné* formule této užívá se ku každé incensaci kromě dvou případů: Dávaje kadidlo k incensaci po obětování při slavné mši, říká benedikci: „Per intercessionem beati Michaelis Archangeli . . .“ atd.***); dávaje kadidlo k incensaci velebné svátosti *samotně*, jako na př. na počátku

*) Ordo missae v knize mešní, položený pro liturgii na bílou sobotu.

**) 2. Kor. 2, 15.

***) Viz Ordo Missae.

výstavy, před požehnáním velebnou svátostí, nežehná kadidla, aniž říká: „Ab illo benedicaris“ *).

O *způsobu* incensace sluší pamatovati, že nikdy se neděje jako kropení (uprostřed, na levo, na pravo — ve formě kříže), ale vždy tahem rovným nebo šikmým; jedním tahem (ductus) rozumí se dvojitý pohyb kaditelnici jedním směrem **). Velebná svátost a částčka pravého kříže Páně incensuje se vždycky trojím tahem (triplici ductu), svaté obrazy a ostatky dvojitým ***).

Liturg incensuje osoby a věci stoje, velebnou svátost kleče; kněz nekryje hlavy při okuřování, biskup incensující má mitru na hlavě, ovšem, kromě okuřování velebné svátosti.

Při slavné mši a slavných nešporách děje se po incensaci oltáře okuřování celebranta, kanovníkův a kleriků v choru se nalézajících; celebranta okuřují trojím tahem, přísluhujícího jáhna a podjáhna jakož i kanovníky dvojitým, ostatní kleriky v choru jedním tahem a konečně i všecken lid shromážděný trojím tahem †).

§ 19. Obecné povinnosti kněze a lidu k liturgii.

I. Poměr duchovního k liturgii.

Ačkoli k veškeré duchovní správě potřebí jest nadpřirozené způsobilosti u těch, kteří ji vykonávají, vésti a řídití mají: nicméně ozvláště v kultu předstupuje církevní orgán jako poslaný a zmocněný od Boha kněz t. j. prostředník mezi Bohem a lidmi, náměstek i sluha Kristův, obětník a rozdavač

*) S. R. C. 12. srpna 1854. De Herdt p. II. n. 311. Falise sect 3. § II.

**) S. R. C. 22. března 1862.

***) Velebná svátost se incensuje: „Motu gravi, interposita brevissima morula unum inter et alterum ductum, genibus flexis et tam ante quam post incensationem profunda facta capitis inclinatione.“ S. R. C. 26. března 1859 a 22. března 1862.

†) Ritus celebr. miss. VII. 10. Falise l. c. Více do podrobná zacházejíce udávají rubricisté ještě: Po incensaci kněžstva následuje incensace seminaristů všech společně trojím tahem ve způsobu kříže; knížata světší (králové a císařové) okuřují se trojím tahem a *před* biskupem, jiné urozené osoby dvojitým a *po* biskupovi, patronové a vyšší úřední osoby dvojitým tahem po kanovnících. (Thalhofer l. c. str. 699.)

nadpřirozené milosti, kterýž oprávněn a schopen jest, aby uctění pravého Boha řídil, Boha smiřoval a oné vyšší milosti dobýval, bez kteréž nebylo by lze, aby náuka i kázeň církevní posvěcovala lidí a je k cíli jejich vedla.

Nadpřirozená způsobilost k vykonávání kultu a skutečné vykonávání jeho jest nejprve a vlastně to, což katolickému knězi dodává vyšší váhy a vyššího rázu. S této stránky zajisté řádný orgán církve ukazuje se člověku ve zvláštní, od všelikých jiných rozdílné důstojnosti, jsa způsobilý ku věci, ku kterým ostatně nikdo z věřících za způsobilého se nepokládá. Poučovati o pravé víře, vykonávati a držeti dobrou křesťanskou kázeň, mohou a mají rodičové a vůbec ti, kteříž jiným představeni jsou; to také uznávají za svou povinnost a mnozí z nich skutečně ji plní s nemalým prospěchem, pomáhajíce takto velmi platně k dosažení úkolu církevního. Ale k oběti a k rozdávání milosti nadpřirozené žádné oprávněnosti a způsobilosti sobě nepřikládají, neboť i učení křesťanské i sám přirozený cit jim praví, že pouze prostřednictvím kněží od Boha zřízených obětí a rozdávání milosti platně díti se může. — A naopak duchovní správce, i kdyby nevyučoval a církevní kázně nedbal, jest přece knězem, zachovává nadpřirozenou způsobilost, kteráž mu otvírá přístup do svatyně, činíc jej poslancem lidu věřícího k Bohu a poslem božím k lidu.

Že kněz vlastně pro charakter prostředníka i obětníka nabývá vyššího významu před lidem věřícím, to i z pohanstva samého vysvitá. Všelike kněžstvo, i v pohanství, mělo za ideální úkol, pěstovati náboženství a mravné vzdělání lidu; když pak později v kultu pohanském vědomí náboženské a stránka poučná ustoupily, přestali kněží býti učiteli a považovati se za učitele náboženství a mravnosti, ale nikdy nezanikla, dokud náboženství i jen v nuzných troskách se zachovalo, jejich výhradná oprávněnost k bohoslužbě. Kdežto vyučování náboženské přešlo na básníky, řečníky a filosofy, ano i na lid prostý, kterýž podáním udržoval náuku o bozích: vzdávání obětí a konání veřejných modliteb za lid nikdy sobě neosoboval, leč kdo dle řádu starobylého na kněžství se dostal. — O čem pohany pouze přirozený cit poučoval, to v náboženství zjeveném nade všecku pochybnost povýšeno jest, že veškerá vlastní důstojnost kněze záleží v jeho úřadě prostřednickém a obětnickém, a z tohoto pramene že prýští se veškerá vážnost jeho při působení učitelském a správcovském.

Tento zcela nadpřirozený ráz moci prostřednické a obět-nické nese to s sebou, že působnost kultu nejméně záleží na mravné dokonalosti a vědecké vzdělanosti liturga. Křest vyko-naný od kněze svatého nic více nepůsobí, nežli křest vykonaný od kněze hříšného, a tak podobně o všech posvátných úkonech platí; v kultu zvláště zračí se pravda, že kněz jest orgán Kristův a církve jeho, nástroj, kterýmž působí Duch svatý. Ovšem i v náuce a kázni jest duchovní správce jen orgán; ale tu již jeho přirozená způsobilost, jeho mravná dokonalost a vědecká vzdělanost může působnosti sv. nauky a církevní kázně velice pomáhati, jeho subjektivnost dochází tu k větší platnosti nežli v kultu, kdež působení jeho jest veskrze objektivné.

II. Povinnosti kněze stran kultu.

Jakkoli kultus objektivně působí, zakládají se nic méně nejvážnější povinnosti katolického kněze nejvíce v povolání jeho k úkonům bohoslužebným a ve skutečném vykonávání jich. Povinnost ustraněného a tichého života, střídmost a čistota, nábožnost a ustavičné posvěcování sebe, — tyto základní po-vinnosti a vlastnosti dobrého kněze mají důvod svůj nejplat-nější a poslední v tom, že obětuje oběť nejsvětější a jediné pravou, že jest správce a rozdavač milosti nadpřirozené, že jest domácí boží, jehož rukou svěřeno jest, co v nebi samém nej-vzácnějšího nalezeno býti mohlo. — Mravné ctnosti kněze mají, hledíme-li ke kultu, *karakter vzdálené přípravy a stálé dispoice k hodnému konání bohoslužby*, aby nohou nesvatou do svatyně nevkráčoval, rukou svatokrádežnou na poklady boží nesahal, sebe samého neodsuzoval, když jiných posvěcuje, na sebe hněvu božího nesvolával, když jiným dobývá milosrdenství jeho.

Objektivná působnost kultu obmezuje se pouze na kněze, pokud jest vykonavatel a rozdavač; nehodný nebo neschopný účastník a přijímatel neoslavuje Boha kultem a neposvěcuje duše své. A protož i ta úcta, kterou dlužen jest posvátným úkonům a pokladům milosti, ukládá knězi za povinnost, aby dbal vzbuzovati v účastnících a přijímatelích pravou disposici a vůbec to smýšlení a jednání, pro kteréž by účastenství v kultu bylo se strany věřícího lidu pravé uctění Boha a skutečné po-svěcování duší.

Se dvojí této stránky, z objektivné svatosti kultu totiž a z potřebné hodnosti a schopnosti účastníkův a přijímatelů, vy-

plývají pro duchovního správce předúležité zvláštní povinnosti, v kterých nejprve záleží jeho *přirozená působilost* (hodnota a schopnost) ku vlastnímu kněžství a *věrnost* jeho v povolání tolik vážném a svatém.

a) Nejpřednější povinnost věrného rozdavače milosti boží jest, aby měl náležitý *zámysl* (intentio) Ačkoli subjektivná hodnota anebo nehodnota kněze nijak nemůže k objektivné působnosti kultu přičiniti neb od ní odejmouti: nicméně jest duchovní spolupůsobení liturga nevyhnutelno, aby všeliký úkon bohoslužebný, a zvláště úkon svátostný, byl skutečné prostředí (medium) ku zjednání a dodání milosti. Tím pak býti může úkon svátostný jen když jest, pokud se liturga týče, činem člověckým (actus humanus). Neboť poněvadž Bůh zvolil lidi za prostředkovatele milosti své, nemůže nežádati na nich, aby dilo své konali ne tělem pouze, ale i duchem, s vědomím a vůlí. Všeliký výkon liturgický, jemuž by podstatné známky činu člověckého chyběly, nemůže považován býti za prostředek, jehož by Bůh užití chtěl ku podání milosti své. Že pak podstatná známka činu člověckého jest vědomí a úmysl, proto přede vším třeba jest, aby liturg s vědomím a s jistým zámyslem konal, což dle úřadu svého koná. Hledíce k jednotlivým úkonům bohoslužebným, snadno se přesvědčujeme, že zámysl tento při svátostných úkonech jest: *úmysl, konati, což církev koná*, konati ten úkon svátostný, jejž církev míní a ustanovuje. V liturgii zajisté jde o věci, kteréž jenom v církvi svou platnost mají a jen pod její správou skutečně působiti mohou; kdo by témuž nechtěl a téhož neobmýšlel, co církev koná, ustanovuje a na mysli má: ten sám sebou nemohl by úkonům svým dodati té podstaty, kteráž jenom církvi zaručena jest. — Zámysl při modlitbách liturgických potřebný jest, „modlití se;“ vůle neb úmysl, říkati pouze slova modlitby, nemůže stačiti podobně jako by při úkonech svátostných nepostačoval úmysl, konati jenom vnější obřady*).

*) Zámysl vůbec rozeznáváme čtvery: soudobný (actualis), bytný (virtualis), pokládaný (interpretativa), trvalivý (habitualis). Soudobný jest zámysl, když liturg při konání bohoslužebném v úmyslu má, udělovati té jisté svátosti, konsekrovati atd.; bytný jest úmysl prve vzbuzený a v některých činech přípravných osvědčený, ač při konání samém nebyl obnoven; pokládaný jest, když liturg nečiní zámyslu soudobného, ale vůbec tak smýšlí, že by, pozorliv jsa, nic jiného činiti nemínil, nežli co skutečně činí; za trvalivý pokládá se úmysl, když prve vzbuzen neb učiněn jest a později odvolán nebyl, ač nijakými přípravnými činy se neosvědčil.

b) V potřebě zámyslu a v povinné úctě k bohoslužebným úkonům zakládá se povinnost *pozornosti* (*attentio*); tato jest: *vnitřní*, kteráž se obrací k jednotlivým slovům, ke slovnímu a duchovnímu (mystickému) smyslu modliteb a formulí vůbec, ku každému jednání a konání. Potřebnost její vysvítá dostatečně z nebezpečnosti, že by při nedostatku této pozornosti byla služba kněze mechanická, ano že by při formě svátostné až i neplatná býti mohla pro vynechání věcí podstatných. Při modlitbách liturgických jest to zvláště účel modlitby, k čemu pozornost liturgova se obrací; tento vyjádřen jest buďto slovným aneb (což při žalmech obzvláště se nalézá) duchovním smyslem. — Vnitřní pozornosti odporuje *dobrovolná roztržitost*, kteráž i proti povinné úctě jest i proti povinnosti dobrého příkladu.

Vnější pozornost záleží v tom, aby se liturg vystříhal všeho jednání, při němžto vnitřní pozornost nemůže ostáti.

c) Liturg povinen jest všelikou posvátnou službu konati pobožně. *Pobožnost* (*devotio*) jest v podstatě své vážnost a láska ke kultu, jest vnitřní úkon pocty, vůbec jistá snažnost a vroucnost i dokonalá pozornost, aby všelikou službu svou, co nejlépe lze, vykonával. Pobožnost udržuje se a vzмáhá ustavičným pamatováním na vznešenost kultu, na velebnost boží a na vlastní nedostatečnost, hříšnost a potřebu pomoci božské. — Jí odporuje vlažnost, nedbalost a lehkovážnost, *mrtvý mechanismus*, kterým se důstojnost i služeb božích i kněžstva snižuje a podkopává. Aby se uvaroval chyb těchto, nařizuje církev knězi. přípravnou modlitbu před každým úkonem, obzvláště přede mší a před udělováním svátostí, nařizuje mu též vzбuzení zámyslu a sebrání na duchu, prve nežli přistoupí k jakémukoli úkonu posvátnému.

Pravá pobožnost jeví se i vně a jenom její přirozený výraz jest *důstojnost* a *vážnost* v postavě i v pohybech, svatá opravdovost, ušlechtilá slušnost a zjevná pokora.

d) Poněvadž liturgovi náleží veškerou službu posvátnou konati *dle ritu od církve předepsaného*, povinen jest *ritus církevní dokonale znáti*, veškeré liturgii vůbec a jednotlivým částem jejím rozuměti. Povinnost tato ještě vysvítá z povinné péče duchovního správce o to, aby lid křesťanský v duchu a v pravdě Boha ctíti, s největším prospěchem milosti jeho dosahovati mohl. Toto zajisté není možno, leč když lid poučen jest o liturgii a významu jejím vůbec i v jednotlivých částech jejích. Poučování toto zřejmě přikazuje církev duchovním správ-

cům *); ale tito nemohli by se zachovati dle zákona církevního, když by sami dokonalé znamosti o liturgii neměli.

e) Přihlížejíc k *vlastním úkonům svátostným* (mše svatá a sedmero svátostí), nařizuje církev sluhům svým, aby samých sebe zkusili, zda tolik čisti jsou hříchu těžkého, aby hodně (digne) a bez svatokrádeže tajemství tato vykonávati mohli; a shledají-li, že by hříchem těžkým vinni byli, mají se zpovídati prve nežli k úkonům těm přistoupí, a když by jim zpověď možná nebyla, aspoň vzbuditi dokonalou lítost a potom se zpovídati co nejdříve lze **).

f) Avšak nejen o svoji, nýbrž také o *přijimateli hodnost* pečovati povinen jest věrný rozdávač tajemství božích. A protož náleží knězi ku zvláštním duchovním potřebám jednotlivých účastníků a přijimateli hleděti a vedle síly své činiti, čeho třeba jest, aby odklizeny byly překážky hodného a užitečného přijetí svátosti, a zvýšila i zdokonalila se v nich dispoice, která je činí hodny a schopny.

S povinností touto souvisí jiná, vedle kteréž duchovnímu správci jest *přesvědčiti se o hodnosti přijimateli*, aby vědomě nikomu neschopnému nebo nehodnému svátostmi nepřisluhoval. U věci této bereme za obecné pravidlo, že za schopného a hodného ku přijetí svátosti pokládá se každý přistupující, pokud zjevné známky na nehodnost anebo neschopnost jeho patrně neukazují aneb aspoň o hodnosti a schopnosti pochybovati nevelí. Pakli nehodný, jehož nehodnost *není obecně známa*, veřejně žádá svátosti, nemůže mu ji kněz odepříti, když by i dostatečně byl sám o nehodnosti přistupujícího přesvědčen; žádá-li však takovýto nehodný *soukromí* o svátost, povinen jest kněz odepříti mu ji, leč by o nehodnosti jeho *jedině* ze zpovědi vědomost měl. Těm, jichžto *nehodnost obecně známa* jest, odpírá se svátost i když by jí veřejně (před jinými) žádali ***).

III. Obecné povinnosti věřících ke kultu.

V objektivné povaze kultu křesťanského zakládá se ovšem i objektivná činnost církve a orgánů jejích při konání a spra-

*) Conc. Trid. Sess. XXIV. cp. 7 de ref.

**) Ibid. Sess. XIII. cp. 7. de ref.

***) Srovn. S. Alphonsi mor. l. 6. n. 45., 46., 48. Müller, Theol. mor. P. III. ed. 3. str. 142.

nování bohoslužby. Kultus konaný na kterém koli místě světa koná se *jménem katolické církve* na oslavení Boha, jménem a ku spáse všech údů této církve. A poněvadž kultus katolický jest *obecná záležitost všech katolických křesťanů*, patrna jest i *povinnost jednoho každého, aby se u veřejné bohoslužbě účastnil*, poněvadž by jinak sám i z účastenství v užitecích kultu se vylučoval, co na něm jest, úctu Bohu povinnou dlužen zůstával, milosti boží nedosahoval, a takto se od věčného povolání svého odchyloval, s kterýmž účastenství v kultu co nejúžeji souvisí. — Účastníci se v kultu jest každý povinen ne pouze samému sobě, *ale i celku, jehož údem jest, člověčenstvu totiž a církvi*; bera zajisté účastenství, vzdělává i vzbuzuje příkladem bližního svého a podporuje veřejnou mravnost, přispívá k veřejnému projevu a k veřejné vážnosti svého vyznání náboženského, vydává svědectví, že za víru a církev svou se nestydí.

Ale jako při všem objektivním charakteru bohoslužby nevyhnutelně třeba jest, aby liturg vědomě a s náležitým zámyslem službu svoji konal: tak i třeba jest, aby každý věřící s plným vědomím a svatým úmyslem v kultu se účastnil, Boha skutečně velebil a schopen byl, milosti dosahovati. Neboť ne pouhými formami, ale v duchu a pravdě ctí se Bůh *); milost boží působí spásu člověka jenom při věrném spolupůsobení jeho; bližního vzdělati, čest víry a církve rozmáhati nelze při účastenství pouze mechanickém anebo až pohoršlivém.

Formy liturgické, náuka církevní a posvátné umění mají za účel, aby účastníkům v bohoslužbě vdechly ducha a vstípily smýšlení kterým by vnější konání oživeno a pravdou učiněno bylo, ne vůbec toliko, nýbrž i jménem jednotlivých účastníkův a pro ně. Kdo pravým duchem a smýšlením proniknut jest, ten vstupuje v tajemný proud liturgie církevní, spojuje úmysl svůj s úmyslem církve a kněze, a každý obřad i každé slovo jest i výraz jeho pravé pocty Bohu vzdávané, jest i prostředek milosti pro něho. Odtud vysvítá i potřeba i povinnost katolického křesťana, aby sobě dostatečné vědomosti zjednati hleděl o katolickém kultu, o duchu, významu a cíli jeho vůbec a také o významu jednotlivých částí a forem jeho.

*) Jan, 4, 24.

IV. Služebnictvo chrámové.

K tomu čítají se *zpěváci* (cantores), kteříž knězi při výkonech liturgických odpovídají anebo střídavě s ním recitují a zpívají; *ředitel choru*, jehož úkol jest, aby zpěv a hudbu při službách božích na starosti měl a řídil; *varhaník*, *kostelník* a *hrobař*.

Za starších časů nepřipouštění ke službám těmto, leč jen klerikové s nižším svěcením (minoristé), jednotlivým správcům chrámovým pak bylo pečovati, aby sobě opatřili klerika takového, kterýž by schopen byl epištolu nebo lekce liturgické čísti, na odpovídati a s ním společně žalmy zpívati; později však pro mši sv. nedostatek minoristů vešlo v obyčej, zadávati ty služby laikům. Při větších kostelích býval i větší počet nižších služebníků takových a mezi ty byly služby rozděleny; při kostelích menších a chudších zastávala je na mnoze osoba jedna. Zpěvák kostelní byl obyčejně též učitelem na škole farské; v městech se školami rozsáhlejšími byly služby kostelní, zejména ředitelství choru, varhanictví a úřad zpěváků kostelních jednotlivým učitelům přiděleny.

Dosazovati na tyto služby náleželo při farních kostelích, vždy faráři, jenž i v městech se školami většími, jako vrchní správce škol místních, výhradně neb aspoň konečně rozhodoval o těch osobách, kterým služby kostelní přiděleny byly, ovšem ale též buďto částečně nebo cele výživu jim dávati povinen byl.

Právo faráře, dosazovati na nižší služby kostelní, a sice při kostele farním a filiálním*), bytně souvisí s úřadem farním a s povahou těchto služeb samých. Farář zajisté, jakožto správce chrámu a ředitel veškerého života církevního na osadě, odpověden jest za všecken kostelní majetek, za dobrý řád ve chrámě a při náboženských výkonech vůbec; všeliký nepořádek, jakýž by se na místě posvátném, při bohoslužbě a na kostelním nábytku jevil, přičítá se nejprve a vlastně faráři. Že však náležité opatření chrámu, čistota i pořádek v něm, náležité opatření nábytku kostelního, bohoslužebných nádob a rouch s dobrou část kostelním služebníkům připadá: nelze jinak, nežli aby tito byli faráři úplně podřízeni a tento aby též oprávněn byl, propustiti je bez odkladu a jinými nahraditi, když by za nehodné byli shledáni pro hrubé poklésky, anebo za neschopné, zastávati službu svoji náležitě. A poněvadž tento poměr služebníků

*) Rozhod. dolnorak. místodrž. 5. února 1878 č. 1906.

kostelních ku správci chrámu samozřejmý jest, v podstatě úřadu farního i služeb těchto leží: neustanovuje církevní právo nic o volbě a dosazování na nižší služby chrámové, odvěká i všeobecná praxe zůstává faráři všecku starost a všecko právo v této příčině. Také státní zákonodárství rakouské výslovně uznává toto právo farní. Zmiňovati se o právu tom, nastala rakouskému státu příležitost, když ve zřizování a správu obecných škol se uvazovati počal a osobám kostelní služby zastávajícím úřad učitelský odevzdával. Dvorský dekret ze dne 13. října 1770 obmezuje právo faráře ku dosazování na služby kostelní a propouštění z nich jen v těch případech, kde tato služba s učitelstvím spojena jest a dodává výslovně: „Jest-li ale chrámový služebník od učitele rozdílný, závisí jedině na vrchnosti duchovní.“ — Právo faráře, dosazovati na kostelní služby, zakládá se před právem státním v 15. článku zákona o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených, ze dne 21. pros. 1867, kterýmž vyřčena obecně platná zásada, že každá před zákonem občanským uznaná společnost náboženská samostatně pořádá *vnitřní záležitosti své*, ku kterýmž ovšem náleží obsazování služeb při chrámech. Na základě tomto a poněvadž nikdy nebyl vydán ve státech rakouských zákon, kterým by se právo farářů v této věci popíralo neb aspoň obmezovalo, hájí c. k. soudové rakouští důsledně práva toho, kdy koli jim jest rozhodovati ve sporech mezi faráři a politickými obcemi povstalých o právo, dosazovati na služby chrámové, zejména na službu ředitele choru, varhaníka, hrobaře*).

Jen výjimkou může dosazování na některé služby chrámové, obyčejně na ředitelství choru a varhanictví, záviseti na patronovi kostela anebo na politické obci, ale jenom pro tu příčinu, že vlivu takového řádně nabyli a platný důkaz toho vésti mohou.

Při patronovi může se vliv na obsazování služeb kostelních zakládati v té skutečnosti, že odměna za jistou službu plyne

*) Rozhodnutí minist. duchovn. zálež. 11. června 1880. č. 8.453., 5. října 1879 č. 18.068; r. 1881 č. 17.712; nález správn. soudu 7. listopadu 1883 č. 2.556. Podrobněji o tom jedná v kalendáři duchovenstva česko-slovanského na rok 1888. stať: „Kdo jest oprávněn dosazovati na služebná místa při chrámech?“ a Ordin. list budějovický r. 1889. č. 31—33., na základě otázky předložené pastorálním poradám v diecési buděj. na rok 1888.

ze jmění kostelního; avšak nikdy nemůže patron obsazovati leč jenom ve srozumění s farářem*).

Obec politická nemá vlivu na obsazování služebných míst při chrámu ani pro tu příčinu, že z obecních důchodů, jakož místy se děje, přispívá na výživu některého služebníka kostelního; vliv nějaký může jí náležeti jen dokáže-li listinami, že vlivu takového řádně nabyla n. př. tím způsobem, že za svůj příspěvek na výživu sobě vliv jistý vymínila. Zastavila-li by obec příspěvek svůj snad proto, že nedopouštěno jí provozovati vliv na obsazování, možno jest ji k dalšímu přispívání donucovati na základě §. 56. říš. zákona ze dne 7. květ. 1874.

O postupu v dosazování na služebná místa a formálnostech, kterých tu šetřiti náleží, platí tyto zásady: Farář ovšem jest prvá instance; on volí (pokud výjimkou nenáleží spolu i někomu jinému platný vliv) na uprázdněnou službu schopného muže a předkládá svůj návrh konsistoři skrze biskupského vikáře. Obdržev schválení od konsistoře odevzdává zvolenému kostelní službu přípisem tomuto platícím (dekretem) anebo protokolem, jenž byl sepsán za přítomnosti faráře, zvoleného a dvou svědkův; jednu i druhou listinu takovou podpisuje i farář i nově dosazený chrámový služebník.

Nechť volí se ta neb ona forma, obsahují se v listině tyto věci: Zvolený za ředitele choru (varhaníka, kostelníka) zavazuje se konati správně povinnosti s jeho službou spojené. Povinnosti tyto náleží do podrobná vytknouti, aby nedorozumění a spory nemohly snadno povstati; poslušnost faráři u věcech služby kostelní také se výslovně uvádí, jakož i příjmy a práva, které se službou spojeny jsou, na kteréž ale nároky dělati může, jen pokud tuto službu skutečně zastává a jí se hodna prokazuje**).

Ještě nežli nastupuje službu anebo když ji nastupuje, náleží duchovnímu správci nového ředitele choru (a pokud třeba též jiného služebníka chrámového), neodevzdává-li mu obšírně napsaného poučení o službě, přívětivě a dosti úplně pozorna učiniti na ty služebné povinnosti, které v dekretu jemu daný (anebo ve protokol) nemohly býti pojaty; přijmouti

*) Nařízení biskupů českých z r. 1870. o službě kostelnické a zadávání služby na choru. Ordin. list buděj. 1870 č. 17.

**) O službě kostelnické dává poučení: Katolický kostelník. Sepsal Vojtěch Polanecký. V Praze 1875 nákl. Bellmanna.

od něho v kostele před službami božími tridentské vyznání víry a slib o věrném plnění povinností; jej jakožto ředitele choru (varhaníka) osadníkům představití; novému řediteli choru odevzdati netoliko klíče od choru, na znamení, že správu jeho vésti jest povinen, ale také věci, ježto choru kostelnímu náležejí a to dle inventáře, ježž podepíše farář a nový ředitel choru spolu s dvěma svědky a kterýž i bezpečně chován budiž. Opis inventáře nechať sobě ředitel choru sám opatří. Konečně pak povinen jest farář po vykonaném dosazení nového služebníka zpravití vrchní úřad diecéšní (konsistoř)*).

Šetřiti těchto zásad a pravidel jest velice třeba netoliko pro dobrý a řádný poměr mezi služebníky chrámovými a duchovním správcem, ale také proto, aby všude a vždycky zřejmo bylo, že na služby kostelní dosazují platně ti kterým podle práva náleží.

Ke služebníkům kostelním a vůbec k osobám nějak zaměstnaným při chrámu třeba jest duchovnímu správci obracet pozornost a bdíti nad nimi opatrně, poněvadž jim mnoho svěřeno bývá a také na ně sluší aby nejen nebyli věřícím na urážku a pohoršení, ale vynikali smyslem a mravem křesťanským nad jiné. Ohledu tomuto dává se duchovní správce vésti u volbě nových služebníků chrámových, a týž ohled vede jej u posuzování jejich činnosti a zachovalosti ve službě. Obyčejná opatrnost káže, aby duchovní správce nebyl ke služebníkům chrámovým přílišně důvěřiv, a rovně aby chování jeho k nim a veškeré obcování s nimi bylo sice přívětivé, nikoli ale takové, jehož měkkost a sklonnost by potřebné vážnosti duchovního správce na ujmu byla.

Oddíl 3. Královský úřad.

§ 20. Úkol jeho: kázeň církevní.

1. Aby pravda a milost, kterouž Kristus světu přinesl, skutečně působily k oslavení Boha i spáse lidí, spravuje Kristus církev svou a řídí skrze Ducha svatého i vrchnosti duchovní i veškerenstvo věřících i jednotlivé duše, aby království jeho

*) Nařízení biskupů českých r. 1870.

bylo království spravedlnosti a všecken lid křesťanský aby byl následovný dobrých skutků *). Křesťanství zajisté není pouze učení o Bohu, ale veškerý cíl jeho jest ostříhání zákona v lásce a poslušnosti.

Vláda Kristova čili královský jeho úřad má na zřeteli trvání a subjektivnou působnost nauky a milosti v církvi křesťanské. Kristus vládne a kraluje, aby v církvi jeho nejen stále trvalo a řádně se dalo zvěstování pravdy, vykupování a smiřování člověčenstva, nýbrž aby učitelský a kněžský úřad také nalézal srdce ochotná, kteráž by nejen přijímala, čeho jim podává, ale také užitek přinášela v trpělivosti. (Luk. 8, 15.)

Jako učitelství a kněžství své vykonává Kristus skrze řádné církevní orgány, tak podobně i královský úřad poručil apoštolům i nástupcům jejich, aby v ecky lidi a každého člověka viditelně vedli k životu dle víry, tak jako Kristus je neviditelně vede skrze Ducha sv.

A protož církevní úřad královský (pastýřský, správcovský) jest právo i povinnost, učiti lid věřící zachovávat i všecko, cožkoli Kristus přikázal pečovat i působiti, aby všickni věřící spravovali život svůj pravdou, jižto poznávají, působíce s milostí jim udělovanou. Jako učitelský úřad záleží ve zvěstování pravdy a kněžský úřad v udělování milosti: tak záleží vladařský nebo královský úřad církve v *pěstování života křesťanského*, kterýž má přijímání pravdy a milosti za svůj počátek a základ, a také přijímání toto rozmáhá i zdokonaluje.

Účel úřadu tohoto jest i účel veškeré pastore; neboť životem dle pravdy skutečně zřízeným oslavuje se Bůh a lidé docházejí spásy.

2. Konajíc královský úřad svůj, má církev o to péči, aby učitelský a kněžský úřad byl náležitě spravován od církevních orgánů. věřící pak aby se horlivě, s pravým úmyslem a prospěšně účastnili pravdy a milosti dvojím úřadem tím podávané.

V této práci konečně k tomu směřuje církev, aby křesťanský život všude zakládala, utvrzovala, zachovala, pěstovala, k dokonalosti vedla. Pouhé zajisté zvěstování pravdy a dosažení milosti nepostačuje křesťanu, aby bez pomoci zvláštní a stálé sám sebe řídil, sám sebe ku přijetí milosti disponoval, ji zachovati a s ní spolupůsobiti, nebezpečnost se uchovati a v boji o spravedlnost náležitě se zachovati uměl. Tato péče

*) Tit. 2, 14.

o zakládání, utvrzování a zdokonalování života křesťanského jest *vychovávání člověka* jednotlivého a člověčenstva vůbec. Odchovávajíc lidi pro věčnost předpisuje církev pravidla, rozmáhá dobré a spasitelné obyčeje, vyhledává prostředků, jimiž by dobrému pomáhala a zlému překážela, obrací zraky své ke všemu, co buďto na zkázu života křesťanského býti nebo čím tento se vůbec, na jednotlivých místech a v jistých dobách osvěžiti, utužiti a vzmáhati může; povzbuzuje lidi dobré vůle a odměňuje horlivost jejich, dává výstrahu před nebezpečenstvím, napomíná, kárá i trescelaskavě a přísně, aby odvrátila od cesty zlé, zastavila pohoršení a nepravost, — slovem, církev vychovatelka drží kázeň církevní.

Kázeň vůbec jest způsob, kterým bytí a činnost jisté společnosti se udržuje v mezích pevného řádu. Kázeň církevní, jejíž účel jest, navykati a přidržovati věřící, aby ve všem životě svém spravovali se řádem katolické církve, jest souhrn všech ustanovení, zákonův a dobrých obyčejů, ježto *bezprostředně* k tomu cíli a konci směřují, aby se skrze pravdu a milost zakládal, spravoval a rozmáhal křesťanský život a dobrý řád v lidu věřícím. A protož k církevní kázni náleží ustanovení, zákony a zřízení o zvěstování a poslouchání slova božího, o udělování a přijímání prostředků milosti, o pastorálním životě církve a účastenství věřících v něm, o životě a působení orgánů církevních, o řádu při službách božích vůbec a při některých posvátných úkonech obzvláště, o svěcení dnů svátečních, o postech, o způsobu života v některých dobách roku církevního, o mimořádných prostředcích ku pěstování dobrého nebo zamezení zlého atd.

§ 21. **Vykonávání královského úřadu v církvi; diecése a biskup, církevní osada a farář.**

1. Stanoviti kázeň církevní, dávati zákony a nařízení, souditi a trestati a takto královskou moc v církvi provozovati náleží oněm členům svatovlády, kteří opatření jsou pravomocí vladařskou čili správcovskou (*potestas jurisdictionis*). A protož apostolát na sněmu obecném shromážděný zvláště za svoje právo a za svoji povinnost uznává, odklízeti zlořády, ježto se do života křesťanského vloudily, vydávati zákony a nařízení,

kterak nejen vůbec ale i podle zvláštní povahy časů jest se církvi zachovati, co činiti, aby se lid křesťanský uchoval těch zvláštních nebezpečností, kteráž vyplývají z přirozenosti lidské vůbec, z ducha času, ze směru života společenského, snažení vědeckého, živnostenského a t. p.

Ve vladařském úřadě spoléhá břímě největší na *hlavě církve*. Tato zajisté ustavičně na stráži jest, aby pozorovala běh časův a událostí, kteréž buďto samy jsou rázu náboženského nebo s věcmi náboženskými souvisí, buďto na prospěch anebo na škodu jim jsouce. Pozorování časových událostí a snaha, obracet je ve prospěch království božího, nemá cíle jiného, leč aby církvi v působení jejím nejen se nepřekáželo, ale raději dostatečné svobody přálo. Vláda nejvyšší hlavy církve jest politika církevní; základ a ředidlo její jest pravda křesťanská, jest moudrost a spravedlnost, vážená z objektivné a proměnám nepodrobené pravdy; politika církevní nesměruje k panování a hmotné moci, ale ku konečnému vítězství pravdy boží, principu křesťanského.

2. Úřad učitelský a kněžský může se mezi lidem věřícím vykonávati vůbec, aniž by zvláštního svazku a bližšího poměru mezi hlasatelem slova božího a rozdavatelem milosti boží s jedné, posluchačem a přijimatelem s druhé strany nevyhnutelně třeba bylo. Vedení a správa duší však, pěstování mravu a života křesťanského, zastávání úřadu pastýřského čili královského nezbytně žádá určitějšího poměru a užšího svazku mezi orgány církevními a lidem věřícím.

Vzájemný poměr tento a z něho vyplývající oběma stranám povinnosti a práva vynořují se z církevního řádu, vedle něhož lid věřící dělí se po určitě vyměřených okresech ve skupiny, duchovní pak péče o tento lid odevzdává se jednotlivým kněžím, kteříž k území a lidu tomu vázáni jsouce, již nikoli pouze charakterem kněžským a křesťanskou láskou, ale právní povinností dlužni jsou netoliko vůbec vykonávati svoji kněžskou moc, ale pečovati všemi způsoby o spásu svěřených jim duší, býti jejich pastýři, vůdci a ochránci, podnikati všechny práce, snášeti všechny obtíže, vydávati se v nebezpečnosti, ano i sám život položití za spásu jejich.

Poměr takový se vyvinul a ustálil hned na počátku církve, poněvadž z její podstaty a z jejího úkolu přirozeně vyplývá. Kde ujalo se símě od apoštolů rozsévané, slučovali se vyznavači božského učení v jednoty spojené skrze jednu víru a bo-

hoslužbu. Jednotám (církvím) těmto ustanovení byli skrze apoštoly pastýřové stáli, aby ovce Kristovy opatrovali a pásli. Pastýřové tito nazváni jsou biskupy, staršími, okresové pak, v kterých svoji moc vykonávali, slouly *diecése, parochie*. Diecése měly větší města za střed, neměly však ihned na počátku určitých hranic. Než brzy uznalo se pro dobrý řád a pro stálost pastorace za nevyhnutelnou potřebu, aby každá diecése určitě ohraničena byla za okres, kterýž by střed vlády a správy církevní, jednotu svého církevního života v biskupovi měl.

Když pak biskup již ani sám ani s městským kněžstvem vystačiti nemohl na služby lidu věřícímu, přikročovalo se od 4. století pro tytéž příčiny, které k ohraničení diecése vedly, také k ohraničení okresů menších. Kromě sídla biskupova, na venkově (ruri) usazováni jednotliví kněží a jim přidělován jistý obvod s věřícími, aby těmto výhradně svoji péči věnovali a takto se s biskupem o jeho břímě dělili (*in partem sollicitudinis episcopalis vocati*), zůstávajice mu podřízeni a odpovědni. Věřící zase ve všelikých potřebách a důležitostech náboženských jenom ku knězi okresu svého se obraceti, jej za svého duchovního otce a nejbližšího vrchního považovati měli, kterýž po biskupovi jediné oprávněn jest, jim svátostmi přisluhovati, pokání ukládati, náboženský život jejich spravovati. Na okresy tyto kněžím jednotlivým poručené přenešeno bylo jméno *parochia*, fara, farní osada, jménem pak *dioecesis* již jenom okresové pravomoci biskupské podrobení se vyrozumívali *).

Jest tedy farní osada geograficky ohraničený okres, jehož katoličtí obyvatelé podléhají duchovní pravomoci *jednoho* kněze, kterýž duchovní úřad svůj k jejich spáse vykonává pod vrchní správou biskupa. Katoličtí obyvatelé osady nazývají se v církevní řeči plebs, *populus parochiae assignatus*, osadníci, farníci (koláturníci). Podle církevních zákonů třeba jest na samostatnou farní osadu aspoň deset *mancipií* t. j. deset oddělených a na pozemku usedlých rodin **).

*) Aichner, Compendium, § 122. Amberger, Pastoraltheologie I. § 58. Schulte, System des allgemeinen katholischen Kirchenrechtes § 46. — R. 1143. usiloval papežský legát, kardinál Quido, tehdy v Čechách meškaje, aby diecése pražská na fary se řádně rozdělila a na kněžství aby se budoucně již nesvětili, kdo by jistého benefícia kněžského byli neobdrželi. Před válkami husitskými bylo v Čechách 2180 far. (Památky archeologické, X. str. 415.)

**) Vůbec běře se za pravidlo, aby jedna diecése nečítalo přes 500.000, farní osada aby měla nejvýše 3—5000, na jednoho kněze aby nepřipadalo přes 1000 duší.

Každá farní osada má svůj farní chrám, při kterém farář sídlí, v němž nejpodstatnější výkony úřadu svého dělá a k němuž osadníci odkázáni jsou, aby tu navštěvovali služby boží a přijímali svátosti.

I. Úřad a pravomoc faráře. Kněží pomocní.

1. Farář jest člen hierarchie, kterýž v určitém obvodu, máje posláním od biskupa svého, řádnou duchovní správu zastává a nad osadníky, kteří v obvodu tom skutečně bydlí, duchovní pravomoc (*jurisdictio ordinaria*) provozuje. A protož úřad farářův jest řešení úkolu katolické církve mezi lidem na osadě bydlícím, péče o spásu toho lidu, oslavování Boha skrze tento lid. Z pravomoci farářovy se vyjímají: alumnové seminářů biskupských, řeholníci a řeholnice, stálé vojsko.

Farář vykonává v obvodu svém všecku duchovní moc, pokud vyplývá z kněžství prostého, *právem vlastním* (*jure proprio*) a jest povinen z vladařství svého vydávati počet před Bohem i před biskupem anebo zástupci jeho. Zejména jest právo, ale také úřední povinnost faráře:

a) Vyučovati náboženství křesťanskému mládež i dospělé, veřejně i soukromě;

b) zastávati vlastní úřad kněžský, kromě výkonů jen biskupovi odkázaných;

c) býti osadníkům za nejbližší vrchnost duchovní na místě biskupa, dohlížeti na osadu a držeti křesťanskou kázeň u věcech života náboženského, přihlížeti a vhodnými prostředky pomáhati, aby křesťanský život a mráv na celé osadě se upevňoval.

Úřadu farskému přisouzena jest *výhradná* duchovní pravomoc na osadě, poněvadž by jinak možná nebylo, aby se všecka správa duchovní řádně vedla. Odtud vyplývá, že žádnému jinému knězi — kromě biskupa v celé diecési a farářům přidělených pomocníků na jednotlivých osadách — nepřisluší, aby bez vědomí a svolení faráře konal, cokoli se v pojmu o řádné duchovní správě zavírá a k úředním povinnostem faráře náleží.

Z výkonů kněžských náleží ty, ve kterých svazek osadní zvláště se zračí, tolik výhradně ku právům a povinnostem faráře, že osadníci jich požádati nemohou leč jen od něho, a že jiný kněz, kromě potřeby velmi naléhavé (*in casu extremae*

necessitatis), jich před se bráti nesmí a dilem ani platně nemůže (assistance při sňatku manželském) bez dovolení faráře. Tyto výkony nazývají se *farní práva* ve smyslu vlastním a výlučném, *jure privativo*. Jiné výkony, kteréž nemají toho významu pro svazek osadní, přísluší faráři buďto mocí zákona neb obyčeje obzvláště z ohledu na dobrý řád bohoslužebný; tyto nazývají se *jura quasi-parochialia*, práva téměř farská.

Ku právům vlastně farským náleží: křtíti, assistovati při uzavírání sňatku manželského, žehnati nové manžely (benedictio sponsorum), posluhovati svátostí oltářní v nebezpečenství smrti (viaticum), udělovati posledního pomazání, pochovávat zemřelé.

Práva téměř farská jsou: sloužiti slavné mše v kostele farském, nésti velebnou svátost a vésti procesí kromě kostela*), uváděti šestinedělky a světiti vodu křestnou**); světiti a rozdávat svíce na den očišťování P. Marie, popel na středu popelečnou a ratolesti na neděli květnou***); žehnati domům a rolím†). Též obřady sv. týdne počítají se ku právům téměř farským.

Práva farská a téměř farská mají platnost i v kostelích filiálních††).

Jsa duchovní starosta osady své a maje pravomoc řádnou, může farář k výkonům jemu po právu náležejícím delegovati (kromě svátosti pokání) kněze jiné, ale vždy jen takové, kterým obecné právo k vykonávání moci kněžské odňato nebo zastaveno nebylo.

Práva, která přísluší farářům, mají také administrátoři na farách klášterských, administrátoři in spiritualibus, administrátoři far uprázdněných (interkalární) a vůbec ti, kterým farní osada ku samostatnému spravování na čas poručena jest.

2. Na osadách rozsáhlých anebo velmi četně zalidněných pracují vedle faráře kněží pomocní nebo vedlejší, buďto závislí na faráři jedině zodpovědném za duchovní správu nebo více méně samostatní a ze svého úřadování odpovědní.

*) S. R. C. 26. února 1628.

**) S. R. C. 10. prosince 1703.

*) S. R. C. 10. prosince 1703.

†) Absque parochi licentia non licet alteri sacerdoti. sive saeculari sive regulari, benedicere domos, agros vel cum vel sine stola. S. R. C. 23. listop. 1619, 28. srpna 1688.

††) In ecclesia parochiali et filiali invito parochi nullus sacerdos quilibet functiones exercere potest. S. R. C. 26. dubna 1834.

Kněží na faráři závislí a jemu v mezích kanonických (obecného práva církevního, zvláštních zákonů nebo statut provinciálních nebo diecézních) podrobení nazývají se v našich vlastech *kaplani* a *kooperátoři*. Vedle nynější kázně jenom biskupovi přísluší dosazovati a odvolávati je, ač místy také kostelnímu patronu náleží nějaký vliv.

Pravomoc těchto kněží pomocných jest *delegovaná*. od *biskupa propůjčená* a vztahuje se ku všem výkonům správy duchovní. Protož i není jim třeba delegace farářovy ani k výkonům, jež právem farským se nazývají, ovšem ale zavázáni jsou, aby svorně s farářem působili a nic proti *oprávněné vůli* (*oprávněnému zákazu*) jeho nepodnikali a nekonali.

Ostatně stran kněží pomocných a vedlejších platí v rozdílných zemích rozdílné právo a rozdílná praxe; i poměr jejich ku faráři i jurisdikce jejich velmi jsou rozmanity, tak že z obecného hlediště vyměřovati jejich postavení ve správě duchovní nelze. A jako toto tak i pojmenování jich velmi se různí*).

3. Úřad faráře a pomocných kněží zavírá v sobě přirozenou povinnost, *sídliti na osadě* v domě farním anebo vůbec blíže farního chrámu**). Církevní sněm pražský nařizuje***), aby duchovní správcové neopouštěli domova svého ani na den, leč by vhodná opatření učinili pro náhlé příhody. Bylo-li by faráři třeba více nežli tři dny meškati mimo osadu, povinen jest vyžádati sobě dovolení u biskupského vikáře; chtěl-li by více nežli šest dní kromě osady své býti, třeba jest mu dovolení biskupova, jehož pak užití může bez hříchu, jenom když postaral se o duchovní správu, opatřiv sobě zástupce. Pro žádné, jak by koli patrné a veliké bylo nebezpečení, nesmí farář opouštěti svěřenců svých; dobrý pastýř zajisté dává život za ovce své†). Kaplani nemohou se vzdáliti ani na den bez vědomí a svolení farářova.

*) Názvy kněží v duchovní správě. Časopis. katol. duchovenstva roku 1884. str. 20. Aichner, Compendium § 125. De parochorum vicariis et adiutoribus. Schulte, System § 48. Gehülfen und Stellvertreter des Pfarrers.

**) Conc. Trid. Sess. VI. c. 2. de ref. Sess. XXIII. c. 1. de ref.

*) Tit. VI. c. 7. str. 219.

†) Jan. 10, 11.

II. P o m ě r m e z i f a r á ř e m a o s a d n í k y.

Farář a osadníci jeho dělají celek, jenž sám jest zase část velikého celku, církve katolické, článek řetězu, jenž objímá celý svět; skrze faráře spojeni jsou věřící s biskupem a skrze toho s nejvyšší hlavou církve. Úkol celé církve boží jest také úkol jednotlivých osad; farář i osadníci jsou povinni společně o to se vynasnažovati, aby se všickni posvěcovali, svatým životem Boha oslavovali a všickni šťastně do církve oslavené přešli. Osada a její chrám má býti jeviště bohulibých cností a skutků jejich, jeviště lásky k Bohu a bližnímu, místo, na němžto všickni společně a každý zvláště pečují o své spasení a věrně konají, k čemu je Bůh povolal.

Farář jest hlava osadníků svých a viditelná páska jednoty osadní. Postavení farářovo na osadě jest obraz postavení biskupova v diecési. Jedna víra sjednocuje myslí jejich, jedny služby boží vedou je do jednoho chrámu. při jednom stole všickni požívají chleba nebeského a když dokonali svoji pouť pozemskou, odpočívají společně pod stínem jednoho kříže, jsou účastni modliteb a dobrých skutků, kteréž konají se za ně od nástupců, dítek a přátel jejich.

Farář jest otec a starosta osady své, ne věkem, ale uměním a cností. Slovem a příkladem učí ty, kteříž se jeho službou znova zrodili na křtu svatém a kteříž i jsou duchovní dítky jeho; on jest oprávněn s hůry, aby káral hřích a nepravost, aby hojil rány duší, aby řád udržoval v čeledi boží a bděl nad ní, dokud by nepřišel Pán, aby shlédl vladaření jeho.

Farář jest ředitel a správce chrámu (*rector ecclesiae*), odkudž se vylévá požehnání na celou osadu. Sem uvádí novorozence osadníků svých, aby napotom měli přístup svobodný k domu otcovskému, k domu modlitby a oběti. Z chrámu vychází, aby žehnal příbytky osadníkův, osení a práce jejich, aby útěchu, posilu a spásu nesl nemocným osadníkům svým. V chrámu jest i učitelská stolice jeho a osadníci shromažďují se před ní, aby zákon Páně slyšeli z úst toho, jehož jim Bůh postavil za tlumočníka svého.

Farář jest osadě representant Krista, prostředník u Boha, ukazovatel cesty k nebesům; jest důvěrník všech a každého zvláště. Osadníci nazývají ho *svým*, on je nazývá *svými*; třeba si toho vědomi nebyli, jakýs pud posvátný táhne je k němu, pokud jejich srdce násilně odvráceno nebylo od něho, buďto

zlostí svůdců, aneb jeho vinou. A ještě když sám by neměl srdce k osadníkům svým, anebo když pohoršil osadu svou, nechová se tato k němu jako v týchž případech k jiným vrchnostem se chová.

Jakýs tajemný svazek víže osadu a faráře. Nastupuje-li úřad svůj, myslí na něho a mluví o něm všickni a příchod jeho na osadu počítá se za den slavný, třeba by ho i nepředcházela pověst nejlepší. Při smrti faráře dojata jest osada celá, a byl-li muž dle srdce božího, truchlí všickni, znamenajíce, že každému z nich zemřel otec přítel, dobrodinec. Památka dobrých kněží osadních žije dlouho na osadách a jest v požehnání ještě u pozdních potomků.

V podobném poměru k osadníkům jsou i pomocní kněží na osadách. Oni zajisté oprávněni jsou ku všem výkonům duchovní správy; také jim poručena jest péče o blaho věřících té osady, na kterou byli posláni; také k nim odkázáni jsou osadníci v duchovních potřebách svých, oni pak ne pouze z lásky, ale z *povinnosti* konají vše, co k duchovní správě náleží; také oni jsou duchovní otcové, učitelé, rádci a prostředníci osadníků; také k nim obráceny jsou oči lidu věřícího, kterýž je za své uznává, podobnou poslušností a uctivostí, kterou faráři, také jim prokazuje a podobnou důvěrou se také k nim nese, pakli jen oni sami jí v srdcích lidu nepodvracejí nebo vzniku jejímu nepřekážejí.

III. Zvláštní povinnosti osadníků.

Poněvadž farní osada se svým farářem část veliké církevní jednoty jest a jenom ve spojení s veškerenstvím za živý článek organismu církevního se považovati může: sluší, aby živé a radostné vědomí měla o důležitosti, vznešenosti a prospěšnosti takového významu svého v církvi boží.

Jakožto členy částkového celku církevního, jehož jménem se Bůh veřejně, společně a jako úřadně oslavuje a ctí řádnými službami božími, který v jedné studnici vod živých se zrozuje a pod správou svého faráře o účelu veškeré církve boží spolu pracuje, království boží vzdělávati pomáhaje, — má veškeré příslušníky jedné osady spojovati a oživovati duch společenský, jenž jest svazek posvátný a mysl k myslí, srdce k srdci druží v Kristu jednom a jedné víře. Duch tento jest živé vědomí o jednom cíli, ku kterému všickni směřují, na jehož dosažení skrze jednoho každého zvláště a skrze všechny společně jednomu

každému a všem záleží. Z ducha společenského pochází *smysl pro čest a dobré jméno osady*, a protož i péče jednoho každého a všech společně, aby na osadě panovala kázeň křesťanská, aby se předešlo a zabránilo všeliké pohoršení, aby každý podle darů svých a podle stavu i povolání svého se propůjčoval ochotně za podporu spoluosadníku svému v duchovních i tělesných potřebách a důležitostech jeho. — Kde se uhostil na osadě společenský duch tento, vzkvétá ryzé smýšlení, dobrý duch katolický, živé i obživné společenství s veškerou církví. Velebného a blaženého obcování svatých mezi všemi údy bojovné církve nijak by nemohlo býti bez tohoto živého účastenství v jednotě osadní; duch církevní, katolické smýšlení, má první svůj výraz ve společenském duchu osadníků, ve smyslu pro zdar osady a pro zdar úkolu církevního na osadě.

Ducha pospolitosti mezi osadníky a ducha církevního vůbec pěstovati a rozmáhati, jest před důležitá úloha farního kněžstva. Aby ji s prospěchem konalo, třeba jest mu zasloužiti sobě úcty a vážnosti osadníků, poněvadž ono samo jest první a konkrétný representant osady, a kolik záleží osadníkům na jejich kněžstvu, tolik jim i záležeti bude na cti a zdaru farní osady, tolik ducha společenského budou míti.

Podobně jest poslušnost, uctivost a láska k biskupovi diecése a k nejvyšší hlavě církve přirozený základ církevního smýšlení vůbec. A protož duchovenstvo farní seznává v tom velmi důležitý úkol svůj, aby živé a obživné společenství s biskupem diecése a papežem budilo i slovem i vlastním příkladem. Církev jen autoritou stojí, bez ní klesá; kde úcty k autoritě není, tu také církevního smýšlení nemůže býti. Aby živé a vědomé společenství věřících každé osady s veškerou církví skrze povinnou lásku a vážnost k řádným representantům jejím se patrně jevílo a také utvrzovalo: nařizuje sněm provincie pražské*), aby ve všech kostelích kathedrálních, kollegiálních a konventních (klášterních), a pokud možná také ve farních, na výroční den zvolení papežova slavná mše svatá se zpěvem sv. Ambrože se konala. Oznamujíce tuto slavnost, užívajte kazatelé zvláště příležitosti této, aby jednali o uctivosti a poslušnosti, jakou každý katolický křesťan náměstkou Kristovu dlužen jest, a spolu k modlitbám za sv. Otce vzbuzujte. Synoda diecése buděj. od r. 1863. nařizuje nad to ještě, aby se tato

*) Tit. I. cp. 2. str. 9.

slavnost ve všech farních kostelích konala nejbližší příští neděli po výročním dnu*). K témuž cíli a konci nalézají se v liturgii a konají se při veřejných službách božích modlitby za papeže a za biskupa diecése; mimořádné pobožnosti konají se za náměstky apoštolů v čas nemoci jejich, v čas uprázdění stolice biskupské v diecési, stolice apoštolské v Římě, v čas velikého protivěnování jejich a při důležitých událostech, ježto se týkají úřadování jejich.

Podobně budí a oživuje se duch církevní, dozvídají-li se osadníci skrze duchovenstvo své o radostných a smutných osudech církve, o jejím prospěchu a jejich útrapách, konají-li se veřejné modlitby ve farním chrámě za církev utištěnou a sklíčenou v některých krajinách světa, za osvícení a obrácení nepřátel jejich, za posilu a požehnání těm, kteří bojují za církev slovem a činem apoštolským.

A poněvadž na osadě jest farář otcem duchovním, jemuž náleží péče o duchovní život všech osadníků, povinni jsou tito chovati k němu lásku a důvěru, vážnost a uctivost, prokazovati mu poslušnost, práce jeho podporovati všickni svojí modlitbou, rodičové, starostové, hospodáři atd. plněním zvláštních povinností svých v duchu křesťanském; když toho třeba, náleží osadníkům podle příkladu dávných časů křesťanských ochotně přispívati na výživu faráře svého**). Podobné povinnosti mají osadníci k pomocným kněžím na osadách svých.

§ 22. Farní úřad před právem občanským a jeho styky s jinými úřady veřejnými.

Farní úřad platí také před právem občanským za úřad *veřejný*, t. j. takový, jehož výkony se v oboru správy občanské uznávají za platné a spojené s právními následky. Stát rakouský považuje farní úřady za úřady *církevní*, které v působení svém podléhají zákonům pouze církevním. Že však působení toto zasahuje v důležité poměry občanské a všecken veřejný řád: provozuje státní moc také určitý, zákonem vyměřený vliv na zřizování nových far a na změny v ohraničení osad farních. Z téže příčiny povstávají přirozeným během mnohé styky úřadu

*) Syn. dílec. Budvic. St. XII.

**) I. Tim. 5, 17.

farního s úřady občanskými, a nejedna ustanovení zákonů státních vztahují se k úřadování farnímu.

Farář jest i před občanským právem uznáný *zástupce katolického náboženství* a strážce veřejné mravnosti, a jakožto zastavateli úřadu veřejného zaručuje mu státní zákon ochranu a podporu v jeho působení. Protož i jest farář oprávněn, vésti žalobu před občanským soudem na ty, kdož provinili se těmi skutky, které občanský zákon trestní uznává za rušení ve státě uznaného náboženství nebo za urážku veřejné mravnosti. A poněvadž výkony duchovního správce jsou výkony úřadu veřejného, podléhá pokutám vedle trestního zákona, kdo by v nich duchovnímu násilně překážel, je rušil, anebo pohoršení při nich dával.

Zdráhají-li se osadníci dostaviti se na faru, když toho třeba jest k oznámení jistých okolností, kteréž do farských matrik dle zákonného nařízení se zapisují, donucuje nedbalého k žádosti farářově politický úřad.

Kromě obecné ochrany a podpory zákonné požívá farní úřad výhody, že povozy, na kterých se duchovní správce bere cestou za výkony úřadu svého, jako: k nemocným, pro pohřeb, na křesťanské cvičení, do školy, nepodléhají *poplatkům mýtným* *), na silnicích okresních, zemských a říšských.

Dopisy duchovních úřadů každého stupně hierarchického v náboženských, manželských a jiných úředních záležitostech *prosty jsou poštovního*, nechať zasílají se k jinému duchovnímu úřadu nebo k úřadům státním a zemským (zemský výbor) anebo k ředitelstvím veřejných ústavů státních **).

Dopisy mezi úřady farními a obecními nejsou prosty poštovního; avšak může farář odevzdati úřední svůj dopis (anebo listinu) domácímu obecnímu úřadu, kterýž jej může sám úřední cestou poslati cizí obci.

*) Dvor. dekret 17. května 1821. Dle výn. minist. financí 28. října 1869 č. 15722. nejsou mýtu podrobeny také povozy, ježto se navracejí s prázdnem od fary nebo k faře, užito-li jich bylo (nebo bude) za příčinou výkonů náboženských. Bylo-li by toho třeba, povinno jest obecní představenstvo písemně dosvědčiti, že povoz jel za tímto účelem. — Nález nejv. správn. soudu 4. ledna 1881. Vynes. minist. fin. 16. června 1861 č. 22.196. (Srovn. Časop. katol. duch. 1890 str. 175.)

**) Odměnu donašeči při poštách poseláckých povinen jest každý dávati bez ohledu na to, jest-li dopis úřední nebo soukromý.

Na úředních, poštovních prostých záсылkách píše se na obálce číslo výpravné (N. E.) a dole při levém rohu: „V záležitostech duchovní správy“ — „v záležitostech matrik“ a t. p.; posílá-li se úřední dopis anebo zpráva a t. p. úřadu patronátnímu, píše se na obálce: „v záležitostech správy kostelního jmění“ nebo „záležitost zádušní“. Nad to třeba jest, aby obálka uzavřena byla úřední pečeti*).

Písemný styk s úřady státními a zápisy některých okolností v knihách farních mají vůbec povahu prací, kterými církev prokazuje společnosti občanské důležitou službu (in adjutorium civitatis). V této práci namnoze záleží *písemnictví farské*, jehož čelný a řádný úkol jest vedení matrik a vydávání listin veřejnou platností majících.

§ 23. Knihy a písemnosti farské.

Až do nejstarších časů lze stopovati praxi, vedle které duchovní správcové o vykonaných křtech, oddavkách, o přijatém biřmování, o zemřelých osadnících zápisky dělali a písemný seznam katolíků na osadě bydlících měli. Věc tato sama sebou se vysvětluje; neboť obzvláště na udělování a přijetí křtu a biřmování, na platném manželství a na úmrtí se zakládají mnohé poměry, práva i povinnosti křesťanské a církevní, a dokonalá všech osadníků znalost nevyhnutelně náleží ke způsobilosti pastýřské, aby kázeň udržována a jednotlivcům ve zvláštních potřebách rychlá i vhodná pomoc učiněna býti mohla.

Obecní zákonové církevní o knihách farských dání jsou na sněmu tridentském, kterýž nařídil, aby oddavky a křty ve knihách k tomu ustanovených zapisovány byly**).

Určitější předpisy, jakým způsobem tyto zápisy konati náleží a že farář také povinen jest, všechny zemřelé zapisovati a seznam všech osadníků (liber status animarum) míti, vyhlásil papež Pavel V. a připojil je k rituálu římskému, na světlo vydanému r. 1614***). V některých diecésích dána byla

*) Viz Borový, Sloh církevní 2. vyd. str. 61. O korespondenci úřední, zejména řádné úpravě listin úředních tamže str. 30.

**) Sess. XXIV. de ref. matr. cp. 1. 2.

***) Rit. Rom. Formulae scribendae in libris habendis a parochis.

podobná k těmto nařízením ještě před vydáním rituálu římského; tak na synodě pražské od r. 1605., na olomúcké od r. 1591.; pražská zůstává na vůli zapisovati latíně anebo jazykem obecným; olomúcká (za biskupa Stanislava Pavlovského) nařizuje správné vedení matrik „k užítku diecesánů.“ S touto povinností farářů souvisela vždy povinnost biskupů, aby se na kanonických visitacích o správném vykonávání zákonů stran knih farských přesvědčovali a nedbalé faráře pokutovali *).

Podobně také ode dávna se dalo, že občanská společnost ve svém oboru považovala knihy farské za bezpečný pramen, odkud nabyti lze zjištění a zřejmosti o poměrech, okolnostech, právech a povinnostech, ježto také v ohledu společenském vyplývají z posvátných úkonů křesťanských anebo vůbec takové povahy jsou, že duchovní správce o nich nejlepší vědomost míti a také bezpečně dosvědčiti může. Církev po všecky časy byla ochotna, propůjčovati občanské společnosti té pomoci a těch služeb, ku kterým svými farskými knihami a postavením farářů svých také sama nejlépe stačila. Ale jakkoli stát povždy užíval té pomoci, kterou mu církev knihami farskými poskytovati mohla, vždy přece uznával tyto knihy za církevní a nikoli za své, a protož také nedával nijakých nařízením a rozkazův o nich. V Rakousku dáno první nařízení světské o matrikách 20. července 1770; toto vyzývá biskupy k nařízení farářům, aby nezapisovali otců nemanželských, leč by tito svolili anebo žádali sami. Roku 1772. vydáno vládní nařízení o zápisu šlechticů. Roku 1781. dosvědčuje císař Josef II., že církevní matriky ode dávna sloužily účelům státním, jsouce původem svým listiny věrohodné; rozhodnutím ze dne 20. února 1784. prohlásil je za knihy netoliko církevní, ale i státní. Takto se ovšem porušila zásada, že o farských knihách jedině církevní vrchnost platné rozkazy dávati může. Avšak nařízení ona neodporovala starším církevním, ani pak jimi vysloveno jest, že by tyto knihy nebyly církevní; a protož i nezpěchovali se biskupové rozkázati farářům, aby kromě církevních také ta státní nařízení zachovávali, kterými se ustanovuje o způsobu zápisů a písemností k účelům státním **).

*) Konstituce Benedikta XIV. dne 6. listopadu 1744. § 9. nazývá prohlídku knih farských starobylým závazkem a právem biskupů.

**) Srovn. *Stand der Frage wegen der pfarrlichen Tauf-, Trauungs- und Sterbebücher in Oesterreich*. Von Dr. Jos. Fessler, Bischof von St. Pölten. 1869.

Tak mají se věci v našich vlastech až posud; církev se propůjčuje svými knihami farskými také účelům občanským, stát pak považuje tyto knihy za veřejné listiny důkazné, svěřuje duchovním správcům vydávání listin, osvědčení a potvrzení písemných, ku kterým farář jedině nebo nejlépe schopen jest dílem pro svůj poměr k občanům, jakožto svým osadníkům, a jmenovitě pro tu podrobnou a určitou známost, kterouž o jednotlivých osadnících a jejich hmotném i mravném stavu má.

Kromě knih posud jmenovaných jsou církevními zákony, buď obecnými, buď jednotlivých diecésí nařízeny ještě jiné, které se buďto vlastní duchovní správy a bohoslužebného řádu anebo kostelního jmění a farského obročí týkají.

Nejčastěji potkáváme se s následujícím seznamem knih úředních, kteréž duchovní správce vésti, opatrně chovati a při kanonické visitaci předložiti povinen jest*):

a) Kniha pokřtěných, oddaných a zemřelých; b) kniha biřmovaných; c) seznam zbožných nadání a výkaz o vykonání závazků; d) kniha bohoslužebného řádu (*Liber ordinis divinatorum* **); e) kniha ohlášek; f) soupis duší (*Status animarum*); g) matrika obrácených aneb kniha o změnách víry; h) seznam obrazův a soch veřejných; i) kniha kostelních účtů; k) výkaz o příslušenství farském (*Pfarrbeilass*) a inventář kostelní ***); l) výkaz o knihovně farské; m) výkaz o setbě, sklizni a zdviži; n) seznam desátků a výkupů; o) jednací protokol o spisech vydaných a přijatých; p) kniha pamětná; q) přehled archivu a registratury; r) inventář všech knih farských; s) záznamná kniha o manželstvích pouze občanských.

Práva i povinnosti duchovního správce u příčině této jsou: 1. aby farské knihy vedle církevních a též vedle státních od církve uznaných nařízení vedl a zachovával; 2. vysvědčení a výtahy z nich vydával; 3. jistá vysvědčení, oznamování a potvrzování před státem platná vystavoval, určité zprávy státním úřadům dával; 4. všeliké vydané a přijaté

*) Ordin. list buděj. r. 1852 str. 51.

**) Ordin. list buděj. r. 1852 str. 34.

***) Obě tyto knihy dle nařízení finančního ministerstva zemí rakouských od 2. ledna 1870 opatřiti jest kolkem 50kr. na každém archu; viz ordin. list buděj. r. 1870 str. 162.

listiny ve zřejmosti držel, jisté přijaté listiny, o nichž tak ustanoveno jest, podobně jako knihy farské samy, v bezpečnosti choval.

I. Obecná pravidla o vedení a chování farských knih *).

O knihách, kteréž neslouží také státu za listiny důkazné, zachovává duchovní správce jenom církevní ustanovení a jest také z nich jenom církevní vrchnosti odpověden. Jenom některá ustanovení zákonův občanských vztahují se k těm knihám farským, které se týkají kostelního jmění a farského obročí.

Určitější a také četnější jsou zákonové církevní a státní *o knize narozených, oddaných a zemřelých, čili o farských matrikách.*

Poněvadž tyto matriky z ohledů církevních neméně nežli z občanských velice důležité listiny jsou, obmeškání zápisů nebo nesprávnost v nich jednotlivcům veliké nesnáze a škody způsobiti může: jest duchovní správce netoliko pod časnou pokutou, ale i pod hříchem zavázán, všecku píli a pozornost věnovati správnému jich vedení. Statuta diecéšní zhusta připomínají povinnost tu slovy vážnými **). Svědomitý duchovní správce má za pravidlo neporušitelné, zapisovati do matriky ještě nežli vykonáno, co zapsati náleží, anebo hned potom, a není-li to někdy možno, alespoň neodkládati na druhý den.

Že o zápisu do jednotlivých matrik na jiných místech knihy této řeč jest, klademe tuto jen obecná ustanovení o těchto knihách. Jsou pak:

a) Každý duchovní správce vede matriky o katolicích na osadě a zapisuje narozené, oddané a pohřbené. Kde upravena jest duchovní správa vojenská, nezapisují se do farských matrik osoby náležející pod pravomoc duchovního správce vojenského ***).

*) Srovn. Ordin. list buděj. r. 1876 str. 41. a sld.; r. 1889 str. 157. a sld.

**) Rovně i stát, používaje církevních matrik, naléhá na správné jich vedení a vyhrazuje si právo dohledu skrze politické orgány své.

***) Špitály Milosrdných Bratří a Alžbětinek vedou své vlastní matriky úmrtní.

Narození, oddavky a úmrtí osob k nižádné státem uznané společnosti náboženské nenáležících zapisují se ve zvláštních seznamech na úřadě politickém *).

b) Záleží-li osada z několika míst (obcí, vesnic), budiž trojí matrika pro každé místo zvláště; jest-li farní osada ne mnoho lidnata, dějí se zápisy téhož druhu ve knize jedné, a v této se obyčejně jednotlivým dědinám ponechává poměrný k jejich velikosti počet listů, tak že v jedné knize přece pospolu jsou zápisy každé dědiny zvlášť.

c) Nežli se do matriky nově založené vpisovati počne, znamenají se listy její běžnými čísly — *paginování matriky*, a celá kniha protahuje se nití silnou, jejíž oba konce za posledním listem vybíhají — *parafování*. Na posledním listu píše farář sám: „Že tato (křestní) matrika fary Tom obsahuje listů, ztvrzujeme. — C. k. okr. hejtmanství v N. dne roku“ a pak posílá novou matriku na příslušný úřad politický, kdež přidávají podpis a pečeť. — Na listu prvním a spolu (anebo jenom) na deskách zapisuje se účel a číslo matriky t. j. k jakým zápisům jest určena a kolikátá to kniha pokřtěných, oddaných, zemřelých při farním chrámu N.

Matriky chovati náleží způsobem takovým, aby důležité knihy tyto ani porušeny, ani pokaženy aneb odcizeny býti nemohly. A protož místo, na kterém se chovají, budiž suché, před ohněm a jinými nehodami bezpečné, vždy uzamčené. Vznikl-li by na faře aneb v blízkém sousedství požár, jest povinnost duchovního správce, postarati se záhy o záchranu matrik.

d) Každý zápis děje se *dvakráte* **) a sice jednou do knihy, která se vždy na faře chová, podruhé pak do archů po sobě jdoucích, kteréž se každý rok silnou nití protažené a farskou pečetí opatřené odesílají skrze biskupské vikáře k ordinariátu, aby zde byly bezpečně chovány pro ten případ, že by farská matrika nějakou nehodou zmařena byla. Tyto každým rokem odesílané malé matriky jsou rovně tak originál (protož i *pare slovou*), jako matrika farská a platí tedy o zápisu do nich všecko, což nařízeno jest o zápisu do matriky farské.

*) § 3. zákona ze dne 9. dubna 1870 o manželství osob k nižádné státem uznané společnosti náboženské nenáležících; minist. nařízení o těchto zápisech ze dne 20. října 1870. (Ordin. list buděj. 1870 str. 95. a 161.)

**) Cís. nařízení 30. ledna 1846.

Zápisy v matrikách *se číslují* tak, že se každý rok počíná číslem 1. v každé ze tří matrik *).

Běžná (řadová) čísla v pořadu nepřerušeném mohou spatřovati se ovšem jen ve stejnopisu (pare), pakli každá dědina má svoji matriku nebo svůj oddíl v jedné společné matrice. Protož i za zrušené považuje se původní nařízení státní moci, aby každé místo (každá dědina) své matriky měla (str. 167. b).

Do matrik zapisuje farář sám aneb jeho kněz pomocný. Jen s povolením biskupa může pod dohledem farářovým zapisovati některý laik; povolení takové dává se, jest-li písmo farářovo těžko čísti.

Kmotrové křestní a svědkové při oddavkách podpisují sami jména svá; podobně též otcové, jest-li některý ze snoubenců neplnoletý, a cizí kněz, byl-li k oddavkám delegován. — Neumějí-li kmotrové nebo svědci psáti, dělají pérem třikráte znamení kříže, zapisovatel pak píše jména jejich s dodatkem: Podepsal N. N. Podobně se dělá při podpisech nečitelných. Vlastnoručně podpisuje se i kněz, který křtil, oddával, pochovával.

Do každé rubriky zapisuje se všechno, čeho žádá její hlava, tak úplně, jako by na každém listu byl jediný zápis.

Rubriky o pohlaví, manželském a nemanželském původu, o náboženství vyplňují se písmem a ne kolmou čarou**).

Při jménech rodinných šetřiti jest původního způsobu psání, a protož při takových, u kterých jsou pravopisné odchylky anebo zvláštnosti možny, třeba jest po každé nahlédnouti ve starší zápisy téhož jména v matrikách, anebo zeptati se, kterak se podpisuje, anebo seznati to z listin, pakli nějaké byly předloženy***).

Žádá-li kdo, aby se příjmení jeho psalo jinak, nežli se dosud v matrice psávalo, povinen jest farář sepsati protokol (s kolkem 50 kr.) a ten uložit v archivu farním. Aby se zamezily všeliké pochybnosti a nesnáze, ježto by z takové změny později povstati mohly, píše se v matrice příjmení vedle nového i starým způsobem a rovněž tak i na listech matričních, ježto se o zápisu takovém vydávají.

*) Vynes. minist. vnitřn. zálež. 3. ledna 1881, č. 10.211.

**) Vynes. místodržít. česk. dne 15. února 1874. (Ordin. list buděj. 1874, č. 5.)

***) Vynes. místodržít. českého 7. května 1886, č. 94.195.

†) Vynes. minist. vnitřn. záležít. 10. května 1883, č. 1524.

Zvláštní opatrnosti žádají občanská nařízení na duchovním správci, vydává-li se někdo za šlechtice, nejša za takového vůbec povědom. Nemůže-li takový se vykázati šlechtickým diplomem, žádá duchovní správce za poučení z biskupské konsistoře.

Těžko-li jest anebo nelze faráři toho se domoci, aby lidé jinde rodilí neb oddaní předložili matriční listy, kterých potřebí jest k úplnému zápisu, žádá potřebných dat úředním přípisem na té faře, v jejíchž matrikách se nalézají *).

Nemožno-li duchovnímu správci dopátrati se o lidech cizích všeho, což v matriku zapsati náleží, povinni jsou političtí úřadové, ku požádání jeho, přiměřené kroky učiniti, aby úředním vyšetřením věci pochybné anebo nepovědomé na jisto byly postaveny.

Jednotlivé zápisy oddělují se příčnou čarou přes celou šířku knihy; není-li zvláštní rubriky na poznámky, táhne se příčná čára něco nížeji pod písmem, aby budoucí snad opravy neb doplňky vepsati se mohly. Opatrnosti této zejména při zápisu dětí nemanželských třeba jest.

Nezapisuje-li farář sám jediný, potvrzuje na dolním konci každého listu pravosti všech zápisů takto: Ita in fide publicam testor N. N. parochus. Přípis tento jde přes obě stránky, které spolu za jeden list se čítají (folium **).

e) Přiměřený počet listů každé matriky anebo zvláštní, na všechny matriky se vztahující kniha slouží za *rejstřík (index) abecedový*; v tento zapisuje se každé jméno, ježto bylo do matrik zapsáno, a zároveň udává se číslo a stránka matriky, v kteréž celý zápis se nachází. — Dítka nemanželské, jichž otec řádně se přihlásil, zapisují se do rejstříku ne pouze pod jménem matčiným, ale také pod otcovým; bylo-li dítě potomním manželstvím legitimováno přeškrťává se v rejstříku jméno jeho po matce. Nebylo-li dítě, později legitimované, hned při křtu zapsáno do rejstříku pod jménem otcovým, děje se tak po legitimaci jeho.

f) Duchovní správce povinen jest každý jednotlivý zápis o křtu, oddavkách a pohřbech *lidí pod vojenskou duchovní správu náležejících* (aktivních vojenských osob, jich manželek a dětí), — ne ale křty a pohřby dítek narozených v man-

*) Syn. dioec. Prag. 1873 ap. Borový, Sloh církevní, str. 203.

**) Borový l. c. str. 170. Helfert, Anleitung zum geistlichen Geschäftsstyl, 9. Aufl. str. 281.

želství druhého způsobu (*conjugia militaria secundi ordinis*) a pohřby žen tímto druhým způsobem za vojiny provdaných — z matriky farské na zvláštní, všemi rubrikami matriky opatřený list bez prodlení přepsati a vojenské správě poslati. Na přepisu tomto cituje se číslo a list farské matriky, v kteréž se zápis nalézá.

V městech, kdež obsádkou leží sbor, k němuž náleží osoba v zápisu jmenovaná, odevzdávají se zápisy křtův, oddavek a úmrtí o dětech a ženách z vojenského manželství prvního způsobu přímo velitelstvu; jinak posílá je farář nejbližšímu velitelstvu doplňovacího okresu (*Werbbezirks-Comando*).

O smrti mužů z vojska řadového a zemské obrany zasílají se opisy matriční představenstvu té obce, kdež vojin umřel; toto pak jest povinno dodati je okresnímu hejtmanství*).

Stran vojinů na *trvalé odpuštěné a záložníků* (reservistů) ustanoveno jest, aby duchovní správce jen zápisy o jejich úmrtí podával obecnímu představenstvu, nic pak o jejich oddavkách aneb o jejich rodině.

Na jeden list mohlo by se několik zápisů jednoho druhu (křtů neb oddavek . .) přepsati, jen když by k těmž vojenskému sboru náležely osoby, kterých se týče, a když by se takto rychlé oznámení neopozďovalo.

Když by osoby pod vojenskou duchovní správu náležející proměnily náboženské vyznání své, jest podle novějších zákonů státních povinen úřad politický, aby vojenské duchovní správě o tom vědomost dal.

Všecka nařízení tato týkají se faráře (civilního duchovního správce) ovšem jen když vojenské osoby, kterých se týče buďto nenáležejí pod duchovní správu vojenskou, anebo když při osobách pod vojenskou duchovní správu náležejících před se bral výkony na místě duchovního správce vojenského (in *subsidium curati militaris*).

g) Vedle vyjádření minist. války od 19. dubna 1870 a předpisu od 26. května 1869 povinni jsou duchovní správcové, vésti *zvláštní matriky vojenské*, když v jednom místě jsou 2—3 prapory (*bataillony*) aneb vůbec asi 1000 mužů vojska, aniž by tu zároveň sídlil vojenský duchovní. Matriky tyto vede „in *subsidium*“ vojenské duchovní správy, a zapisuje v nich

*) Výnos minist. voj. 12. února 1880, č. 17511. (Ordin. list buděj 1880, č. 11.)

ovšem jen osoby, kteréž dle obecného pravidla pod vojenskou duchovní správou sluší. Předpisy z těchto matrik zasílá podobně, jako když by zapisoval jen do matriky farské.

II. Opravy, doplňky a změny v matrikách.

Potřeba oprav a doplňků v matrikách může se objeviti pakli při prvním (původním) zápisu buďto z nedbalosti neb omylem nebylo dle okolností skutečných a zjistitelných zapsáno, co a jak zapsati náleželo; anebo že ztratily se (zkaženy byly) celé matriky anebo některé listy.

Dějí-li se opravy, zůstává původní zápis nedotknut a nijak není dovoleno, v matrikách něco přeškrtnuti, vyškrabatí anebo jakkoli jinak nečitelným učiniti.

Chyby a nesprávnosti v některých slovech, na př. chybně-li zapsal jméno, stav nebo zaměstnání některé osoby, některé místo, ulici, číslo a t. p., může provéstí farář sám, obzvláště byla-li chyba brzy zpozorována; třeba jest však, aby po každé připsáno bylo: „Opravil N. farář“, a takto zjištěno, že nikdo neoprávněný v matrice neměnil.

K dodatkovému záznamu o legitimaci skrze pozdější manželství rodičův a k záznamu o nápravě (convalidatio) manželství původně neplatného není faráři zvláštního povolení třeba.

U věcech vážnějších, a zvláště zpozorován-li omyl aneb opomenutí zápisu až po delším čase, třeba jest k opravám a doplňkům zápisů nesprávných aneb opomenutých povolení biskupské konsistoře a zemské vlády. Ve případech takových spisuje farář protokol s těmi osobami, které svědčiti mohou o pravém stavu věcí, jak tehdy byly, když zápis chybně se učinil anebo zcela opomenul. Zasílaje protokol ten ku konsistoři, dodává ještě, ač možno-li je naleznouti, doklady z matrik, ježto výpovědem v protokole uvedeným nasvědčují, a žádá za povolení, aby zápis chybný opravití anebo zápisem původně opomenutým matriku doplniti směl. Ku žádosti přikládá opis zápisu chybného, jak v matrice se nalézá, a spolu i způsob zápisu opraveného, jak totiž bude zníti po dosaženém povolení. Biskupské konsistoři náleží dorozuměti se o věci s vládou zemskou a pak uvědomiti faráře, co v matrice opravití jest neb doplniti. Podobně jen po došlém (cestou konsistoře) oznámení neb nařízení vlády zemské mění se původní zápis, bylo-li

někomu povoleno změnití jméno rodné, byl-li kdo legitimován milostí zeměpána.

Zapomněl-li duchovní správce zapsati něco do matriky v pravý čas, zapisuje to hned, jak byl obmeškání své zpozoroval, pakli běžící občanský rok ještě neuplynul a prepisy (paria) k ordinariátu odeslány nebyly, třeba i tento zápis na jiný list přišel, nežli na který podle času náleží. — Pakli ale zápis obmeškán byl v některém již na celo minulém roce, anebo se později zapisuje výkon na cizí faře provedený s osadníkem, jenž tehdy mimo svůj domov meškal, vkládá se po došlém povolení od vyšších úřadů do matriky na místo příslušné nov^ý list, matrika se znova parafuje a politický úřad znova ztvrzuje počet listů jejích*).

Jest-li matrika anebo jsou-li některé listy zkaženy aneb tolik porušeny, že o zápisech nelze nabyti dostatečné anebo nižádné jistoty, oznamuje o tom farář bisk. konsistoři, kteráž potom nařídí, co by se mělo státi. Jsou-li to matriky z let, od kterých se nalézají prepisy u konsistoře, bude pomoc velmi snadna; jinak ale bude se moci zrušená matrika nahraditi jenom pilným shledáváním zpráv od lidí na osadě velmi povědomých a podle jiných knih farských (seznam duší, rejstřík matriční, úmrtní lístky a jiné písemnosti v registratuře atd.).

*Zápisy správně vykonané dle okolností, jak toho času byly řádně zjištěny, mohou se měniti jen po nálezu soudním, kterým otázka soukromého práva na soud žalobně zanešená rozřešena a někomu přiřknuto právo jen civilním procesem dosažitelné**).*

Případy takové jsou: že manžel popírá své otcovství děcku z manželky jeho narozenému; že proti někomu se vede důkaz o jeho otcovství. Ku změnám takovým nežádá se povolení konsistoře a zemské vlády, ale vykonávají se, jak mile farář nabyl vědomosti o soudním nález, buďto přímo od soudu anebo prostřednictvím konsistoře.

Při všech opravách, změnách, doplňcích, ježto se vykonaly s povolením anebo k rozkazu vyšších úřadů, odvolává se farář v matrice k přípisu o této věci na farní úřad došlému, jež pak v registratuře ukládá.

Dějí-li se opravy; změny, doplňky v zápisech roku běžícího, provádí je duchovní správce také v parích; dějí-li se

*) Vynes. minist. 10. srpna 1886, č. 7.191. (Ordin. list buděj. 1887, č. 17.)

**) Nález nejv. správn. soudu 8. ledna a 24. listopadu 1887.

v zápisech nad jedno léto starších, opisuje se původní záznam i se změnou, opravou, doplňkem a zasílá se bez prodlení skrze vikariátní úřad biskupské konsistoři, aby tu v paria vložen byl.

III. Listy z matrik.

A) Farář jest oprávněn a povinen z farských matrik vydávati *listy neb vysvědčení* (Matrikscheine, Matrikzeugnisse), ježto platí za právní důkaz toho, o čem dosvědčují (narození, oddavky, úmrtí). Vydává je pak buďto k požádání soukromníků anebo k požádání zeměpanských úřadů, aneb ze stálé úřední povinnosti v určitých případech, aniž by prve požádán byl.

Že list matriční vydán byl, poznamenává se v jednacím protokolu a též v matrice samé.

a) K. požádání soukromníků nevydává listů matričních, obzvláště křestních, bez rozdílu každému; ministerstvo kultu a vyučování uvedlo výnosem od 6. října 1852 znova na paměť starší zákony od roku 1768. a 1827., kterými se nařizuje, aby matriční listové nebyli občanům rakouským v cizině bydlícím a osobám podezřelým vydáváni, leč by lidé tito si prve dobyli povolení od úřadu politického. Zároveň vyslovilo ministerstvo, aby farářové byli u vydávání listů matričních opatrní; žádají-li o ně lidé neznámí a podezřelí, hleďž farář nabyti jistoty, žádá-li se listu k účelům dovoleným *).

b) Všeliký matriční list vydaný k žádosti soukromníka opatřuje se kolkem 50 kr.; listy vydávané k požádání veřejných úřadů církevních a státních anebo ze stálé povinnosti úřední (ex officio), jsou bez kolku. Soukromníci povinni jsou platiti taxu za listy matriční. Rodokmen soukromým osobám vydaný opatřuje se tolika kolky, o kolika jednotlivých zápisech matričních (křtech, úmrtích atd.) svědčí.

Listy matriční nekolují se: 1. Jest-li jich třeba chudým osobám**), které od státu, obcí, veřejných ústavů (na př. chudinských), soukromých ústavů pensijních a zaopatřovacích dostávají příspěvek na výživu pod jakým koli jménem, anebo kteréž požívají podílu chudinského, pokud podělování či podpora závisí na jistých okolnostech, které jenom z matrik do-

*) Ordin. list buděj. r. 1852. str. 149.

**) Za chudého se úředně považuje, kdo nemá na den více příjmu, nežli v jeho bydlišti obnáší mzda ná denníká.

svědčeny býti mohou. Rovně tak prosty jsou kolku matriční listy, kterých třeba jest ku žádostem za bezplatné přijetí do nemocnice, porodnice, nalezince, chorobince, vůbec do ústavů dobročinných, majících za účel výživu lidí chudých anebo výchovu a výživu dětí z rodin nuzných*).

2. Žádá-li se jich k užívání úřednímu v záležitostech veřejných.

3. Vydávají-li se cestou diplomatickou o cizincích a pro cizinu (prostřednictvím c. k. vyslanectev).

Za potřebné k užívání úřednímu v záležitostech veřejných platí listy matriční a vydávají se z „úřední povinnosti“ (bez kolku a taxy): α) Žádá-li jich veřejný úřad u věcech působnosti své. Úřadové, oprávnění žádati listů matričních z úřední povinnosti, jsou kromě úřadů církevních, veřejní čili zeměpanští úřadové, zřízení státní v zájmech veřejné správy a veřejných záležitostí státních, a tedy: úřadové soudní, političtí, školní, vojenští, finanční, ředitelstva ústavů veřejných, ve státní správě se nalézajících.

β) Povinen-li kdo předložit je *k vůli evidenci*, jakož bývá při úřednících, vojínech (dovolencích, záložnících, zeměbrancích a jejich rodinách**), za sčítání obyvatelstva.

γ) Jest-li třeba předložit je na úřadě veřejném, aby se objasnilo jisté právo zákonem zaručené neb aby se takového práva nabylo, na př. při odvodu k vojsku, při rekursech.

δ) Bez kolku jsou též listy matriční, žádají-li jich lidé, kterým dáno *úřední vysvědčení o chudobě*, aby na soud ve vlastní záležitosti sporné směli podávati spisy nekolkované.

Na každém bez kolku vydaném listu matričním náleží na hořejším kraji výslovně napsati, k jakému se vydává účelu (anebo, kterým dopisem úředním zaň bylo žádáno), a odevzdávají-li se ne přímo úřadu, ale osobě soukromé, napsati i jméno té osoby, která listu použije k účelu jmenovanému***).

c) List matriční shoduje se úplně se zápisem v matrice †), opatřuje se vlastnoručním podpisem farářovým a přitisknutou

*) Tarifová položka 44. a) 117. n.

**) Vynes. mín. vnitra 15. června 1878 č. 9.036. Vynes. místodrž. česk. 9. března 1890, č. 23.832.

***) Předběžné poznámky sub 5. k poplatkovému zákonu ze dne 2. ún. 1850.

†) Vyn. minist. vnitř. záležitostí 10. května 1883 č. 1524 výslovně nařizuje, aby na listech matričních nepsala se jména jinak, nežli jak v matrice napsána jsou.

pečetí farskou; vždy také udává se číslo a list matriky, rok, měsíc a den, kdy vydán list. Za nepřítomnosti farářovy může vydávati a podpisovati matriční listy také pomocný kněz; podpisuje ale s přídavkem: Za nepřítomného faráře.

Nejlépe jest k matričním listům užívati blanketů tištěných, jakož se nyní vůbec děje; neměl-li by blanketu po ruce, píše jenom jako za kratičký úvod: Dle knihy č. . . . (narodil se — oddáni jsou — zemřel); a potom opisuje se, co v jednotlivých rubrikách zapsáno. Závěrek obvyklý jest: Dáno na faře v N. . . . dne . . .

d) Matriční listy vydávají se v té řeči, v které zapsán jest výkon li-tem dosvědčovaný. Ačkoli pak výslovným zákonem ustanoveno není, v jaké řeči matriky psáti jest, rozumí se samo sebou, že v řeči osadníkův, a kde dvojím jazykem se káže, tu že zápis řídí se mateřskou řečí člověka, jehož se týče. Bude-li se matričního listu užívati v zemi, kdež neznají jazyka toho, kterým se dle matriky píše, připojuje se latinský překlad věci podstatných. Odchyluje-li se české pojmenování místa znamenitě od německého, píše se kromě českého i německé *).

e) Vydává-li se list křestní člověku pozdějším sňatkem rodičů legitimovanému, neopisuje se poznámka o legitimaci. Zákon občanský nařizuje, aby v tomto případě se vydávalo křestní *vysvědčení* (na rozdíl od křestního *listu*), v kterém se praví, že jest dítě manželů N. N. Na tištěných blanketech nelze rozdílu toho provésti a protož třeba vysvědčení to psáti celé.

f) Vydává-li se křestní list narozenému z manželství občanského, neděje se zmínka o původu manželském neb nemanželském a dosvědčuje se, že dne . . . , narozeno a dne . . . pokřtěno jest N. dítě občanských manželů N. N. a N. N. atd. **).

Podobně srovnávají se úmrtní listy dítek v manželství občanském zplozených a manželů pouze občanských se zápisem v matrice zemřelých ***).

Byl-li zemřelému odepřen církevní pohřeb, vynechává se v zápisu, že podle řádu katol. pohřben byl a dosvědčuje se toliko: Dle knihy zemřelých . . . dosvědčuje nížepsaný, že N. N. z N., katolického náboženství . . . let starý, bytem v č. . .

*) Ordin. list buděj. 1859 č. 5., 1863 č. 9., 1864 č. 18.

**) Instr. episk. česk. od 3. června 1868.

**) Viz níže o zápisu zemřelých.

(majetník domu č. . . .) dne . . . na (udání nemoci) zemřel a dne . . . na hřbitově v . . . pochován byl.

O uzavřeném manželství občanském dává písemné dosvědčení ten úřad, na kterém uzavřeno bylo.

Ze stálé povinnosti úřední posílají faráři o cizincích:

1. *k okresním hejtmanstvím* bez odkladu se žádostí, aby na příslušné místo byly dodány:

a) pouze *úmrtní listy*: o příslušnících Belgie a Vírtemberska; o zemřelých nalezencích, choromyslných a chudých *občanech francouzských*, pakli zemřeli v některém dobročinném ústavu rakouském;

b) *křestní a úmrtní listy* o příslušnících *Bavorska*;

c) *křestní, úmrtní a oddavací listy* o příslušnících republiky *švýcarské*.

2. *K bisk. konsistoři*: křestní, úmrtní a oddavací listy příslušníků *Itálie* každého čtvrt roku, a sice dne 15. dubna, 15. července, 15. října, 15. ledna. Neměl-li farář co činiti s poddanými italskými, podává nicméně zprávu zápornou*).

Listy o cizincích k okr. hejtmanství zasýlané (diplomatické listiny) legalisují se na tomto a na místodržitelství; zasýlané prostřednictvím konsistoře legalisuje tato.

IV. Výtahy z matrik.

Výtahy neobsahují všeho, co v matrice zapsáno jest, nýbrž jen tolik, čeho třeba k určitému a bezpečnému označení *osoby*, o jejímžto narození, vstoupení ve stav manželský neb úmrtí lístek dosvědčuje, *datum*, kdy stalo se s osobou, co se o ní dosvědčuje, *místo*, v kterém tehdáž obydli měla, konečně *farskou pečeť a podpis farářův*, aneb jenom tento.

Výtahy z matrik vydávají se od úřadu farního, jako úplné listy matriční, buďto z úřední povinnosti anebo ku požádání soukromníků.

Státním úřadům a zřízencům vydávají se výtahy z matrik buďto pravidelně každý rok a spolu hromadně o mnohých osobách k účelům určitě vyjádřeným, anebo ku zvláštnímu požádání mimořádně o jednotlivých osobách.

Výtahy ze stálé povinnosti úřední a každého roku v určitý čas vydávané jsou:

*) Ordin. list buděj. 1883 str. 39.; 1884 str. 25., 1886 str. 31.

a) Každého roku na konec března podle přiřazených obcí seznam všech od 1. ledna do 31. prosince roku minulého narozených dětí, aby očkovány byly. Pokud vysvítá z domácích matrik, poznamenává se také, kdy které z nich umřelo. Seznam tento se posílá okresnímu hejtmanství.

b) Aby se mohly správně konati *přípravy k odvodu*, povinen jest duchovní správce do konce října podati obecním starostům *seznam jinochů*, kteří během budoucího roku dokonají 19. léto věku svého. Seznam tento píše se pro každou obec zvlášť; o zemřelých poznamenává se rok, měsíc a den, pokud o tom svědčí úmrtní matriky domácí.

K témuž účelu zároveň spisuje pořadem chronologickým a představenstvům obcí odevzdává seznam všech na osadě zemřelých, ale v jeho křestní matrice nezapsaných osob mužských, které by v budoucím roce byly dokonaly 19. rok věku svého.

Výtahy o narozených odevzdává starostům rodiště, výtahy o zemřelých starostům místa úmrtního.

Obojí tyto výtahy povinni jsou obecní starostové navrátiti faráři v měsíci srpnu toho roku, kterýž předchází přede vstupem sepsaných do I. životné třídy (t. j. v kterém branný povinník dokoná svůj 21. rok); duchovní správce doplňuje navrácené výtahy dle změn zatím nastalých a dodává je starostům do konce října*).

Práci s těmito výtahy a seznamy spojenou velice si usnadňuje pisatel matrik, neopomíjí-li v křestní matrice při jméně zemřelých před 24. rokem mužských osob zaznamenati den smrti, táhna se zároveň k úmrtní matrice.

c) O zemřelých mužích ku domobraně náležejících (až do plného 42. roku) zasílá se úřadu politickému výtah z matriky úmrtní, a sice o každém zvlášť hned po zapsání do knihy zemřelých**).

d) Domáhá-li se někdo, aby vojenské služby osvobozen byl, vydává duchovní správce k žádosti jeho (rodičů, příbuzných) t. zv. *archy rodinné* (Familienbögen) pod názvem: Zprávy dle křestních, kopulačních a úmrtních matrik o rodině N. N.

*) Nařiz. minist. obrany zemské 15. dubna 1889, jímžto se ve skutek uvádí zákon ze dne 11. dubna 1889 o zavedení nového zákona branného. V listech diecésních i se vzorci otištěno téhož roku.

**) Vynes. mín. zem. obrany 4. září 1888 č. 4698/770 a 4. listopadu 1889 č. 83.057.

dom . . . , v místě N. obce N. Farář jest oprávněn, žádati poplatku za vyhotovení, avšak ne více nežli 2 zl. *)

Stran kolku na tyto „Zprávy“ platí pravidlo: Činí-li se nároky na právo zákonem odůvodněné, anebo se vede rekurs proti nepříznivým rozhodnutím o žádostech práva toho se domáhajících, jsou žádosti, rekursy a přílohy bez kolku; sem náleží žádosti o dočasné osvobození od povinnosti, nastoupiti k vojsku řadovému, námořnictvu, záloze nebo zemské obraně. — Jiné žádosti ale, které domáhají se výjimečné výhody, jakouž povolití mohou dle dobrého zdání svého administrativní úřadové, na př. žádosti o předčasnou odpuštěnou (dovolenou) z důvodů rodinných (§ 27. a 40 zákona ddto. 2. října 1882, resp. § 12. a 39) podléhají kolku **).

e) Aby se usnadnily přípravné práce k odvodu vojenskému, nařídilo ministerstvo výnosem od 27. července 1870 takto: Zapsána-li do umrlčí matriky *osoba mužská před dokonáním 23.***) rokem věku* zemřelá, v křestní matrice téže fary nezapsaná, ale příslušná k některé obci mimouherských zemí, povinen jest pisatel matrik ve lhůtě 8 dnů výtah z knihy zemřelých do rodiště této osoby zemřelé poslati tomu, kdož tam vede matriky; leží-li rodiště toto v jiné korunní zemi nebo náležel-li zemřelý k jinému vyznání, posílá se výtah ten prostřednictvím politického úřadu. V křestní matrice, tu kdež osoba nyní již zemřelá zapsána jest, zaznamenává se v rubrice „Poznamenání“ místo a den úmrtí jejího, a záznamka se táhne k obdržené zprávě, kteráž se v registratuře ukládá. — Nemohl-li by zapisovatel pohřbu nijak nabyti jistoty o rodišti zemřelého, jsou k požádání jeho povinni úřadové političtí, aby se pomocí svou jemu propůjčili †).

f) Jména *dětek z nemanželského lože* narozených oznamují se po každém takovém zápisu aneb aspoň čtvrtletně zasílá se společný seznam všech nemanželských, za minulého čtvrtletí narozených a na živu jsoucích dětí okresnímu soudu, poněvadž tento jim ustanovuje poručníka.

*) Viz ordin. list buděj. r. 1869 str. 235.; Borový, sloh církevní str. 216. a 217.

**) Vynes. místodrž. morav. 11. ledna 1886, v diecésním listu brněnském.

**) Dle zákona nyní platného jest počítati do 24. roku.

†) Ordin. list buděj. 1870 str. 125.

g) Aby soudní úřadové provést mohli *vyjednávání pozůstalosti* po zemřelých, povinen jest duchovní správce každý rok předkládati seznam osob v roce minulém zemřelých. Seznam ten má pět rubrik, a sice: běžné číslo, jméno a obydlí zemřelého, den úmrtí, věk; poslední rubrika udává neplnoleté děti zemřelého. — Poněvadž pak na okresním soudu všechny úmrtní lístky se předkládají prve nežli faráři odevzdány byly a tam se podle nich jména zemřelých zapisují: nežádají obyčejně úřadové seznamů takových leč jenom o zemřelých otcích; v těchto seznamech jest udání jmen a věku pozůstalých dětí věc nejvíce důležitá.

h) Čtyřikráte do roka, a sice dne 1. dubna, 1. července, 1. října a 1. ledna *) zasílá duchovní správce úřadu politickému *populační tabelky*. Jsou to statistické přehledy o všech v uplynulém čtvrtletí narozených, oddaných a zemřelých; tištěné formuláře dodávají političtí úřadové.

V týchže lhůtách a zároveň s populačními tabellami povinen jest farář podávati úřadu politickému výkaz o dětech za minulého čtvrtletí legitimovaných **).

Žádá-li soukromá osoba výtahu z matriky jménem úřadu veřejného, může ho farář vydati jenom když vykázati se může žadatel písemným dosvědčením téhož úřadu, že doručiteli vydán býti může z úřední povinnosti výtah matriční; na lístku pak určitě se označuje datum úředního rozkazu či požádání toho.

Výtah ku požádání veřejných úřadů může míti formu obyčejného úředního dopisu; formě této dává se přednost, kdykoli se výtah, svědčící o jedné osobě neb rodině a dávaný z povinnosti úřední, doručuje osobě soukromé; účel opatrnosti této jest, aby se výtahu nemohlo užívatí snad ještě k jiným účelům.

Výtahům z úřední povinnosti rovnají se výtahy žádané od lidí, kterým dáno úřední vysvědčení chudoby, aby na soudním jednání ve vlastní záležitosti sporné všechny spisy podávati směli bez kolků.

Úřední (a nekolikované) výtahy *k účelům školním* vydávati se mohou jen ku požádání *úřadů školních*, a zejména *místní rady školní*, kteráž jich potřebuje, aby sestaviti mohla seznam dětí školou povinných a ku správnému vedení matriky školní.

*) Vynes. minist. 31. ledna 1876 č. 610.

**) Nařiz. minist. vnitřn. záležitostí 11. dubna 1886.

Vydává-li se výtah podepsaný neb i farskou pečeti opatřený, avšak nekolkovaný, platí o dotčení úředního přípisu. pak o vyznačení účelu, k němuž výtah bude sloužiti, a rovně také osoby, které (pro kterou) se vydává, totéž ustanovení, jako výše dotčeno jest o listech matričních.

Nekolkované vydávají se výtahy matriční *úředníkům a služebníkům státních železnic*, potřebují-li jich, aby z podpůrné pokladny obdrželi příspěvek na výživu nového člena rodiny anebo za výlohy pohřební.

Všecky výtahy matriční, ježto se vydávají *osobám soukromým* (kromě případů posud vyčtených), podléhají kolku 50 kr., ovšem jen jsou-li zhotoveny a vydány v té formě, která je listinami právoplatnými činí, zejména *opatřeny-li jsou pečeti farskou a podpisem farářovým, aneb aspoň tímto*.

Případy, ve kterých soukromníkům třeba jest výťahu z matriky, zvláště jsou: chce-li někdo si opatřiti domovský list, knížku pracovní neb čeledínskou, chce-li přijat býti do nemocnice, jde-li rodičům neb poručníkům o průkaz. že dítě již dosáhlo 14. roku a ze školy propuštěno býti může, ač matrika školní jinak svědčí. — Nechať v těchto nebo jiných případech žádají soukromé osoby za výtahy podpisem farářovým opatřené buďto jen k užívání soukromému, anebo aby se jimi na úřadě vykazaly, vždy třeba jest kolku. Osoba soukromá jest tu každý jednotlivec, jsou i všickni funkcionáři, kteří nezastávají *úřadu* státního, a tedy též advokáti, notáři, správcové škol. Samosprávné úřady okresní a obecní jenom zřídka by mohly žádati výtahů z matrik, aby jich užívaly ve vlastním úředním zájmu; vydávají-li domovské listy, pracovní a čeledínské knihy, nejsou oprávněny matričních výtahů žádati úřední cestou, ale strana sama povinna jest předložiti výtahy z matriky křestní, aby její věk mohl správně udán býti *).

Výtah z matriky neopatřený farskou pečeti ani podpisem farářovým nepodléhá kolku, ovšem ale také nepovažuje se za listinu veřejnou a důkaznou. Ano i s podpisem farářovým mohl by se vydati výtah nekolkovaný, když by se na něm výslovně napsalo, k jakému účelu se vydává, a také jméno osoby, která jeho užívati chce **).

*) Výnos min. fin. 3. října 1885 č. 29.800.

**) Výnos místodrž. štýrského ve srozumění s fin. zemskou direkcí, ze

V. Vysvědčení, potvrzování, zprávy úřední.

a) *Vysvědčení o mravech* (o zachovalosti), třeba-li někom předložit je na úřadech církevních, vydává jenom farář; třeba-li někomu vykáhati se jím na úřadě civilním, vydává je obecní představenstvo, farář pak je ztvrzuje farskou pečeti a podpisem, vydáno-li osobě katolické a není-li obecně povědoma nezachovalost člověka, o kterém svědčí.

b) *Vysvědčení o chudobě neb nemajetnosti* vůbec vydává obecní představenstvo; ztvrzení farářovo není podmínka jeho platnosti, leč jenom příkládá-li se ku žádosti za osvobození od platu školního na středních školách.

Vydávati někomu vysvědčení o neštěstí a chudobě, aby žebрал po domech a místech, zapovězeno jest a vydavateli hrozí se pokutou *).

Jenom farář může platně vydati chudobné vysvědčení, jehož někdo žádá na ten cíl a konec, aby sobě vymohl „právo chudých“ na soudu t. j. bezplatného přítele právního a osvobození od kolků v rozepři právní, kterouž vede anebo vésti zamýšlí, anebo vůbec k účelům, při kterých státní pokladna neb jiný pod dozorem státu se nacházející fond něco tratí **). Vysvědčení toto může dáno býti člověku, který ze svého jmění movitého či nemovitého, z důchodu ročního (renty) nemá příjmu většího anebo službou či prací nevydělá více, nežli v jeho bydlišti obnáší obyčejná mzda nádennická

Podobně třeba jest chudobného vysvědčení od faráře tomu, kdo k císaři podává prosbu za dar z milosti.

c) Duchovní správce dosvědčuje podpisem svým a farskou pečeti na podané jemu kvitanci, že posud na živu jest osoba (vojenská neb civilní), které se z veřejných pokladen vyplácí pense anebo nějaký plat z milosti; podobně podpisuje kvitance kooperátorův a kaplanů z náboženské matice placených. Kvitance patentálních, pensijních a zatímných *invalidů* ztvrzuje duchovní správce až když potvrzeny jsou od představenstva obecního. — Vynesení minist. vnitř. zálež. ze dne 21.

dne 28. listop. 1887 č. 24.494, jakožto úřední odpověď k dotazu bisk. ordinariátu sekavského. — Srovn. Časop. katol. duchov. 1888 str. 321. „Výtahy z matrik farských“.

*) Zákon ze dne 10. května 1873 v říšsk. zák. č. 108.

**) Vládní cirkulář 1. září 1840; vynes. minist. vnitřn. záležitostí 25. listopadu 1866; vynes. místodržít. česk. 17. března 1878 č. 13.586.

března 1872 nařizuje, aby duchovní správce dávali vysvědčení ta jen osobám, o kterých na jisto vědí, že jsou živý a skutečně v té obci a na jejich osadě se zdržují*). I té opatrnosti šetřiti jest, aby kvitancí takových nepodpisoval o několik dní dříve, nežli se na berním úřadě vyplácí**).

d) Zemřel-li patentální *invalida*, dodává se patentální listina duchovnímu správci, kterýž ji pérem na kříž přeškrťává, rok, měsíc a den smrti na ní zaznamenává a bez odkladu obecnímu představenstvu zasílá, kteréž povinno jest odevzdati ji okresnímu hejtmanství, aby odtud dodána byla příslušnému velitelstvu okresu doplňovacího.

e) Z úřední povinnosti oznamuje se na příslušných místech smrt osadníků, kteří z fondů veřejných pensi nebo dar z milosti brali. O zemřelých kněžích, kteří z fondu náboženského služné anebo pensi měli, oznamuje se skrze vikariátní úřad konsistoři a spolu zasílá se úmrtní list a platebný arch; zároveň dává se zpráva přímo okresnímu hejtmanství. — O světských osobách *civilních*, požívajících pense nebo daru z milosti, oznamuje se úmrtí a zasílá se úmrtní list i platebný arch okresnímu hejtmanství. Při smrti *vojenských gážístů* (důstojníků a kdo jim za rovny se kladou) c. k. vojska a námořnictva na odpočinku anebo „mimo službu,“ pensistů bez charakteru vojenského, osob podělovaných z vojenské pokladny darem z milosti, sustentací, provisí, alimentací neb almužnou, vdov nebo sirotek po vojínech, povinen jest prohledatel mrtvých na úmrtním lístku také poznamenati, že zemřelá osoba požívala platu z vojenských pokladen, a pisatel matrik bez odkladu zasílá úmrtní list *představenstvu obecnímu*, kteréž jej odevzdati povinno jest okresnímu hejtmanství. Táž povinnost ukládá se prohledateli mrtvých, pisateli matrik a obecnímu představenstvu při smrti osob, kterým výživné nebo dar z milosti vyplácela pokladna zemské obrany***).

f) Byla-li na osadě oddána *osiřelá dcera* po státním úředníku neb vojínovi, která posud dostávala podporu z veřejné pokladny, povinen jest duchovní správce oznámiti to politickému okr. úřadu; podobně když by osiřelému dítěti takovému

*) Ordin. list buděj. 1872 str. 41.

**) Borový, Sloh církevní str. 228.

***) Vynes. minist. vnitra a osvěty 16. června 1882 č. 14.707. — Ordin. list buděj. 1882 č. 18.

jakýmkoli způsobem zaopatření se dostalo. — Provádala-li se *vdova* po úředníku státním, oznamuje to duchovní správce podobně, nechať posud požívala nějaké pense, podpory a t. p. aneb nepožívala. V oznámení tomto se udává jméno a stav muže zemřelého, jméno, stav a bydliště muže druhého.

g) O všech osobách učitelských, které z českého pensijního fondu učitelského berou pense anebo příspěvky na vychování, zasílají jest úmrtní a, pokud se týče, oddavací listy v každém jednotlivém případě okresní školní radě bez průtahu *).

h) Zvláštní statuta nebo dávná praxe ukládají v některých diecésích duchovnímu správci za povinnost, v určitém čase oznamovati konsistoři jisté případy a změny na osadě, na př. uzavřená smíšená manželství, zamýšlená nebo již uzavřená civilní manželství a t. p.

VI. Chování u zřejmosti a bezpečnosti.

1. Aby se písemné úřadování farské u zřejmosti (v evidenci) chovalo a také aby farář věděl, co k žádosti anebo rozkazu veřejných úřadů vykonati jest, vede se na každé fáře *jednací protokol* neb *denník*. V tomto se poznamenává podstatný obsah (předmět) každého spisu, který od úřadů zeměpanských, patronátních, duchovních.... faráři dodán byl; v jiné rubrice naznačuje se, jak a kdy bylo učiněno dle žádosti neb rozkazu. — Na každém úředním spisu, jenž faráři dodán byl, poznamenává se den, kdy na faru došel. (Praes. dne....)**)

Podobně zase všechny úřední spisy, ježto farář vydává úřadům aneb soukromníkům (zprávy, odpovědi, žádosti, listy matriční, výkazy atd. úřadům, manželské ohlášky, matriční listy soukromníkům...) zapisují se do denníku, že vydány byly, komu a kdy. — Vydávané a přijaté spisy počítají se v jednacím protokolu po řadě až do konce roku; číslo, pod kterým jest vydaný spis úřední poznamenán v jednacím protokole, píše se také na první straně spisu samého (nahore v rohu) a slove číslo podavací (Numerus exhibiti).

2. Všeliké listiny a spisy, ježto se vztahují k právům kostela, beneficia, osady anebo vůbec k duchovní správě, uklá-

*) Vynes. zem. šk. rady 13. října 1888 č. 30.854.

**) Viz Borový, Sloh církevní, str. 284.

dají a chovají se na místě bezpečném ve zvláštní skříni; uschované na společném místě listiny a spisy tyto nazývají se *archiv a registratura*.

Archiv jest ve vlastním svém významu sbírka listin památných a důkazných, ježto se vztahují k právům a povinnostem fary, jakož jsou: Zřizovací listiny (*instrumentum erectionis*), listiny o dalším nadání fary neb kostela, kupní listy, darovací listy, bully a jiné listy papežské o privilejiích farnímu chrámu propůjčených, urbáře, popsání hranic osady, farských a kostelních pozemků atd. Listiny druhu toho se chovají buďto ve skříni zvláštní anebo jest pro ně ustanoveno oddělení té skříně, v kteréž se vůbec listiny a spisy všechny chovají. Scházejí-li některé důležité listiny takové, povinen jest duch. správce ohlédnouti se po nich, zdali by buďto v originálu někde nalezeny býti mohly anebo by pověřený opis dostati lze bylo z originálu u bisk. konsistoře, u pa'rona, u místodržitelstva atd. -- Všecky listiny archivové třeba jest ve zvláštním inventáři zaznamenati, aby v čas potřeby snadno nalezena býti mohla jedna každá.

Sbírka ostatních na faře chovaných a k vlastnímu archivu nenáležejících listin a spisů slove *registratura*, kteráž jest tak upravena, že spisy k jednomu předmětu se vztahující mají své určité přehrady, a tyto zase čísla anebo písmeny se označují a *Rubriky* slovou. Jednotlivé, v jistou rubriku náležející listiny a spisy skládají se buďto za celý rok, buďto za kratší nebo delší dobu, až jich přiměřený počet jest, že by svázány býti měly v jeden svazeček (*fasciculus*) Každý spis jednoho svazečku dostává číslo běžné, celý svazeček obaluje se čistým listem a na tom se zapisuje, do které rubriky svazek náleží, kolikátý v té rubrice jest a kolik čísel obsahuje. K rubrice, svazečku a jeho číslu táhnou se poznámky v matrikách o dosažené dispensi k platnému manželství, o svolení biskupa k uvedení nekatolíka do církve atd. *)

Aby žádné důležité listiny, kteréž do archivu neb registratury náležejí, na zmar nepřišly, třeba jest po smrti faráře všechny farské knihy a úřední spisy od pozůstalosti oddělit, v seznam uvésti a odevzdati duchovnímu komisaři, kterýž ustanoven jest, aby je přijal, dáváje zároveň obdržecí list tomu, od něhož je přijal. Komisař takový (bisk. vikář aneb jiný kněz) hned k prvnímu spisování pozůstalosti pozván bývá, aneb aspoň

*) Viz Borový, l. c. str. 286.

náleží, aby mu spisy a knihy farské co nejdříve odevzdány byly *).

§ 24. Povaha i směr působení pastýřského.

Duchovní pastýřové povinni jsou lid pro nebe vychovávat, mrav a život křesťanský pěstovat. Aby vážný úkol tento zdárně řešiti mohli, jest nade všecko jiné třeba, aby sami všemu lidu za vzor křesťanského života byli, vážnosti, důvěry a lásky osadníků požívali; jen takto zajisté očekávati lze tu poslušnost a ochotnost, bez kteréž kázeň a mrav dobrý se ujmouti a upevniti nemůže.

Pastýřská činnost sama může prospěšna býti, jest-li všecken způsob a rozsah její zcela přiměřen vychovatelskému rázu a účelu jejímu. Poněvadž dosažení účelu toho nesnadno jest již pro porušenou přirozenost lidskou samu, lze jen od vytrvalé, horlivé, obětavé činnosti nadíti se prospěchu. A poněvadž kromě obtíží obecných naskytají se ještě zvláštní, ježto vyplývají ze zvláštní povahy osob, z nepříznivých poměrů časových a místních: jest duchovnímu správci rozvahy, opatrnosti, vyspělé moudrosti třeba. Rozvaha, opatrnost, moudrost předpokládá ustavičnou ostražitost a bdělost, dobrou znalost lidí a poměrů, znalost podnětů ke zlému a rozmanitých nebezpečností, ježto životu křesťanskému hrozí. Horlivost a opatrnost ohlíží se po zvláštních a nad jiné potřebných prostředcích a používá všech okolností se naskytajících za pomůcky, ježto by něčím k účelu přispívaly, snahy pastýřovy podporující.

Vedle toho se poznávají za podmínky a čelné body činnosti pastýřské čili vychovatelské: Vzorný život a příkladné obcování pastýře; vážnost, důvěra a láska lidu k němu; horlivost a opatrnost; znalost osady, lidí a životních poměrů, obecných a zvláštních nebezpečností křesťanského mravu a života; znalost a užívání přiměřených pomůcek a prostředků, aby se budila katolická uvědomělost a horlivost věřících.

*) Ordin. list buděj. 1854 str. 182.

§ 25. Vzorný život a příkladné obcování pastýře.

I. Neúhonný a vzorný život vůbec.

Na pastýře a vůdce věřících náleží, aby vyučoval mravům a cnostem křesťanským ne slovem toliko, ale také, a to zvláště skutkem, jsa příkladem stádu ze srdce *).

Neúhonný život kněžstva osadního jest všemu lidu nejjasnější výklad přikázání božích, nejmocnější, protože viditelný důkaz pravdy křesťanské. Kde kněžstvo životem svým potvrzuje před očima všech, že samo za pravdu božskou má, čemu vyučuje a co dle úřadu svého koná, — tu i nepřátelům pravdy křesťanské nesnadno jest, aby posměchem, utrháním a pomluvou působení katolické církve podřývali, náboženství zlehčovali, království boží v myslech a srdcích lidu křesťanského podvraceli. A protož každému pastýři věrnému na tom záleží, aby vniternou svoji cnost viditelným příkladem ukazoval pro vzdělání lidu věřícího a pro slávu boží. Pastýř věrný dbá, aby veškerý život jeho nejen podle pravdy křesťanské zřízen byl, ale i před lidmi se tak jevil, že by nikdo nemohl skutkův a jednání jeho uváděti v podezření anebo je na zlé vykládati. Kněžím obzvláště praveno jest: „Tak svěť světlo vaše před lidmi, ať vidí vaše skutky dobré a slaví Otce vašeho, jenž jest v nebesích“ **). Kněžím na osadě ustanoveným obzvláště náleží stále na mysli míti slova sv. Pavla, že sluší opatrovati dobré netoliko před Bohem, ale i před lidmi ***), aby nebyla haněna služba jejich †), a ten, kdož protivník jest, aby se zastyděl, nemaje co zlého mluvíti o nich ††).

Při duchovním pastýři nemůže postačiti jen obyčejná zachovalost, ale nezbytně třeba jest, aby život jeho vynikal nad obyčejnost, poněvadž postaven jest za světlo své osadě †††), za vůdce, jehož by věřící bezpečně následovati mohli ††††). Zachovalost jen obyčejná sotva na vždycky neb na dlouhý čas

*) 1. Petr. 5, 3.

**) Mat. 5, 16.

***) 2. Kor. 8, 21.

†) Tamže 6, 3. 4.

††) Tit. 2, 8.

†††) Mat. 5, 14.

††††) *Tantum debet actionem populi actio transcendere praesulis. quantum distare solet a grege vita pastoris*. S. Gregorii Regula pastoralis P. II. c. 1.

obstojí, a třeba by neklesla nehlouběji, klesá jistě ve hříchy, z kterých osadě pohoršení pochází. „Veliká pohoršení zpustlých kněží ani tolik neškodí mravům lidu, jako zlé příklady těch, kteří neupadli na stupeň nejnižší. Oněmi zajisté pohrdá každý, nikdo se jich příkladem nezaštituje; menší však příklady zlé, spatřují-li se na kněžích v mnohém ohledu dobrých, snímají se hříchu známku hříšnosti, každý se k nim za oprávněna považuje, protože i na kněžích je spatřuje“ *). A běda-li každému člověku, skrze něhož pohoršení přichází, kterak teprve duchovnímu pastýři, jehož příklad ukazoval cestu hříšnou těm, kterým postaven jest za vůdce na cestě dobré **)!

Pro velikou důležitost příkladného života kněží uznala toho církev již v nejstarších dobách pilnou potřebu, aby do podrobná předeepsala pravidla o počestném životě a obcování kleriků svých, a učitelé duchovního života vynakládali všecken důvtip svůj a všecku svou výmluvnost na to, aby užitečnosti pravidel a zákonů těch dokazovali a kněžstvo ku svědomitému jich ostříhání vzbuzovali. Nejpřednější *účel zákonů* o počestném životě a obcování kněžstva jest, aby jednak byly *za ochránce* a *vůdce* nezkušenému a slabému, kterýž i bez úmyslu sejíti může na cestu záhuby, poněvadž nezná povahy a velikosti nebezpečství, — jednak *za poučení* a *návod*, kterak by se vniterná svatost jeviti měla, aby co nejvíce možná bezpečna proti podezření a pomluvě byla. skutečně sloužila ku vzdělání lidu a oslavě Boha. Jen s toho stanovíště náleží tyto zákony posuzovati, a kdo je tak posuzuje skutečně, nebude v nich spatřovati pedantismu ani zbytečného obmezování svobody.

Nejčelnější a podstatné kusy zákonův o počestném životě a obcování kněžstva mají na zřeteli zachování a příklad čistoty, středmosti, štědroty, vnější důstojnosti a vážnosti. Písmeno zákona může se měniti a také se mění dle povahy časův a společenského života; účel a duch jejich pak zůstává tentýž, a protož i nikdy neupustí od toho církev, aby obcování a život kleriků svými zákony pořádala. Pro kněžstvo církevní provincie pražské p atí za nejbližší pravidlo ustanovení sněmu pražského

*) Dubois, Le saint prêtre, Partie II. chap. 13.

**) Nullum puto, fratres charissimi, ab aliis majus praejudicium (křivda, pohanění), quam a sacerdotibus tolerat Deus: quando eos, quos ad aliorum correctionem posuit, dare de se exempla pravitatis cernit; quando ipsi peccamus, qui compescere peccata debuimus. Greg. Magn. in evang. hom. 17.

od r. 1860.*), kdež obzvláště se připomíná každému knězi, že mu nejen přísně zakázáno jest všeliké zacházení se ženštinami jakkoli podezřelými, ale že vůbec povinen jest vyhýbati se všemu zbytečnému a častému obcování s druhým pohlavím, poněvadž jinak nelze aby zachována byla také čistoty pověst, třeba by nemožno nebylo zachovati čistotu samu. Další ustanovení o zábavách, návštěvě hostincův, o kněžském oděvu atd. daleka jsou všeliké přísnosti nepotřebné a spokojují se věcmi, kterých nezbytně třeba jest, aby kněz nepřestal býti učitelem mravnosti a slušnosti křesťanské, ve všech věcech vydávaje sebe samého za příklad dobrých skutků**).

II Soukromý život duchovního správce.

Obecná povinnost života příkladného, která kněze vůbec váže, nabývá při kněžstvu osadním zvláštní důležitosti, poněvadž osadníkům stále na očích jsou nejen při skutečném konání úřadu svého, ale také v občanském životě společenském i soukromém. Protož i církevní zákonové o počestném životě a obcování kněžstva předpisují do podrobná způsob života kněží osadních, nepomíjejíce ani příbytku, stolu a čeledi jejich; oni zajisté postaveni jsou, aby lid k osadě přidělený měl na nich vzor nejen mravů křesťanských vůbec, ale i vzor křesťanské domácnosti a těch cností, bez kterých nemůže ostáti základ křesťanské vzdělanosti a křesťanského řádu, rodina***).

Obzvláště farnímu duchovenstvu řečeno jest: „Ve všech věcech sebe samého vydávej za příklad dobrých skutků, v učení, v neúhonnosti, vážnosti.“ A protož náleží faráři a pomocníkům jeho při všelikém jednání a v celém životě pečlivě se opatrovati, aby nikomu a zvláště ne slabým a mdlým a mládeži nebyli na pohoršení, ale každý aby bezpečně kráčet mohl za duchovním pastýřem svým. — Ve vnějším chování a ve způsobech života společenského dovede se pastýř udržeti v náležité míře, nezapomíná-li, že jest duchovním otcem osady a že tedy sluší, aby osadníci na něm neznamenalí a nespátkovali, co by vážnosti otce duchovního a „staršího“ v církvi odporovalo

*) Tit. I. cp. 7. 8. str. 20—26.

**) Tit. 2, 7. S. Gregorii Liber regulae pastoralis P. I. c. 1. Srovn. Aichner I. c. §§ 68—72.

***) Conc. Trid. sess. XXII. c. 1. de reform. XIV. prooem. et c. 6. de ref. XXIII. c. 14., XXIV. c. 12., XXV. c. 1.

Poněvadž pevný základ života jest dobré, *svědomité užívání času*, moudře vyměřený pořádek v obyčejných pracích a v každodenním zaměstnání, jest důležitá věc i pro veškerý úřad duchovní zprávy i pro vzdělávání lidu příkladem duchovního správce, aby určitý pořádek ve svém každodenním životě zachovával, maje čas svůj tak rozdělený, aby jistá hodina věnována byla modlitbě soukromé, určitá hodina službám božím ve chrámě a jiným povinnostem pastýřským, jistá doba dne zase studiím a čtení, jiná nezbytným starostem domácím a potřebnému zotavení. Pevného a svědomitě zachovávaného pořádku každodenního života jest osadnímu duchovenstvu zvlášť velice potřebí. Neboť úřadování jeho není takové, aby každého dne určitý počet hodin vyplňovalo a zahálčivému plýtvání časem samo zabraňovalo; není-li kněz sám sobě zákonem přísným o svědomitém užívání času, snadno se děje, že studiím a vážnému čtení víc a více odvyká, ustranění a samoty nemiluje, všecken čas na řeči a zaměstnání neužitečné obrací, povolání svému se odcizuje a na cesty záhubné zachází.

Za věc náležitou samo se dává poznati, aby *dům farní* a obyvatelé jeho byli za vzor všem domům a obyvatelům na osadě. Farář neměj v domácnosti své za čeleď leč jenom lidi zachovalé a počestné; zvláště pak přísně nařizují zákonové církevní, aby farářové správu domácnosti své poroučeli jen osobám, které požívají dobré pověsti věku již dospělejšího, mravny a skromny jsou. Všickni obyvatelé domu farního buďte svou nábožností a mravností za příklad všem ostatním téhož věku, stavu a povolání; jiných neměj hlava osady ve svém domě a zvláště ne takových, které by jemu aneb jeho spolubratru příčinou pádu snadno býti mohli.

V hospodaření s obročím a v nevyhnutelném pečování o věci potřebné k životu vezdejšímu budiž farář za vzor příčinnivosti a spořivosti křesťanské, ale také za živé naučení, že „jednoho jest potřebí“ *); každému aby zřejmo bylo, že pastýř osady hledá nejprve království božího a spravedlnosti jeho **) i sobě i svěřencům svým. — Dům farní budiž sídlo pořádku a čistoty, slušné, ač nikoli nádherné úpravy, dům pohostinnosti, avšak ne hodování a kvasů, ani zase dům lakotnosti a hnusného skrblictví ***).

*) Luk. 10, 41.

*) Mat. 6, 33.

***) Conc. Trid. Sess. XXIV. c. 12.. XXV. 1. a 8. de reform.

Kněz úřadu a stavu svému věrně oddaný, cti své osobní a všeho stavu duchovního dbalý nesnadno může zbohatnouti anebo příbuzenstvo své obohatiti, poněvadž i svědomí jej zavazuje i láska pudí, aby důchody z úřadu a beneficia plynoucí vynakládal, kromě svých potřeb na živobytí stavu přiměřené, k účelům těm, ku kterým ustanovena jsou nadání zbožná vůbec, a tedy na výživu chudých, na podporu církevních a vůbec veřejných potřeb a důležitostí.

Kněz, který na osadě zbohatnul, příbuzné obohatil, anebo až pozemků nakoupil, bývá předmětem nenávisti a závisti, poněvadž osadníci se domnívají, že oni k bohatství neb obohacení tomu s valnou částí bezděky přispěli *).

Moudrý kněz pamětliv jest mnohonásobné zkušenosti, že málo kdy se příbuzným opravdu prospělo penězi duchovních osob a že po smrti kněží pozůstalost po nich obyčejně se dostává do rukou nepravých, že mezi dědici povstávají sváry a rozepře, že nepřátelům víry a kněžstva pozůstalé po kněžích bohatství slouží za vítanou příležitost, aby podezřívali a zlehčovali všecko kněžstvo. Ze zkušeností takových naučení bera, za cíl života i kněžství svého neklade shromažďování statku, ale čeho na živobytí přiměřené stavu svému nepotřebuje, z toho rád udílí domácí chudině a vynakládá na dobré účely veřejné i k vůli těmto samým i pro čest duchovního stavu. Že však nicméně opatrnost i potřeba káže, aby nějaký statek vezdejší měl, pořizuje o něm *psanou poslední vůli* záhy, aby se zabránilo zlořády a pohoršení, ježto vždy povstávají po smrti kněze, který závětem neustanovil o jmění svém, třeba jen skrovném. Změny a dodatky (kodicilly) vždy volno jest mu činiti, a protož, při nejistotě života lidského, nemůže nikdo příliš záhy ustanoviti o statku svém.

Zásady, kterými se řídí kněz u věci této, shledávají se v kanonickém rozeznávání majetku kněžského na majetek *dědičný* (bona patrimonialia), *jako dědičný* (quasi patrimonialia) t. j. nabytý nepovinným přičiněním aneb uskrovněním potřeb životních (industrialia, parsimonialia) a *pošlý z beneficia*. S dědičným a dědičnému podobným majetkem může kněz naložiti po své vůli svobodně **). Co z úřadu a beneficia církevního pochází, povinen jest ustanoviti k účelům zbožným (ad causas pias),

*) Dieulin. Le bon cnré I. chap. X.

**) Decr. Greg. IX. lib. 3. tit. 26. de testamentis c. 9. et 12.

mezi nimiž podle odvěké nauky a praxe církevní stojí na místě prvním podpora chudých a ubohých, ku kterýmž ovšem i chudí příbuzní náležejí, ústavů církevních a dobročinných vůbec.

Zemřel-li kněz nezanechav pořízení o svém majetku (ab intestato). náleží dle civilního práva rakuského třetina kostelu, k němuž byl naposledy přidělen, třetina chudým a třetina příbuzným *).

III. Svornost kněží na osadě.

Kde na osadě vedle faráře ještě jiní kněží ustanoveni jsou v duchovní správě, potřebí jest nevyhnutelně, aby se bratrsky milovali, sebe vzájemně podporovali, v dokonalé svornosti a v jednom duchu veliký úkol svůj konali; aby o cíli, o překážkách, prostředcích a způsobu své činnosti se dohodli a spojenými silami o jeden velebný cíl se snažili. Vše dobré na těch osadách se daří, kde duchovenstvo v lásce a jednom duchu své dílo koná, a zase nesmírné škody pocházejí z toho, když každý pro sebe jest a působí, nebo jeden druhého dílo podezřívá, tupí a kazí, poddávaje se nízké žárlivosti a závisti. Také činí se ujma veliká dílu pastýřskému, pakli některý ze spoludělníků na jedné osadě nebo vůbec některý kněz v okrsku farním dává příklad zlý. A proto náleží faráři pro spásu osadníkův o to dbáti, aby jen dobří kněží vedle něho stáli a působili; nad mladšími spolubratry bez pánovitosti a po bratrsku bdíti, také o ně péči pastýřskou vésti, chybují-li, je napomínati askavě a káratí, ano i domáhati se odstranění jejich, nemůže-li slovem svým u nich poříditi.

O vzájemném poměru faráře a kněží pomocných nařizuje církevní sněm pražský: „Kooperátoři buďtež toho pamětlivi, že jim nepřísluší řádná pravomoc nad osadou. Protož nenáleží jim osobovati si právo, aby o něčem nařizovali a rozhodovali, co sluší v úřední obor farářův, ani zaváděti nové věci důležité, neschválil-li jich prve farář. Poněvadž pak náleží, aby pomoc, kterou faráři svému jsou povinni, k témuž cíli se nesla, ku kterému správa duchovní směřuje: sluší, aby ve skromnosti a šetrice zralejšího soudu farářova pronášeli, co by koli za potřebné či prospěšné pokládali, anebo když by se tak lépe vidělo, své zdání předložili biskupovi nebo vikáři venkovskému na uvá-

*) Srovn. Aichner, Compendium § 228. Borový, Sloh církevní str. 385.

ženou, nikterak ale jim nesluší novoty podnikati, dokud by zákonná vrchnost o věci nerozsoudila. Vědouce pak faráři, že kooperátoři jen kanonickou poslušnost jim dlužni jsou, nebudou jim velet, co by zákonům církevním, předpisům liturgickým anebo ustanovením diecésním odporovalo“.

„Poněvadž farářův i kaplanů práce na spásu téhož stáda se vynakládají: buďtež pastýřové svým přátelstvím vzájemným všemu lidu za poučení a povzbuzení k dobrému. I panuj mezi nimi stálý pokoj a láska dokonalá; buďtež sobě na vzájem za povzbuzení k dobrému, vzájemně se podporujte a ctěte; nemějte při nich místa závistivá řevnivost u věcech svaté služby se týkajících, ale snášejte se vespolek v lásce, usilující zachovávat jednotu ducha ve svazku pokoje. Pamětlivi buďte kooperátoři, že za farářem stojí v úřadě, věku i zkušenosti; a protož uctivost, kterou farářům jsou dlužni, láskou synovskou jim prokazujte a svým chováním zjednati jim dbejte uctivost, lásku a důvěru také u jiných. Faráři pak buďte laskavi a přívětivi na pomocníky své, o kterýchž jim povědomo, že ozdobeni jsou kněžstvím Kristovým a účastenství mají v téže práci a žni, co faráři. Farářům sluší, aby mladším kněžím pomocni byli svojí radou, ne dosti ještě zkušené aby postupně správě duší a celého úřadu farního učili, jich sobě upřímně vážili a všemi způsoby dbali, aby náležitě byli ctěni také od jiných a zvláště od obyvatelů domu farního.“ — Chtěje pak předejiti všeliký podnět k nesvornosti a sporům. obnovuje týž sněm zákony v českých diecésích platné, jimiž nařizuje se, aby mezi farářem a pomocnými kněžími bratrská smlouva se učinila a sepsaná skrze vikáře venkovského spolu s jeho dobrým zdáním biskupovi předložila. Jakmile učiněná smlouva došla potvrzení, postarati jest se faráři o tři stejnopisy, z nichžto pak jeden u biskupské konsistoře, jeden na vikariátním úřadě a jeden v archivu farním se chová. Konečný cíl této smlouvy jest, zabrániti, aby jeden ze spoludělníků nebyl prací přetížen, a kde několik pomocných kněží jest, tu aby práce dle slušnosti a práva se rozdělila; v ní také udává se, čeho farář poskytnouti může na slušnou výživu mladšího spolubratra svého z důchodů farních. Všude zachováti jest pravidlo, aby kooperátoři v domě farním bydleli a společný s farářem stůl měli; jen se svolením biskupovým mohlo by se pro důležité příčiny od pravidla toho ustoupiti.

Obapolná uznanost a skromnost jedině zabrániti může, aby pro věci vezdejší nepřišlo mezi farářem a pomocníky jeho

ke sporům pohoršlivým, jichž následek bývá u nich samých omrzelost a nespokojenost, v duchovní správě zmatek a mnohá škoda *).

Nalézají-li se na osadě kněží v duchovní správě neustanovení nebo klášter, konvent a t. p., sluší duchovenstvu farnímu upřímně se vynasnažiti, aby v pokoji a přátelství s nimi žilo, rozepří všelikých se vystříhalo, poněvadž by sice lidu pohoršení se dávalo a duchovní prospěch osady škodu by bral. Nahodilo-li se nějaké nedorozumění přece, nechať obě strany dbají, aby se po dobrém srovnaly, nebo při svou biskupovi na rozsouzení daly. Kněží dobrých váží sobě farář a též méně dobrým prokazuje zdvořilost, aby neměli příčiny, stýskati sobě do něho a postavit se proti němu; moha od nich očekávati jen málo dobrého, hledí zabrániti, aby na škodu věci dobré nebyli. Jest-li na osadě kněz nehodný, avšak nehodnost jeho není kromě osady povědoma, chovej se k němu nově příchozí farář, jako by o ničem nevěděl; takto nezavdá se příčina ke stížnostem, že protivníci zle o něm faráře zpravili, a on pečliv bude, aby nepozbyl vážnosti, kterou k němu, dle domnění jeho, nový farář má.

Se sousedními kněžími dbej nový farář vejíti v poměr dobrý. S kněžími nehodnými a za takové vůbec povědomými, nechať v místě farním bydlí nebo v sousedstvu, nesluší faráři zacházeti nad skutečnou potřebu, aby se lidu nezdálo, že neřádný život kněží nehodných se strany kněžstva se ani za zlé nepokládá **).

Řeholníkům zapovídá se církevními zákony všeliké sahání ve farní práva; ale také jim církev povolila práva, v kterých jim zase farní duchovenstvo překážeti nesmí. Práva tato jsou: a) Mohou všem věřícím posluhovati velebnou svátostí i v čas velikonoční; také může každý osadník povinnost slyšení mše svaté vyplniti v klášterském chrámě. b) Od biskupa approbovaní zpovědníci řeholní mohou slyšeti zpovědi každého kajícího, z které by koli osady byl, i zpovědi nemocných v příbytku jejich. c) Svým profesům a lidem domácím mohou posluhovati svátostmi v nebezpečení smrti a je také pochovávat. d) Mohou ve svých kostelích kázati, vigilie, svátky a posty nastávajícího týdne ohlašovati. e) Vel. svátost vystavovati veřejně, mají-li po-

*) Concil. Prov. Prag. Tit. VI. cp. 8 str. 226. Syn. dioec. Budvic. I. Stat. 24.

**) Dubois, Pratique du zèle ecclésiastique II. part. chap. IV.

volení biskupa diecése. f) Procesí konati v obvodu kláštera (intra claustrum ambitum), v oktávu Božího Těla také kromě obvodu, a při něm užívati svého kříže.

IV. Společenské obcování duchovního správce

Jakkoli kněz dbalý své mravní dokonalosti a pokroku v bohoslovném vzdělání jest milovník posvátné samoty, nicméně nemůže a nesmí se uzavřítí světu tak, aby jenom v posvátné službě s ním ve styk přicházeti chtěl. Duchovní správce nemůže osamotiti se jako řeholník; má na srdci vážný úřad svůj, nejen se nestraní všeho styku s lidmi v obyčejném životě občanském, nýbrž i používá příležitosti k němu a vyhledává ho. Děje-li se tak v úmyslu, aby k účelům duchovní správy také touto cestou působil, neutrpí ctnost jeho, neboť co činí se pro Boha, nevzdaluje od Boha, a člověk vždy bezpečen jest tu, kam Bůh jej volá*).

Stýká se vhodným způsobem s lidmi víře a životu náboženskému snad odcizenými, oslabuje předsudky jejich proti kněžstvu a kde dobrý takt u zacházení s lidmi naklonil člověka osobnosti kněze, tu snad i nějaký počátek učiněn, aby se naklonilo srdce i náboženství samému.

S věřícími se v obyčejném životě stýká, nabývá mnohých příležitostí, aby promluvil slovo útěchy nebo výstrahy, aby užitečnou radu dal o věcech, kterým rozumí, aby uklidil anebo předešel spory a nepřátelství, zachránil anebo zase obnovil pokoj v rodinách, v bídě sám pomoci poskytl anebo jí se u jiných domáhal. Přívětivá rozmluva, vlídnost a šetrný ohled otvírá duchovnímu správci a působnosti jeho leckteré srdce uzavřené aneb od něho až odvrácené.

Obzvláště na tom záleží, aby duchovní správce všude tu na své osadě viděn byl, kdekoli třeba jest v zármutku potěšiti a v neštěstí pomoci; tak přítomnost a vhodné slovo jeho blahodějně působí v rodinách, kdež nemoc tíží, kde příbuzní umírají anebo v rakvi leží. Vhodnými návštěvami a otcovskou sdílností ve případech smutných i radostných zjednávají sobě pastýřové rozumní a nábožní vliv na rodiny a jednotlivce, který valně prospívá ku rozšíření království božího a posvěcování duší.

*) Dieulin, Le bon curé I. chap. XX.

Návštěvy na osadě a rozhovory příležitostné jsou duchovnímu správci také za odpočinek od namáhavé práce, kterouž koná ve světnici své anebo ve chrámě; ony jsou i nejlepší prostředek, aby pastýř dobře seznal stádo své a přiblížil se také k těm, kteříž nedbají spatřiti a slyšeti ho ve chrámě.

V náležitých mezích udržované obcování s lidmi vzdělanějšími v životě obecném má i ten účinek dobrý, že duchovní správce neodvyká uhlazenějším způsobům života společenského, že jest méně ostýchavý a rozpačitý. A jakkoli zevnější způsoby života společenského a mužná odvaha i nenucenost v obcování s lidmi kromě posvátného úřadování nejsou věci podstatné: nicméně nelze neuznávat, že zjednávají knězi vážnost a slušné ohledy u lidí, kteří i nejryzejších ctností kněžských sobě málo váží, nerozumějíce jim aneb rozuměti nechtějíce.

Obcování s lidmi kromě posvátné služby může ovšem býti nebezpečno a škodlivé. I při dobrém úmyslu, za okolností nijak nepodezřelých a třeba by proto nebyly obmeškány povinnosti běžné, škodno jest knězi a duchovní správě obcování se světem, jest-li tuze časté; ne-li jiné škody, aspoň tu jistě působí, že ujímá mnoho času, jenž náleží modlitbám a studiím. Platí-li časté návštěvy jednomu domu, jedné rodině, sotva v některém případě možno bude, aby dobrému jménu kněze neublížily velice. — Vyhledává-li ale společnosti veselých a vidán-li příliš často na místech obecných, vypráhá rychle srdce jeho, vážnosti a opravdovosti ubývá mu, on upouští od modliteb a studií, mravy jeho uvolňují se den ode dne, on pozbývá též u svých společníků vážnosti a úcty, zevšedňuje ne toliko sám, ale také stav a posvátná služba jeho těm, kteří setkávají se s ním na místech zábavy, hry a mrhání času. Těžkoť jest vlažnému křesťanu za svatý pokládati úřad toho, který kromě chrámu se neliší od málo vážných lidí světských; věrní křesťané pak truchlí, že duchovní pastýř jejich, sám nechodě po cestě úzké, která k životu vede, sotva schopen jest, jiné po ní vésti.

Avšak i když obcování s lidmi v životě obecném z mezi slušných nevykračuje, vždy ještě škodno býti může, neopatruje-li se kněz bedlivě, až úzkostlivě, aby důstojnosti stavu a povolání pamětliv jsa, vždy vážný a zdrželivý byl, nikdy mnoho důvěrný ani mnohomluvný, v soudech kvapný, pověsti člověka vtipného žádostivý. Nejen třídy vzdělanější, ale také prostí lidé pozbývají úcty k tomu knězi, který se s nimi na jeden stupeň

staví, nedbaje v řečech a všem jednání zachovati se tak, aby patrně bylo, že sám v úctě má kněžství své a výše o něm smýšlí, nežli o pracích a zaměstnáních laiků. — V obcování společenském a při zábavě nechtěj kněz býti bavitel celého společenství, snad až na úkor cti a vážnosti jiných kněží, ani poučovatelem všech, ani neústupným zastavatelem svého mínění u věcech učení církevního se netýkajících. Skromnost a zdrželivost i v dovolené veselosti, v řečech i způsobech velice sluší knězi a líbí se na něm každému, aniž by žádala, aby nemluvný byl a slušné veselosti na závadu *).

§ 26. Vážnost, důvěra a láska lidu k pastýři duchovnímu.

Povaha úřadu pastýřského ukládá farářům i pomocníkům jejich, aby sobě vážnost, důvěru a lásku osadníků zjednali a zachovati dbali. Duchovní správa tím lépe daří se, čím jest více milován duchovní pastýř; z lásky k němu nakloňují se osadníci ochotněji k tomu, čeho na nich vedle úřadu svého žádati, co jim ukládati nebo čeho jim brániti povinen. Dobrý pastýř hledá vážnosti, důvěry a lásky osadníků svých, ne aby se v ní kochal, ale poněvadž jí třeba jest, aby se dařila práce jeho. Všecko jeho činění a opuštění, všecken jeho veřejný a soukromý život řídí se netoliko snahou, aby za věrného shledán byl u Boha a svých přednostův, ale také aby vážnosti, důvěry a lásky osadníků požíval. Jest pak to vážnost, důvěra a láska lidí zachovalých a počestných, která duchovnímu ke cti slouží a jemu dílo usnadňuje. Lid křesťanský všude a vždy věnuje lásku svou, vážnost a důvěru knězi tomu, o jehož učenosti, nábožnosti a čistotě nepochybuje. Učenost ve spolku s nábožností a čistotou má obzvláštní kouzlo; tyto vlastnosti jsou lidu věřícímu za rukojemství všech cností a výborných vlastností kněžských. Učeností, nábožností a čistotou povyšuje se duchovní pastýř i v očích nevěřícího a protivníka nad obecný zástup, slovo jeho přijímají všickni s důvěrou a bezpečností, všeliká jeho práce zdá se všem býti světější, platnější. O kterém duchovním pastýři vědí osadníci, že mnoho času při knihách tráví a že slovo boží ukládá ve srdce čisté, — ten zvláště jim platí za muže, který lásky a vážnosti jejich plné hoden jest, k němuž celou důvěru míti mohou, jehožto správě bez obavy

*) Dieulin, Le bon curé I. chap. XX.

podrobiti se lze; platí jim za otce, k němuž je srdce jejich mocně táhne, za platného přímlovce a prostředníka u Boha, za tlumočníka zákona božího, u něhož rady hledati mohou, aby naplnili všelikou spravedlnost.

Že pak láska nejjistěji láskou se vzbuzuje, jest *láska duchovního pastýře* k osadníkům vlastní duch, kterým se všecko smýšlení a konání jeho spravuje, odkudž i takového rázu nabývá, že pastýř vážen a milován jest. — Věrný pastýř miluje osadu svou podobně jako Kristus miloval své, jest jí oddán srdcem upřímným a věrným, jest k ní připoután svazkem lásky k Bohu a pro Boha. Jednotu faráře s osadou přirovnávají svatí otcové k nerozlučnému svazku manželskému, nazývajíce duchovního správce ženichem osady a farního chrámu, kterýmž oběma oddán jest duchem a srdcem a s nimi sebe za jedno klade. Zájmy osadníků jsou zájmy jeho, jejich radosti jsou jeho radost, jejich bolesti jeho bolest, jejich strasti jeho strast. Co peněz má ve vácku svém, co času volného v životě, co síly v těle, co vědomostí a schopností v duchu, co lásky v srdci — to všecko zasvěcuje osadě své a vynakládá v její prospěch*).

Láska duchovního správce zakládá se v učení křesťanském o důstojném původu a povolání člověka, o vykoupení skrze Ježíše Krista a víře prostomyslné, že Kristus sám odevzdává péči jednotlivců část velikého svého stáde, aby na jeho místě je pásli věrně a hotovi byli, až i život vydati za ně. Láska učí duchovního správce trpělivosti a shovívavosti, jeví se horlivostí ve svaté službě, laskavě a vlídně nakládá se všemi, obzvláště ale k těm skloňuje se, kteří pro své duchovní a tělesné potřeby nejvíce práva na činnou lásku svého pastýře mají. Zejména jest to láska k dítkám, chudým, nemocným a hříšníkům, skrze kterouž věrný kněz netoliko se činí schopna k úřadu svému, ale také nejjistěji zjednává sobě vážnost, důvěru a lásku obecnou. Jest-li láska jeho vždy upřímná, skutkem-li se ukazuje, nehledá-li leč jenom cti boží a dobrého těch, ku kterým se nese: bere ji každý za důkaz nepochybný, že v knězi takovém bije srdce šlechtné, otcovské i mateřské zároveň. Kde pastýř má takovou lásku, že všem za všecko býti chce, všem dobrého žádá i přeje, v potřebách jim pomoci hledá i sám poskytuje, a zvláště skrze svědomité konání úřadu svého jejich blaha vyhledává: tu nebývá jinak, nežli že srdce všecka k němu na-

*) Dieulin, l. c. chap. XXII.

kloněna jsou, a že snadno ve skutek uvádí věci těžké, když jich k účelům duchovní správy třeba jest. A protož duchovní pastýř všemi způsoby vzbuzuje v sobě *trpělivou a obětovnou* lásku ke svým osadníkům a ukazuje ji ve všem úřadování, nejvíce v péči o dítky, chudé a nemocné, ve snaze vytrvalé, aby hříšníky k poznání a pokání vedl, duše již ztracené zase Kristu získal. Duchovní pastýř, který osadu svou miluje a za dlouhá léta vzdělává vinici jemu přidělenou, nabývá veliké vážnosti a vlivu mocného; jsoutě tu pak celá pokolení, která křest od něho přijala, k prvním přijímání vedena byla, ve stav manželský za jeho žehnáním vstoupila; sestárlý věrný pastýř provozuje jakous vládu patriarchální, proti které nesnadno se někdo vzpírá*). Taková oddanost osadě jest vlastnost, kterou lid věřící vysoko cení, vděčně uznává, láskou splácí. Kněz pak milovaný a vážený snadno působí, že milováno a ctěno jest i náboženství, jehož on sluha jest, jemu i netěžko získati Kristu ty, které získal sobě, skrze lásku jsa učiněn příkladem stádu ze srdce ve všem životě a obcování svém, a skrze ni také vyučen, konati všecken úřad svůj zdárně.

§ 27. Horlivost a opatrnost —, obecný ráz všeho působení pastýřského.

Jako mravná dokonalost a důkladné vědomosti jsou známky přirozené způsobivosti ku kněžství: itak i horlivost a opatrnost jsou známky požehnaného působení pastýřského, jsou i podmínky, bez kterých není zdaru ve správě duchovní. Horlivost a opatrnost také zjednávají duchovnímu správci trvalou lásku a důvěru, oddanost a poslušnost osady.

I. Pastýřská horlivost.

Tato jest láska činná, kteráž jako osten pobádá duchovního správce, aby pro čest boží a spásu lidí vše podnikal, všeho zkušoval, vše trpěl a obětoval, nížádnému namáhání se nevyhýbal, nížádného nebezpečení se nebál. Láska jest uhlí řeřavé, horlivost jest plamen, který odtud vychází**). Bez lásky k Bohu a bližnímu

*) Dieulin l. c.

**) Dubois, Le saint prêtre Part. n. 90.

není horlivosti pastýřské; jen kdo sám Boha miluje, žádá sobě, aby všechny lidi přivést mohl k témuž milování; jen kdo miluje bližního křesťansky, žádá pravého štěstí jeho, a protož i pomáhati a pracovati hotov jest, aby bližní bez hříchu byl anebo hříšnou cestu opustil. Láska k bližnímu plodí útrpnost s nevědomostí a hříšností lidskou, ona jediná jest matka duchovního milosrdenství, učí kormoutiti se nad hříchem a nuzností člověka, toužiti po jeho spáse.

Pravá horlivost má svoje známky, po kterých se rozeznává od horlivosti nepravé. Ona zajisté jest *a) zmužilá*, neleká se vážnosti bohatých a mocných, ani posměchu světa, ani úzkostlivě se ohlíží na obtíže a protivenství; kněz horlivostí zmužilou nadaný zná pro všechny jedno evangelium, jednu pravdu, od kteréž ustoupiti nesmí. Pravá horlivost jest *b) vlídná i pokorná*, skloňuje se ku slabým, aby jim ukázala, že jeho Páně příjemné jest a břímě jeho lehké. Nikdo tolik nehorlil o slávu boží a spásu lidí, jako Kristus, ale nikdo také posud nebyl tolik tichý a pokorný srdcem, jako Kristus. — Nic nelaskavého, trpkého a příkrého nemá horlivost pastýře pravého, neboť on sám sebe považuje nikoli za pána, ale za služebníka věřících, neočekává účinku žádoucího od výčitek a domluv trpkých, miluje, i když kárá. Horlivost bez vlídnosti jest oheň šířající, nestaví království božího, ale boří je a jest neomylná známka pýchy. Avšak vlídná a pokorná horlivost dobře ostáti může s náležitou rázností a statečností, a dovede vždy uhájiti vážnosti a důstojnosti kněžské. *c) Vytrvalá i trpělivá*; snáší slabost, neustavičnost a nevděk, nespouští se naděje o nikom, nedává se zapuditi ani když prospěch zdá se býti nemožný, po každém nezdaru počíná znova zase. Nejtěžší pokušení má horlivý pastýř, když znamená, že namáhání jeho marno bylo, že nejlepší úmyslové jeho nejen uznáni nebyli, ale se jim i zlomyslně a zatvrzele odporovalo. V případech takových uváděj sobě duchovní na mysl, že ne vždy dáno jest rozsévajícímu, aby také klidil, a že on jenom ze svého úřadování počet klásti bude, nikoli také ze zdaru neb nezdaru, s jakým se věrné působení jeho potkalo*). *d) Pravá horlivost i nezištná jest*. Z lásky k Bohu pocházejíc, má za

*) Sv. Bernard těmito slovy charakterisuje horlivost pravou: „Zelum inflammet charitas, informet scientia, confirmet constantia. Sit fervidus, sit circumspectus, sit invictus. Nec teporem habeat, nec careat discretione. nec timidus sit.

jediný svůj cíl chválu boží a spásu duší; a protož i kněz horlivostí pravou roznícený přičítá všeliký zdar svých prací jen Bohu, dosti na tom máje, že za hodna byl uznán, sloužiti za nástroj k účelům nejsvětějším. Nezištné horlivosti této žehná Bůh a chová pro ni odměnu hojnou. Kdo však nezřízenou samoláskou zaslepen jsa, přijímá od lidí chválu za své působení a v ní se kochá, ten odnímá úřadu svému požehnání s hůry, a poněvadž již od lidí přijal odměnu, neodplatí jemu Pán*).

Nezištná horlivost neohlíží se také po zisku hmotném, po vezdejší odplatě. Nesnadno může něčím tolik v lehkost uvedena býti svatá služba a sotva co jiného překáží působnosti slova božího a svátosti tolik, jako když kněz nevymítá všeho úmyslu nechvalného a nevystříhá se i samého stínu lakotnosti při svatém úřadě svém. Za nádenníka snižuje sebe a mrzký obchod vede s věcmi svatými, kdo při pastýřských pracích a kněžských úkonech jenom anebo zvláště zisk a plat na mysli má, raději to před se bere, z čeho zisku očekává, úslužnost a laskavost jen zámožným a vzácným na jevo dává. Nájemníkům takovým platí ostrá výčitka Hospodinova: „Běda pastýřům israelským, kteříž pásli sami sebe! Zdaliž nebývají stáda pasena od pastýřů? Mléko jste jídali a vlnou jste se odívali a co tučného bylo zabíjeli jste; stáda pak mého nepásli jste“**).

Horlivost pastýřská jest duše katolického kněze, bez ní mrtev jest pro pastorační. A poněvadž přemnohým zkouškám podrobena bývá, v kterých by snadno škodu vzítí ano i zcela potuchnouti mohla: sluší, aby kněz ji ustavičně v sobě podněcoval i rozmáhal. Přemáhání, zapírání sebe a vroucná modlitba jsou nejpřednější prostředkové, aby kněz nabyl horlivosti a v ní se utvrzoval; jak mnoho se kněz modlí, tak mnoho i horliv bývá. Svatý tento plamen rozněcuje se úvahami o dobrém pastýři, kterýž podvolil se životu plnému potupy a hořkých utrpení, aby našel ovci ztracenou; o apoštolích, kteří v potu tváře rozšiřovali církev a za ni svůj život ochotně kladli; o svatých biskupech a kněžích, kteří nepřáli sobě oddechu v práci a neznali jiné touhy, než aby překazili hřích a na cestu cnosti uváděli jednotlivce i celé národy.

2. Protiva zmužlé a vytrvalé horlivosti jest *vlažnost* a *chabost*, *nerozhodnost* a *bázlivost*. Příčina vlažnosti a chabosti

*) Mat. kap. 6.

**) Ezech. 34, 2. 3.

sobectví jest, jako příčina horlivosti láska. Kněz, který sobě popularitu za cíl položil, který jenom chválen býti žádá, nikdy nebude schopen, aby pravdy mužně a důsledně hájil, zlořádu se opřel, zlé zlým nazvati se odvážil. Kněz takový, obzvláště u tříd vzdělanějších anebo vzácnějších, ale u víře chladnějších, platiti chce za kněze rozumného, který na liteře zákona nestojí, všeliké přepiatosti, všeho fanatismu dalek jest. Za to dobývá sobě chvály světa víře a křesťanské opravdovosti odcizeného, co zatím věrní katolíci truchlí, že kněží sami zrazují evangelium Kristovo.

Sobectví jest také ohlíží-li se kněz jenom na *pohodlí své* a toto-li mu za měřidlo jeho práce slouží. Kněz pohodlí svého milovný nechává všemu zlu volnou cestu, koná jen, čeho nijak opustiti nemůže a jest obyčejně přísný odsuzovatel kněží ve blízkém okolí věrně pracujících, podezřívá jejich úmysly a takto nejen sám že povinnosti své namnoze zanedbává, s malým anebo žádným užtkem pracuje, ale také ještě práci jiných maří. Jako pravá horlivost není řevniva na prospěchy jiných, ale raduje se, jen když Kristus se zvěstuje*): tak vlažnost a chabost v kněžském povolání nejvíce uražena bývá pro horlivost a zdárné působení jiných.

Nerozhodnost a bázlivost může v přirozené povaze (letoře) míti nějaký základ, jest ale zhusta též jenom následek egoismu, ješitné marnivosti, která se všude líbiti chce a nerada by se vystavila posudkům nepříznivým. Nerozhodnost a bázlivost poznává sice svoji povinnost, avšak nemá síly, aby za ni bojovala, o ni se namáhala. Nerozhodný a bázlivý kněz ustupuje před útočníky a protivníky, činí se nevěda a neslyše, buďto aby pokoj a klid jeho nebyl rušen, anebo aby sobě nepřítel nevzbudil, o některého ze svých vychvalovačů se nepřipravil, anebo možným nezdarem podniku svého se nezahanbil; neodvažuje se k pokusům o nápravu zlořádův, a pokouší-li se o některou věc dobrou, leká se každé obtíže, zastavuje se na půli cesty, zlého nepřekonává, dobrému k vítězství nepomáhá, poněvadž není zdar: bez námahy ani vítězství bez boje**).

*) Filip. 1, 18.

**) Dieulin, Le bon curé I. chap. XXIV. — Amberger, Pastoraltheologie I. § 85

II. Opatrnost pastýřská.

Horlivost nazývá sv. František Sal. cnosti nebezpečnou, poněvadž mnoho může pokaziti, nespravuje-li se opatrností. Horlivost a opatrnost pronikají se na vzájem a znaky jedné i na druhé shledávají se.

1. Jako křesťanská opatrnost jest cnost, kteráž působí, že snadno a bezpečně poznáváme, co by opravdu dobrého a Bohu milého bylo. a že tedy zdánlivému dobrému nedáváme se ku zlému navěsti: tak opatrnost pastýřská jest schopnost a zručnost, kteráž dané poměry a okolnosti moudře uvážiti a prostředků po ruce jsoucích tak užívatí umí, aby duchovní správce ve všem konání a opouštění svém, obzvláště pak v jednotlivých těžkých případech, k účelům pastorage napomáhal a jich dosahoval.

Vroucnost mysli a čistota všech úmyslů dělá kněze zbožného, spořádaného, příkladného; vzdělání vědecké učeného a schopného; svatá horlivost pilného a dělného; ale opatrnost dělá pastýře moudrého a v pravdě užitečného. Vzácná tato cnost dodává duchovnímu správci praktické rozumnosti a rozsoudnosti ke všemu jeho působení, učí jej poznávati lidi a rozeznávati duchy, činí jej obratného v zacházení s povahami choulostivými, dobře vésti každou záležitost, uklízetí nesnáze a spory *).

Aby vůbec a po každé poznati a provésti uměl, co ke cti boží a ku spáse duší prospívá, potřebí jest duchovnímu správci světla a síly Ducha svatého. Neboť jakož Duch svatý jest ten, kterýž veškeru církev řídí, aby člověčenstvu prospělo dílo vykupitelské: tak i jen skrze téhož Ducha svatého mohou jednotliví orgánové církve jednotlivým lidem a osadám milosti vykoupení Kristova zjednávati a dodávati, je moudře spravovati.

Podstata pravé opatrnosti pastýřské jest tedy moc a působnost Ducha svatého v duchovním správci a skrze něho k oslavě Boha a ku spáse jednotlivých lidí a osad.

Jak velice by třeba bylo vlastnosti této, vysvítá již z podstaty její a potvrzuje se výroky písma svatého, otcův a učitelů církevních **).

*) Dieulin, Le bon curé I. chap. XI.

**) Viz Amberger, Pastoraltheologie, I. sv. str. 459.

Pravé opatrnosti pastýřské nelze naučiti se z knih; ana podstata její záleží v moci a působnosti darů nadpřirozených, může ji člověk modlitbou na Bohu dosáhnouti, povinen jest také v ní se rozmáhati skrze vlastní a cizí zkušenost, pozorováním chyb vlastních a cizích, pilným studiem člověka, poměrů společenského a duchovního života lidského.

Bohosloví pastýřské může uvéstí jenom *zásady*, kterýmiž naznačují se podstatné známky opatrného jednání pastýřského vůbec. Tyto pak jsou:

a) Čistý *úmysl* a dobrý, svatý *účel*, kterýž jest buďto sám konečný účel pastorece anebo k němu pomáhá.

b) Mravně dovolené *prostředky* a cesty, a tedy nejprv takové, kteréž dovoleny anebo nařízeny jsou v zákoně božím a církevním; potom pak obzvláště ty, ježto nejlépe připadají k duchu a k nařízením církve, kteráž má za sebou tisíciletou zkušenost a vždy spravována byla Duchem svatým.

c) Uvažování všech *poměrů* času, místa, osob, příznivých a nepříznivých okolností, užitečnosti a škodlivosti, možnosti, potřeby, příčin, prostředkův a překážek, jistých neb možných následkův atd.

Čelné pravidlo opatrného jednání pak jest: Snažiti se vždy jenom o věc možnou; z věcí možných, nelze-li dosáhnouti všeho, pokoušeti se o tu, aneb aspoň cestu sobě raziti k té, kteréž jest nejvíce potřebí, která jest obecně užitečna i spasitelná; spokojiti se věcí dobrou, dokud nelze dosáhnouti věci lepší, o tuto pak postupně a vytrvale namáhati se dále; — *očekávati a vyhledávati vhodných příležitostí a okolností* a užití jich potom k účelům pastýřského úřadu*).

Poněvadž pak nejhojnější pramen chyb ve správě duchovní jest domýšlivost a neskromné spoléhání na rozum a sílu vlastní: náleží k opatrnosti pastýřské, aby duchovní správce každou vážnější, zvláště ale každou věc choulostivou, *prve klidně na modlitbách uvážil* a pokud možno, *i s muži moudrými se poradil* o tom, co učiniti chce**). Na čem byl zůstal, to s důvěrou

*) Bonus pastor omne opus suum trina quadam consideratione praeveniet. Primum quidem, an liceat, deinde, an deceat, postremo, an et expediat. Nam etsi constet in christiana utique philosophia, non decere, nisi quod licet, non expedire, nisi quod decet et licet: non continuo tamen omne, quod licet, decere aut expedire, consequens erit. (S. Bernard.)

**) „Jest veliký skutek moudrosti, ochotně-li člověk radu přijímá a pokorně jí žádá. Představený nalézá takto prospěch trojí: Předně, jest bezpeč.

v Boha podnikaj a mužně prováděj bez prodlévání a zbytečných odkladův, ale také všeho přenáhlení a kvapu se vystříhaje, klidnou mysl zachovávaje, všech krokův a způsobů se chráně, které by snad příliš pozornost obecnou na sebe obracely a za věc neobyčejnou, mimořádnou se jevily. Vede-li duchovního správce čistý, všeho sobectví prázdný úmysl a stále-li na očích má dobrý účel, jež byl sobě vytknul, zdaří se mu i těžké věci na prospěch víry křesťanské, ctných mravův a nezbytné vážnosti ku kněžstvu. Od úmyslů dobrých a zdravě uvážených neustupuje opatrný duchovní správce, ale postupuje důsledně, leč by se byly okolnosti znamenitě a podstatně zatím změnily.

2. Za nejdůležitější znak opatrnosti platí *rozvážlivost*. Kněz opatrný nerozhoduje a nejedná, dokud by neuvážil všech okolností osob, času, místa, a což nejdůležitějšího jest, dokud by nerozvážil, *jaké asi následky* z jeho slov anebo jednání povstati mohou nebo jistě povstanou. Rozvážlivost nejen se ohlíží kolem sebe a do budoucna, ona i ráda *po odkládá*, co jen připouští odklad; po několika dnech zajisté obyčejně jinak soudí člověk o věci, nežli v prvním okamžení, obzvláště když tato se ho nemile dotkla, nebo až hněv jeho, třeba i spravedlivý, vzbudila.

Rozvážlivost i tu známku do sebe má, že úmyslů svých napřed neoznamuje, že jich nesděluje s lidmi, kteří ku provedení jich nemohou ničím přispěti, že umí *mlčeti* o věcech, kteréž nenáležejí před veřejnost, mlčeti zejména o tom, o čem bylo jednáno s jednotlivci soukromí, zvláště jsou-li to věci, jichžto veřejná povědomost může někoho uvést v rozpaky, nebo až i zahanbiti ho.

Rozvážlivost opatrného duchovního správce však není bázlivost a nečinnost. Opatrný duchovní správce jest *pevný* a *statečný*, jedná rukou silnou, jest v jednání svém *důsledný*. Co byl po zralém uvážení před Bohem, po vyslechnutí rady mužův opatrných a zkušených za dobré a prospěšné neb až za nevyhnutelně potřebné uznal, to i ve skutek uvést se vynasnažuje, ani počátečnému nezdaru odstrašiti se nedávaje; ví zajisté, že dobrá věc obyčejně ne hned při prvním pokusu se daří a že zlořád jenom delšímu, vytrvalému, vždy ale opatrnému vynasnažení se dává překonati.

nější, že nebloudí, jsou-li jiní téhož mínění; za druhé, jest méně vystaven hanbě, nezdaří-li se, co činil dle rady moudrých mužů; za třetí, nabývá od Boha, v odměnu za svoji pokoru, zvláštního světla, aby prostředky dobré vymyslel anebo netušené překážky zpozoroval. Kromě toho ti, od kterých radu přijal, jsou na jeho straně a budou v každém případě chování jeho chváliti, nechat daří se nebo nedaří.“ (S. Bonaventura De sex alis.)

Farář porad' se s kaplanem, pověz mu, co podniknouti chceš, třeba i jen v tom úmyslu, aby jej sám poučil; budeť míti účastníka v práci, zastavatele a obránce při nezdaru. (Lebensrichtschnur für Priester. — Překlad výborného spisku francouzského, jehož autor jest P. Benedikt Valuy, S. J.) — „Bez rady nic nečin, a po účinku želeť nebudeš.“ Sir. 32, 24.

Avšak při vši pevnosti a důslednosti jest pravá opatrnost *šetrna i shovívava, povolna, ústupna*. Opatrný duchovní pastýř nechce lámati, ale ohýbati, cokoli dobrým jeho snahám v cestu se staví; a proto shledává-li, že byl posud něco za jisté pokládal, čeho skutečně není, pozměňuje způsob jednání svého, pokorně uznává, v čem snad byl posaváde pochybil, spokojuje se za nepříznivých okolností menším úspěchem, nežli jakého byl snad prve očekával i žádal. Pečlivě zachovává šetrnost, shovívavost, ústupnost k osobám, s kterými mu jednati jest; chrání se, aby nikoho neurazil, nikoho bez příčiny nezarmoutil; shovívá zvláštěností a slabostí lidským, knotu doutnajícího neshasíná, třtiny naložené nedolamuje.

Šetrnost a povolnost tato však, jako se druží k pevnosti a důslednosti, vzdálena jest nestatečnosti, slabosti. Ze žádných ohledů lidských nezapírá a neobětuje pravdy, neříká dobrému zlé ani zlému dobré; nemíní, že by bez ublížení právu a pravdě možno bylo, každému a všem se zachovati, každému a všem vyhověti, každému a se všemi za dobré býti vždycky.

Potkává-li se duchovní správce s tuhým odporem osadníků proti svým úmyslům a podnikům, jsou-li proti němu myslí mnohých zaujaty, třeba jest opatrně ustoupiti, odložitik času příhodnějšímu opravy a nové věci, na kterých se byl ustanovil, a zatím mlčeti, čekati a pozorovati, co se mluví a děje. Pouze v tom případě nemá platnosti toto pravidlo, když by ústup patrně byl jen důkaz slabosti nebo chyba proti rozumné statečnosti. — Nikdy neprospívá, ale vždy na škodu jest, vzdoruje-li duchovní správce zobecněným předsudkům, vzbuzuje-li odpor lidu a stojí na tom, že vůli svoji provede za každou cenu. Žádá-li na osadnicích nepoddajných, proti čemu se tito vzpírají, a nečeká trpělivě času příhodnějšího, nedokazuje pevné myslí, ale jen opovázlivosti. Dokud myslí předpojaty jsou a roztrpčeny zůstávají, marně by usiloval dokázati, že úmysly a podniky jeho dobré jsou; dokud zajisté trvá nechuť k duchovnímu správci a jeho snahám o nápravu jistého zla a zavedení nových věcí: budou se úmyslové jeho podezřívati a slova jeho na zlou stránku vykládati. Kněz vůle neústupné, který chce mocí proraziti, spoléhaje na čisté úmysly své, odpuzuje od sebe, působí kyselost, až i bouři zjevnou. Obrátiti tedy z cesty nepravé nebo zastaviti příliš kvapné kroky na cestě dobré, když odpor zjevný se zdvihá a myslí se jitří, jest chvalný skutek moudrosti pastýřské, kteráž trpělivě se slabostmi a chybami lidskými, s obecnou přirozeností lidskou počítajíc, nikdy nezapomíná, že srdce rozhoduje více, nežli rozum a že rozechvělé srdce potřebí má jistého času, nežli zase klidu dojde. Umíněnost a neústupnost dobře se pokládá za neklamnou známku hrdosti nebo duševní obmezenosti. Neústupné trvání na svém častokráte tolik jest, jako zmařiti mnohaleté ovoce moudrosti a chvalné snahy; přetěžko, ne-li nemožno jest knězi opět nabyti, čeho jednou pro neopatrné jednání pozbyl na důvěře a lásce lidu, na vážnosti své a vlivu svém *).

3. Opatrnost jeví se ve všem životě a působení duchovního správce,

*) Dieulin, Le bon curé I. chap. XXV.

ve všem konání soukromém i veřejném čili úředním; všude jej provází a zabraňuje, aby nic nepokazil, podporuje, aby lásku a důvěru osady získal anebo jí nepozbyl, vážnosti křesťanského náboženství a duchovního stavu neuškodil.

Zejména osvědčuje se pastýřská opatrnost:

a) *Při nastoupení úřadu a prvních výkonech na osadě.* Všelická neopatrnost a každá chyba na počátku mohla by všecko další působení podryti, málo plodným anebo docela neplodným učiniti.

Moudrý duchovní správce blíží se ku svému stádcí se svatou horlivostí a s *čistým úmyslem dobrého pastýře, s mužnou odvahou* ke všemu dílu svému, s důvěrou a láskou k věřícím. Prve nežli u oltáře, na kázání, ve škole atd. počne konati úřad svůj, připravuje se důkladně, modlí se srdečně a pravého ducha v sobě vzbuzuje. Jest to zajisté chvíle vážná; očekávání a účastenství osadníků jest obecné, obzvláště nic-li o něm posud nezvěděli zlého; jeho hlas, jeho způsoby, jeho zvláštnosti nejprve a nejvíce do oka padají. První veřejné vystoupení nového pastýře jest i podnět k prvním soudům o něm. „Nelze tvrditi, že by první soud osady nebo jedné části její o novém pastýři měl zůstatí nezměněný; rozumní a povážliví lidé čekají skutkův; aby se ustálili v soudu svém; avšak povážlivých lidí není vůbec mnoho. Všichni, nebo skoro všickni soudí podle prvního vystoupení a potom již jen hledají dokladů na svůj soud. Z toho jde, že každému knězi, který po novu na osadu přichází, aby zde působil, mnohem bedlivěji na sebe patřiti náleží, nežli na něho patří osadníci. — Věc nejpotřebnější jest, aby měl úmysl, že na osadě této chce sobě zasloužiti pověsti kněze nábožného a horlivého a že přičiní se, aby hned na počátku takové mínění o něm povstalo. Takto-li sobě vytýčil směr a vzpomíná-li potom častěji na první úmysl svůj, bude i při skromné soudnosti v každé případnosti věděti, co by měl činiti a čeho nechati; naopak ale, pustí-li tuto čelnou zásadu s očí, bývá na sebe málo opatrný a dovoluje sobě mnohé způsoby, mnohou nedbalost a mnohé neuvážené slovo; odtud pak pocházejí o něm domněnky nepřívětivé“ *).

Opatrný duchovní správce zdržuje se na počátku svého úřadování na nové osadě všeho důvěrnějšího styku s jednotlivci, dokud by jich byl dobře nepoznal; neboť nezřídka chtějí se s ním přáteliti lidé, kteří na osadě dobré pověsti nemajíce, z důvěrnějšího styku svého s farářem vážnosti nezasloužené nabývati hledí.

Nový duchovní správce nedávej se o lidech a poměrech poučovati od jednotlivců tak, aby jejich zprávy mu byly za ředidlo jednání jeho. Nejednomu pastýři již bylo trpce pykati kvapné a neprozřetelné víry, kterou přiložil ku zprávám podaným jemu o jednotlivých osadnících ústy kostelníků nebo jiných osob. I měj tedy duchovní správce za pravidlo, ustáliti se v soudu o lidech a poměrech na osadě až po delším čase a po zkušenostech vlastních.

b) Nově nastoupilý duchovní správce zachovávej vážnost a všechny ohledy šetrnosti k předchůdci svému. Byl-li pastýř dobrý, rád uznávej zásluhy

*) Dubois, Pratique du zèle ecclésiastique I. Part. chap. II.

a cnosti jeho; nebyl-li, sluší dobře a líbí se vůbec, aby nový pastýř mlčel o něm. — Pokud možná, zůstatí jest novému duchovnímu správci v týchže kolejích, v kterých kráčel předchůdce; změny, jichžto pilně třeba není v obvyklém pořádku a vůbec v úřadování pastýřském, nemohou již proto míti dobrých následků, že urážejí ty, kteří předešlému duchovnímu správci láskou a důvěrou nakloněni byli, a že často skrývá se v nich neskromnost a domýšlivost.

c) Veliké opatrnosti třeba při *odklizení zlořádův a při uvádění novot*. Čím mladší a čím méně zkušený jest duchovní správce, tím snáze domýšlí se, že povinen jest a může odkliditi vše, což pokládá za zlořád anebo za věc nenáležitou, a že může snadno zavést na osadě, co dobrého jest anebo jemu se za dobré zdá. Nezřídka děje se, že mladí a málo zkušení kněží z nehybnosti a váhavosti obviňují dobré a zasloužilé kněze starší, poněvadž prý jsou nevšímavi leckterých zlořádů nebo jen zdlouhavě, bez ráznosti dokračují na ně, a rovné tak malou horlivost projevují u zavádění věcí nových, jinde již blahodárně působících. Avšak taková nevšímavost a zdlouhavost nezřídka jest neklamné znamení opatrnosti a moudrosti. — V opravách všelikých a novotách, obzvláště za prvních let úřadování svého, každý duchovní správce budiž raději zdlouhavý, nežli kvapný. Sluší u věcech takových uvážiti všecky okolnosti a nehoniti se za ideálem snad nedostižným. Věc nejlepší bývá nepřítelkyně věcí dobrých; sama církev leckdy trpí a trpěti velí zlořád anebo nenáležitost, aby snad z odklizení nenastaly věci horší a záhubnější.

Ostatně nezřídka se děje duchovním ne dosti opatrným, že pokládají za zlořád, co jest obyčej neškodný a neodporuje zákonům církevním, a protož i dobře trpěno býti mohlo. Na každé osadě lze naleznouti některou věc, kteréž jinde není a které by nový duchovní správce zvykati měl; opatrný kněz brzy sám jí uvykne a nebude se vydávati v nebezpečenství, že vzbudí nevoli a bouři pro starobylý, všemu lidu jako na srdce přirostlý obyčej, pouze proto, že jemu byl posaváde nepovědom nebo jemu se dobře nelíbil.

Zlořády rázu mravního, veřejná pohoršení, zjevné urážení křesťanské víry a křesťanských mravův a t. p. neméně opatrnosti žádají se strany duchovního správce, nežli zlořády a zlozvyky vůbec. Leckterý duchovní správce, zejména kněz mladý a málo zkušený, bere útočiště k veřejnému a ostrému kárání a pokládá se za apoštolsky svobodného a statečného sluhu Páně, že nehledě nic k osobě své, mužně volá: Non licet tibi! Mnoho žalostivých následků zplodila již tato domnělá horlivost apoštolská. Ne každý Nathan potkává se s Davidem, ne každý Ambrož s Theodosiem, obzvláště za dob našich, kdy každá ničemnost nalézá svoje přívržence a svoje zastánce, zejména ve třídách, ježto se rády vydávají za vzdělanější a vzácnější.

Opatrnost ovšem neradí a nežádá, aby duchovní správce všeho bez povšimnutí nechával aneb aby na pouhém nářku a vzdychání přestával. Avšak ona radí a velí, aby všelikému porušování náboženského a mravního citu skrze veřejné zlořády, skrze pohoršlivé skutky jednotlivců nebo korporací, skrze knihy a časopisy a t. d. bránil takovým způsobem, od kterého by očekávati se dalo, že věci netoliko nepohorší, ale nějaké aspoň nápravy dosáhne. A způsob tento žádá veliké rozváž-

livosti, mírnosti a šetrnosti, trpělivosti, ano i sebeponížení. Opatrný duchovní správce dobře si toho vědom jest, že nesmí urazit a rozhořčiti, koho chce napravit; jest si vědom, že za jistých okolností marno by všeliké úsilí bylo, a že tedy příznivějších očekávati dlužno. Přecasto jenom neštěstí, nemoc, neobyčejná událost dojemná otvírají cestu dobrému pastýři, aby nazpět uvést mohl ovci, ku které v čas jejího bloudění jevil šetrnost, obyčejnou zdvořilost, třeba i v mnohých případech úslušnost.

d) Opatrný duchovní správce důsledně ostříhá zkušeného pravidla, aby nikdy *nemluvil zle a nepříznivě o svých osadnících*, a dočká se toho, že oni nebudou zle mluvit o něm; jinak jenom by je rozhořčil proti sobě a zase sám víc a více by se rozhořčoval proti nim. Dobrý otec ukrývá chyby dětí svých, dobrý manžel smlčuje chyby manželky své. Sv. Pavel za každou příležitost vytýkal cnosti věřících, jež byl obrátil; nazývá je svou radostí, svojí slávou, svojí korunou *).

e) Mnohé opatrnosti třeba jest duchovnímu správci *v zacházení s učiteli a při všem působení ve škole*. Nelze popřít, že duch, kterýž nové zřízení školské zplodil, kněžstvu i všemu křesťanství nepřízniv byl, a že ducha toho nemálo i v učitelstvo přešlo. Opatrný kněz hledí na skutečné poměry školské objektivně, bere je, jak jsou, a ne jak by je míti žádal. Maje dostatečnou znalost zákonův a ustanovení školních, zejména toho, co platí o náboženství, o výkonech náboženských, o kázni školské, šetří oprávněnosti učitelovy, nevkládá se do věcí učiteli náležejících, nežádá, k čemu dle zákonů platných patrně práva nemá; ale rovně tak nedopouští, aby se mu svévolně kladly překážky u věcech k úřadu jeho náležejících, a třeba-li toho, domáhá se práv svých klidně a důsledně na úřadech k tomu povolaných. Řídě se osvědčenou zkušeností, že šetření práv cizích, ohled na cizí slabosti a zvláštnosti, obvyklá vzdělaným lidem zdvořilost velice usnadňuje shodu činitelů *vedle* sebe stojících: má opatrný duchovní správce za nezvratné pravidlo, aby svou vyšší vzdělanost také v tom ukazoval, že pro účely pastorální dovede ustoupiti a sám sebe zapřít, pokud by proto netrpělo duchovní blaho věřících, zejména dítek. — Nejedněmi zkušenostmi ustálilo se mezi opatrnými duchovními pastýři pravidlo, že v hovoru s učiteli nesnadno se vyjadřují o jiném učiteli, o představených a úřadech školních aneb o nynějším stavu a zřízení školském vůbec.

f) Velice opatrný budiž kněz ve všem, *což píše*, nechať jsou to listy přátelské, dopisy úřední nebo věci tiskem uveřejňované. „*Liter scripta manet*“; na to pamatovati sluší také při dopisech přátelských, a ovšem v míře bez porovnání větší při zprávách, žádostech, obranách, vůbec při spisech podávaných ku zřízcům veřejným, k úřadům jakýmkoli. Kněz opatrný neodpisuje v první době, když pro dopis anebo čin úřadu kteréhokoliv aneb osoby soukromé dojat byl přesvědčením, že se mu stala křivda, nebo že vůbec nestalo se mu po právu a slušnosti; v případě takovém zajisté snadno se péro vylévá výrazy trpkými a drsnými, až urážlivými, kterých by si vzdělaný člověk nedovolil ve stavu klidné mysli.

*) P. Benedikt Valuy 1.

Ještě více třeba jest opatrnosti v tom, což tiskem se na veřejnost dává: jakékoli zprávy, prohlášení, opravy, ohrazení, obrany a t. p. Neboť přesnadno shledávají lidé nepřízniví, nedůtkliví, ješitní ve slovech tiskem uveřejněných, obzvláště pocházejí-li od kněze, takové úmysly, kterých pisatel nijak neměl; přesnadno vklouzne do péra slovo přísné, snadno se vloudí chyba neb omyl, a ten se nikoli za omyl, ale za vůli zlou pokládá; často i nejpravdivější slovo kněze proměňují lidé zlí v léčku, v které rdousí čest a dobré jméno jeho, ano kněžstva všeho.

g) Mnohé věci, ježto se na osadě přiházejí a mnohá nezbytná opatření a zařízení farářova mohou mít následky nemilé a působiti škodu, pakli nebyly zrale uváženy se všech stran, nežli se k nim přikročí skutečně. Zapovědětí někomu jisté místo v chrámě, obžalovati starostu obce, dovolávati se pomoci úřadu ve vlastních záležitostech osobních, soudní rozepře s osadníky vůbec a na sta jiných věcí před zákonem třeba spravedlivých, bývají často nevhod a se škodou nenahraditelnou. Ve všech případech takových sluší hledati rady a světla u kněží sestarálých ve službě církevní a uznaných za zkušené i moudré, tázati se o radu svých vrchních a míti slovo jejich za kompas, aby neztratil cesty pravé v okolnostech nesnadných a nebezpečných. Kde jen možná, dožaduj se duchovní správce rady svého biskupa; jeho autorita a jeho seznání budiž mu za ředidlo. Velmi snadno se mýlí člověk, nemá-li za ředidlo, leč jen vlastní své myšlenky a zdání; moudrost jediného málo kdy dostačuje, zejména u věcech, kdež má svoje osobní zájmy, kdež dotknuto bylo jeho cti, jeho autority, jeho práv aneb i jen sebelásky, kteréž málo kdo zcela prázden jest. Kněz, jako každý jiný člověk, podléhá omylům a chybám, nebéře-li rady, leč jen od sebe. Obzvláště třeba mu pamatovati na vlastní slabost a nedostatečnost, jest-li začátečník v úřadě. Jsouce od přirozenosti náhlí a kvapní, nemívají mladí a nezkušení muži jasného ponětí o nesnázích s duchovní správou spojených, ba leckdy ani jich netuší; místo co by kráčeli krokem zdoluhavým a odměřeným, přenáhlují se v dobrém, aniž by předvíдали odpor a překážky nebo je moudře ukliditi dbali.

§ 28. Znalost osady, lidí a životních poměrův, obecných a zvláštních nebezpečností křesťanského mravu a života.

I. Znalost lidské přirozenosti vůbec, osady zvláště.

Že s lidmi činiti má, potřebí jest duchovnímu pastýři znáti obecnou přirozenost lidskou, hnutí, zpruhy a záhyby srdce lidského; věděti dobře a při všem jednání pamatovati, co jest a jakou vládu provozuje nad rozumem a svobodnou vůlí člověka smyslná žádost, náklonnost, návyk, náruživost; jak mocně dojmy náhlé a silné; kterak nejista a nepevna jest obyčejná cnost

lidská, kterak při nejlepších úmyslech a nejpevnějších předsevzetích i těžký pád jest možný, ano snadný; kterak člověk nerad sebe samého za vinna uznává, sebe vždy omlouvá a vymlouvá, a zase jak nešetrný, nespravedlivý v soudu o jiných, kterak neuznalý, tvrdý a nevděčný bývá; kterak jiným dopřátí neb učiniti nechce, čeho sobě samému žádá; kterak vůbec přístup jest nezřízené sebelásce, kteráž jej zaslepuje, klame, zatvrzuje; kterak snadno se oddává svůdným nadějím anebo se marnými strachy děsí; kterak váhav jest ku věcem božským a duchovním, a kterak obyčejně hotov jíti za žádostmi těla, za náukou, zásadami a příkladem světa. — Aby k této znalosti docházel, třeba jest knězi jenom pilně pozorovati a zkoumati svoje srdce; kdo své poznal, zná i srdce ostatních lidí, neboť všechna srdce lidská jsou si vespolek podobna. Ku znalosti člověka a srdce lidského pomáhá studium dušeslovné, četba dobrých spisů ascetických, studium dějin vůbec, pečlivé zastávání úřadu zpovědnického, všímavost ve styku s lidmi.

Duchovnímu pastýři nezbytně třeba jest, aby znal celé stádo své a jednotlivé ovce, jejich zámožnost neb chudobu, zaměstnání, povahu, vědomosti, mravný stav. Podobně potřeby jest, aby věděl, jaké knihy a časopisy na osadě se rozšiřují a čtou, jaké zlořády snad tu zavládly, jaké se tu nalézají podněty a příležitosti ke zlému, v jakém stavu jest vychování mládeže, jaké povahy jsou učitelstvo, světští úřadové a hodnostáři, jak zachovávají příkázání boží a církevní atd. K této důležité povinnosti pastýřské táhne se církevní nařízení, aby při každé faře bylo sepsání duší (*liber status animarum*) na osadě bydlících a osadníků jinde se na čas zdržujících^{*)}. Sepsání toto se doplňuje a opravuje každého roku dle změn běžných, aby stále bylo pravdivý obraz osady. Formulář jeho nalézá se v přídavku k rituálu římskému; dle toho zapisuje se každá rodina se jménem a stářím členů jejích a cizinců s rodinou žijících; při každém jméně poznamenává se, zdali již účastní se stolu Páně a byl-li biřmován.

Ku seznání osady prospívají duchovnímu pastýři zprávy rozumných a zkušených lidí téže osady a blízkého okolí, zvláště pak přibývá mu této znalosti, všímá-li sobě lidu jak při úřadování svém, tak i v životě společenském, vždy a všude jsa sklonný a vlídný. Nově nastoupilý pastýř hled' brzy nabyti

^{*)} Rit. Rom. Synodus archidioec. Pragensis od r. 1605. de parochis ad fin.

zpráv bezpečných o zlém, jemuž na osadě překážeti, a dobrém, jež podporovati a pěstovati třeba bude. Avšak nespolehej na zprávy, ježto mu dávají i donášejí někteří tuze ochotní hned na počátku; leckdy jsou to lidé pochlební nebo mstiví, kteří nového faráře poučují o stavu osady s úmyslem špatným. Opatrný pastýř nevěří všemu, obzvláště co nechvalného mu o jednotlivých lidech a rodinách pověděno bylo, neřídí se nabytými zprávami tak, aby na jejich základě hned ustálil svůj soud o jednotlivcích a rodinách, a dle soudu toho i své zacházení s lidmi; veškeré úřadování jeho a společenský život podávají mu příležitosti, aby bezpečněji sám osadu poznával, vědomosti od jiných nabyté doplňoval neb opravoval.

II. Bdělost duchovního správce.

Znalost osady netoliko se rozmáhá, ale také prakticky prospěšnou činí skrze *pastýřskou bdělost*. Věrný pastýř bedlivě přihlíží, co se děje na osadě, aby zpozoroval, zastavil nebo vyplnil zlo, ježto se na osadu vloudilo anebo by se vlouditi mohlo; namáhá se, kterak by prameny jeho ucpal, příčiny a podněty k němu odklidil, buďto že již vnikly mezi osadníky jeho anebo teprve odjinud se přibližují; zahlazuje stopy zla, ježto snad na leckterém místě se objevují. Bdělost pastýřská rovně tak má za účel, aby podporovala dobré, kdekoli se objevuje samo, štípila to, jehož posud nebylo, štípené opatrovala i rozmáhala. Bdělost duchovního pastýře valně přispívá k udržení řádu a kázně, zamezuje svůdnictví a rozpustilost, potlačuje nepravosti v počátku jejich, posiluje slabých a zdržuje mnohého, který již byl v nebezpečenství odchýliti se od cesty pravé.

Bdělost duchovního správce jest: a) *opatrná*. Neopatrná bdělost bývá na škodu, přivádí duchovního v nenávist, úřad a slova jeho v opovržení. Opatrná bdělost varuje se i stínu vy-
zvědačství a udavačství; opatrný pastýř ustavičně sice bdí, ale nezdá se, že by bděl, neposuzuje a nekárá všeho, nevěří hned každé pověsti, nevšímá si věcí nepatrných ani těch, při kterých úřad jeho nic činiti nemá; jinak rozhořčil by mnohého a pozbyl by důvěry osadníkův.

b) *Ustavičná i obecná*. Pravý pastýř neochabuje, poněvadž potřeba bdělosti jeho nikdy nepřestává. A jako stále, tak i ke všem přihlíží, nikoho nevyjímaje, nejprve k sobě samému a

k domu farnímu, ke chrámu a škole, k jednotlivým domům, rodinám i osobám, ke všelikým okolnostem a poměrům, kteréž jednotníkům aneb veškeré osadě pramenem blaha nebo zkázy býti mohou.

Bdělost pastýřská byla za starších dob také v církevní kázni určitěji upravena zvláště skrze nařízenou *visitaci osady*.¹⁾ Duchovní správcové zajisté byli povinni v určité dni navštěvovati jednotlivé rodiny a domy na svých osadách; k návštěvám těm se družilo žehnání domů, jehož ritus posaváde se nalézá v rituálu římském *).

Návštěva domů v této starobylé formě nyní již se neděje, obzvláště v zemích a krajinách, kdež, jako jmenovitě v Čechách, bludy a bouře náboženské ctihodnou praxi starokatolickou porušily tolik, že ani po katolické protireformaci možná nebylo vzkřísiti ji zase ve všech věcech. Nic však méně pečlivý pastýř nahraňuje starobylou *visitaci osady* při návštěvách dobrovolných a povinných (návštěvě nemocných, obvyklém na některých osadách sbírání almužny v čas adventní, sbírání příspěvků na opravu chrámu a t. p.) sobě všímaje domů a rodin, pokud jen možná. Zvláště pak vykonává kněz *visitaci osady* skrze svoje obcování společenské, děje-li se toto způsobem a v mezích úřadu pastýřskému přiměřených.

III. Čelná nebezpečnoství křesťanské víry a mravnosti.

Bdělost pastýřská obrací zřetel svůj ku překážkám, obtížím a nebezpečnostvím, kteréž dobrému v cestu se staví, působení pastýřské více neb méně na zmar uvádějí, víru a mravy lidu porušují. Horlivost pastýřská nalézá v nich podnět ku činnosti směrem tím, aby před nimi varovala, jim bránila, zhoubný vliv jejich zamezovala, je odklízela; opatrnost pak volí cesty a prostředky vhodné, aby působnost horlivosti s prospěchem žádoucím se potkávala, hřích v jeho prvých počátcích a pří-

*) *Benedictio domorum in Sabbato sancto Paschae*; *Benedictio domorum alio tempore facienda*; v provinciálním rituálu českém, *Manuale* od r. 1873: *Benedictio domorum in vigilia Epiphaniae*; *Benedictio domorum extra vigiliam Epiphaniae*. — Rituály některých diecézí kladou žehnání domů také na vigilii vánoční.

činách se potlačoval, podněty a příležitosti k němu se odklízely aneb aspoň se obmezovala škodlivost jejich.

V té míře, v které se novověký společenský život uchyluje od jednoduchosti věků předešlých, povstávají mnohá nebezpečí prostým mravům křesťanským; hrubý materialismus a žádost požívání smyslného vnáší mravnou nákazu i tam, kdež by nevinná zábava býti mohla a kdež chudý člověk výživy sobě hledá. Třeba i zůstala neporušena pravá víra křesťanská, nicméně ustupuje praktická její stránka do pozadí a lid křesťanský navyká sobě uváděti se svojí věrou křesťanskou v dobrý souhlas nejedny věci, kteréž v dobách větší opravdovosti a přísnosti se pokládaly až i za potupu jména křesťanského. A čím méně stát uznávati chce za svoji povinnost, aby veřejné mravnosti hájil a čím hojněji v zákonech občanských se vypouštějí všeliká provinění, zavržovaná jiným nežli pátým a sedmým přikázáním božím: tím častěji a hojněji se děje, že mravnost lidu se porušuje, nemajíc ohrady, položené a střežené mocí světskou. V poměrech takto neutěšených nastala duchovní správě mnohem obtížnější úloha v pěstování a ostříhání mravů křesťanských, protože příčiny a podněty ku zkažení mravů se množí, duchovní správce pak nemá pomoci ramene světského, aby mohl překážeti zlomyslnosti a surovosti, kteréž mnohdy ani lidským, ani božským slovem přemáhati nelze. Ale přes to všechno nesmí duchovní správce rukou v klín složiti. Spoleháje na vyšší poslání své, přičiňuje se, aby varoval a chránil osadníky před podněty, příčinami a příležitostmi ke zlému. Působení toto jest velmi rozmanité, záleží na mnoze v poučování, napominání, prošení a kárání soukromém, žádá veliké trpělivosti, lásky a obětavosti, ale jest také prubiřský kámen, na kterém zkušuje se pravý duch pastýřský, horlivost čistá a jen pro Boha plápolající. V oboru tomto zajisté má duchovní pastýř velmi často zápasiti s nevědomostí, předsudky, slabostí, svéhlavostí, tvrdošíjností, ano i se zlomyslností a surovostí; tu bývají zneuznání a podezřívání nejpoctivější úmyslové, často bývá bolestně raněno srdce jeho, tu klidí často nevděk za péči a práci svou.

Příčiny a podněty ku mravnému zlému jsou dílem *všeobecné* t. j. nalézají se všude, jsouce dědictvím a dílem světa ve zlém postaveného a duchem Kristovým neproniklého, dílem *zvláštní* na jednotlivých osadách. Oboje pak nebezpečny a záhubny jsou buďto jednotlivým stavům anebo částem společ-

nosti, buďto všemu lidu. Ale též jednotlivci anebo vůbec jen nemnozí nalézají se leckdy v poměrech, kteréž křesťanské víře, mravnosti a protož i spáse jejich velmi nebezpečny jsou anebo ji na prasto hubí.

A. Obecné příčiny, podněty a příležitosti ku zlému.

Z těchto nejvíce obyčejny jsou:

1. *Nevědomost u věcech náboženských a pověra.* Nevědomost náboženská zvláště odtud pochází u dospělých, že kázání a vůbec veřejné vyučování křesťanské zanedbávají a proto zapomínají i ty nemnohé vědomosti, kterých snad nabyli za mládí svého. Obyčejně poznává duchovní správce tuto nevědomost, když svátosti uděluje anebo k nim připravuje, zejména u přípravě na biřmování, v povinném jednání se snoubenci, ve zpovědi, u lože nemocných. Maje tu činiti s jednotlivci a soukromí, dbá je poučiti podle chápavosti jejich, přihlížíje k okolnostem, ve kterých žijí, ku zvláštním jejich povinnostem a k mravnímu nebezpečenství, v kterém snad se nacházejí.

Způsob, kterak poučovati nevědomé soukromí, vůbec dvojit jest, přímý a nepřímý. *Vyučování přímé* v tom záleží, že pravda se prostě předkládá a s potřebu objasňuje, aby neumělý pochopiti a v paměti podržeti mohl. Způsobu toho lze užití při lidech jinak dobré vůle a vůbec při lidech prostých, kteříž nepokládají sobě poučení kněžského za nečest neb urážku. Při lidech ku vzdělanějším se počítajících káže opatrnost pastýřská, aby se jim neumělost nevytýkala, kněz aby vůbec nedával na sobě znáti, že je za neumělé pokládá a poučiti chce. Užívaje příležitosti vhodné, *poučuje způsobem nepřímým* t. j. vykládá o blahodějném vlivu základních pravd křesťanských na vezdejší i věčné blaho, na pokoj srdce, na smýšlení a jednání člověka v čas útrap a soužení, vlastní pravdy věroučné bera v toku řeči za důkazy a pohnutky, aby se rozum přesvědčil a srdce získalo *).

Nepřímé poučování jest i ve styku s lidmi nevěrou porušenými vůbec nejlepší prostředek, nerozumné jejich predsudky a nenávisť proti víře ukrotiti a jim ku přemýšlení vážnějšímu

*) Že příležitost a podnět k poučování soukromému zvláště ve zpovědi, při snoubencích a nemocných se naskytá, bude o něm určitěji mluveno na místech příslušných.

podnět dáti. Podobně působivají důvody *ex absurdo*, ukazuje-li se totiž klidně, jaké důsledky, plné odporu samy v sobě a záhubné pro jednotlivce i lidskou společnost vyplývají z nauk a zásad křesťanské víře a mravouce odporných.

Z neumělosti a dílem i z nevěry rodí se *pověra*. Pověry obecného lidu nejsou tolik mnohé aniž mívají vliv mnoho škodný na víru a mravy lidu křesťanského. Kde není zlé vůle, obyčejně postačuje za danou příležitostí klidné poučení, kteréž tím směrem se nese, aby ukázalo, že jistá pověra jest proti rozumu a víře.

Leckdy shledává se u lidu prostého ten druh pověry, jež bohoslovci nazývají *cultus falsus* vel *superfluous veri Dei*, a jmenovitě *pověrečné modlitby* a *pobožnosti*, kteréž pod rozličnými jmény se tiskem vydávají a mezi lidem rozšiřují. O věcech takových třeba jest lidu poučení, aby nahlédl, v čem takové modlitby a pobožnosti bludny a hříšny jsou, že vůbec nižádná modlitba, jak by koli dobra byla, neklamného účinku sama v sobě nemá, že při všelikých modlitbách na vnitřné pobožnosti a nábožném smýšlení všecko záleží. Kromě poučení třeba jest také dbáti, aby pověrečné modlitby se vymýtily a nové rozšiřovány nebyly; a protož kdo by z osadníků takové měl, budiž k tomu nakloněn, aby je duchovnímu odevzdal anebo spálil *). Nejlépe zameziti lze rozšiřování pověrečných pobožností, když lid křesťanský častěji poučen bývá, že jenom ty modlicí knihy za dobré považovati sluší, které mají biskupské schválení **). Kromě poučování jest pastýřům k tomu přihlížeti, aby dobré katolické modlitby a pobožnosti lidu oznamovali a na osadách rozšiřovali.

Kde k pověře zlá mysl se druží (podvod, dělání škody bližnímu nebo vůbec úmysly nemravné), tu náleží, aby duchovní správce přísně nakročil, vinné káral a jinak-li nelze, i skrze politický úřad nepravost tuto zastaviti se vynasnažil,

*) K těmto jmenovitě náležejí: Oběť před Bohem, vyd. v Berlíně (Berlinky); pravá, spravedlivá duchovní stráž od Hanla; nebeský dvůr: zlatý Otčenáš; svaté požehnání na vodě i na zemi; požehnání Tobiášovo: sedm zlatých zámek; patnácte modliteb sv. Brigity; modlitby, kteréž prý v Jerusalemě s nebe spadly; modlitby papežům anebo některým svatým připisované, ježto prý moc mají, chrániti před nemocmi, hromem, ohněm; modlitby s nepravými odpustky atd.

**) Syn. buděj. 1863. Stat. 2.

a to tím více, poněvadž pověry takové častěji ku zločinům vedou a veliké pohoršení působí.

Horší nežli pověry obecného lidu bývají, jest pověra za dob novějších valně rozšířená mezi vzdělanějšími stavy, *magnetismus* a *hypnotismus*. Neřesti, ku kterým vede, potvrzují slov svatého Pavla, že kníže tohoto světa „nyní dílo své působí v synech nevěry“ *). Zvířecí magnetismus (*mesmerismus*) **) a další postup jeho až k náměsícnictví (*somnambulismus*), světlovidnosti (*clara intuitio*) a spiritismu (*nekromantickému spiritualismu*) podává nepopíratelných důkazů, kterak odchýlení od pravé víry pomáhá mocem temným, aby obnovily v člověčenstvu staré pověry pohanské se všemi hroznými bludy a neřestmi, skrze tyto pak bývalou vládu svoji ***).

Hledíc k magnetismu vůbec, vyhlásila církev †) že užívání jeho není samo sebou hříšné, pokud jest pouhé užívání prostředků fysických, jinak dovolených, pokud nesměruje k účelům nedovoleným a zlým, a pokud není při něm bludu, věštby (hádaní), výslovného anebo bytného (*implicite*) vzývání zlého ducha.

O dalším postupu magnetismu až ke spiritismu a k neřestem i bláznovstvím jeho, kteréž provozuje pohyblivými, píšícími a mluvícími stoly, tužkami a péry tajnou mocí vedenými, předvoláváním duší, otazováním jich na věci tajné a budoucí atd., vyhlásila církev, že to všecko jest hříšné mámení, blud kacířský a pohoršení ††). A v pravdě podle zkušeností zcela zjištěných nelze rozumnému člověku jinak, nežli za bezpečnou věc míti, že stoly a jiná *media* spiritistů (věci neb osoby zvláště způsobilé k předvolání duchů) jsou nástrojové démonů.

Ačkoli tedy nezapovídá se užívání magnetismu samo sebou t. j. považovaného za prostředek fysický k účinkům přirozeným, není-li při něm nebezpečnost vlivu démonického a neporušuje-li se mravnost: nicméně věc nepochybná jest,

*) Efes. 2. 2.

**) Slovn. nauč. sv. 5. str. 261.

***) Gaume, Die Lehre von dem heiligen Geiste, übersetzt von A. Holm, Regensburg 1864; díl 2. str. 418. sld. Jos. Edm. Jörg, Geschichte des Protestantismus in seiner neuesten Entwicklung. Zweiter Band; str. 487. sld. Dr. Pfeiderer, Theorie des Aberglaubens. Berlin 1873.

†) S. Poenit. 1. Jul. 1841. S. C. Inquis. 28. Jul. 1847.

††) Encycl. S. C. Inq. 4. Aug. 1856.

že ani bez vlivu takého, ani bez porušování mravnosti není somnambulismus a spiritismus; aspoň nebezpečnosti obého zlého vždy jest při obyčejném užívání magnetismu, jmenovitě při somnambulismu. Za obecné pravidlo může duchovnímu správci platiti, že vždy zrazuje od užívání magnetismu; neboť ani lékařská věda nepřisuzuje mu platnosti, ano spíše za škodlivé vyhlásila je. Stran spiritismu nesluší křesťanu, aby se jakkoli, a třeba jen pouhou přítomností svou, účastnil šidby nebo bláznovství jeho. Kde by koli se toho ukázala potřeba, jest povinnost každého katolíka, a tím více povinnost kněze, poučováním, výstrahou, káráním o to dbáti, aby nikdo ze sprostnosti, z nevědomosti, anebo žertem nebral účastenství v ďábelském mámení tomto.

2. *Časté obcování s jinověrci.* Zákon boží*) a církevní přikazuje varovati se člověka nevěřícího aneb u víře bludného. Bludové zajisté mají vliv i na člověka jinak dosti utvrzeného; pozlátko svobody ducha. kteráž ale jest emancipace těla, klamný lesk nezávislého a dospělého rozumu působí v porušenou přirozenost lidskou velmi svůdně, a společenský život přináší s sebou nebezpečnosti mnohem větší, nežli bludné, špatné spisy. Obzvláště za nebezpečno uznává a proto i velice přísně zapovídá církev účastenství v bohoslužbě jinověrců (*communicatio in sacris*). Provinciální sněm pražský zapovídá katolíkům výslovně takovou návštěvu bohoslužby nekatolické, která by skutečné společenství zdáti se mohla, poslouchání přednášek jinověreckých, kmotrovství katolíka na křtech nekatolíků, obzvláště pak velí chrániti se smíšených manželství. Avšak i v občanském a společenském životě povinen jest katolík bez odkladu se zbaviti obcování přátelského s jinověrci, jakmile by se čest katolické víry a církve urážela, zlomyslně a pošetile o věcech víry se mluvilo anebo svatosti mravů se ubližovalo. Totéž pravidlo má svoji platnost také vůči těm katolíkům, kreří jména katolického nehodni se býti jeví, zlomyslně se rouhajíce věcem, kterým rozuměti nechtějí**),

Mnohé zkušenosti dosvědčují toho, že velmi často ujmu na víře a mravech trpí katolíci, kteří se k Židům na službu dávají, a zejména ty osoby ženské, ježto se propůjčují za kojné a chůvy k dětem židovským. Starší zákony církevní a občan-

*) Řím. 16, 17.; Tit. 3, 10, 11; II. Thes. 3, 14, 15.

**) Conc. Prag. Tit. II. c. 2., str. 47.

ské zachovávaly velikou opatrnost naproti národu tomuto, který až posud co nejvíce možná odporuje cti Ježíše Krista, Syna božího a pohoršení bere ze svatého kříže. Znamená-li katolík u Židů zaměstnaný na těchto nenávisť křesťanského náboženství anebo se mu jest obávati škody na víře a mravech: nelze nijádným způsobem ani potřebami k zachování života omlouvati stálého zůstávání na službě u nich, ale ihned ji opustiti náleží, aby nebezpečnoství hříchu vzdáleno bylo *).

3. Veliký škůdce náboženského smýšlení a života jest *porušený tisk*. Časopisy a knihy slouží nepřátelům církve, protivníkům všeho řádu a mravu křesťanského za prostředek, aby nauky a zásady protikřesťanské, nevěrecké a nemravné se rozšiřovaly, ve všecky vrstvy národů, v každý stav a věk, tu skrytě, onde zjevně se uváděly. A kromě toho zisťnost, nerozum, ješitné bažení po slávě spisovatelské uvádí v literaturu mnoho knih a časopisů, které sice přímo nebojují proti náboženství a počestným mravům, ale duchem světským proniknuty jsou, pomálu otravují ryzou nábožnost, jemný cit mravný a křesťanskou opravdovost, rozšiřují zásady lehké, naplňují obraznost představami nepravými a nebezpečnými. Bdělosti a činnosti pastýřské ukládá tento smutný stav za úlohu. aby varovala za každou příležitostí vhodnou před knihami a časopisy toho rázu; neznalost věci nejčastěji jest příčina, že lidé ostatně dobří časopisy a knihy špatné kupují, čtou sami a jiným čísti dovolují neb dávají a takto zlého nic netušíce, sami se duševně porušují a jiné porušovati se pomáhají. Sněm provincie pražské **) a diecéšní synody pražská a budějovická r. 1863. nařizují, aby duchovní pastýřové nejen sami předcházeli příkladem dobrým, nečtouce a nekupující časopisů a knih daremných, ale také přímo napomínali věřících, jmenovitě rodičův a hospodářů k opatrnosti, poučující je, že by proti přirozenému a božskému zákonu se prohřešovali, když by buďto sami čítali spisy špatné anebo trpěli dětem a jiným podřízeným čtení takové, z něhož nábožnost, mravnost a víra jejich škodu bere.

4. Veliká záhuba pro křesťanské mravy na osadách jsou takové *hostince*, kdež trpí a podporují se rozmanití neřádkové, jakož jsou: hýření času nočního anebo za veřejných služeb božích, nepočestné řeči a písňe oplzlé, podezřelé schůzky,

*) Conc. Prag. I. c., str. 49.

**) Conc. Prag. Tit. II. c. 4., str. 50.

časté zábavy taneční, kdež podává se nápojů přes míru anebo se přechovávají lehké osoby. Hostince toho druhu snadno mohou podkopati a porušiti všecken mrav a řád křesťanský na osadě; zkáza dospělé mládeže, podryvání věrnosti manželské, nepořádky v rodinách, domácí svár a krádeže, rvačky, zlehčování dnů svátečních, záhubný karban, surovost a zahálčivost a jiné mnohé neřesti jsou nezbytný plod v obyčej vešlého navštěvování hostincův a jmenovitě krčem takových, kdež hostinský nezná jiného zákona, kromě toho, jež mu na mysl dává zisťnost anebo jistá nemožnost, vyživit se počestným a spravedlivým způsobem.

5. *Továrny* a vůbec takové *živnostenské* a *průmyslové podniky*, při kterých mnoho lidu obého pohlaví a rozdílného věku prací zaměstnáno jest, bývají semenišť nemravnosti a vkládají zárodek mravní zkázy již v útlá srdce dětská. Veškeré mládeži zhusta jsou tito pramenové výživy tělesné jedovatou nákazou pro duši; ano i lidé dospělí nesnadno odolají nebezpečenstvím odtud vyplývajícím. Jedno z největších jest opilství a vůbec užívání smyslné, kteréž se podněcuje a pěstuje četnými hostinci a krčmami, všude tam povstávajícími, kdež mnoho lidu pracovního jest. Záhubné rozmáhání osidel těchto trpí politické vlády v té míře, v které samy pozbývají smyslu pro náboženství a mravnost, ano i pro skutečnou svobodu, za kterouž dává se člověku náhradou nevázanost. Nesnadno jest dělníkovi stále se vyhýbati příležitostem k opilství. Práce v továrnách a podobných velikých závodech jest namáhava, nepřetržitá, bez odpočinku, jest namnoze i duchamorna; den po dni na téže lavici, u téhož stroje, o téže hmotě pracuje; není se hrubě čemu diviti, hledá-li potom v nestřídmosti a prostopášném životě jakés náhrady za to, že celý den pracoval těžce a neměl ani podnětu ani příležitosti k ušlechtilější myšlence, k ušlechtilějšímu citu. Jinak působí práce v továrnách proto záhubně, že člověk nemá odpočinku náležitého. Za celých šest dní jest přetížen, proto že práce jeho trvá dlouho a že ji koná ve vzduchu zavřeném a zkaženém, a ještě když sedmý den přišel, nebývá dělníkovi dnem odpočinku pro tělo a dnem obnovy pro duši jeho. Jsa v neděli buďto prací svou zaměstnán anebo se prostopášnosti oddává, klesá hloub v nemravnost a duchovní surovost, poněvadž odvykl službám božím a tomu křesťanskému svěcení dne svátečního, kteréž jakous posvátnou poesíí naplňuje domy a dědiny, kdež přebývají lidé věřící.

Že mravnost *dítek*, zaměstnávaných ještě za útlého věku v dílnách, velikou a nevyhnutelnou zkázu bere, to již uznáno jest vůbec a šlechetní lidumilové již často a mocně pozdvihli hlasu svého na sněmích, aby zákonem státním zapovězeno bylo ku pracem v továrnách bráti mládež, dokud by nepřekročila věku, ve kterém povinna jest navštěvovati školu. Ano práce v dílnách dává dítěti nepravý a zhoubný směr života; bývajíce od rodičův a domova vzdáleno, pozbývá náklonnosti k domovu a rodině, pozbývá něžné a jemné mysli, poněvadž mu odňaty byly nevinné a potřebné zábavy věku dětského. Záhy k penězům přicházejíc, navyká sobě zbytečné, tělu i duši škodlivé potřeby, zapomíná své závislosti na rodičích, přestává pamatovati na Boha, jehož na mnoze ani poznati nemohla, ano jemuž i rouhati se snad slýchá od dělníků starších, v mravní zpouště již daleko pokročilých. — A také-li *žena, matka*, všecken čas tráví při tuhé práci a ve společnosti pro ženu ještě více záhubné, nežli pro muže, nevyhnutelně hyne všecken mravní život v rodinách.

Vliv práce v továrnách na *dívky* dospělé bývá obzvláště záhubný pro mravnost obecnou, poněvadž tyto v poměru k jiným třídám chudého lidu nejvíce tu zaměstnány jsou. Znalci okolností v továrnách jednosvorně dosvědčují, že mravnost dívek tu pracujících velice klesá a takto že se bolestná rána zasazuje budoucím rodinám. Dělníci sami hlásili na veřejných shromážděních: Stavu dělnickému třeba jest dobrých a šťastných rodin; aby ale dobré a šťastné rodiny měl, třeba jest mu cnostných, dokonalých žen a matek; těchto ale nemůže naleznouti, když jeho dívkám v továrnách zárodky nemravnosti a drzosti se vštěpují.

6. Mnohá mravní zkáza pochází z toho, pakli *osadníci odcházejí do cizích krajín na dílo*, jakž obzvláště v Čechách se děje. Vedle řídkého prospěchu vyplývají z tohoto způsobu života veliké škody pro mravnost jednotlivcův a celých osad. a) Manželové, kteří ženu a dítky doma zůstávají, snadno se dostávají ve blízkou příležitost hříšnou, obcují s lehkými ženštinami, promarňují peníze a zdraví, nechávají ženy a dítek v nedostatku, a když na podzim se navrátili domů, kamž je předešla pověst nechvalná, tu bývají domácí sváry a rozepře, nový to pramen zlého. Že také žena doma pozůstalá snadno přichází v pokušení, o tom svědčí zkušenost; a to přihází se jmenovitě, doslýchá-li o nevěrnosti manžela, v cizině třeba za několik let

meškajícího. *b) Svobodní lidé* dostávají se velmi často v blízkou příležitost, ano někteří obzvláště za tím úmyslem do ciziny jdou. V kterých krajinách velmi zobecnělo vycházení na práci do ciziny, tam všude spatřují se záhubné následky na dospělé mládeži mužské i ženské. *c) Veliká škoda* děje se *dítkám*, jdou-li s rodiči svými také do ciziny; neboť zlé příklady, kterých tu mnoho spatřují, zarávají se do srdce jejich, ony jsou zbaveny chrámu i školy, přiučují se záhy podvodu, krádeži a jiným neřestem, navykají životu nepořádnému, tuláckému, od něhož potom nerady upouštějí.

Vůbec platí o kočovných dělnících každého stavu a věku, že přemnozí zapomínají v cizině na Boha i na spásu své duše; nemodlí se, nesvěti neděli a svátků, každým dnem přibývá jim surovosti; v cizině, obzvláště u větších městech a mezi pokazenými společníky seznávají velmi špatné zásady, kterými potom ve svém domově kazí ostatní obyvatelstvo. Navykajíce v cizině krčmám, bývají po celou zimu každodenními hostmi krčem domácích, svádějí též jiné k opilství a hře, a jsou vůbec náchylni ku mnohému zlému, poněvadž obyčejně za celý čas zimní nepracují. — Všecky tyto smutné následky dostavují se tím jistěji a v míře tím větší, když sta lidí o jedné práci společně dělají a všickni bez rozdílu pohlaví ve zvláštních boudách anebo v najatých jizbách přenocují. Tu přestupují se všecky meze slušnosti a stydlivosti, neřestem otvírá se brána do kořán; vyplácená v neděli mzda zdržuje dělníky od služeb božích, na místo kterých vábí je rozpustilý život, hudba i karban do krčmy hned na blízku se nacházející, kdež přemnozí utrácejí všecken výdělek minulého týdne.

7. *Přebývání cizinců na osadě* mívá za následek, že lehké a špatné zásady se rozšiřují a mravy lidu se porušují. Nejškodlivěji působí veliký počet cizích, beze spořádané domácnosti žijících dělníkův a obsádky vojenské.

8. *Církevní a občanské slavnosti, veřejné kratochvíle a zábavy* také bývají podnět a příčina mnohých nepořádků, ano časem mohou i podryti velmi důležité zásady mravní.

Pokud se ku slavnostem a výkonům náboženským (pouti, posvícení, svatby, pohřby) přidružují neplechy a zlořády, bývá snadnější věc, obmezovati a potlačovati je, poněvadž odpor mezi vlastním účelem a významem slavnosti nebo výkonu a mezi zlořádem, jenžto se k nim přidružil, sám sebou již dostatečně objasňuje nenáležitost a šerednost toho, což mravům křesťanským

odporného se tu naskytá. Důkladné objasnění odporu toho a rozhodné i dojemné mluvení k přirozenému citu křesťanskému jistě způsobí, že tento bude v mnohých probuzen a že lepšího ducha lidé se dále vynasnažovati budou s duchovním správcem, aby přítrž učiněna byla hrubému zlehčování dnů a výkonů posvátných.

Slavnosti občanské, veřejné kratochvíle a zábavy, často-li se dějí, tu zlou stránku do sebe mají, že zdržují přemnohé od služeb božích, podporují nestřídmost a oslabují lásku k domácnosti také v hospodářích a hospodyních; ano v jisté míře jsou časté kratochvíle a zábavy veřejné známkou, že lásky k domácnosti ubývá a že hledá se radosti ve hlučných společnostech, poněvadž nenalézá se žádných v domácnosti. — Duchovní správce nemnoho může pořídit proti takovému proudu, a pořídí obyčejně tím méně, čím prudčeji a vášnivěji by sobě vedl i proti skutečnému zlému, jehož se dle rozdílnosti času a místa více nebo méně shledává při kratochvilích veřejných. V těchto případech vždy náleží dělati rozdíl mezi věcí samou a mezi zneužíváním a porušením věci dobré aneb obojetné. Kdo upřílišuje v líčení následků zlých, ten snadno se připravuje o vážnost vůbec; kdo šetrně rozděluje a na obecnou povahu, slabost a ješitnost lidskou se ohlížeje, ne všecko zamítá, ale jenom skutečný a patrný zlořád kárá, ten vždy nalezne valnou část lidí, kteří mu za pravdu dávají a z poučení jeho sobě zdravý soud o věci tvoří.

9. Hojný pramen zlého jsou a mravům křesťanským velikou zkázu působí *hněvy, nepřátelství a soudy*. Odporující zákonu lásky, podrývají křesťanský život v jeho základech, trhají svazky pokrevní, něžné svazky bratrství křesťanského a jednoty osadní, vedou ke hříchům proti dobrému jménu, cti a statku bližního, zatvrzují srdce, vypleňují všecken ušlechtilější cit a jsou úrodný kořen, z něhož pučí surovost mravů a zarputilá povaha, kteráž i božskému i lidskému zákonu tvrdostí vzdoruje.

10. *Fohoršení*, ježto pochází z nekřesťanského života jednotlivců, bývají většinou počtu lidí k pádu, nežli dobré příklady ku vzdělání.

B. Zvláštní nebezpečství pro mravy mládeže.

Mládež dospívající a dospělou již sama plachost myslí, nedostatek zkušenosti a zralého soudu, probouzející se smyslnost a trudných starostí neznalost ve mnohá nebezpečství uvádí; a zase pro tyto znaky a vlastnosti věku mladistvého jsou mravům jeho nebezpečny mnohé věci takové, z kterých člověku již zkušenějšímu, více ustálenému a starostmi vezdejšího života stíženému obyčejně buďto žádné pokušení nevstává aneb aspoň ne valné. Jsou pak obzvláštní zdrojové záhuby pro křesťanské mravy mládeže: a) *Bližší známosti* a vzájemná dvou lidí náklonnost v lásce pohlavní založená. Tato bývá blízká příležitost ke hříchu a k mravnímu porušení jinochů a panen. Ovšem pravda jest, že nic nelze namítati proti známostem, kteréž zakládají se v úmyslu čistém, s dobrou nadějí nedalekého spojení manželského, s vědomím a vůlí rodičů; ale také při těchto známostech třeba jest oběma stranám vážného a důrazného napomenutí, aby Boha před očima měly, všeliké opatrnosti užívaly, samotny spolu nebývaly a zvláště ne v doby a na místech, když a kdež nikomu na očích nejsou, vůbec důvěrného vespolek zacházení se vystříhaly. Známosti pak, ježto se počínají a udržují proti vůli aneb aspoň bez vědomí rodičů nebo jejich zástupců, ku kterým se druží tajné schůze za dne anebo v noci a při kterých téměř ustavičně se páchají těžké hříchy myšlenkami, žádostmi a obyčejně také nepočestnými skutky, jsou vesměs blízká příležitost a protož i samy sebou nedovoleny a hříšny.

Avšak obyčejně i slušné a počestné známosti přecházejí časem ve blízkou příležitost, *trvají-li dlouho*. Popud smyslnosti, jež působí bezprostředná přítomnost, jest nejvíce nebezpečen; žádost tělesná může člověka tolik zaslepiti a strhnouti, že již neslyší hlasu rozumu a svědomí a že zapomíná všech dobrých úmyslů.

Pro nebezpečství veliká a mnohá, bez nichž nebývají známosti mladých lidí různého pohlaví, jest předůležitý úkol duchovní správy, zkoušeti všeho, čím by tento pramen zkázy mravní ve škodlivosti své obmezen býti mohl. Vyučování dle stavů, zpovědnice a při náležité opatrnosti také škola podávají duchovnímu správci časté a vhodné příležitosti, aby s prospěchem bojoval proti zlu tomuto. A poněvadž by bez pomoci a přičinění rodičův i hospodářů všechno úsilí duchovního správce

jen skrovného užitku dosáhlo: třeba jest budit v rodičích a všech, kterým péče o mladé lidi náleží, smysl pro čisté mravy mládeže, vědomí o jejich křesťanských povinnostech a té odpovědnosti, kterou na sobě mají*).

b) Zdroj mnohého zlého téměř všude jsou *taneční zábavy*, obzvláště pak na venkově; jsou zajisté mocný podnět smyslnosti a tělesných žádostí, zavádějí k nestřídmosti, k domácím krádežím a jiným neřestem. Co sv. František Saleský**) píše o nebezpečnosti této zábavy za tehdejších časů, to všechno až dosud jest pravda, a protož duchovní správa pilný zřetel obrací k tomuto zdroji zlého.

c) Jako velice na ujmu bývá mravům mládeže, když na dílo do ciziny odcházejí: tak podobně v nebezpečenství se vydávají nedospělí pacholíci a dospělé dívky, když *v městech onino na řemesla* se dávají, tyto pak *služby hledají*. Truchlivé zkušenosti svědčí o tělesné i mravní zkáze ubohých tvorů takových, kteréž někdy nouze, někdy ješitnost, někdy přepjaté naděje rodičů, někdy zistnost a nesvědomitost rozličných náhonců a dohazovačův od krbu domácího odvádí a najistou záhubu vydává. Duchovní správce všemožně se přičiňuj, aby rodiče a dítky, kterým toho třeba jest, otcovsky poučil a varoval předkládaje, že velmi málo jest těch, kteří se tímto způsobem nějakého štěstí dodělali, přemnoho ale takových, kteří se na duši a na těle zahubili.

Podrobný popis všech utrpení, která očekávají českého učenníka ve Vídni a všech nebezpečenství, ano téměř jisté zkázy, kterým těžko jest možná vyhnouti se služebné dívce z českého venkova, pohne bez pochyby mnohými rodiči a samými dítkami, aby upustili od úmyslu, který se v nich jenom křivými představami a klamnými sliby vzbudil. Poněvadž ale přece vždy se díti bude, že pacholíci, jinoši a dospělé dívky do velkých měst se vydávají: mnoho na tom záleží, aby sobě z domova nesli spasitelný dojem slova pastýřského, kterým by co nejlépe pojištění byli proti nebezpečenstvím, den ode dne u velikých městech rostoucím. V pravdě otcovský pastýř, kterýž malé dítky ve škole k sobě poutati umí a mládeži vůbec přítelem laskavým jest, dovede toho snadno, aby každý osadník, maje opustiti rodné místo, s duchovním

*) Srovn. sv. Františka Sal. Filothea, kn. 3. kap. 17. a sld.

**) Filothea kn. 3. kap. 33.

otcem svým se rozloučit přišel; ano duchovní správce bude hledati a nalezne příležitost, aby s odcházejícím ještě mluvit mohl a jemu podle rozdílnosti věku a pohlaví ona nebezpečnost na mysl uvedl, kteráž ho čekají, a spolu také prostředky na ruku dal, kterýmž by nebezpečnost oněch ujiti, nábožnost a nevinnost srdce zachovati mohl. — Velmi dobře prospívá mladým a nezkušeným lidem, naleznou-li u velikém městě člověka počestného, kterýž by nějakou aspoň dohlídku nad nimi měl, obzvláště na počátku, dokud sami ze zkušenosti nepoznají, čeho by se vystříhati a v čem by se obzvláště opatřiti měli. Může-li tedy duchovní správce mladé osadníky své někomu poručiti, neopomíjej prokázati této služby milosrdné.

Toho zvláště potřebny jsou dospělé dívky a těm také bez obtíže lze prokázati tuto službu. Ve velkých městech zajiště, jakož jmenovitě v Praze a ve Vídni, jsou katolické ústavy zřízené k tomu, aby dívky, ježto služby teprve hledat přišly anebo z jedné vystoupivše, jiné posud nemají, ochranné útočiště našly buďto za skrovný plat aneb za jisté práce, dokud by se jim nenahodila služba, do které by bezpečně vstoupiti mohly *).

d) Veliké zlo a příčina mnohé zkázy mravní jsou *noční toulky* mladého lidu zvláště na venkově. Neplecha tato má mrzké náruživosti a nekázeň v rodinách za svoji příčinu i za svoje následky. Hříchové nečistoty, opilství, marnotratnost, domácí krádeže, zlehčování dnů svátečních, rozepře, rvačky, obmeškávání modlitby, surovost mravů a obyčejů provázejí tento zlořád, jsouce přirozené ovoce jeho.

IV Pravidla opatrnosti při domluvě a pastýřském pokárání.

Lidé života nekřesťanského, pohoršlivého, všecky podněty, příčiny a příležitosti ke zlému jsou zvláštní předmět péče pastýřovy, poněvadž on jest povolán, působiti ve jménu a na místě toho, kterýž přišel hledat a spasit, což bylo zahynulo **). Bdělý a svědomitý duchovní správce usiluje zhoubný vliv

*) V Praze nalézá se nyní takový ústav u Milosrdných sester na Smíchově blízko újezdské brány, Mariánský ústav v ječné ulici; ve Vídni Marien-Anstalt, Rennweg III. Fasangasse č. 4.

**) Luk. 19, 10.

veřejných pohoršení, podnětův a příležitostí ke zlému zastavití aneb aspoň obmezití, k jednotlivcům se obraceje s náležitou opatrností, aby je samé odvrátil od zlého, anebo v nich našel pomocníky. kteříž by mu pastýřské působení jeho usnadnili, tam zasahující, kam duchovní správce sám přímo zasáhnouti nemůže.

Úplná nebo veliká nevšímavost, lenivá nebo bázlivá nečinnost duchovního pastýře ku pohoršením, ku zjevným podnětům a příležitostem ke hříchu sama byla by pohoršení, poněvadž velmi snadno by se jí tak rozuměti mohlo, že duchovní sám zlého za zlé nepokládá. Naopak zase, napomenutí vhodné působí dobré následky netoliko na osobě, kteréž týče se bezprostředně, ale na celé osadě; hřích zajisté, jež duchovní pastýř i kromě zpovědnice stíhá, nepozbývá v mysli obecného lidu šerednosti své tolik, jako by pozbýval, když by ani církev nepodnikla proti němu, cožkoli v její moci jest.

Obecná povinnost pastýřská, napomínati a kárati chybní a pohoršitele *), vztahuje se vůbec k těm, kteří *jistě* buďto jsou *v těžkém* hříchu nebo v nebezpečenství, že v něj upadnou, a spolu i v takovém stavu se nacházejí, že sami sebe zachrániti nijak nemohou anebo velmi těžko, nepřispěje-li jim ku pomoci jiný, a zejména duchovní pastýř (nacházejí se in extrema vel gravi necessitate).

Zvláště kárati náleží ty, kdo z nevědomosti a kdo ze slabosti hřeší; takovíto bývají povahy lepší, snadno se ku slibu nápravy skloňují a při potřebné vytrvalosti pastýřově i skutečně se napravují. Mladíky, při kterých dosti zhusta nevědomost a slabost příčina hříchu jest, napomíná i kárá duchovní správce, třeba by k rodině náleželi, která víry nedbá; není se tu napominateli báti odporu, zloby, pohrdání, a třeba by neprospělo napomenutí, nebude aspoň míti následků zlých.

Povinnost pastýřského napomínání a pokárání neváže, kromě zpovědi, k těm, o kterých nelze pochybovati, že by napomenutí neprospělo, napomínaný snad ještě byl uražen a rozhořčen. K takovým jest počítati: zpustlé lidi nevzdělané, veřejné lehké ženštiny, navyklé opilce a zloděje, lidi zatvrzelé ve hrubých nepravostech, zbavené všeho lepšího a jemnějšího citu, vůbec lidi napomínané již častěji a vždy marně; lidi, kteříž víry nemají a knězem pohrdají, zvláště

*) I. Timoth. 5, 1. a sld. Tit. 1. 9. a sld.

náleží-li ke třídám vzácnějším. Obyčejně jenom neštěstí a citelné rány, jež takové lidi zasáhly, mimořádné a dojemné události, kterých svědci byli, obměkčují tvrdou kůru srdce jejich, jsou jako poslové lásky boží, která i vzpurnou vůli k sobě dohání.

Duchovní správce modlí se sám i s lidem ve chrámě za ty, kterých napomínati nemůže, a zvláště pochází-li pohoršení od lidí vzácnějších, neopomíjej na kázání při úkolu dobře voleném povědět, proč ty a ty věci (vůbec povědomé) jsou hříchy. Takto bude lid varován před pohoršením, a dozví se o výtce nepřímou a všeobecně učiněnou i ten, koho se týče, buďto že sám poslouchal kázání, anebo že o něm mluvíti uslyší.

S prospěchem může varovati, napomínati a kárati jenom ten duchovní pastýř, jehož veškerý život neúhonný a osobnost vážena jest, kterýž při domluvách a slovech kárných neporušuje vážnosti a lásky kněžské. Vtipkování o chybách káraných, pichlavé sarkasmy, výsměch, vášnivý hněv, prechlivost, odnímají kněžskému slovu všecku vážnost, lahodnost a působnost*).

Za čelná pravidla vhodného působení skrze domluvu a kárání vůbec uznána jsou :

1. V každém případě dbej duchovní správce nejprv dobře vyzvědět všecky *okolnosti* a nabyti plného světla o tom, co se stalo anebo co se děje. Rovně tak všecken další krok závisí na *znalosti účastníků osob*, jejich poměrů životních, letory, zvláštností, předsudků, domýšlivosti anebo nedůtklivosti, společenského postavení atp. Dobrá znalost věcí a osob jest přirozená, ničím nenahraditelná podmínka možného zdaru ve všelikém podniku a jednání proti pohoršením, nebezpečnostvím mravné nákazy, příležitostem a podnětům ke hříchu.

2. Duchovní správce nedávaj na sobě nijak pozorovati, že by nechuť měl, nelaskav a nepřívětiv byl k lidem pro chyby jejich osobní nebo že vinni jsou jistými, obecné mravnosti nebezpečnými okolnostmi. Dokud něčí hříchy a neřádný život nejsou vůbec povědomy, nedávaj duchovní správce na jevo, že jemu povědomy jsou; dotud zajisté bude chybující zachovávat

*) Krásně dí sněm tridentský Sess. XIII. c. 1. de ref.: „Saepe plus erga corrigendos agit benevolentia, quam austeritas; plus cohortatio, quam comminatio; plus charitas, quam potestas.“ — Sv. Vincenc Paulanský: „Il faut être tout à Dieu, pour aider son prochain par une correction fraternelle“. Ap. Dieulin. Le bon curé.

zdvořilost a slušnost k duchovnímu správci a nebude se mu vyhýbat, dokud se domnívá, že tento nic neví o zlých jeho činech. Ano k takovým velice vlídně se chovej, a potřebují-li nějaké pomoci nebo služby v životě obecném, ochotně jim ji prokazuj; tato zajisté obměkčuje a duchovnímu pastýři naklání srdce předpojatá nebo zatvrzelá a podává mu příležitosti, aby promluvil důvěrně o věcech, na kterých mu záleží v zájmu vyšším.

3. Vždycky jest duchovnímu správci trpělivě čekati *vhodné příležitosti* a příznivých okolností, aby pak vážně a laskavě upozornil, poučil, varoval, poprosil aneb i pokáral. Opírá-li se vážné a laskavé slovo pastýřské o slovo boží, prozrazuje-li to- nem i obsahem lásku, sdílnost, upřímnou a nezištnou péči o blaho těch, k nimžto směřuje —, má obzvláštní váhu, kteréž nesnadno jest úplně a trvale odpor klásti. Příležitosti takové skytá každodenní život, nahodilé setkání, duchovní služba prokazovaná člověku, s kterým zvláště jednati třeba, nebo přátelům a domácím jeho; nehody a neštěstí, jež potkaly rodinu nebo jednotlivce. — Čím více zdá se příležitost nahodilá, sama od sebe přišlá, tím méně bude překvapen, v rozpaky uveden, popuzen aneb uražen, s kým duchovní pastýř jedná o věcech zvláštních. — Místa, ve kterých mnoho lidu pospolu pracuje (továrny, veliké stavby domů, železných drah, mostů....), bez ostychu může navštěvovati duchovní správce, s majetníkem anebo dozorcem se srozuměv, nejprve jen jako divák; a když byl okolnosti seznal, nebude nemožno působiti vhodným slovem v dělníky tu zaměstnané, aspoň nepřímou a všeobecně mluvě o věcech jim obzvláště potřebných a prospěšných.

4. Všelike pokárání jednotlivců *děj se soukromí* a zůstávej tajno. Pokárán-li byl jednatel veřejně před jinými, zatvrzuje se; týž následek bývá, dozvídá-li se soukromě pokáraný, že jiným pověděno bylo, co se mezi ním a duchovním správcem událo. Ano nejen pokáraný, ale také ostatní pozbývají vážnosti a důvěry k duchovnímu, kterýž neumí toho smlčeti, o čem soukromí jednal s osadníky v duchovních záležitostech jejich.

5. Napomenutí a pokárání může se dít rozdílným způsobem, buďto že duchovní upozorňuje na zlé, kteréž jistá osoba páše, nebo že nakloní někoho, aby jménem farářovým napomenul, když by jeho zakročení neslibovalo zdaru nebo se zdálo nebezpečno. Leckdy dobře působiti bude *pokárání nepřímé*, kteréž v tom záleží, že duchovní správce mění své posavadní

chování k vinnému, jinak pozdravuje nebo děkuje, nežli jindy dělával, nezavádí hovor na potkání, zastavuje návštěvu jindy ob čas konanou; ze změny takové poznává vinný snadno, co asi to znamená a jaký toho účel. — V některých případech i zdvořilým a srdečným dopisem napomenutí dáno býti může, zejména při nemravnostech, ježto by těžko bylo dáti vytýkati skrze matku, sestru, manželku; v listu lze i na možné omluvy chybujiícího zřetel vzíti a ušetří se mu zahanbení neoddlílné od domluvy ústní.

Pokud se mládeže týče, napomínána budiž za přítomnosti rodičů, jsou-li dobři, dívky zejména před matkou. Vůbec pak třeba jest rodiče upozorniti nebo teprve je získati a nakloniti, aby svoji povinnost konali, buďto sami nebo s duchovním pastýřem společně se namáhajíce o zamezení těch věcí, které mravům dětí jejich nebezpečny a škodny jsou. Toulky noční, nebezpečné známosti, veselosti a zábavy mládeže a t. p. sotva kdy podaří se duchovnímu správci zameziti, nepůsobí-li spolu s ním rodičové a hospodáři.

6. Na způsob domluvy a pastýřského pokárání má největší vliv rozdílnost povahy, stavu, věku a pohlaví. Již apoštol přikazuje*), aby starci napomínáni byli jako otcové, mladší muži jako bratři, starší ženy jako matky, mladší jako sestry. *S lidmi vzácnějšími* zvláštní opatrnosti třeba jest. Posud-li viru zachovali a nějakou vážnost ku knězi mají, lze napomenouti je a pokárati, ale skromně, pokorně více nepřímó, leckdy jen způsobem prosby; stalo-li by se tak přímó, jako lze činiti u lidí prostých, způsobila by samoláska nebo domýšlivost jejich, že by se rozhněvali. Nejednou bude možná jim poukázati na vliv, jež provozují zlé příklady vyšších a vzácnějších na lid obecný a kterak obecná mravnost valně se podporuje chvalnými příklady a opravdovým pokáním zámožnějších a vzácnějších. Při *hrdých* a *prchlivých* jen slovo velice mírné a laskavé může prospěti; *tichým*, *skromným* a *bojácným* třeba jest mysli dodávati ujišťováním o důvěře v jejich ochotnost ku slyšení dobré rady a v jejich dobré smýšlení; při *lehkomyslných* obzvláště vytrvalosti třeba jest a způsobu přísnějšího; *zaturzelým* hrozí se, pokud možná hrozbu také uskutečniti, na př. že odepře se podpora, kteréž vinný posud požíval od faráře neb odjinud; *zarmouceným* a na duchu skleslým prokázati jest účastenství a sdíllost, nežli

*) I. Tim. 5, 1. 2.

se k domlouvám přikročí. Při *mužích* vůbec jest užívati slov mírnějších a laskavějších; více opravdově a odměřeně, ač nikoli tvrdě sluší jednati s *osobami ženskými*, zvláště jsou-li mladý; slova mnoho laskavá a sklonná mohla by od ženských osob brána býti ne za důkaz šetrnosti, ale za jistou známku důvěrnosti a to jistě na ujmu vážnosti kněžské

7. Domluvy nebo kárání třeba jest knězi nejprve dobře promysleti, zrale uvážiti a jistého postupu v nich šetřiti. Nejprve k tomu směřuje se, aby chybující uznal chybu svou a pak mluví se k srdci jeho, aby přesvědčen byl, že prospěch jeho a lidí jemu nejbližších sám toho nezbytně žádá, k čemu jej duchovní správce dovésti usiluje. jakou škodu na cti, na statku a jiných věcech sám bere nebo jiným působí, jak protíví se jeho stavu, křesťanskému jménu, občanské cti ta věc, ve kteréž posud chyboval a se proviňoval.

Nesnadno může dobře působiti slovo nevrle slyšané. A protož opatrný duchovní pastýř nevnučuje se, ustává ve svém úsilí a odkládá kroky další na budoucnost příznivější, narazil-li z počátku na překážky veliké nebo až na tuhý odpor; avšak co jen odložil, k tomu se znova trpělivě navrácuje, jakmile se ukázalo nebo zdá se, že okolnosti jsou příznivější.

Jde-li o zamezení zlořádů, ježto shledávají se při společné práci nebo zábavě mnohých, jako jest v továrnách, divadlech, hostincích, záleží velice na tom, aby pro dobré snahy pastýřovy byli získáni majetníci, správcové, ředitelé a t. p. Na těchto hlediž duchovní správce dosáhnouti toho, aby sami ruky přiložili a vlivem svým zamezili, což nenáležitého jest a nebezpečného.

8. Proti zlomyslným, zarytým a tvrdošíjným pohoršitelům osady nezřídka možno bude dovolávati se ochrany zákona, veřejné autority občanské, zejména proti rouhačům, rušitelům klidu nedělního, tupitelům víry a výkonů posvátných. Znalost trestního zákona, pokud se týče veřejné mravnosti, urážek náboženství, cti a dobrého jména, jest duchovnímu správci velice potřebna. pro kterouž příčinu i náleží, aby výtisk trestního zákona nechyběl žádnému faráři. — Ve mnohých případech pohoršlivých nebude těžko nebo až nemožno povzbuditi některých vážnějších mužův, aby sami žalobu na úřadě přednesli, uzná-li se za nevyhnutelně potřebnou na zkrocení zlomyslných urážek náboženství a veřejné mravnosti.

Pomoci úřadův a vážnějších občanů častěji třeba jest dovolávati se proti *souložníkům* (concupinari). Nejprve ovšem jest duchovnímu správci k tomu pracovati, aby oba vinníci se napravili, hříšné spojení své zrušili nebo v manželství řádné vešli. Jest-li manželství mezi nimi možno, usnadňuje jim duchovní správce vedle přání a rozkazů církevních všechny potřebné k tomu kroky. Při této péči namáhá se duchovní správce všemožně, aby nejen zastaven byl hřích skrze manželství, ale aby oba vinní také se na duši v pravdě očistili a skrze pravé pokání napravili dané pohoršení.

Nemohou-li souložníci vejíti v řádné manželství, obrací se duchovní správce k úřadům, kterým policii mravní vykonávati náleží, k úřadu obecnímu a okresnímu hejtmanství. Neměla-li účinku žádoucího ani žádost k okresnímu hejtmanství, obrací se farář k biskupské konsistoři, kteráž pak dožaduje se pomoci u vlády zemské (místodržitelství). Obci naskytá se vedle rakouských zákonů dvojí cesta u zakročení proti konkubinátu: může *vypověděti* z obce souložníky (nebo jednoho z nich) pro nezachovalý život, nemají-li tu domovského práva*); může *zapověděti* a *zameziti souložníkům společný život* v zájmu veřejné mravnosti, na základě dvorního dekretu ze dne 4. ledna 1825 a císařského nařízení ze dne 20. dubna 1854. Rozloučiti souložníky mocně náleží okresnímu hejtmanství zvláště, když obecní orgánové nedbají nebo nemohou učiniti, co jim by náleželo.

Toto zakročení proti souložníkům však jest po zákonu možno jenom, jsou-li při něm okolnosti takové, že spolubydlení dvou osob různého pohlaví také před právem občanským za konkubinát se považuje. Ministerstvo vnitřních záležitostí vyhlásilo výnosem ze dne 27. července r. 1872. č. 9261., že spolubydlení dvou manželstvím nespojených osob nemůže samo o sobě za konkubinát považováno býti, a že tedy obecní úřad nemá v něm dostatečné příčiny, mocně rozlučovati osoby takové anebo je z obce vypovídati pro nezachovalý život.

Za konkubinát považuje se před právem občanským necudné spojení, kteréž veřejnou mravnost uráží a protož i pohoršení obecně vzbuzuje. — Kdyby úřad politický zdráhal se v jistém případě uznati tyto znaky na jistém souložnictví skutečně pohoršlivém, bylo by možno u vyšší instance domáhati se zákon-

*) Čl. III. říšsk. zákona ze dne 5. března 1862. a Řád obecní.

ného zakročení, když by se žádostí (s rekursem proti nálezu instance nižší) zároveň podáno bylo písemné vyjádření vážnějších občanů, že v případě tomto skutečně shledávají urážku veřejné mravnosti a že vzbuzuje se pohoršení v obci.

9. Možno-li duchovnímu správci s nějakou nadějí v dobrý zdar pokusiti se o *smíření rozvaděných čili zneprátelených*, spravuje se ovšem pravidly až posud uvedenými. *Stala-li se urážka jenom s jedné strany*, vynasnažuje se, aby urazitele naklonil k odprošení neb dostiučinění, uraženého zase k tomu, aby odpustil a dostiučinění klidně a vlídně přijal. Jsou-li *urážky obapolné*, záleží dobrý počátek pokusu o smíření v tom, aby duchovní správce s každou stranou zvláště hovořil, jí se otazoval a ji vyslechnul. Každé straně přej plné svobody, aby svou věc přednesla, hlediž zachovati klidnou mysl, jak by koli nerozumně a vášnivě mluvila nebo přepínala, ukazuj na sobě slovem i skutkem, že mu jde nejprve a jediné o pokoj, o blaho stran obou. Mnohdy třeba bude laskavými a opatrnými otázkami hledati opravy a doplnění v tom, co zdá se býti neúplné anebo nepravdivě pověděné; neúplně pak a nepravdivě obyčejně vypravuje člověk o počátku a příčině sporu a obapolných urážkách, vinu všecku na jiného sváděje. Když byl stranu vyslechnul a sám slova se ujímá, hledí nejprve omlouvati nepřítomného, pokud bez ublížení pravdě možno jest, uznává, patrně-li o tom přesvědčen jest, v čem přítomnému křivda se stala, ukazuje ale také, v čem tento sám pochybil a vynasnažuje se, přivésti jej k tomu, aby také svoje pochybení uznal, předkládá mu slovy srdečnými, že křesťané povinni jsou, napravit křivdu bližnímu učiněnou a odpustiti křivdy jim učiněné, ač chtějí-li sami dosáhnouti milosti a milosrdenství u Boha. Shledává-li, čím tento přítomný povinen jest druhé straně podle spravedlnosti, vykládá mu to vlídně a nakloňuje ho důvody vhodnými, aby sobě umyslil tak učiniti.

Když byl s obojí stranou takto pojednal, myslí jejich aspoň dílem ukonejšil a každou k tomu naklonil, že v něčem ustoupiti a něčemu se podvoliti hotova jest, má je k tomu, aby v určitý den k němu se dostavily zároveň (konfrontace). Účel toho jest, aby se dokonalo a upevnilo smíření; a protože nebude této schůze třeba, podařilo-li se plné smíření zjednati těmi rozpravami, kteréž se dály s každou stranou zvláště. Došlo-li ku konfrontaci, slyší duchovní správce pokojně a trpělivě nejprve žalobníka a potom obviněného a nedopouští, aby sobě do řeči

vpadali anebo se v hádku dávali. Když byl každý svou věc přednesl, ukazuje jim duchovní správce, v čem který chybil a druhé straně ukřivdil, v čem který má pravdu a v čem nic, kterými urážkami již každý sám sobě právo zjednával a proto nyní již plného práva žádati nemůže. Velmi důrazně však připomíná oběma, že by lásce křesťanské odporovalo, když by každý na svém právu tvrdě státi a obapolné křivdy s největší určitostí odvažovati chtěl. Proto však přece nezapomíná duchovní správce, že netoliko láska, nýbrž i spravedlnost ku křesťanským povinnostem náleží; komu se křivda neb škoda stala, tomu i dosti učiniti třeba dle možnosti, on pak dokáže svojí lásky křesťanské, odpouští-li ze srdce a nestojí na přísném právu bez milosrdenství.

Podářilo-li se duchovnímu správci porovnati rozvaděné strany, žádá potom na nich, aby vyjádřily svoje smíření slovem a podáním rukou. Mnohdy snad bude třeba, jim ještě vyložití, že pravé odprošení a smíření v tom záleží, abychom na pomstu nepomýšleli, zlého nepřáli, v srdci záští nechovali a v obecném životě se k uraziteli anebo škůdci zase tak měli, jako před ublížením bylo. Dobrá známka upřímného vyklizení nenávisti jest prokazování obyčejných způsobů společenské zdvořilosti a přívětivosti; kdo k těmto se odhodlati nemůže anebo s velikou nechutí je koná, nemůže věriti o sobě, že odpustil svému nepříteli ze srdce.

Zvláště veliké opatrnosti třeba jest duchovnímu správci, jest-li podnět k nepřátelství *rozepře o vezdejší statky*. V tomto případě zajisté nikdy nesluší jemu rozhodovati, na které straně právo jest; dokud ještě čas postačuje, vykládá oběma stranám laskavě, že právní rozepře jsou i statku i duši velmi nebezpečny, že v hojnosti plodivají mrzutost, nechuť, vášnivost a zaryté nepřátelství, působí prozahálení času, útraty oběma stranám, že přivedly leckdy ku křivé přísaze i člověka, který by se za celý svět byl k ní nakloniti nedal, kdyby ho nezaslepila vášně, které časem ustavičně přibývá každému, kdo se pouští v soudy. Všemi dobrými způsoby vynasnažuje se duchovní správce obě strany k tomu nakloniti. aby sporu svému konec udělaly mírným narovnáním, anebo že by podle rady apoštolovy *) sobě za rozsudí zvolily některé muže počestné a spravedlivé. Kdyby sporné strany nechtěly této rady uposlechnouti, klade jim du-

*) I. Kor. 6. 5.

chovní na srdce, že povinny jsou dle náboženství křesťanského chrániti se všeho nepřátelství a hněvu, očekávati bez nenávisti a zášti konečný rozsudek, míti za podobné, že nebude podle nynější jejich naděje, a přijmouti jej potom bez nenávidění strany vítězné. Leckdy vhod bývá napomenutí opatrné, aby sporné strany nedávaly se štváti lichým přátelům, ale raději aby uposlechlý, co zdravý rozum, svědomí a nezištný duchovní správce jim mluví.

Kde často se přiházejí rvačky až i krvavé, tu dojista ještě veliká surovost mravů vládne. Proti zpustlosti takové horlí a brojí duchovní ze všech sil svých; vůbec povědomé rváče třeba jest soukromí napomínati a kárati, když pak jich nelze obrátiti, nezbyvá leč odepřít jim svátosti, dokud by do sebe nešli.

V O dobrém poměru farního kněžstva k osobám vliv na jiné majícím.

Odklizení a zamazování podnětův a příležitostí ke zlému, domluvy a kárání pastýřské budou tím lépe se dařiti, čím více dojdou podpory a dílem i pomoci se strany lidí vážných, na veřejné záležitosti nebo na jiné lidi vliv majících. A protož jest duchovnímu správci pečovati, aby s lidmi takovými v dobrém poměru se nacházel.

1. Na každé osadě nalézají se osoby, kteréž více neb méně vliv mají na jiné lidi anebo na veřejné, pro víru a mrav důležité poměry. Rozmanití úřadové a zřízenci státní, samosprávní i soukromí, starosta i zastupitelé obce a okresu, členové školních rad, zámožný šlechtic a statkář, boháč vůbec, zaměstnavatel rukou dělnických, advokát a notář, učitel a lékař, muž učený a moudrý anebo za učeného a moudrého vůbec pokládáný, soukromé osoby, ježto se v záležitostech veřejných, jmenovitě politických a národních v popředí staví, jako poslanci, starostové spolků a jednot, žurnalisté atd., — jsou v našich dobách mocnosti vyšší nad duchovního správce všude tu, kdež vládne náboženská netečnost a kde náboženství valně pozbylo své působnosti v zástupech. Ano takové osobnosti mají mocný vliv na smýšlení, na duchovní a mravný život obecnstva také tu, kdež náboženství ještě myslami vládne. Vliv osob takových žádá nezbytně, aby se duchovní správce vynasnažoval zúmyslně

a vytrvale býti s nimi za dobré, hledati míru a dobré vůle s nimi.

2. Příčina toho zřejma jest; osobnosti ty zajisté *mohou velice škoditi působení pastýřskému a mohou mu i velice prospěti*. Co se z obého skutečně stane, to závisí nemálo na smýšlení jejich o duchovním správci a na poměru, v kterém jsou k němu a on k nim.

Jsou-li osobnosti tyto netečny k náboženství anebo snad až protivníci jeho bude působení jejich přímé i nepřímé na velikou škodu víry a křesťanského mravu, mají-li zároveň nevážnost a nenávisť k duchovenstvu místnímu anebo jsou-li s ním v nepřátelství. V případě tomto budou až i mluvit i dělati jenom knězi na vzdory, čeho by jinak byli nechali, kdyby jich nepobádala nenávisť a mstivost drážditi a sužovati kněze. Osobnosti takové používají každé příležitosti, aby duchovního v nevážnost uvedly, podezřívají všeliké jednání a všecken život jeho, zlehčují věci svaté, roztrušují pomluvy a útržky proti náboženství a církvi, rozšiřují frivolnost u věcech náboženských, znesnadňují a ztenčují hmotné postavení kněze, pokud některé příjmy a požitky jeho plynou skrze ruce jejich. — A třeba by ostatně nebyly víře odcizeny, není-li mezi nimi a duchovním správcem poměru vzájemné přízně, důvěry a blahosklonnosti, uchází účelům pastore a také osobnímu postavení farářovu mnoho těch prospěchů, které by ze života i působení osob těch jinak byly vzešly.

Umí-li však duchovní správce veškerou svojí osobností a povahou, veškerým životem a jednáním dobytí sobě vážnosti, úcty anebo až i důvěry a lásky osobností vliv na jiné majících: bude mu za důležitou podporu veškerého působení pastýřského ta přímá a nepřímá pomoc, které se na podporu dobrého a na překážku zlého nadíti a dožadovati může od osobností v úřadě postavených anebo jinak mocí a vlivem vynikajících, — osobnosti pak netečné k náboženství leckdy k vůli váženému a ctěnému správci duchovnímu nakloňují se k věcem úkolu pastýřskému prospěšným, aneb aspoň se zdržují takových, z kterých pohoršení lidu věřícímu a škoda duchovní pochází.

3. *Co by slušelo a náleželo činiti duchovnímu správci*, aby s osobami vliv majícími v dobrém srozumění byl, pojmuti lze ve dvě zásady obecné: A. Duchovní správce odlož a přemáhej zájmy a ohledy osobní, subjektivnou chuť a nechť k osobám a věcem, měj u všelikém konání a chování svém na

mysli úkol pastýřského úřadování a k němu spěj s horlivostí opatrnou, v pokoře a lásce Kristově. *B.* Zdokonaluj a utvrzuj se v osobních vlastnostech, které by vážnost a důvěru mohly budit u lidí, jimžto kněžský charakter sám o sobě za málo platí nebo za nic.

Z obecných těchto zásad vyplývají pro život praktický užitečná i důležitá pravidla :

a) Duchovní správce nezanedbávej obyčejných způsobů zdvořilosti ve společenském životě obvyklých, dbej dobrého mravu společenského. Tento zajisté pokládá se na mnoze až i za podstatnou část vzdělanosti, ano za vzdělanost samu; a protože nedostatek a nedbání jeho nemůže leč na ujmu býti vážnosti duchovního správce.

Mrav tento žádá, aby duch. správce, přicházející na novou osadu, navštívil přednější a vážnější osobnosti, jmenovitě representanty úřadů zeměpanských, občanských a soukromých; aby se nevzdaloval slušné společnosti s osobami důležitějšími, a kde s nimi ve společnosti jest, aby nedal na sobě spatřovati rozdíl příliš velikého mezi knězem v kostele a knězem v životě obecném. Ovšem pak účastenství ve společnosti ani tuto nesmí přecházeti v každodenní schůze pro zábavu; na těchto zajisté nemůže duch. správci přibýti úcty a vážnosti u nikoho.

b) Podnikají-li obce, úřadové, spolky neb vůbec důležitější osobnosti něco k účelům dobročinným, ve prospěch veřejný, na ozdobu místa neb krajiny, na oslavení některé osoby atd., sluší dobře duch. správci, aby snahu jejich podporoval i ještě když věc sama důležitá není, avšak také neuráží slušnosti, mravnosti, náboženství.

c) Co na osobách nějak vynikajících a v úřadě postavených jest hodno uznání a chvály, to duch. správce netoliko v srdci uznávej, ale i před jinými za vhodné příležitosti vyznati a pochváliti neopomíjej.

d) Osobám v úřadě postaveným, jmenovitě ve veřejném úřadě občanském, prokazuj duch. správce vážnost a úctu, ponechávaj na dobré vůli s nimi velice záležit. Ačkoli pro poměr dobrý nesluší ani osoby své snižovati ani věci svaté škoditi, nicméně náleží duchovnímu správci až i s některými oběťmi a mnohým sebezapřením dbáti, aby nejen nepopuzoval úřadů veřejných proti své osobě, ale aby je sobě naklonil tak, že by mu vážnosti a úcty, aneb aspoň šetrnosti a slušného ohledu odepřítí nemohli. Nezřídka bývá to úkol nesnadný, ale málo

kdy nemožný. Jest-li duchovní správce zdvořilý a úslužný, nekritisuje a neodsuzuje-li úředního jednání jejich, nevkládá-li se v obor cizí, šetří-li v dopisech úředních pečlivě slušnosti a zdvořilosti, — nesnadno se přihodí, že by se nepotkal s podobnými ohledy k osobě své a k úřadu svému.

Opatrnost, moudrost a střízlivost duch. správce zvláště tu se osvědčuje, když nemůže s dobrým svědomím vyhověti anebo se mu jest postaviti na odpor přáním neb rozkazům úředních aneb jiných vážnějších osob. Sahají-li na př. obecní zastupitelstva v obor církevní, nezapomene duch. správce na svoji vyšší povinnost aniž ji zapře, ač ovšem i v těchto případech jak v ústním jednání tak i v písemném všeho se vystřeže, co by někdo za urážku osobní anebo za nedostatek úcty k autoritě vyhlásiti s důvodem mohl.

e) Choulostivé jest postavení duch. správce, dějí-li se anebo trpí-li se od úřadů veřejných a vůbec osob vliv a moc majících věcí, které se víře a mravům křesťanským protíví z kterých pohoršení a mravní zkáza vyplývá. V případech takových nesmí duch. správce ovšem zůstatí nečinný; ale také žádá toho účel správy duchovní co nejvíce míti se na pozoru, aby nepodráždil, nepopudil, neurazil a takto věci zlých ještě nezhoršil. V trpělivosti a opatrnosti hledá cest a čeká příhodného času, kterak by soukromě mohl působiti v ty, kterých se týče; slovo vlídné a tonem srdečného zármutku pronešené, prosba provázená zdvořilou omluvou, šetrné a shovívavé omlouvání úmyslu při oněch politování hodných činech a t. p. — to jsou nejvhodnější způsobové a prostředkové opatrné horlivosti pastýřské, aby zamezeno aneb zastaveno bylo, čím leckdy osoby důležité a mocné podvracejí a hubí mrav a život křesťanský.

f) Nastává-li, anebo jest se co báti, že nastane duch. správci roztržka nebo valnější nedorozumění s osobami vážnějšími, hleďž tento, aby ji předešel za každou cenu mravně možnou, protože věci takové nikdy nebývají bez následků zlých. Zapřítí se až do mezí nejkrajnějších, ano i pokořiti se a netoliko na svém zdání, ale ani na svém právu osobním nestáti zarputile, bude v případech takových povinností pastýře věrného, kterémuž nižádná oběť za přílišnou se nezdá. — A povstalo-li rozdvojení, nepokládej duchovní správce nic za tolik těžké, aby smíření a srovnání dosáhl zase, maje vždy na očích, že poslal Kristus apoštoly své a jich nástupce jako be-

ránky mezi vlky, a že „vítězíme nad vlky, pokud beránci jsme, přemoženi pak býváme. také-li vlky býti chceme, poněvadž tuto bez pomoci nejvyššího pastýře Ježíše Krista zůstáváme, kterýž ne vlky, ale beránky pase“ *).

K osobám vliv na jiné provozujícím sluší počítati *vůbec osoby mužské*, obzvláště pak otce a hospodáře. Byl-li muž pro věc dobrou získán, bývá vytrvalejší a stálejší, a máje vládu v rodině a domě, vůli pevnější a rozhodnější, schopen jest, aby podřízeným vůli svou za pevné pravidlo postavil. pevnou rukou zlému se opřel a věci dobré se ujal. Duchovní správce tedy k mužům dospělým se rád a často obracej, v soukromém životě užívaje příležitostí k rozhovoru. leckdy jen o věcech všedních, aby takto nabýváje u nich důvěry a vážnosti, za vhodných podnětů zacházeti mohl na věci důležitější, a až toho třeba bude, dovolávati se jejich spolupůsobnosti, zejména proti zlořádům pohoršlivým anebo aby šťastně provedl obtížnou věc dobrou. Pakli se muži ujali věci dobré anebo se opřeli zlému společně se svým duchovním správcem, jest obyčejně pojištěn žádoucí zdar, a tento sám zase znova vzpružuje dobrou vůli a vytrvalost. — Duchovní správce všude dávej přednost mužům, uchystej leckdy zvláštní pobožnosti jen pro muže, na př. dne svátečního v určitou hodinu mši s krátkou promluvou jen pro muže, bez účastenství žen, mši na úmysl hospodářův a otců za úrodu. za nemocné muže, za brance; pozvi je ku přípravnému vyučování postnímu na příhodnou dobu po denní práci, ku zvláštní pobožnosti ke cti sv. Josefa, zemského patrona nebo jiného svatého, nad jiné blízkého mužům jistého stavu **). Rovně tak prospěšno jest, radí-li se duchovní správce s muži, tu o věci všední a hmotné, tu zase o vážnější, byť i rady jejich nebyl potřeben; takto zajisté budí se v nich zájem pro věci a okolnosti, ježto se týkají dobra veřejného vůbec. veřejné mravnosti a dobrého řádu; takto i se v nich budí sebe-důvěra, posiluje se mužná mysl a rozmáhá přichylnost a důvěra k duchovnímu správci.

*) S. Joannis Chrysost. hom. 34. in hom.

**) Srovn. Valuy, I. c. str. 149.

§ 29. Zvláštní prostředky k buzení katolické uvědomělosti a horlivosti věřících.

Jako všeliké působení pastýřské má svoji pevnou půdu a spolu i záruku zdatu ve shodě s vůlí Ježíše Krista a jeho církve, pevně-li u víře, s pravou láskou a oddaností lne duchovní správce k církvi, a pudí-li jej horlivost pastýřská, aby neustáváje konati posvátný úřad svůj, dobré štípil, zlému překážel a je vypleňoval*); tak podobně i lidu křesťanskému prospívá duchovní správa tou měrou, kterouž vědom si jest příslušenství svého k církvi, jí se upřímně přidrží, horlivě a vytrvale všeho se účastní a užívá, čeho mu církev podává ku pravému blahu a věčné spáse jeho. Bez uvědomělosti katolické, bez církevního smýšlení a bez horlivosti zrovna tak málo může křesťan vážiti z pokladů církve, jako bez těchto vlastností působiti může duchovní správce k dobrému a proti zlému. A protož jest před důležitá stránka působení pastýřského, aby se budila v lidu katolická uvědomělost a pravá horlivost náboženská. Zastávání učitelského, kněžského i pastýřského úřadu, a jmenovitě kázání slova božího a důstojné konání veřejných služeb božích jest sice již samo sebou výborné podněcování uvědomělosti a horlivosti křesťanské; ale poněvadž to s sebou nese přirozenost lidská, že věci obyčejné, byť i sebe výbornější a vznešenější byly, nepůsobí dojmem tím, kterým dle objektivné povahy své působiti mohou: třeba jest vyhledávati a používati prostředků zvláštních, právě k tomu vhodných, aby věřící k pilnému poslouchání slova božího, k nábožnému a radostnému ve službách božích účastenství, k častému a hodnému užívání svátostí, k upřímnému a horlivému spolupůsobení s milostí boží podněcování a vedeni byli. Poněvadž prostředkové takoví obzvláště to za cíl mají, že povzbuzují a příležitosti poskytují k užívání toho všeho, čím se jistě zakládá i rozmáhá křesťanská spravedlnost: leží na bíledni, že jsou v katolické pastoraci velice důležití a že církev svoji pozornost k nim obrací, jich bedlivě i moudře užívá a k užívání schvalovati nepřestává. Některé z prostředků těchto hodí se všude a vždy, a protož také náležejí k obecné duchovní správě katolické církve; k jiným pak obzvláštní potřeby a poměry času a míst dávají podnět a ta-

*) Jerem. 1, 10.

kové bývají od sněmů, papeže a biskupů schvalovány aneb prostě nařizovány; také opatrnost a horlivost jednotlivých pastýřů sama hledá a zkouší toho, co by se v určitých okolnostech za vhodné k oživení horlivosti a k osvěžení života křesťanského zdálo. U volbě prostředků takových jsou duchovnímu správci obecná církevní praxe a neklamné zásady křesťanské za pravidlo, aby neuchýlil se od duha Kristova a jeho církve v tom, což podniká s dobrým úmyslem ku zvelebení života křesťanského na osadě.

Vyhledávati a užívati prostředků povzbuzujících k dobrému nikdy církev neustane; neboť nejen v obecné přirozenosti a povaze člověka, ale i v rozmanitých poměrech občanského a společenského života potřeba jejich se zakládá, a poněvadž tento život ustavičným proměnám jest podroben a tyto zase v život náboženský působí: bude vždy toho žádati účel pastore, aby hledáno a užíváno bylo těch prostředků, kterými by se křesťanský lid k tomu podněcoval a povzbuzoval, aby upřímně k církvi lnul, dle učení jejího a s milostí podávanou křesťansky spravedlivý život vedl a v něm se rozmáhal.

K povzbuzujícím prostředkům, kterých všude a vždy užívati lze, náležejí: dobré knihy a časopisy, mimořádné pobožnosti a výkony náboženské, domácí misie a duchovní cvičení, nábožná bratrstva, jednoty a spolky.

I. Dobré knihy a časopisy.

Vzácná podpora smýšlení a života náboženského jsou dobré knihy. „Nyní více nežli jindy třeba jest, aby duchovní pastýři měli po ruce buďto v knihovnách farních anebo ve své bibliotéce jistý počet knih dobrých, kteréž by mohli půjčovati některému z osadníků podle zvláštních jeho potřeb. Toto jest dílo pastýřské horlivosti, na kterém záviseti může spása leckteré duše.“

„Skládá i rozšiřuje se mnoho spisů špatných; skládejme a rozšiřujme dobré.“

„By Bůh před námi otevřel vnitřnosti duší, podivili bychom se, vidouce tu, jak veliký jest počet oněch kteří obrácení a spasení své mají děkovati dobré knize“.

Ale knihy, kteréž rozšiřujeme, radíce, půjčujeme, darujeme, nechať skutečně dobré jsou. Majíce na zřeteli jinochy a panny,

nedůvěřujeme oněm prý mravným románům, kteréž, byť i nebyly raskrze špatny, přinášejí aspoň tu dvojí a velikou nehodu, že porušují ducha i srdce. Ano nedůvěřujeme i některým knihám náboženským. Knihkupectví, bohužel i sama lepší, v ohledu tomto příliš málo střežená, vrhají každý rok do světa, do řeholních domů, do farních knihoven, k udělování odměn, na tisíce malých knížek nábožných, kteréž nemají ceny, poučení, správnosti, a jsou plny myšlének neurčitých, přepínání směšných, citů nepravých; těmito věcmi porušuje a snižuje se náboženství, kazí se nábožnost, odvracejí se vážní lidé, pohoršují se osvícení křesťané; ony jsou jakýs druh jemné tráveniny pro duše. Vyobcujte tyto knihy a dávejte vždycky přednost knihám za dobré uznaným před takovými, kteréž nemají pro sebe jiné vnady kromě novosti“ *).

Výmluvné toto vzbuzování k obětavé a neúnavné činnosti jest věrný ohlas všeho, což církev radí a přikazuje za věc užitečnou a potřebnou k obraně víry a ku šťastnému boji proti největším nebezpečenstvím její živosti a neporušenosti. Tak mluví nejvyšší hlava církve v allokucích, v encyklikách, v řečech k deputacím, v brevích k biskupům jednotlivým a episkopátu celých provincií, k jednotám i spolkům katolickým, vynikajícím laikům; tak mluví biskupové všeho světa v listech pastýřských a kdykoli slozem živým hovoří k diecesánům svým. Obětavá činnost, neunavená práce a péče o zachování víry, o zachránění společnosti a vzdělanosti křesťanské, zmužilý boj proti novému pohanství a nevyhnutelnému následku jeho, proti barbarství synů přírody toť jest heslo katolického světa.

Zbraň nejvydatnější proti špatnému tisku jsou knihy a časopisy dobré. Rozšiřovati mezi lidem dobré čtení jest za těchto dob velice vážná povinnost duchovního správce. Církevní autorita klade velikou váhu na přímé a nepřímé působení duchovenstva i lidu katolického proti špatnému tisku zvláště skrze všemožné podporování dobrého tisku. Pius IX. a Lev XIII. přemnohými způsoby dali na jevo, kterak pokládají za věc důležitou a záslužnou, působí-li kněží a laikové prostředkem časopisů, brožur a knih, poctili vynikající publicisty katolické pochvalnými listy a mnohým vyznamenáním. Církevní sněm pražský **) vzbuzuje kněžstvo i lid věřící, aby horlivě podpo-

*) Dupanloup, Entretiens sur la prédication populaire, str. 125.

**) Conc. Prag. Tit. II. c. 4. str. 49.

rovali úmysly a činnost jednotlivců i spolků vydávajících dobré spisy na obranu náboženství a k pozitivnímu vzdělání víry, dobrých mravů a vědomostí vůbec užitečných, v duchu křesťanském. Za věc velmi užitečnou doporučuje společnému snažení kněžstva i laiků zakládání knihoven farních a zásobení jich dobrými plody literárními, kteréž by se ku čtení zapůjčovaly *).

Úsilí duchovního správce o četbu dobrou a tímto skutkem již i práce proti zhoubnému tisku může se potkati se žádoucím zdarem, jenom když propůjčuje se za prostředníka, sám potřebné kroky čině, aby se osadníkům dobré časopisy a knihy do rukou dostaly. A protož bedlivý duchovní správce ochotně se nabízí k dopisům a zásylkám na knihkupectví a časopisecké administraci, sám i časopisy a knihy na jméno své objednává a pak jednotlivcům rozdává, té opatrnosti při tom šetře, aby měl seznam těch, pro kteréž knihy neb časopisy jemu se zasílají, a takto i důkaz, že s knihami a časopisy neprovozuje obchodu, ale jen službu prokazuje osadníkům.

II. M i m o ř á d n é p o b o ž n o s t i.

Obecná zkušenost, že věci formou nové a svým obsahem k jistému zvláštnímu cíli se nesoucí, veliký dojem na člověka dělají a jej i k jasnému vědomí o cíli povšechném přivádějí i k rozhodnější o něm práci podněcují, potvrzuje se také v životě náboženském. Z této pravdy sama sebou vysvítá užitečnost i potřeba kromobyčejných, mimořádných pobožností a výkonů náboženských, kteréž, přiměřeny jsouce obecné povaze doby, poměrům času a místa a zvláště na zřeteli majíce jednotlivé stavy, společenstva neb jednoty, k tomu čelí, aby zabráňovaly netečnosti u věcech křesťanského života, probuzovaly a oživovaly smysl náboženský vůbec a v jistém určitém směru zvláště. Mimořádnými pobožnostmi a výkony náboženskými vykonaly se již věci veliké v rozličných dobách života církve katolické; ony bývaly jako kvas, kterým nový život byl probuzen. A protož velice prospívá, aby duchovní správce nejen seznati, ale též na své osadě zavéstí dbal, cokoli z oboru toho buďto již v pastorační čase minulých se za užitečné osvědčilo, anebo v časech novějších od hlavy církve, sněmův a biskupů se

*) Arcidiecéšní synoda pražská r. 1873. vydala statut o knihovnách farních.

nařizuje, nebo k čemu radí mužové, proslulí jak učeností tak i smýšlením katolickým.

Jednotlivé doby a části roku církevního, místní starobylé zvyklosti, obzvláště pak mimořádné události a patrné soudy boží, jako jsou: drahota, nakažlivé nemoci, škody a zpousty živelné, válka atd., poskytují vhodné příležitosti, aby s mimořádnými pobožnostmi a výkony, za jistý delší čas trvati majícími, počátek učiněn byl. Mohou však prospěti skutečně a pro náboženský život míti následky, jsou-li u vnitřní spojení uvedeny nejen s povahou a významem času, ale také, a to zvláště, s takovou pravdou náboženskou, která na celý život křesťanský provozuje vliv rozhodný. Kterou pravdu zvláště by třeba či vhodno bylo skrze mimořádné pobožnosti a při nich na mysl uváděti a se stránky praktické vštěpovati, o tom rozhodují duchovní potřeby osady celé anebo velké části její. Potřeby tyto zajisté samy ukazují na cíl, ku kterému směřují mimořádné pobožnosti a výkony, ač ovšem nikoli třeba není, aby duchovní správce již napřed oznámil, čeho chce mimořádnými pobožnostmi na své osadě dosáhnouti.

Při pobožnostech, ježto se druží k jistým *dobám a svátkům roku církevního*, především záleží na tom, aby duchovní správce sám dobře pojal a pochopil, co význam jisté doby má v sobě povzbuzujícího a vzdělávacího, a jak by z toho bylo lze kořistiti pro zvláštní účely a jmenovitě pro vzbuzování činné horlivosti křesťanské. Totéž platí o všelikých jiných podnětech a příležitostech, za kterými se k mimořádným pobožnostem a výkonům náboženským sahá. Čas *adventní a vánoční* na př. výborně se hodí, aby skrze zvláštní pobožnosti, spojované s krátkými promluvami, se skutky kajicnými a milosrdnými atd. vštěpoval se o rodině a vychování mladých členů jejích, o dobré kázni v rodinách, pravý křesťanský názor a probuzovala se horlivost a svědomitost rodičů, pěstounův a hospodářů v dobrém vychování mládeže a ve stálém bdění nad mravy jejími. Téhož času anebo také času postního lze užiti, aby mimořádnými pobožnostmi na srdce položena byla pravda, že člověčenstvo bez Krista ve tmách a ve stínu smrti sedělo a zase by tam jistě uvedeno bylo, když by každé pokolení nehájilo a nebránilo svaté víry Kristovy, pevně ji držíc, jak by koli svět ji v lehkost uváděl.

Též jednotlivé cnosti a dobré skutky, které v životě křesťanském nad jiné důležitý jsou, bývají za předmět a cíl

zvláštních pobožností v jednotlivých dobách roku církevního anebo na svátky, celé oktávy a novény svatých. A podobně zase *svátky některých svatých* a zvláštní úcta, kterou k nim chová v jednotlivých zemích neb krajinách lid křesťanský, nejen na jisté cnosti a dobré skutky zřetel obracetí dovolují, ale i na základy a nejpilnější potřeby života křesťansky spravedlivého a života církevního. Bohu samému vědomo býti může, co prospěly panické čistotě a blahu křesťanských rodin mimořádné pobožnosti na uctění neposkvrněné Matky boží, svatého Aloisia, strážných andělů; v kolika srdcích probuzena i oživena víra křesťanská mimořádnými pobožnostmi k patronům zemským, jako v Čechách obzvláštní úcta a láska ke sv. Václavu a Janu Nep.; co přispěly k obnově katolického smýšlení pobožnosti a dobré skutky ke cti sv. Michaela, ochránce katolické církve, sv. Josefa a j. v.

Velice prospívá k osvěžení ducha i k roznícení srdce, oslavují-li se v chrámě a mimo chrám některé církevní svátky co jen možná důstojně, ba i nádherně, způsobem nad obyčej daleko vyvýšeným, za použitím všech po ruce jsoucích prostředků, ježto by dojem učiniti, posvátnou radostí naplniti a takto přichylnost a lásku k náboženství a službám božím buditi schopny byly*). Člověk vůbec nechápe věci duchovních a nadpřirozených bezprostředně; věci viditelné, názorné jsou psychologický prostředek, aby povznešen byl v obor vyšší, smyslům a smyslné žádosti nepřístupný. Kde celý čas, rok po roce, všechno jen v obvyklých kolejích všednosti se pohybuje váhavě a nedbale, tam nezbytně nastupuje ochábllost, vlažnost, netečnost.

Doby všeobecných útrap a béd činí člověka velice náchylného, aby se poučiti dal o vážných pravdách, aby se v pobožnosti utvrdil, skutky sebezáporu a kajicnosti, obětavosti a lásky křesťanské konal. Obecná historie církevní a písemné paměti jednotlivých osad dosvědčují, že katolická pastorec nikoli bez povšimnutí nenechávala mimořádných událostí radostných i truchlivých a že jmenovitě tyto vždy sloužily za podnět k mimořádným pobožnostem a výkonům, kterými se náboženský život znova probuzoval i posiloval, důležité pravdy a zásady křesťanské hluboko vštěpovaly.

Velmi příhodná doba ku probuzování křesťanského smýšlení a k utužování života spravedlivého jsou *milostivá léta*

*) Berardi, Examen confessarii et parochi § XVI.

(jubilaeum). Hlas nejvyšší hlavy církve a zvláštní ten úmysl, na který se konají jubilea mimořádná, ukazuje dostatečně, co sluší duchovnímu správci na zřeteli míti a kterak by osvěžití mohl náboženský život osady své

Ku probuzení a osvěžení náboženského života v jednotlivcích skrze mimořádné pobožnosti, posty, almužny a vůbec milosrdné skutky atd., dobře používati lze *soukromého vyučování*, kterým duchovní správce připravuje na velikonoční zpověď, na bířmování anebo na manželství takové osoby, kteréž velice neumělé jsou v náboženství, ale veřejného vyučování účastniti se nemohou buďto nikdy anebo jenom velmi zřídka. Náleží-li osoby takové ku stavům vyšším anebo ke třídám zámožnějším, jest jim obzvláště třeba takových mimořádných pobožností a cvičení, kterými by křesťanské smýšlení jejich oživeno a pro život křesťansky spravedlivý zúrodněno bylo *).

III. Misie a cvičení duchovní.

K mimořádným pobožnostem a nábožným výkonům vedou a samy jeden z nejlepších prostředků povzbuzovacích jsou misie domácí a cvičení duchovní (exercicie).

1. *Misie domácí* (vniterné) jsou veřejná duchovní cvičení pro celou osadu a mají za cíl, aby ducha křesťanského vzbudily, k čilému životu náboženskému roznítily. Někaké stopy misií nalézáme již ve starém zákoně, kdež vypravuje se**), že Josafat král poslal pět knížat svých, aby učili v městech judských, a s nimi devět levitů a dva kněží. „A ti učili v Judstvu lid, majíce s sebou knihu zákona Hospodinova.“ V katolické církvi byly misie od dávných časů v obyčeji; zejména řádové dominikánský, františkánský a jezuitský měli za nej přednější úlohu svou působení misionářské. Doba racionalismu a josefinismu zastavila misie v mnohých státech evropských; ale jakmile církvi nějaké aspoň svobody dopřáno, ihned obživly znova a biskupové, církevní sněmové a papežové napomínají k nim velmi často ***).

Jako každá věc katolické církvi prospěšná četné odpůrce a protivníky nalézá, tak podobně také misie. Dobře říci lze,

*) Srovn. Amberger, Pastoraltheologie, III. § 229.

**) 2. Paralip. 17, 7—9.

***) S. Alphons, Homo apostolicus tr. VII. c. 4. n. 31. Conc. Prag. Tit. III. c. 10. str. 102.

že všechny námitky proti misiím, pokud nevycházejí ze smýšlení nekřesťanského a ze záští proti katolické církvi, vesměs na neznalosti spoléhají; a protož i četné příklady máme, že mnozí z těch, kteří rozhodní odpůrci misií byli, ve příznivce a zastavatele jich se obrátili, jakmile se jim naskytla příležitost, aby jednou při misií byli a se o blahodějném působení jejím přesvědčili.

Užitečnost misií nejprve v tom se ukázala, že všude měly za účinek obrácení mnoha lidí takových, kteří pokojně a bez výčitek svědomí žili ve hříších smrtelných a působením obyčejné duchovní správy nikdy nebyli dotknuti; ano nejedna osada zpustlá a dlouhaletou netečností zanedbaná misiemi k čilému životu církevnímu probuzena byla. Všude také spatřovalo se, že misie způsobily navracování nespravedlivého statku, smíření nepřátel, zastavení škodlivých nešvar a zlořádů.

Nejvíce ale v tom se osvědčila výbornost misií, že nábožnost, katolická uvědomělost, kázeň křesťanská i křesťanský řád v domech a rodinách, staré nábožné obyčeje, kteréž v mnohých krajinách buďto již vyhynuly anebo hynou, zase probuzeny a znova oživeny bývají. Tento užitek bývá také stálý; neboť obyčeje a zvyky, jsou-li jednou zavedeny, nesnadno vytrácejí se z života veřejného a soukromého zase. Ano tento užitek jest na mnoze vlastní plod misií; ani nejhorlivější duchovní správce nebude moci způsobiti obnovy takové tolik, jako misiemi lze *).

Misie jsou v mnohém ohledu *potřeba nevyhnutelná*. Za jedno každému, i lepším a nejhorlivějším lidem, potřebí jest mimořádných prostředků k osvěžení a obnovení ducha; za druhé pak v dobách tolik pohnutých, jako naše jsou, ukazuje se všeobecná potřeba mimořádné posily proto zvláště veliká, poněvadž velmi četné útoky dějí se odevšad na život křesťanský a mnohé překážky jej utlačují a hubí. „Čím úsilovněji za těchto časů zlý nepřítel pokolení lidského se vynasnažuje, aby na poli božím koukole nasil a den ode dne novými pokusy duše převraceti usiluje: tím častěji třeba jest pomoci svatých misií, kterýmiž, jako nějakým novým a mimořádným úsilím péče duchovní, třeba jest pole Hospodinovo čistiti a zdokonalovati **).

*) Dieulin, Le bon curé II. chap. 11.

**) Conc. Prag. 1. c.

A protož i svědomitý duchovní správce považuje za svoji povinnost, aby osadě své zjednal dobrodiní misie; takto nejen poslouží osadě své výborně, ale i sám sobě ulehčí počet, kterýž jednou vydávati bude z vladařství svého.

K odbývání misie vyžaduje sobě duchovní správce povolení biskupova dříve nežli počne vyjednávati s misionáři, anebo když byl s těmito se již dohodl. Spolu se zmocněním misionářů ke zpovědem dává biskup také plnomocenství zpovědníkům k rozřešování z rezervátů. — Výnos minist. vnitřn. záležitostí ze dne 4. dubna r. 1854. ukládá politickým úřadům péči, aby za misie na blízku m sijních pobožností a dokud tato trvá, nekonaly se hlučné zábavy a hry. Za touto příčinou ohlašuje duchovní správce na příslušném okr. hejtmanství, v které dni se misie konati bude *).

Úkol duchovního správce stran misie nejprve ten jest, aby *osadu na ni připravoval*. když nastává. Vysvětluje osadníkům, v čem misie záleží a jaký jest účel její; nalézají-li se mnohé předsudky a bludná domnění o misii, třeba jest vyvracet je způsobem klidným a poučným. Také vykládá, že doba misie bude pro ně doba milosti a vzbuzuje všechny důrazně, aby této milosti, která pro mnohé snad již poslední bude, ku spasení svému horlivě užívali, kázání a všeliké jiné pobožnosti ochotně navštěvovali, od prací a zaměstnání obyčejných, co nejvíce jim bude možná, ustáli a jenom nejdůležitějším úkolem svým, péčí o věčnou spásu svou se zaměstnávali. „Před misii vzbuzuj duchovní správce děti a nábožné lidi k modlitbě za požehnaný zdar; navštív úřední osoby, ředitele a představené v dílnách, vůbec ty, kteří dobré věci prospěti nebo škoditi mohou“ **).

Za trvání misie pečuje duchovní správce ve srozumění s misionáři o to, aby všecko v náležitém i vhodném pořádku se dalo a všem členům osady možno bylo účastniti se; dobrý pořádek zajisté a kázeň náležitá velice k tomu přispívají, aby prospěch byl veliký a obecný

Nejdůležitější však úloha duchovního správce počíná se po misii; záležít na tom, zachovati to dobré, což misie způsobila, i udržeti osadu při jejích úmyslech dobrých a při její horlivosti. „Po misii modli se a bdi, napomínej a zapřísahej;

*) Ordin. list buděj. 1855 str. 124.

**) Valuy, I. c.

neboť nyní jest doba kritická. Odbývej devítidenní pobožnost a zařid' společná přijímání, aby povzbudil k vytrvalosti“ *).

Není dosti na tom, aby sázeno bylo, třeba jest i zalévati. Obnoviti ducha, oživiti křesťanské smýšlení, zasazovati dobré úmysly, jest úkol misionářů; farářova úloha jest, zalévati a pečlivě pěstovati, aby nové štípení rostlo, se dařilo a hojně ovoce neslo. Po misii nalézá duchovní správce dobře upravenou a vděčnou půdu pro své působení, nalézá srdce náchylnější, a nic-li jím samým neschází, bude mu možno, způsobiti mnohé věci dobré, kterých by bez misie snad nikdy byl nepůsobil. Zvláštní prostředkové, kterými lze zachovati a rozmáhati užitky misie, jsou ty, kterých používala a po sobě zanechala misie sama: určité pobožnosti domácí a společné ve chrámě, navštěvování velebné svátosti, modlitba růžencová, časté přijímání svátosti pokání a oltářní. K trvalému pojištění užitků misie velmi prospívá renovace po nedlouhé době a nová misie po několika letech. Kde duchovenstvo se nepřičiňuje horlivě o zachování osady v dobrých úmyslech a pobožnostech, ježto se při misii počaly, tu ovšem za krátký čas se opět navrátí stav předešlý a misie vyjde na zmar **).

V některých zemích spojují se horliví kněží jednotlivých okresů, aby na vzájem konali misie na svých osadách. Tuto praxi schvaluje sněm pražský: „Nedostává-li se dělníků, kteří by slibem řehole k této službě byli povoláni, dobudou sobě veliké zásluhy kněží správou duchovní na rozličných místech zaměstnaní, když by, v jedno se spojivše a uradivše, svaté misie střídavě po svých osadách konali.“

2 „Jako misie všemu lidu křesťanskému, tak jednotlivým laikům prospívají ku spáse cvičení duchovní. Obzvláště lidem vzdělanějším naskytají se rozličné příležitosti a pohnutky k nim, ano naskytá se i potřeba jich, nejvíce když v nový stav života vstoupiti anebo generální zpověď skládati chtějí. Na cíl a konec tento žádáme, aby u větších městech a na jiných místech, kdež více kněží se nachází, svaté triduum ve svatý týden anebo aspoň vůbec v čas velikonoční konáno bylo. Abychom i jednotlivým laikům, kteří by žádostivi byli soukromého na duchu obnovení, pomoc učinili, domáháme se ve jménu Páně služby

*) Valuy, I. c.

**) Naučení biskupa Jirsíka v Ordin. listě buděj. 1857 str. 75., co činiti jest duchovnímu správci před misí, za jejího trvání a po ní.

řádů řeholních, žádajíce, aby v mužských klášteřích mužům, v klášteřích jeptišek ženám, ale kromě porušení klausury a řeholní kázně, podána byla příležitost ku hledání a nalezení posvátné samoty, a zároveň aby k tomu cíli pohotově byl mistr duchovního cvičení“ *).

IV. Církevní bratrstva.

K nejstarším prostředkům, jimiž budi se a živí horlivost náboženská, náležejí zbožné jednoty či bratrstva. Bratrstvo jest dobrovolná, skrze církevní vrchnost povolená, pod její správu postavená a k jistému chrámu příslušná společnost věřících ku zvláštním skutkům nábožnosti nebo křesťanské dobročinnosti.

Bratrstva jsou přirozený plod náboženství křesťanského, jehož praktická stránka vůbec na zásadě pospolitosti a vzájemnosti spoléhá. Na počátku byla církev sama jedno bratrstvo; neboť všickni věřící se účastnili veškerého života křesťanského a společně s duchovními správci horlivě pracovali o církevním úkolu, zájmy církevní považující každý za svoje vlastní, svatost života za úlohu, kterou na sobě prováděti měl jeden každý sám a v kteréž podporovati jej všickni za povinné se pokládali. V pozdějších dobách spatřujeme mnohé na pouštích a samotách, kamž odebrali se, aby buďto sami anebo společně s jinými téhož ducha lidmi o spasení svém pracovali a bližním prospívali. To byli první počátkové řeholí, kteréž všechny mají za cíl, aby údové jejich v jednom duchu o spasení svém pracovali a bližního vzdělávali duchovním a tělesným potřebám jeho pomáhajíce a příkladem vyšší dokonalosti své jej ku spravedlnosti křesťanské vzbuzujíce. A jako se v řádech spojovali muži a ženy, aby snáze svoji spásu opatřili, bližním obzvláště v jistých potřebách obětovnou láskou prospěli a církvi za mohutnou podporu byli: tak podobně sdružovali se záhy snahou kněží, řeholníkův anebo i laiků lidé světští v jednoty, kteréž sobě za cíl položily, pěstovati křesťanský život jistými pobožnostmi a skutky dobrými a společně namáhati se o některý jistý účel, kterýž, jak by koli rozdílný a rozmanitý byl, vždy přece k tomu čelí, aby život křesťanský se rozmáhal i utvrzoval, přikázání boží a církevní věrně plněna byla.

Od věků přispívala bratrstva velice k rozmáhání pobožnosti, lásky a všelike cnosti křesťanské. Protož i církev vřdycky

*) Conc. Prag. l. c.

podporovala vznik a zdar jejich, propůjčujíc jim znamenitých privilegií a milostí duchovních.

Církevní bratrstva rozmanita jsou dle účelu i dle pojmenování; nazývají se kongregace, jednoty, spolky, aniž by pojmenování to znamenalo jinou věc, nežli obecné jméno bratrstva. V církevní řeči nazývají se Archiconfraternitates, Confraternitates, Sodalitates, Sodalitia.

Za dob starších, zejména ve středověku, zasahovala církevní bratrstva mocně a působně v život církevní a sociální. Mělať obyčejně za účel, prokazovati skutky milosrdenství a křesťanské lásky jednotlivcům, rodinám, celým obcím a zemím, a prokazovala je na veliký prospěch blaha veřejného*). Starobylá bratrstva měla ve svých kostelích a kaplích vlastní svoje oznaky, účastnila se veřejných procesí ve zvláštním obleku bratrském, vládla nezřídka i nemalým jměním, ježto jim z odkazův a zbožných nadání připadlo; volila své ředitele a úředníky, mnohá i své zvláštní kaplany a zpovědníky měla, kterým duchovní správa v nich náležela. Bratrstva, jakáž za těchto časů zejména v zemích střední Evropy rozšířena jsou, pohybují se v mezích užších i stran účelu i stran vnější formy své. Majíť na větším díle za nejbližší účel náboženské vzdělání a zdokonalení členů svých, za prostředek užívajíce vyučování náboženského, duchovní četby, častého přijímání svátostí, konání jistých pobožností a t. p., na vydatné skutky křesťanského milosrdenství a činné lásky pomýšleti na mnoze ani nemohouce. Nicméně i v tomto stavu svém jsou velice užitečna, proniká-li je duch pravé zbožnosti.

Nelze zajisté popírati, ano zkušeností všeobecnou jest potvrzeno, že skrze bratrstva se nejlépe probuzuje, zachovává i vzpružuje církevní vědomí, náboženský život, víra i mravnost, sebezápor a svědomité plnění zvláštních povinností, jakž ukládá je každému stav a povolání jeho, činná láska k bližnímu, obětavost, smysl pro okrasu domu božího a oslavení služeb božích. Mimořádné pobožnosti, boj proti záhubnému tisku, rozšiřování četby dobré a jiné prostředky k dobrému a proti zlému, nalézají nejsnáze úrodnou půdu v bratrvech a skrze tato i vůbec na osadě. Bez bratrstev sotva kde možno bude osady kleslé uvéstí ve stav lepší; skrze bratrstva navykají věřící pravidelně vykonávati povinné modlitby a skutky sebe-

*) Wetzter und Welte, Kirchenlexikon, 2. Aufl., II. Band, Bruderschaft.

záporu, navštěvovati občasná shromáždění spolková a veřejné služby boží, účastniti se nejen ve slavnostech a pobožnostech bratrstvu vlastních, ale také v osadních, častěji slyšeti slovo boží, nábožné knihy čítati, svátosti často přijímati. Skrze bratrstva a jednoty náboženské spojují se celé třídy obecnstva (n. př. dělníci z továren) anebo stavy (mužové, matky, mládenci, panny) úžeji s duchovním správcem a církví, pro kterouž příčinu i lépe chráněni jsou před vlašností a netečností náboženskou, před nákazou světa nekřesťanského neb až protikřesťanského, zejména i proti tajným spolkům rázu revolučně socialistického, před nebezpečnými a hříšnými schůzemi a veselostmi v den sváteční a nedělní.

Užší styk, v nějž duchovní správce skrze bratrstva a jednoty přichází s jednotlivci a rodinami, usnadňuje mu soukromou duchovní správu, on snáze a prospěšně může na vhodném místě a v pravý čas raditi, varovati, smiřovati, vůbec pomáhati ve skutečných potřebách. Ve bratrstvech nalézá duchovní správce pomocníky u všem pastýřském působení svém; příklad a slovo členů hodných i v takové lodi působí, kteří se obecné působnosti pastýřově vyhýbají. Skrze jednotlivé členy bratrstev může duchovní správce leckdy působiti k dobrému nebo zabraňovati zlému v případech takových, kdež buď naprosto není možná nebo pastýřská opatrnost nedovoluje, aby sám mluvil a jednal. V městech větších jsou bratrstva obzvláště důležitá i potřebná; bez nich tu není možno, aby duchovní správa nezůstávala neplodná, téměř jenom na liturgické výkony a na písemnictví obmezena.

Hledíce ke znakům vedlejším, rozeznáváme (dle dekretu sboru odpustkového ze dne 26. listopadu 1880) bratrstva v užším a širším smyslu.

Církevní bratrstva *v užším smyslu* mají organizaci přísnější, předpisují ku přijetí členů některé slavnější obřady, oblečení v některé roucho bratrské, jakož jest na př. škapulír a pás.

Bratrstva *ve smyslu širším* zachovávají obyčejně pravidla i formy prostější, ačkoli také jsou skutečná, od církevní vrchnosti povolená a skrze ni založena bratrstva, třeba by se jmenovala spolky, jednoty, kongregace, konference atd. Bratrstva v užším smyslu podobají se řádům, bratrstva ve smyslu širším zase kongregacím řeholním.

Církevní bratrstva mají své sídlo v některém určité pojmenovaném chrámě a nezřídka i svoji kapli nebo svůj oltář. Za oltář bratrstva může se ustanoviti kterýkoli z oltářů v ko-

stele se nacházejících, ovšem jen se svolením správce chrámového. Jeden a týž oltář v kostele nebo v kapli může sloužiti několika bratrstvům za vlastní, usnášejí-li se na tom ředitelé bratrstev; přece však pokládá se za lepší věc, aby, pokud možná, každé bratrstvo jiný oltář za svůj sobě vyvolilo. Duchovní správce nepřekázej bratrstvům u volbě některého z oltářů kostelních za spolkový.

Od církevních t. j. skrze církevní autoritu zřízených a pod její dozor postavených bratrstev a jednot liší se *prosté* jednoty čili spolky. Tyto sice mají také účel náboženský, leckde stojí pod správou kněze, docházejí schválení od církve, některým i jsou odpustky povoleny; avšak církevní vrchnost nezřizuje jich kanonicky t. j. jako dle církevních předpisů zřizují se bratrstva v užším a širším smyslu. Že nepodléhají předpisům církevním o bratrstvech, mohou je zřizovati prostí kněží, ano i laikové; a jako se založily a ustanovily samy, tak i mohou se usnésti většinou hlasův, aby zase přestaly a se rozešly.

Bratrstva všem věřícím doporučovaná a všude prospěšná obzvláště jsou: bratrstva nejsvětější svátosti oltářní a nejsvětějšího srdce Páně, bratrstva Panny Marie, křesťanského cvičení, blažené smrti, bratrstva některých svatých, jako sv. Michaela, sv. Anny, sv. panny Barbory sv. Vincencia a jiných k účelům zvláštním; spolky na podporu misii, katolické jednoty, kteréž mají směr více všeobecný a zejména slovem živým a tiskem pracují na obranu víry a vynasnažují se v kruzích nejširších budití uvědomělost náboženskou a příchyllost k církvi.

Za nejdůležitější, *jistým stavům* anebo *jistému věku zvláště odporučené jednoty* považují se: Jednota sv. dětství pro dívky útlé, spolky mládenecké, panenské, spolek katolických tovaryšů, spolky dělnické, křesťanských matek, jednota rodičů, hospodářů a hospodyň. Cíl jednot k určitému stavu přihlížejících přede všemi jinými věcmi jest, opatřovati svoje zájmy, vzbuzovati a podporovati se na vzájem, společně práv svých hájiti a se brániti vlivům škodným ve hmotném i duchovním oboru; budití a zachovati mezi členy nejen vědomí o zvláštních povinnostech stavu, ale také činnou vůli, aby se na vzájem v plnění těch povinností modlitbou a příkladem podporovali, společným nebezpečenstvím odporovali, ve cnostech jistému stavu nejvíce potřebných se utvrzovali. Jednotami těmito pěstuje a udržuje se jakés posvátné přátelství, kteréž kromě jiných způsobů také bratrským pokáráním a napomenutím se jeví, na zřeteli majíc

jenom duchovní dobré každého člena i čest jednoty celé. Nejblížejší úmysl jejich jest, život křesťanský vštěpovati v poměry domácí a společenské a hájiti jich, aby se křesťanstvu neodcizily.

Určitých odpustkův a duchovních milostí dojíti neb účastna býti mohou bratrstva jenom, když zachovávají se církevní zákony o kanonickém jich zřizování a řádné správě, a naplňují-li se podmínky, bez kterých odpustky se nepovolují nebo povolené v platnosti nezůstávají.

1. Kanonické zřízení bratrstva.

Řádné zřízení (*erectio canonica*) jest první nezbytná podmínka, aby spolek náboženský považován byl za bratrstvo církevní a mohl vyprositi sobě odpustků nebo míti účastenství v odpustcích jistému bratrstvu povolených. Bratrstva kanonicky zřizovati a jejich stanovy schvalovati náleží řádně (*jure ordinario*) v každé diecési *biskupovi**), jež v této věci zastupovati může generální vikář, jenom výslovně-li k tomu zmocněn byl, buďto vůbec anebo v jednotlivých případech; v listině, kterouž vydává o zřízení bratrstva, povinen jest výslovně dotknouti této delegace**). O vikáři kapitolním vyřkla kongregace odpustková, aby se zdržoval kanonického zřizování bratrstev.

Privilegiem stolice apoštolské nabyly již dávno některé církevní řehole výhradného práva, aby generálové jejich po všem světě kanonicky zřizovali ta bratrstva, která s jistým řádem úzce spojena jsou a *bratrstva řeholní* se nazývají. Tak generál chudých a bosých *Karmelitů* zřizuje škapulířská bratrstva Panny Marie karmelské; generál *Dominikánů* bratrstva růženecká; generál *Minoritů* bratrstva pásu sv. Františka; generál *Servitů* bratrstva sedmi bolestí Panny Marie; generál *Jesuitů* má plnomocenství zřizovati mariánské kongregace a bratrstva blažené smrti a přivtělovati je ku hlavním kongregacím téhož jména v Římě.

Avšak i tato řeholní bratrstva jen s písemným povolením a doporučením (*literae testimoniales*) biskupa diecésního zřizovati se mohou ve chrámech farních a všech, které nenáležíjící témuž řádu, jehož generál zřizuje bratrstvo. Generální vikář

*) S. Indulg. C. 7. října 1617.

**) S. J. C. 2. srpna 1888.

může povolení a odporučení takové vydati, pakli k tomu výslovně zmocněn jest; v listině vydané povinen jest dotknouti této své delegace*).

Vůbec platné zásady o zakládání bratrstev předpisují, aby v jednom místě a zvláště v jednom chrámu jenom jedno bratrstvo téhož jména a s týmže účelem (ejusdem instituti) bylo; aby se na farní osadě nezakládalo bratrstev mnoho, poněvadž jinak by zevšedněla, jedno druhým by překáželo, náležité jich spravování nemožno bylo**). Obecným zákonem církevním ustanoveno jest také, aby chrámy s bratrstvem jednoho jména byly aspoň na hodinu od sebe vzdáleny; vyjmuta jsou však bratrstva, jichž valné rozšíření žádoucí, zejména: bratrstvo nejsvětější svátosti a křesťanského cvičení, kongregace mariánské, bratrstvo srdce Ježíšova, jednota dcer mariánských pod ochranou neposkvrněného početí a sv. Anežky, bratrstvo srdce Panny Marie, bratrstvo růženecké, jednota čili bratrstvo křesťanských matek, bratrstvo blažené smrti.

Podstatná část přípravy ku zavedení bratrstva církevního jest, aby vzdělány byly *stanovy* (statuta) jeho, kteréž pak předkládají se biskupovi (nebo řeholnímu přednostovi) ku schválení. I když nové bratrstvo přijímá stanovy vůbec již povědomé a schválené, třeba jest ku žádosti o kanonické zřízení připojiti je. Přijaté odjinud stanovy mohou se pozměniti dle okolností a potřeb místa, kdež nové bratrstvo se zakládá

Ve stanovách vyjadřují se určitě: pojmenování bratrstva a sv. patrona jeho, chrám, ku kterému bratrstvo náleží, účel bratrstva, prostředky k účelu, jako: modlitby a jiné dobré skutky ukládané členům za povinnost anebo radu; kdy a kterak odbývají se spolkové pobožnosti a služby boží; jaké příspěvky neb almužny členové skládají buďto na výlohy nevyhnutelné nebo na dobročinné účely; kdo ředitelem bratrstva bude a kdo je platně zastupovati může. Stanovy, kteréž jistému bratrstvu schváleny byly, změniti a změny žádané povoliti může jen, kdo je byl schválil čili potvrdil.

Vedle stanov bratrstva (jednoty, spolku) mohou býti ještě určitá pravidla o správě spolku; i tato předkládají se biskupovi, aby je prozkoumal a schválil. Nežli na příslušné místo podá žádost o kanonické zřízení bratrstva, ohlašuje farář (anebo kněz vůbec) osadníkům buďto veřejně nebo jenom některým

*) S. J. C. 16. listopadu 1888.

**) Srovn. Conc. Prag. Tit. VI. c. 7., str. 222.

soukromě úmysl svůj a povzbuzuje, aby se přihlásili, kdož by k bratrstvu přistoupiti chtěli, až platně zřízeno bude. Vedle obecné zásady postačují tři členové, aby se bratrstvo kanonicky zříditi mohlo.

Žádost o kanonické zřízení bratrstva podává se tomu, kdo řádně oprávněn jest, bratrstva platně zřizovati a tedy biskupovi, nejde-li o bratrstva, ježto vyhražena jsou generálům řeholí. Žádost k biskupovi nejvhodněji podává se skrze farní úřad, žádost generálům řeholí skrze nejbližšího přednostu (provinciála) téže řehole nebo také, zvláště není-li na blízku kláštera té řehole, za prostřednictvím biskupa.

V žádosti jmenuje se výslovně kostel, při kterém bratrstvo se zavádí, svatý patron kostela, vzdálenost nejbližšího bratrstva téhož jména a s týmž účelem (pokud toho třeba), obyčejně i počet bratrstev při tom kostele již platně zřízených; na konec předkládá se prosba o jmenování ředitele a udělení jemu potřebných plnomocenství. Jde-li o bratrstvo takové, za jehož přivtělení k arcibratrstvu se potom žádati zamýšlí, připojuje se také prosba, aby k tomu biskupské svolení dáno a nově zřízené bratrstvo arcibratrstvu doporučeno bylo. Žadá-li se o zřízení *bratrstva řeholního*, třeba jest nejprve prositi biskupa za povolení a doporučení, potom teprve obrací se žadatel k generálu řehole.

O kanonickém zřízení bratrstva skrze biskupa vydává se prostý dekret, jenž *listina zřizovací* (literae erectionis) slove. Církevní sněm provincie pražské z r. 1860. nařizuje, aby zřizovací listina i stanovy bratrstev byly doslovně vepsány v pamětnou knihu farní (liber memorabilium)*).

2. Způsob, kterak odpustky bratrstvům zjednati lze.

Z pravidla nenabývá nijakých odpustků bratrstvo (spolek, jednota), které řádnou mocí svou kanonicky zřídil biskup; nicméně však jest kanonické zřízení skrze biskupa — kromě bratrstev řeholních — nezbytná podmínka, aby nově založené bratrstvo jistými odpustky nadáno aneb obecně povolených účastno býti mohlo.

Bratrstva mohou *čtverým způsobem* nabyti odpustků a duchovních milostí:

*) Conc. Prag. l. c. str. 223.

a) Nejvíce obyčejný způsob, bratrstvům zjednati odpustky, jest *přivtělení (aggregatio) k arcibratrstvu*. *Arcibratrstvem* (archiconfraternitas) zove se bratrstvo při některém chrámu zřízené, jemuž apoštol. stolice nejen zvláštních odpustků propůjčila, nýbrž i plnou moc dala, přivtělovati k sobě (aggregare) jiná bratrstva téhož jména a takto činiti je účastna všech odpustků a milostí, kterých samo požívá. Privilegia toho se propůjčuje zvláště bratrstvům, která pěstují úctu k nejpřednějším tajemstvím anebo velice přiměřena jsou obecné a důležité potřebě církve anebo lidu křesťanského, pro kteréž příčiny jest žádoucí, aby se rozšířila po všem světě katolickém. K takovým náleží: arcibratrstvo sv. růžence, nejsvět. a neposkvr. sedce Panny Marie na obrácení hříšníků (založené v Paříži r. 1837.), arcibratrstvo sv. Františka Xav. neb misionářské v Lyoně, arcibratrstvo křesť. cvičení, arcibratrstvo křesť. matek a j. v. Jednotlivá bratrstva jenom k jednomu arcibratrstvu přivtělena býti mohou. Plnou moc přivtělovati bratrstva ze všeho světa křesťanského mají obyčejně jenom arcibratrstva římská; jiná jen pro určité země. Tak n. př. arcibratrstvo křesť. matek v Budějovicích může přivtělovati jednoty mateřské z Čech a sousedních zemí mocnářství rakouského *).

K jistému arcibratrstvu mohou přivtělována býti se svolením biskupa té diocése, ku kteréž arcibratrstvo náleží, jenom kanonicky zřízená bratrstva téhož jména a s týmž účelem. Ku žádosti podávané ředitelstvu arcibratrstva přikládá žadatel dosvědčení svého biskupa, že bratrstvo kanonicky zřízeno bylo a že biskup ku přivtělení bratrstva svoluje a poručeno je činí (literae testimoniales). Žádost podává ředitel bratrstva, když byl obdržel zřizovací listinu, anebo sám biskup činí potřebné kroky. Nepostaral-li se biskup o aggregaci a nepřišla-li přivtělovací listina přímo k němu, nýbrž poslána byla řediteli bratrstva přivtěleného, povinen jest tento předložiti ji biskupovi, aby se o pravosti její přesvědčil a svolil k ohlášení propůjčených arcibratrstvu odpustků, v kterých také nyní nová odnož jeho má plné účastenství. Zákon o prohlašování odpustků až po dosažení svolení biskupově zakládá se v usnešení sněmu trident. (sessio XXI. de Ref. c. 9.) a platí vůbec, jakým by koli způsobem a odkudkoli bratrstva dosáhla odpustků **).

*) Reskript k biskupovi budějovickému, Janu Val. Jirsíkovi, ze dne 10. listopadu 1876.

**) Srovn. Conc. Prag. Tit. VI. c. 7.

b) Zřízeno-li bratrstvo skrze oprávněného generála řehole, propůjčuje mu tento zároveň i těch odpustkův a duchovních milostí, kterých propůjčovati oprávněn jest.

c) *Bratrstva z moci biskupské kanonicky zřízená* mohou dosáhnouti odpustků, *žádá-li se o ně přímo u stolice apoštolské*. K žádosti takové není třeba úplných stanov přikládati; postačuje pojmenovati účel bratrstva a čelné prostředky. Obvyčejně dí se v žádosti určitě, za které odpustky se prosí. Stran podobných žádostí jest pamatovati:

1. Papež nepovoluje odpustků, nenachází-li se v římském martyrologiu jméno svatého, po kterém se bratrstvo nazývá;

2. k žádosti přikládá se za doklad o kanonickém zřízení bratrstva, pokud možná, vlastnoruční list biskupův (zřizovací listina v opisu pověřeném);

3. aby bratrstvo, jemuž vyprošují se odpustky, nebylo již k arcibratrstvu přivtěleno anebo skrze některého přednostu řeholního kanonicky zřízeno a tedy jistých odpustků již účastno. Když pak by obdrželo žádané odpustky od sv. otce, nemůže přivtělit se k arcibratrstvu.

Svatá stolice povoluje bratrstvům ku podané žádosti obyčejně: *α) trojí odpustky plnomocné* (v den přijetí do bratrstva, o čelné slavnosti spolkové a v hodinu smrti); *β) čtvery odpustky* sedmi let a sedmi kvadragen o čtyřech svátcích, kteréž mohou si členové sami určití a biskupovi oznámiti se žádostí za potvrzení těchto dnů odpustkových; *γ) odpustky 60 dnů* za každý dobrý skutek, n. př. za návštěvu mše aneb jiných pobožností v kostele nebo kapli, při kterých bratrstvo zřízeno jest. Také povoluje se rozličným způsobem zároveň privilegium oltářové buďto na jisté dni pro kterýkoli oltář, anebo ku každé mši, která se na oltáři bratrstva slouží za některého člena zemřelého.

d) Nejde-li o bratrstvo nové, ale zavádí se *bratrstvo dle účelu a jména svého již povědomé*, stolicí apoštolskou schválené a více méně rozšířené, není třeba zvláště za odpustky žádati, poněvadž apoštolská stolice mnohým bratrstvům a jednotám církevním jisté odpustky povolila a výslovně ustanovila, že jich účastna budou všechna bratrstva téhož jména a s týmže účelem, kdykoli a kdekoli budou kanonicky zřízena. Tak jmenovitě: 1. Všecka církevně zřízená *bratrstva nejsv. svátosti* požívají všech odpustků a milostí, kterých apošt. stolice propůjčila nebo ještě budoucně propůjčí arcibratrstvu nejsv. svátosti ve chrámě

S. Maria sopra Minerva v Římě, aniž by třeba bylo aggregace k tomuto bratrstvu.

2. Přivtěleno-li v jisté diecési jedno *bratrstvo křesťanského cvičení* k arcibratrstvu téhož jména v Římě, požívají všechna bratrstva křesť. cvičení, co jich v diecési té kanonicky zřízeno jest a bude, ode dne zřízení svého na všechny časy všechněch odpustkův a milostí arcibratrstvu římskému povolených.

e) Kromě posud jmenovaných způsobů, kterak bratrstva docházejí odpustků a duchovních milostí, možný jest ještě ten, že papež biskupům o to žádajícím dává, obyčejně na pět roků, plnomocenství rozsáhlé, aby bratrstva, kteráž v diecési své zřizují, účastna činili všech odpustků a ostatních milostí duchovních, jež apoštolská stolice povolila arcibratrstvům téhož jména v Římě a jiným podobným, vyjímajíc toliko arcibratrstvo růženecké, jehož nemůže kanonicky zříditi biskup bez vědomí (inscio) generála Dominikánů *), a bratrstvo nejsv. Trojice **). Vyprosil-li sobě biskup plné moci této, může prostým dekretem zřizovati též bratrstva řeholní s odpustky jejich; bratrstva řeholím nepoddaná může opatřiti týmiž odpustky, kterých by jinak dosáhnouti mohla jenom skrze přivtělení k arcibratrstvu. K vykonávání této zvláštní moci nemůže biskup delegovati generálního vikáře, leč by stolice apoštolská výslovně k tomu jej oprávnila ***).

Odpustky některému bratrstvu povolené trvají, dokud bratrstvo samo nepominulo. Členové docházejí odpustků za jednotlivé, určitě pojmenované modlitby a jiné dobré skutky, o kterých i breve odpustkové dí, že odpustky na ně dává. Bylo-li bratrstvo s povolením biskupa do jiného chrámu přeneseno, zůstávají odpustky jeho v plné platnosti. Zbořil-li by se kostel, při němž bratrstvo zřízeno a byl opět vystavěn, třeba na místě jiném a s jiným titulem, trvají odpustky bratrstva i v novém chrámě, usídlilo-li se bratrstvo v něm. Změna chrámu neb titulu jeho má vliv jenom na odpustky a privilegia místní, na př. na privilegium oltářové.

Rozešlo-li se bratrstvo pro jakoukoli příčinu, přestávají odpustky jeho a neobživují znova, když se po čase bratrstvo zase zřídilo.

*) Benedikt XIV. 26. srpna 1747; Pius IX. 11. dubna 1864.

**) S. J. C. 16. července 1887.

***) S. J. C. 16. listop. 1888.

Odpustky nepomíjejí, pakli kostel klášterní, v němž bratrstvo bylo, řeholi odňat aneb k účelům obecným obrácen byl; navracen-li kostel bohoslužbě opět, není bratrstvu ani nového zřízení ani jakékoli jiné nápravy třeba. Odpustky bratrstva též nepomíjejí, bylo-li bezprávně, n. př. mocí světskou potlačeno.

Pakli v jistém bratrstvu se nalézají papežské listiny (breve, reskript), skrze kteréž jemu odpustků a duchovních milostí propůjčeno a zároveň z listin těchto anebo z dekretů biskupských jasně vysvítá někdejší kanonické zřízení bratrstva toho, není ani nového zřízení bratrstva, ani nového propůjčení odpustků třeba, byť i bratrstvo pro nedostatek oudů bylo za kratší nebo delší čas působiti přestalo, čili známek života bylo neobjevovalo.

Pravidla, kterými se řídití jest přednostům řeholí stran kanonického zřizování a vrchním ředitelům arcibratrstev stran přivtělování bratrstev, obsahují se v bulle Klementa VIII. „Quaecunque“ ze dne 7. pros. 1604 a znovu vyhlášena jsou dekretem Pia IX. ze dne 8. ledna 1861 za neporušitelná, tak že by každé zřízení bratrstva skrze přednosty řeholní a každé přivtělení k arcibratrstvu neplatno bylo, když by se pravidel těch bylo nešetřilo. Nejvážnější z nich jsou kromě výše dotčených vůbec platných zásad:

a) Přednostové řádů a správcové arcibratrstev povinni jsou, zřizující a přivtělující bratrstva, užívati aspoň co do podstaty formuláře v bulle Klementově předepsaného.

b) Bratrstvům skrze řeholní přednosty zřízeným a bratrstvům přivtěleným k arcibratrstvu buďtež výslovně a dopodrobna oznámeny odpustky a duchovní milosti, kterých propůjčovati oprávněni jsou přednostové řeholí, anebo kterých arcibratrstvo požívá.

c) Biskup toho místa, kdež arcibratrstvo nebo zřizující přednosta řehole sídlí, dává odpustkům approbaci t. j. vyhláší, že pravé jsou.

d) Almužny a příspěvky smí bratrstvo přijímati a vynakládati jen způsobem, jež biskup předepsal anebo schválil, pakli stanovy o tom se nevyjádřují. Má-li bratrstvo statky nemovité, může je prodati jen s povolením papeže.

e) Listiny o zřizování a přivtělování vydávají se darmo. Přednosta řehole anebo ředitel arcibratrstva může žádati jenom náhrady skutečných výloh na papír, od psaní, sekretářovi a na poštu. V Itálii nesmí útraty převyšovati šest škůdů, kromě Italie třicet franků.

3. Ředitel a vnější správa bratrstev.

Vrchní správa všech kanonicky zřízených bratrstev a jednot v diecési náleží biskupovi *), kterýž i jest oprávněn bratrstva laiků visitovati a se přesvědčiti o správě spolkového jmění, o stavu jejich kaplí a vůbec o všem, co s povinnostmi a celým stavem bratrstva souvisí.

V nesnázích anebo sporech mezi farářem a bratrstvy, pakli by se před vyšší soud církevní dostaly, chrání se farská práva na základě dekretu sboru obřadového ze dne 10. prosince 1703 **). Bez povolení farářova nemůže bratrstvo po libosti ředitele nebo členů přesídliti do jiného chrámu, nežli ku kterému hned na počátku bylo připsáno.

Bezprostřední správa jednotlivých bratrstev sluší řediteli čili předsedovi, jemuž ovšem účel a stanovy za normu jsou. Ředitel přijímaje členy nově přistupující, jest oprávněn světiti a povolenými odpustky opatřovati medalie, škapulíře, růžence ... bratrstvu tomu vlastní a udělovati členům jiných snad ještě povolených milostí duchovních.

Ve stanovách ku schválení předkládaných a vůbec v žádostech za kanonické zřízení bratrstva nejen výslovně se jmenuje budoucí ředitel (obyčejně farář nebo správce chrámu), ale dobře jest i položit, aby ředitel byl oprávněn dáti se zastávat skrze jiného kněze, kdykoli za dobré uzná, ve všech právech a povinnostech ředitelských. Nebylo-li zastupování takové výslovně povoleno (anebo se ani ve stanovách potvrzených o něm zmínka neděje), schází podstatná podmínka řádného členství a skutečného dosahování odpustků, kdykoli někdo neoprávněný koná, co řediteli náleží.

Pakli ten, komu kanonické zřízení bratrstva přísluší, nejmenoval ředitele, jest jím a nabývá všech práv ředitelských farář nebo správce kostela (*rector ecclesiae*), při kterém bratrstvo zřízeno ***).

Kde farář nebo správce kostela jest ředitelem bratrstva, souvisí úřad tento s úřadem jeho vlastním a sám sebou přechází

*) Conc. Prag. I. c.

**) Aichner, Comp. „de Confraternitatibus“ a „Jura et officia parochorum circa religiosas instructionem et s. ministerium“.

***) Conc. Prag. Tit. VI. c. 7., str. 223.

na jeho nástupce řádně dosazeného. Některá bratrstva mohou dle svých stanov sama voliti ředitele.

Bratrstva zřízená v jiném nežli farním chrámu nejsou závislá na místním faráři v těch věcech, kteréž podle stanov svých konají. Rovně tak nemůže jim farář zakazovati zvláštní pobožnosti, které nenáleží k právům farním *).

Samo ustanovení za ředitele nepůsobí, že by tento již byl zmocněn, s odpustky světití růžence, škapulíře ... bratrstva. K tomu zajisté třeba jest obzvláštního zmocnění skrze biskupa, nabyli-li tento sám plné moci k tomu od papeže, anebo skrze oprávněného generála řeholního, pakli bratrstvo s jistou řeholí souvisí, anebo skrze oprávněného vrchního ředitele arcibratrstva, k němuž jisté bratrstvo platně přivtěleno jest. Tato plná moc obyčejně se dává v listině zřizovací anebo přivtělovací (*decretum erectionis, aggregationis*); pro jistotu však nikdy nebudiž opomenuto v žádosti o kanonické zřízení bratrstva (neb o přivtělení k arcibratrstvu) žádati výslovně za plnou moc k odpustkovému svěcení posvátných předmětů tomu jistému bratrstvu vlastních **).

Jde-li o bratrstva nebo jednoty, při kterých není slavného vřaďování nových členů a jichžto účelu se dosahovati může jenom při valném účastenství, dobře jest pojmuti ve stanovy, že ředitel může vybrati několik osob, kteréž by jako výborové, horlité, podporovatelé oprávněny byly v rozličných místech nové členy zapisovati a zapsané řediteli oznamovati.

Na mnoze jest při bratrstvech a jednotách četných obyčej ustanoviti *výbor*, kterýž by řediteli radou pomocen byl. Výbor volí se každého roku znova, schází, radí a usnází se za předsedáním ředitele. Nechať jest při bratrstvu výbor takový anebo není, okolnost tato nemá vlivu na platnost odpustků. Jako se do zvláštní, bratrské knihy zapisují jména členů, tak náleží k dobré správě, aby se v jiné knize zapisovala usnešení bratrstva nebo výboru a rovněž i dějiny bratrstva, účastenství jeho v mimořádných slavnostech, znamenitější skutky neb oběti jeho k účelům dobročinným, na ozdobu kostela, oltářů a t. pod.

V zájmu dobré správy a zdárného prospěchu bratrstev bylo by, když by v každé diecési biskup ustanovil jednoho

*) S. C. Ep. et Reg. 23. září 1885.

**) Výjimka jest při ředitelích jednoty sv. Děťství; viz knihu II. § 38. V.

kněze. aby bděl nade všemi církevními bratrstvy a spolky v diecési, je podporoval a povzbuzoval, na běžná rozhodnutí sv. stolice a sboru odpustkového pozoren byl, návrhy na prospěšné změny činil atd.; jinak zajisté velmi snadno se přihází, že i při nejlepší vůli jednotlivců se zapomínají a opomíjejí mnohé věci užitečné a prospěšné. Snad jenom takto bylo by možno dosíci toho, že by duchovenstvo a věřící věnovali bratrstvům tu pozornost, píli a lásku, kteréž hodna jsou; ne každý jednotlivý kněz může znáti cesty a formy, kterými se brátí a kterých šetřiti náleží, aby bratrstva se kanonicky zakládala, dobře spravovala, odpustků nabyla a těmito se opět lidu nábožnému zamlouvala, ku horlivosti povzbuzovala.

4 Přidružování členů ke bratrstvům.

Jest-li bratrstvo kanonicky zřízeno a odpustky nadáno, závisí účastenství v těchto na řádném přidružení každého člena. Tu pak buďto se užívá jistých formulí, buďto se odevzdává vstupujícím listina (diplom), anebo se prostě zapisují jména jejich bez jiných obřadů. *Při vlastních bratrstvech* jest řádné přijetí a po něm zápis do knihy bratrstva nezbytná podmínka, aby členové dosahovati mohli odpustků bratrstvu povolených*); při jednotách, kongregacích a podobných volnějších spolcích postačuje také jiný způsob, na př. že odevzdává se nově přijatému lístek s obrázkem nebo knížečka s poučením o spolku, se stanovami jeho, s denním pořádkem života; na lístku nebo ve knížečce zapisuje se jméno přijatého člena, den a rok přijetí jeho, kteréž věci dotvrzují se podpisem ředitele. Kdo jest oprávněn členy přijímati a zapisovati, může zapsati také sebe, leč by bratrstvo bylo určeno pro jiné pohlaví aneb pro jisté stavy (na př. matky, ku kterým sám ne-náleží.

V knize bratrstva zapisují se oudové dle jména, příjmení, kdy a kdo je zapsal.

Při mnohých bratrstvech, ježto za účel mají, aby členové sebe na vzájem a bližní vůbec příkladem dobrým vzdělávali, předchází zkouška přihlášených za členy a nedovoluje se při-

*) Inscriptio materialis a quocunque fieri potest, dummodo ab habente facultatem tantum christifidelis sit rite receptus. S. Indg. C. 25. září 1845.

jmouti někoho, kdo by posud byl neosvědčil upřímné vůle své, že účelu bratrstva věrně sloužiti chce.

Za přijetí a zápis nových členů nedovolují se poplatky; jen s biskupským schválením mohou se bráti příplatky na výlohy za lístky nebo knížečky zápisné, na stipendia mešní, na ozdobu kaple neb oltáře, které bratrstvu zvláště náležejí a protož i bratrské se nazývají. Na chudé jest u věci této bráti slušný ohled, aby se jim neztěžovalo vstoupení do bratrstva.

Kdo má plnou moc, přijímáti členy do bratrstev, jež apoštolská stolice schválila na všechny časy a pro všecken svět, může moci této všude užívati a zapisovati členy také z cizích diecésí, kdež bratrstvo takové posud nebylo kanonicky zřízeno. Jest-li však bratrstvo schváleno jen pro jistou diecési, pro jistou zemi nebo říši, lze zapisovati jen obyvatele těch krajin.

Nepřítomní nemohou dle pravidla obecného býti zapisováni, ač připouštějí se výjimky; u věci této platna jsou rozhodnutí sboru odpustkového ze dne 13. dubna 1878 a 14. června 1880.

a) Bratrstva (a vůbec jednoty), která obmezena jsou na jednu diecési anebo na jistou krajinu toliko, zapisovati mohou jenom ty, kteří osobně se přihlásili u ředitele čili v sídle bratrstva (in sede sodalitii).

b) Při jednotách a bratrstvech všeobecných (universales), po světě katolickém vůbec rozšířených, nežádá se, aby nově přistupující člen přihlašoval se a zapsán byl jenom v sídle bratrstva, ale dosti bude, zapíše-li jej kdekoli oprávněný k tomu t. j. opatřený plnou mocí delegovanou nebo subdelegovanou. Pouze písemné nebo prostřednictvím jiných učiněné přihlášení nepostačuje, aby kdo za člena zapsán býti mohl.

c) Při vlastních bratrstvech a takových jednotách, kdež mezi údy jest orgánické spojení (na př. spolek živého růžence) anebo kde spojeny jsou s přijetím nových členů jisté předepsané obřady, zkouška (probatio), obláčka (impositio habitus) a t. p. — třeba jest přítomnosti osobní; dovoluje se však ředitelům bratrstev a spolků takových anebo jejich zmocněncům (delegatis), aby výjimkou v jednotlivých případech dispensovali od ustanovené formy a zapsali též nepřítomného.

d) Jednoty jiné (piae associationes, aggregationes, uniones, pia opera zvané), ježto se volnějším pásmem vážou, jichžto stanovy nepředpisují vnějších forem a slavností ku přijetí nových členů a při kterých není se co báti těch nepřístojností,

pro jichž uvarování se jinak přítomnosti osobní žádá: mohou rozmnožiti počet delegátů k zapisování oprávněných, a nemůže-li se toto učiniti, nechať přijímají se též údové nepřítomní. Sluší však míti vždy na zřeteli, aby se ne pouze počet oudů rozmáhal, ale aby se účelu jednoty dosahovalo, jednota skutečně prospívala.

e) Práví-li se v potvrzených stanovách některé jednoty, že i nepřítomní mohou se přijmouti a zapsati; nabyli-li některá jednota privileje takového; žádají-li věřící připsánu býti k nějakému znamenitému chrámu či posvátnému místu (sanctuary) jakožto středišti jednoty — zůstati lze i budoucně přitom, aby též nepřítomní zapisování byli.

Nelze dáti zapsati zemřelých, nikoho bez vědomí a vůle jeho, dítek rozumu ještě nedošlých (kromě jednoty sv. Dětství a škapulířů).

5. Obecné povinnosti členů, jejich účast v odpustcích a milostech bratrstva.

Řádně přijatý člen povinen jest zachovávat stanovy a náleží na něho, aby se účastnil ve spolkových pobožnostech, upřímně lnul ku bratrstvu, je miloval, horlivě k účelům jeho přispíval. Stanovy ovšem nezavazují pod hříchem; ale kdo jich neostříhá, nejen sám se zbavuje mnohých milostí, ale také zbavuje ostatní členy zásluh mnohého skutku dobrého a dává jim i pohoršení. Podle starobylých obyčejů náleží bratrstvům, aby se účastnila veřejných procesí, na kterých jest místo jejich hned za řeholemi, a kde těchto není, před duchovenstvem. Naplňují-li řádní členové podmínky předepsané, dosahují všech bratrstvu povolených odpustků a mají účast ve všech privilejích jeho. Dosahování odpustků nezávisí na ostříhání stanov. Skutečné zásluhy jednotlivců jsou v poměru ku horlivosti, s jakou pěstují ducha i podporují úkol bratrstva.

Členové bratrstev řeholních mohou nabyti odpustků s jistou slavností (svátkem) spojených buďto v den, kdy se svátek ten v diecési světi, anebo i v den, kdy ho světi řehole. Nemocní anebo uvěznění členové, kterým nelze vykonati předepsané snad návštěvy kostela, nabývají odpustků přece, ač-li jen ostatní předepsané skutky vykonali. Svátky spolkové (bratrské) náleží světiti, co jen možná, slavně.

6. Vnitřní čili duchovní spravování bratrstev.

Aby bratrstva, jednoty a spolky skutečně pomáhaly zvelebovati život křesťanský na osadě, třeba jest jim bedlivé péče a opatrné správy duchovního pastýře; kde této se nedostává, snadno klesají bratrstva, zanedbávají povinnosti své anebo bez ducha je vykonávají, někteří k bratrstvu počítají, skutečně ale již k němu nenáležející členové pohoršlivým životem svým bratrstvo ve zlou pověst uvádějí, za předmět lehkovážného vtipu a posměchu je činí.

Především jest povinnost faráře, nalezl-li na osadě bratrstva některá, přesvědčiti se, zdali jsou kanonicky zřízena, zdali všechny podmínky naplněny, aby členové skutečně mohli dosahovati odpustků a duchovních milostí, o kterých se domnívají, že jim pro členství jejich přístupny jsou. Shledává-li nedostatky vážné anebo zůstává pochybnost o kanonickém zřízení bratrstva, o jeho platném přivtělení aneb o jiných za podmínku k nabývání odpustků potřebných okolnostech, prospívá nejlépe, aby stav věci byl biskupovi (neb sboru odpustkovému) prostě a jasně předložen a žádalo se za nápravu nedostatků (sanatio), jsou-li jaké.

Nelze-li pochybovati, že bratrstvo bylo kanonicky zřízeno a že naplnily se podmínky stran odpustků, ale vloudily se jakékoli odchylky od stanov aneb některé zlořády, vynasnažuje se duchovní správce, aby zase dobrý řád ve bratrstvo uvedl, svědomité ostríhání stanov upevnil a bratrstvo zase v náležitou činnost postavil. Není-li na některé osadě bratrstev, ukládá duchovnímu správci svědomitost a povinná péče o duchovní blaho věřících, postarati se o založení bratrstev a jednot, kteréž vůbec anebo s ohledem na stav a potřeby osady zvláště vhodny jsou ku probuzení čilejšího života náboženského, ku pěstování mravnosti, od kterých také očekávati chce, že by zlému vlivu časovému anebo některým zlořádům místním nejsnáze a nejjistěji překážeti mohly.

Bratrstva mohou dostáti úkolu svému a býti na prospěch církvi vůbec a farní osadě zvláště jen, jsou-li dobře spravována. *Dobré spravování* bratrstev a jednot církevních předpokládá ředitele horlivého a způsobilého, jehož nejpřednější vlastnosti jsou, aby duchovního života byl znalý a sám bedlivý, nezištný, trpělivý a velice opatrný.

Pro péči o bratrstva nesluší zanedbávati ostatních věřících; velice bylo by na škodu obecné duchovní správě a bratrstvům samým, když by duchovní správce členy bratrstev považoval aneb až veřejně, přímo nebo nepřímě, vyhlášoval za jediné dobré katolíky, ostatní pak za ovce odcizené anebo vesměs za křesťany vlažné, o spásu svých duší nedbalé.

Veliké opatrnosti třeba jest duchovnímu správci v zacházení se *ženskými členy bratrstev* a spolků již proto, že lidé nepobožní, nemravní a nevěřící, jakých něco na každé osadě bývá, i pouhého stínu se chápají, aby podezření a zlé pověsti rozšiřovali; bratrstva zajisté a spolky nábožné nalézají v lidech takových odpůrce často velmi jizlivé a nebezpečné. Podobné opatrnosti třeba jest, aby vůdce bratrstev a spolků nezasluhoval výčitky aneb nevaloval na sebe *podezření zřetelnosti*, tak že by se zdálo, jako by mu hmotný zisk byl za jednu aneb za jedinou pohnutku při zavádění a spravování bratrstev a spolků náboženských.

Aby bratrstva a spolky *požívaly dobré pověsti* na osadě a nezavdávaly odpůrcům spravedlivé příčiny k pomluvě a k posměchu, třeba jest nevyhnutelně, aby lidé nemravní a podezřelí nebyli za údy zapisováni, dokud by obecně známo nebylo, že života svého polepšili. Členy, kteří se hrubých poklesků dopustili a napomenutí opěťovaných nedbají, třeba jest vyloučiti, ne však veřejně a okázale, nýbrž jako by sami dobrovolně vystoupili. Rovně jest naložiti s těmi, kdož nezachovávají stanov a předpisů spolkových vůbec, obzvláště pak těch, kteréž mají za cíl, chrániti před nebezpečenstvím hříchu a příležitostí k němu. Zase pak pro menší poklesky a nedostatky nesluší hned trpké výčitky dělati, ani na každém členu žádati dokonalosti; mnoho zajisté dosaženo jest, když jmenovitě členové mládeneckých a panenských spolků se vzdalují nebezpečných příležitostí, nedávají pohoršení a vůbec po křesťansku se chovají.

Základní snaha prospěšné duchovní správy při bratrstvech jest, *udržovati a rozmáhati horlivost a důvěru spolkového* tak, aby každému členu opravdu záleželo na věrném konání povinností spolkových a povinností obecně křesťanských, na prospěchu, zdatu a dobré pověsti bratrstva, jehož členem jest. K tomuto povšechnému cíli vniterné správy spolkové pomáhají: *a)* pravidelná shromáždění, *b)* společné přijímání svátostí, *c)* spolkové slavnosti a *d)* pokud možná, i společné zábavy v bratrstvu čili spolku

a) *Pravidelná shromáždění* bratrstev a jednot obyčejně určují se ve stanovách a jsou dílem rázu více soukromého, shromáždění členů samotných totiž, anebo jsou veřejná za účastenství duchovního ředitele; tato i ona buďto předcházejí obyčejné farní služby boží, zejména odpolední, nebo následují po nich. majíce takto za částečný účel, aby členové bratrstev byli osadníkům za příklad horlivosti v povinném svěcení dnů svátečních. Jsou-li shromáždění pravidelná ve stanovách určena, dbej ředitel, aby se také skutečně odbývala; nejsou-li určena, budiž mu za obecné pravidlo, aby, pokud jen možná. aspoň jednou za měsíc se odbývala. Vlastní úkol shromáždění těchto jest porada o záležitostech jednoty, společné konání pobožností spolkových, nade všecko pak přiměřené krátké *promluvy duchovního ředitele*, na schůzích pak, ježto členové sami odbývají, *vhodná duchovní četba*.

Přiměřené soustavné promluvy duchovního ředitele jsou věc nad míru důležitá, bez nich nelze aby které bratrstvo náležitě prospívalo. Při těchto promluvách dbej ředitel uchovati se dvojí obecné vady, která se leckde na nich shledává: že totiž tuze obecný jsou a k bratrstvu nepřihlížejí, a že naopak zase ustavičně jenom zvláštní účel bratrstva nebo jednoty a poměry spolkové na zřeteli mají a v ascesi se dále pouštějí, nežli členům přiměřeno a potřebno, na rozmanitost a množství modliteb příliš váhu kladou a takto příčina bývají, že náboženský život členů na nepravé cesty zabočuje, plané modlitství se vzmahá.

Prospěšné přednášky v bratrstvech a jednotách k tomu směřují, aby se náboženské vědomosti členů rozmáhaly a utvzovaly, podstatné základy a zásady křesťansky spravedlivého života hlouběji a hlouběji se vštěpovaly. Při tomto obecně křesťanském obsahu přednášek přihlíží se k účelu nábožných bratrstev vůbec a ke zvláštnímu cíli toho jistého bratrstva nebo spolku. Zejména sluší stále přihlížeti k té dokonalosti ve smyslu širším, ku které všickni křesťané povoláni jsou, které Bůh žádá na všech ve světě žijících a která při každém jednotlivci jest základ a počátek dokonalosti vyšší. Obecná tato dokonalost žádá, aby křesťan určitý pořádek denního života svého zachovával, příkázání božích a církevních ostříhal, příležitosti a nebezpečenství hříchu se varoval, utrpení a nesnáze života vezdejšího trpělivě snášel, svátostí a všech prostředků spásy užíval, zvláště pak na modlitbách vytrvalý byl, rok cír-

kevní a okruhy velikých svátků s církví stopoval, mravný jejich význam na sobě uskutečňoval.

Úkol tento nikoli není snadný; kdo jej naplniti chce, tomu jest ustavičně na stráži býti a bojovati proti tělu, světu a ďáblu, každého dne sebe zapírat, kříž svůj na sebe bráti, mnohdy velké oběti přinášeti, aby víru zachovával, rozmáhal a vyžnával slovem i skutkem. A protož, kdo vytrvale koná tuto úlohu, dojista nic nepatrného nečiní.

Tyto věci předkládati sluší členům bratrstev způsobem důvěrným, prostým, předkládati je ne rozumu toliko, ale také srdci a vůli tak, že by možnost, krásu a prospěšnost života cnostného a zbožného víc a více znamenali, jeho víc a více žádostivi byli. Účel a stanovy bratrstva, slušný-li se na ně ohled bere, dodávají promluvám ve bratrstvech konaným větší názornosti a praktičnosti, samy pak postupně víc a více vytvářejí se jednotlivci za milé a dokonale pochopené pravidlo života jeho. Svatého Františka Sal. „Filothea“, Skupuliho „Duchovní boj“, zlatá kniha „O následování Krista“, Ludvíka Granadského „Vůdce hříšníků“, jsou spisy vzácné, kteréž nejen usnadniti mohou práci duchovního ředitele. nýbrž i naučiti jej pravému způsobu přednášek dojemných a působných.

Poučování a povzbuzování častěji také, aspoň nepřímě, čelí *proti vadám*, ježto se při bratrstvech a jednotách leckdy shledávají, jako: pýcha duchovní, nelaskavé posuzování, obmeškávání povinností stavu, povaha nevrlá, úzkostlivé svědomí, piané modlilství, zahálčivost a t. p. Leckde naskytají se členové tvrdošíjní a svéhlaví, kteří všecko jen po své vůli prováděti chtějí, nedbajíce, že jednání jejich vnáší nespokojenost, reptání a spory ve bratrstvo. Tito ředitelé úkol jeho velmi ztěžují a jenom mužná vytrvalost a pastýřská opatrnost může mír bratrstvu zachovati nebo navrátiti. Vyloučení členů takových jest poslední prostředek a přikročuje se k němu, až když marně bylo všeho zkušeno, čím by se dobrý řád a svornost bratrstvu zase navrátily.

b) *Pravidelné přijímání svátosti pokání a oltářní* určuje se obyčejně stanovami; pomáhá udržeti horlivost a ducha spolkového, děje-li se, pokud jen možná, společně. Aspoň několikráte do roka spoj se přijímání velebné svátosti s nějakou vnější slavností, na př. že údové přiklekají s rozžatými svícemi, že společně říkají obecnou zpověď, že podavatel koná vhodnou

krátkou promluvu, že všickni po přijímání se modlí společně, díky vzdávající a dobré úmysly obnovující.

Za věc velice prospěšnou, aby se dobrý duch ve bratrstvu zachoval, považují se *duchovní exercicie* aspoň ob jeden rok.

c) *Spolkové slavnosti* a při některých jednotách i spolkové zábavy jsou zařízení velmi moudré a zcela způsobilé, aby přichylnost a láska k jednotě se utvrzovala. Již obecný zákon církevní o bratrstvech má spolkové slavnosti na zřeteli a nařizuje, aby se konaly veřejně a velice slavně. Ke slavnostem spolkovým lze přičísti též *účastenství všeho bratrstva ve pohřbu zemřelých členů*. Namnoze jest oslavení pohřbů takových, a pamatuje-li se na to již ve stanovách (jako zejména jest u bratrstva sv. panny Barbory), také peněžitý příspěvek bratrstva na pohřby chudých členů nebo výprava slušného pohřbu každého člena zemřelého na útraty bratrstva nebo jednoty, — velmi působný prostředek, aby se bratrstvo velice rozšířilo a členy k sobě úžeji vázalo.

d) *Zábavy spolkové* zvláště při jednotách útlejší i dospělejší mládeže velmi dobře prospívají a záleží ve čtení knih a časopisů nejen poučných, ale i zábavných, v provozování hudby, zpěvu, deklamace, ve slušné hře vůbec, ve hře loterní, tombolové k účelu dobročinnému. Toho pravidla však nikdy zanedbávati nesluší, aby při jednotlivých zábavách spolkových byli účastníci jenom jednoho pohlaví.

Účastenství a horlivost udržují se také, *obrací-li se pozornost k nějakému konání neb úmyslu*, ježto se na nějakou dobu předkládají za obzvláštní bratrstvu vytknutý cíl, jako: ke slavení nastávajících velikých svátků, k obmýšlené pouti na místo posvátné, ku pořízení obrazu nebo korouhve, k opravě neb okrase oltáře na útraty bratrstva.

O bratrstvech podává poučení bezpečného kniha: *Die Ablässe, ihr Wesen und Gebrauch*. Von Fr. Beringer, S. J. Neunte, von der heil. Ablasscongregation approbirte und als authentisch anerkannte Auflage. Paderborn, Schöningh. Kniha tato spoléhá na francouzském spisu P. A. Maurela, jež na jazyk německý převedl nejprve P. Jos. Schneider S. J. a potom znova zpracoval Beringer.

V. Třetí řád sv. Františka.

Sv. František z Assisi založil dvě řehole: Františkánů a Klarisek. Vida nemožnost, aby do řehole vstoupili všickni, kdož se hlásili a za přijetí prosili, založil III. řád pro lidi ve světě žijící. Jsou-li bratrstva, zvláště jak ve starších dobách byla, nápodobením řeholí, jest třetí řád sv. Františka, čili řád

serafinský, skutečná řehole; má zajisté pravidla (reguli) od apoštolské stolice schválená, jest při něm noviciát a profese, členové mají svůj řeholní šat (škapulíř a pás), a byť i tré slibů řeholních nebylo v pravidlech jeho výslovně vytčeno, nicméně obsahují se v nich bytně.

Účel III. řádu vůbec jest: věrně zachovávatí příkázání boží a církve poslouchatí, tedy život opravdu křesťanský, jakž možný jest každému, jaké by koli povolání a zaměstnání jeho bylo. Zejména vytýká se šestero cností, v kterých svatý František osvědčil se za věrného následovníka Kristova: modlitba a láska, čistota a kajicnost, chudoba a pokora; cnosti tyto jsou také cíl, k němuž brátí se jest učenníkům a žákům serafinského světce

Třetí řád má dějiny skvělé. Netoliko za živobytí sv. Františka, ale po všechny časy posud minulé seznávala se v něm cesta za Kristem bezpečná. Papežové schvalovali jej a mnozí z nich i členové jeho byli; králové a velmožové pokládali sobě za čest, učenníky sv. Františka slouti a dle jeho řehole Krista následovati. Král francouzský, sv. Ludvík, a vévodkyně durynská, sv. Alžběta nad jiné oslavili řád tento svými cnostmi a oslavuje ho posud záře jejich svatosti

Ač nikdy nebyl v církvi zapomenut a v každé době odchovával četné duše pro nebe, došel uznání skvělého a pozornosti všeobecné skrze přízeň a péči, kterouž mu prokázal papež Lev XIII. Sám jsa ctitel sv. Františka a člen III. řádu a znaje blahé působení jeho ze zkušenosti, doporučil jej všemu katolickému světu encyklikou „Auspicato“ ze dne 17. září 1882; v konstituci „Misericors Dei Filius“ od 30. května 1883 zmírnil pravidla jeho, hledě k poměrům časovým, a vydal nový seznam odpustků a privilegií jemu propůjčených, všechny předešlé zrušiv. Konstituce tato správně se nazývá obrození III. řádu. Papež v ní projevuje snažné přání, aby III. řád po světě katolickém se rozšířil a vyzývá duchovní správce, aby této blahodějně instituci věnovali pozornost a péči svoji. Vstoupí-li duchovní správce sám anebo kněz vůbec do III. řádu a pak přičiní se o získání členů, nebude těžko založiti na osadě filiálku. Potřebná řediteli III. řádu plnomocenství dávají provinciálové Kapucínů, Františkánů a Minoritů.

Členem může býti každý zachovalý katolík, naplnil-li 14. rok věku svého; ženy mohou býti přijaty jen s vědomím mužů svých. Nově přijaté členy zapisuje ředitel, obléká ve

škapulíř a pás a jednou do roku oznamuje nejbližšímu klášteru řehole sv. Františka; po roce zkoušky (noviciátu) skládají členové předepsanou profesi.

Podrobné poučení o povinnostech a pravidlech, potřebné každému knězi, který by na své osadě zavést chtěl III. řád, nalézá se v dotčené na str. 269. knize Beringerově a v četných o něm vydávaných knihách a časopisech. V jazyku českém: Časopis katol. duchovenstva r. 1883 str. 139. a 425. a Pelikovského *Regulní kniha*.

Oddíl 4. Církevní rok. Svěcení dnů svátečních. Farní služby boží.

§ 30. Dni posvátné vůbec.

Náboženství a jeho subjektivná působnost podstatně závisí na zvláštních dobách a dnech, určených k tomu, aby člověk odpočívaje od práce, Boha i důležitější stránky své víry a svého náboženství, doby, v kterých se vyvinulo a události, ježto k němu se vážou, na mysl sobě uváděl, v ně se duchem ponořoval, je k duchovnímu blahu svému a zejména k tomu obracel, aby náboženství svého se upřímně držel, k němu lnul a věrně ty povinnosti konal, ježto se mu v něm ukládají, ty oběti přinášel, jichž ono na něm žádá. Pro tuto příčinu nalézáme posvátné doby a dni u všech národů a v každém náboženství a mezi nimi na místě předním nalézáme den *sedmý*, všem národům a věkům posvátný.

Zejména tento den platil všude za den věnovaný Bohu a duševní stránce člověka, a jak by koli rozdílny a rozmanity byly jiné náboženské slavnosti a svátky, svorné a všeobecné vyznačení dne sedmého svědčí, že zvláštní dnové se stanoviště náboženského rovně tak jsou původu božského, jako znalost pravého Boha.

Den sváteční jest dílo prozřetelnosti, dílo moudrosti a dobrotivosti boží na ochranu a zdar tělesného i duchovního života lidského; převeliký jest jeho význam pro vývin a pokrok lidský na cestě do věčnosti, on jest mocná ochrana, aby člověk neklesl na roveň stváří bezrozumou. Bez dní svátečních zajisté není mravnosti a řádu na rozumné tvory náležejícího, bez mravnosti a řádu klesá člověk až pod bezrozumé zvíře a společenský život lidský jest za břemeno a tíseň. Veliký tento zákon

vždy byl, podle toho, jak se zachovával anebo přestupoval, otázka o životě a smrti; on jest jako pečeť mravní ceny národů, teploměr náboženského smýšlení, ducha a mravnosti jejich *).

Zákon o dni svátečním zdědilo člověčenstvo po prvních rodičích, ostříháním jeho zachovávali národové náboženství a vzdělanost, pro nešetření jeho klesali hluboko. A proto, když Bůh zjevení a království svému na zemi zvolil za semeniště národ israelský, obnoven a vštípen starý ten zákon o svěcení dne v desateru přikázání na hoře sinajské a ustanoveny potom další slavnosti na památku velikých událostí, důležitých pro všecek život a stav národa israelského. Přísnost, s jakou starý zákon stál na ostříhání soboty a ostatních svátků, jest nejpatrnější důkaz, jak úzce dny sváteční souvisí s náboženským a mravným životem člověka, s posledním cílem všeho náboženství: s oslavou boží, věčnou spásou aездеjším blahem lidským.

Vyšší ještě a vznešenější nežli v kterém náboženství může býti, jest význam svátečního dne křesťanského. neděle totiž a těch dnů, kteréž církev podobně velí světiti, jako neděli. Vzkříšení Páně a dokonání spásy lidské, bezpečná jistota budoucího vzkříšení našeho a jiná veliká tajemství neskončené lásky boží a divné milosti jeho, jakož ukázala se nám v životě Krista i jeho svatých, — to jsou základní myšlenky svátečního dne křesťanského a protož i tento den mocně poutá lidskou mysl, pozdvihuje jí k věcem vyšším a rosou nebeskou svlažuje srdce, aby v něm pučely city a žádosti svaté.

Křesťanské dni a doby posvátné ovšem také mají za úkol, aby sobě člověk Boha i nejdůležitější stránky a události víry své na mysl uváděl, v ně se duchem ponořoval a je obracel ku pravému blahu svému. Ale poněvadž počátek a cíl všeho křesťanství jest Kristus, nemůže jinak býti, nežli že křesťanské dni a doby posvátné předkem ke Kristu zří, jej a vykupitelské dílo jeho za předmět uctění Boha v Kristu a skrze Krista, mravné zdokonalení člověka podle Krista a blahé spojení věčné s Kristem za poslední účel mají.

Posvátné dni a doby křesťanského náboženství nazýváme posvátný čas neb církevní rok.

*) Dieulin, Le bon curé II. chap. VII.

§ 31. Význam a účel církevního roku.

Pozemský život Páně byl čas, v kterém se vykupitelské dílo konalo a dokonalo; a protož i pozemský život Páně jest základ, na němžto církev pokračuje u vykupitelském díle ve jménu Kristově. Pozemský život Kristův zračí a zobrazuje se v církevním čili posvátném roce, a protož i v něm soustřeďuje se veškerý úkol církve podobně jako dílo vykupitelské soustředilo se v době pozemského života Kristova.

Dle vnějšího zjevu svého jest církevní rok veškerost dní, slavností a svátkův od první neděle adventní až do posledního týdne doby posvatodušní.

Ve vlastní podstatě své pak jest církevní rok postupné zobrazení a zpřítomení, stálé duchovní opětování a obnovování (a ne pouze historická upomínka) života i působení Kristova dle jednotlivých dob a stránek jeho. Jakož pak působení a vykupitelské dílo Páně nikoli se neobmezovalo vezdejším jeho životem v těle, nýbrž ihned po pádu lidském se počalo, stále trvá a trvati bude až do skonání světa: podobně obnovuje a zpřítomuje církevní rok veškeré dějiny království božího od prvního počátku díla vykupitelského a představuje duchovnímu zraku našemu také budoucí dokonání toho díla na posledním soudu *).

K tajemným událostem z pozemského života Páně druží se průběhem církevního roku i tajemné události ze života Panny Marie, ne pouze proto, že život matky úzce souvisí se životem syna, ale i že Maria se bezprostředně účastnila ve vykupitelském díle a dokonání jeho.

Jako Kristus vykupitelské dílo své dokonal v čas vezdejšího života svého, tak i v něm pokračuje v církvi a skrze ni. A protož i církevní rok představuje působnost a vývin katolické církve od seslání Ducha svatého až do skonání věků pod vládou Ježíše Krista, kterýž sedě na pravici boží spravuje církev svou a řídí práce i osudy její, aby vše prospívalo ku slávě boží a spáse člověčenstva.

Zobrazení toto a zpřítomení pozemského života Páně a jeho nejsvětější matky, připomínání ustavičné činnosti Kristovy pro úkol církevní — jest *objektivný neb dogmatický význam roku církevního*.

*) Amberger, Pastoraltheologie, II. § 83.

Co církevní rok ve svém objektivním významu představuje, to třeba jest křesťanu myslí a srdcem pojmouti, duchovně na sobě uskutečniti. Život Kristův má skrze ustavičné postupné zpřítomování průběhem roku církevního víc a více zobrazovati se v každém křesťanu, až by se v Krista oblekl, vykoupení jeho sobě přivlastnil na oslavení Boha skrze svoji spásu.

S této stránky mají tajemství života Páně, zobrazovaná a zpřítomovaná církevním rokem, význam poučný a povzbuzovací, aby se křesťan posvěcoval sám, podobně jako Kristus každým tajemstvím pozemského života svého působil k posvěcení našemu, — aby se posvěcoval skrze tato tajemství vůbec a skrze každé jednotlivé zvláště, čině se Kristu podobnějším a podobnějším.

A tato stránka církevního roku, kteráž učí nás, jak bychom se posvěcovati měli, a povzbuzuje, abychom se posvěcovali postupně dle Krista, — jest *subjektivný* neb *mravní význam* roku církevního.

V objektivním i subjektivním (dogmatickém i mravním) významu roku církevního zračí se také *cíl* jeho, a ten jest: a) duchu křesťana živě představití skutečné události vykoupení člověčenstva, b) povzbuditi ho k nábožnému jich uctění, a c) způsobiti, aby se duchovně opětovaly v každém věřícím ku posvěcení jeho.

Doby roku církevního.

A. Ústřední slavnosti.

Rok církevní dělí se na tři veliké doby, kteréž se obecně nazývají okruhy (cyklus): vánoční, velikonoční, svatodušní. V nich představují se život a působení Páně takovým pořadem, kterým se vyvínovaly historicky a kterým se duchovně opětuji v duši pravého křesťana. Každý z kruhů těchto má jednu čelnou slavnost za středisko, kolem něhož řadí se předhodí a pohodí; okruhu prvního středisko jest hod vánoční, okruhu druhého slavnost vzkříšení Páně, třetího pak slavnost svatodušní. Velikonoce však jsou také středisko celého roku církevního, jakož i smrt Kristova středisko světových dějin jest; co předchází velikonoce, má význam přípravy na tuto slavnost, co následuje, má význam dalšího vývoje; tak i všechny časy před Kristovou smrtí byly příprava na vykoupení, v časích

pak po jeho smrti dokonává se veliké dílo spásy až do náplně počtu vyvolených.

Všecky doby, svátky a dni roku církevního řadí se kolem tří čelných slavností tak, že jakožto vzdálenější a bližší předhodí a pohodí je připravují a rozvinují.

Bližší (bezprostřední) *předhodí* čelných slavností jsou *vigilie*. Význam vigilie ve smyslu objektivním jest, že představuje, kterak jistá událost ve vykupitelském díle Kristově byla připravována, prve nežli se stala; ve smyslu subjektivním jest význam vigilie příprava srdcí na důstojné slavení svátku samého, a sice skrze modlitbu a bdění, půst a pokání a zvláště skrze upřímnou a kajicnou zpověď; tato příprava činí člověka způsobilého, aby srdcem a myslí pojal význam slavnosti samé, milosti došel a to na sobě uskutečnil, co význam svátku jemu ukládá.

Za prvotných dob církve měly všechny slavné svátky Páně i svatých vigilie; křesťané scházeli se na večer a trávili větší část noci na bdění, postech, modlitbách, zpívali žalmy, čítali a poslouchali slovo boží a potom rozcházeli se na krátkou dobu, nežli se přiblížila hodina slavných služeb božích v den svátku samého. — Nynější naše vigilie konají se v den před svátkem; jediná vigilie vánoční nebyla přeložena a slaví se v noci. Církevní hodinky a mše o vigiliích vyjadřují vesměs myšlenku přípravy na slavnost.

Vigilie jsou s postem anebo bez postu, privilegované nebo nepriviligované.

Dle obecného zákona církevního *spojeny jsou všechny vigilie s postem*; avšak o vigiliích oněch svátků, jichž veřejné slavení zrušeno jest indultem apoštolským, není již postu, ale tento přeložen jest mocí apoštolského breve od 16. května 1771 na středy a pátky adventu. *Bez postu* slavily se vždycky: vigilie před zjevením Páně a před svátkem sv. Jana evangelisty, pro radost z narození Páně; vigilie před sv. ap. Filipem a Jakubem, pro radost ze vzkříšení Páně.

Privilegované jsou vigilie středních (čelných) svátků, totiž vánoc, zjevení Páně a letnic. Privilegium jejich v tom záleží, že vigilie před zjevením Páně, padl-li by na ni nějaký svátek, ustupuje v hodinkách a mši jenom, když by tento svátek byl dvojný svátek I. třídy (festum duplex I. classis); vigilie vánoční a svatodušní pak neustupuje nižádnému svátku, t. j. hodinky a mše jsou vždy o vigiliích. Privilegium vigilií

těchto ukazuje, že církev velikou váhu klade na přípravu k centrálním svátkům. Všecky ostatní vigilie slovou nepriviligované.

Bližší pohodí velikých svátků jsou oktávy. Účel *oktávu* jest, aby význam slavnosti představen byl tak, jakž jej člověk uskutečňuje v duchovním svém životě; každým dnem oktávu jest člověku pokročiti v provádění subjektivního významu slavnosti. I nejsou tedy oktávy jen pro zvýšení slavnosti ustanoveny, ale nejvíce proto, aby nejvyšší ideje roku církevního hluboce utkvěly v srdci a životě věřících.

Také oktávy nejvyšších svátků jsou *privilegovány*; takto se naznačuje, jak velice by důležité bylo, aby křesťan sobě význam jejich v srdce a mysl vštípil, dle významu toho v duchovním svém životě i pokročil. Jest pak *privilegovaných oktávů těchto pět*: vánoční, zjevení Páně, velikonoční, svatodušní, božího těla. Není však privilegium všech jednotejné; po celý oktáv velikonoční a svatodušní nesmí se v hodinkách a mši světiti žádný svátek a připadá-li, překládá se na jiný den; v oktávu zjevení Páně smí se svátek I. třídy světiti, avšak v osmý den (*dies octava*) i tento jest vyloučen. V oktávu vánočním mohou se jenom ty svátky světiti, kteréž dle obecného kalendaria církevního sem připadají. Oktáv božího těla vylučuje pouze svátky polodvojné (*semiduplices*), den osmý připouští jenom svátky I. třídy.

V oktávech vynechávají se *Suffragia Sanctorum* v církevních hodinkách a *Preces* při primě a kompletoriu, poněvadž významem oktávu nabývá každý jeho den důležitosti svátků vyšších.

Žádný oktáv, který již podle obecného ritu není v roku církevním ustanoven, nesmí se držeti od 17. prosince až do svátku zjevení Páně, od popelečné středy až do bílé neděle, od vigilie hodů svatodušního až do svátku nejsv. Trojice, a to právě jsou doby svátků centrálních, kdy církev tomu chce, aby myšlenky křesťana obráceny byly jediné ku slavnosti čelné. Připadá-li tedy nějaký svátek, jemuž oktáv náleží, v jednu z dob výše jmenovaných, slaví se bez oktávu; počal-li se nějaký oktáv před dobami těmi, přestává ihned, jakmile některá z nich se počíná.

Vzdálené předhodí a pohodí centrálních slavností jsou neděle s jejich dny prázdnými (*feriemi*); objektivný a zvláště subjektivný význam svátku centrálního zajisté připravuje a

uvádí se postupně jistým počtem nedělí, kteréž ho předcházejí a podobně zase rozvádí či rozvinuje se. Vzdálené předhodí má tedy účel dokonalé přípravy, vzdálené pak pohodí k tomu zří, aby význam centrálních slavností dokonale přešel v duchovní život křesťana. Dnové prázdní znamenají při nedělích totéž, co dni oktávu při svátcích s oktávem slavených.

Neděle sama o sobě připomíná dokonané stvoření světa, skrze vzkříšení Krista dokonané vykoupení čili nové stvoření a den, kdy skrze seslání Ducha svatého církev oživena a ku posvěcování člověka skrze téhož Ducha uzpůsobena byla.

Vedle toho významu svého velmi případně se nazývá neděle v církevní řeči *dies dominica*, den Páně.

Ty neděle, které veškerým významem svým obzvláště představují tyto tři veliké skutky boží, nazývají se *dominicae majores*, neděle čelné. Z těch náležejí ke svátečním dnům I. třídy a slovou *privilegované*, protože v hodinkách církevních a mešním formuláři (slavení *in choro*) neustupují nižádnému svátku: prvá neděle adventní a postní, neděle smrtelná (*dominica passionis*) a květná, velikonoční a bílá, svatodušní a nejsvětější Trojice. — Další tři neděle adventní a neděle od devítíku až do smrtelné náležejí ke svátečním dnům třídy II. a ustupují svátkům třídy I.

Ostatní neděle, co jich do roka jest, nazývají se *dominicae minores*, neděle obyčejné (v kalendáři — direktáři — bez předavku I. nebo II. *classis*).

Ritem svátků dvojných I. třídy slaví se na hodinkách a mši jenom neděle velikonoční, bílá, svatodušní a největší Trojice; ostatní všechny ritem polodvojným, poněvadž ke svátkům centrálním, do jichžto předhodí nebo pohodí náležejí, v témže poměru jsou, jako dni oktávu ke svátku svému*). Podobně jsou *ferie* buďto čelné neb obyčejné. Čelné (*feriae majores*) jsou všední dnové času adventního a postního, suché dni a první den křížový (*feria 2. Rogationum*); ostatní všechny nazývají se *minores*, obyčejné. — Připadá-li na ferie čelné svátek podle církevního kalendáře, a shodují-li se hodinky a mešní formulář se svátkem, přibírá se na hodinkách modlitba (*commemoratio*) a 9. čtení, na mši modlitba a poslední evangelium o ferii**).

Z ferií větších jsou *privilegovány*: popelečná středa a dnové

*) Falise, *Sacrorum rituum elucidatio*, Sectio III. c. 1.

**) Falise l. c. Hartmann, *Repertorium* § 71.

v témdni svatém; privilegium jejich působí, že hodinky a mše vždy o nich jsou, jaký by koli svátek na ně připadal.

Centrální svátky s vigiliemi a oktávy, neděle a ferie jsou vlastní posvátný čas roku církevního (*tempus sacrum*) a protož ty oddíly v breviáři a misálu, kdež nalézají se modlitby a čtení na tyto dni, nazývají se *Proprium de tempore*.

B. Význam jednotlivých částí roku církevního.

1. Okruh vánoční.

Myšlénka okruhu vánočního jest narození Páně, prvního činu vykupitelského, jakž událo se v dějinách světových a duchovně se opětuje v srdcích lidu křesťanského. Okruh tento připravuje a uvádí se adventem, rozvinuje se v době po zjevení Páně až do neděle devítníku.

Uvažujeme-li narození Páně jakožto událost historickou, a tedy *objektivně*, představuje advent, jsa předhodí slavnosti vánoční, touhu dávných věků po Vykupiteli, pohodí pak ukazuje, kterak velebně vyvinovala a zjevovala se důstojnost i úloha Vykupitele příšlého. Uvažujeme-li narození Páně jakožto první dobu pozemského života Kristova, jest advent ta doba, když Slovo tělem učiněno bylo ve svatém životě matky neposkvrněné, — pohodí pak předvádí nám Syna božího, kterak prospívá věkem, moudrostí a milostí před Bohem a před lidmi *) a počíná zakládati království boží.

Se *stránky subjektivně* znamená okruh vánoční, kterak se narození Páně duchovně opětuje v srdci křesťana jakožto počátek nového, v duchu Kristově zřízeného života; tu pak jest advent čas poznání, že pomoci potřebni jsme, čas touhy po nevinnosti, svatosti a spravedlnosti, — pohodí pak uvádí na mysl, kterak máme svůj v Kristu obnovený život osvědčovati, prospívající v poznání Boha, ostříhající vůle jeho, milosti boží hledající a ji zachovávající.

V adventě tedy shrnuje církev veškeré řízení člověčenstva v dobách starého zákona a přípravu jeho na Vykupitele a představuje nám ji za obraz přípravy naší na duchovní zrození Páně v srdcích našich. — Úkol a význam starého zákona a všech věků před Kristem, veškerý obsah písem starozákonních,

*) Luk. 2, 52.

kletba hříchem způsobená, úpadek lidského pokolení a touha spravedlivých po zaslíbeném Spasiteli, — to všechno se opětuje v adventě a vzbuzuje, aby jeden každý poznal svoji hříšnost a bídu, aby touha věků dávných se ozývala také v srdci křesťana a všickni aby s důvěrou hleděli ku Spasiteli již blízkému, modlitbou, pokáním a postem se připravující na důstojné slavení hodů vánočního, na důstojné uctění Slova tělem učiněného a duchovní zrození jeho v srdci svém. Věrný duchovní správce tedy působí s veškerou osadou k tomu, aby jeden každý z nich roznítil v sobě mysl kající a pokornou, aby očišťovali se všickni a připravovali srdce svá za hodné nádoby milostí, kteréž se rozlévají v čas vánoční hojně po veškerém světě křesťanském.

Adventní čas jest po výtce čas kajicný; ale také jest doba tiché, posvátné radosti, jež pochází z naděje blízké spásy. A jsa zobrazení času, když Syn boží se počal z Ducha svatého, jest advent také čas nábožného uctění matky Páně, pro jejíž přímluvu obzvláště doufáme, že dojdeme milosti s hůry.

Objektivný a subjektivný význam adventu zobrazuje se u veškeré liturgii a všech církevních obyčejích doby této.

V hodinkách i misálu stále se ozývající hlas Isaiášův vyslovuje a budí touhu po Spasiteli, hlas pak Jana Křtitele k pokání napomíná. Na pokání ukazuje také fialová barva roucha mešního a pomíjení chvalozpěvu „Gloria“ ve mších časových (de tempore), zákaz hlučných zábav a svatebního veselí a liturgický předpis, dle něhož na neděle adventní a na ferie (beze svátku), krom neděle třetí, neozdobují se oltáře květinami. A třeba že církev slaví v adventě svátky svatých, přece ani jediný den nepřestává v liturgii připomínání adventu, v němž ozývá se toužebný hlas Isaiášův: *Rorate coeli atd.* na nešporách a hlas kajícího kazatele Jana: *Vox clamantis atd.* na chvalách. Touha i kajicnost nalézá nejmocnější výraz v antifonách velikých, kteréž při nešporách se říkají od 17. až do 23. prosince. — Ale také k uctění Panny Marie směřuje liturgie adventní; přemnohé antifony, modlitby, responsoria a čtení připomínají, oslavují, vzývají Marii, rorátní mše slouží se k její poctě a lid katolický obzvláště v advent koná horlivě modlitbu růžencovou a jiné modlitby k Marii a zpívá písně krásné i velebné o Panně za matku boží zvolené. — V čas adventní až přes oktáv zjevení Páně opouštějí se v kanonické modlitbě *Suffragia Sanctorum*, poněvadž všechna pozornost a pobožnost obrací se ku Spasiteli očekávanému a narozenému.

Poslední den přípravy na hod vánoční jest *vigilie štědrého dne*; křesťan rozmnožuje posavadní svou práci, kterouž se v čas adventní namáhal, aby své srdce očistil a v něm Synu božimu příbytek důstojný připravil. V mnohých krajinách katolických jest obyčej, vykuřovati domy na večer tohoto dne; obřadem tím zobrazuje se, jak velice sluší, aby nejen srdce ale i příbytky lidu křesťanského čisty byly všeho, což by nejsvětějšímu překáželo, uhostiti se mezi lidem svým a přebývati mezi námi.

Slavnost vánoční sama vyjadřuje liturgii svou a krásnými obyčejí lidu křesťanského veškerý svůj význam objektivný a subjektivný. Slavnost tato jest vesměs radostná i požívá privilejí zvláštních ode dávna: připadá-li na pátek, nezavazuje zápověď, požívati masitých pokrmů, každý kněz může sloužiti tři mše svaté*), jimižto se označuje trojí narození Páně: z Boha Otce, z Marie Panny a duchovní narození v srdci křesťana. Bílá roucha mešní, modlitby a zpěvy, časté alleluja, obřady liturgické, významné a tklivé obyčeje lidu křesťanského (jesličky, vzájemné podarování, vánoční stromek, koleda, víno sv. Jana) — všecko jest výraz veliké radosti, že přišel dávno žádaný.

V oktáv hodu vánočního padající svátky svatých splývají s vánoční slavností tak úzce, že první polovice nešpor se koná o narození Páně a teprve druhá o svátku oněch svatých, a protož i nazývají se *festa concomitantia*. Svátky tyto a neděle v oktávu vánočním vyjadřují obzvláště objektivný význam doby vánoční předvádějí nám tu v živých obrazech, kterak nový život v Kristu rozdílnými způsoby se jeví, pakli jen neobmeškává křesťan prospívati v poznání a milování Boha podle příkladu božského pacholety.

Na oktáv hodu vánočního připadá zároveň slavnost obřezání Páně, ne proto pouze, že obřezání stalo se osmého dne, ale že v něm naznačeno jest vykupitelské dílo za takové, kteréž v utrpení se dokoná. Svátkem tímto zasvěcen jest také počátek roku občanského; církev uvádí křesťanu na mysl, že veškerý čas života jenom tehdy bude mu spasitelný, pakli jej tráví s Ježíšem a vždy pamětliv zůstává budoucího soudu, jehož

*) Již Řehoř Vel. mluví o třech mších na tento den v homilii, která se čte ve 3. Noct. breviáře in festo Nativitatis Domini.

obraz mu představuje evangelium první neděle adventní, počátek roku církevního.

Ve slavnosti *zjevení Páně* dovršují se hody vánoční a pak počíná se pohodí jejich.

Památku na příchod mudrců východních do Betléma slavila církev od nejstarších časů dne 6. ledna, zároveň s ní spojuje památku Kristova narození, křtu a prvního zázraku v Kaně. Záhy však církev západní přeložila slavnost narození Páně na den 25. prosince a podobně učinila ve 4. století (za časů papeže Julia I. 337—352) také církev východní.

Slavnost tato se rovná slavnosti vánoční, poesie lidu křesťanského ne méně obrala ji sobě za předmět. veliký význam její se vyjadřuje velebnou a velkolepou liturgií nejen svátku samého, ale i svatvečera jeho. *Ve svatvečer* koná se ve mnohých zemích, a také ve vlastech našich, svěcení vody, zlata s kadidlem a myrrhou, žehnání (vykuřování) domů.

Svěcení vody tříkrálové (Benedictio aquae in vigilia Epiphaniae) náleží k benedikcím nejvíce velebným a význačným, a připojuje se ku starobylé tradici a náuce svatých otců, že toho dne Kristus přijatým od Jana křtem posvětil vod jordan-ských a vody vůbec a v Kaně vodu ve víno proměnil. Ritus benedikce této nenalézá se v rituálu římském, ovšem ale mezi zvláštními obřady provincie české a mnohých sousedních*).

Svěcení zlata, kadidla a myrrhy vztahuje se pouze ku památce svatých mudrců, v kterých spatřuje církev povolání pohanů do království božího. Víra jejich a mystický výklad darů, kteréž přinesli králi židovskému, obsahuje naučení vážná pro všechny život křesťanský; sv. otcové a po nich kazatelé všech věkův a národů nalézají v nich velmi vděčný podnět k působnému poučení a povzbuzení lidu křesťanského.

*Vykuřování domů***) má za účel, aby požehnání, vyřčené nad vodou a kadidlem, přešlo na příbytky lidu křesťanského. Po starobylém a velmi rozšířeném obyčeji píše se zároveň počátečná písmena jmen, jimiž dávná tradice označuje svaté tři krále, na dvěře křidou zároveň svěcenou se zlatem, kadidlem a myrrhou; i tento pěkný obyčej svědčí, že slavnost zjevení

*) Že by svěcení vody tříkrálové bylo zbytek liturgie cyrillo-methodějské, jakož leckdy se v Čechách píše, nelze věřiti; nalézá se zajisté i v zemích, kam činnost a vliv apoštolů slovanských nikdy nezasáhly.

**) Collectio rituum particularium provinciae Pragensis str. 56.

Páně hluboké kořeny zapustila v náboženský a domácí život našich předkův *).

Pohodí vánoční jsou neděle po zjevení Páně, jichž počet mění se dle toho, jakž velikonoce dříve nebo později připadají; méně nežli dvě a více nežli šest jich býti nemůže. Co jich zbývá některý rok, přenáší se v čas posvatodušní mezi neděli 23 a 24. tak, aby formuláře na neděli 24. vždy zůstaly pro neděli poslední po sv. Duchu. Svátek *očišťování Panny Marie* náleží k pohodí vánočnímu; jím ukončuje se doba vánoční a přechází v dobu velikonoční. Ve smyslu objektivním jest to slavnost obětování Syna božího v chrámě; význam subjektivný vyjadřuje se průvodem s rozžatými svícemi. Skrze narození Páně stalo se, že oči naše uviděly spasení, kteréž připravil Bůh před obličejem všech lidí, světlo ku zjevení pohanům a ku slávě lidu svého. Toto spasení toto světlo vzešlo každému, každý povinen jest přijmouti je a Boha velebiti za ně, jako Simeon i Anna. A jako se Spasitel obětoval v rukou svaté matky, tak i pravý křesťan obětuje se, věrně kráčeje za Spasitelem svým ve světle Kristově, u víře a dobrých skutcích až do smrti, když odevzdá duši svou Bohu v téže víře, kterouž byl obdržel na křtu svatém. Za vzor obětování sebe Bohu a za vzor života čistého, Bohu zasvěceného, předvádí se duši křesťanské Maria, kteréž tento den ne méně zasvěcen jest, nežli Synu jejímu.

Před průvodem počíná se liturgie tohoto dne *svěcením voskových svící* podle ritu, jenž nalézá se v misálu na den 2. února a pro lepší pohodlí také v rituálu římském. Kromě svící, ježto se potom rozdávají kněžstvu i laikům (anebo jenom kněžstvu), světí se v mnohých chrámech i ty svíce, kterých se vůbec při službách božích užívá. V plném souhlasu s významem svátku toho v úctě chová lid katolický posvěcenou na tento den svíci voskovou, *hromičku*, zažehá ji v čas bouře nebezpečné, čta při ní počátek Janova evangelia a modlí se důvěrně za ochranu, spoléhaje na zásluhy Ježíše Krista a mocnou přímluvu matky jeho.}

Hluboký význam má a pěkně s evangeliem této slavnosti souhlasí zbožný obyčej katolický, vedle něhož se *hromička* zažehá, když někomu z domácích poslední hodinka nastává. Zbožná

*) Starobylé vykuřování ve svatvečer vánoc a zjevení Páně zapovězeno bylo v Rakousku dvorským dekretem ze dne 27. listopadu 1785.

matka „obnáší“ umírající děcko t. j. v kruhu pohybuje rozžatou hromičkou nad dítětem, zároveň se ho tázajíc: „Přijímáš-li toto světlo, které jsi obdržel na křtu svatém?“ —

2. Okruh velikonoční

pokračuje u předvádění vezdejšího života Páně a zobrazuje Spasitele, jenž po židovské zemi chodě povolává do církve a potom, konaje velekněžský úřad svůj, za člověčenstvo trpí a umírá, aby v krvi své novou úmluvu založil, a dokonav dílo velké, vchází do slávy své. — Úloha křesťana v době velikonoční jest, aby pracoval a trpěl s Vykupitelem svým, skrze pokání zcela umrtvil v sobě starého člověka, v novém duchu povstal pak jako člověk nový, jenž podle Boha stvořen jest *).

Předhodí doby velikonoční počíná se nedělí devítníkem a trvá až do vzkříšení Páně. Příprava na velikonoce, nazvaná *postní čas*, jest původu apoštolského a trvala v některých církvích čtyřicet, v jiných padesát, šedesát, až sedmdesát dní; odtud i pocházejí jména nedělí: septuagesima, sexagesima atd. scil. dies ante Pascha. — V předhodí tomto rozeznáváme čtyři doby: devítníkovou, čtyřicetidenního postu, v této zase dobu pašijovou, v pašijové pak ještě posvátný týden.

a) *Doba devítníková* trvá od neděle devítníku (deváté před velikonočí) až do popeleční středy a jest příprava na postní čas. V době této předvádí nám církev ve čteních breviáře stvoření světa, cíl člověka, jeho pád v ráji, úplné porušení člověčenstva (Kain a vrstevníci Noemovi), pokutu za hřích (vyhnání z ráje a potopa), ale i zaslíbení Vykupitele a bližší určení jeho původu dle těla (zaslíbení prarodičům i Abrahamovi). Se čteními z první knihy Mojžíšovy pěkně srovnávají se čtení evangelická; na neděli devítník čte se o povolání dělníků na vinici svaté církve, na neděli I. po dev. o rozdílném ovoci povolání toho; k učiněnému prarodičům i Abrahamovi zaslíbení o budoucím Vykupiteli řadí se evangelium na druhou neděli po devítníku, kdež Kristus předpovídá utrpení své. — Úloha křesťana za doby devítníkové úsečně vyslovena jest v invitoriu: Praeoccupemus faciem Domini et in psalmis jubilemus ei; křesťan poznávej a vyznávej svou křehkost a hříšnost, boj se trestající spravedlnosti boží, a tuto aby předešel, zdržuj se

*) Efes. 4, 24.

hlučných radostí světských, poněvadž nelze jich požívatí bez nebezpečnosti, že zapomene na věčný svůj cíl a s ním se mine. Věda pak, že Pán vysvoboditi jej může z bídy a pokuty hříchu, velebí jej na modlitbách a svatých zpěvech.

b) *Čas postní* ve smyslu obmezeném zavírá v sobě čtyři první neděle; otvírá se popelečnou středou, na kterýžto den služby boží se počínají svěcením popelu, ježž potom sypou kněží na hlavu věřícím. Obřad tento jest nejen symbol kajicnosti, ale i zasvěcení křesťanstva k posvátnému času postnímu. Popel, jakožto pozůstatek po hmotách zmařených, jest symbol smrti, kteráž navrácuje člověka ve prach, z něhož vzat jest; svědectví dávaje o křehkosti a pomíjivosti jest popel také znak zármutku a bolesti; od nepamětných časů brán byl za symbol kajicnosti nejen pro svoji zasmušilou barvu, ale také že pokáním se drtí a skrušuje srdce zatvrzelé; jako popel, má i pravé pokání moc žíravou, aby očistilo srdce lidské. Popel spojený s prachem země jest rodiště nového života; podobně pravým pokáním se budí život nový, ze hrobu člověka starého vychází člověk nový, ze smrtelnosti vzrůstá nesmrtelnost. Protož i církve zavedla obyčej, posypávati popelem odsouzené k pokání veřejnému, a vedle těchto dávali sobě i jiní dobrovolně posypávati hlavy popelem, až obyčej tento přešel v obecný obřad liturgický*). Na prvou středu postní světi se popel z ratolestí od neděle květné roku předešlého; a *tento* popel nařízen, aby se důtklivě ukázalo na nestálost věcí vezdejších, na pomíjivost veškeré radosti a slávy pozemské, jakož ukázalo se i na Kristu, ježž lid rozjařený u vítězoslávě provázel a vítal, po několika dnech pak pod Barabáše stavěl.

Vedle rubriky pontifikálu**) náleželo by sypati popel na hlavu; avšak obyčej, přitlačovati jej palcem na čelo, opanoval vůbec.

Pokání jest prostředek, abychom se očistili, tělo se žádostmi jeho křižovali, k Vykupiteli trpícímu se připojili a takto se připravovali na obecné vzkříšení duchovní, na hodné účastenství stolu velikonočního.

Důležitá pokání našeho část jest *půst*, k němuž vybízí evangelium I. neděle postní. A dále náleží ku pokání, snášeti, trpěti s odevzdaností ve vůli boží všechny obtíže, zejména obtíže a břemena stavu a povolání. Za vzory v této věci staví nám

*) Rubr. Missal. fer. IV. Cin.

**) „Cineres imponere“ a „super capita singulorum“.

církev na oči v evangeliích na všechny dni postního času Krista, kterak neunaveně pracuje v povolání svém. Dále předvádí nám spravedlivého Jakuba, Josefa i Mojžíše (čtení I. nokt. na 2., 3. a 4. neděli postní). Jakub, Josef a Mojžíš byli obrazové Mesiáše, a vysvobození ze služebnosti egyptské jest obraz vykoupení všeho lidstva skrze Krista. A tak vyjadřuje se v celé liturgii a všech výkonech času postního toto dvě: Kristus připravuje sebezáporem a trpělivým snášením spásu naši; touž cestou jest se bráti křesťanu, aby se účastnil vykoupení Kristova.

Kajicný a truchlivý ráz doby postní spatřuje se i na oltářích, ježto se od neděle 1. neozdobují květinami, kromě neděle 4., ke mši na zelený čtvrtek a bílou sobotu.

c) V době pašijové ponořuje se církev obzvláště v rozjímání a uctění muk Ježíšových, jimiž dokonalo se vykoupení naše. S Vykupitelem svým povinen jest trpěti a truchliti křesťan, s ním cele umříti hříchu, sebe samého se vzdáti, aby také oslaven býti mohl s Kristem. Nejdokonalejší vzor posvátné soustrasti s Kristem jest Maria, a protož i na pátek před nedělí květnou připadá svátek sedmiboletné Panny Marie.

Před nešporami v sobotu před nedělí smrtelnou *zahalují se kříže rouchem fialové barvy*; církev chce obrátiti zraky a srdce ku jedinému kříži, jenž na Golgotě vztýčen byl; obřadem tímto se naznačuje i vroucnost posvátné soustrasti a kajicnosti, jaká sluší na tuto dobu. A netoliko kříže, ale také obrazy *svatých náleží zahalovati**) kromě obrazů křížové cesty**). S tímto symbolickým obřadem souvisí *opouštění suffragií* na chvalách a nešporách, doxologie při Asperges, před invitatoriem, při introitu, lavabo a sponsoriích hodiněk menších, protože v liturgii času toho charakter chvály ustupuje a charakter smírný převládá. I žalm *Judica* vynechává se, protože pašijová doba jest náplň a rozvoj jeho, pro kterouž příčinu i jest položen za introit ke mším časovým na tuto dobu.

d) *Svatý týden* (hebdomas sacra neb magna) jakožto poslední doba postu i času pašijového jest zobrazení nejhlubšího ponížení Kristova, ale ukazuje též počátek oslavy jeho; nábožnému křesťanu jest tento týden dobou nejvyššího zármutku

*) S. R. C. 4. srpna 1663; Falise l. c. str. 586; Hartmann, Repertorium str. 47.

**) S. R. C. 18. července 1885.

a nejhlubší skroušenosti, ale i počátkem nového, bohumilého života v Kristu vzkříšeném.

Neděle květná, jsouc první den v témdni svatém, představuje nám v liturgii své utrpení Kristovo (pašije dle sv. Matouše) a také obraz jeho vítězoslávy — shrnuje tedy význam celého téhodne. V posledních třech dnech ctí a oslavuje církev dokonání muk Páně.

2. *Slavný průvod na neděli květnou* zobrazuje a) *vjezd Kristův* do Jerusalema a takto naznačuje, že náleží na křesťany věrou a smýšlením následovati oněch zástupů, kteří tehdaž vítali a provázeli Krista, t. j. provázeti jej po celý svůj život jako *dítky* v nevinności dětské *s palmami a ratolestmi olivovými*, se svatou žádostí, aby skrze dokonané vítězství Kristovo nad nepřátely našimi vítězili nad nepravostmi a hříchy svými, jeho smírnou obětí pak aby s Bohem byli spojeni; — *prostíratí roucha svá na cestu*, t. j. štědře a vesele udělovati chudým z nadbytku svého; — *s ratolestmi zelenými*, t. j. nikdy nepřestávající velebiti a chváliti Boha. b) *Průvod neděle květné* dále zobrazuje návrat *Kristův do Jerusalema nebeského*, kamž provázeli jej spravedliví a odkud naproti němu vyšli zástupové andělů plesajících; zavřená a teprve po uhození křížem otevřená vrata kostelní naznačují bránu nebeskou, kterouž Adam hříchem svým člověčenstvu zavřel, Kristus ale smrtí svou zase otevřel. c) Že procesí toho dne se připojuje k pašijím, uvádí se křesťanu na paměť *úzké spojení radosti se žalostí*, pomíjivost vezdejších radostí a pozemské slávy, ale i nepomíjivá sláva věčná, kteréž dosahujeme skrze utrpení života vezdejšího.

Velebné, překrásné modlitby a významné obřady při svěcení ratolestí a průvodu samém*) nejlépe vysvětlují, co katolická církev tímto ritem koná, čeho na věřících dosáhnouti chce. — Zbožná důvěra lidu křesťanského, kterýž ratolesti toho dne posvěcené považuje za prostředek milosti a ochrany boží, má svůj základ v modlitbách a žehnáních při svěcení tom od církve konaných, a pokud křesťané svou důvěru skládají v Boha, očekávající milosti a ochrany od něho samého, nelze nic pověrečného shledávati v obyčeji, vedle něhož chovají svěcené ratolesti v domech a na pole je vynášejí, ochrany před neštěstím od Boha žádající i se nadějíce.

*) Miss. Rom. in Dom. Palm.; Rituale Rom. de processionibus.

Poslední tři dny ctí a oslavuje církev dokonání muk Páně a smírné oběti jeho na kříži. Výraz posvátného zármutku a pokání srdečného, jenžto se počal v neděli devítňikovou, dochází v liturgii těchto dnů nejvyššího stupně, aby také v srdci křesťana se uhostily posvátný zármutek a srdečná kajicnost.

Na hodinkách opouští se vzývání: Domine labia mea aperies a invitorium, žalmy nezakončují se obvyklou doxologií, není hymnův ani benedikcí ani kapitul; církev jenom vzdychá nad hříchy lidského pokolení a oplakává utrpení Spasitele svého.

Za starých dob, i když ostatní vigilie již na předcházející den byly přeloženy, konaly se hodinky o zeleném čtvrtku, velkém pátku a bílé sobotě času nočního; ve 14. století ustálil se nynější způsob, vedle něhož konají se hodinky (jitřní a chvály) k večeru dne předcházejícího. K těmto rozžehá se na velkém oltáři 15 svící, z nichžto se po každém žalmu jedna shasíná kromě nejvýše postavené. Za hymnu Benedictus shasíná se pomálu zbývajících šestero svící tak, aby s veršem posledním shasila se i svíce poslední. Co se zatím opakuje antifona k Benedictus, odnáší se nejvýše postavená svíce za oltář. Po předepsané modlitbě působí se šumot (strepitus) a potom se ona svíce zase objeví. Vedle výkladu, jež i Benedikt XIV. (De festis D. N. J. Christi) za pravý uznává, proto shasínají se svíce ponenáhlu, protože učenníci, zbavení na čas vřelé lásky své, opustili mistra svého, rozutekše se. Svíce za oltářem schovaná představuje Krista, jež, příslého s nebe osvitit všeho světa, bezbožní lidé zahubiti usilovali; ale když už považovali jej za odklizena, spatřili jej vzkříšeného, světlem nejjasnějším oděného a celý svět osvěcujícího. Šumot na konci hodinek jest symbol zmatku nastalého ve všem stvoření po smrti Kristově.

Na zelený čtvrtek připojuje se k zármutku nad Kristem trpícím radost z ustanovení svátosti oltářní. Církev nařizuje, aby kněží na tento den přijímali nejsv. svátost z rukou celebranta v tom chrámě, ku kterémuž přidělení jsou*). Vnitřní důvod nařízení toho jest, že sluší, aby se mešní oběť v tento den konala tak, jako ji konal Kristus se svými apoštoly u večerádle; pro tuto příčinu i se nedovoluje na zelený čtvrtek v témže chrámu sloužiti ještě jiné mše kromě jedné slavné (nebo zpí-

*) S. R. C. 12. září 1716 a 22. prosince 1770.

vané*) a jenom připadá-li svátek zasvěcený (na př. zvěstování Panny Marie), může biskup dovoliti v každém chrámu nebo jenom v některých jiné mše, aby lid věřící měl příležitost naplniti povinnost o slyšení mše svaté. I tyto mše slouží se všecky dle formuláře denního (feria V. in Coena Domini**).

V kostelích kathedrálních světí biskup mezi slavnou mší *svaté oleje*. Nemůže vhodnějšího dne býti, v kterýž by se sv. oleje světily, nežli den, kdy ustanovena velebná svátost, kteráž jest ve mnohém ohledu cíl všech svátostí***). O svěcení sv. olejů často mluví již sv. otcové a svorně mu připisují původ apoštolský; rubriky pontifikálu římského nařizují, aby při tomto svěcení obklopovalo biskupa 12 kněží, 7 diakonů a tolikéž subdiakonů, akolythové a jiní klerikové, všickni v rouše bílém, vedle rozdílného řádu svého.

Svěcení oleje nemocných počíná se po konsekraci před slovy: Per quem haec omnia, Domine . . . , svěcení křížma a oleje katechumenů až po přijímání a dokonané abluci. — Konec liturgie dopolední jest přenešení velebné svátosti do zvláštního svatostánku (sepulchrum) a pak obnažování oltářů, jehož význam se dostatečně vyjadřuje žalmem 21., ježž při obřadu tomto kněz říká.

Veliký pátek slaví se jako den zármutku nejhlubšího nad smrtí Kristovou za hříchy naše; černá roucha liturgická i zevně naznačují posvátný zármutek. Tento den jest do roka jediný bez oběti mše svaté; celebrant požívá jenom hostie na zelený čtvrtek konsekrované a potom ve zvláštní svatostánek uložené (missa praesanctificatorum). Introit mešní nahražuje se dojemným obřadem, vedle něhož kněz (spolu s assistenty), přišed k oltáři padá na tvář a modlí se po tichu. Čtení pašijí podle sepsání sv. Jana, modlitby, z nichžto každou předchází hlasitá výzva k modlení a pokornému pokleknutí (monitiones), bolné výčitky lidu nevděčnému (improperia), odhalování kříže a jeho uctění v pokoře nejhlubší, — vše vyjadřuje dojemně a jasně myšlenku toho dne: Kristus nepoznaný a zavržený od těch, ku kterým nejprve přišel, v bolestech klade život za nepřátely své, aby je spasil.

*) S. R. C. 20. března 1762 a 22. prosince 1770. Určitější poučení shledává se v § 70. této knihy.

**) S. R. C. 28. ledna 1719 a 31. července 1821.

***) S. Thomas, Summa p. III. qu. 72. art. 12. n. 3.

Koná-li se kázání na veliký pátek, následuje hned po pašijích *).

Bílá sobota, jakožto vigilie hodů velikonočního, slaví hrob Páně, v liturgii obráží se sláva příštího dne a radost křesťana, jemuž blíží se duchovní vzkříšení a obnova. První část liturgie bělosobotní vyjadřuje myšlenku: Kristus, světlo a život světa, vítězoslavně vstal z mrtvých. Před chrámem světí se nové světlo a kadidlo a pak ubírá se procesí do chrámu; povlovné zažehání trojnožky jest významná protiva poznenáhlého odhalování kříže na veliký pátek. Bílá voskovice velikonoční s pěti zrny kadidla představuje Krista vzkříšeného; tato se rozsvěcuje ke slavné (nebo jediné farní) mši a k nešporám ve tři dni velikonoční, v sobotu před bílou nedělí a v ostatní neděle až do svátku božího vstoupení, kteréhož dne odnáší se po evangeliu; potom již jenom ku svěcení vody křestné o vigilií svatodušní se zažehá.

Proroctví, která se čtou po svěcení světla, ukazují vesměs k duchovnímu vzkříšení lidstva, jež pro hřích pokutováno smrtí, v Kristově církvi pak povstává k životu věčnému. Duchovní toto vzkříšení dokonává se na křtu, a protož nyní následuje *svěcení vody křestné*. Liturgie dopolední se dokonává mší svatou, kříže a obrazy jsou odhaleny a nový hlahol zvonův ohlašuje radostnou zvěst, že dokončil se zármutek a přiblížilo se vzkříšení, ježto svatou radostí naplňuje všecken svět. I v tento den nedovoluje se jiná mše kromě jediné slavné **).

Rituál římský klade také na tento den žehnání domů skrze faráře aneb jiného kněze; koná-li se skutečně, užívá se při něm vody, ubrané při ranním svěcení vody křestné prve nežli svatých olejů přidáno bylo ***).

Večer koná se slavné vzkříšení v krajinách, kdež zavedena jest výstava nejsv. svátosti v božím hrobě; rituál římský slavnosti této nezná.

Všecky obřady svatého týdne konati nedovoluje se v každém chrámě bez rozdílu. Na květnou neděli může se konati svěcení ratolestí v kostelích, ano i v kaplích veřejných, kde vůbec do-

*) Tak výslovně dí *Caeremoniale episcoporum* I. II. c. 25. n. 20. „Post lectam Passionem fit sermo, si habendus est“. Totéž praví se v *Memoriale rituum* Benedikta XIII.

**) S. R. C. 12. února a 11. března 1690; 31. července 1821.

**) Rit. rom. Benedic. domor. in sabbato sancto.

voleno mši sloužiti*), pokud není po dávném obyčeji toto právo vyhraženo kostelu farnímu.

Hodinky temné (Matutinum tenebrarum) říkati jest povinnost při chrámech kathedrálních, kollegiálních a klášterských, kde kněžstvo povinno jest konati modlitbu kanonickou v choru pravidelně; v kostelích farních a vůbec těch, kde se v choru nekoná modlitba kanonická, může se kněžstvo modliti temné hodinky buďto soukromí anebo veřejně v choru.

Posvátné obřady ve čtvrtek, pátek a sobotu dovoleny jsou v kostelích, kdež nejen chová se ustavičně vel. svátost ve svato-stánku**), ale také jest dostatečný počet přísluhujících, aby se všechny obřady dle řádu předepsaného konati mohly***). V kostelích menších, při kterých není kleriků, aby řádně zastávali službu diakona a subdiakona, postačují dle Memoriale rituum Benedikta XIII. čtyři aneb aspoň tři akolyté, kteříž i, jakož vůbec pokládá se za věc dovolenou, laikové býti mohou.

Posvátné ty obřady doplňují se na vzájem a dělají celek nerozdílný a protož buďto se konají všechny, anebo se opomíjejí všechny. *Výjimka* vůbec obyčejná jenom ta jest, že na zelený čtvrtek dovoluje se tichá mše v kostelích a kaplích řeholních a vůbec v kostelích, kdež vystavuje se na veliký pátek a bílou sobotu nejsv. svátost v božím hrobě; v kostelích těchto může i slavná mše býti, poněvadž po ní ukládá se velebná svátost v hostii veliké, určené pro výstav†).

Připadá-li zasvěcený svátek na veliký pátek nebo na bílou sobotu, světí se sice in foro tak, že věřící povinni jsou, práci služebných se zdržovati, avšak neváže jich povinnost ku slyšení mše; na veliký pátek zajisté vůbec není mše, na bílou sobotu pak by těžko tu povinnost vykonati mohli, poněvadž kromě jedné žádná jiná se nepovoluje toho dne.

Slavnost svátku velikonočního jest zobrazení, radostná památka i nadšená úcta vzkříšení, nejskvělejšího důkazu, že Kristus od Boha poslán byl a že dílo jeho jest božské; základu a počátku k věčnému oslavení jeho, ale i k oslavení našemu v něm. Pro tento radostný význam slavnosti velikonoční jest i všecken ráz její radostný; křesťan věří a doufá, plesá nad vítězstvím

*) S. R. C. 31. března 1640.

**) S. R. C. 14. června 1639.

***) S. R. C. 1. září 1838.

†) S. R. C. 28. července 1821; 31. srpna 1839; 23. května 1846 zapovídá slavnou mši „absque repositione ss. sacramenti“.

Spasitele svého srdcem čistým, jež byl posvětil pokáním, postem a hodným přijímáním velikonočním.

Posvátná radost vyjadřuje se veškerou liturgií velikoční. Radostné Alleluja přidává se v misálu i breviáři k antifonám, k náповědem a dopovědem vůbec, i k těm, ježto předcházejí modlitbu o nejsvětější svátosti před požehnáním a modlitbu děkovací po Te Deum laudamus. Církev tolik usnešena jest posvátnou radostí, že veškerá liturgická oslava jednomu hymnu se rovná; protož i kanonické hodinky za celý ten oktáv nemají hymnů, nemají kapitul ani náповědí a dopovědí při antifonách k Benedictus a Magnificat, neboť jenom myšlénka o vzkříšení Páně a blahoslaveném ovoci jeho žije v srdcích, podobně jako poslední tři dni svatého týdne nic nemá církev na mysli kromě smrti Páně za hříchy světa.

Nežli se počne slavná mše, *žehnají se pokrmy*. Žehnání toto jest ovoce postu čtyřicetidenního a výraz pravé slavnosti velikonoční. Za čas postní náleželo na křesťana žádosti těla tolik potlačiti, aby nyní, jsa duchovně vzkříšen k novému životu, i pokrmu a nápoje požíval jenom jako nový člověk, hledaje pouze co svrchu jest a nikoli těch věcí, kteréž na zemi jsou*); i nezbytné požívání věcí vezdejších pod vládou ducha stojí, aby tělu nehovělo.

Vztah žehnání toho k době postní poznává se i z té okolnosti, že rituál nejprve klade žehnání masa (benedictio agni paschalis) a vajec, pokrmů, jichžto se dávní křesťané zdržovali za všechn čas postu čtyřicetidenního; v pravém křesťanu měla se za posvátný čas postní umrtviti tělesnost tolik, že ani těmito pokrmy znova se neprobouzí, aby ducha opanovati mohla. Nad to i žehnání masa připomíná beránka velikonočního, vejce značí vzkříšeného Krista a nové stvoření člověka skrze Krista. Významný obyčej, vedle něhož přátelé a známí na vzájem se poděluji okrášlenými vejci (kraslice, pomlázka), svědčí do dneška, jak hluboko vtiskl se význam velikých svátků křesťanských ve všechn život předků věrou naskrze proniklých.

Oktáv velikoční se zavírá bílou nedělí (dominica in albis). Na tento den skládali ve staré církvi novokřtěnci bílá roucha křestní. Počátek liturgie toho dne (Quasi modo geniti infantes) připadal tedy vhodně k obyčeji tomuto. Avšak v něm také

*) Kol. 3, 1. 2.

vyjadřují se blazí účinkové nábožného slavení velikonoce; povstaly ze hrobu hříchů svých křesťan jest podoben k dítěti nově zrozenému, plný nevinnosti, spravedlnosti a svaté radosti. Obnova slibu křestního se vším lidem po kázání velmi vhodně na tento den se koná.

Pohodí velikonoční dosahuje až ke dni božího vstoupení. Objektivný význam doby této jest: posilování apoštolův a učeníků ve víře a budoucí ústava církve, o kteréž dával Kristus naučení apoštolům, prve nežli na nebe vstoupil. Význam subjektivný ukládá křesťanu, aby se posiloval i utvrzoval v životě novém, ku kterémuž byl s Kristem povstal. Posilovati pak i utvrzovati se může, zůstává-li s Kristem, pilně a svědomitě konaje skutkem dobré úmysly, ku kterým přiveden byl srdečnou kajicností a zachovávaje bázeň hříchu a nebezpečnosti jeho. A protož i učí jej církev každodenně volati ku Spasiteli: Pane, zůstaň s námi, neb se připozdívá. (V. a R. k nešp. až do dne na nebe vstoupení Páně).

Na průvodech dnů křížových (dies Rogationum) shromažďuje se církev, aby s Kristem do slávy nebeské jdoucím se rozloučila a všechny své důležitosti poroučela jemu, kterýž jest prostředník náš u Boha Otce a přímluvce nejmocnější.

3. Okruh svatodušní.

Dle významu *objektivného* jest okruh tento doba královského úřadu Kristova, jenž na pravici Otce svého sedě Ducha sv. na apoštoly posílá, skrze ně všechny národy v témž Duchu v jednu církev spojuje, hlavou a králem této církve zůstává, v ní a skrze ni národy a jednotlivíky k věčnému životu vede, až v poslední den zase přijde, kdy dokonáno bude spasení světa.

Dle významu *subjektivného* jest okruh svatodušní stále vylévání Ducha svatého v srdcích našich na ten cíl a konec, aby skrze téhož Ducha po přemožení hříchu Kristus živ byl v nás. Život duchovní, jenž se byl v prvním okruhu počal a v druhém obnovil a utvrdil, má nyní k dokonalosti přijíti, člověka celého proniknouti a v něm se zachovati, aby v čas příchodu Páně se světlem čisté víry a svatých skutků jemu vstříc vyjítí mohl.

Předhodí okruhu tohoto jsou dnové od božího vstoupení až do neděle svatodušní, doba to, když apoštolové společně

zůstávali v Jerusalemě, očekávající Ducha svatého, trvající na modlitbách s Marií a učenníky. — Na křestana sluší se, aby v tuto dobu s Kristem duchovně opustil svět a povznesl se do nebe za svým Spasitelem; aby podobně jako apoštolové vroucí tužbou, postem a modlitbou se připravoval a sebe uzpůsobil za čistou nádobu Ducha svatého a vzácných darů jeho.

Na *vigilii vsvatodušní* předepsány jsou církevní hodinky z oktávu božího vstoupení, a tak naznačuje se úzká souvislost svátku toho s hodem svatodušním. Pokřtění Duchem svatým (Skut. ap. 1, 5.) jest čelná idea vigilie této. Proroctví v misálu na tento den položená zvěstují duchovní křest v novém království božím; svěcení vody křestné úzce souvisí s duchovním křtem skrze Ducha svatého.

Slavnost svatodušní představuje dokonání vykupitelského díla Kristova. Skrze seslání Ducha svatého dokonáno jest nové stvoření, založeno jest nové království boží; církvi dán jest Duch obživný, v kterém spojena zůstává s Kristem a kterýž ji osvětluje a řídí až do skonání světa. Duch svatý jest duše církve katolické; protož i tato počala konati úřad svůj v den seslání Ducha svatého, podobně jako první člověk počal živ býti, když tělo s duší spojeno bylo. Založení a oživení církve skrze Ducha svatého a nové oživení všech oudů této církve skrze téhož Ducha, — to jest objektivný význam hodů svatodušního. — Byl-li se křestan uspůsobil za čistou nádobu darů Ducha svatého, dochází jich skutečně, spojuje se v témž Duchu se svým Spasitelem, má Ducha svatého za světlo a za vůdce, aby šťastnou věčnost sobě připravoval, hodna se čině užitků vykoupení Kristova, jichž velikost nyní jen slabě tušenou objeví den obecného soudu, předpovídaného v evangeliu na poslední neděli po sv. Duchu.

Pohodí svatodušní trvá až do konce roku církevního. Dějiny církve svaté až do skonání světa jsou objektivný význam doby této. Slavností nejsv. Trojice dělí se rok církevní na dvě polovice; první představuje zvláště osobní život Spasitelův, druhá pak pokračování v díle vykupitelském, dějiny království božího až do skonání časů skrze poslední soud. Obě polovice slučují se v jedno svátkem nejsv. Trojice, kterýž jest závěrek první a základ druhé. Dílo vykoupení člověčenstva, jakž vykonáno bylo za čas vezdejšího života Páně, jest dílo Boha jednoho ve třech osobách; a týž Bůh trojjediný působí stále

v církvi, kteráž pokračuje v díle a pokračovati bude až do skonání světa.

V subjektivním smyslu jest pohodí svatodušní doba vezdejšího putování synů božích do nebeské vlasti pod správou neomylné církve, kteráž cestu bezpečnou stále ukazuje a po ní vede každého, kdož se vésti dává. Jest to doba práce a kajicnosti, ku kteréž se posilujeme bezpečnou nadějí odměny věčné; doba trpělivého snášení nesnází a útrap vezdejšího života, ježto se však oslazují útěchou budoucího odpočinku věčného; doba ustavičného boje proti nepřátelům spásy naší, ale v boji tom neopouští nás bezpečná důvěra v konečné vítězství. Překrásně hodí se k době této čtení prvního nokturnu v hodinkách. Historické knihy (královské, kniha Jobova, Judithina, Estheřina a knihy makkabejské) staví nám na oči obraz církve starozákonní, strasti, boje a útrapy její, ale i její vzkvétání, zdar a slávu, až v plnosti časů přišel ten, k němuž vychovávala — věrný to jistě obraz církve katolické, jejích bojů a vítězství, jejího zármutku a jejích radostí, její práce a lopoty až do druhého příští Páně. Knihy náučné (přísluví, kniha moudrosti atd.) jsou odlesk mravné nauky křesťanské; v nich ozývá se vzdálený hlas moudrosti nebeské, kteráž v novém zákoně plným světlem ozářila svět a svatým příkladem svým učila plniti dokonalejší zákon lásky.

Evangelium na poslední neděli po sv. Duchu předvádí poslední soud, podobně jako evangelium na 1. neděli v adventě. Způsobem důtklivým vzbuzuje takto církev ku spasitelné bázni boží, vštěpujíc radu boží: „Ve všech skutcích svých pamětliv buď na poslední věci své, a na věky nezhřešiš“ *), a hlasem až do kostí pronikajícím zvěstuje pravdu o spravedlivé odplatě dobrých a zlých, kdy na soudu veřejném ospravedlněn bude Bůh v řečech svých a zvítězí nad posuzovateli svými **); i tito zajisté vyznají, že spravedlivý jest Hospodin a soudové jeho praví, poznají hlubokost moudrosti, která řídila svět. — Ostatní části mešního formuláře na poslední neděli po sv. Duchu velmi případně ukazují k závěru všech časův a dokonání bojovné církve na zemi. *Introit* počíná se velebnými slovy proroka Jeremiáše (29, 11. sld.): „Myslím o vás myšlenky pokoje a nikoli trápení; vzývejte mne, a vyslyším vás a přivedu zase zajetí

*) Sir. 7, 40.

**) zalm 50, 6.

vaše ze všech míst“. *Epištola**) vzbuzuje k trpělivosti, dokud chodíme v této časnosti, pro odplatu, kteráž nemine nás. *Graduale* odpovídá radostným zvoláním na věky spasených**): „Vysvobodil jsi nás od sužovatelů našich a zahanbil nepřátely naše. Nyní budeme chváliti Boha celý den a velebiti jméno jeho na věky.“

C. Ostatní svátky roku církevního. Rozdíly svátků.

1. Veliké centrální slavnosti (též festa Sabaoth zvané) provázeny jsou a dílem i se připravují a rozvinují četnými slavnostmi a svátky, ježto se rozdělují na slavnosti a svátky Páně, Panny Marie, andělův a svatých.

Slavnosti Páně, co jich jest kromě tří centrálních, představují se stránky objektivné jednotlivá s dílem vykupitelským souvislá tajemství z pozemského života Kristova a mají zvláště za účel, vzbuzovati a rozmáhati lásku k Ježíši Kristu, zbožné uctění jeho muk a smrti, důvěru v jeho zásluhy, touhu po jeho milostech, kteréž ustavičně rozdává, zůstávaje mezi svými jako král své církve, ženich duší čistých, otec všech důvěřujících v něho.

Slavnosti a svátky Panny Marie jsou nejprve ty, ve kterých se zobrazuje běh pozemského života jejího (narození až do na nebe vzetí) anebo její účastenství ve vykupitelském díle Kristově (zvěstování, očišťování, sedmi bolestí). Jiné svátky mariánské uvádějí křesťanu na mysl, že matka boží a matka křesťanstva stále působí, jako s apoštoly působila, ku zdárnému pokračování v díle vykupitelském skrze církev; připomínají veliké a zázračné milosti, kterých buďto všecko křesťanstvo anebo některé krajiny neb osoby dosáhly na přímluvu té, kterouž nazýváme pomocnicí křesťanů, potěšením zarmoucených. — Svátky mariánské předvádějí nám Marii též jako nejdokonalější obraz života Kristova a protož i nejdokonalější po Kristu vzor života svatého, vybízejí e k následování jejích cností, v kterémž i jest následování Krista a postupné posvěcování sebe dle subjektivního významu velikých tajemství a skutků v životě a vykupitelském díle Kristově.

*) Kol. 1, 9.

**) Žalm 43, 8.

Slavnosti a svátky andělův a svatých dílem také představují jejich účastenství ve vykupitelském díle Kristově (sv. Josef, sv. Jan Křtitel, archanděl Gabriel . . .), nejvíce však *pokračování* v něm: svátky a památky svatých apoštolův a jiných dělníků vynikajících na vinici katolické církve, nezhrožených bojovníků za víru Kristovu, za neporušenost a svobodu církve. Mnozí svatí vykonali věci veliké, ježto až posaváde v církvi trvají a blaze působí, zachovávající živou a stálou památku na původy své. Pro vykonané práce, kteréž podnikali ke cti boží a spáse bližních, a pro dobyté zásluhy svoje, které staly se pokladem všech v Krista věřících, ctěni jsou svatí za největší dobrodince člověčenstva; za nejvíce způsobilé nástroje, kteréž Kristus sobě vyvolil, aby k témuž cíli pracovali, jemuž on sám byl zasvětil a obětoval život svůj; za prostředníky a přímlovce, pomocníky a spolubojovníky naše v dobývání milosti Spasitelovy a ve práci o spásu věčnou. Církev předvádí je každý rok duchovnímu zraku našemu, kterak, stojíce před trůnem božím, zásluhy a modlitby své ustavičně Bohu obětují za veškerenstvo věřících a za jednotlivce, aby úkol svůj šťastně konali a dokonali.

Se stránky subjektivné jsou slavnosti a svátky andělův a svatých působné naučení a povzbuzení, abychom následovali Krista, v jejich šlépěje nastupující; na nich zračí se život Kristův ve způsobě konkrétném, kterýž usnadňuje nám, abychom nejsvětějšímu životu Kristovu i rozuměli i jeho následovati mohli. Církev předvádí nám jako v Marii, tak i vůbec ve svatých vzácné ovoce království božího, vzory a živé obrazy, kteříž k nám volají se svatým Pavlem: „Následovníci naši buďte, jako i my jsme následovníci Kristovi!“ *).

Svátky svatých zasvěcovaly se povlovně od počátku církve. Jako z knih bohoslužebných vysvítá, slavila se, kromě velikých slavností Páně, nejprve památka Panny Marie, apoštolů a mučenníkův obětí eucharistickou, čtením a zpěvem žalmů. V památné dni mučenníkův čítány zápisky o jejich hrdinném boji a blažené smrti a potom mluvil biskup ke shromážděným, napomínaje k následování vzorů těchto, ke stálosti u víře a dobrých skutcích; na konec obětována mše svatá na poděkování za milosti hrdinům křesťanským prokázané a na oslavení Boha, podivného ve svých svatých. Asi od čtvrtého století slavily se i památky sv. vyznavačův.

*) Kor. 4, 16.

Kromě památek Panny Marie, apoštolův a některých svatých, kteří pro své účastenství ve přípravě a dokonání vykupitelského díla vůbec mezi křesťany povědomi byli, slavila se památka svatých v té církvi (diecési), krajině nebo zemi, ve které živi byli.

Vedle nedělí bylo v nejstarší době křesťanské jen málo svátků zasvěcených s povinností věřících, obcovati mši svaté a zdržovati se prací služebných, a svátky takové zase, kromě slavností Páně, Panny Marie a svatých mezi křesťany vůbec povědomých, světily se jenom při jednotlivých kostelích, v jednotlivých diecésích, krajinách nebo zemích. Od 5.—9. století rozmáhaly se zasvěcené svátky po celých zemích a po všem křesťanském světě víc a více, jakož i bylo přiměřeno potřebám věků těch, kdy celí národové náhle na víru křesťanskou obrácení jenom skrze veřejné vyučování ve chrámech víru křesťanskou blíže poznávali, skrze ni a skrze velebnou bohoslužbu kázni a křesťanským mravům přiučovati se mohli.

Poněvadž bylo zůstaveno biskupům svátky po libosti světití s kněžstvem a lidem, rozmnožily se zvláště od 14.—17. století zasvěcené svátky v jednotlivých diecésích a zemích, ano i po veškeré církvi tolik, že až překážely obecnému blahu, pro kterouž příčinu papež Urban VIII. skrze bullu „*Universa per orbem*“ ze dne 13. září 1642 počet zasvěcených svátků tím způsobem obmezil, že určitě vyjmenoval svátky pro všecku církev závazné, o všech ostatních prohlásiv, že nikdo není povinen světití je; zároveň dáno biskupům napomenutí, aby po své vůli nezaváděli svátků nových.

Dílem ochablá vroucnost víry a dílem i některé nenáležitosti, ježto se družily ku svěcení svátkův i potom ještě velmi četných, byly příčina, že ve století 18. počato se domáhati redukce svátků zasvěcených. Nejprve povolili papežové Benedikt XIII. (r. 1727.) a XIV. (1748.) některým zemím (r. 1754. též rakouským) redukcí svátků zasvěcených; od papeže Klementa XIV. dosáhla Maria Teresia (r. 1771.) pro země rakouské zvláštního breve, skrze něž byl počet svátků ještě dále umenšen; postupem času byla ku žádostem mocnářů též jiným zemím redukce svátků povolena.

2. Svátky, ve kteréž povinen jest katolický křesťan pod těžkým hříchem slyšeti celou mši svatou a zdržovati se, kromě neodkladné potřeby, díla služebného, slovou *festa fori*; slaví-li

se svátek jen církevní bohoslužbou (na církevních hodinkách a mši), nazývá se *festum chori* (slaví se toliko in choro).

Pořad církevních svátků rozeznává se dle důstojnosti jejich a dle způsobu vnější oslavy či dle ritu.

Vedle důstojnosti zaujímají nejpřednější místo svátky a slavnosti Páně, ku kterýmž i svátky sv. kříže náležejí; za těmito následují: 2. svátky Panny Marie, 3. andělův, 4. sv. Jana Křtitele, 5. sv. Josefa, 6. apoštolův a evangelistů, 7. mučenníkův, 8. vyznavačův (biskupů, kněží, laiků, panen a vdov).

Ritus jistého svátku závisí na jeho důstojnosti nebo také na úctě a důvěře, jakáž se v církvi nebo v jisté zemi k některému svatému jevila ještě za života neb po smrti jeho. Vedle ritu rozeznáváme: svátek prostý (simplex), polodvojný (semiduplex), dvojný (duplex) a mezi dvojnými zase 1. a 2. třídy, duplex majus a minus (duplex per annum) t. j. prostě duplex bez jiného přívlastku.

Dni slavností a svátků v roce ustanovuje *Kalendarium romanum*, ježto se nalézá v misálu a breviáři. Jednotlivé církevní provincie mají své zvláštní svátky, kterými se *Kalendarium romanum* pozměňuje, a proto nalézáme vedle římského i kalendář jednotlivých provincií jako na př.: *Kalendarium perpetuum in usum cleri Bohemiae*. — Určitější předpisy o liturgickém slavení svátků, *Directorium divini officii*, vydávají se každý rok jménem biskupa pro jednotlivé diecése.*)

II. Póměr roku církevního ku správě duchovní.

Konajíc pastýřské dílo své připojuje se církev ustavičně k roku církevnímu, celý rok má oči obrácené ke Kristu, aby dílo vykupitelské s ním a dle příkladu i vůle jeho vedla; v Marii, andělich a svatých nalézá vzory a pomocníky pro svoji činnost. K církevnímu roku se připojujíc nabývá církev posvátné půdy a posvátného času (*tempus sacrum*) pro všechno, cožkoliv počíná, koná i dokonává; nalézá cestu jediné pravou, po kteréž by postupovala blahodějně, shledává i neklamné pravidlo, kterak by rok po roku dále vedla duše k cíli jejich. Tímto úzkým připojením k roku církevnímu uvádí se svatá nauka, boslužba i kázeň v nerozlučné spojení s vykupitelským životem a dílem Kristovým. Kristus jeví se tu stále a pravdivě jakožto jediný učitel, kněz a pastýř, od něhož všeliká pravda, vše-

*) Srovn. str. 68.

liká milost a všeliké pravidlo života vychází, k němuž zase všecko směřuje, co se v církvi děje, k němuž veškerý zástup věřících v lásce a naději se obrací, aby od něho přijal světlo, milost a všelikou pomoc.

S církví povinen jest každý křesťan připojiti se k roku církevnímu, aby, konaje dílo spásy své, v dobrém pořádku šťastně pokračoval, svůj život vedle života Kristova i svatých zřizovati neustával, až by konečného cíle svého došel. A oběh tento každým rokem znova se počíná, aby duše každého křesťana pokaždé v dokonalosti se rozmohla, podobně jako strom každoročně jedním oběhem šťávy nové léto nasazuje.

Aby se křesťan za roku církevního postupně posvěcoval, k tomu má pomoc ne pouze ve svátostných prostředcích milosti, chovaných v katolické církvi, ale i ve zvláštních milostech roku církevního vůbec a každé doby jeho zvláště. Každá doba církevního roku zajisté nejen ukazuje, co by náleželo křesťanu podle Krista i jeho svatých a podle návodu církve uvažovati a činiti, aby se přibližoval bezpečně k cíli svému, — nýbrž i přináší s sebou v hojné míře zvláštní milosti, kterými křesťan pomoci nabývá, aby skutečně činil, co mu jistá doba roku církevního činiti ukládá. Pro tuto příčinu nazývají se zvláště významné doby roku církevního „čas milosti“. Jaké by tyto milosti byly, k čemu by směřovaly, kterak by se jich křesťan účastniti mohl a měl, — co církev činí a co duchovní správce činiti povinen jest, aby je lidu věřícímu zjednával: to vyslovují liturgické knihy, svatí otcové a učitelé církevní, jsouce duchovnímu správci, jednotlivým křesťanům a farním osadám za tlumočníky Ježíše Krista, za podporu a pomoc lidské slabosti, která by sama o sobě nemohla porozuměti tajemným cestám Páně, ani toho žádati a za to prositi, což by s úmysly božími souhlasilo a duši nejvíce potřebno bylo. V knihách liturgických jsou to zejména invitoria, hymny, antifony a čtení v breviáři, introit, mešní modlitba, epištola, graduale, evangelium, offertorium a communio v misálu, kterýmiž vedle objektivního a subjektivního významu jednotlivých dob, slavností a svátků roku církevního případně a pohnutlivě se vyjadřuje milost, kterouž jistá doba nebo slavnost všem lidem dobré vůle přináší. Kollektou v misálu a modlitbou v breviáři pronáší veškerá církev prosbu za tuto zvláštní milost, aby lid křesťanský, jsa jí podporován, toho dosíci a to činiti mohl, čeho mu církevní doba podává a čeho na něm žádá.

Pro duchovní správu jest církevní rok velice důležit. Vedle toho, což posud řečeno bylo o významu jeho dogmatickém a mravním a milostech zvláštních, jest církevní rok při úkolu katolické pastorece velmi působný prostředek, poněvadž poučuje názorně, vzdělává trvale, rozvinuje a představuje postupně veškeru nauku křesťanskou a milostmi každé jednotlivé době vlastními jako vzduchem rajským naplňuje všechny prostory světa křesťanského, kterýž takto se proměňuje v obraz věčnosti blažené.

Duchovnímu správci náleží, aby dle úmyslu církve svaté co nejtěsněji se připojil k roku církevnímu a takto bezpečně pokračoval u posvěcování sebe a ve všem pastýřském působení svém. I sluší na něho, aby více a více poznával význam i účel roku církevního v celotě i v jednotlivých dobách jeho, aby sobě dobývati dbal milostí za roku církevního rozdávaných, a takto skutečně živ byl v Kristu, jsa věrný obraz, věrný následovník jeho. A podobně povinen jest osadníky vésti, aby pojali rok církevní rozumem i srdcem, učiti je významu jeho rozuměti a po milostech jeho toužiti, jim uměle a věrně pomáhati, aby živoť Kristův, jakž v církevním roku se nám představuje (slavnosti Páně) a zobrazuje (svátky svatých), více a více také v jejich životě se zračil a rozmáhal. Takovým působením osvěcených a zbožných pastýřů dávnověkých stalo se, že krásní, k jednotlivým dobám roku církevního případní obyčejové lidu zobecněli a důležitým prostředkem k odklizení ducha i života pohanského ne méně nežli k rozmáhání vzdělanosti a mravnosti křesťanské učinění jsou. A týmž způsobem až posaváde lze dosahovati toho, aby jednotliví duchovní správci a osady jejich s Kristem v církvi žili, sebe posvěcovali a ke vniternému proniknutí národů duchem Kristovým mocně přispívali. A protož duchovní správce měj za přední pravidlo působení svého, aby na kázáních a veřejných přednáškách křesťanských vůbec, při poučování, napomínání a vzbuzování ve zpovědnici, u lože nemocných a při všelikých jiných podnětech, kdež vyučuje, napomíná, potěšuje, kárá atd., počátek řeči své aneb důvody pro naučení svá bral z významu doby církevní. Zdroj tento jest nevývažný, čerpaná z něho naučení a napomínání jsou příjemna i srozumitelná, mocna, důrazna i velice působna.

§ 32. Svěcení neděle a dnů svátečních.

Neděle a den sváteční vůbec může prospěti blahu člověka, důležitým zájmům lidského života tělesného i duchovního, zájmům jednotlivců i společnosti, jenom tráví-li jej člověk dle úmyslu božího a církve. Jinak proměňuje se v den hříchu a nepravosti, v den záhubný nejvážnějším zájmům a potřebám lidským. Svěcení dne svátečního zajisté tolik přirozeně souvisí s náboženstvím, křesťanskou vzdělaností a veškerým životem jednotlivců i člověčenstva, že za obmeškáváním a nedbáním jeho v zápětí kráčí bezbožnost, surovost, nepořádný a zhýralý život, podvrácení řádu a kázně v rodinách; „nesvěcení dne svátečního jest jeden z pramenů nejhojnějších, odkudž vyplývá převrácenost věku našeho, a s bolestí jest nám vyznati, že mor tento také do našich krajín vniká a pobožnosti katolické nebezpečenstvím den ode dne větším hrozí“ *).

Způsob svěcení dne svátečního určen jest dokonale zákony božskými a církevními; povinnost orgánů církevních a jmenovitě duchovních správců pak jest, aby vážnosti zákonů těchto všemi vhodnými prostředky hájili, svědomité jich ostříhání se strany věřících za jeden z nejvážnějších úkolů považujícíe.

Nejprve ukládá církev katolickému křesťanu za přísnou povinnost, *aby celou mši svatou slyšel*, pokud nebrání skutečná nemožnost; příkazání toto zavazuje pod těžkým hříchem všechny, kdož užívání rozumu nabyli. Ačkoliv o *slyšení slova božího* na kázání a křesťanském cvičení nelze říci, že by také tolik přísně nařízeno bylo: nicméně žádá toho již sám duch třetího příkazání, aby člověk skrze poslouchání slova božího čest Bohu vzdal, duši svou na věci božské obracel a svaté pravdy v sebe pojal, na kteréž by za dne svátečního mysl svou také ještě mimo shromáždění obracel **). Pro velikou nevědomost u věcech náboženských a spolu nemožnost, poučiti se jinak o nich, nabývá u jednotlivých křesťanů povinnost slyšení slova božího veliké důležitosti a stálé zanedbávání je-

*) Conc. Prag. Tit. III. c. 4., str. 82. — Obšírné pojednání v „Blahověstu“ r. 1884. „Ostříhejte soboty mé“. — Ordin. list buděj. r. 1856. str. 25.; 1882 str. 41. — Dieulin, Le bon curé II. chap. VII.

**) Conc. Trid. sess. XXIV. c. 4. de ref.

diného při nich prostředku k lepšímu poznání pravdy může i těžký hřích býti *).

Kromě těchto předních dvou skutků dobrých ukládá církev členům svým, aby všeho pilni byli, čím by slávu boží, vzdělání a spasení své, duchovní a tělesné blaho bližních rozmáhali; přijímání svátosti pokání a oltářní, návštěva odpoledních služeb božích, čtení nábožných knih, domácí pobožnosti, společné modlitby za času odpoledního v místech od chrámu vzdálených, skutky milosrdenství a lásky ke všem a zvláště k ubohým, byly od nejstarších dob církve působní prostředkové, kterými se duch náboženský, mravnost veřejná, dobrý řád v rodinách i obcích rozmáhaly a v kterých také občanský život a tělesné blaho lidské mocnou podporu měly. — Avšak církev nikdy nezapomíná, že sváteční den má také za účel, aby člověk odpočívaje od práce hmotné, *slušného veselí* užívaje pookřál a takto ku pracem nového téhodne způsobilejší zase byl.

A jako na pozitivnou stránku zákona tohoto, tak i na stránku zápornou sluší váhu klásti, poněvadž nerozlučny jsou a poněvadž bez opomíjení toho, co se protiví náležitému svěcení, nelze, aby se dalo skutečně a náležitě, co duch a písmeno zákona přikazuje. — Jenom *potřeba skutečná a nezaviněná* může způsobiti, aby hříchem nebyla práce služebná, skrze kterou člověk člověku slouží a která jenom k užitku těla, k užitku hmotnému a zisku časnému směřuje. A protož kdo na díle takovém anebo na službě takové se nachází, že obyčejně práce služebné konati mu jest a snad ani mše svaté slyšeti nemůže, povinen jest, co nejdříve možná, dílo nebo službu opustiti, zvláště když podobá se, že by dlouhý zvyk uváděl v lehkomyslnost a v nebezpečenství ještě jiných hříchů těžkých. — *Obyčejové dávní*, kterými se obmezuje svoboda u konání služebných prací, mají pečlivě chránění a zachování býti; takoví zase obyčejové, kteří té svobodě nadržují, avšak od církve trpění jsou, nemají se rozšiřovati. V jednotlivých případech může se udělití povolení k pracem služebným, jsou-li k tomu platné důvody. Povolení takového udělovati mohou faráři, kteříž u věci této nemají nad slušnost a právo býti ochotni anebo nad míru přísní **); aby pak v povolování tomto jednotejná praxe zachována byla, nechať se duchovní správce na poradách pastýřských uradí o zásadách, jimiž by se všickni svorně řídili.

*) S. Alphons. theol. moral. I. 4. n. 269; Scavini theol. mor. II. str. 96. Martin, Lehrbuch der katholischen Moral. 4. Aufl. str. 528.

**) Conc. Prag. I. c., str. 85.

Duchem i písmenem třetího přikázání zapovídají se všeliká *jednání soudní* *), *veřejné dražby*, *obchody* a podobná konání, kteráž nejen zdržují mnohé od náležitého svěcení dne božího, ale i překážejí mnohým, kteří by svoji povinnost vykonati chtěli, nad to pak ještě vůbec ruší posvátný a velebný klid, jenžto se rozhostiti má v tyto dny po všech krajinách a příbytcích **). — Pro tytéž příčiny bude církev členy své povždy zrazovati z účastenství ve hlučných radovánkách a zapovídati jim takové hry a zábavy, které samy sebou neslušny anebo nebezpečny jsou aneb aspoň to zlé s sebou přinášejí, že účastenství v nich vede k obmeškání služeb božích až i dopoledních. Nejvíce ovšem odporují vznešenému významu a cíli dne svátečního schůze hříšné, pitky a obžerství, neslušné hry a tance, hry hazardní a podobných neřestí více. Avšak též ti potřebují, aby z vlažnosti a ospalosti své probuzeni byli, kteří sice neobmeškávají služeb božích, aneb aspoň mše svaté, ale ostatně utracují celý den v zahálce anebo v zábavách světských, nemajíce nikdy pomyslení, aby kromě návštěvy služeb božích ještě jiným způsobem o duši svoji dbali a ku Stvořiteli svému se povznegli.

Boj proti nenáležitostem a neřestem, jimižto se maří účel a význam dne svátečního, bude tím lépe prospívati, čím lépe duchovenstvo dbalé jest, aby nescházelo lidu křesťanskému ani podnětu, ani příležitosti ke skutečnému projevování a pěstování nábožnosti *). Den sváteční po výtce jest den boje mezi dítkami božími a dítkami světa. Kdežto ve světě lakomost a potřeba ku pracem, žádostivost a smyslnost k rozpustilostem a hříchům pohání: chce církev obrátiti pozornost na jedinou věc potřebnou, chce člověka odvrátiti od země a povznést k nebesům, aby věci nebeských byl žádostiv, aby v nepokoji, nesnázích a strastech života vezdejšího hledal odpočinutí v Bohu, zakusil útěchy a sladkosti pravé pobožnosti a takto se vzpamatoval opět, že cíl jeho není na této zemi. — *Positivné působení pastýřovo* zvláště v tom záleží, že neděle a svátky považuje za vlastní dny práce pastýřské, za dny, v kteréž nejvíce osvědčiti se

*) Katolík není povinen dostaviti se na úřad, byl-li obeslán na neděli; avšak opatrnost káže, aby v čas ohlásil, že povinnosti náboženské nedovolují mu, aby se dostavil.

**) S. Alphonsi l. 4. n. 284; Scavini l. c., str. 99.

***) Conc. Prag. l. c.

může obětavá horlivost jeho ne toliko hlásáním slova božího na kázání a křesťanském cvičení, ochotným slyšením zpovědi, ale vůbec konáním všeho, seč jeho síly jsou, a podporováním toho, čím by věřící byli zdržováni od rozkoší a roztržitostí světských, zaměstnávání věcmi duchovními, vzbuzování k pobožnosti a sebrání ducha. Kromě mimořádných pobožností, důstojného slavení služeb božích, pěstování nábožných bratrstev a spolků nemálo přispívati mohou v boji proti nesvěcení dnů svátečních malé knihovny zápůjčné (knihovny farní) a veřejné zábavy nevinné, jimiž předejiti lze leckdy takové, které se štítí veřejnosti a právě proto velmi nebezpečny jsou.

Ostatně u věci této velice třeba jest, aby duchovní správce získal na osadě lidi vážné, kteříž by jej podporovali zvláště u přemáhání a odklizení překážek náležitého svěcení dnů svátečních. Všemi prostředky opatrnosti a horlivosti pastýřské náleží poučovati zvláště hospodáře, rodiče a kdokoli jiným za rozkazovatele postaveni jsou, a k tomu je nakloňovati, aby nejen sami svým domácím a podřízeným ničeho nepřikazovali, co by ku zlehčení dne svátečního vedlo, (ale raději slovem, příkladem a kázni podporovali dobré úmysly a spasitelná zřízení katolické církve, kteráž vytrvalou svojí péčí o neporušenost dne svátečního nejen duchovnímu a věčnému, nýbrž i tělesnému a časnému blahu lidské společnosti znamenitou službu prokazuje *).

Stát křesťanský povinen jest vlastním účelem svým, aby v hájení dne svátečního byl církvi za podporu; ano i takový stát, který vyššího poslání katolické církve neuznává, ale svobodu svědomí za jeden ze svých základních zákonů vyhláshuje, zpronevěřil by se sám sobě, když by dopustil, aby odpadlíci, nevěrci a jinověrci směli něco činiti, čím by katoličtí křesťané v plnění této velevázné povinnosti, kteráž ale i vzácné právo náboženské jest, nějak byli zdržováni a obmezováni. Nesnadno který stát popírá církvi práv i ochrany, kterých potřebuje, aby den sváteční mohla světiti; snáze a častěji se děje, že orgánové státní ne vždycky dosti bedliví jsou a přísni, aby ochrany zákona požívalo náboženství katolické, když mu jí třeba jest proti rušitelům klidu v den sváteční a jmenovitě proti těm, kteří podnikají a konají věci, jimiž nejen veřejný klid, ale i samy služby boží ve chrámech se ruší. Tu nezbyvá, leč aby duchovní

*) Conc. Prag. I. c., str. 86.

správcové byli povědomi toho, co ustanoveno jest platnými zákony o dni svátečním a povinné šetrnosti ku chrámům a nejbližšímu jejich okolí v čas. kdy služby boží se konají.

Rakouský zákon o vzájemném poměru rozdílných vyznání ze dne 25. května 1868 VI. čl. 13 ustanovuje takto: „Nikdo nemůže býti donucován, aby se o slavnostech a svátcích některé církve nebo náboženské společnosti, ku které sám nenáleží, od práce zdržoval.

Avšak v neděli se má zastaviti všeliká veřejná práce, kteréž nevyhnutelně třeba není.

Mimo to náleží o svátcích jakékoli církve nebo náboženské společnosti za doby hlavních služeb božích na blízku chrámu opominouti všeho, čím by se slavnost rušiti neb ujmu trpěti mohla.

Totéž zachovávati jest za obyčejných slavných průvodů na veřejných místech a v ulicích, kterými se průvod bere.“

Minist. nařízení ze dne 1. července r. 1863. *) ustanovuje *noremní dny*, v kteréž buďto se zapovídají neb obmezují veřejné zábavy. Veřejená představení (divadla) nedovolují se poslední tři dni sv. týdne, na boží tělo a na štědrý večer; na boží hod vánoční, velikonoční a svatodušní může příslušný úřad politický povoliti jenom představení k účelům dobročinným. V tytéž dni, kdy se divadla odbývati nesmí nebo jen k účelům dobročinným povolena býti mohou, zapovězeny jsou i taneční zábavy (bály); jiné veřejné zábavy, jako koncerty, hudební produkce, představení na odiv jen v poslední tři dni sv. týdne a na štědrý večer zapovězeny jsou. — Vedle rozhodnutí minist. vnitřn. zálež. ze dne 13. září 1883 č. 11.303 počítá se ke dni noremnímu také noc po něm následující.

Rakouský zákon říšský ze dne 8. března r. 1885. o řádu živnostenském obsahuje v § 75. obecné ustanovení, *a) že v neděli* ustáti jest ode všeho díla a jen ty práce konati se mohou, kterých třeba, aby se místnosti, nářadí a stroje průmyslové vyčistily a v dobrém stavu držely; *b) že o svátcích* povoliti jest pomocným dělníkům dostatečné pochvilí, aby podle náboženského vyznání svého se mohli účastniti dopoledních služeb božích. — Nařízení ministeria obchodu spolu s ministeriem vnitřních a duchovních záležitostí ze dne 27. května 1885 ustanovuje na základě zákona toho, že klid nedělní se počíná nej-

*) Ordin. list buděj. 1868, str. 180.

později o šesté hodině ráno v neděli a trvá plných 24 hodin; v dalším postupu vyčítá ty průmyslové odbory, kterým dovozuje se v neděli pracovati, buďto že jim nijak nelze provozování přerušiti nebo že práci těch opustiti nelze pro nezbytné potřeby obecnstva nebo veřejné dopravy osob a věcí.

§ 33. Farní služby boží.

I. Význam farních služeb božích.

Den sváteční, jakožto den Bohu a duchovní strážce člověka věnovaný, jest jediné vhodná půda, na kteréž dařiti se mohou společné služby boží, a tyto jsou nejpřednější a nejvzácnější způsob, světiti den sváteční, užiti ho skutečně ke cti boží a spáse duší.

Vedle starobylého řádu církevního jest každá osada s duchovním správcem svým jeden mravní celek, v němžto se úkol církve provádí. Jako celá církev modlitbami a obětí Boha velebí, jemu děkuje, jeho prosí a jej směřuje a pravdu jeho vděčně přijímá: tak jedna každá osada spolu se svým správcem připojuje se k této velebné činnosti, projevuje i rozmáhá svou víru a veškeré svoje náboženství, koná nejpřednější svoji povinnost k Bohu a posvěcuje se účastenstvím ve mši svaté, kterouž obětuje duchovní otec její ve jménu církve a přede vším za svoji osadu, jejím jménem, k jejímu vzdělání a posvěcování, slyší slovo boží a ukládá je v srdce své.

Od počátku církve již nalézáme, že konání veřejných služeb božích a zvláště nejpodstatnější části jejich, mše svaté spolu se čtením a kázáním slova božího, náleželo k organizaci jednotlivých církví. Mše svatá byla svatá páska, kteráž nejúžeji spojovala ovce a pastýře, najmocnější prostředek jednoty a svaté lásky mezi bratřími po celém světě; při mši nabývaly také poučení a vzdělání slovem božím, utvrzovali se u víře a statečnosti, radovali se z prospěchu a zdaru své církve místní a veškeré církve obecné, projevovali lásku činnou k bratřím. A to všechno dalo se na uctění Boha, jenž ve svatém shromáždění byl mezi nimi, jemuž se klaněli ve způsobách chleba a vína, děkujíce a prosíce za všechny dary duchovní a tělesné, za milosrdenství a odpuštění hříchů, nalézajíce v přijímání těla božího bezpečnou záruku lásky boží, posilu ve strastech vezdejších, lék proti

hříchu, závdavek života věčného a odpočinutí v Bohu, jemuž přinášeli do svatého shromáždění oběti svatých citův a žádostí, nejvzácnější květy srdce věrou, uctivostí a láskou k Bohu naplněného.

Biskup, jenž konal a řídil služby boží, byl jim zástupce boží, viditelná podoba Otce nebeského, viditelný zjev Ježíše Krista; jemu podřizovali se všickni ochotně, do rukou jeho vkládali oběti své, jeho ústy Boha ctili, k modlitbám jeho připojovali modlitby své dílem po tichu je doprovázejíce a v nich pokračujíce, dílem zastoupeni jsouce posluhovači biskupovými a chorem. Biskup přistupoval k oltáři také jakožto zástupce osady, její chvály, díky a prosby Bohu přednášeje a za milosrdenství pro ni žádaje. Biskup nejvíce při oběti mše a ostatních veřejných službách božích objevoval se jakožto prostředník mezi Bohem a těmi, kteří jeho péči byli svěřeni a těmi obzvláště kteří se kolem něho shromáždili na místě posvátném. Všecken duchovní život osady čerpal sílu svoji z oběti mešní a z pobožností, které se k ní družily; zde také objevoval se život tento nejmocněji a nejkrásněji. A proto i veškerá církevní kázeň předkem k tomu čelila, aby veřejné služby boží nejen uchovány byly všeho zlehčení, ale aby také v nejmenších podrobnostech byly výraz nábožnosti opravdivé a pocty Bohu vzdávané, aby co nejvíce přispívaly k ušlechtnění lidu křesťanského, ku posvěcování jeho, utvrzování u víře a živém obcování svatých.

Společným službám božím nebylo ani důležitosti ani významu, když se toho nezbytná potřeba ukázala, aby ve chrámech kathedrálních kromě biskupské ještě jedna mše byla, a když také v jiných kostelích jednoho města služby boží se konati počaly. Přirozený vývin dále k tomu vedl, že na osadách venkovských veřejné služby boží podobně zavedeny byly. jako v sídle biskupském, farář pak v podobném poměru se nalézal k farnímu chrámu a k osadě, jako biskup ke chrámu kathedrálnímu a k veliké osadě svojí, k diecési.

Farní služby boží v neděli a ve svátek jsou tedy stále pokračování v bohoslužbě církve nejstarší, a protož také, jako byla onano, jsou nejprzednější výjev života náboženského, veřejné a pravé uctění Boha, prostředek náboženského vzdělání a posvěcení lidu, nejpevnější páska, kteráž víže pastýře s ovci a zachovává jednotlivce u veliké jednotě církevní, v požehnaném obcování svatých. Ve farních službách božích předstupuje obec

křesťanská před obličej boží, aby vyznala víru svou a velebila společného Otce svého, aby předkládala jemu prosby a tužby své, slyšela jeho hlas, přijala milost jeho, a potom na duši očištěná, osvěžená, posilněná se navrátila do příbytků svých, to vědomí radostné s sebou nesoucí, že vykonala přední povinnost náboženskou a mravní, a tou se kojíc nadějí, že vyprosila sobě hříchů odpuštění, posily proti tělu, světu a ďáblu, pomoci ke všem pracem! a povinnostem, jakéž ukládá jednomu každému jeho stav a povolání.

Společné farní služby boží jsou jeden z nejvelebnějších a nejvíce dojemných výjevů náboženského života lidského a zároveň nejmocnější prostředek civilisace; bez farních služeb božích byla by pastore mrtva, ano bez nich nemohly by jednotlivé osady, nemohla by církve ostátí, bez nich nebylo by pro člověka téměř nic, ježto by jej povznášelo nad hroudu země, již i proto, že bez nich by nebylo dne svátečního ve vlastním jeho významu.

Veliká důležitost a vznešený význam farních služeb božích přirozeně působí, že církve posud obrací přední svou péči na ně, zákony svými k tomu čelíc, aby duchovenstvu i lidu vzácný byly, důstojně a v nejlepším řádu se konaly a takto skutečně byly veřejné uctění Boha a prostředek ušlechťování a posvěcení člověka.

II. Vnější řád farních služeb božích.

1. Nedělní a sváteční služby boží rozdělují se na ranní a odpolední. Ačkoli bohoslužebný řád ne všude jeden býti může, nic méně ve všech farních kostelích konají se služby boží ranní a odpolední. K ranním náleží mše svatá i kázání slova božího; k odpoledním náležejí ve chrámech katedrálních liturgické nešpory, ve chrámech farních pak výstava velebné svátosti, litanie a jiné modlitby, požehnání svátostné, křesťanské cvičení a rozličné jiné pobožnosti podle zvláštních obyčejů na jednotlivých osadách anebo v celých diecésích a zemích.

Mimořádně konají se k rozkazu biskupovu za příčinami zvláštními ještě buďto ráno neb odpoledne ve sváteční anebo také všední dny pobožnosti, kteréž k obyčejnému řádu bohoslužebnému nenáležejí a ku kterým jisté, buďto radostné anebo truchlivé události podnět dávají. Mimo to mohou dávní

obyčejové, fundace, slib osady a jiné příčiny způsobiti některé zvláštnosti v bohoslužebném řádu jednotlivých osad, jakož také větší neb menší počet kněžstva již sám sebou působí, že bohoslužebný řád na rozdílných místech rozdílný jest, ačkoli podstata služeb božích se nemění a mše svatá vždy a všude nej-přednější jejich částí zůstává *).

Duchovní správcové povinni jsou dbáti toho, aby farní služby boží se konaly v *pořádku a způsobem*, jenž by co do své podstaty zákonům a duchu katolické církve dokonale práv byl. Nejprve na tom záleží, aby pro všechny služby boží v neděli a ve svátek ustanoven a svědomitě zachován byl *určitý čas*. O čase rozhoduje ohled, aby osadníkům snadno bylo, účastniti se **). Čas jednou ustanovený náleží zachovávat tak, aby jediné potřeba nezbytná mohla způsobiti odchylku, ostatně pak aby ani libovůle duchovního, ani ohled na některé osoby soukromé nikdy nebyly příčina, pro kterou by služby boží se později nebo dříve konaly; a kdykoli pro důležitou příčinu nevyhnutelně třeba jest odchýliti se od určitého času, dbá duchovní správce, aby to svým osadníkům napřed ve známost uvedl. Zkušenost učí, že opozďování a nepořádku jakéhokoli v navštěvování služeb božích nejméně tam bývá, kde osadníkům známo jest, že služby boží po každé v určitou hodinu se počínají; a zase nepořádek až nesnesitelný a pohoršlivý rozmáhá se na těch osadách, kde liknavost, váhavost a pouhá libovůle duchovních správců anebo nestatečné ohledy jejich na některé jednotlivce jsou příčina, že nížádná určitá hodina se nezachovává.

Určitého a osadníkům pohodlného času jednostejně třeba jest i tu, kdež jenom jediná mše svatá se slouží, i tu, kdež jich více bývá. Mezi ranními a velkými službami božími budiž tolik času, aby ze vzdálenějších míst jedni se domů navrátiti a druzí ještě v pravý čas do chrámu dojíti mohli.

Zvláště s ohledem na kázání, kteréž podle zákonů církevních při ranních i velkých službách božích konati náleží, nařízeno jest, aby kaple a vedlejší chrámové, kdež takoví se nalézají kromě chrámu farního, nerušily farních služeb božích.

*) Jest velmi žádoucí, aby se při každém chrámě nalézal dokonale, až do nejmenších podrobností sepsaný bohoslužebný řád na osadě obvyklý; posloužil by výborně nově nastupujícímu faráři, aby všecko dále vésti mohl beze zmatek a zbytečného znepokojování lidu.

**) Conc. Prag. Tit. III. c. 2., str. 78.

Pravidlo vůbec platné ustanovuje, aby v kaplích a chrámech vedlejších mše svaté nepočaly se v tu hodinu, kteráž pro mši farní ustanovena jest*).

Za mši farní považuje se obzvláště ta, při které slovo boží se káže, buďto mši předcházejíc aneb po ní následujíc anebo také hned po evangeliu mše svaté. Význam farních služeb božích sám sebou svědčí o důležitosti zákona toho, a protož i faráři povinni jsou, pilně k tomu zřetel obracet, aby neoprávněnou libovůlí jednotlivců přestupován nebyl. Kostelové klášterní mohou se svolením biskupa i takový pořádek služeb božích míti, který se stýká s pořádkem chrámu farního.

S farními službami božími spojuje se každou *neděli kropení shromážděného lidu svěcenou vodou (aspersio populi)*, a sice obyčejně tak, že při ranních službách božích se děje po mši bez modlitby a zpěvu, při velkých službách božích ale přede mši a způsobem slavným.

Pokropování lidu ke službám božím shromážděného jest obřad starobylý; význam jeho úzce souvisí s významem neděle a se křtem. To již odtud vysvítá, že v neděli velikonoční a svatodušní se nesvětí voda ku kropení lidu, ale užívá se té, která se oddělila od vody křestné, prve nežli se k ní přidalo svatých olejů. Každou neděli oslavuje se tajemství hodu velikonočního a svatodušního; neděle zajisté jest den nejsv. Trojice, den Boha Otce, kterýž toho dne počal tvořiti svět, Syna, kterýž toho dne z mrtvých vstal a vykoupení světa dokonat, den Ducha svatého, kterýž v neděli sestoupil na apoštoly a církev sv. řídit počal. Živel vody připomíná stvoření; neboť na počátku vznášel se Duch boží nad vodami; voda na křtu svatém připomíná vykoupení, poněvadž křest spolupohřbení a spoluvzkříšení s Kristem jest; připomíná i Ducha svatého, poněvadž křest svatý jest znovuzrození z vody a z Ducha svatého. — Ku svěcení neděle náleží pobožná vzpomínka na křest a zároveň oslavení jeho; a to děje se skrze pokropení lidu. A poněvadž kropení toto náleží k úplnosti nedělních služeb božích, může sice vodu světit kterýkoli kněz, pokropení lidu pak ten koná, který slouží následující potom mši konventní neb farní*).

*) Viz str. 107.

**) Caerem. ep. l. II. c. 1. S. R. C. 5. července 1631; 19. listop. 1649; 1. prosince 1657; 12. listopadu 1831. — Při svěcení vody křestné na bílou

Rubriky rituálu a misálu nařizují svěcení vody očištné na každou neděli, kromě velikonoční a svatodušní; rubricisté vyhláší za zlořád, světi-li se voda zřídka kdy. Vedle obyčejně užívá se vody zvláště k tomu cíli odejmuté při svěcení vody křestné, pokud úplně nedošla anebo se nepokazila. Ritus, kterým se obyčejná voda očištná (*aqua lustralis*) světi každou neděli, jest prostý a bez všelike slavnosti. Svěcení to děje se v sakristii; koná-li je sám kněz, jenž má sloužiti mši, bere štolu barvy denní, jiný štolu fialovou*).

Kropení samo děje se bezprostředně před počátkem mše a nikoli před kázáním. Jenom když biskup sám pontifikuje, opouští se obyčejné kropení, poněvadž biskup, do chrámu vcházeje, sám je koná způsobem zvláštním. Kropení spojené s farními službami božími jest úkon vlastně liturgický; kněz vychází oděný humerálem, albou, cingulem, štolou a pluviálem té barvy, která dle času a svátku připadá; pluviál může také scházeti. Přišel k oltáři bere aspergil a klekaje líbá jej a hned intonuje antifonu *Asperges me*. Co zatím chor dále zpívá, kropí kněz ku přední straně oltáře, nejprve na prostřed, pak na stranu evangelia, konečně na stranu epištoly; pak dotýká se aspergilem čela svého říká po tichu antifonu prve intonovanou, první verš žalmu *Miserere*, *Gloria Patri* a pak po druhé antifonu, pokloňuje se duchovenstvu (jest-li v choru) a drže levici na prsou kropí nejprve na straně epištoly jednotlivé kanovníky, potom všechny ostatní kleriky v polokruhu a konečně hodnostáře na straně evangelia tak, jako prve na straně epištoly. V presbyteriu jde buďto jen ke mřížím a odtud kropí směrem k lidu (před sebe, v levo a v pravo), nebo jde přes celou střední loď po délce a kropí na stranu levou, zpátky pak se vrací, na stranu pravou. Navrátiv se k oltáři, zpívá nápověď *Ostende nobis* hned jak byl chor po druhé dozpíval antifonu; vykonav zpěvně také modlitbu, odevzdává posluhovači aspergil a vrací se do sakristie. Na neděli smrtelnou (*dom. passionis*) a květnou vynechává se *Gloria Patri*...; v čas velikonoční (až do nejsvětější Trojice *excl.*) zpívá se antifona *Vidi aquam* a první verš žalmu 105, k nápovědi

sobotu a na vigílii svatodušní může předepsané pokropování lidu konati jiný kněz, nežli světitel, pakli obyčej takový při některém kostele se nalézá. S. R. C. 29. listopadu 1856.

*) Rubr. miss. et ritual. Ordo ad faciend. aquam benedictam.

Ostende nobis přidává se Alleluja. Jda po chrámě s aspergilem, nekryje hlavy a drží levou ruku položenou na prsech *).

Kropení oltáře znamená úctu ke svatým tajemstvím, která se na něm konají, a že všechna moc očišťovací bere svůj původ ze zásluh Kristových. Kropení lidu shromážděného naznačuje, kterak náleží službám božím obcovati s tou srdce čistotou, kteréž propůjčil křest svatý, a poškvrněna-li hříchem, obnoviti ji slzami kajicnosti, ježto se představují krupěmi vody. Protož antifona Asperges prosí za očištění, žalm 50. vyjadřuje srdečnou kajicnost, kteráž dosahuje odpuštění a očištění skrze milosrdenství boží (ostende nobis) a schopna i hodna činí člověka ke službě boží (modlitba Exaudi).

Antifona *Vidi aquam* zakládá se ve slovech Ezech. 47, 1. a sld., kdež vodou ze chrámu vytékající a vše uzdravující zobrazuje se Kristus a jeho církev, a protož i voda křestná. Žalm *Confitemini* vyjadřuje díky za vykoupení skrze Krista (v 1.—18.) a zbožný úmysl vykoupených, vstoupiti ve chrám boží (v 19. a 20.), velebiti Boha a prositi za požehnání jeho.

Přítomen-li jest biskup (vůbec „*prelatus in loco jurisdictionis suae*“), jde kněz, jakmile byl oltář pokropil, k němu a podává mu aspergilu, zároveň ruku jeho líbaje. Biskup pokropiv nejprve sebe, potom celebranta i ostatní kněžstvo, navracuje aspergil, načež celebrant k oltáři zase přistoupí a obrátiv se, odchází směrem k lodi chrámové. — Kromě biskupa nikomu nepodává se kropáče, aby se jím kropil sám anebo prsty na něm smáčel *); vzácnějším laikům a jmenovitě patronovi beneficia (a jeho zástupcům) jen to právo náleží, aby pokropení byli dříve nežli ostatní lid **).

Jest-li ve chrámě výstava velebné svátosti, koná se Asperges jako jindy, kropení oltáře však opouští se ***).

Ve chrámech kteréž nejsou farní, kolegiatní nebo kathedrální, nekoná se kropení lidu přede mší v neděli; ve chrámech filiálních děje se buďto z dávného obyčeje nebo k výslovnému povolení biskupovu.

*) S. R. C. 12. září 1699; 26. dubna 1704.

*) Podávání kropáče a pacifikálu laikům. Časopis katol. duchov. 1883, str. 406.

***) Falise, str. 688.

Také po dokonaných službách božích ranních, po čelné (farní) mši všedního dne a po službách božích odpoledních koná se kropení lidu na některých osadách; toto není již liturgické, ale pouze soukromé, a koná se jen po dávném obyčeji. Avšak nesluší, aby kněz kropě po mši, nesl v levé ruce kalich.

Při farních službách božích v neděli a ve svátek povinni jsou duchovní správce ohlašovati padající v ten týden svátky, posty, fundační mše a bohoslužebný řád na budoucí neděli nebo zasvěcený svátek, někdy také řád pobožností všedního dne odbývati se majících; mimořádně ohlašují se nařízení biskupa i čtou se pastýřské listy jeho, vždy podle rozkazů zvláště vydaných. Po těchto k duchovnímu životu celé osady se vztahujících věcech ohlašují se jména snoubenců — prohlášky manželské. Kde konají se aspoň dvoje služby boží, děje se ohlašování dvakrát, vždy po kázání, a toho-li pro platnou příčinu býti nemohlo, po mši svaté.

Všecka ohlašování zapisují se do knihy zvláštní, nazvané *Knihy ohlášek*; tato náleží k úředním knihám farním a každý samostatný duchovní správce jest odpověden za její správné vedení.

2. Jako jest přísná povinnost duchovních správců, aby v určitý a osadníkům pohodlný čas konali služby boží v den sváteční: tak i povinni jsou konati *vše to, což podstatně náleží k celé bohoslužbě* nedělní a sváteční, a konati *způsobem důstojným, vážným a co možná slavným*, ničeho neopomíjejíce, čím by služby boží zvelebiti mohli, ničeho sami nečiníce a jiným netrpíce, čím by povinná úcta i vážnost byla zlehčována. Jenom velmi důležité příčiny mohou omluviti duchovního správce, když by opominul některé z těch věcí, ježto vedle řádu církevního náležejí k výkonům veřejné pobožnosti na uctění Boha a vzdělání osady. A ještě při důležitých příčinách vyjmuta jest mše svatá v neděli a zasvěcený svátek; duchovní správce, a když by tento nijak nemohl, náměstek biskupův povinen jest postarati se, aby žádný kostel farní nezůstal beze mše svaté, jak by koli s obtížemi bylo, opatřiti kněze, kterýž by ji sloužil. A poněvadž na osadách, kdež jediný kněz sídlí, nemožno jest, aby všichni osadníci na služby boží zároveň přišli, jsou faráři takových spolu sousedících osad povinni, po střídě konati ve svých kostelích ranní a pozdější (velké) služby boží. Takto jediné bude osadníkům dvou neb tří osad možno,

aby jedni navštívili chrám za doby ranní, druzí pak za doby ku poledni bližší.

Aby se každý farář vykázati mohl, že na osadě jeho skutečně se koná vše, což dle zákona i obyčeje náleží k nedělním a svátečním službám božím, zaznamenává v knize všecky úkony vlastních služeb božích, jak na každou neděli a každý svátek v roce skutečně byly. Kniha tato nese název „*Řád bohoslužebný*“ (*Ordo divinorum*); v ní zaznamenává se, kolik mší svatých bylo a který kněz v kterou hodinu sloužil, které přednášky duchovní se konaly, od koho, a který byl jejich předmět, jaká pobožnost odpolední se konala, o čem jednalo cvičení křesťanské ve chrámě anebo v obcích k osadě farní ná ežejících.

3. Katolická praxe, vedle kteréž nejen v neděli a zasvěcený svátek obyčejem a zákonem ustanovené služby boží se konají, ale každodenně aspoň mše svaté ve chrámech katedrálních, kollegiálních, klášterských a farních se slouží, jest výraz věrné pečlivosti o čest boží a spásu člověčenstva. A jako cívkev napomíná, aby mši svatou obětovali každého dne i ti kněží, kteří v duchovní správě ustaveni nejsou: tak i nepřestává vzbuzovati věřících, aby také na dni nezasvěcené, pokud jim možno jest, chrámy navštěvovali a mši svatou nábožně slyšeli. Protož i duchovní správcové povinni jsou, aby také na obyčejné dni v určitou a osadníkům příležitou hodinu sloužili mši svatou, věrně o to pečující, aby školní mládež účastniti se mohla. Pro kostely, při kterých se nalézají kněží několik, platnost má církevní nařízení, aby farář určil hodinu, kdy se která mše pravidelně slouží, a každý kněz aby sloužil sám jediný, pokud možná *). Obyčej a zákon církevní v tomto případě i stanoví, aby aspoň jedna mše něco slavněji se konala, pokud možná za společného zpěvu shromážděných, po této mši pak aby se konaly krátké modlitby, nežli se uděluje svátostného požehnání (mše farní neb čelná). Modlitby takové konají se buď na obecný úmysl církve svaté nebo na jistý úmysl vedle zvláštních potřeb času a místa. V některých diecésích ustanoveno jest, aby modlitby za úrodu zemskou nejen v neděli a ve svátek, ale také leckdy v témdni po jedné mši svaté konány byly společně od kněze a lidu.

*) Conc. Prag. Tit. III. c. 2. str. 78.

III. Povinnosti osadníků k farním službám božím.

1. Obecná povinnost katolických křesťanů slyšeti v zasvěcený den celou mši svatou a účastniti se také v ostatních částech nedělní a sváteční bohoslužby, pokud možno nabývá ještě vážnějšího významu z vlastní povahy farních služeb Božích a ze svazku, kterýž každého jednotlivce víže k farnímu chrámu, faráři a ostatním spoluosadníkům.

Za starších dob byl každý dospělý katolík přísně zavázán v neděli a ve svátek navštěvovati farní služby boží ve chrámě té osady, ku kteréž náležel; ještě ve statutech prvního arcibiskupa pražského, Arnošta z Pardubic (1344—1364), takto se nařizuje: „Na neděle a jiné dny sváteční povinni jsou faráři, prve nežli počnou mši, tázati se lidu, zdali některý cizí osadník ve chrámě se nalézá, kterýž by, vlastním farářem pohrdaje, zde slyšeti chtěl mši svatou. Naleznou-li takového, vypuďte jej z kostela“. (Statut „de Parochis“). Nyní však již nelze nijak tvrditi, že by křesťan nevyplnil své povinnosti, ve kterém by koli chrámu nebo ve které koli veřejné kapli na mši svaté byl *). Již Leo X. v konstituci z r. 1517., potom Pius V. r. 1567. a Klement VIII. v breve „Significatum“ z r. 1592. určitě vyslovili, že nesluší biskupům a farářům kárati ty, kdož ve chrámech mendikantů se účastnili mše svaté a ostatních služeb božích. Kromě mendikantů propůjčováno ještě jiným řádům téhož privilegia, aby v jejich chrámech každý mohl zadost učiniti své povinnosti o slyšení mše. Tyto ústupky přešly časem v obyčej trpěný a nyní již více nežli sto let i samo církevní zákonodárství na té zásadě stojí, že každý křesťan má svobodu slyšeti mši svatou, kdekoli mu libo a pohodlně jest **). Jenom když by této svobody užíváno bylo způsobem, jenž by skutečný zlořád byl, třeba jest jí se protiviti; chtěla-li by na př. jedna část osady mši svatou slyšeti pokaždé jenom v některé kapli a takto by se ustavičně vyhýbala vyučování náboženskému a nikdy by nezvěděla o věcech ve farním chrámu ohlašovaných: může výrokem biskupa ustanoveno býti, aby se

*) Sám tridentský sněm (sess. XXIV. de ref.) ustupuje od přísné kázně starobylé, dávaje biskupům nařízení, aby lid napomínali, že povinen jest každý přidržeti se osady své, *pokud bez obtíže možná* (ubi commode fieri potest), aby tu slyšel slovo boží (ovšem i mši).

**) Bened. XIV. de Synodo dioec. lib. II. c. 14.

v takové kapli všechny služby boží zastavily a lid takto způsobem nepřímým donucen byl navštěvovati chrám farní.

Avšak ačkoli žádným zákonem církev nenutí věřících, aby nejpřednější svoji povinnost na den zasvěcený plnili návštěvou svého chrámu farního: žádá nicméně, aby nikdo bez dobré příčiny nevzdaloval se chrámu té osady, ku kteréž sám náleží. Důvody, na kterých někdejší zákon a nynější snažné přání církve spoléhá, jsou velmi vážné. Kněz, který ve farním chrámu koná služby boží, jest řádně ustanoven za správce a pastýře duší okresu farního, jeho lásce a péči poručila je církev nejprve, z nich bude jednou vydávati počet; veřejné služby boží v neděli a ve svátek jsou nejdůležitější část úřadu jeho. — Farář nejlépe zná duchovní potřeby osady své a jednotlivých osadníků; co lásky k duším a co pastýřské horlivosti v jeho srdci plápolá, to během přirozeným směřuje k osadě jemu poručené. A protož on nejlépe může vyučování své zříditi tak, aby ku zvláštním potřebám se hodilo; on má v poslání svém také právo, svěřence svoje důtklivě napomínati ve jménu Krista a církve; ve farním chrámě mluví otec ku *svým* dětem, pastýř ku *svým* ovčím, on zná je a ony znají jej, jsou-li ovce v pravdě. — Skrze účastenství ve farních službách božích ukazuje každý osadník, že váží sobě posvátné pásky, která ho víže k ovčinci a pastýři vlastnímu bezprostředně, a prostředkem svazku osadního zase k církvi obecné. Ve vlastním chrámu farním také snáze nežli jinde může se uzpůsobiti jeden každý k modlitbám vroucným, vzbuzovati a chovati myšlenky a city nábožné, pro kteréž jeho účastenství ve službách božích velice blahodějno a spasitelné bude. Ve chrámě farním zajisté nalézá křesťan svůj vlastní domov; zde připojen byl k duchovnímu tělu Kristovu skrze křest svatý; zde obětoval Pánu svému prvotiny nábožných modliteb, zde dětinná mysl jeho nalézala předměty, ku kterým družila viru svou a počátečné vědomosti o Bohu, Kristu, matce boží a svatých; zde poprvé přistoupil ke stolu Páně a sliboval věrnost Spasiteli svému; zde konají se modlitby a obětuje se svatá oběť za něho, zde prosí řádný prostředník za milost boží pro časné a věčné potřeby jeho; z tohoto chrámu ponese mu někdy kněz posilu na cestu do věčnosti, sem přinešeno bude mrtvé tělo jeho, zde budou se oběti a modlitby konati za duši jeho ještě, když tělo dávno již v popel obráceno. Farní chrám jest duchovní srdce osady, odkudž všechny život vyplývá, odkudž tisícera naučení

jdou na všechny strany celé osady. Kteří spolu a v nejbližším sousedství přebývají a pracují o časný chléb, ti scházejí se ve společném chrámu farním, aby jednoho Otce ctili, sebe vzájemně příkladem svým k dobrému vzbuzovali a potom zase v obecném životě sobě na vzájem byli za svědky, jak zachovávají naučení a napomenutí, kteráž byli společně slyšeli z úst pastýře postaveného na místě božím, aby je všechny vedl k životu věčnému; ti, kteří se spolu shromažďují na místě posvátném, mohou i v tomto svatém obcování mocné naučení a mocnou výstrahu míti, aby také na místě obecném a v životě každodenním poznávali v sobě na vzájem poutníky na cestě ku věčnosti a chrámy Ducha svatého, dítky Otce nebeského a své bratří v Kristu, o kterých praveno jest, že běda tomu, kdož by pohoršil jednoho z nich.

Z vážných důvodů těchto jasně vysvítá, jak velice by duchovnímu správci na tom záležeti mělo, aby osadníci jeho navštěvovali farní služby boží chrámu domácího. Může pak přičiniti k tomu nemálo, bude-li smýšlení a jednání jeho takové, aby sám důvěry a lásky osadníků požíval a služby boží jim vzácné a milé činil. Pakli farář na vážnou úlohu svoji hledí se stanoviště vyššího a jedině pravého, miluje-li osadu svou a farní chrám svůj, za statek od Boha jemu svěřený je klada; pečuje-li horlivě o čistotu a důstojnou ozdobu chrámu, koná-li veškeré služby boží důstojně a slavně, jsou-li kázání jeho v pravdě poučování a vzdělávání shromážděných dle chápavosti a potřeb jejich, vycházejíce z vlastního přesvědčení, jsou-li provázena mocí a láskou a daleka všeliké nešetrnosti a trpkých domluv, slovem, umí-li sobě cnostným životem a svědomitým plněním úřadu svého získati a zachovati důvěru osady: bude též osada vždy věrně a čteně shromažďovati se kolem něho a dokazovati takto, že uznává jej a ctí za svého faráře a pastýře. A když by ještě při všem tom někteří anebo mnozí pro nepatrné a mnohdy snad i nechvalné příčiny se vzdalovali ovčince vlastního, nesluší faráři proto hněvivě vystupovati a prudkými slovy snad i zlehčovati bohoslužbu chrámů cizích; ovšem ale jasným a dojemným slovem bude přesvědčovati o příčinách a zvláštních užitecích, pro kteréž by jeden každý měl nade všechna jiná milovati posvátné místo chrámu farního. — Jest-li zacházení na cizí osady spojeno se zanedbáním služeb božích, tu ovšem ještě více horlivosti a lásky třeba bude, aby zlořád takový obmezen a konečně zastaven byl.

2. Avšak nejen shromažďovati se v chrámu tarním náleží každé osadě, ale i shromažďovati se a prodlévati zde způsobem, který by o vniterné nábožnosti svědčil, duchovního vzdělání a hojných milostí zdrojem byl. Také v ohledu tomto může osadní duchovenstvo velmi mnoho a snad všecko i způsobiti i pokaziti. „Vyučujíce lid o významu svatých obřadů a všeho, což se koli ve svaté liturgii děje, učež duchovní pastýři také o způsobu, kterak by slušelo v dům boží vcházeti a v něm uctivě se chovati. Vniterná zajisté pobožnost ukazuje se také vně; a protož věřící, ač povinni jsou vždycky prokazovati uctivost náležitou nejsvětějšímu tajemství a samému místu posvátnému, zvláště toho nezanedbávejte, aby za oběti mše svaté, nejvíce pak od pozdvihování až do přijímání Ježíši Kristu přítomnému na oltáři v největší pokoře a protož i klečíce na kolenou se klaněli. A mnohem více náleží ještě, aby se úplně varovali všeho nepokoje a hluku, neslušného rozmlouvání anebo spaní, když před obličejem věčného pána i krále se ukazují. Faráři poučujte o těchto věcech častěji své osadníky a pilně bděte, aby se nikdo neopovažoval, za služeb božích sem tam choditi, laškovati, od velebné svátosti odvrácený seděti, na oltáře nebo na křtelnici se usazovati“ *).

Živé a nábožné účastenství lidu shromážděného na službách božích jest věc nesmírné důležitosti a protož také hodna největší pilnosti a péče pastýřovy.

Zevnější pořádek jest první základ a nevyhnutelná podmínka dobré kázně. A protož měj farář o to péči, aby každému stavu a pohlaví určitá místa dle starobylé tradice křesťanské byla vykázána; pohlaví mužské na pravo (na straně epištoly), pohlaví ženské na levo svá místa měj, útlejší mládež nejbližší při oltáři se nacházej, za ní hned mládež dospělejší a potom muži a ženy. Místa vzdálená a méně patrná jen starším lidem náležejí, na chor pak jen hudebníci a cvičení zpěváci přístup mějte. Mnohdy třeba bude, aby duchovní správce před počátkem služeb Božích prohlídku po chrámě učinil a se předsvědčil, zdali mládež nevyhledává míst takových, kdež by,

*) Conc. Prag. Tit. III. cp. 2., str. 79. — Aby věřícím vštěpoval nábožnost a úctu k místům posvátným, sám těchto šest věcí zachovávej: Udržuj čistotu a pořádek ve chrámě; sám se tu vždycky slušně chovej; mluv zde jenom když třeba, málo a šeptem; dělej úklony správně; krok tvůj budiž odměřený a vážný; kdykoli jdeš mimo oltář, pozastav se na chvíli. Valuy, I. c.

vážnějším lidem na očích nejsou, některé neslušnosti tropila, služby boží zlehčovala a záhy všecken cit uctivosti a nábožnosti v sobě mařila.

Duch pravé nábožnosti buče tím lépe prospívati, čím dokonaleji poučení jsou osadníci o podstatě služeb božích a mše svaté zvláště; protož i pastýřské vyučování k této důležité věci stále přihlížej. Ne pouhé vykládání obřadů, ale *vštěpování toho smýšlení*, v kterém slyšeti náleží celou mši svatou vůbec a provázeti duchem jednotlivé části její, jest tuto vlastní konec a cíl veškeré snahy pastýřské; pravé smýšlení pak nemůže se rozmáhati, leč jenom když podstata, cíl a užitečnost služeb božích pravdivě, jasně, s výrazem vlastní uctivosti a nábožnosti se předkládá, s citem uvažuje, dojemně na srdce klade.

Pobožnost lidu při farních službách božích vyjadřuje se i postavou těla i *společnými zpěvy a modlitbami*, kteréž buďto jednotlivci sami pro sebe anebo všickni shromáždění společně konají.

Protože písněmi účastní se lid věřící velmi prospěšně u veškeré bohoslužbě, obrací k nim zřetel svůj zákonodárná moc biskupská; jednotliví duchovní správcové pak povinni jsou pečovati o to, aby statuta o nábožném zpěvu vydaná všude ku platnosti byla přivedena. V církevní provincii české sluší se duchovenstvu u věci této zachovati dle nařízení sněmu pražského (1860), jenž ve příčině této ustanovuje: „Zpěvy posvátné v jazyku obecném složené k menším slavnostem a každodenní pobožnosti nejen dovolujeme, ale i toužebně žádáme, aby duchovní pastýřové a ředitelé choru svorně pečovali o jich pěstování v lidu věřícím. Mocně zajisté dotýká se myslí a vzbuzuje city víry, lásky a skroušenosti v hojné míře, když takoruka jednými ústy a jedním srdcem veškerá osada prosby své vzhůru vysílá k trůnu milosti a milosrdenství božího. Maje za pěkný vzor předky ve zpěvu nábožných písní neunavené, nechať věřící lid náš, co dědic nábožné mysli jejich, záhy z mládí uvyká, prozpěvovati nábožné písně přede mší svatou a po ní. Společná dbalost a pilné cvičení ve školách snadno způsobí, že s dostatek bude těch, kdož by nábožně a správně zpívali a že zřízení budou spolkové co nejvíce podobní k těm, kteříž jindy pod názvem bratrstev literátských v této zemi kvetly.

Pastýřové duchovní pečujtež o to svědomitě, aby se užívalo písní jen takových, *kteréž by obsahem i nápěvem sloužily*

ku vzdělání, takové pak, ježto bludny jsou, nezapny anebo na způsob světský složeny, aby se vyplnily. Mimo to dbejmež také, aby písně byly podle úmyslu církve přiměřeny slavnosti, která se světi a bohoslužbě, která se koná. Zpívají-li věřící *při oběti mše svaté, tu aspoň za kánonu* jenom takové písně bráti sluší, kteréž obsahem svým ku svatému konání se hodí.

Aby ale všude bylo nábožných zpěvů s dostatek, budťež kromě hymnův liturgických i takové písně opatrně sebrány, kterých ode dávna lid užívá a kteréž obsahem i nápěvem svým nejvíce zasluhují schválení“ *).

Vedle rozkazu toho bedliv budiž duchovní správce, aby dobré, církevním schválením opatřené zpěvníky se vůbec na osadě rozšířily a zvláště mládež pilně se učila zpěvu**). S nemalým prospěchem potkali se duchovní správce, kteří postarali se, aby ve chrámě při službách božích, na počátku křesťanského cvičení a jiných pobožností zvláště dívky školní neb i dospělejší mládež pěknou píseň zpívaly; takto i dospělí se učí dobře zpívati a pěkný zpěv mládeže mocně vábí do chrámu i vlažné.

Provází-li shromážděný lid mši svatou společnými modlitbami, jest povinnost faráře spravovati tuto pobožnost, aby se dala slušně, v dobrém pořádku a vůbec takovým způsobem, že by ku vzdělání lidu a ke cti boží skutečně pomáhala.

Kde společné zpěvy a modlitby lidu neslouží za prostředek nábožného a živého účastenství ve službách božích, tu velice záleží na modlicích knížkách, protože tyto jediné zaměstnávají mohou ducha jednotlivcův, aby jejich přítomnost ve chrámě byla skutkem nábožnosti křesťanské. A protož poučování o volbě modlicích kněh a způsobu, kterak jich užívati náleží, jest úloha, ku kteréž bedlivý duchovní správce i ve škole i na křesťanském cvičení často přihlížeti neobmeškává.

4. Vedle starobylého řádu církevního náleželo k účastenství ve farních službách božích netoliko aby přítomen byl

*) Srovn. str. 80. — Conc. Prag. Tit. III. c. 7. str. 96. Kancionál vydaný dědictvím Svatojanským 1863 a 1864 jest dílo velice záslužné; v něm zajisté znova na světlo vystupuje mnohá píseň starobylá, již téměř zapomenutá, text mnohých opraven jest, nové písně jsou přidány a také nápěvy starobylé dílem zase ku právu svému dovedeny, dílem od příměšků nenáležitých očištěny.

**) Vedle nařízení ministerstva kultu a vyučování ze dne 12. května 1879 č. 16.885; 8. června 1883 č. 10.618; 8. července 1885 č. 21.032 povinni jsou učitelé cvičiti mládež ve zpěvu kostelním.

křesťan a konal modlitby soukromé nebo společné, nýbrž také aby oběť přinesl a potom hned po přijímání kněze obětujícího také ku stolu Páně přistoupil.

Ačkoli pominul i způsob starobylého obětování a pominulo skutečné přijímání všech účastníků mše svaté: nicméně posaváde třeba jest, aby stále probuzován a posilován byl duch pravé nábožnosti křesťanské, kterýž ve starobylé oné praxi se odrážel a skrze ni se rozmáhal. Věřící nikoli nejsou sprostěni povinnosti, aby hmotné oběti přinášeli na uctění Boha, za odpuštění hříchů, na vyprošení darův a milostí božích. Povinnost tuto dílem vykonávají podávající stipendia, zakládající nadání zbožná a skrze malé dárky, když sobě žádají, aby kněz po kázání nebo mši svaté na jejich úmysl se modlil. Avšak povinnost ta nemůže těmito způsoby dokonale naplněna býti. Štědrost nábožných předků zbavila sice katolíky na mnoze povinnosti živiti kněžstvo a opatřovati věci k bohoslužbě nevyhnutelně potřebné; avšak ne všude vystačují nadání na všechny potřeby kněze a chrámu osadního, a v katolickém světě jsou malé obce a veliké osady, kterým se téměř všeho nedostává, aby nějakou duchovní správu, ano i jen občas služby boží míti mohly. Potřeby domácího chrámu farního a duchovní potřeby katolických bratří ukládají věřícím za povinnost, aby v jiném způsobu, nežli dávní křesťané, přinášeli oběti hmotné ze statku svého. Duchovní správce budiž v pastýřském vyučování svém toho pamětliv, aby obětavou tuto mysl budil a sílil, předkládaje, že nevyhnutelně náleží k pravé pobožnosti, že po všechny časy se pokládala oběť za doplnění modlitby, že účastenství v zásluhách oběti Kristovy tím větší jest, čím ochotnější jsme, vykupovati svoje hříchy jednak almužnou, která se bližnímu dává, jednak těmi dobrovolnými dary, kteréž přímo směřují k oslavení Boha, k ozdobě svatých stánkův a k výživě sluhů jeho. Takové smýšlení obětavé má v životě náboženském velikou důležitost; dokud zajisté člověk není ochoten, osvědčovati hmotnými obětmi, jak velice sobě váží svého náboženství, dotud i není v něm pravé nábožnosti; člověk vůbec větší láskou a rozhodností k tomu lne, co jej i hmotné oběti stojí.

§ 34. Přehlídka k duchovní správě.

1. Jako se duchovní správa na jednotlivých osadách děje pod dohlídkou a správou faráře: tak podobně spravuje a řídí veškeru pastoreci v diecési biskup. Biskupové jsou přirození vůdci kněžstva i lidu, přední bojovníci za práva církve a přední obhájci její; jim sluší, aby v první řadě stáli proti nepříteli, aby statečností a zmužilostí apoštolskou byli slabým a bázlivým za posilu, nevědomým za světlo. Jejich autoritě náleží, aby lid věřící vystříhali před škůdci, a zvláště v dobách nepokojův a bouří, zmatku a šalby u věcech duchovního a společenského života národů povolání jsou biskupové, aby slovem a skutkem se ujali pravdy pošlapávané a jí hájili proti odpůrci každému. Apoštolská zmužilost biskupů posiluje na tisíce duší ochabělých, utrpení a protivenství, kteráž biskupové snášejí pro pravdu a právo, nepřicházejí nikdy na zmar; rozhodným evangelickým slovem biskupa překáží se mocně proudu nevěry, mužné skutky jeho i samy mocné odpůrce v rozpaky uvádějí.

Biskup zůstává v živém spojení s osadami diecése a jejich pastýři, aby stav jejich znal, o způsobu a zdaru správy duchovní dobrou vědomost měl a dle povahy časův a míst nařizoval, čeho by třeba bylo k zachování, rozmáhání a utvrzení pravého ducha křesťanského.

Spojení biskupa s diecésí udržuje se dílem skrze pastýřské listy k věřícím a skrze písemná poučení a nařízení kněžstvu, zvláště pak a nejlépe skrze kanonické visitace po diecési.

Kanonická visitace považuje se již od prvního počátku církve za věc nevyhnutelně potřebnou pro zdar duchovní správy. Již apoštolé navštěvovali církve a pastýře jejich, a praxe tato nikdy se nezastavila, ač v některých dobách (archidiakoni a archipresbyteri) ovšem vlastnímu významu svému se odcizila*). Sněm tridentský nařizuje biskupům**), aby navštívili všechny osady své diecése každý rok aneb aspoň ob jeden rok. Zákonem tímto přetržen jest zlořád, že biskupové zanedbávali povinnost visitace (*visitatio canonica generalis*), a tato postavena jest zase mezi nejdůležitější povinnosti biskupovy; od té doby nikdy nepřestává církev žádati důtklivě, aby žádný biskup jí neza-

*) Srovn. Schulte, System des allgemeinen katholischen Kirchenrechtes § 40. a 72.

**) Sess. XXIV. c. 3. de ref.

nedbával. Skrze biskupy obzvláště mají jednotliví pastýřové i jejich osady se udržeti v živém spojení s veškerou církví a její hlavou, jim pečovati náleží, aby neporušená víra všudy se zvěstovala. služby boží aby se konaly dle liturgických zákonův a pravidel, a vůbec aby život katolický nejen škody nevzal, nýbrž aby se rozmáhal v pravém duchu církevním.

Velikým a vážným povinností svým nemůže biskup zadost učiniti pouze písmem skrze pastýřské listy k věřícím a skrze nařízení písemná pro kněžstvo; nevyhnutelně třeba jest, aby sám přicházel mezi diecesány své a sám aby shlédnul dílo jednotlivých osad i pastýřů jejich. Živé slovo jeho a dojemný příklad života i pastýřské práce nejlépe slouží, aby probudil novou horlivost u kněžstva i lidu; vážnost náměstka apoštolského jest mocnější, aby odklizeny byly zlořády, kterých překaziti nemohl správce duchovní anebo zástupce biskupův. Na visitaci vydává se biskup, aby shlédnul veliké svoje stádce a dal mu slyšeti hlas vrchního pastýře; aby shlédnul mravy a horlivost duchovenstva i lidu; aby učil svěřence svoje a utvrdil je u víře skrze slovo boží a svátost bířmování; aby zlořády, bludy a nevědomost vykořenil, pohoršení zastavil, k dobrému mocně vzbudil, obtíže a překážky pastorage odklidil; aby všem, kteří rady a odpuštění jeho potřebují, vyhověl a také zemřelým ku pomoci přispěl*). Protož i jest biskupská visitace horlivému správci duchovnímu vítané povzbuzení a veliká útěcha, nedbalému pak osten k pilné práci; osada spatřující vrchního pastýře svého, živě pociťuje spojení své s církví veškerou a rozmáhá se v duchu církevním, v pobožnosti a křesťanské horlivosti.

Způsob a řád, jakým se visitace děje, předepsán jest v pontifikálu římském; jak by se duchovenstvo a osady měly při visitaci zachovati, to určitěji udáno bývá v zákonech diecése a zvláštních instrukcích**).

Spojení všeho kněžstva s biskupem a jednosvorné působení všech k účelům pastorage má kromě visitací nejmocnější posilu v *synodách diecésních*. Tyto úzce souvisí s visitacemi; pro nedostatky a potřeby diecése, kteréž biskup na visitacích poznává,

*) Rit. Rom. Boh. Collectio rituum particularium: Ordo ad visitandas parochias. Str. 110. Pontificale rom. P. III.

**) Naučení pro diecési budějovickou vydaná obsahují se v Ordin. listu r. 1861. str. 36.—38. a str. 49.—56. — Borový, Sloh církevní str. 266. a sld.; str. 255. o předlohách ku kanonické visitaci.

ustanovují se na synodách prostředky, veškeré duchovenstvo s biskupem radí a usnází se tu, kterak by ctný život kněžstva, jeho svatá služba a křesťanský život lidu nejlépe prospívaly. Společný duch a kázeň mezi duchovenstvem, úzké spojení jeho s biskupem a protož i užitečné působení všech pěstovati a síliti, jest vlastní úkol synod diecésních. A jako synody diecéšní upravují a zúrodňují pastýřskou činnost v diecésích: tak zase synody provinciální udržují a tuží jednotu biskupův a skrze ně také jednotu ostatního kněžstva s metropolitou, pojišťují a podporují svorné působení biskupův a živou jednotu s papežem, jemuž se usnešení sněmu provinciálního předkládají k potvrzení.

2. Kde pro velikou rozsáhlost diecése biskup sám nemůže visitovati po zákoně sněmu tridentského a vůbec býti kněžstvu i lidu přístupen, aby poučoval, radil, nařizoval a rozhodoval ve případech neodkladných, má za orgány a zástupce své po venkově děkany čili vikáře (*decani rurales, vicarii foranei*). Tito jsou ve jménu biskupa strážci kázně v duchovenstvu, dohlížitelé na práci jeho; chybujících bratří povinni jsou napomínati, dobrých povzbuzovati, o všech zprávu biskupovi dávatí, a čeho by na některém místě obzvláště bylo třeba, ukazovati a raditi. Obecně nazývají se vikářové okem biskupovým. Postavení jejich v řádu hierarchickém jest velmi důležitě. Biskupští vikáři jsou členové organismu živého a protož i sluší, aby živě, duchem a mocí pěstovali katolický život církevní v oboru jim přikázaném; oni jsou zástupci biskupa, skrze udělenou jim delegaci mají účastenství v pravomoci jeho a protož i jim náleží přednost před ostatním duchovenstvem, kteréž jim čest a poslušnost prokazovati dlužno jest. Skrze ně dozvídá vrchní pastýř, čeho mu třeba znáti o kněžstvu a lidu diecése, aby dobré a spasitelné věci nařizovati, podporovati a chrániti, škodné pak a zlé zastavovati a uklízeti mohl.

Za prostředky svého působení má vikář obzvláště visitaci osad okresu svého, písemné a ústní zprávy dodávané biskupovi.

Kanonická visitace skrze vikáře (děkany) ustanovena jest za náhradu visitace biskupské, poněvadž tato v diecésích rozsáhlých nemůže se konati tolik často, jako visitace vůbec třeba jest. Protož i svou důležitostí jest blízka visitaci biskupské, a kdo ji koná, povinen jest přičiniti se, aby, pokud možná, blížila se visitaci biskupské.

Statuta diecéšní a biskupská ustanovení přisuzují kanonické visitaci skrze vikáře tutéž důležitost, která připisuje se visitacím

kanonickým vůbec. Veliký biskup Jan Valerian Jirsík, dávaje naučení o této visitaci, praví: „Kanonická visitace velmi důležitá jest pro svatý úkol církve. Již z oněch nařízení, kteráž o ní vydal církevní sněm tridentský, jasně vysvítá, jakou váhu církev na visitaci klade. Její účel zajisté jest, aby nejen odklidila nedostatky a vady, ježto překážejí prospěšnému vedení správy duchovní, ale i k tomu všemu podnět dala a počátek položila, čeho třeba jest aneb co prospěšno býti se zdá pro důležitosti církve. Skrze ni stává se biskupovi možno, aby seznal potřeby diecése své a řádně konati mohl pastýřský úřad svůj. A byla-li kanonická visitace vždy velmi důležitá, jest ji zvláště nyní za takovou pokládati, protože pro současné spolubytí přerozmanitých okolností nevyhnutelně třeba jest, aby co nejpečlivěji a všemi silami vědomí a život církevní se pěstovaly, spása duší proti nebezpečnostem chráněna byla. — Kanonická visitace nesmí tedy nijak na pouhou formalitu sklesnouti nebo přestávati snad jenom na zkoušce školní; sluší zajisté, aby svůj význam v církvi na očích měla a ke všemu přihlížela, co s duchovní správou a kázní, s chrámem a církevním jménem prostředně nebo bezprostředně ve spojení jest. Není-li duchem a životem proniknuta, nemůže působiti, čeho církev od ní očekává“ *).

Venkovští vikářové konají visitace na všech osadách okresu svého jménem biskupovým a protož i dle naučení jim od biskupa daného **). Za velmi důležitou stránku při kanonické visitaci pokládá se, aby vikářové a skrze ně biskup nabyli vědomosti, jak vyučena jest mládež v náboženství; o tom přesvědčují se při veřejné zkoušce a vyšetřováním těch věcí, kteréž jim dle instrukce vyšetřovati náleží ***).

Ve státech rakouských nařízeno jest †), aby patronátní komisaři na kanonických visitacích se najíti dávali a každého roku prohlédli stavby farské a kostelní. Protož i farář povinen jest oznámiti úřadu patronátnímu den kanonické visitace (i biskupské), jak mile byl o něm sám vědomosti došel.

*) Ordin. list buděj. 1861. str. 36.

**) Naučení pro diecési buděj. v Ordin. listu l. c.

***) Instrukce v diecési buděj. platná obsahuje se v Ordin. listě r. 1861. str. 47. a 1870. č. 10. O právech a povinnostech vikářů viz Borový, Sloh církevní str. 135.

†) Dvorský dekret ze dne 12. dubna r. 1810 č. 4.461. a 6. března 1817 č. 4.747. ohlášený v Čechách skrze gubernium české dne 10. května 1810. č. 13.384. a 25. dubna 1817. č. 17.798.

Protože při kanonických visitacích koná se s dítkami školními zkouška z náboženství, oznamuje vikář dni visitace, jakž je pro jednotlivé fary ustanovil, okresním školním radám, kterým jednotlivé školy podřízeny jsou, aby tyto daly přiměřené rozkazy učitelstvu*). Farář povinen jest (v diecési budějovické) oznámiti místní školní radě den visitace za tím účelem, aby aspoň někteří členové při zkoušce najíti se dali a svou přítomností též rodičů povzbudili k účastenství žá-
doucímu**). Jest-li dítkám ze škol kromě sídla farního se nacházejících dostaviti se ku zkoušce do místa farního nebo vůbec do jiného, nařizuje okresní školní rada k oznámení a požádání vikářovu, aby učitelé je tam doprovodili***). Biskup oznamuje dni a místa své visitace c. k. místodržitelstvu a zemské školní radě.

*) Vynesení zemské školní rady české 16. srpna 1871. č. 1 225 a 28. února 1873. č. 785.

*) Ordin. list buděj. 1887. str. 21.

***) Vynesení zemské školní rady české 8. listopadu 1877.

Kniha II.

Vcházení do církve. Homiletika.

KNIHA II.

Počátek a první podmínka obcování s Bohem — víra a slovo boží.

Hlava I.

Vcházení do církve.

Býti údem církve Kristovy jest první potřeba člověku, protože kromě církve nelze míti účastenství v pravdě a milosti Kristově. Církev katolická, založena jsouc pro spásu všeho světa, otvírá své brány všem, kdož vejíti žádají, ano i sama vychází na tržiště světa najímat dělníků na vinici Páně*). Jediný řádný způsob, vcházení do církve viditelné a býti údem jejím, jest podle ustanovení Páně křest. Skrze tuto svátost přijímá církev lidi ve svoji mateřskou péči, aby je potom již po všecken čas vezdejšího života jejich opatrovala a ku branám věčnosti doprovázela.

Podle nynějšího stavu věcí rozmnožuje se církev nejvíce dítkami křesťanských rodičů. Kromě těchto pak uvádí v lůno svoje i dospělé; tito buď již prve přijali křest, ale odloučili se od pravé církve, že vyznali blud, anebo nepoznali posud Krista ani křtu jeho došli.

§ 35. Svátost křtu.

Při svátosti křtu, jako vůbec při každé svátosti, rozeznáváme věci podstatné, bez kterých by svátosti nebylo, a pak

*) Mat. 20, 1.

věci obřadné, jež církev ustanovila na ten cíl a konec, aby konán byl důstojně na osvědčení úcty k němu, jakož i ku vzdělání všech účastníkův a jinak přítomných.

Křest udělovaný se všemi obřady a za okolností, jež předpisuje církev, *nazývá se křest slavný* (baptismus solemnis).

K věcem podstatným náleží hmotnost, forma a udělovatel křtu; ostatní vše náleží ku věcem obřadným.

I. Místo a doba křtu.

1. Vlastní *místo*, kdež náleží udělovati křtu slavného, jest *farní chrám* *).

Duchovní správce nebudiž povolný, aby se rodičové odchýlovali od tohoto zákona církevního, ale hlediž přesvědčiti je, kterak velice sluší, aby dítě v domě božím znova se zrodilo a světla nebeského dosáhlo.

Každý farář jest ve svědomí zavázán tomu překážeti, aby křtové domácí nevcházeli v obyčej na osadách, kdež posaváde nezobecněli; kde však již velmi zobecněli, jest mu se přičiniti opatrně a rozhodně, aby správnými důvody a příkladem věrně katolických rodičů zlořád ten obmezoval i rušil.

Křtiti na faře anebo v sakristii zapovídá se na prosto. Kde by však důvodové vážní a uznání toho žádali, aby se, zvláště za času zimního, křtilo v kapli neb oratoriu aneb ve slušné světnici domu farního, může se tak díti, když by k tomu dovolení biskupského dosaženo bylo **).

Dítky králův a velmožů (magnorum principum) dovoleno jest křtiti v zámeckých kaplích a domácích modlitebnách, ale i k těmto křtům bere se voda křestná z farního chrámu. Kromě toho jest zákony církevními křest domácí povolen (ovšem kromě nebezpečenství smrti) jedině když by cesta do chrámu pro velmi zlé počasí anebo pro místní poměry nebezpečna byla zdraví a životu dítěte ***).

Ve chrámě samém uděluje se této svátosti u *křtitelnice*. O této nařizuje pontifikál římský, aby z kamene byla; kámen pak budiž tvrdý a dobře hlazený, aby se voda v něj nevsákala.

*) Rit. Rom. de tempore et loco bapt.

**) Conc. Prov. Prag. Tit. IV. c. 2. str. 117. S. R. C. 16. března 1861 záporně odpověděla k otázce, dovoleno-li křtiti v sakristii.

***) Rit. Rom. l. c. Conc. Prag. l. c.

Křtitelnice kamenná doporučuje se i z důvodů mystických; ve skále vytesán byl hrob Kristův, ze skály prýštila se voda života, křtem pak (ponořením ve vodu) naznačuje se pohřbení s Kristem a vzkříšení k novému životu*). Za hmotu také může sloužiti bronz anebo cín; jest-li křtitelnice dřevěná, vkládá se do vnitř mušle cínová. *Místo* nejvhodnější jest pro křtitelnici ve zvláštní s chrámem spojené poboční kapli ne daleko dveří chrámových po straně evangelia; není-li takové kaple při chrámu, stojí křtitelnice v lodi na místě vzácnějším po straně evangelia blíže stěny se všech stran přístupna**). Výška dosahuj knězi po prsa***).

Křtitelnice skládá se ze čtyř částí: nohy, kmene, mušle a víka; celek býá formy okrouhlé, zřidka čtyřúhelné, spíše nalézají se křtitelnice ve formě osmistěnu†). *Noha* rozšiřuje se v podstavec pevný; *kmen* krátký se vytváří ve způsobu sloupce anebo jest ladná skupina sloupců; za míru *mušle* předpisuje sv. Karel Bor. 1 metr v průměru a 17 cm. hloubky; ozdobuje se nápisy nebo symbolickými obrazy††). *Víku* dobře sluší tvar jehlance; zhotovuje se nejčastěji z dřeva nebo kovu, zvláště z bronzu a cínu. Předpisy liturgické tomu chtějí, aby se víko křtitelnice snímalo neb otvíralo, jenom když se nová křestná voda světí. Aby se vody mohlo nabíratí ke křtu, zřizuje se v předu branka, ježto se ven otvírá. Jako křtitelnici samu, tak i tuto branku opatřiti jest dobrým zámkem, aby se zabránilo užívati vody křestné k účelům nenáležitým, zejména pověrečným†††). Povrch víka ozdobiti sluší malbou neb pozlacením, na vrcholu jeho jest kříž, obraz nejsv. Trojice nebo Jana Křtitele; o vnitřní jeho straně žádá Benedikt XIII., aby potažena byla hedvábnou nebo polohedvábnou látkou barvy bílé.

Není-li křtitelnice ve zvláštním výklenku, pokládá se za slušno, aby nad ní upevněn byl okrouhlý anebo čtyřúhelný baldachin z plátna nebo z prken, přiměřeně ozdobený, v obvodu aspoň tom, ježž mušle má. Církevní sněm pražský doporučuje††††), aby křtitelnice ohrazena byla mříží.

*) Řím. 6, 3. 4.

**) Conc. Prag. Tit. str. 183.

***) Bened. XIII. ap. Barbier l. c. I. str. 224.

†) Barbier, ibid.

††) Barbier, l. c.

†††) Rit. Rom. de tempore et loco bapt. Barbier I. str. 146.

††††) vedle Rit. Rom. de tempore et loco baptismi.

V kostelích náležitě upravených nalézá se na blízku křtitelnice zvláštní sacrarium (piscina), do něhož voda s hlavy křtěnce splývá buďto přímo po korytku v jedné části křtitelnice vydlabaném anebo se tam vylévá z nádoby, na kterou splynula se křtěnce.

2. Za prvních dob církve udělovalo se křtu obyčejně jen o jistých slavnostech, kteréž s touto svátostí v úzkém spojení jsou, a jmenovitě na den zjevení Páně a ve svatvečer hoďu velikonočního a svatodušního. Mimořádně, když toho pilná potřeba byla, jako v nemoci, než nastoupena nebezpečná cesta, když počínalo se pronásledování a t. p., udělováno bylo křtu v každý čas.

Vedle nynější praxe není ustanovena doba roku nebo dne, v kterouž by pravidelně křtem posluhovati náleželo; přece však pokládá se za slušno, aby dospělí se křtili v sobotu před velikonočí a sv. Duchem, nic-li tomu nepřekáží*). Vůbec pak povinen jest duchovní správce k tomu napomínati, aby dítky byly ke křtu přinášeny dopoledne, pokud možná, přede mší svatou. Křest dospělých koná se vždy ráno přede mší, leč by smrti nebezpečenství velelo jinak.

II. Přijímatel křtu.

Křtu svatého může dojiti každý člověk živý ještě nepokřtěný, žádá-li zaň buďto sám anebo skrze zástupce, pakli k užívání rozumu nedospěl.

Rodiče křesťanské zavazuje zákon přirozený a církevní, aby své děti dali pokřtiti; ano dítky rodičů křesťanských i proti vůli jejich pokřtěny byti mohou.

Také státní zákony rakouské ukládají touž povinnost rodičům křesťanským. *Zdráhají-li se rodiče katoličtí* dáti své novorozeně pokřtiti, oznamuje to farář úřadu politickému (okresnímu hejtmanství), kterýž i mocí donutiti může rodiče takové, poněvadž § 139. obč. zákoníka ukládá rodičům za povinnost, dítky své v náboženství vyučiti a vychovati, a článek I. zákona o vzájemných poměrech náboženských ze dne 25. května 1868 ustanovuje, že dítky manželské náležejí k náboženství rodičů.

Nevyhnutelná potřeba této svátosti ukládá těm, kterýmž náleží péče o dítě novorozené, za povinnost, dáti je pokřtiti

*) Rit. Rom. de tempore bapt.

co nejdříve, aspoň během dvou dní, a nevydávati ho přílišným odkladem v nebezpečnství, že by nepokřtěné zemřelo. Rit. Rom. de baptis. parvulis napomíná, aby se příliš neodkládalo se křtem „ne nimium differatur.“ Za přílišný odklad počítá se doba jednoho týdne *).

Duchovní správce neobmeškávej za vhodných příležitostí tuto povinnost připomínati vůbec, a kterým rodičům toho třeba, i zvláště **).

Dítka *rodičů nekřesťanských* nemohou se křtíti, leč by rodičové toho sami žádali aneb k tomu svolili. Avšak i k výslovné žádosti rodičů nekřtěných může dítě jejich pokřtěno býti. jenom když na jisto lze očekávati, že po křesťansku vychováno bude; taková jistota však obyčejně jest, jenom když pokřtěné dítka rodičů nekřesťanských mimo dům otcovský nebo mateřský se vychovávají.

Proti vůli rodičů nekřtěných mohou se dítka pokřtíti dle zákona církevního: když v patrném smrti nebezpečnství se nacházejí aneb od rodičů byly opuštěny a jisto jest, že se k nim nenavrátní ***); když by za pokřtění jejich žádaly osoby k vychování jich oprávněné; když by jeden z rodičů přijal víru křesťanskou †). Státním zákonem rakouským o vzájemných poměrech náboženských ze dne 25. května 1868 určuje se náboženské vyznání dítek způsobem takovým, že obecnými zásadami církevními o křtu proti vůli rodičů nekatolických, ano i ku výslovné žádosti jejich, nelze řídit se bez následků nemilých a škodných. (Viz níže o zápisu do matriky křestné).

Dítka *rodičů bezvěrých (bezkonfesijních)*, prve katolických, mohou se křtíti ku žádosti rodičův, nejsou-li tito oba zjevní odpůrci a nepřátelé víry katolické; tuto zajisté lze nadíti se, že dítě aspoň ve škole nabude dostatečných vědomostí náboženských a navykne praxi náboženského života katolického, rodiče pak že mu nebudou v tom překážeti ††).

*) Falise, str. 630.

**) Conc. Prag. Tit. IV. c. 2. str. 117.

***) Const. Benedicti XIV. Postremo, 28. února 1747.

†) Sv. Alf. Theol. mor. l. 6 n. 126. Aichner, Compendium juris ecclesiastici § 55. De ingressu in ecclesias per baptismum.

††) Může-li dítě rodičů bezkonfesijních pokřtěno býti? Časopis katol. duchovenstva 1888 str. 599.

Podobné zásady církevní platí o dětech *rodičů křesťanských sice, ale nekatolických*. Dítka tyto může křtiti kněz katolický, nalézají-li se v patrném smrti nebezpečnosti, a kromě nebezpečnosti toho, lze-li doufati s důvodem dobrým, že po katolicku vychováni budou; není-li této naděje anebo výslovně-li rodiče nekatoličtí vypovídají, že nebudou se pro tento křest považovati za povinny ku katolickému vychování svého dítěte, nemůže se kněz katolický ke křtu propůjčiti *)

Mírněji a volněji pronášejí se o této věci biskupská naučení v některých diecésích vydaná. Výnos episkopátu provincie vídeňské ze dne 26. února 1856 stanoví: „Katolický farář povinen jest a může propůjčiti se, aby ku žádosti rodičů nekatolických pokřtil jejich dítě, když by jinak bylo se báti, že by snad bez milosti svátostného znovuzrození zůstalo. Pakli se rodiče nezavážou, že dítě po katolicku vychováti dají, zapisuje se toto sice do matriky za katolické, ale s poznámkou, že rodiče nejsou katolíci a nepřislíbili katol. vychování. Prohlásí-li se rodiče, že dítě své po katolicku vychováti dáti chtějí, zapíše se toto jejich prohlášení v rubrice „Poznamenání“ a opatří se podpisem křtitele a kmotrů, kteříž dodají, že jim rodiče toho děcka dobře povědomi jsou.“ Podobně se vyjadřuje instrukce episkopátu českého ze dne 3. června 1868: „Byl-li katolický duchovní správce od nekatolíkův osobně anebo skrze plnomocníky anebo vůbec od takového člověka, kterému přísluší právo na výchovu dítěte. ježto vychováno býti má ve vyznání některé náboženské společnosti křesťanské, požádán za pokřtění děcka, přijmi tuto žádost přede dvěma bezpečnými svědky, které sám volí, leč by neodkladnost křtu nedovolila prodlévati.“ Instrukce dále ještě připomíná, že náleží křest jenom dle ritu katolického vykonati a pokřtěné takto dítě do matriky za katolické zapsati.

Aby *dospělý* a k užívání rozumu došlý pokřtěn býti mohl, třeba jest mu přiměřeného stavu mysli (disposice). K pouhé platnosti postačuje vůle pokřtěnu býti, bez rozdílu, projevena-li svobodně anebo z donucení. Aby pak dospělý skrze křest došel i milostí jeho, k tomu třeba jest kromě vůle také víry, pravé lítosti a pevného předsevzetí, že po křesťansku živ býti chce. Kdo přijal křest nemaje disposice, pokřtěn sice jest, ale nikoli ospravedlněn, duši jeho se vtiskuje nezrušitelné znamení, ale

*) S. C. Off. 27. září 1827 a 26. srpna 1855.

nenabývá posvěcující milosti. Svátost však počíná plné působení své v pokřtěném, jakmile tento skrze víru a lítost překážku odklidil (obice sublatu).

Blbci a šílení (amentes, furiosi) nemohou se křtiti, pakli prve již měli užívání rozumu, ale křtu nežádali; kdo však od narození jest blbý nebo šílený, staví se na roveň dětem nedospělým. Mají-li blbci a šílení jasná mezičasy (lucida intervalla), mohou ku žádosti své křtu dojiti; rovně i ti, kdo žádali křtu dříve nežli upadli v šílenství anebo smyslů zbaveni byli*).

III. Udělovatel křtu. Kmotrové.

Řádný udělovatel křtu slavného jest biskup, kněz a diakon. Děti osadníků křtiti jest výhradné právo faráře, jemuž také jediné náleží doplňovati obřady po křtu vykonaném z potřeby; každý jiný ke chrámu farnímu nepřidělený kněz může jen s povolením faráře křtiti. Diakona může ke křtu slavnému zmocniti biskup anebo farář; kromě toho může diakon slavně křtiti, když by nebylo kněze, který by pokřtiti mohl**).

Z potřeby nezbytné (in necessitate) může křtiti každý člověk, ne ale způsobem slavným***). Také ze křtu tímto způsobem uděleného povstává příbuzenství duchovní mezi křtitelem a křtěncem i rodiči jeho. Rodiče mohou své dítě křtiti, když by se nacházelo v nebezpečení smrti a nikoho tu nebylo, jenž by křest vykonati mohl a chtěl; nevcházejí však ve příbuzenství duchovní (cognatio spiritualis), ježto by obcování manželskému překáželo†).

Kdyby nemanželský otec pokřtil své dítě, nastalo by mezi ním a matkou dítěte příbuzenství duchovní.

K udělovateli křtu svatého druží se pomocníci křtěncovi, *kmotři*, které stará mluva církevní nazývá susceptores, sponsores, fidejussores, nyní obyčejně patrini, matrinae. Rodičové jsou povinni ke křtu slavnému kmotry postaviti; křest v potřebě i bez kmotrů vykonán býti může, již i proto, že by obyčejně ani

*) Sv. Alf. Theol. mor. lib. 6. n. 121.

**) *Der Diakon als Spender der Taufe*, pojednání Dra Jos. Doubravy v Archiv für kath. Kirchenrecht 62. Band, str. 99. a sld.

***) Rit. Rom. de ministro Bapt. S. R. C. 23. září 1820.

†) Rit. Rom. de ministro Bapt.

možná nebylo, na rychle je opatřiti. Kdo na křtu kmotrovstvím stáli, vcházejí v duchovní příbuzenství se křtěncem a rodiči jeho. I ze křtu vykonaném v nezbytné potřebě povstává příbuzenství duchovní mezi kmotry, křtěncem a rodiči jeho *).

Poněvadž kmotrům, zvláště jsou-li rodiče nedbanliví anebo záhy zemřeli, svědomitě dbáti jest, aby svěřenci jejich křesťanského vychování došli **), víru zachovali a církvi poslušnost prokazovali ***), jsou vyloučeni z kmotrovství *rodiče křtěncovi* a všichni ti, o kterých souditi lze na jisto, že by povinností kmotrovských plniti *nechtěli*, a tedy: nevěřící, kacíři, rozkolníci, vyobcovaní, zjevní a obecně povědomí souložníci a jiní veřejní a zatvrzelí hříšníci; kdo žijí v manželství pouze občanském, kdo bez církevní dispense vešli ve smíšené manželství a svolili, aby budoucí jejich děti v nekatolickém náboženství byly vychovány. Vyloučení jsou všickni, o kterých souditi náleží, že by povinností kmotrovským dosti učiniti *nemohli*, a tedy: němí, blbí a děti, které posud nepřijali svátosti oltářní, osoby řeholní †). Kněžím (a vůbec klerikům vyšších posvěcení došlým) nezapovídá se kmotrovstvím státi, avšak mnohé diecéšní synody, a také církevní sněm pražský, napomínají, aby se ke službě té ochotně nepropůjčovali ††).

Dostavil-li se ke křtu kmotr nezpůsobilý, povinen jest duchovní správce odmítnouti jej a opatřiti jiného, aspoň kostelníka neb porodní bábu. Jenom nepřítomní, ale jinak vedle církevních zákonů způsobilí kmotři mohou se dáti zastupovati skrze jiného člověka; kmotra mužského zastupovati může i ženská osoba, kmotru osoba mužská †††). Zástupce kmotrův nevchází ve příbuzenství duchovní ††††), ovšem ale kmotr jiným člověkem zastoupený.

Nekatolík nemůže ani jiným člověkem zastupován ani za pouhého *svědka* považován býti, poněvadž účastenství jeho bylo

*) Fr. Laurin, die geistliche Verwandschaft und die Privattaufe.

**) Catech. Rom. II. c. 2. qu. 25. Rit. Rom. de Patrinis.

***) Conc. Trid. sess. VII. can. 7. 8. de baptismo.

†) Rit. Rom., Catech. Rom. II. c. 2. qu. 28. Conc. Prag. Tit. IV. c. 2., str. 120.

††) Conc. Prag. l. c.

†††) Gury, Theol. mor. II. n. 806.

††††) Sv. Alf. theol. mor. l. 6. n. 153.

by communicatio in sacris, nad to pak o svědcích při svátosti křtu ani slovem nezmiňují se knihy a zákony církevní *).

Pro duchovní příbuzenství mezi kmotry, křtěncem a rodiči jeho nařizuje církev **), aby jenom jeden muž aneb jedna žena, nejvýše pak jeden muž a jedna žena za kmotry byli. Kde panuje obyčej, že více než dva lidé zároveň se dostavují, lze duchovnímu správci za kmotry považovati a zapisovati jenom dva; ostatní nedotýkají se děcka při obřadech křestních, mohou však býti přítomni, jsou-li katolíci. „Poněvadž úřad kmotrovský leckdy tolik nedbale se koná, že pouhé toliko jméno jeho zbývá a lidé skoro zdání nemají, co by svatého v úřadě tom bylo: připomínejtež farářové kmotrům, jak velice sluší, aby ten, kdož povinnost nějakou na sebe vzal, také ji svědomitě plniti neobmeškával; že nenáležitá věc jest, aby ten, kdož se jinému za vychovatele a strážce postavil, potom téhož, jež ku věrnému opatrování přijal, opustiti měl, dokud tento ještě potřebuje péče i ochrany jeho. Připomínejtež jim slova, v kteráž sv. Augustin zavírá povinnosti kmotrů k dítkám duchovním: Povinni jsou jich napomínati, aby čistoty ostříhali, spravedlnosti dbali, lásku zachovávali, přede všemi jinými věcmi naučte je apoštolskému vyznání víry a modlitbě Páně, desateru přikázání, a co jiných počátků křesťanské víry jest“ ***).

IV. Hmotnost a forma křtu.

1. *Hmotnost křtu* jest podle ustanovení Páně voda přirozená. Zákonové církevní zapovídají kromě nezbytné potřeby užívati ke křtu jiné vody nežli té, která téhož roku za vodu křestnou svěcena byla a ve křtitelnici (baptisterium, fons baptismalis) chrámů farních se chová. Ačkoli v nezbytné potřebě každá přirozená voda nejen za platnou, ale i za dovolenou hmotnost uznána, nieméně i v tomto případě dává se přednost obyčejné vodě očištné (svěcené, aqua lustralis), po ruce-li jest a vody křestné opatřiti nelze.

Voda křestná světí se ritem slavným *dvakráte do roka*, na bílou sobotu a na vigilií svatodušní †).

*) Fr. Laurin, Können füglich Akatholiken bei katholischen Taufen als Zeugen zugelassen werden? V linecké Quartalschrift 1885 sv. I. str. 9.

**) Conc. Trid. sess. XIV. c. 2. de ref. matrim; Rit. Rom. de patrinis.

***) Conc. Prag. l. c. str. 120.

†) Rit. Rom. de materia baptismi; Rubr. missal. Sabbato s. a Vigilia

Svěcení vody křestné na obě tyto soboty nezakládá se jen v potřebě vody, ale má význam mystický. založený v poměru svátosti křtu k tajemstvím božího vzkříšení a Ducha sv. seslání. V oba dny slouží následující mši týž kněz, který vodu křestnou světi. Nežli se počne svěcení vody nové, náleží starou vybrati a do sakraria vlíti, všecken vnitřek vyčistiti a omyti *).

K vodě křestné přidává se oleje katechumenův a křížma dříve však ubírá se vody na pokropování liturgické a domácí; protož i lid vody té nabírá a s sebou ji do příbytků svých odnáší. Aby se mohlo vyhověti zbožnému obyčeji tomu, světi se voda křestná v čisté nádobě veliké (ve džbeře) a koná se tu všecken ritus až do přiměšování sv. olejů.

Z nádoby nabírá a vlévá se do křtitelnice a tam přidávají se sv. oleje; o zbytek v nádobě rozdělují se věřící. Kongregace obřadová odpověděla dne 7. dubna 1832 a 12. srpna 1845 k dotazům jí podaným, že obyčej tento zachovávat se může. Kdyby na bílou sobotu farář ještě neměl sv. olejů nových, jest při svěcení vody křestné rozeznávat, opozdují-li se sv. oleje každý rok jednotejně nebo stalo se opozdění náhodou. *Opozdují-li se pravidelně*, přiměšují se k nové vodě oleje staré; *stalo-li se opozdění náhodou* kromě nadání, lze však doufati, že dojdou ještě v sobotu neb aspoň dokud by třeba nebylo slavně křtiti: pokračuje se v ritu předepsaném až k tomu místu, kde rubrika přiměšování sv. olejů nařizuje, potom pak, když nové sv. oleje po ruce jsou, doplňuje kněz, v kteroukoli dobu dne, rochetou a štolou oděný soukromě (privatim), co prve vykonáno nebylo.

Pakli by při nahodilém opozdění sv. olejů, ještě než by svěcení vody křestné dokonáno bylo, nastala potřeba udělovati křtu slavného, doplňuje se ritus přimísením olejů starých a touto vodou by se nyní a potom stále křtilo až do svěcení na vigilií svatodušní **).

Ubylo-li křestné vody tolik, že by až do nejprve příštího svěcení nevystačila, může se přilíti obyčejné, avšak ve množství menším, nežli ještě ve křtitelnici zbývá. Zkazila-li se nebo

Pentec. — „Consuetudo, benedicendi aquam baptismalem solummodo Sabbato sancto, velut abusus et rubricis contraria eliminanda.“ S. R. C. 7. prosince 1844. a 13. dubna 1874.

*) Lehmkuhl theol. mor. II. n. 60.; De Herdt Sacrae liturgiae praxis III. n. 149. Martinucci, Manuale sacr. caeremoniarum l. III. c. 7. n. 9.

**) S. R. C. 23. září 1837 a 12. srpna 1854. Časopis katol. duchovenstva r. 1883. str. 39.

vyschla-li křestná voda docela, může se nová světití kterou koli dobu v roce vedle ritu zvláštního, jakž položen v rituálu římském po ritu křestném *).

Zmrzla-li voda křestná, nebo jest-li přílišně studená, může se ovšem s část menší přilíti obyčejné vody teplé do zvláštní nádoby (do konévky křestní); také dovoluje se ohřáti ji způsobem slušným **).

2. *Forma křtu* dle nynější praxe církevní v tom záleží, že lije se voda na hlavu třikráte ve způsobu kříže a zároveň říkají se slova: N. Ego te baptizo in nomine Patris † et Filii † et Spiritus † sancti. S hlavy křtěncovy stéká voda na čistou nádobu, odtud pak vlévá se do sakraria kostelního, nenalézá-li se sakrarium zvláštní blíže křtitelnice.

Dítěm nelije se voda na prostřed lebky, ale raději trochu stranou; po třetím polití otírá se hlava lehce rouškou bílou. Shledává-li se hlava porostlá hustými vlasy, jest křtiteli odhrnouti je levou rukou, co zatím pravá ruka polévá. ***)

V. Křtění s podmínkou.

Poněvadž každému třeba jest pokřtěnu býti a každý člověk dle ustanovení Kristova na křest i práva nabyt†), schvalovala církev po vsecky časy udělování jeho s podmínkou, aby, za jedno, nikdo nebyl křtu zbaven, a za druhé, aby svátost uchována byla možného zlehčení.

Vůbec dovoleno jest křtiti s podmínkou za *důvodné pochybnosti* (dubium rationabile), lze-li způsobem obyčejným této svátosti udělovati, aniž by zlehčena byla.

Pochybnost o možnosti platného křtění naskytá se ve čtyřech případech: pochybuje-li se o životě člověka; nemůže-li se omyti hlava mimo život mateřský; pochybuje-li se o nestvůrách, jeden-li tu člověk či dva; pochybuje-li se o člověku, zda křtu platného již došel.

a) *Pochybnost o životě* může býti *při dospělých*, když nemoc jim odňala sebevědomí tolik, že známky života se na nich nejeví, ale také není patrných důkazův o nastalé smrti.

*) Benedictio fontis baptismi extra sabbatum paschae et pentecostes. Vydání pro Čechy r. 1872., str. 62.

**) Rit. Rom. de Sacr. bapt.

***) Časopis katol. duchovenstva r. 1885. str. 615.

†) Catech. Rom. II. c. 2. n. 1.

Při *novorozeňatech* pochybuje se o životě, přišla-li na svět porodem předčasným anebo vůbec ve stavu neduživosti, nebo ještě nevynikla ze života mateřského. — Věda lékařská učí, že plod před 20. týdnem těhotenstva nemůže žít kromě života mateřského*). Odloučil-li se zárodek (embryo) v tomto čase od matky, slove *potracený plod*, později *nedochůdče* (foetus abortivus). Potratila-li matka zárodek *živý*, což jedině za náhlou příčinou státi se může**), jest tento jenom na kratičkou dobu života schopen; nedochůdčata již valně vyvinutá leckdy způsobem umělým na živu se zachovávají. Při plodech potracených posouditi jest (lékaři, porodní bábě, rodičům), zda v nich skutečně zárodek člověka se nachází a známky života se jeví (pohybuje-li se), byť i matka byla potratila po krátkém těhotenství a zárodek sebe menší byl v podobě červíčka nebo pupy. *Shledávají-li se známky života*, křtí se s podmínkou „*si capax es, ego...*“ tím způsobem, že ponořuje se u vodu spolu se sítnicí, kterouž jest obalen; potom se otvírá sítnice opatrně nehtem ukazovatele a palce nebo se rozstříhuje a zárodek opětně týmž způsobem se křtí s podmínkou „*si non es baptizatus*“ ***).

Neobjevují-li se známky života, křtí se týmž způsobem s podmínkou „*si vivis et capax es*“, leč by patrně byl zetlelý, uhnílý.

Nedochůdčata, při kterých podobu lidskou, zejména hlavu již patrně rozeznati a ji vodou polití neb omyti lze, křtí se bez podmínky, prostě, není-li pochybno, že živa jsou, s podmínkou „*si vivis*“, nelze-li patrných známek života ani smrti zpozorovati.

Novorozeňátka na pohled mrtvá křtí se s podmínkou „*si vivis*“, není-li zjevno a jisto, že mrtva jsou; při těchto zajisté jakož i při potracených zárodcích bývá život velice slabý (*vita minima*) a předpokládá se, pokud patrně a na jisto se opak nejeví†).

b) Nevychází-li při *těžkých a nebezpečných* porodech plod na světlo a báti se jest, že nevyjde, jest dvojí případ možný: buďto vyniká ze života mateřského některý úd anebo ne-

*) Stöhr, Handbuch der Pastoralmedizin, 2. Auflage str. 303.

**) Stöhr, str. 460.

***) Instr. pastor. Eystet. tit. II. c. 3. § 2.

†) Stöhr, str. 313.

vyniká. — *Vyniká-li hlava* tolik, že ji politi neb omyti lze, křtí se prostě bez podmínky, jisto-li, že živ jest; *vyniká-li jiný úd* a není pochybnosti o životě, křtí se s podmínkou „si capax es“; jest-li o životě pochybnost, přidává se i podmínka „si vivis“ *).

Nevyniká-li žádný úd, lze často způsobem umělým (za pomoci trubice nebo mycí houby) politi neb omyti vlažnou vodou některý úd děcka; v tomto případě vždy se křtí (leč by jisto bylo, že plod jest mrtev) s podmínkou „si capax es“, a není-li jistoty o životě, s další podmínkou „si vivis“.

c) Při *nestvůrách* (monstrum) podobnými pravidly řídit se jest jako při zárodcích potracených a nedochůdčatech. Nestvůra zajisté není leč buňka za nepříznivých okolností znetvořená, ve které zárodek brzy zahynul; pokožka buňky vzrůstá pak v rozličné útvary malé nebo velké, ve kterých není života. Útvary takové nazývají se v lékařské vědě *móly* **).

Při nestvůrách, ve kterých zárodek déle zůstal živý a jistého tvaru organického nabyt, třeba jest pozorovati, jeví-li se nějaké známky života; v tomto případě nelze pochybovati, že tu plod lidský jest, a křtí se, vedle rubriky rituálu, s podmínkou anebo bez podmínky ***). Patrně-li se objevuje hlava, křtí se bez podmínky; rozeznávají-li se hlavy dvě a dvoje prsy, jsou dvě bytosti lidské a každá se křtí zvlášť. Nelze-li dobře rozeznati, že dvě hlavy jsou, křtí se jedna bytost bez podmínky, druhá, snad ještě tu jsoucí, s podmínkou „si non es baptizatus.“

d) *Pochybno-li, zda člověk již pokřtěn jest* platně, křtí se po druhé s podmínkou „si non es baptizatus.“ Platí-li již vůbec o křtění podmíněném pravidlo, že bez důvodů vážných nesluší se odvážiti na ně, platí v tomto případě dvojnásob; neboť křtí-li se po druhé bez pochybnosti odůvodněné, že udělený již (prostě anebo s podmínkou) křest platí, zlehčuje se svátost, lehkovážný

*) Rit. Rom. de bapt. parvulis.

**) Stöhr, str. 303.

***) Rit. Rom. de bapt. parvulis. Rubrika „Monstrum, quod humanam speciem non prae se fert, baptizari non debet, de quo si dubium fuerit, baptizetur sub hac conditione: Si tu es homo, ego te baptizo“ — spoléhá na bývalé domněnce fyziologické, že v lidské mateři možno jest početí ze semene zvířecího, v mateři dobytčí ze semene lidského. Že však tato domněnka za křivou shledána, nemůže se nahoditi křtění s podmínkou „si tu homo es“ třeba by nestvůra jevila zvířecí tahy.

křtitel dopouští se svatokrádeže a upadá v irregularitu *). A protož, zvěděl-li duchovní správce, že bába nebo jiná osoba světská již pokřtila děcko později do chrámu přinešené, a shledává-li po bedlivém otazování, že o platném křtění nelze pochybovati, doplňuje toliko modlitby a obřady, ale nekřtí znova ani s podmínkou **). Zůstává-li však odůvodněná pochybnost, zda bylo šetřeno všech ke křtu platnému potřebných věcí, nejen může, ale povinen jest duchovní správce křtiti s podmínkou „*si non es baptizatus*.“

Vedle obecně uznané zásady této křtí se vždycky s podmínkou dítky *nalezené* (pohozené), třeba snad písmo při nich položené ujišťovalo, že pokřtěny jsou; lze-li však dle písma toho se dopátrati jistoty, že dítě pokřtěno bylo, anebo dává-li o vykonaném platném křtu svědectví aspoň jeden bezpečný svědek (testis omni exceptione major), nekřtí se nalezenec ani s podmínkou ***).

Křty od nekatolických duchovních namnoze pochybný zůstávají; že však duchovnímu správci katolickému s pokřtěnými nekatolíky činiti jest, žádají-li vejíti do církve katolické, řeší se otázka tato nížeji, kdež o konvertitech jednáme.

Nejčastěji udělují křtu podmíněného v nezbytné potřebě báby porodní aneb i lékařové, buďto zárodkům, buďto dítěti ještě na svět nevyšlému anebo již narozenému, ale neduživému.

Bylo-li dítě způsobem umělým na kterém koli oúdě pokřtěno ještě v mateřském životě, a narodilo se potom, křtí se s podmínkou „*si non es baptizatus*“

Bylo-li dítě již částečně na svět vyšlé pokřtěno na hlavě, neopakuje se křest; ovšem ale, bylo-li křtěno na údě jiném.

V každém případě, kdež porodní bába aneb jiná osoba světská křtila v nezbytné potřebě, náleží zdravě uvážiti *osobnost* křtitele a všechny okolnosti, za kterých křest vykonán byl; zůstává-li po zdravém uvážení pochybný, zda křest platně vykonán byl, může potom beze hříchu opětováno býti křtění s podmínkou „*si non es baptizatus* †). *Stran osobnosti křtitelovy* jest uvážiti, lze-li bezpečně souditi, že správně křtiti *umí* a

*) Rit. Rom. de forma baptismi. Catech. Rom. II. c. 2. qu. 53. Conc. Prag. Tit. IV. c. 2., str. 118. S. Alphons. lib. 2. n. 122.

**) Conc. Prag. 1. c.

***) Rit. Rom. de baptiz. parvulis. Conc. Prag. 1. str. 118.

†) Rit. Rom. de forma baptismi. S. C. C. 29. prosince 1682. Catech. Rom. II. c. 2. qu. 45. Benedikt XIV. de Synodo dioec. VII. 6. n. 4. S. Alphons. 1. 6. n. 28. a 136.

také opravdu *chtěl*. Protož vyptává se duchovní správce, nena-
byl-li o tom již dříve plného přesvědčení, zda křtiteli povědomo,
že zároveň s poléváním neb omýváním sluší pronášeti slova.
A také když faráři povědomo, že porodní bába dobře zná, co
ku platnému pokřtění náleží, ještě třeba jest vyptati se v pří-
padech jednotlivých, křtila-li za *okolností mimořádných*, kdy
pro zmatek a strach snadno i mimo její vědomí mohlo ve
hmotnosti a formě chybeno býti. Možnost taková a proto i důvod
ku pochybnosti o platném křtu jest, byla-li rodička v patrném
a velikém nebezpečení smrti, kdy koná se obyčejně všecko
bez rozvahy a pozornosti, kvapně a rychle, tak že potom těžko
jest na jisto tvrditi, bylo-li šetřeno všeho, což ku platnosti
podstatně náleží, skutečně-li vodou se křtilo, skutečně-li zároveň
s poléváním byla říkána forma celá a nezměněná a t. p. V pří-
padech takových nesnadno jest plnou víru dáti porodní bábě,
ale sluší dále vyzvídati, může-li výpovědi její o správném vy-
konání křtu ztvditi některý plně víry hodný svědek. — Po-
chybný zůstává a protož i s podmínkou se opakuje křest, když
při těžkém porodu blížencův jeden pokřtěn byl v životě ma-
teřském a potom nelze rozeznati, který to byl. Byla-li voda
lita jenom jednou, není křest pro tuto příčinu neplatný, pakli
nedostatku jiného shledáno nebylo

Avšak i když porodní bába křtíti umí a nekřtila za mimo-
řádných okolností, jest uvážiti ještě, zdali její *náboženské smýš-
lení* a mravná povaha dovoluje souditi na jisto, že také *úmysl*
měla křtíti dle ustanovení Ježíše Krista, anebo že by stran
hmotnosti a formy naschvál jinak byla nečinila, nežli církev
činiti velí. Jest-li porodní bába nekřtěná (židovka) anebo ne-
katolička; jest-li snad povědoma za osobu bez víry, lehkomyšlnou,
ve mravech nedobře zachovalou, nelze souditi na jisto, že platně
pokřtila, třeba by z odpovědí jejích k otázkám kněze vysvítala
dostatečná věcí podstatných znalost a třeba i svědkové dotvrzo-
vali, že vykonáno všecko správně. O vnitřním úmyslu zajisté
nemohou svědčiti a právě tohoto nelze předpokládati při osobách,
kteréž u věcech víry a náboženské opravdovosti pochybný jsou.

Nepřišla-li porodní bába do chrámu s dítětem, kteréž byla
z potřeby pokřtila, mohl by duchovní správce jejímu vzkázání
o křtu platném věřiti jenom když plnou jistotu má z posavadní
zkušenosti, že křtíti umí a také dosti svědomitě jest *).

*) Srovn. „Die Bedingtaufe“, v linecké Quartalschrift r. 1885. sv. 1.—4.
Gassner, Pastoral z r. 1881. str. 628. a sld.

VI. Povinnosti duchovního správce stran porodní báby.

Nejen proto, že leckdy uděluje křtu z potřeby, ale vůbec pro vliv mnohonásobný, jež provozuje v náboženském a mravném ohledu ve službě své, zasluhuje porodní bába obzvláštní pozornosti se strany duchovního správce, jakož i církevní zákonodárství osob těchto nikdy bez povšimnutí nenechávalo. Za starších dob, kdy církev měla mocný vliv na všechny záležitosti veřejné a kdy důležité události v životě rodinném byly v nejúžším styku s náboženstvím, považovány porodní báby za osoby postavené ve službách náboženských a církev působně k tomu přihlížela, aby služba ta konána byla ve hmotný i mravný prospěch křesťanské společnosti a rodiny, zvláště rodiček a novorozeňat. I starší zákonodárství rakouské (zdravotní řád z r. 1770.) zavazovalo báby porodní, aby se dávaly faráři poučiti o křtu a skládaly před ním přísahu na svědomité konání služby své. Novější zákonodárství upravuje službu porodnickou téměř jediné se stanovíště zdravotního. Ministerské nařízení ze dne 4. června 1881 (říš. zákonník č. 54.) ukládá v §§ 10—12. porodní bábě za povinnost, oznámiti každý porod, při kterém pomáhala, aby do matriky zapsán býti mohl, a pověděti pisateli, čeho mu věděti třeba; upozorniti rodiče, jest-li příčina k tomu, na křest a pokřtiti se svolením jejich, potom pak dáti o tom zprávu faráři.

Ač toto nařízení neukládá porodní bábě, aby se hned na počátku své praxe duchovnímu správci představila a naučení od něho přijala, jakož církevní zákonové žádají*): přece nemožno nebude, aby se takto skutečně stalo. Sama-li se nepředstavuje, může toho farář na základě státních nařízení žádati; neboť jest povinen zapisovati do matrik její jméno a jest-li zkoušena, o kteréž okolnosti jediné diplom babický dosvědčuje.

Duchovní správce hledí šetrnými otázkami zvěděti na bábě, dobře-li křtiti umí, doplňuje vědomosti její stran křtu a připomíná, že jí k tomu hleděti náleží, aby s ním *odkládáno nebylo*. O křtu v potřebě zkoumá, povědomo-li jest bábě, čeho jí třeba věděti. Bába nechť navykne bráti s sebou v malé ná-

*) Rit. Rom. de ministro baptismi; četné synody provinciální a diecéšní; Alphons. lib. 6. n. 117.

dobce vodu, aby o hmotnosti křtu, ježž bude snad udělovati, nemohla nastati pochybnost. O *formě* křtu poučuje, že také rukou ve vodě smočenou, když by jinak možno nebylo, může omývati; že platen jest křest, i když by za okolností zvláštních jenom jednou polila neb omyla; že není třeba dávati děcku jméno a míti plnou vědomost o pohlaví jeho; že s poléváním neb omýváním zároveň i slova „Já tě křtím. .“ pronášeti nevyhnutelně třeba jest. Vůbec pak napomíná, aby po každé, nežli křtíti počne, za chvilku se rozpomínala, kterak všechno činiti náleží.

Zvláště poučena budiž o případech kromobyčejných, a zejména o potraceních, předčasných porodech vůbec, o nestvůrách a rozeňatech na pohled mrtvých. (Viz str. 340. a 341.). — Jest-li porod těžký a nebezpečný, povinna jest bába postarati se, aby záhy povolán byl kněz a lékař. Jest-li se co báti, že by kněz nemohl v čas dostihnouti, sluší na bábu, aby nemocné po křesťanskou přimlouvala, s ní se modlila, zejména božské cnosti vzbuzovala.

Nalézá-li se rodička u velikém nebezpečení smrti a nelze doufati, že dítě živé na svět přijde, pomáhá lékařství řezem císařským (*sectio caesarea*), kterýž často dítě i matku při životě zachovává, ač-li schopný lékař po ruce jest, rodička sama neb její domácí se tomuto pokusu neprotivují*). Ostatně pak nikoli bábě neb duchovnímu správci, nýbrž jenom znalcům o možnosti a vhodnosti kroku takového soud rozhodný náleží.

Zemřela-li rodička v těhotenství valně již pokročilém nežli dítě na svět přišlo, může rychlé vynětí plodu leckdy ještě zachovati jeden život lidský; přítomným, zejména bábě zachovati jest tu opatrnost, aby ústa zemřelé matky zůstala otevřená, dokud by lékař k dílu svému nepřikročil**). — Zůstal-li mrtvý plod v životě matky, spolu s ní se pochovává.

Porodní bába budiž také poučena, kdo za kmotry ke křtu katolickému brání býti nemohou, kterým matkám církev povoluje požehnání po porodu (*benedictio mulieris post partum*, úvod šestinedělek) a kterým nic. Stran *pohřbu* poučuje duchovní, že plody potracené a nedochůdčata opatrně a soukromí pochovávají se na hřbitově, pakli pokřtěny byly. Děti, ježto mrtvé na

*) Stöhr, str. 306.

**) Rit. Rom. de baptiz. parvulis. Stöhr, str. 307.

svět přišly, pochovávají se soukromí na odlehlém místě hřbitova, když o nich prve byl prohlédač mrtvol lístek zákonem předepsaný vydal a tento duchovnímu správci doručen byl.

Bába jest přirozeným a křesťanským zákonem přísně zavázána mlčení zachovati, nahodilo-li se anebo seznáno bylo při její službě, co by matkám a rodinám na dobré pověsti škoditi, ku podezřivým, utrhačným a pomluvačným řečem podnět dáti mohlo; jí také náleží toho pečlivě dbáti, aby děti a dospělejší mládež nebyly svědky anebo diváky při věcech, ježto by nevinnosti jejich na škodu byly, anebo jejich obraznost nebezpečně za dlouhý čas zaměstnávati mohly.

Zdráhá-li se porodní bába přijmouti od duchovního správce potřebné naučení, zejména o křtu, sotva kdy možno bude za platný pokládati křest, jehož v potřebě udělila.

Bába nekřtěná anebo nekatolička nemůže dle církevních zásad o nedovolené účasti v posvátných výkonech (*communicatio in sacris*) přítomna býti a pomáhati při vlastním udělování křtu, aniž jí k tomu právo dává výše dotčené nařízení ministerské, kteréž (§ 12.) dí: „Bába přítomna budiž obřadovému křtu;“ dle výkladu dolnorak. vlády zemské zajisté ze dne 3. ledna 1888 mohou tato slova míti jenom ten smysl, že porodní bába jest povinna v čas křtu dostaviti se k pisateli matik za příčinou zápisu. Duchovní správce tedy ani občanským zákonem není nucen trpěti, aby bába nekatolička, zvláště pak israelitka, za křtění samého přítomna byla, třeba se pro zvláštní příčinu ani nekřtilo ve chrámě *).

Přinesla-li nezkoušená bába děcko ke křtu, není duchovní správce povinen ji zamítati; neboť nikoli jemu, ale politickým úřadům jest uložena péče, aby nařízení občanských bylo šetřeno.

VII. Ritus křestní.

1. K udělování křtu *tyto věci pohotově* buďte, kromě rituálu: *a)* nádobky s olejem katechumenů a křížmem; *b)* nádoba se solí; *c)* nádoba, ze které se voda na křtěnce lije a miska, na nižto splývá voda s hlavy křtěncovy; *d)* bavlna neb cos podobného na otírání údův olejem pomazaných; *e)* dvě stoly,

*) Srovn. Časopis katol. duchovenstva 1882. str. 114. Quartalschrift 1888. sv. 3. str. 623.

jedna fialové a druhá bílé barvy; *f*) skývička chleba (nebo nesvěcená sůl), kterouž by kněz otřel prsty od oleje; *g*) nádoba k umývání rukou kněze po dokonaném křtu a ručník; *h*) bílé roucho ve způsobě pláštěčka nebo bílý lněný šátek, jenžto se na pokřtěného klade; *i*) svíce vosková*).

V rituálu římském nalézáme: *a*) křestní řád pro dítky (ordo baptismi parvulorum), *b*) pro dospělé (ordo baptismi adultorum), *c*) jak doplňovati obřady po křtu vykonaném v nezbytné potřebě (ordo supplendi ommissa super infāntem baptizatum, Ordo supplendi ommissa super baptizatum adultum); *d*) řád, když biskup křtí (ritus servandus quum episcopus baptizat).

2. V celém ritu křestním rozeznáváme tři části: *a*) od počátku až do přistoupení ku křtitelnici; *b*) až do ukončení vlastního křtu; *c*) po křtu.

a) *Část prvá* slove Catechismus, protože co v ní se děje, dalo se jindy za doby katechumenatu. Povšechný význam této části jest: vyjmutí z poddanosti a služebnosti hříchu a příprava k ospravedlnění.

Kmotři čekají se křtěncem v předsíni chrámové, protože, maje hřích dědičný, není ještě údem církve svaté; jest-li křtěncem dítě, chová je kmotr neb kmotra na pravé ruce. Kněz oděný v rochetu (superpelliceum) a fialovou štolu táže se, (pakli již dříve se netázal), zdali dítě již pokřtěno, jakého pohlaví jest, kterým jménem nazváno bude.

O jménech křestních nařizuje rituál římský**): „A protože těm, jižto se křtí, jakožto synům božím v Kristu se znova rodícím a ve vojsko jeho se vřaďujícím jméno se dává, pečuj (farář), aby se nedávala jména necudná, báječná, směšná, bohů nepravých anebo nešlechetných lidí pohanských, ale raději, pokud možná, jména svatých, jichžto příklad by věřícího ke zbožnému životu povzbuzoval a přímluva chránila“. S tímto mírným zněním rituálu souhlasí dekret S. Inquis. C. ze dne 21. ledna 1733., jenž ukládá péči o jména svatých jenom „pokud možná“ (quantum fieri potest) a jen tolik za přísnou povinnost ukládá, aby zabráňoval jména model a kajicníků z nepravého náboženství (idolorum et falsae religionis poenitentium).

*) Rit. Rom. de sacris oleis et aliis requisitis (gener. rubr. o křtu).

**) De sacris oleis et aliis requisitis, ad finem.

Dle obecných zákonů církevních tedy není třeba se vázati na martyrologium romanum tak, aby jen odtud jména křestná se vážila. Jsouť i svatí v martyrologiu nezapsaní, které lid věřící v některých zemích anebo krajinách velice ctí, jako n. př. v Čechách: Podiven, Přibislava, Mlada, Hroznata. Nad to mnohá jména svatých jsou jenom dialektová přetvoření jmen v martyrologiu obsažených (Jaroslav, Božena, Růžena, Miloslava, Vítězslav a j. v.). A protož i taková bez odporu připouštěti sluší, ano kde by námitka kněze proti jménu, jež nižádnému svatému nenáleží, s neústupným odporem rodičů neb kmotrů se potkala, lze připustiti též takové jméno, pokud jen by nebylo z těch, jež rubrika rituálu výslovně zamítá *).

Žádají-li rodiče, aby dítě jejich pokřtěno bylo na jméno, kteréž sice počestné jest, nikoli však jméno svatého, přidává křtitel ještě jméno svatého, křtí na toto jméno, po kterémž i to vyslovuje, kterým rodiče děcko své nazývati chtějí **).

Zvěděv jméno, koná kněz všechny modlitby a obřady, jakž v rituálu jsou. Trojím dechnutím (insufflatio) na obličej dítěte naznačuje se zapuzení mocností zlých a sdílení Ducha svatého, jehož chrámem stává se pokřtěný člověk; znamenání svatým křížem na čele a na prsou vyjadřuje víru v ukřižovaného, kterouž vyznávati povinnost křtěného bude až do smrti. Vzkládáním rukou se vyjadřuje, že církev nyní bere člověka v ochranu a péči svou, aby mu požehnání hojného udělovala po celý život a jej uvedla do království nebeského. Soli, ježto se křtenci do úst dává, naznačuje se, že tento vírou a milostí boží bude uchován hniloby hříchu, oblibovati sobě v dobrých skutečích a v moudrosti podle Boha. — Sůl nesvětí se při každém křtu; jednou svěcené užívá se, dokud v dobrém stavu trvá.

Potom následuje exorcismus. Užívaje tuto exorcismu, nepraví skutkem církve, že by nekřtěný člověk byl opravdu ďáblem posedlý. Maje na sobě hřích dědičný, sluší člověk pod onu říši, kterou vládne satan, a v říši této jest člověk služebníkem království hříchu; z poddanství toho a z té služebnosti vyproštuje se člověk exorcismem. Na konec exorcismu dělá se na čele křtěncově kříž, aby jako za stráž a ochranu byl proti mocnostem zlým; *vzkládání rukou* při následující modlitbě má

*) Srovn. Sv. Alf. theol. mor. I. 4. n. 145.

**) Conc. Prag. Tit. IV. c. 2., str. 119.

tuto význam, že křesťan, stojí v řadách bojovníků Kristových bojuje za naději a svatou pravdu pod ochranou a s požehnáním církve.

Vkládaje konec štoly (levý) na prsy křtěncovy, uvádí jej do chrámu; takto se naznačuje, že vybavenému z království hříchu otvírá se království boží.

Nyní bere se kněz ku křtitelnici, říká snešení apoštolské a modlitbu Páně; kmotři se křtěncem za knězem kráčejíce, modlí se s ním.

b) Druhá část ritu křestního jest ospravedlnění samo. Co ještě před vlastním křtem se koná, jest *poslední příprava*. Exorcismus má tuto význam, že říše temnosti již nikdy nemá moci nabyti nad křtěncem. Ve spojení s exorcismem tímto jest dotknutí uší a nosu prstem slinami svlaženým; křtěnec povinen bude vždy ochotně slyšeti slovo boží a rozšiřovati kolem sebe vůni křesťanských cností.

Ve slavném odřikání (abrenuntiatio) přislubuje křtěnec doživotný boj proti všemu hříchu; po slibu tomto maže jej kněz olejem katechumenů na prsech a plecích, kterýmž pomazáním se naznačuje i dává síla k boji tomu.

Nyní odkládá kněz štolu fialovou a bere bílou*). — Odřeknuv se ďábla i skutků jeho vyznává křtěnec pravou víru a vchází v úmluvu s Bohem; boj proti světu a věrnost Bohu slibuje člověk, Bůh pak přislubuje mu milost a život věčný.

Úmluva tato se potvrzuje a dokonává křtem, kterýž se vykonává, když byl člověk prve ještě vůli svou projevil, že pokřtěn býti žádá.

Úmluva křestní a slib zároveň učiněný jest závazek na dobu celého života; častá vzpomínka křestní úmluvy a častá obnova slibu křestního jest působná pohnutka ku věrné snaze o křesťanskou spravedlnost a spolu; i prostředek užitečný, aby úcta ke svátosti křtu se rozmáhala. Protož i se obnova slibu křestního vždy pokládala za pobožnost velice užitečnou a jest obyčej starobylý; sv. Řehoř z Nazianzu dosvědčuje, že nábožní křesťané za jeho časů ve výroční den křtu svého slavně obnovovali vyznání víry a sliby učiněné skrze úmluvu křestní. Dle nařízení církevního sněmu pražského

*) Užívání štoly dvojité (bílé a fialové) dovoleno jest. (S. R. C. 26. března 1859).

povinen jest duchovní správce poučovati a vzbuzovati věřící, aby slib křestní zvláště na den svých jmenin obnovovali, dobrodiní křtu svatého uvažovali, za ně děkovali a spolu prosili za pomoc boží, s kterouž by jim bylo možná neporušenu zachovati svatost a spravedlnost skrze křest nabytou anebo již poskvrněnou zase očistiti pravým pokáním. Kromě toho náleží duchovnímu správci po kázání nebo křestanském cvičení častěji, zvláště pak o velikých svátcích, s lidem obnoviti slib křestní dle formuláře zobecnělého *).

c) Obřady následující po křtu znázorňují ovoce dosaženého ospravedlnění; milost udělená člověku má býti zachována až do příští Páně a osvědčiti se dobrými skutky podle víry.

Pokřtěného *maže* kněz *křížmem* na temeni ve způsobě kříže, na znamení, že každý pravý křesťan jest kněz jenž sebe Bohu obětuje, a král, jenž panuje náklonnostem a žádostem svým.

Význam *roucha bílého*, kteréž kněz na pokřtěného klade, a *svíce*, kterouž jemu (kmotrům) do ruky dává, vyjádřen jest slovy oba tyto výkony provázejícími.

Pokřtěného propouští kněz říká: Odejdi v pokoji a Hospodin budiž s tebou! Po vykonání všech obřadův omývá si ruce nad nádobou jen k tomu cíli ustanovenou.

Křtí-li se dospělý, slouží se po křtu mše svatá, při kteréž tento přistupuje ke stolu Páně. *Křtí-li biskup dospělého*, uděluje mu ještě přede mší svátost biřmování.

3. *Křtí-li se několik lidí na jednou*, stojí u dveří chrámových křtenci mužského pohlaví po pravé, ženského pak po levé straně, a říká se dle rituálu všecko jako při křtenci jediném, ale v čísle množném. Jen otázka o jméno, dechnutí, poznamenání křížem, dotknutí uší a nosu, odříkání, pomazání olejem katechumenův, otazování o víru, pokřtění, pomazání křížmem, podání roucha bílého a svíce děje se při každém zvláště, nejprve při mužských, potom při ženských **).

Jest-li *křtěnec tolik slab*, že báti se jest, aby neumřel prve nežli by podle rituálu až ku křtění došlo, koná kněz, otázan se o jméno a vůli pokřtěnu býti, ihned vlastní křest. Potom maže křížmem, odevzdává roucho a svíci; žije-li pokřtěný ještě, doplňují se ostatní obřady od počátku až do křtu.

Byl-li pro nebezpečenství smrti aneb pro jiné důležité příčiny *křest vykonán bez obřadů* (baptismus in necessitate),

*) Conc. Prag. l. c., str. 121.

**) Rit. Rom. Ordo supplendi ommissa.

náleží doplniti je v chrámu, jak mile by se pokřtěný posilnil anebo nebezpečenství minulo. Při doplňování opouští se dotaz o vůli pokřtěnu býti a křtění samo; v modlitbách některých a exorcismech činí se některé změny, jakž udány jsou v „Ritus supplendi“ atd.; někteří diecéšní rituálové mají tyto změny v závorkách při obyčejném ritu křestním *).

§ 36. Zápis do matriky křestní.

Vedle starobylých zákonů církevních, zvláště pak dle určitého předpisu daného na sněmu tridentském **) povinen jest duchovní správce všechny pokřtěné dítky zaznamenati do knihy zvláštní, kteréž *matrika křestní* (liber baptizatorum) říkáme. Poněvadž pak duchovní správcové matriku křestní také ve jménu státu vedou, jest jim o zápisech zachovávat netoliko církevní, ale též občanské zákony, kteréž považují matriku křestní zvláště za knihu narozených. — Zápis děje se buďto ještě nežli křest vykonán anebo hned potom. Nápis nad rubrikami — hlava ukazují, co se v knihu křestní zapisuje.

Nekřtěné dítky rodičů k nižádnému ve státech rakouských uznanému vyznání nenáležících (bezvěrých, bezkonfesijních) zapisují se na úřadě politickém ***).

Žádá sice slušnost vůbec, aby se ke křtu dostavil otec dítky. Že však ani církevní ani státní zákonové přítomnosti jeho nenařizují, nebude duchovní správce na ni naléhati, leč by toho žádala potřeba jistých udajů ke správnému a plnému zápisu. Výnos minist. ze dne 7. srpna 1880 č. 9842 nařizuje, aby po křtu zapsána byla jména do matriky za přítomnosti stran, kterých se týče. Potřebuje-li tedy zapisovatel jistých dat, o kterých by jen otec mohl zprávu dáti, jest oprávněn pozvati jej na faru; nechtěl-li by přijíti, oznámil by to farář na úřadě politickém, kterýž pak nedbalého donutí.

Narodilo-li se dítě na *konec prosince* a bylo křtěno v lednu, zapisuje se ještě do roku minulého

*) Rit. Rom. Ordo supplendi ommissa super parvulum baptizatum.

**) Sess. XXIV. de ref. matr. c. 2.; Rituale Rom. ad fin. Forma describendi baptizatos.

***) § 3. říšského zák. ze dne 9. dubna 1870 o manželství osob k nižádné uznané církvi nenáležících; minist. nařízení o způsobu těchto zápisů ze dne 20. října 1870.

Do rubriky „křtitel“ zapisuje se kněz vlastnoručně; křtila-li bába (nebo kdos jiný) z potřeby, zaznamenává to pisatel i se jménem jejím; pakli obřady později doplněny byly, přispisuje se: *Caeremonias supplevit N.*

Při manželských dětech ze vdovy píše se pod jejich jméno ještě „*posthumus*“ („pohrobek“) a v poznámce den smrti otcovy.

Při *otci* a *matce* dítěte zapisují se oba rodičové jejich; při *matce* (bábě dítěte) ještě i rod a místo, z něhož pochází.

Rubrika „*Poznamenání*“ leckde se v tištěných formulářích vypouští, jest jí však přece mnohdy třeba. Kde není rubriky té, píše se poznámky přes celou šířku (*per extensum*) anebo přes levou polovici listu.

Zvláštní pozornosti zasluhuje vyplňování rubrik „manželské“, „~~n~~emanželské“.

A. Za manželské zapisují se ditky:

a) Narozené z matky vdané, za trvání svazku manželského.

b) Narozené ze vdovy, pokud neuplynulo 10 měsícův od úmrtí manželova.

c) Pravidlo platné o dítkách ze vdovy narozených platí také o těch, ježto se narodily *po rozloučeném manželství* (*dissolutio matrimonii*) aneb po zákonném *rozvodu ode stola i lože* (*separatio a thoro et mensa*).

Dítě zapisuje se za manželské, má-li duchovní správce vědomost (anebo vypovídají bába a kmotrové duchovnímu správci povědomí) o manželském stavu matky. Tuto vědomost pak má, buďto že mu matka (rodiče děcka) známa jest anebo manželství její se dokazuje farní matrikou nebo listem oddavacím.

Trvá-li manželství již aspoň *plných šest měsíců*, zapisuje se (dle obecně platné zásady: *Pater est, quem supptiae declarant*) dítě za manželské a manžel matčin za otce, i kdyby se ohražoval proti tomu, ano i kdyby matka sama se přiznávala, že dítě nenáleží jejímu manželu. — Ve příhodě takové může manžel v době tří měsíců (od narození děcka neb ode dne, kdy o narození zvěděl) na soudním úřadě popíratí otcovství své; teprve když by soud vynesl nález o nemanželském původu, opravil by se v matrice zápis. Zemřel-li manžel než uplynuly tři měsíce, aniž by práva svého byl užil, přechází toto na jeho dědice rovně na dobu tří měsíců, ode dne smrti jeho*). Prospal-li oprávněný manžel neb dědic lhůtu, platí potom dítě za manželské.

*) Občanský zákoník rakouský §§ 156., 158. a 159.

Netrvá-li manželství ještě plných šest měsícův a manžel proti manželskému původu děcka nic nenamítá, zapisuje se toto za manželské beze všeho dotazování. Ohražuje-li s · však manžel proti zápisu jména svého za otce, zůstávají rubriky „manželské“ a „nemanželské“ i rubrika „otec“ prázdný; v rubrice „matka“ poznamenává se, za koho a na kolikátý měsíc provdána jest, v rubrice „Poznamenání“ (anebo přes šířku matriky — per extensum) pak ještě, že manžel popírá otcovství a že byl upozorněn, jaké právo mu podle zákona přísluší. — Po nálezu soudním vyplňuje se v matrice, co náleží.

Jest-li matka za manželku se vydávající duchovnímu správci (a též porodní bábě) **nepovědoma** neb **cizí**, buďto se dostavil manžel anebo nedostavil.

a) *Přítomen-li manžel*, jest mu se prokázati svým a své manželky listem domovským a kopulačním. O listinách těchto zaznamenává se v rubrice „Poznamenání“ (anebo přes šířku knihy), že byly předloženy, na které faře (neb jiném úřadě) a kdy byly vydány. Duchovní správce po každé se v případech takových přesvědčíž o pravosti podaných listin a zejména skrze počestné svědky o tom se ujisti, že muž v listu kopulačním jmenovaný skutečně ten jest, který se za manžela nepovědomé matky vydává. Jsou-li průkazné listiny *cizozemské*, třeba jest povšimnouti si, jsou-li vidimovány. — Nelze-li o neznámých a cizích osobách aneb o pravosti listin podaných úplné jistoty nabyti, obrací se duchovní správce k úřadu politickému, aby prostřednictvím jeho nabyt jistoty. Nelze-li muži neznámému, za manžela se vydávajícímu předložiti buďto nižádných listin anebo *nemá listu oddavacího*, předvedíž dva svědky počestné a duchovnímu správci povědomé, kteří by dosvědčili, že otec a matka skutečně tak se jmenují, jakž udávají a že řádní manželé jsou.

Svědkové ti podpisují svá jména v matrice a vedle jmen jejich (aneb pod ně) připisuje se přes celou šířku: „dosvědčují, že jim neznámí zde rodičové dobře povědomi jsou, skutečně takto se jmenují a v řádném manželství žijí.“

Nemůže-li otec *svědků takových předvésti*, zaznamenává duchovní správce do matriky den narození a křtu, jméno dítěte, křtitele, báby a dává se podepsati kmotrům; mimo matriku zapisuje jméno matky a otce s přídavkem „vedle udání“ (angeblich) a potom žádá politického úřadu písemně, aby tento vyšetřil, skutečně-li všechno tak jest, jakož praveno bylo. Když

pak později od úřadu zprávu obdrží, že věci tak se mají, vyplní rubriky v matrice a přes celou šířku poznamená: „Dle přípisu c. kr. okresního hejtmanství ddto. 187 č. jmenují se manželští rodiče skutečně tak. Viz Rubr. . . fasc. . . č. . .“ Úřední zpráva ukládá se v registratuře farní v oddílu pro písemnosti, ježto se týkají matriky křestní.

* b) *Není-li manžel přítomen*, náleží nepovědomé matce vykázati se domovským a oddavacím listem anebo dvěma svědky dokázati (tito se podpisují jako sub a) pravého jména svého i manželství ještě trvajícího, aneb aspoň ne přes deset měsíců rozloučeného. Vysvítá-li z těchto listin anebo z výpovědi svědků, že matka *není ještě celých šest měsíců v manželství*, zapisuje se manžel její za otce, ale přes celou šířku matriky poznamenává se: „Záleží na vyjádření nepřítomného manžela, uzná-li dítě za své; neboť dle oddavacího listu z fary N. dne . . . jest manželem matky teprve do měsíce.“ Když by se pak otec přihlásil, zaznamenalo by se na témž místě v matrice.

Pakli udávaný za otce manžel nejen přítomen není, ale matka ani listinami ani dvěma svědky dosvědčiti nemůže, co praví o jménu, manželství a manželu svém, zaznamenává pisatel udání její mimo matriku a potom žádá úřadu politického, aby pravost udání těch vyšetřil.

c) Podobně zachovati se jest, vydává-li se *neznámá žena za vdovu* a dítě své za manželské; zjištěno-li buďto listinami (oddavací list a manželův úmrtní list) anebo svědky věrohodnými anebo zprávou politického úřadu, že od úmrtí manžela neuplynulo 10 měsíců, zapisuje se dítě za manželské, třeba by nemanželský jeho původ veřejně povědom byl.

d) Při manželství *soudně rozvedeném* ode stola i lože zapisuje se dítě i po 10. měsíci za manželské, když manžel sám se za otce přihlásil, anebo duchovnímu správci povědomo jest, že rozvedení manželé, aniž by to byli soudu oznámili, aspoň před 6 měsíci opět ve společný byt vešli, anebo byl-li proti manželovi důkaz otcovství soudně proveden.

Dítě narozené za trvání manželstva nerozloučeného ani rozvedeného, i když byla několikaletá nepřítomnost manžela dokázána, považuje se dle zákonů rakouských za manželské. dokud by ku zakročení těch, kterým vedle § 158. a 159. obč. zákoníka přísluší právo ku popírání manželského původu (manžela a jeho dědiců), soudním nálezem za nemanželské vyhlášeno

nebylo *). Svědectví matčino, že s ní manžel její za dlouhý čas neobcovoal, od narození děcka zpět počítajíc, tak že možno není, aby otcem jeho byl, — nepostačuje dle § 158. obč. zák. za důkaz o nemanželském původu dítěte **).

Dítka z manželství za neplatné vyhlášeného (soudem rozloučeného) zapisují se za manželské, neuplynulo-li zatím 10 měsíců po nálezu soudně vyřknutém a v moc práva vešlém. Bylo-li však manželství neplatno pro překážku manželského svazku, vyššího svěcení nebo slibů řeholních, mohlo by se dítě zapsati za manželské jenom vyhlásil-li soud zároveň, že jednomu z domnělých manželů byla bez jeho viny překážka nepovědoma a že dítě za manželské platí.

Dítka z manželství pouze občanského (civilního) takto se do křestní matriky zapisují: Rubriky „manželské“ — „nemanželské“ nevyplňují se; v rubrice „Poznamenání“ udává se, že rodiče dítěte toho dle záznamné knihy o manželstvích občanských fol. (aneb dle oddavacího vysvědčení z úřadu ddto. aneb dle dopisu ve farní registratuře uloženého, kterýmž politický úřad duchovnímu správci uzavření sňatku civilního byl oznámil) dne uzavřeli sňatek občanský ***).

Pakli rodiče dítěte uzavřeli smíšené manželství pouze před pastorem nekatolickým, klade je církev na roveň manželům civilním; křtí-li katolický kněz dítě jejich, zůstávají rubriky o manželském a nemanželském původu prázdné a při rodičích poznamenává se, jakým způsobem v manželství vešli.

Rubriky o původu manželském a nemanželském zůstávají prázdné také při dětech nalezených.

B. Za nemanželské zapisují se dítka:

a) Sama-li matka dítěte (v jejím jméně bába a kmotři) udává, že není vdána;

b) jest-li matka vdova aneb byla v manželství nyní již rozloučeném anebo rozvedena jest od muže, dítě pak až po 10. měsíci se narodilo.

Nemanželským matkám dovoluje občanský zákon, že pravého jména svého udati nepotřebují, nezapisuje-li se také nemanželský otec do matriky; zapisuje-li se nemanželský otec, třeba

*) Nález nejvyššího dvora soudního 31. května 1864 č. 3.914.

**) Nejvyšší soudní dvůr 19. února 1867 č. 525.

***). Instr. episk. českého ddto 3. června 1868.

jest duchovnímu správci úplné jistoty, že nemanželská matka i nemanželský otec mají skutečně ta jména, kteráž udávají.

Nemanželský otec může zapsán býti: *a)* není-li mezi ním a matkou překážky *svazku manželského* (impedimentum ligaminis), *vyššího svěcení anebo slavných slibů řeholních*; *b)* sám-li se osobně před duchovním správcem a dvěma svědky za otce hlásí.

Hlásí-li se nemanželský otec hned při pokřtění děcka aneb později *osobně*, vyplňuje se rubrika „otec“ takto: Za otce přihlásil se N. N. atd. jako při otcích manželských. V téže rubrice podpisují se vlastnoručně: nemanželský otec sám a dva svědci, z nichž jednoho mužský kmotr a druhého křtitel zastávají může. Nemanželský otec může se kdykoli za otce přihlásiti; nehlásil-li se v den křtu, poznamenává se v matrice i datum jeho přihlášky. — Bez vědomí a svolení matky nemanželské nemůže nikdo za otce jejího dítěte zapsán býti; proto i žádá se, aby matka dítěte nemanželského spolu s otcem se na faru dostavila, hlásí-li se tento až později.

Nemůže-li se nemanželský otec pro vzdálenost osobně na faře přihlásiti, jest mu obrátiti se na úřad politický neb soudní, aby tu sepsán byl s ním protokol, ve kterémž hlásí se za otce děcka narozeného dne v mimo lože manželské z matky a žádá, aby do matriky křestní zapsán byl. Protokol tento platí za vlastnoruční podpis otce a dvou svědků, v rubrice „otec“ výslovně se k němu pisatel odvolává a pak ukládá jej do registratury *).

Nemanželské dítě dostává příjmení (rodinné jméno) po matce **), třeba by se otec přihlásil. Jest-li matka vdova neb od muže odloučena (přes deset měsíců), dostává nemanželské dítě to příjmení, kteréž matka měla za svobodna (jméno rodinné ***).

Jest-li nemanželská matka *nepovědoma* neb *cizí* a nechce udati pravého jména svého, anebo duch. správci nelze nabyti

*) Řádné přihlášení otce nemanželského má za následek, že mu nastala i *právní* povinnost, pečovati o výživu děcka a také jeho vychování opatřiti, když by toto u matky děcka náležitě opatřeno nebylo. Děti nemanželské jsou i zákonití dědicové po svých rodičích (a prarodičích). Občanského zákoníka §§ 166.—171. a 762.—764.

**) Občanského zákoníka § 165.

***) Občanského zákoníka § 165.

přesvědčení o pravém jménu jejím, počíná se zápis v rubrice matky slovem : „Dle udání“ ...*).

Chce-li taková matka nemanželská svým pravým jménem býti zapsána, nechať vykáže se domovským listem anebo dvěma svědky, kteříž ji a pravé jméno její dobře znají; k podpisům jejich přidává se: „dosvědčují, že jim neznámá zde matka dítěte dobře povědoma jest a skutečně to jméno má, kteréž se tuto udává.“ — Není-li svědkův, obrací se farář k úřadu politickému.

Udala-li nemanželská matka jméno nepravé, může později své dítě dáti přepsati na vlastní jméno své, když prve bylo na soudu zjištěno, že jest to táž osoba. O přepsání se ucházeti náleží poručníkovi děcka, ku kteréž povinnosti donucen býti může skrze soudní úřad, zdráhal-li by se ji naplniti **).

Zápis nepovědomých matek nemanželských na jméno smyšlené nijak nepostačuje zájmům církevním, poněvadž na jeho základě nelze pátrati po příbuzenstvu a překážkách, když o manželství jde. A protož nemálo na tom záleží, aby ve případech takových farář pravé jméno matky vyzvěděl a všecken zápis o pokřtěném dítěti s pravým jménem přenesl ještě také v matriku tajnou, nikomu nepřístupnou; v obyčejné farní matrice postačí pak jen poznámka, kde o zápisu se jménem matky „dle udání“ ještě zpráva se nalézá ***).

Č. Rubrika „náboženství“. Jakého by koli náboženství byli rodiče děcka, jež katolický kněz pokřtil, zapisuje se toto vždy za katolické; jsou-li rodiče nekatoličtí, poznamenává se při zápisu jmen jejich, k jakému vyznání se hlásí †).

Dítka nemanželské zapisují se vždy k tomu náboženství,

*) Dvorní dekret ze dne 21. října 1813.

**) Nález nejvyššího dvora soudního ze dne 22. února 1881 č. 2.010.

***) Rigler, Pastoralis liturgica P. II. str. 38. Domovské právo dětí narozených z matky nemanželské nebo ze vdovy stanoví se rakouským zákonem říšským ze dne 3. prosince 1863 (říšský zákonník č. 105) takto: Nemanželské děti mají domovské právo v té obci, v kteréž měla je matka v čas porodu. — Manželce i za vdovství jejího náleží domovské právo v té obci, v kteréž náleželo muži jejímu v čas jeho smrti. — Umrtím otce manželského, vdovy nebo nemanželské matky nic nemění se v domovském právu dítěte.

†) Kterak by se bylo zachovati duchovnímu správci, když by nekatoličtí rodiče na něm žádali pokřtění děcka, o tom viz výše na str. 334.

ku kterému se matka přiznává *). Ani matka sama, dokud na jinou víru nepřestoupila, není (dle obč. zákonů rakouských) oprávněna, dáti své dítě pokřtiti knězi jiného vyznání, než-li ku kterému sama náleží. Totéž platí o těch osobách, kterým sluší zákonné právo na výchovu děcka (n. př. rodičům nemanželské matky po její smrti). Nemanželský otec nemá nijakého práva rozhodnouti o náboženském vyznání děcka, byť i se byl za otce přihlásil **).

Dítka ze smíšených manželství. Zákonem rakouským o vzájemných poměrech náboženských (čl. I. odst. 2.) určuje se náboženství dětí zplozených ve smíšeném manželství podle jejich pohlaví; pacholíci zapisují se k náboženství otcovu, dívky k matčinu. Avšak rodiče tito mohou před uzavřením svazku manželského anebo kdykoli potom ustanoviti skrze *smlouvu písemnou* také naopak anebo, že dítka všechny budou náboženství otcova nebo všechny náboženství matčina. Smlouva později učiněná nebo změněná nemá vlivu na dítka, které již překročily sedmý rok věku svého. Smlouva taková i před zákonem občanským váže; pouhý revers nemá platnosti v oboru práva občanského.

Přestoupil-li jeden z nekatolických anebo ve smíšeném manželství žijících manželů k vyznání katolickému (nebo naopak přešel by katolický k vyznání nekatolickému), mohou tito manželé o náboženském vyznání všech již narozených, ale ještě ne sedmiletých a všech snad znova budoucích dětí svých učiniti smlouvu. O této pak povinni jsou dáti vědomost úřadu politickému a zároveň i pojmenovati, spolu se dnem narození, svoje dítka po nekatolicku křtěné, posud z roku sedmého nevykročilé, a kde v matrice křestní zapsány jsou. Podobně zavázání jsou oznámiti změnu smlouvy původně učiněné, i když nikdo z nich na jinou víru se nedal.

*) Čl. 1. zák. ze dne 25. května 1868 o vzájemných poměrech náboženských.

**) Příhodilo-li by se, že nemanželské dítě matky katolické pokřtil pastor nekatolický, náleží duchovnímu správci katolickému stížnost vésti na úřadě politickém, kterýž pak dle zákona rozhodne, aby dítě to z matriky protestantské vymazáno a do katolické zapsáno bylo; pastor jest povinen ze své matriky podati duchovnímu správci věrný opis celého záznamu. Ovšem stalo by se totéž naopak, pokřtil-li kněz katolický nemanželské dítě matky nekatolické. — Nemanželské matce israelitce nedovoluje občanský zákon, aby své dítě pokřtiti dala, třeba by zplozeno bylo s křesťanem a tento si též pokřtění jeho žádal.

Za manžely různého vyznání náboženského považuje státní zákon rakouský též takové, z nichžto jeden k nižádnému státem uznanému náboženství se nehlásí — *bezvěrý jest*; protož i manželu (manželce) takovému přisuzuje právo, k žádnému náboženství nepřihlásiti novorozené děcko pohlavím jemu rovné. Nekřtěné děti rodičů bezvěrých zapisují se v rodných seznamech na úřadě politickém *).

Manželům, z nichž jeden se byl prohlásil za bezvěrého, není zákonem dovoleno učiniti smlouvu, že dítky všecky zůstanou bez náboženského vyznání, ani smlouvu, že dítky pohlavím rovné manželu, který jistému vyznání náboženskému se hlásí, nebudou k nižádnému náboženství přihlášeny **).

Zákon o vzájemných poměrech náboženských, čl. III. odstavec 2. dává nejbližším příbuzným a církevním úřadům právo ku stížnosti, ustanovují-li rodiče (neb kdokoli jiný) některému dítěti náboženství jinak, nežli tam předepsáno. Stížnosti takové podávají se úřadu politickému (okres. hejtmanství).

D. Nezřídka děje se, že *narodilo se a také pokřtěno bylo dítě kromě osady farní, ku kteréž rodiče jeho náležejí a na kteréž i domov svůj* (domicilium verum nebo quasidomicilium) mají. Aby po čase rodičům a dítěti nesnáze odtud nepovstaly, povinen jest vlastní farář dítě osadníků svých narozené a pokřtěné na osadě cizí zapsati do matrik osady své. O případě takovém ustanovují nařízení občanská ***):

„Dítky, ježto byly *kromě farní osady rodičů* svých pokřtěny v některé zemi západní polovice Rakouska, zapisuje pod číslem řadovým farář, k jehož osadě rodiče dítěte domovem náležejí. Cizí duchovní správce, kterýž pokřtil, zapisuje tento případ ve svoji farní matriku *bez řadového čísla* a poznamenává ve zvláštní rubrice (anebo přes šířku knihy), ku které farní osadě rodiče a dítko náležejí a kde tedy zápis vlastně úřední s číslem řadovým se pachází; celý pak tento

*) Zákon o manželství osob k nižádnému státem uznanému náboženství nenáležících ze dne 9. dubna 1870 § 3. — Nařízení minist. o rodných. kopulačních a úmrtních seznamech pro lidi nenáležící k nižádnému vyznání státem uznanému ze dne 20. října 1870. — Nález nejvyššího správního soudu 18. dubna 1884 č. 668.

**) Nález nejvyššího správního soudu ze dne 18. dubna 1884 č. 668.

***) Nařízení dvorní 20. srpna 1784 § 4. a 26. listopadu 1829 č. 27.801; císařské rozhodnutí 20. června 1835; výnos ministerstva vnitřních a duchovních záležitostí 10. srpna 1886 č. 7.191. Časopis katol. duchovenstva r. 1883. str. 363.

zápis i s poznámkou povinen jest do týdne na zvláštním archu poslati vlastnímu faráři dítěte s výslovnou žádostí za písemné stvrzení, že správně obdržel. Svtrzení toto zachovati jest v registratuře. Farář vlastní, odvolávaje se k obdrženému zápisu z fary... dne... č. . ., přenáší jej celý do své matriky křestní pod číslem řadovým na místo, kamž dle pořádku chronologického náleží^{*)}. Jenom vlastní farář počítá ve výkazech úředních tento křest, jedině on může o něm vydávati úřední listiny a výtahy, a jenom v jeho matrice dějí se o zápisu tom opravy, doplňky bylo-li by později nějakých třeba. — Zápis od cizího faráře obdržený ukládá se v registratuře na místo náležité^{**}).

Nemanželské dítky *služebných osob*, narozené a pokřtěné v místě služby jejich, zapisují se jenom v matrikách této fary, poněvadž mají zde svůj dočasný domov (*quasidomicilium*)^{**}).

Narodilo-li se občanu rakouskému dítko v cizozemsku, náleží o to pečovati, aby zapsáno bylo ve farní matriku té osady, na kteréž mají rod če (otec, vdova, nemanželská matka) svůj domov.

Obyčejně jsou to lidé, kteří za obchodem, prací a t. p. na čas meškají mimo Rakousko. Dítky, ježto se jim v cizině narodily, lze prostě zapsati do matriky domácí, přinešen-li správný list křestní od faráře té osady, kdež dítě pokřtěno bylo, a neminn-li rok, v kterém se narodilo. Uplynul-li zatím rok anebo ještě delší čas, jest řídit se výnosem minist. 10. srpna 1886 o zápisech opozděných^{***}).

Ustanovení vlády občanské jsou v této věci velmi nedostatečna. Vedle vzájemných smluv mezi některými státy děje se, že posílají se z cizozemska (na př. z Německa) rakouským úřadům politickým rodné listy o dětech, ježto se tam narodily rakouským poddaným. Nejsou to listy křestní, ale pouhá dovědčení úředníků civilních, kdy se dítě narodilo a kdo jest za otce jeho zapsán. Na základě takových rodných listů nelze domácímu faráři osadníků v cizině meškajících poříditi úplného zápisu v křestní matrice již i proto, že o pokřtění děcka se odtud nic bezpečného ne dozvídá. Se strany státu rakouského jest o této věci nařízeno: „Rodné listy příslušníků rakouských došlé z cizozemska povinni jsou rakouští úřadové bez prodlení

*) Srovn. str. 172.

**) Vynesení ministerstva vnitra 10. srpna 1886 č. 7.191 ex 1884.

***) Srovn. Časopis katol. duchovenstva 1883 str. 423.

†) Viz str. 127.

dodávati pisatelům matrik, tito pak je ukládejte ve zvláštní sešitek, jež při matrikách křestních chovati a rejstříkem abecedovým opatřiti náleží, aby snadno se našla jména těch, o kterých tyto rodné listy svědčí“ *).

V zájmu církevním povinen jest farář o to pečovati, aby rodiče dítek v cizozemsku narozených sobě opatřili a domů přinesli (anebo zaslali) správný křestní list a napsali (anebo řekli), čeho by farář o jejich stavu, rodu, bydlišti a zaměstnání nevěděl a od lidí domácích vyzvěděti nemohl. Ve mnohých případech bude možná takto poříditi úplný zápis a sebe i mnohé osadníky uchovati neznází, ježto nejednou povstávají, že řádného listu křestního po ruce není.

§ 37. Legitimace dítek mimo manželské lože narozených.

Slovem *legitimace* (legitimování) rozumí se, že dítky narozené mimo manželské lože dosahují všech práv, kteráž spojena jsou s manželským původem a že od času legitimace považují se za rovný dítkám zplozeným v manželství řádném.

Dítky zplozené mimo lože manželské legitimují se buď a) potomním manželstvím rodičů svých anebo b) milostí zeměpána (per favorem principis).

a) \ stoupí-li v řádné manželství rodiče, kteříž byli nemanželské dítě zplodili, nabývá toto práv dítěte v manželství zplozeného **).

Právoplatný záznam legitimace děje se v matrice křestní, kde dítě nemanželsky zplozené zapsáno jest ***).

Byl-li otec zapsán již o křtu dítěte, není k legitimaci nic jiného třeba, nežli aby se přes šířku matriky napsalo: Proles haec per subsequens matrimonium parentum, die contractum legitimata est. (Vide Matr. Copul. lit... Fol.) Pakli rodiče nebyli oddáni na téže faře, kdež zapsán křest dítěte jejich,

*) Výnos minister. vnitřních a duchovních záležitostí daný na vědomost výnosem místodržitelstva českého ze dne 22. října 1879 č. 62.502. (Ordin. list buděj. r. 1880. str. 2.) — Časopis katol. duchovenstva r. 1883. str. 300.

**) Občanského zákonníka § 161. Pakli se zatím, nežli byla legitimace právně provedena, narodily v manželství jiné dítky, mají tyto, pokud o prvorozenství a jiná již nabytá práva jde, před legitimovanými přednost. — Výnos ministeria vnitřních záležitostí spolu s ministeriem kultu ze dne 12. září 1868 č. 3.649. (Ordin. list buděj. r. 1868 str. 193.; pražský, str. 130.

***) Časopis katol. duchovenstva 1884. str. 304., 1885. str. 168.

třeba jest, aby předložili oddavací list, k němuž i potom doplněk matriky se táhne (Vide Lit. copul. ddto. Rubr.... fasc... N...)

Nebyl-li zapsán otec o křtu děcka, děje se po uzavřeném manželství zápis jeho tak, jako v den křtu. Neznalost zákona, jakož v lidu vůbec jest, a důležité právní následky legitimace ukládají duchovnímu správci za povinnost, upozorniti a poučiti o této věci manžely, kteří za svobodna zplodili spolu dítě posud ještě živé. Nejvíce příhodná doba k tomu jest den oddavek, poněvadž tehdy nejsnáze lze opatřiti podpis otcův podpisem dvou svědků, za kteréž mohou se zapsati svědkové k oddávkám požádání *).

Prostý tento záznam legitimace státi se může, jsou-li oba rodiče živi, duchovnímu správci povědomi a bylo-li o křtu pravé jméno matky zapsáno.

a) Jde-li o legitimaci *až po smrti otce*, třeba jest nejprve, aby nálezem okresního soudu vyhlášen byl zemřelý za otce dítěte mimo lože manželské narozeného z matky s kterouž později v manželství vešel **).

Na základě nálezu takového pak (obyčejně za prostřednictvím faráře a biskupské konsistoře) vláda zemská povoluje právoplatný záznam legitimace ***).

Jde-li o legitimaci dítěte již plnoletého může zemřelý otec do matriky zapsán býti jenom se svolením tohoto; jde-li o dítě neplnoleté, dává svolení vrchnoporučenský úřad. Kdykoli úředního svolení třeba bylo k legitimaci, zaznamenává se v matrice takto: „Dle výnosu biskupského ordinariátu (biskupské konsistoře) dto.... svolilo c. k. místodržitelství v aby N.

*) Pochybno-li při některém děcku nemanželském, kdo by otcem jeho byl, rozhoduje se dle zákonodárství rakouského vždy ve prospěch dítěte. Dal-li se někdo zapsati za otce a potom on aneb i matka dítěte tvrdí, že s jiným zplodeno bylo, považuje zákon prvně zapsaného za otce, pakli jisto, že tělesně obcoval s matkou „tempore utili“ (§ 163. obč. zák.) t. j. v době 6—10 měsíců, před narozením děcka.

Dal-li se o křtu někdo zapsati za otce, později pak by se matka dítěte provdala za jiného, a tento její manžel se hlásí za otce, udává, že „tempore utili“ s nynější svou manželkou tělesně obcoval, legitimuje se dítě na jméno jeho, poněvadž dle § 161. obč. zákon. dává se v takových pochybnostech přednost té možnosti, která děcku více přízniva jest.

**) Ku žádosti za vynesení nálezu toho přiložiti třeba křestní list děcka a kopulační list rodičů jeho.

***) Časopis katol. duchovenstva r. 1882. str. 171.

N. (jméno otce, jakž ve výnosu samém se nalézá) za otce dítěte tohoto zapsán byl.“ Potom poznamená se též, že (dle knihy oddaných aneb dle listu oddavacího) otec tento uzavřel manželství s matkou dítěte.

b) Nejsou-li rodiče (nyní manželé) duchovnímu správci dle osoby a dle jména povědomi, třeba jest, aby se nade všecku pochybnost dokázalo, že jsou ti, za které se vydávají a že nyní manželé jsou. Toho pak dokázati mohou listinami úředními (listinou z úřadu politického a oddavacím listem), aneb dvěma věrohodnými svědky, kteříž by podpisem svým v matrice potvrdili osvědčení v tento smysl: „My podepsaní dosvědčujeme, že rodiče N. N. a N. N. nám dobře povědomi jsou, oba na farním úřadě se ukázali, matka N. N. svého nynějšího muže za otce dítěte N. uzná, N. N. pak se za otce přiznal a zapsání svého žádal.“ — Kdyby jeden z rodičů neznámých (cizích) nebyl přítomen, předložiti jest jeho vyjádření učiněné na úřadě politickém a vepsané ve protokol, že za otce zapsán býti žádá (že matka uznává N. za otce dítěte narozeného. .).

Bylo-li o křtu nemanželského dítěte udáno nepravé jméno matky, lze legitimaci provésti, vykáží-li se žadatelé listinou, ve kteréž politický úřad dosvědčuje totožnost osob t. j. že matka smyšleným jménem v křestní matrice zapsaná jest tatáž, která nyní své pravé jméno udává a manželkou muže N. N. jest.

Bylo-li manželství původně neplatné později konvalidováno, zaznamenává se konvalidace také v matrice křestní při dětech, ježto se před konvalidací narodily, poněvadž teprv od té doby jsou dětmi manželskými.

Nemanželské dítky *zplozené v cizoložstvu* legitimují se potomním manželstvím rodičů jen před právem světským, nikoli pak před právem církevním; tu poznamenává se v křestní matrice: „Dítě N. legitimováno jest potomním manželstvím rodičů N. N. a N. N. i nabývá *před zákonem světským* práv dítěte manželského. Viz knihu oddaných atd. *).

Podobně dítky nemanželské, jichž rodiče později uzavřeli *manželství pouze občanské* (civilní), nabývají práva dětí manželských jenom před zákonem světským. V případě tomto zaznamenává se v matrice: „Rodiče N. N. a N. N. dítěte N. uzavřeli manželství občanské. Viz knihu záznamnou o manželstvích

*) Legitimace cizoložnat. Časopis katol. duchovenstva 1880. str. 81.

občanských fol (aneb vysvědčení c. k. okresního hejtmanství ddtto. . . .)

Pakli rodiče na jiné farní osadě byli oddáni, nežli kde jejich nemanželské dítě pokřtěno bylo, a otcí pro vzdálenost není možno na faru se dostaviti, lze provésti legitimaci jen tím způsobem, že oba manželé u zemské vlády aneb na okr. úřadě politickém, v jehož obvodu přebývají, za rodiče dítě se přihlašují, zároveň svůj oddavací a dítě svého křestní list předkládajíce. Na úřadě politickém spisuje se s nimi protokol před dvěma svědky, kteří totožnost osob jejich potvrzují. Povolení k legitimaci dává místodržitelstvo, jemuž tato záležitost skrze okr. hejtmanství se předkládá, duchovní správce pak, obdržev od okr. úřadu politického zprávu o rozhodnutí místodržitelském, zaznamenává legitimaci v knize křestní, odvolává se k obdrženému přípisu, jež pak v registratuře ukládá *).

Při smíšených manželstvích má legitimace vliv na náboženství dětí legitimovaných; pokud nepřekročily 7. léta věku svého, náleží (nebyla-li zvláštní smlouva učiněna) po světském zákoně pacholici k náboženství otcovu děvčata k náboženství matčinu, jako by se až po uzavřeném manželství rodičů byly narodily **).

Všeliké doplňky a změny, ježto se při legitimaci staly v křestní matrice, opisují se po každé zároveň s původním zápisem křtu a zasílají se k biskup. konsistoři, aby tu přiloženy byly k duplikátu matriky.

b) Milostí zeměpána mohou dívky nemanželské, jichž rodičové nevstoupili spolu v manželství, dosáhnouti práv dětí manželských jenom k žádosti otcově. Stala-li se legitimace tato, náleží příslušnému soudu postarati se, aby v křestní matrice zaznamenána byla. Duchovní správce obdržev toho vědomost přípisem úředním, legitimuje dítě způsobem právoplatným, odvolává se ku přípisu, jež do registratury farní ukládá; nad to jest povinen vyhotoviti dva stejnopisy původního zápisu křestního s přídavky o legitimaci a zaslati bisk. konsistoři, kteráž jeden z nich zašle místodržitelstvu ***).

*) Časopis katol. duchovenstva r. 1884. str. 304.

**) Zákon o vzájemných poměrech náboženských ze dne 25. května 1868. článek 2.

***) O legitimaci tuto se žádá na př., umřela-li matka dítěte, a třeba jest i svolení jeho, buďto bezprostředního, jest-li plnoleté, nebo skrze vrchní úřad

Nelze-li dosáhnouti legitimace milostí zeměpána, protožel n. př. nemanželská matka se provdala za muže jiného, moh by nemanželský otec dítěti svému dopomoci práva dětí manželských jen skrze *adoptaci*. Zákonné podmínky, bez kterých se adoptace nepovoluje, jsou dle obč. zákon. § 179—186.: Adoptující budiž bezdětek a přes 50 roků stár (sám i jeho manželka); adoptovaný aspoň o plných 18 roků mladší než adoptující; adoptuje-li kdo dítě cizí, třeba jest, aby svolil otec dítěte adoptovaného, a ten-li na živu není, matka, poručník a okresní soud. Adoptovaný dostává jméno adoptujícího (aneb rodinné jméno manželky jeho), podržuje však i své původní rodné jméno. O právních poměrech adoptujícího k adoptovanému platí táž ustanovení zákonná, kterými upraven jest poměr rodičů ke vlastním dětem. Adoptovaný nepozbývá zákonných práv v té rodině, z kteréž pochází.

Záznam adoptace v knize křestní nenařizuje se, avšak dobře jest vykonati jej, neboť i v něm zakládá se církevní překážka platného manželství.

§ 38. Uvádění jinověrců do církve.

Podle zákona o vzájemných poměrech náboženských volno jest ve státech rakouských každému vystoupiti z církve aneb náboženské společnosti, ku kteréž posaváde náležel, a přejíti do jiné, dosáhnul-li již plných 14 let věku svého a duch i mysl jeho v takovém stavu se nachází, že u něho nelze za nemožno pokládati svobodné přesvědčení. Kdo se odhodlal přestoupiti na jinou víru povinen jest dle téhož zákona a dle nařízení minist. kultu a vnitř. zálež. ddto 26. ledna 1869 buďto ústně anebo písemně oznámiti úmysl svůj na okresním úřadě politickém (v městech se zvláštním obecním statutem u politické správy městské); úřad pak dává to na vědomost duchovnímu správci anebo starostovi té církve či náboženské společnosti, ku kteréž odstupující až posud náležel.

Každé církvi neb náboženské společnosti týmiž zákony

poručenský (dle nařízení vládního ze dne 29. června 1850, v říšském zákoníku č. 275.), jest-li dítě nezletilé. Jde-li o dítě zletilé, podává se žádost soudnímu dvoru první instance, stojí-li ještě pod poručnictvím, okresnímu soudu.

se zapovídá nucením anebo lstí převáděti k sobě členy jiného vyznání.

Kromě těchto zákonem vytknutých věcí nemají státní a občanští úřadové ničeho činiti při změnách víry; a protož duchovní správce katolický jedině církevními zákony se řídí, žádá-li u něho jinověrec za přijetí do církve katolické.

I. N á v r a t k ř e s ť a n ů n e k a t o l i c k ý c h.

Kdo chce vstoupiti do církve katolické, tomu jest nejprve přihlásiti se u katolického duchovního správce a žádati za poučení o pravdách katolického náboženství. Může však také od jiného kněze dáti se vyučiti a za přijetí do církve teprve potom žádati; kněz v duchovní správě neustanovený potřebuje svolení farářova nebo biskupova, aby konvertita vyučovati mohl. Vyučování a veškerá příprava konvertitů a konečné jich uvedení do církve spravuje se určitými zásadami a předpisy, kterých duchovní správce (a vyučující kněz) šetřiti povinen jest.

1. Žádá-li nekatolický křesťan za přijetí do církve katolické, chová se k němu duchovní správce laskavě, aby člověk ten důvěry nabýval. Avšak nicméně sluší, aby opatrný byl a ne hned za to měl, že každého náchylnost upřímná anebo pravé přesvědčení vede k prvnímu kroku tomuto. Opatrně a šetrně *táže se po příčinách*, pro které žadatel do církve vstoupiti chce, a dobře-li ho dle osoby anebo jména nezná, bude se otazovati na něho tu, kdež bezpečných zpráv se nadíti může. Zatím však, měl-li by příčinu domýšleti se nechvalných a pouze časných pohnutek anebo seznal-li je na jisto, bere sobě práci, aby žadatele přesvědčil, že jenom touha po pravdě a spáse může člověka pravým katolíkem učiniti. Dobře jest připomenouti mu, že za našich dob nelze nadíti se prospěchů časných, ale raději že jest připraviti se na leckteré nehody tomu, kdož k církvi katolické přechází. — Není-li život žadatele nemravný a pohoršlivý, lze doufati, že podaří se při vyučování opravit a doplniti, co na úmyslu a pohnutkách vadného a nedostatečného jest; a protož i s takovým ihned může se smluviti duchovní správce o času, kdy se vyučování počne.

Lidem pak nemravného a pohoršlivého života sluší oznámiti, že sobě nemohou dělati naděje na přijetí do církve, dokud by života svého nepolepšili.

Pochybuje-li duchovní správce, že by žadateli bylo již 14 let, třeba jest o věku jeho jistoty nabyti, prve nežli by jej vyučovati počal; nemá-li žadatel ještě 14 let, ale sedmý již překročil, dává duchovní správce biskupu svému dokonalou zprávu o tom a v ní obzvláště oznamuje, jak mají se k úmyslu žadatelovu ti, kterým dle zákonův občanských náleží právo na vychování jeho *).

2. *Skutečné vyučování* nekatolického křesťana má za účel, aby veškeré katolické náboženství dostatečně poznal a zvěděl, kterak dle něho žiti náleží. Jak by dlouho trvati a jak by důkladné i obšírné býti mělo, to záleží na schopnostech a také na stavu a povolání konvertita. Vždy ale nejpřednější péče vyučujícího se k tomu nese, aby konvertit poučen byl o *známkách pravé církve* a že tyto shledávají se na církvi katolické, o katolickém *pravidle víry* a potom zvláště o článcích, v nichžto se učení katolické liší od učení konvertitovi posud známého; jmenovitě ospravedlnění, mše svatá, svátosti a svěceniny, očištec jsou článkové, o kterých důkladného naučení třeba jest. *U konvertitů vzdělaných* nejlépe bude, aby se veškeré učení katolické důkladně přednášelo dle dobrého katechismu, při náukách lišných (diferenciálních) aby se obzvláště ukázalo, jaký blahý vliv na cnost, pravou zbožnost a vnitřní pokoj duše mají dle smyslu katolického a kterak nedostatečně ano i škodlivě působí tytéž nauky dle smyslu nekatolického. *Jest-li konvertit nevzdělaný* a v křesťanském náboženství vůbec málo vyučený, třeba jest učiti jej ne pouze náukám vlastně katolickým, ale i všemu, co vůbec křesťanu věděti třeba jest — Protože pak mnozí a téměř všichni nekatolíci od dětinství svého proti římské církvi, proti papežům, kněžstvu, posvátným obřadům a obyčejům katolickým rozličnými předsudky naplněni jsou, hleďž učitel takové z mysli konvertita vypuditi; u věci této vždy dobře bude pověděti, že ačkoli onde i onde někteří zlořádové se vloudili do církve, tito nikoli celé církvi se přičítati nemohou, proto že ona jich nikdy neschválila aniž potvrdila, byť i jich pokaždé zcela vyplniti nemohla. Při tom však bedlivě varuje se, aby nemluvil potupně a hanlivě o původcích rozkolu náboženského aniž odsuzoval jinověrce a náboženské společnosti nekatolické.

*) Instr. episk. česk. ddto. 3. června 1868.

Dokud vyučování trvá, sluší velmi pečovatí o to, aby konvertit nejen seznával způsob náboženského života katolického a církevního, ale aby v něm také se účastnil, nábožností a dobrými skutky sebe hojně milosti boží hodna učiniti dbaje. A podobně třeba jest, aby duchovní správce život konvertita i veškeré obcování jeho bedlivě pozoroval a co možná jistého přesvědčení nabyt o mravné povaze jeho.

3. *Když konvertit již dostatečně vyučen a připraven jest a životem svým se hodna ukazuje, aby údem církve katolické byl, přikročuje se ku vlastnímu jeho uvedení do církve. — Duchovní správce smluví se s konvertitem o čas, kdy tento vyznání katolické víry skládati bude. Zatím však jest konvertitovi prokázati se (prve-li již se nestalo), že skutečně ohlásil na úřadě vystoupení svoje z náboženské společnosti, ku kteréž náležel. Dále třeba jest, aby duchovní správce *biskupu svému oznámil úmysl a žádost konvertita*; k oznámení tomu připojuje prosbu, aby mu dovoleno bylo obrácence do církve uvéstí, a prosbu za plnomocenství, aby zpovědník, kterého si konvertit vyvolí, platně rozřešiti mohl z kacířství a klatby a také z jiných rezervátů, pakli by se který ve zpovědi shledal při konvertitovi (*potestas absolvendi ab haeresi atque annexa excommunicatione et ab aliis casibus reservatis* *).*

Plnomocenství od biskupa vyžádané platí pro obor vnitřní a rozřešení z censury uděluje se ve zpovědnici, shledává-li zpovědník u konvertita nejen haeresis materialis ale i haeresis formalis; protože pak obyčejně nelze o tom jistě rozsouditi, uděluje se rozřešení toho každému konvertitovi. Platí pak i pro vnější (právní) obor a tu záleží v tom, že duchovní správce platně uvádí konvertita do církve viditelné; neboť v praxi pokládají se všickni přívrženci protestantských sekt za stížené klatbou vyhrazenou (*excommunicatio reservata*) také v oboru právním.

Když byl duchovní správce od biskupa plnomocenství potřebná obdržel, skládá konvertit *vyznání víry* (*professio fidei*). To může se díti buďto slavně ve chrámě anebo soukromí, vždy ale před dvěma svědky. Děje-li se veřejně, říká po evangeliu při mši svaté konvertit kleče vyznání víry dle formy tridentské hlasitě a zřetelně; vyznání soukromé děje se před krucifixem mezi dvěma svícema postaveným. Skládaje na konec přísahu,

*) Formulář žádosti viz: Borový, Církevní sloh str. 81.

klade dva prsty pravé ruky na počátečná slova evangelia dle sv. Jana *). Neumí-li čísti, předříkává kněz a konvertit říká za ním; skládá-li několik konvertitů vyznání na jednu, předčítá jeden po krátkých odstavcích, ostatní opakují po něm. Forma vyznání víry se konvertitovi ještě v čas vyučování ve známost uvádí a vykládá.

Po vyznání přijímá konvertit (téhož dne aneb jindy) svátost pokání a oltářní. Zpověď jeho jest generální a zpovědník mu ji usnadňuje co nejvíce lze. Před vlastním odpuštěním hříchů dává se konvertitovi rozřešení z kacířství a klatby. — Děje-li se vyznání víry při mši svaté, při kteréž konvertit přistupuje ke stolu Páně, skládá zpověď již prve; avšak tu jest potřebí, aby před zpovědí aneb aspoň před absolucí kratce vyznal víru katolickou.

*O přestoupení spisuje se protokol, jejž podpisují konvertit, svědkové a duchovní správce; žádá-li konvertit, vydává se mu písemné vysvědčení, že přešel na víru katolickou. — Mimo to zapisuje se každé obrácení do knihy nazvané „Matrika obrácených“ (Konvertitenbuch **).*

*Chce-li nekatolík v nebezpečnosti smrti na víru katolickou přestoupiti, tu ovšem neděje se ohlášení biskupovi ani se za plnomocenství nějaké žádá; vždy ale aspoň dvou svědků třeba jest. Před vyznáním víry poučuje se konvertit pokud možná o nejdůležitějších pravdách katolických a jmenovitě o pokání, svátosti oltářní a posledním pomazání. Složiv vyznání a obdržev rozřešení censur a hříchů, přijímá velebnou svátost a poslední pomazání. Domácí konvertitovi (aneb on sám, když by ozdravěl) oznamují obrácení jeho na politickém úřadě; duchovní správce pak povinen jest učiniti zprávu biskupovi a zapsati konvertita do knihy obrácených ***).*

Konvertitům lze i na jejich křestním listu dosvědčiti jejich katolické vyznání; píše se totiž na rubu jeho: „Složil katolické vyznání víry ve chrámě před farářem a svědky dne .“

Anebo: „Matka N. (otec) složila katol. vyznání víry atd.

*) Ritus tento nalézá se v novém vydání (1872.) rituálu římského s přídavkem obřadů povolených církevní provincií české, na str. (124.) sld.

**) Formulář viz: Borový, Sloh církevní str. 84.

***) Srovn. Instr. episk. česk. ddto. 3. června 1868.

a protož i dítě nemajíc toho času sedmi let, zároveň do církve katol. přešlo.“ (Podpis, farská pečť, kolek 50 kr.)

Dítky protestantské, ježto posud nepřekročily 14. roku, považují se nicméně za haeretiky*), pakli od té doby, kdy rozumu nabyly, náboženské náuce nekatolické se přiučovaly a v náboženských výkonech podíl braly, třeba by ještě nebyly konfirmovány a k „večeři“ připuštěny. Přestupují-li k církvi katolické. zachovávati jest tu vše, jako při dospělých, s tou výjimkou, že se chlapcům neuděluje rozřešení z censur a klatby, pakli nenaplnili čtrnácti, děvčatům, pakli nenaplnila dvanácti let věku svého.

Pakli dítě protestantské již v útlém věku po smrti rodičův aneb od rodičů vzdálené u příbuzných neb poručníků se po katolicku vychovává a netoliko se účastní ve škole náboženského vyučování katolického, ale také ku svátostem se připouští, považuje se za katolické. Skrze křest zajisté vešlo v jediné pravou církev a poněvadž nižádným činem vnějším nevystoupilo, není mu třeba veřejného vyznání víry, aby za katolíka považováno bylo.

Bylo-li by třeba dosvědčiti takovému jeho katol. vyznání na křestním listu, nemohlo by se udělati jinak, nežli že by po 14. roce věku svého soukromí před farářem a dvěma svědky za katolíka se vyznal.

Křest konvertitů. Při konvertitech, kteří posud náleželi k nějaké sektě křesťanské, není po každé věc jistá, zdali platně pokřtěni jsou. O tom sice není sporu, že za platně pokřtěného se pokládá konvertit, který posud náležel k církvi řecké. k Euty-chianům, Nestorianům anebo vůbec k některé sektě východní. A naopak není pochybnosti, že pokřtěni nejsou obrácení ze sekty Kvakerů, Socinianů a z oněch sekt protestantských, ježto se v učení o formě a hmotnosti, o potřebnosti a působnosti křtu podstatně odchyľují od učení katolického.

Plné jistoty však obyčejně není o platnosti křtu, náležel-li konvertit k některé z protestantských sekt; neboť nezřídka se objevují v náboženském životě protestantských sborů věci, které o plném bezvěří kazatelů (duch. správců) svědčí aneb aspoň vnucují pochybnost odůvodněnou, že by úmysl měli, křtiti dle ustanovení Kristova. Zřídka však naskytují se vážné důvody

*) Decretum s. Officii ze dne 6. dubna 1839.

k pochybnostem o platném křtění ve sborech starověrců luteranských a kalvinských. Vedle rozhodnutí kongregace sv. inkvis. ze dne 20. listopadu 1878 a 21. února 1883 nesluší v otázce této řídit se nějakým pravidlem obecným, ale v každém jednotlivém případě zkoumati jest, bylo-li křtu platně uděleno nebo ne. Zkoumání a rozsouzení toto však kromě nebezpečení smrti přísluší jedině biskupovi, kterýž podle vyšetřených okolností pronáší konečný soud, že lze konvertita bezpečně pokládati za platně pokřtěného aneb za nepokřtěného, anebo že zůstává platnost jeho křtu pochybna. Velmi často zůstává konečný soud nerozhodný, a v případě tomto nařizuje biskup, aby konvertit ještě jednou byl křtěn s podmínkou: „*Si non es baptizatus*“. Křest obrácených z protestantismu, ať prostý, ať podmíněný, děje se vždy soukromí. Bylo-li křtu prostě udělováno, neuděluje se potom absoluce z hříchův a censur.

Jest-li třeba konvertita prve s podmínkou křtiti, skládá tento vyznání víry dle řádu výše udaného; potom koná zpověď, v kteréž ale neobdrží absoluce, poněvadž křest jeho jest pochybný; zpověď tato má za účel obzvláště vzbuzení pravé lítosti. Potom následuje podmíněný křest; po křtu přiznává se konvertit ještě jednou a toliko vůbec ke hříchům, kteréž byl prve podrobně vyznal a obdrží *podmíněnou* absoluci svátostnou (absolutio conditionata „*si capax es*“ anebo „*si indiges*“.

Může však také hned po vyznání víry následovati křest podmíněný a po něm teprve zpověď s podmíněným rozřešením. — Byl-li konvertit křtěn prostě, nenásleduje odpřisáhání (abjuratio) po složeném vyznání víry*).

II. Obrácení nevěřících.

Dospělí nevěřící jsou buďto Židé anebo vůbec vyznavači náboženství nekřesťanského; jménem obecným nazývají se obrázcí tito *proselyté*.

Žádá-li za přijetí do církve nekřesťan, náleží o zkoumání pohnutek, o poučení a přípravě totéž zachovávat, co při konvertitech protestantských. Obzvláště jest veliké opatrnosti třeba při Israelitech, o nichžto učí zkušenost, že pohnutky jejich bývají jenom časné. — Vyučování Israelity počíná se výkladem

*) Instr. s. Officii 20. července 1859. — Linecká Quartalschrift r. 1885. sv. 3. str. 553. Gassner, Pastoral str. 629. Udělení křtu podmíněného zaznamenává se také do matriky obrácených v rubrice „Poznamenání“.

prorocství o Mesiáši a důkazem, že tato se vyplnila na Pánu Ježíši. Když tento základ jest položen, vykládá se veškeré učení katolické způsobem obrácenci nejvíce pochopitelným. Navedení ku křesťanskému životu, přípravy skrze modlitbu, dobré skutky a časté vzbuzování lítosti jest při těchto ještě u větší míře zapotřebí, nežli při konvertitech protestantských.

Když katechumen dostatečně vyučen a připraven jest, žádá duchovní správce u svého biskupa za dovolení, aby obráceného pokřtiti a do církve přijmouti směl. K žádosti této *) příkládá se: a) Písemné osvědčení katechumena, že z čistých pohnutek se odhodlal přijmouti křesťanskou víru a že jako pravý křesťan žíti a umříti chce; osvědčení toto podpisují kromě katechumena ještě dva svědkové. b) List rodný. c) Vysvědčení o dostatečné znalosti křesťanského učení, pakli nevyučoval sám ten, kdo za povolení žádá.

Dosáhnuv povolení biskupského, uděluje potom křtu svatého dle ritu pro křtění dospělých (ritus baptizandi adultos); při mši svaté, kteráž se po křtu slouží, přistupuje nový křesťan ke stolu Páně.

Křest dospělých zapisuje se do křestní matriky týmž způsobem jako křest dítek; v rubrice „Poznamenání“ (anebo přes celou šířku matriky) děje se zmínka o biskupském povolení, kteréž se v registratuře farní ukládá.

Poněvadž lidé nekřtění nejsou církevní pravomoci podáni, mohou si svobodně voliti kněze, kterýž by je vyučoval i pokřtil; jinde-li se křtiti dali, nežli kde domov mají, vydává jim farář místa křestného výtah z matriky, kterýmž by se u vlastního faráře svého vykázati mohli.

III. O d p a d l í c i.

1. Kdo by od katolické církve odpadnouti, na jinou víru přestoupiti anebo právně za člověka bezvěrého (bezkonfesijního) považován býti chtěl, není občanskými zákony vázán, aby se posavádnímu faráři svému představil a jemu tento úmysl svůj oznámil. Avšak přirozený a církevní zákon ukládá

*) Píše se podobně jako při obrácení nekatolíka. Viz Borový. Sloh církevní str. 78.

duchovnímu správci za povinnost, aby se, jak mu možná, upřímně vynasnažil vhodná poučení a napomenutí dáti takovému osadníkovi, který formálně vystoupiti chce z katolické církve.

Podářilo-li se duchovnímu správci, že vážné slovo promluvíti může s osadníkem k odpadnutí odhodlaným, nechať připraví se prve modlitbou a mnohou trpělivostí se ozbrojí, aby ho tvrdošíjně námitky anebo nezdvořilé chování člověka toho nestrhly ku slovům i činům, ježto by vážnosti jeho a třeba i vážnosti samého náboženství katolického ublížiti mohly.

Nejprve ovšem třeba jest otázati se po příčinách kroku obmyšleného. Příčiny tyto bývají jalové, ano jenom předstírané; pravá příčina bývá časný prospěch anebo zisk, bývá též úplná nevěra aneb žádost, zbaviti se nemilých povinností katolického křesťana, odpor ne tak proti katolické církvi, jako spíše proti křesťanství samému.

Skutečně-li odpadlík ještě křesťan věřící jest, mravně zachovalý a skutečně-li vážné námitky proti katolictví uvádí za příčinu svého úmyslu, nebude obyčejně nesnadná věc, poučiti ho a přesvědčiti o katolické pravdě. Takovému předkládá se otázka, zdali opravdu po tom baží, aby bohumilý život vedl a spasení dosáhl. A přisvědčuje-li, žádá se na něm, aby jmenoval, které nauky, která zřízení a které obyčeje katolické mu překážejí pokračovati v cnostech až k nejvyšší dokonalosti křesťanské. — Uráží-li se některými dogmatickými naukami katolické církve, vykládej mu duchovní správce s trpělivostí, že opuštění těchto nauk již nyní přivedlo protestanty v úplný zmatek a že, pustivše zásadu neomylné církve, rozdrobují se víc a více, tak že jenom ti ještě něco víry mají, kteří podle symbolických spisů protestantských věří; a spisové tito, i když jen po lidsku souditi chceme o autoritě katolické, nijak nemohou se vyrovnati této.

Ale poněvadž upřímné hledání pravdy a spásy téměř nikdy nevede člověka ven z katolické církve, bude duchovnímu pastýři málo kdy třeba pouštěti se v porovnání katolického křesťanství s nekatolickým. Lehkomyslnost, kteráž nejčastěji k odpadlictví vede, raději toho potřebu s sebou přináší, aby se odpadlíkovi představovalo, jak nebezpečno a hříšno jest, u věcech nejsvětějších a nejvážnějších dávat se vésti zisku vezdejšímu, trhati svazky, kteréž nás poutají ku skvělé minulosti, k tisícům svatých, nejlepších to synův a dcer každého národa, k milionům

současníků po všem světě; jak nepřírozeno jest, aby dospělý katolík měl zavrhovati a zatracovati, co někdy v dětském srdci jeho působilo nejčistší radost, svaté úmysly a skutky, nad kterýmiž plesalo nebe a kteréž radostí a sladkou nadějí naplňovaly rodiče i všecky dobré lidi. Přijdou jistě doby, když bude srdce jeho naplněno city jinými, nežli nyní jest; co nyní za pravdu má, bude se mu zdáti nejisté a čím nyní pohrdá, to bude ukazovati se mu ve světle, v jakémž to spatřoval za doby nevinného mládí svého. A třeba by doby takové nepřišly dlouho, přijdou jistě v ten čas, kde se blížiti bude poslední hodina jeho. Nikdo ještě nenalezl se, kdo by, jsa po celý svůj život katolíkem, na smrtelném loži byl katolickou církev opustil; ale nesčíslné množství jest těch, kteří se v hrozné chvíli té navrátili ve pravý ovčinec Kristův.

A nejen sebe, ale i potomky uvádí v nebezpečnství, ano v jistou záhubu, a z nich všech bude mu jednou vydati počet soudci spravedlivému, kterýž bude ptáti se po hřivnách ježto byl svěřil každému služebníku svému. Co předkům bylo svato, tupiti budou vnukové, a kdo první povrhl dědi tvím přecházejícím z pokolení na pokolení, odpovídati bude nejen za duši svou, ale i za duše těch, kteréž byl uvedl na cestu nepravou.

Srdečná řeč, výraz citu vřelého snáze potká se tu se zdarem, nežli důkazové jakkoli dobří a pádní; neboť ne rozum, ale srdce, ne chladná rozvaha, ale plachá obraznost vnuká obyčejně a posiluje úmysl těch, kteří opustiti chtějí katolickou církev.

Zůstává-li odpadlík při úmyslu svém, nedej se duchovní správce odstrašiti od nových a nových pokusů, zdali by snad po druhé podařilo se zachrániti duši; vroucná modlitba, kterou sám a společně s osadou shromážděnou za pobloudilého koná — aniž by ohlašoval tento úmysl svůj veřejně v chrámu, — bude nejlepší prostředek lásky a péče pastýřské. A měl-li by konečně znamenati, že všecko úsilí jeho jest marno, připomene odpadlému hlasem srdečným, aby někdy aspoň na léta svého dětství vzpomněl a na lásku, kterou míval k božskému dítěti a jeho svaté máteři; kdyby pak milost boží tomu chtěla, že by později zatoužil zase po ovčinci, ježž nyní opouští, aby nedbal, co snad lidé tomu říkati budou, ale raději na lásku církve katolické spoléhaje s důvěrou se navrátil tam, kdež učil se poprvé jmenovati a vzývati Boha.

Chtěl-li by osadník některý přestoupiti k židovství anebo k takovému vyznání, o kterém pochybno, může-li se čítati ku křesťanským, povinen jest o tom duchovní správce oznámiti svému biskupu, jak mile by sám byl o tom dostal oznámení od úřadu politického; ve zprávě své udává určitě věk, stav (manželský neb svobodný), charakter nebo zaměstnání, bydliště odpadlíka, a má-li dítky, také jejich jména i věk.

Všeliká přestoupení katolíků k některému vyznání křesťanskému po dokonaném 14. roce života oznamují se každoročně biskupské konsistoři, každé pak vystoupení z katolické církve zapisuje se do *knihy o změnách víry* (Religionsveränderungsbuch), podobně jako se obrácení na víru zapisuje do matriky obrácených *).

2. *Chce-li se do církve navrátiti katolík*, jenž buďto k jinému vyznání náboženskému *byl odpadl anebo za bezvěrého se prohlásil*, hledí duchovní správce ovšem nabyti jistoty o pravém jeho úmyslu a pohnutkách k návratu, ale také příčiny zvěděti, pro kteréž byl odpadl. Vědomost tato zajisté nemálo přispěje ku správnému posouzení viny a k rozeznání, zdali upadl nebo neupadl ve klatbu (excommunicatio latae sententiae) vyřknutou v konstituci Pia IX. „Apostolicae sedis moderationi“ ze dne 12 října 1869 na „omnes a christiana fide apostatas.“ Skutečně-li odpadlík také v srdci zavrhl církev katolickou a věděl, že na čin takový klatba vyřknuta (aneb aspoň vůbec nějaká zvláštní pokuta), upadl jistě ve klatbu, z kteréž netoliko svátostného, ale také veřejného rozřešení jest potřeben. Pakli ale přecházejí z církve k jiné společnosti náboženské anebo za bezvěrého se vydávají, v srdci katolíkem zůstal a jen pro vzdější nějaký prospěch krok ten učinil, klada prohlášení to pouze za formálnost k účelu jistému potřebnou (jakož zejména při nevěstách v náboženství málo vyučených možno), nebyl by již pro tuto příčinu klatbou stížen, poněvadž nedostávalo by se k apostasii jednoho znaku, totiž zavržení některých článkův anebo celé katolické víry také srdcem. Avšak věci takových nerozhořuje konečně — kromě případů neodkladných pro nebezpečení smrti — farář, ale biskupovi je předkládá a podle nařízení jeho pak jedná.

Obyčejně povoluje a nařizuje se rozřešení z klatby, poněvadž nebývá možno nabyti plné jistoty, že vina a nevědomost není taková, aby odpadlík nebyl censurou stížen. Po-

*) Viz str. 369.

vědomo-li odpadnutí v té krajině, kdež konvertit bydlí, jest pro nápravu pohoršení daného veřejné vyznání katolické víry nezbytno, i kdyby se byl vlastní apostasie ani nedopustil, v srdci katolíkem zůstávaje a také vždy jsa živ po katolicku.

IV Vliv změny v náboženském vyznání rodičů na děti jejich.

Přestoupení otce neb matky (a matky nemanželské) k jinému vyznání náboženskému působí dle občanských zákonů rakouských *) změnu v náboženském vyznání dítek, *pokud nedosáhly sedmi let*; následují totiž dle pohlaví svého za otcem nebo matkou tak, jako by se byly narodily až po přestoupení otce neb matky (též nemanželské matky). Smlouva dříve snad učiněná mezi manžely o náboženském vyznání dítek není tomuto ustanovení zákonnému na překážku. — Oznámiti úřadu politickému jména dětí zároveň s otcem nebo matkou k jinému vyznání přestupujících povinni jsou rodiče sami **).

Dítka, které již překročily sedmý rok věku svého, zůstávají do plného 14. roku v tom náboženství, ku kterému posud náležely. Povolení, aby společně s rodiči (anebo s jedním z rodičů) přestoupily děti nad sedm let staré, může dáti vláda zemská, avšak jenom ve případech zvláštních je dává a velmi zřídka.

Namáhají-li se od víry katolické k nějakému vyznání náboženskému odpadlí rodiče o změnu víry dítek mezi dokonaným 7. a 14. rokem věku jejich anebo se takové přestoupení skutečně stalo, povinen jest duchovní správce katolický věc tu biskupovi předložiti a potom dle dalších rozkazů jeho se zachovati ***).

Podobně jest mu činiti, chce-li přestoupiti k vyznání katolickému dítě mezi 7 a 14. rokem věku svého.

Prohlásil-li se jeden z rodičů (aneb oba) za bezvěrého, následují za ním děti pohlavím jemu rovné, narozené dříve, nežli se prohlášení o bezvěří stalo †).

*) Zákon o vzájemných poměrech náboženských ze dne 25. května r. 1868. čl. 2. odst. 2.

**) Viz str. 358.

**) Instrukce episk. českého ze dne 3. června 1868. II. 2. 3.

†) Nález nejvyššího správního soudu 26. dubna 1877. č. 422. a 28. dubna 1884. č. 668.

Přestoupil-li (navrátil se opět) manžel za bezvěrého prohlášený k určitému náboženství, následují za ním děti pohlavím jemu rovné, pokud ještě nepřekročily roku sedmého*). Avšak ve případě tomto mohou za rodiči (otcem neb matkou) následovati též dítky sedmi roků starší, posud k bezvěří počítané, poněvadž *bezvěří* (bezkonfesijnost) *nemůže se pokládati za náboženské vyznání*, zákon rakouský pak v létech mezi dokonaným 7. a 14. zabráňuje přestupovati z některého *vyznání náboženského* k jinému.

Zemřel-li anebo se nepřičetným stal jeden z rodičů v manželství (původně anebo skrze pozdější změnu) smíšeném žijících, není potom druhý, na živě zůstalý, oprávněn rozhodovati o náboženském vyznání dítek pohlavím zemřelému (anebo nepřičetnému) rovných; vůbec nemůže zjinačeno býti v tomto případě určité náboženské vyznání, k němuž dítky buďto dle pohlaví anebo dle učiněné smlouvy náležely až do smrti zemřelého otce nebo zemřelé matky**).

V. Misie církve katolické.

Rozkaz Páně daný apoštolům, aby šli po všem světě a kázali evangelium všemu stvoření***), zachovává se po dnes v církvi katolické; misionářským působením osvědčuje se církve světu, že ona jediná jest církev Kristova, ustanovená i poslaná, aby pokračovala u vykupitelském díle jeho. Misionářské působení katolické církve směřuje dílem k tomu, aby pohanstvo a vůbec nevěřící ke Kristu přiváděni, dílem pak aby pobloudilí křesťané ve pravý ovčinec navráceni byli.

Misionářské působení mezi pobloudilými může, jakž věci nyní se mají, vůbec jenom *nepřímé* býti jmenovitě v zemích, kdež rozdílná vyznání křesťanská s jedněmi politickými a občanskými právy mezi sebou a vedle sebe žijí. Shovívavé šetření bludných domněnek a obyčejů náboženských, přesvědčivá moc katolické pravdy a neodolatelná síla činné lásky — to jsou bezpeční prostředkové, jimiž církev a všickni členové její dokazovati mohou, že jenom katolictví jest pravé křesťanství.

*) Nález nejvyššího správního soudu 11. dubna 1888. č. 1.185.

**) Nález nejvyššího správního soudu 2. dubna 1884. č. 537.

***) Mat. 28, 18. Mar. 16, 15.

Propasti, kteráž odděluje vyznání křesťanská, nelze překlenouti leč jenom *láskou, duchem pokory a pokoje*; pravda katolická nejlépe z činné lásky vysvítá, nejlepší obrana její jest utěšené vzkvétání a rozvíjení života církevního, klidné objasňování předsudkův, opatrné a důstojné odrážení útoků.

Ovoce misionářského působení katolického *mezi pohany* bylo po všechny věky patrným důkazem poslání a požehnání božího; jediný pohled na misionářství nekatolíků dosvědčuje pravdy té tolik jasně, že jí ani odpůrcové církve popřítí nemohou. Skrze misionáře své přináší církev divochům vzdělanost a mrav, ale i šetří svědomitě obyčejů národních, pokud je srovnati lze s mravy křesťanskými, spojuje pokřtěné v obec křesťanskou, dobývá nově obráceným slušného postavení společenského a uznání v rodině národů civilisovaných. Nejprve toho všude dbá, aby každému národu a kmenu vychovala domácí kněžstvo, jehož působením konečné obrácení dokonati lze.

Pro vychování a rozesílání misionářů jest v katolické církvi několik ústavů; střed jejich jest a správu veškerého misionářství vede *Propaganda římská* (Congregatio de propaganda fide), jižto založil Řehoř XV. r. 1622. Papež Urban VIII. nadal ji velikými výsadami a založil Seminarium de propaganda fide, ve kterém budoucí misionáři se učí různým jazykům a všem vědomostem, kterých ku svému povolání nejvíce potřebují (Collegium Urbanum). Kromě Propagandy jsou ještě mnohé jiné ústavy misijní. V Římě samém: a) Collegium germanicum, založené přičiněním sv. Ignáce z Loyoly skrze papeže Julia III. r. 1552.; b) anglická kollej (založil Řehoř XIII. r. 1575.); c) škotská a irská kollej (onu založil Klement VIII. r. 1600., tuto Urban VIII. r. 1628.); d) řecko-rusínská kollej (založil Řehoř XIII. r. 1581.); e) kollej sv. Řehoře Osvětitele (pro sjednocené Armény založil Klement XII. r. 1761.); f) kollej jiho- a severoamerická a kollej polská (založil Pius IX.).

Kromě Říma: seminář misíí zámořských v Paříži (od r. 1663.); kollej římská v Neapoli (od r. 1732.); seminář v Miláně (r. 1850.); belgický seminář pro misie v Mongolsku; irský seminář u Dublinu; anglický seminář v Mill Hillu u Londýna; apoštolské školy vzniklé po r. 1865. v Avignoně a nyní již ve Francii a jiných zemích rozmnožené; německo-rakousko-holandský seminář; francouzský seminář na ostrově Maltě*).

*) Pazderka, Ústavy a spolky misijní; v Časopise katol. duchovenstva r. 1882. str. 1. a sld.

Ústavy tyto a kláštery mužské jsou nejvíce způsobilé, aby platné působení misionářské pojistily; jednotlivým kněžím téměř nemožno jest, aby velikým a mnohým překážkám odolali. I řehole ženské konají velké věci na osadách nově založených, mládež vychovávajíce a zvláště pohlaví ženské k životu sporderádanému a křesťanskému vedouce.

Misionářství katolické jest působení celé církve a ne misionářů toliko; protož i sluší, aby se v něm účastnila veškerá církev. K účastenství tomu nejprve náleží, aby zobecňovala vědomost těch věcí, ježto se na misiích dějí. Dávne i nové dějiny misionářské předvádějí obrazy a výjevy, kteréž výborně k tomu se hodí, aby naplnily srdce láskou k církvi, aby utvrdzovaly církevního ducha a pudily ke skutkům lásky. Nadobyčejné výjevy moudrosti a zmužilosti apoštolské při misionářích a dojemné obrazy křesťanského života při nově obrácených národech obnovují názorně život a doby církve prvotné.

Obzvláště duchovnímu správci jsou misionáři vzorové v apoštolském úřadování jeho; příklad jejich vzbuzuje a posiluje ho, aby pro spásu svého stáda vše podnikal a ničeho se nebál, poskytuje útěchy v nesnázích a obtížích pastorage, podněcuje mocně ku práci horlivé, neúnavné

Ale i skutky pomocnými jest se duchovnímu správci účastniti misionářského působení a k účastnění témuž vésti osadníky. Skutkové tyto zvláště jsou *modlitba a milodary*. Almužnou opatřuje katolický svět misionářům svým skrovnou výživu a možnost, aby činnou láskou podporovali slovo své na obrácení nevěřících, zachování a utvrzení obrácených; modlitbou vyprošuje pracnému jejich dílu požehnání s hůry.

Účastenství duchovních správcův i osad valně přispívá nejen ke zdaru katolického misionářství, ale i mocí velikou blaze působí v osady samy; jednotlivci zajisté učí se takto vážit sobě křesťanství a toto jest jim dražší v té míře, v kteréž přinášejí oběti pro ně. Téměř patrně shledává se, že Bůh přehojně odplácí účastenství katolických osad v působení misionářském; církevní život osady drží nezřídka jeden krok s tímto účastenstvím.

Živé a činné účastenství v práci misionářské budí a udržují *jednoty misionářské*, ježto církev hojnými odpustky a výsadami obdařila a bez ustání schvaluje. Francie zvláště vykonala prostřednictvím jednot těchto věcí podivu hodné. *Jednota sv. Františka Xaveria* čili *jednota lyonská* založená r. 1822.

platí za středisko veškerého podporování katolických misí z Evropy. Za odvětví její počítá se *Jednota sv. Leopolda* ku podporování katolických misí v severní Americe, *Jednota mariánská* ku podporování misí ve střední Africe, bavorská *Jednota sv. Ludvíka*.

Vedle jednot a bratrstev, podporujících misie zámořské, působí ještě jiné, kteréž obzvláště pomáhají katolíkům rozptýleným mezi protestanty a nekřesťany. Tak *jednota sv. Bonifacia* pečuje o zřizování stálé duchovní správy a škol pro katolíky, *jednota kněží pro nadání německých misí* má za účel, svoji podporou zachovati zřízená již misionářská stanoviště v zemích protestantských *).

Bratrstvo neposkvrněného početí Panny Marie ku podpoře katolíků na východě podporuje stanoviště misionářská v Turecku **). *Jednota škol východních* vzniklá ve Francii r. 1856. zakládá katolické školy, sirotčince a t. p. na východě, aby děti rodičů katolických u víře zachovány byly.

Nejútlejší květ obecného účastenství v působení misionářském jest *Jednota sv. dětství Ježíšova*. založená r. 1843. skrze biskupa Nantského Forbina Jansona. Účel její jest, aby z milodárů, jež útlé děti snášejí, kupovány a vychovávány byly pohanské děti, které od rodičů pohozeny a na jistou smrt vydány bývají. Nejen skutečná pomoc, kterou činí tato jednota misím katolickým, ale také to zasluhuje, aby uváženo a oceněno bylo, že děti prostředkem jednoty této se rozmáhají v lásce ušlechtilé a že se v nich pěstuje duch církevní prospěšně.

Zříditi jednotu sv. dětství jest velmi jednoduchá věc. Považujet se již za zřízenou, jakmile sebralo se na jedné farní osadě 12 členů. Jednota skládá se z *družin* po 12 členech, každá družina má svoje řadové číslo, vedle dětských let Páně, a odvádí svoje příspěvky. Dvanácte družin počítá se za *poddíl*, 12 poddílů za *odbor*.

Členem jednoty může býti děcko hned po křtu a zůstává členem řádným až do svého prvního sv. přijímání ***).

*) Za obor misionářský (terra missionis) považují se netoliko země pohanské, ale také ty všecky, kdež nevládne řádná hierarchie metropolitů, biskupův atd.; kněží, kteří tu slouží duchovním potřebám katolíků, slovou misionáři, sídla jejich *stanoviště misionářská*, vrchní správu vede apoštolský vikář. — Země mající řádnou hierarchii slovou Provinciae Sedis Apostolicae.

**) O tomto viz Věstník ordinariátu budějovického od r. 1857. č. 25.

***) Ve Francii připouštějí se děti k prvnímu sv. přijímání pravidelně

Odtud až do 21. roku může náležeti k jednotě jako *účastník*, potom pak dále již jen s tou podmínkou, že zároveň také vstoupí za člena do jednoty lyonské. *Členem na celý svůj život* býti a všech odpustků jednotě propůjčených docházeti může, kdo každodenně koná modlitbu spolkovou a jednou na vždy daruje 100 franků na účel jednoty; kdo 300 franků daruje, tomu pařížská jednota ústřední zasílá annály o dětství Ježíšovu až do smrti jeho darmo. Jména členů zapisují se do seznamu; avšak tento zápis nenáleží, jako u některých bratrstev, k podmínkám odpustkovým.

Povinnosti členův (a účastníků) jsou :

1. Modliti se každého dne jednou Zdravas Maria s přídavkem „Svatá Panno Maria, svatý Josefe, prostě za nás a za ubohé dítky pohanské;“ 2. dávatí každý měsíc určitý příspěvek na penězích (v Rakousku 2 kr.).

Za útlé dítky, které nemohou se ještě modliti, konají spolkovou modlitbu rodiče nebo někdo jiný z domácích; stran příspěvku povolil Lev XIII. r. 1878. pro země rakouské, aby chudí, kterým nelze zavázati se k příspěvkům pravidelným, přece mohli býti členy, pakli konají modlitbu spolkovou a za rok dle možnosti skrovnou almužnu jednotě odevzdávají.

Vzájemný svazek lásky mezi členy a mezi dětmi pohan-skými také tím způsobem se tuží, že křestní jména oněch dávají se těmto na křtu. Zvláštní spolkové pobožnosti k božskému dítěti, zejména v čas vánoční u jesliček v kostele postavených aneb u krásné sošky Ježíška, velice napomáhají, aby dítky k jednotě přilnuly a ve smýšlení náboženském mocně utvrzovány byly.

Ředitelem jednoty jest farář osady anebo jiný kněz, jejž ustanovuje farář místo sebe. Od té doby, kdy duchovní správce odhodlal se založiti jednotu sv. dětství, platí již za jejího ředitele, a shledalo-li se aspoň 12 členů, jest účasten privileji ředitelům této jednoty vůbec povolených.

Jsou pak privilegia tato: Ředitel nabývá: 1. na sedm rokův osobního privilegia oltářového a plné moci, udíleti požehnání apoštolského (generální absoluce) umírajícím; 2. plné moci, soukromě světiti (dle formulářů rituálu římského) růžence, kříže, sošky a medaile jakékoliv a spojovati s nimi odpustky

až ve 14. roce, nežli opouštějí školu obecnou. V našich vlastech mohou tedy dítky zůstatí členy řádnými až do 14 let věku svého.

vůbec papežskými zvané, s růženci zároveň též odpustky sv. Brigity. Generál Františkánů povolil r. 1883., aby ředitelé jednoty sv. dětství mohli světiti kříže spojené s odpustky křížové cesty.

Privilej těchto skutečně užívati může ředitel jednoty sv. dětství, když k tomu byl obdržel povolení biskupova.

Aby členové docházeli odpustkův a ředitelé těchto privilegií, přivtěluji se jednoty k ústřední jednotě v Paříži. V Rakousku prostředkuje se potřebné spojení v generálním ředitelstvem pařížským skrze diecévního ředitele v Solnohradě, k němuž obrátiti se mohou faráři buďto bezprostředně anebo skrze toho kněze, kterýž od biskupa jest ustanoven za diecévního jednatele v záležitostech jednoty sv. dětství; tento i vede o to péči, aby potřebných medailek a obrázků v počtu dostatečném se dostalo každému řediteli.

Seznam duchovních milostí a odpustků, kterých členové jednoty této docházejí, nalézá se na spolkových obrázcích, ježto zároveň s medailkami odevzdává ředitel nově zapsaným členům *).

Důležitý a veliký účel ku podpoře díla misionářského a neocenitelný prospěch, jenž vyplývá pro členy jejich a pro církevní život osad, — jest duchovnímu správci za dostatečný důvod, aby osadníky ku podporování misii vzbuzoval, útlé dítky pak v jednotu sv. dětství seřaditi úsilovně dbal. Ku probuzení živého zájmu výborně napomáhá, uvádějí-li se výroční zprávy misionářské osadníkům ve známost, mluví-li duchovní správce na kázáních a křesťanských cvičeních o záslužném podporování misii, vzbuzuje k účastenství a sám příkladem svým ukazuje, že o vznešenosti a záslužnosti tohoto skutku křesťanského milosrdenství a katolické horlivosti zcela přesvědčen jest.

*) K dotazu biskupského ordinariátu svatohypolitského dalo ministerstvo vyučování dne 3. června 1885. č. 7.454 za odpověď, že zákazy téhož ministerstva ze dne 17. června 1873. č. 7.702. a 25. října 1873. č. 14.472., kterými zapovídají se peněžné sbírky ve školách a všeliké účastenství žactva ve spolcích, neplatí o jednotě dětství; přeje si však, aby peněžné příspěvky raději kromě školy se odevzdávaly.

Hlava II.

§ 41. Svátost biřmování.

I. Význam této svátosti pro život křesťanský.

Obcování s Bohem skrze Krista nemůže býti bez boje; co praveno jest o veškerém životě lidském, to zvláště platí o životě křesťansky spravedlivém: „bojování jest život člověka na zemi“*). Jako se k práci rodí člověk podle těla, tak i znova se zrozuje na křtu svatém k boji duchovnímu a vchází do církve bojovné. Již liturgie křtu svatého zřejmě ukazuje na tento boj, že exorcismy obsahuje a že křtěnec odřiká se ďábla i pýchy i skutků jeho. Jsa od pokřtění svého členem církve bojovné, nijak nemůže bez boje zůstatí údem živým; neboť protivníci jeho, ďábel a svět, nezůstávají nečinní, aby jej zase navrátili k tomu, čeho se byl odřekl, aby víru jeho umrtvili anebo i zcela vyvrátili.

K boji tomu nabývá křesťan síly ve svátosti biřmování. Na křtu svatém učiněn jsa dítětem božím a údem církve, ohlašuje při svatém biřmování skutkem, že v církvi věrně vytrvati a pod praporem Kristovým bojovati chce; na křtu byl vřaděn mezi zástupy učenníků Kristových, při svatém biřmování vstupuje mezi bojovníky boží, nezrušitelné znamení bojovníka vtiškuje se duši jeho, jest pomazán za válečníka a oděn zbrojí Ducha svatého, aby se přemoci nedal ďáblu a světu. Víra, naděje a láska, kterých nabyt na křtu svatém, osvěžují a zúrodnují se rosou Ducha svatého, aby se mocně zakořenily v srdci jeho a nesly ovoce k životu věčnému a k oslavení duchovního

*) Job. 7, 1.

těla Kristova. Biřmovaný má na čele vytisknutou pečeť Ježíše, pečeť Ducha svatého a církve katolické; prohlášen jest za plnoletého a obdařen pomocí nebeskou, aby dospěl v poznání Syna božího, v muže dokonalého, v míru plnosti věku Kristova a nebyl již jako maličké pachole, slabý, bojácný a neustavičný*). Skrze biřmování dokonává Kristus na člověku, což byl počal na křtu; Duch boží, za jehož chrám byl posvěcen člověk na křtu svatém, vchází nyní v tento svůj chrám podobně jako Kristus ve srdce přijímajících velebnou svátost.

A protož má biřmování v duchovním životě člověka význam veliký a důležitý; kdo hodně přijal milosti jeho, jest i dostatečně schopen, aby své víry nejen nikde nezapřel, ale i svobodně ji vyznával, zmužile jí hájil, svatým životem ji osvědčoval a na jejím základě stoje lásku činnou zachovával i rozmáhal. Svátost tato jest po výtce svátost víry, křesťanské moudrosti a statečnosti; přijav ji, nemá již křesťan omluvy žádné, když by se dal svěsti bludu lidskému a když by, žádostiv jsa života pohodlného a měkkého, utekl z boje anebo až přeběhl k nepřátelům Ježíše Krista a jeho církve.

Veškerý tento význam svatého biřmování naznačen a vyjádřen jest v ritu, kterým se této svátosti uděluje, a ve všech církevních nařízeních, kteráž k ní se vztahují.

II. Ritus svátosti biřmování.

1. Vedle zákonů v církvi katolické platných má jedině biskup řádnou moc udělovati svatého biřmování; pro důležité příčiny může k udělování této svátosti papež také zmocniti kněze, kterýž ale užívá křížma biskupem svěceného. Kromě důvodů dogmatických jsou ještě jiné důvody vážné, kterými se tato disciplína církve katolické podpírá. a) Majíce posluhovati touto svátostí nabývají biskupové příležitosti, aby shlédli svoje stádce v jednotlivých ovčincích, věřící pak, aby svého vrchního pastýře osobně viděli, hlas jeho slyšeli, skrze slovo a veškeré konání jeho na duchu osvěželi a v církevní jednotě se utvrdili. b) Biřmovanci osvědčují veřejně a slavně, že věrně vytrvati chtějí ve stádu Kristově; i není nad ruce biskupské jiných vhodnějších, v kteréž by takový slib mohl býti složen. c) Ucti-

*) Efes. 4, 13. 14.

vost k této svátosti valně se takto podporuje. Biskup sám, vůbec jen zřídka se objevující, skvělý ornát jeho a veškerá vnější slavnost, ježto se spojuje s návštěvou biskupovou, — to vše činí mocný a blahodějný dojem: v posvátném rozčilení proudí veškeren život náboženský, každá mysl jest něco pozdvižena nad obyčejný svůj stav, svátost za takovýchto okolností udělovaná sama sebou již nabývá v mysli věřících mnoho vážnosti.

2. Obřady svatého biřmování počínají se vedle pontifikálu římského promluvou biskupa sedícího před oltářem. Biřmovanci postavují se v řady, a sice pohlaví mužské na straně epištoly, ženské pak na straně evangelia. Za biřmovancem stojí kmotr. Rubrika pontifikálu předpisuje, že biřmovanec nohu svou staví na pravou nohu kmotra; obřad tento proměnil se ve vzkládání pravé ruky kmotrový na pravé ramě biřmovancovo.

O kmotřích nařizují zákonové církevní, aby také sami již byli biřmovaní a kromě toho i všechny ty vlastnosti měli, které se na kmotřích ke křtu žádají*). Za neplatno se považuje kmotrovství: nekatolika, nedospělého k užívání rozumu, nebiřmovaného, a protož mezi takovým a biřmovancem nepovstává příbuzenství duchovní. Platno sice, ale nedovoleno jest kmotrovství: katolika stíženého klatbou, veřejného hříšníka, člověka mravů zlých, němého, kmotra křestního, rodičů biřmovancových, mnichů a jeptišek; byl-li by kmotrem někdo z těchto, vchází ve příbuzenství duchovní. Povinnosti jejich podobny jsou k povinnostem kmotrů křestních; mají svěřence své vzbuzovati k boji a býti jim za vůdce i vzory a protož i téhož pohlaví co biřmovanec a pokud možno, státi jeden pouze jednomu anebo dvěma kmotrovstvím, pokud okolnosti času a místa dovolují. „Pro velkou rozsáhlost diecése této provincie stává se často, že posluhuje se biřmováním v jednom chrámě jistého okresu, a tam povolávají se biřmovanci z okolních osad. Hledíce na obtíže, kteréž velmi často překázejí, aby každý biřmovanec byl provázen zvláštním kmotrem, dovolujeme, aby kmotrů jenom několik pro mužské pohlaví a podobně kmoter několik pro ženské pohlaví ustanoveno bylo z osadníků nábožných, ano, byl-li by počet biřmovanců velmiskrovný, dovolujeme, aby jenom jeden muž a jedna osoba ženská kmotrov-

*) Conc. Prag. Tit. IV. c. 3., str. 125.

stvím stáli; to ale přikazujeme, aby jeden kmotr a jedna kmotra ustanoveni byli pro biřmovance jenom jedné osady a vůbec aby nebyli voleni kmotři z osad cizích, kteří v žádném obcování nejsou s biřmovanci útlého věku; tímto způsobem zajisté snižuje se úkol jejich za prázdný obřad. A poněvadž leckdy se děje, že mnozí jdouce k biřmování, kmotrů ještě nemají a potom leckdo, jak se namane, mnohým za kmotra bývá, ani dle jména jich neznaje, tak že služba jeho jest pouhá formálnost a úkol z ní povstávající nijaké důležitosti nemá: velíme těm, kterým poručena jest příprava biřmovanců, aby tyto a jejich rodiče, zvláště ale zvolené kmotry o důležitosti úřadu kmotrovského pečlivě poučili; nejvíce pak dbejte faráři, aby lidu věřícímu vesměs tohoto úřadu počátek a povinnost z něho vyplývající jasněji povědomy byly. Při každém chrámu farním budiž také *kniha biřmovaných* a kmotrů jejich, odkud by poznati lze bylo překážku příbuzenství duchovního, kteréž povstává mezi biřmujícími a biřmovaným, jeho rodiči a kmotrem v té knize zapsaným, třeba by při samém biřmování někdo jiný jakožto zástupce vlastního kmotra byl ruku pokládal“ *).

3. Když biřmovanci již v pořádku sestaveni jsou, *umývá biskup ruce*, kterýmž obřadem se naznačuje, jaká svatost a uctivost sluší na dílo nyní počínané a jak čista by měla býti srdce přijímajících takovou svátost. Potom zdvihne se biskup ze sídla, obrací se k biřmovancům, kteříž klekají a ruce spínají **) a říká *požehnání*: „Duch svatý sestupiž a moc Nejvyššího vás všeho hříchu chraň.“ Slovy těmi naznačuje se svatý úkon právě se počínající; klečením a rukou spínáním vyznává se, že Duch svatý vchází jenom v srdce plná pokory, lásky a svaté touhy. — Biskup vztahuje ruce k biřmovancům a vzývá nad nimi Ducha svatého, utěšitele a dárce sedmera darů. V modlitbě této jmenuje biskup po každé dva ze sedmera darů a jeho assistenti odpovídají: Amen; dar bázně boží jmenuje se zvláště, poněvadž tato jest počátek moudrosti, a kdo se Boha bojí právě, nezná bázně lidské.

Po vzývání tomto následuje pomazání sv. křížmem. Křížmo se připravuje z oleje olivového a z balzámu; bere se balzám syrský, může však i dostačiti brasilský a indický. Hmotností

*) Conc. Prag. l. c. str. 126.

**) Pontificale předpisuje, aby měli ruce na prsou křížem položené.

touto vyjadřují se účinkové sv. biřmování. „Jistě žádná jiná hmotnost nad hmotnost křížma příhodnější byti nemohla k naznačení toho, co se v této svátosti působí. Neboť olej, jenž tučný jest a z přirozenosti své kane a se roztéká, znamená plnost milosti, která skrze Ducha svatého od Krista hlavy stéká a se rozlévá na jiné, „jako masť, která sstupuje na bradu Aronovu, až na okraj roucha jeho,“ neboť „pomazal jej Bůh olejem radosti nad spoluúčastníky jeho,“ a „z plnosti jeho vzali jsme my všickni“. — Balzám pak, jehož vůně jest nejlibeznější, co jiného znamená, nežli že věřící, když se skrze svátost biřmování zdokonalují, všech cností libeznost takovou ze sebe vydávají, že mohou říci s apoštolem: „Kristova dobrá vůně jsme Bohu.“ Má mimo to balzám tu moc, že, cokoliv jím bylo potřeno, shniloby nepřipouští; a také toto vidí se býti velmi příhodno k naznačení účinků této svátosti, anož jest vědomo, že duše věřících, jsouce nebeskou milostí, kteráž v biřmování se udílí, opatřeny, nákazy hříchu snadno uhájiti se dají“ *).

Biřmovanci maží se na čele. „Touto svátostí totiž Duch svatý vlévá se v srdce věřících a v nich síln a statečnost rozhojňuje, aby v boji duchovním mužně dovedli bojovati a nejkrutším protivníkům odolati. A tuto se tedy dává na jevo, že žádným strachem, žádnou ostýchavostí, kterýcbžto hnutí úkazy nejvíce objevují se na čele, nedají se odstrašiti od svobodného vyznání jména křesťanského. Mimo to slušelo jistě, aby na nej přednějším oudu těla znamení to bylo vytištěno, kterým rozeznává se křesťan od ostatních, tak jako voják svými oznaky se liší od jiných“ **). Pomazání děje se ve způsobu kříže, jakož vůbec každý úkon milostidárný v tomto způsobu se vykonává, „poněvadž kříž ono znamení jest, kterým křesťanská duše od jiných se rozeznává.“

„Potom toho, jejž pomazal a biřmoval, biskup rukou zlehka ve tvář udeří, aby pamětliv byl, že jako statečný bojovník hotov býti má, myslí nezlomnou pro jméno Kristovo snášeti všeliké protivenství. Naposledy pak pokoje se mu žádá, aby věděl, že přijal plnost milosti boží a pokoj, kterýž převyšuje všeliký smysl“ ***). Provází se pak tento obřad slovem „Pokoj

*) Catech. Rom. P. II. c. 3. qu. 8. 9. v překladu od Zykunda.

**) Ibid. qu. 23.

***) Ibid. qu. 25.

s tebou“, poněvadž pokoje vítězstvím se dobývá, vítězství pak bojem.

Za starých dob přinášel s sebou každý biřmovanec bílou pásku lněnou, kterouž ovázal si čelo hned po biřmování, až by křížmo vyschlo aneb otřeno bylo. Nyní obyčej tento již vůbec přestal.

4. Dokonav službu svou, očišťuje a omývá sobě biskup ruce, a zatím zpívá anebo říká se antifona: „Confirma hoc Deus“ atd. Uděliv Ducha svatého a posilniv nových bojovníkův, učinil Bůh veliké věci osadě a celé církvi; protož i pozdvihuje se chvalozpěv osady a církve, obsažený v prosbě, aby Bůh zachoval dílo své a je utvrdil na oslavu jména svého a na prospěch církve.

Téhož obsahu a významu jest i slavná modlitba, kterouž potom říká biskup odloživ prve mitru, stoje a obrácen jsa k nově biřmovaným, na kolenou klečícím: Aby Duch svatý v srdci biřmovaných bydliti a je ve chrám své slávy dokonati ráčil. Svatý úkon zavírá se požehnáním, jehož biskup naposledy uděluje; význam jeho jest: budou-li biřmovaní věrně působiti s milostí Ducha svatého, budou stále viděti dobré věci Jerusalema, pokoj, radost a spravedlnost, a podíl jejich bude život věčný. — Rubrika pontifikálu nařizuje, aby nikdo z biřmovaných neodcházel, dokud by neobdržel požehnání, jehož uděluje biskup, když byl všecky biřmoval.

III. Disposice přijimatelů.

1. Za prvních dob církve udělováno bylo svátosti biřmování zároveň se křtem, poněvadž obyčejně jenom dospělí se křtili a také větším dílem jenom biskupové křtem posluhovali, a poněvadž by v tehdejších poměrech byli jinak mnozí bez biřmování zůstali. Když pak později také kněžím dovoleno jest křtiti, povstalo samo sebou, že obě tyto svátosti se od sebe oddělovaly; z významu biřmování pak vyvinula se přirozeně praxe církevní, dle kteréž udělováno svátosti té pouze dospělým již k užívání rozumu. Starobylý řád zachoval se v latinské církvi jenom když biskup dospělého křtí; řecká církev až podnes trvá při starém řádu, spojujíc biřmování se křtem.

*) Conc. Prag. l. c. str. 123. Schwetz, Theol. dogm. vol. III. edit. 3. str. 264.

O věku, v kterém sluší katolíkům přijímati svátost biřmování, pronáší se církevní sněm pražský takto *): „Ačkoli se každému pokřtěnému posluhovati může biřmováním, přece méně prospívá, když by se to dalo dříve, nežli dítky dosáhly užívání rozumu. Biřmování zajisté nejprve k tomu jest ustanoveno, abychom skrze ně opatření a připravení byli, když by nám bylo podstoupiti boj za víru Kristovu; k takovému pak boji nikdo za schopné pokládati nebude dítek těch, kterým se ještě nedostává užívání rozumu. Dítky k užívání rozumu již došlé, kterým se častěji naskytá příležitost k této svátosti, nebudte bez důvodné příčiny voděny k tajemství sv. křížma, dokud by se byly prvního přijímání nesúčastnily; a zase nesluší s biřmováním odkládati za 14. rok věku, aby mládí nevstupovalo na bojiště tohoto života mdlé a nebylo vydáno porážce tím smutnější, čím krutější jest boj, kterýž mu i vlastní křehkosti neznalost zavaluje, i klamná spūsoba světa a svůdců lešť proti němu podniká. Avšak ani na venkově, kdež neposluhuje se tolik často biřmováním, nesluší snadno připouštěti dítek, večere Páně dosud nepožívajících; neboť nešetří-li se opatrnosti této, může se přihoditi, že by pro slabou věku svého paměť zapomněly na přijaté biřmování a znova jeho žádaly, což přihoditi se může tím snáze, když záhy opouštějí dům otcovský“ **).

Blbí mohou biřmování dosáhnouti, jsou-li pokřtěni; neboť na rovni jsou s dětmi nedospělými ***).

Vyloučení jsou, kromě nekatolíků, lidé zlopověstní, dokud by se nepolepšili, všickni dospělí, kteří neznají počátků křesťanské víry.

2. Stav duše, v kterém tuto svátost přijímati náleží, nězbytně žádá bedlivé přípravy a pilného vynasnažení, aby člověkem samým nic toho nescházelo, což by jednak za přirozený základ milosti nadpřirozené sloužilo, jednak o té uctivosti svědčilo, s kterou člověk přistupuje k tajemství tomu.

K dostatečné přípravě a disposici náleží: *a)* Aby důkladně vyučen byl o základních pravdách křesťanského náboženství

*) Conc. Prag. l. c. str. 123. Schwetz, Theol. dogm. vol. III. edit. 3. str. 264.

**) Pakli někdo, věda o přijatém již biřmování, opětně tuto svátost přijal, podléhá svatokrádež jeho i trestnímu zákonu rakouskému, a sice dle § 122. jakožto rušení víry a dané pohoršení, a také dle § 197. jako podvod. K žalobě úřední (protož i nekolikované) oprávněn jest farář, kterýž podává ji krajskému soudu.

***) S. Alph. Moral. l. 6. tr. 2. n. 80.

zvláště pak o svátosti biřmování. *b)* Aby, čisté svědomí maje ve stavu posvěcující milosti se nacházel; a protož vyznávají se dospělí prve ze hříchů svých. anebo aspoň lítost pravou nad hříchy těžkými vzbuditi povinni jsou, pakli v ně upadli *). *c)* Horlivá modlitba a konání skutků dobrých, po příkladě sv. apoštolů, kteří o samotě prodlévajíce modlitbami a posty se připravovali na Ducha svatého. *d)* Mnohé sněmy církevní, a podobně také sněm pražský, nařizují za důležitou část přípravy také přijetí velebné svátosti.

Příprava těla žádá vnější slušnosti a čistoty těla i oděvu; a protož náleží, aby nejen biřmovanci, ale také kmotři a kmotry jejich slušně, ale i po křesťansku prostě oděni byli, muži ozbrojení aby prve zbroj odložili. „Ženské buďte zvláště za této příležitosti slušně a velmi počestně oděny, a pokrývají-li hlavy, pokládejte na ně jenom závoj anebo roucho jiné tak prosté a ploché, aby také ruku položití mohl biskup na hlavu, když čelo maže. — Čelo mužských prázdno budiž vlasů, čelo ženských pak bez věncův a jiných okras podobných zůstávej“ *).

Pontifikál římský praví, že by měli biřmovanci lačni býti (*deberent esse jejuni*); není však to přikázání, ale jenom rada. —

IV. Povinnosti duchovního správce stran biřmování

Povinnosti duchovního správce ke svátosti biřmování záleží ve svědomité péči, aby všem předpisům církevní kázně, pokud se týkají této svátosti, náležitě vyhověno bylo, a jmenovitě aby nikdo nepřistupoval, koho církevní zákonové vylučují aneb kdo nemá dostatečné dispoice, aby tu svátost hodně přijal. Kromě toho zvláště poroučí duchovním správcům církev, aby vnější dobrý řád na starosti měli. o něm záhy dostatečně poučili a potom při biřmování samém o jeho zachování svědomitě se vynasnažili.

1. *Povinnosti duchovních správců před biřmováním.* Jak mile oznámen jest faráři čas, kdy bude biskup na osadě biřmovati, náleží jemu pozvati a povzbuditi těch, kteří této

*) Komu ve zpovědi rozřešení zadrženo, tomu by se obzvláště vynasnažiti bylo, aby vzbudil dokonalou lítost.

**) Conc. Prag. l. c. str. 125.

svátosti ještě nepřijali a věkem k ní už dospěli, aby neobmeškali vzácné příležitosti k dosažení milosti tolik prospěšných a potřebných k životu křesťansky spravedlivému. Náleží také napomenouti rodiče a domácí hospodáře, aby dítky a čeledíny netoliko ku přijetí svátosti poslali, ale také jim dovolili a přikázali účastniti se přípravného poučování a těch pobožností, kteréž konati budou společně všickni břimovanci.

Potom bude povinnost duchovního správce, *aby podle jména, příjmení a obydlí sepsal všechny ty*, kteří již dospěli k této svátosti, a také ustanovil k potřebnému poučení tolik času příhodného, že by každému možno bylo opatřiti sobě anebo v duchu obnoviti ty vědomosti, bez kterých náležitá dispoice sotva by možna byla. Dítky školní ovšem nejsnáze a nejlépe ve škole připravuje; ostatním pak bez pochyby na každé osadě možno bude ustanoviti po několik nedělí jistou hodinu, v kterou by se na společné vyučování sejíti měli. — Základní pravdy o povolání a vykoupení člověka, o milosti boží, o posvětiteli Duchu svatém, o svátostech vůbec atd. jsou za úvod k vlastnímu poučení o sv. břimování a přípravě duše k této svátosti.

Břimováním doplňuje se křest, ono jest tajemství posily k boji proti nebezpečenstvím a překážkám, ježto vlastní žádostivost a svět křesťanu zavaluje, věrné ostříhání úmluvy křestní, věrnou přichylnost k víře a církvi jemu ztěžující. Protož i vlastní příprava na svátost břimování připojuje se k náuce o křtu a zejména ku křestní úmluvě a vykládá se, kterak věrné plnění povinností, jimžto se člověk na křtu podvolil, tím více ztěžuje se, čím se více probuzuje žádostivost, kteráž rozum zaslepuje a vůli za sebou táhne, a čím více člověku ve známost přicházejí křivé, naukám Ježíše Krista odporné zásady a zlé, svůdné příklady, čím více k němu se přibližují vábení a vnady světa, on pak ve pokušení vchází, aby nenáležitým ohledům lidským a chabé bázni obětoval své přesvědčení a svůj posavadní návyk dobrý. Nebezpečenství a překážky, ježto se apoštolům stavěly v cestu v konání jejich úřadu, dobře se tu hodí za podobnost ku znázornění této pravdy.

Na základě tomto netěžko jest důvoditi, kterak velice potřebí jest člověku vyšší pomoci, světla i posily, aby vedle svého slibu křestního víru zachoval, ji přes všechny svoji slabost i přes všechny překážky pocházející od těla a světa jako

věrný Kristův bojovník, statečně vyznával, podle ní živ byl a v ní jednou šťastně umřítí zasloužil.

Ukázav tuto nezbytnou potřebu nadpřirozené posily, přikročuje na základě katechismu k vlastní náuce o biřmování, kteréž člověku poskytuje skutečně, čeho potřeba tolik patrně vysvítá. Všecky pravdy, o kterých na přípravném vyučování jednati třeba, poskytují zároveň příležitosti, aby poučovatel se vynasnažil vzbuzovati nábožná hnutí, svaté úmysly a žádosti a vůbec takové smýšlení pěstovati, s kterým by duše každého přijimatele býti mohla jako role dobře upravené, aby se ujalo símě Ducha svatého a vzrostlo v žněň bohatou. Na přípravě skrze důkladné a dojemné poučování skoro všechno záleží a protož i, kde by se jí nedostávalo, ne snadno bylo by očekávati od přijimatelů takového spolupůsobení k dosažení milosti a s dosaženou, bez kterého subjektivná působnost svátosti jenom slabá jest, anebo nijaká. Žádný svědomitý pastýř nepokládá sobě za obtíž, aby celé týdny, ano i měsíce obětoval na poučení a přípravu dětí, když tyto mají po prve účastny býti svátosti pokání a oltářní; s velikou pečlivostí děje se poučování a příprava též, nežli se dospělý pokřtí. To všechno jest ovšem náležitá i potřebná věc a za takovou také vůbec uznána, poněvadž toho žádá i sama povaha těch svátostí i veliký vliv, jež má přijetí jejich na budoucí život člověka. Když ale dochází k tomu, aby pokřtěný a již dospívající člověk vědomě a svobodně obnovil a ztvrdil úmluvu křestní, aby křtěn byl ohněm Ducha svatého: tu dojista nemůže příprava ku svátosti jenom jednou za celý život přijímané spoléhati a přestávati na pouhém a snad ještě suchopárném výkladu několika vět naučných o biřmování, jakž obsahují se v katechismu.

Duchovní správce jest odpověden z toho, aby nedbalostí a vinou jeho nikdo z osadníků nepřistupoval k biřmování nemaje dostatečných vědomostí o pravdách víry křesťanské vůbec a zvláště o této svátosti. Protož také povinen jest přesvědčiti se o tom skrze otázky, kteréž předkládá buďto při společném vyučování všech anebo soukromí jednotlivcům, kteří se pro dobré příčiny nemohou v něm účastniti. Na takové jeho přesvědčení spoléhá se biskup, bera za dostatečnou záruku *lístek biřmovací*, na kterém duchovní správce podpisem jména svého dotvrzuje, že dostatečně vyučen jest člověk, jemuž lístek byl vydán.

K vydávání *lístků biřmovacích* oprávněn jest netoliko farář a pomocník jeho, ale oprávnění jsou též katechetové a vůbec všickni katoličtí kněží, ačkoli nijak neprospívá důležitému svazku osadnímu, vydává-li je některý kněz lidem, jižto by bez obtíže mohli pastýři svému se ukázati. Avšak odpověden jest, ne méně nežli farář, každý kněz, který vydává lístek biřmovací a protož nesluší mu vydati ho, dokud nenabyl jistoty, že skutečně shledává se, co podpisem lístku ztvrzeno bývá.

Lístky biřmovací nechať obsahují křestní jméno, příjmení a obydlí biřmovancovo, jména i obydlí rodičů a kmotrů; opatrnosti této nevyhnutelně třeba jest, poněvadž jinak by nemožno bylo zadost učiniti zákonu církevnímu, kterýž přikazuje správné vedení matriky biřmovaných *).

Aby sobě biřmovanci zvolili nové jméno vedle křestního, jet dovoleno, avšak není přikázáno **).

Jakkoli důkladné poučování a spojované s ním probuzování svatých citův i úmyslů za nejdůležitější část přípravy pokládati sluší: nicméně tato na něm samém nepřestává. Duchovní správce dává na ruku a radí, jaké pobožnosti a dobré skutky by jednomu každému soukromí slušelo konati, aby svou duši náležitě připravil, koná s nimi, pokud jemu možno jest, pobožnosti společné před počátkem a na konci každého vyučování, dbá všemi způsoby, aby hodně přijali svátost pokání a oltářní. slovem, neobmeškává ničeho, ježto by se dle povahy času a místa nejlépe hodilo k disponování biřmovanců. Leckde bude moci horlivý duchovní správce způsobiti, aby všickni biřmovanci společně provedli skutek milosrdenství na některém člověku zvláště ubohém, anebo aby na potřeby církve obecné anebo chrámu osadního almužnu věnovali s tím úmyslem, že raději ujmu sobě učiniti chtějí v některých dovolených a slušných radostech, obzvláště na den sv. biřmování.

Poučování však a povzbuzení nepřestává pouze na biřmovancích, ale také vůbec k osadě celé přihlíží. Biřmování některých členů svých zajisté považovati náleží celé osadě za společnou důležitost, a zvláště rodičové, kmotři a hospodářové povinni jsou napomínáním, modlitbou a bdělostí svou napomáhati k dispozici biřmovanců a disponovati také sebe, aby znova

*) Conc. Prag. str. 126.

**) *Confirmandus praeter nomen suum baptismale potest aliud nomen Sancti sibi imponi curare.* S. R. C. 20. září 1749.

vzbudili v sobě milost, kteráž jim byla již dána skrze vzkládání rukou biskupových.

2. *Povinnosti duchovních správců za biřmování.* Na den svatého biřmování nejprve o to pečovati náleží, aby jak biřmovanci tak i kmotrové jejich ve chrámě již se nalézali, když biskup první modlitbu říká počíná. Podobně také náležitá věc jest, aby neodcházeli z chrámu, prve nežli biskup závěrečného požehnání udělil; poněvadž pak velmi často pro nával lidu a nedostatek místa nesnadno jest, aby všickni v chrámě zůstali, budiž vhodným způsobem postaráno (znamením na zvon), aby všickni zvěděti mohli, kdy požehnání toho se uděluje, a ku přijetí jeho se dostaviti.

Jest-li se biřmovancům odebrati do chrámu cizího, sluší, aby kráčeli všickni společně procesím, nábožně se modlíce, anebo také střídavě písně duchovní prozpěvující. Nelze-li duchovnímu správci samému, aby je vedl, vlož aspoň rodičům a kmotrům na srdce, kterak by o pěkný pořádek a náležitou pobožnost sami dbáti, mladší k tomu přidržovati a sami jim po cestě za příklad býti měli. — Pokud možná duchovnímu správci tak učiniti, prospěje biřmovancům velice, pakli ještě v poslední době koná s nimi ve chrámě nábožné modlitby a vzbuzování cností křesťanských.

Když biskup již uděluje biřmování, pečuje duchovní správce spolu s některými muži vážnými, kterých byl již prve k tomu požádal, aby vzorný pořádek byl ode všech zachován. Kde řeba jest napomínati anebo snad pokárati, děj se to velmi slušně a mírně; neboť hněvivé domlouvání a tupení nesrovnává se nijak s posvátnou dobou, vážné slovo a vlídné napomenutí obyčejně dostačuje lépe nežli vášnivé hany, kterými napominatel sám ruší váhu slova svého. Nepořádky nejlépe lze předejiti, dává-li záhy osadníkům napomenutí a poučení jaké pobožnosti společné konati se budou za celý ten čas, co udělování svátosti potrvá; neboť aby se tak dalo, nařizuje církevní sněm pražský řka: „A poněvadž láska k tomu vybízí, aby ti, kteří znamením Páně již znamenáni a posilou duchovní opatření jsou, modlitbami svými a nábožným přáním za podporu byli novému šiku válečnému, jenž k boji se ozbrojuje: nechať v tu dobu, když biřmovanci mazáni jsou svatým křížem, nábožné písně, žalmy a chvalozpěvy ve chrámě se zpívají anebo se růžencová modlitba koná“ *).

*) Conc. Prag. str. 125.

3. *Když jest biřmování dokonáno*, náleží duchovnímu správci aby společné modlitby na poděkování konal s biřmovanými, pakli mu možno jest učiniti tak; nemůže-li s nimi, nechať konají pobožnost takovou sami buďto každý soukromě anebo všickni společně podle napomenutí a navedení, kteréž jim v čas přípravy dáno a vštípeno bylo. — Na přípravě poučil duchovní správce také o tom, jak by se po biřmování vůbec měli zachovati a varoval obzvláště, aby nestřídmostí anebo neslušnými a nebezpečnými veselostmi nezlehčovali vzácné svátosti hned po přijetí; sám a skrze jiné bdí po biřmování, zdali napomenutí a výstrah jeho se šetří.

Lístky *biřmovací* povinen jest duchovní správce ihned na místo náležité ukliditi a podle nich, co nejdříve lze, do matriky biřmovaných zapisovati. Pakli se v jednom chrámě biřmovanci ze dvou nebo několika osad sešli, třeba jest, aby lístky byly podle osad rozděleny a dodány duchovním správcům, jichž se týče.

„Aby památka na dary, kterých Duch svatý skrze biřmování hojně uděluje, častěji se obnovila, uctivost k této svátosti se vzťahala a síla k odpírání ďáblu a úkladům jeho se oživovala: vzbuzujte duchovní správce při letnicích a na jiné příhodné svátky křesťany již biřmované, aby vděčnou myslí vzpomínali darů, kteréž obdrželi, aby ochotně podnikali zápas, k němuž povoláni jsou a statečně bojovali boj Páně, ku kterémuž ozbrojeni jsou“ *).

*) Conc. Prag. str. 127.

Hlava III.

Vyučování pastýřské.

§ 40. Účel a důležitost jeho; povinnost k němu.

1. Vyučování pastýřské jest veřejné zvěstování slova božího skrze orgány, kteří k tomuto dílu řádné poslání od katolické církve mají: skrze biskupy, kněze a diakony.

Účel pastýřského vyučování jest náuku křesťanskou tak předkládati a vštěpovati, aby se v posluchačích budil a pěstoval *křesťanský život*, který ku věčné spáse vede. Dosahování účelu toho přirozeně závisí na dvoji stránce; třeba jest totiž *a)* aby lidé náuku křesťanskou jakožto pravidlo a ředidlo života křesťanského dostatečně *poznávali*, ve víře utvrzováni byli (stránka poučná); *b)* aby tuto náuku *srdcem a svobodnou vůlí objali* u víře živé a lásce činné (stránka vzdělavací neb paraenetická).

K obojí této stránce přihlížeti s pečlivostí rovnou povinno všecko vyučování pastýřské vůbec. V jednotlivých přednáškách může povaha předmětu, zvláště pak nejbližší účel její způsobiti, že stránka poučná převládá; ale jak by koli převládala, přece stránky vzdělavací nikdy zanedbati nesluší, protože každá pravda křesťanská k bohumilému životu směřuje a jistou povinnost věřícím ukládá. Naopak může v jednotlivých přednáškách převládati stránka vzdělavací, tak že poučení jenom prostředek jest a základ, aby se působilo v mysl a svobodnou vůli věřících. Vedle toho, jakž převládá jedna neb druhá stránka účelu povšechného, rozeznávají se duchovní *přednášky naučné a paraenetické*.

Kázání naučná jsou duchovní přednášky, ve kterých o pravdě náboženské tím směrem se jedná, aby posluchači

jasně a důkladně ji poznali a zároveň i naklonění byli věrou pevnou ji držeti a za pravidlo života svého ji považovati. Kázání naučné domáhá se při dospělých, pravdu křesťanskou již znajících křesťanech téhož dvojího účelu, ku kterému katechese pracuje při dítkách: poučuje totiž a vzdělává k životu křesťanskému (má stránku poučnou a vzdělavací). Poučení jest tu podstatná a spolu i větší a přednější část úlohy jeho. Pro svůj obsah a směr, podobný katechesím, nazývá se naučné kázání též katechetické ve smyslu širším, protože skoro týmže způsobem, arci výhradně formou akroamatickou, stále vykládajíc, odůvodňujíc a na posluchače obracejíc, rozbírá svůj předmět jako katechese pro dítky. Může ovšem i katechismus za podklad míti a v tomto případě mohlo by se nazývati katechetické v užším smyslu. Řeči katechetické a homilie prvních věků křesťanských jsou skoro vesměs přednášky poučné.

Kázání paraenetická jsou ducho vní přednášky, ve kterých buďto nějaká *obecná pravda* zjevená, pokud se výhradně týká života křesťanského, nebo některé *zvláštní dobro* či *zlo* řádu nadpřirozeného (mravní dobré a mravní zlé), některá podstatná stránka smýšlení křesťanského tím směrem se předkládá, aby posluchači naklonění byli k úmyslu rozhodnému, k činnému milování dobra nebo nenávidění zla.

Hledíce ku předmětu rozeznáváme dvě kategorie kázání paraenetických, jakož výměr sám již ukazuje. — *Obecné pravdy* jakožto úkoly pro kázání paraenetická první kategorie, ježto se výhradně týkají života křesťanského, s mnohých stran vliv na něj provozující nebo jej celý ovládající, jsou asi tyto: Učení o hříchu vůbec a trestech za něj, o smrti, pekle, soudu zvláštním, těla vzkříšení, soudu obecném, o cíli člověka a všehomíra, o životě věčném, o milosrdenství božím, o lásce boží k nám, o mukách a smrti Ježíše Krista, o působení Ducha svatého a t. p. Na př. hříchu těžkého se bojme jakožto největšího zlého, protože *a)* Boha nejvýše uraží, *b)* člověku nejvíce škodí. *Účel* přednášky té byl by: vzbuditi bázeň hříchu těžkého a pevný úmysl, varovati se ho pečlivě.

Druhá kategorie přednášek paraenetických jsou ty, ježto mají za předmět jednotlivé čili zvláštní body ethiky křesťanské nebo skrze které chce kazatel posluchače k tomu dovésti, aby buďto jisté přikázání zachovávali, jistou povinnost plnili, jistého prostředku milosti nebo spásy náležitě užívali, jisté smýšlení chovali — nebo jistého hříchu se varovali, jisté převrácenosti

se odřekli, jistého nebezpečení mravního, příčiny aneb podnětu ke hříchu se vystříhali (kázání mravoučná).

Předměty, ježto úkolem kázání paraenetického býti mohou, lze ovšem také bráti za předmět kázání náučného; rozvoj bude tu a tam jiný, jakož samo sebou vysvítá z ponětí o kázání náučném a paraenetickém.

2. *Důležitost vyučování pastýřského* vysvítá dostatečně z účelu jeho. Jako zjevení boží vůbec bylo první počátek a základ ku smíření mezi Bohem a lidmi, tak i v pravé církvi jest pastýřské vyučování skrze řádné církevní orgány *počátek a základ veškeré duchovní správy*. Vyučování toto zajisté otvírá dospělým nevěřícím cestu k církvi, do kteréž potom vcházejí skrze křest. Vyučování pastýřské vede i pokřtěné dítky ku poznání a milování toho, na jehož jméno pokřtěny jsou, vzdělává je za dospělé křesťany, kteří by ze své víry počet vydati uměli a věrou také svůj život všechen spravovali ke cti boží a svojí spáse.

A jako jest vštěpování slova božího základ a počátek dalšího působení pastýřského, tak i *veškeru duchovní správu stále provází* a tato v nižádném oboru svém bez vyučování ostáti nemůže. Bez poučování zajisté, bez napomínání a vzbuzování slovem božím nebylo by spasitelné konání úřadu kněžského a pastýřského nijak možno. Hlásané slovo boží bývá prvou příčinou, že poznávají se a na cestu dobrou se obracejí zbloudilí a hříšní; slovo boží také povzbuzuje jich, aby dokonali nápravu života.

Skrze vyučování pastýřské udržuje pastýř ovce své v obživné jednotě víry s Kristem a církví jeho, připravuje k účastenství spasitelnému v životě církevním, vzbuzuje a pomáhá ku věrnému spolupůsobení, ukazuje nebezpečení duchovního života i varuje před nimi, oznamuje prostředky, kterými se utvrzuje spravedlnost a svatý život. Všecky kroky pravého duchovního pastýře provází spasitelné slovo; on všude jest učitelem, tu všeho lidu veřejně, tu zase jednotlivců soukromí.

Vyučování pastýřské nemůže pro nižádného křesťana, dokud živ jest na zemi, ukončiti se tak, aby jeho dále již nebyl potřeben; jako jest mu počátkem a základem záslužného života křesťanského, tak i jest mu světlem na cestě k nebesům, varovatelem a vzbuzovatelem, aby svět neopanoval rozumu a srdce jeho.

3. Aby duchovní správcové bedlivě a svědomitě zastávali úřad učitelský, k tomu je váže již sám účel a sama důležitost vyučování pastýřského. Avšak i zákonové církevní nepřestávají se odvolávati k rozkazu Páně o vyučování všech národův a kázání evangelia všemu stvoření*), ku svědomitému plnění této svaté povinnosti slovy důtklivými napomínající, ano i pokutami přidržující. Sněm Trid. (sess. XXIII. de ref. c. 1.) vyhlásil zřejmě, že rozkaz Páně o vyučování lidu těm platí, kterým duchovní správa poručena jest, a ve třech zasedáních (sess. V. de ref. c. 2., XXII. de sacrif. Missae c. 8, XXIV. de ref. c. 7.) rozkazuje, aby duchovní správcové vyučovali ve dny nedělní a zasvěcené sváteční, v čas adventu pak a čtyřicetidenního postu buďto každodenně anebo třikráte za týden, kdyžby za potřebno uznali biskupové.

K určitým nařízením sněmu tridentského táhnou se všechna pozdější ustanovení sněmů církevních a biskupů, dle potřeb i poměrů časových dávající rozkazy podrobné. Sněm provincie české r. 1860. konaný schvaluje kázání odpolední v čas adventu, postu a v měsíci květnu a klade váhu na kázání mimořádná, ku kterým důležité události časové a místní dávají vhodnou příležitost**).

§ 41. Pastorální didaktika. Homiletika. Rozvrh.

1. Obsah a cíl pastýřského vyučování jest věc daná, pozitivná, od které uchýliti se nelze. Avšak aby se cíle skutečně dosáhlo, aby nauka křesťanská k obecnému cíli veškeré pastore na jednotlivých osadách platně přispívala a v jednotlivcích působila, co působiti sama sebou schopna jest, to záleží vedle milosti boží na duchovním pastýři, jak ochoten a schopen jest působiti s Duchem svatým skrze slovo boží. Jaký ten jest, jenž slovu božímu vyučuje a jakým způsobem vyučuje, — to k působnosti slova božího velice pomáhá anebo jí velice překáží. A protož církev velikou péčí obrací k vyučování pastýřskému, toho dbajíc, aby, co na orgánech jejích jest, působnosti slova božího nejen se nepřekáželo, ale co nejvíce pomáhalo.

*) Mar. 16, 15. Mat. 28, 19.

**) Conc. Prov. Prag. Tit. II. c. 5, str. 52. Synod. I. dioec. Budvic. Stat. 16, 20. Synod. II. Budv. Stat. 4, 5.

O způsobu čili metodě vyučování pastýřského platí nejprve určitá nařízení církve a zásady s duchem jejím svorné. Avšak způsob, jakým vůbec vyučovati lze prospěšně, jest i předmět přirozeného poznání lidského, a protož i způsob vyučování pastýřského spravuje se také přirozenými pravidly a zásadami, ježto se v lidské přirozenosti zakládají a zkušeností se potvrzují. Pastýřské vyučování spravuje se tedy pravidly a zásadami církevními, poněvadž jest vyučování posvátné a pozitivné, spravuje se pak i zásadami a pravidly přirozenými, poněvadž také z přirozenosti ducha lidského se poznává způsob, kterak v téhož ducha skrze slovo působiti nejjistěji lze.

Veřejné a pospolité vyučování pastýřské jest buďto počátečné vyučování nedospělých u víře, zvláště dítek, a tu slove *katechese*, anebo jest vyučování lidu věřícího, a tu nazývá se obecným jménem *kázání*, také *posvátná* neb *duchovní řeč*, *duchovní přednáška*.

Soustavné seřazení pravidel i zásad platných o veškerém vyučování pastýřském slove *pastorální didaktika*. Tato dělí se na *katechetiku*, kteráž jedná o způsobu, jak vyučovati nedospělé, a na *homiletiku*, kteráž jest soustavný návod k veřejnému vyučování lidu věřícího. Umění, hlásati slovo boží vedle úmyslu církve, nazývá se *výmluvnost posvátná* neb *duchovní*.

Znalost zásad i pravidel homiletických dobře hodí se duchovnímu správci také všude tu, kdež jednotlivce učí a vzbuzuje; v podstatě zajisté vždy jednoho a téhož třeba jest, aby se skrze pastýřské slovo k účelům pastorage zdárně pomáhalo. A pro tuto příčinu jest homiletika velmi důležitá část bohosloví pastýřského.

2. Jsouc návod k výmluvnosti duchovní, předkládá homiletika nejprve, čeho na kazateli samém nezbytně žádati jest, aby skrze vyučování pastýřské duším prospěl. *Hledíc ku věci* předkládá pravidla o předmětu pastýřského vyučování a těch obecných jeho vlastnostech, bez kterých by vyučováním pastýřským skutečně býti a protož ani k účelu svému přispívati nemohlo. *Hledíc ke způsobu* pastýřského vyučování, jedná homiletika o rozvoji předmětu, kterak shledávati myšlenky či látku k rozvoji předmětu a shledanou spořádati, jaké obecné vlastnosti sluší slovnému vyjádření myšlének, kterak obsahem i slovem vyhověti dvojí stránce obecného účelu, stránce poučné totiž a paraenetické, pak jedná o formě řeči duchovních a konečně o přednášce ústní.

§ 42. Spůsobilost kazatelova.

Spůsobilost kazatele záleží kromě řádného poslání ve mravné dokonalosti, dostatečných vědomostech a svědomité přípravě na každou přednášku.

1. Kterak mravní dokonalost či svatost, zachovalost a neúhonnost všeho života, jakož jí žádá Bůh a církev na svých kněžích (str. 38.), jest i podmínka požehnaného působení kazatelského: zvláště odtud vysvítá, že pokorná víra nejlépe učí rozuměti věcem božským a že ku cnostem vzbuzovati, od hříchu odvracet nejlépe schopen jest, kdo sám cnost miluje, sám se o ni namáhá, kdo sám pokládá hřích za největší zlé, jeho se bojí, jeho se uchovati dbá upřímně a stále. Aby káral nepravosti s apoštolskou svobodou, jenom ten osmělit se může, kdo naruživosti sám nepodléhá, hříchům hrubým oddán není *).

2. Jako nelze dobrým, užitečným kazatelem býti bez mravní dokonalosti, rovně tak nelze úkolu kazatelskému vyhověti, nemá-li kazatel hojného pokladu vědomostí a nerozmnožuje-li ho stále. Zvláště pak za těchto časů potřebí jest kazateli důkladných vědomostí, poněvadž duch časový směřuje po výtce ku vzdělání rozumu, blud a nevěra rouchem vědy a vzdělanosti se zastírá, školami a četbou vzdělanost i bludy nebezpečné do širších a širších vrstev se dostávají. Nemá-li kazatel důkladných vědomostí, nelze mu přednášky tím způsobem upravit, aby také vzdělanější obecnstvo uspokojil a vůbec lid věřící chránil proti zhoubnému vlivu lehkomyšlných, převrácených zásad a všude rozsévaných bludů.

Neumělému kazateli jest úřad jeho za obtíž velikou, on zastává jej velmi pracně a proto i pravé lásky k němu míti nemůže. Kázání jeho jsou mělka i prázdná, nezajímají ani kazatele ani posluchačů; neboť kde není s dostatek vědomostí, ani myšlének jadrných není, jsou jen slova jalová, která nikoho poučiti, nikoho vzdělati nemohou, pro která i pastýřské vyučování vůbec upadá v nevážnost.

Nade všecko a nejprve ovšem třeba jest kazateli důkladného vzdělání bohoslovného; bez takového zajisté nelze o věcech náboženských učiti jasně a důkladně, ani uvarovati se

*) Dieulin, Le bon curé II. chap. 4. Schleinig, Das kirchliche Predigtamt, str. 46. a sld.

mnohých poblouzení. Znalost písem svatých, dogmatiky, liturgiky, mravovědy a křesťanské ascese jest nevyhnutelně potřebný základ, na kterém knězi možno vzdělávati se za dobrého kazatele.

Kazateli netoliko třeba jest věděti, *co* by měl mluvit, ale také *jak* by nejlépe bylo mluvit, aby se účelu dosahovalo. A proto jest mu kromě vědomostí biblických a bohoslovných třeba míti *znalost lidského srdce*, lidí a života lidského vůbec; dobrou *znalost jazyka*, kterým káže, býti povědomu *čelných pravidel řečnických* a svědomitě *připraviti se na každou přednášku*.

Duchovní pastýř nemůže kázati pro lid a zejména nemůže předkládati správných a praktických naučení pro život křesťanský, nezná-li srdce a života lidského vůbec*).

Dobrá *znalost jazyka* nezbytna jest kazateli. Jazyk zajisté jest nejpřednější prostředek, jímžto duch působí v ducha jiného. Znalost jazyka záleží rovně tak ve znalosti mluvnice a skladby, jako ve slovné hojnosti, aby každou představu jménem pravým, jazyku tomu vlastním označiti uměl. Každý jazyk má ve skladbě, kromě obecného a všem národům společného, také svůj zvláštní způsob, kterým spojuje slova i věty. V těchto zvláštnostech záleží, čemu duch jazyka říkáme. Duchu jazyka toho, kterým káže, povinen jest kazatel věnovati zvláštní pozornost; neboť kdo se dlouhá léta zabýval studiem jazyků cizích, snadno mate zvláštnosti jednoho se zvláštnostmi druhého a proto i temný zůstává lidu obecnému, kterýž obyčejně jenom svého přirozeného jazyka užívaje, nejsnáze a nejlépe rozumí tomu, co se správně v duchu téhož jazyka předkládá.

Znalost *čelných pravidel řečnických* velice prospěšna jest i v řečnictví duchovním. Kde znalosti této není, nemůže práce kazatelská býti leč velmi namáhava, neobratna, nejista, ve mnohých stránkách nedostatečna. I velice nadaným kazatelům překáží neznalost rhetoriky; shledává se zajisté, že poznávají vlastní podstatu a celou vnitřní soustavu řeči teprve po mnohém poblouzení, ano že k poznání tomu ani nedocházejí**). Při kazatelích za výborné vůbec uznaných a zejména při svatých otcích vesměs nalézáme, že znalost rhetoriky nebyla poslední stránka jejich vzdělanosti a přirozené spůsobilosti, dějiny pak

*) Viz str. 209.

***) Nik. Schleinger, l. c. str. 214. Benger, Pastoraltheologie I. 282.

dosvědčují, kterak církevní sněmové, jednotliví biskupové, zakladatelé a správci ústavů kněžských ke studiím řečnickým vzbuzovali, je podporovali, za nevyhnutelnou potřebu kazatelů je prohlašující. Svatý Augustin ve spisu svém „De doctrina christiana“ (první to křesťanský návod k posvátné výmluvnosti) přidržuje se rhetorických zásad Ciceronových.

Jako však vůbec u věcech praktických, tak podobně v kazatelství třeba jest vedle theorie také vzorův a pilného cvičení. Záleží-li kazateli opravdu na tom, aby se za dobrého kazatele vzdělal, jest mu pozorně čítati některé z uznaných kazatelů a dobře zkoumati, kterak autor pojal svůj předmět, kterak jej rozvedl, kterým způsobem vykládá, kterak důkazy vede, který zvláštní účel na očích má a kterak působí v srdce a vůli, aby účelu dosáhl a kázání skutečně prospělo cnostnému smýšlení a životu křesťanskému.

Aby kazatel ze svých studií a četby své trvalý užitek měl, třeba jest mu pilně *vypisovati a zaznamenávati*. To se děje nejvhodněji, snáší-li výtěžek četby ve zvláštních jen k tomu cíli ustanovených sešitech (promptuarium, silva rerum). V těch zaznamenává jenom věci dobré, jichžto by s prospěchem užiti mohl; místa krátká vypisuje celá, z delších jenom trestř poznamenává, při každém pak cituje knihu a stránku, odkud pocházejí. Míst ze svatých písem, z misálu, rituálu, breviáře anebo z jiných kněh takových, které vždy bude míti po ruce, ovšem není třeba vypisovati, ale postačuje pouze zaznamenati slovo vřadné a při něm citovati knihu a místo, kdež myšlénka jest vyjádřena.

Aby pak tyto zápisky nebyly poklad mrtvých, třeba jest psáti ke *slovům vřadným*, ježto jsou jako themata duchovních přednášek aneb náboženské pojmy; takováto vřadná slova buďto se píší na arších pro každé písmeno abecedy zvláště určených a vedle slova vřadného (na př. cnost) klade se hned výpiska s určitějším označením obsahu jejího (na př. krása cnosti; záslušnost její), — anebo vpisuje se do sešitů 'napořád a dle abecedy zakládá se na jednotlivých listech *rejstřík*, v němž při každém slově vřadném cituje se stránka zápisek.

Vedle studia theoretického a četby dobrých vzorů povinen jest kazatel *cvičiti se pilně*, dokud by veliké obratnosti nenabyl. Za cvičbu dobrou již platí *svědomité vypracování každé přednášky*. Kdo hned na počátku kazatelské dráhy své nedbale pracuje, kázání cizích leda jen s malými změnami používá, ten

ani při dobrých schopnostech nemůže v umění kazatelském prospívati. Jenom pilné a svědomité pracování pomáhá k technické zručnosti a přináší také ten veliký prospěch, že kazatel víc a více proniká veškeru náuku křesťanskou.

Ku vzdělání kazatele mnoho přispěti může poslouchání jiných kazatelů, byť i na některém jenom shledal, čeho se vystříhati náleží. Chyby jiných zajisté každý snáze pozoruje nežli své.

Oddíl I. Předmět a všecken obsah vyučování pastýřského; obecné jeho vlastnosti.

§ 43. Předmět a obsah pastýřského vyučování vůbec a jednotlivých přednášek zvláště.

Předmět a všecken obsah vyučování pastýřského vůbec jest veškeré zjevení boží, slovo boží, jakož je předkládá církev katolická: písmo svaté, všecko katolické učení o víře a mravech. A jako církev veškeré působení své na Kristu Ježíši zakládá a ve jménu jeho posvěcuje, všude k tomu směřujíc, aby Kristus poznán byl a lid věřící Krista následoval: tak i všecko pastýřské vyučování k jedinému mistru Ježíši Kristu*) a jeho církvi se táhne, jeho se všude dovolává, jej předkem a jediné za učitele a vzor života bohumilého, za cestu, pravdu a život**) lidí křesťanskému představuje, vedle slov sv. Pavla: „Nesoudil jsem, že bych co jiného mezi vámi uměl, nežli Ježíše Krista, a to ukřižovaného***).

Církev rozhoduje ne pouze o pravdách vlastního zjevení božího, ale také u veškerém životě svém, zejména skrze liturgii a kázeň k tomu směřuje a působí, aby náboženství proniklo veškerý život křesťanský, aby liturgie, kázeň, životy a příklady svatých byly křesťanskému lidu za pomůcku a prostředek, jímžto by všeliké náboženské jeho vědění, smýšlení a konání se rozmáhalo, utvrzovalo a zdokonalovalo. A protož i veškerá bohoslužba, liturgie a kázeň církevní, životy a příklady svatých,

*) Mat. 23, 8.

**) Jan 14, 6.

***) I. Kor. 2, 2.

všickni prostředkové života náboženského jsou předmět a obsah vyučování pastýřského.

Na rozdílném pojmenování, kterým se odbory jedné pravdy a praxe katolické v bohoslovné vědě označují, zakládá se obvyklé rozdělování duchovních přednášek v *dogmatické, mravoučné, biblické a historické*, kázání neb *chvalořeči o svatých*, ačkoli o nich všech jednostejně platí obecná pravidla homiletická a nijak třeba není jednati o těchto rozdílech zvláště.

Dle zjevení božího cení a soudí katolická církev též náuky a zásady lidské, obecné mravy a obyčeje. Podobně i křesťanský kazatel, ačkoli za přední úkol má, učit o Bohu a věcech života nadpřirozeného, nicméně často nucen jest mluvit v rozvoji předmětu o věcech života přirozeného, světského; pravda křesťanská zajisté jest ředidlo také života přirozeného, pravdy boží třeba jest hájiti proti světu, uváděti ji u veškerý život lidský, aby jej spravovala. Nadto i ku správnému rozvoji duchovního předmětu, k vysvětlování, důkazům a důkladné obraně pravdy nadpřirozené mohou leckdy dobře sloužiti pravdy řádu přirozeného, čerpané z oboru vědomostí a zkušeností lidských.

2. *Předmět kázání jednotlivých* slove v obecném znění *úkol, thema*. Tento jest obyčejně zůstaven volbě kazatele anebo některými okolnostmi více neb méně určen, kazateli jako předepsán (*kázání příležitostná*).

Zvolený aneb jinak blíže určený úkol rozvinuje čili rozvádí se v přednášce tak, aby každé jednotlivé kázání k účelu pastýřského vyučování nějak přispívalo.

Protož i jest kazateli přede všemi jinými věcmi na tom se ustanoviti, jakého zvláštního účelu skrze svoji přednášku dosíci žádá. Maje tedy úkol duchovní přednášky rozvinouti čili vypracovati, ustanovuje se kazatel nejprve na tom, že zamýšlí zjednati posluchačům svým jasné poznání některé pravdy náboženské anebo že vzbuditi chce v posluchačích jisté smýšlení, n. př. uctivost k velebné svátosti, jistý úmysl, na př. konati svědomitě každodenní modlitbu a t. p.

Ustanoviti se, zvláště při kázáních paraenetických, na určitém účelu, nežli se přikročí k vypracování úkolu, jest potřeba nevyhnutelná; maje účel konkrétný na očích, může kazatel všecky části a každou myšlenku tak pojmuti a předkládati, aby všecko k jednomu konečnému cíli směřovalo a k dosažení jeho přispívalo. Nevytknul-li sobě kazatel účelu takového

anebo nehleděl-li, prováděje úkol, ustavičně k účelu, snadno zachází na věci buďto cizorodé aneb neužitečné, pomíjí věci nejvíce působných, předkládá i věci případné se stránky, s kteréž málo vysvítají, málo váhy nabývají, ve srdce posluchačů nevnikají a protož i málo užitku přinášejí*).

V kázání paraenetickém, kteréž výhradně ku smýšlení a životu křesťanskému přihlíží, jest zvláštní účel vždycky jenom jeden, v kázání náučném může kazatel, kromě poučení o pravdě, i několikere povinnosti nebo rady praktické na srdce posluchačům klásti, pokud z nauky přednášené jako praktické doložky přirozeně vyplývají.

Pevně ustanovený zvláštní účel sám sebou žádá a k tomu i vede, aby zejména v řečech paraenetických úkol přednášky byl s jistě stránky tak pojat, že by jedna čelná myšlenka v něm byla vytknuta, která k účelu přímo směřuje. Byl-li úkol s jedné stránky pojat, ohraničuje a zužuje se takto, určuje se blížeji podstatný obsah přednášky. Krátké toto a určité vytknutí podstatného obsahu řeči slove *předloha*, *propositio*. Ohraničiti neb omeziti takto úkol nezbytně třeba jest; neboť o každém úkolu lze s rozdílného hlediště jednati, jakož i při každém jest možno, rozdílný účel si předložiti, a nevytknulo-li by se, ku které jeho stránce a ku kterému cíli praktickému všecka pozornost obracet se bude, ani by možná nebylo vypracovati kázání užitečné. Zvolil-li kazatel za úkol n. př. *lítost* nad hříchy, ustanovuje se na cíli přednášky své a spolu na tom, s které stránky o lítosti jednati bude; chce-li posluchače poučiti, které vlastnosti se na pravé lítosti shledávají anebo že, bez lítosti nelze hříchův odpuštění dojíti, vyloučeno již bude všecko jiné učení o lítosti a předloha bude zníti: O vlastnostech pravé lítosti. Obecné znění „*lítost*“ jest úkol, „O vlastnostech pravé lítosti“ anebo: „Bez pravé lítosti nelze hříchův odpuštění dojíti“ jsou předlohy; prvá se ustanovila zvláštním účelem, aby posluchači byli o pravé lítosti důkladně poučeni, druhá účelem, aby povzbuzeni byli o pravou lítost prositi a se namáhati. Ve případě prvému bude kázání náučné, ve druhém paraenetické.

Předloha, zvláště v kázáních paraenetických, má povahu

*) Schleiniger, 1. c. str. 320. Jos. Jungmann, Theorie der geistlichen Beredsamkeit, 2. Aufl. str. 117.

položky (thesis), jejíž pravdivosti dokazuje vypracování čili rozvoj.

Vlastnosti předlohy správné vysvitají z podstaty její a z účelu jejího; ona zajisté jest nejkratčeji vyslovený obsah řeči a má ten účel, aby posluchači snáze mohli sledovati a pochopiti celou přednášku. Protož i správná předloha jest:

a) *jednotna* t. j. obsahuje toliko jeden předmět (jednu náboženskou pravdu). Dva předměty obsahovati se mohou v předloze, jsou-li pojaty s jednoho hlediště a takto uvedeny ve vnitřní jednotu. Na př. „Bez víry a pokory nelze dojiti ku pravému pokání.“ Jednotnost předlohy neruší se dvojím neb trojím výrokem; na př. „Třeba jest nám polepšiti se rychle a upřímně.“ — Vlastnost tato obzvláště důležitá jest v kázáních paraenetických.

b) *Plodna* t. j. v ní obsahuj se pravda, o kteréž něco vážného, k poučení a vzdělání vhodného mluvíti lze, aniž by třeba bylo přibíratí věcí jinorodých. Naopak ale nebudiž předloha *tuzé plna* obsahem, jenž by za dobu přednášce vyměřenou nemohl se tak předložití, jak toho zvláštní účel řeči žádá.

c) *Jasna, určita*, prostě a krátce vyjádřena tak že by posluchači snadno a dobře porozuměti mohli o čem kázání jednati bude.

d) Předloha neobsahuj v sobě ani slova ježto by se posluchačů nemile dotklo, buď proto, že by znění předlohy samo ukazovalo na výtky, jež posluchačům dělati zamýšlí anebo že odporovati může obecné náladě myslí nějakým případem krom obvyčejným způsobené. Jest-li úkolem řeči pravda obecnou věrou člověčenstva posvěcená, na př. o bytnosti boží, o nesmrtelnosti duše, nepronáší se předloha ve znění přímém, ale raději v podmíněčném čili jinak nepřímém, jako: „Rozvažujme, kterak všecky věci vedou člověka ku poznání Boha,“ na místě: Poznáme (ukážu vám), že Bůh skutečně jest.

Při kázáních paraenetických důležito jest, aby kazatel kromě předlohy a zvláštního účelu sobě vytknul *ústřední myšlénku*, která ze spojení předlohy a zvláštního účelu vyplývající jest jádro a podstata celé přednášky. V myšlénce ústřední nabývá theoretická předloha rázu praktického a vždy shrnuje v obecném záhlaví pohnutky (důvody), které by srdce dojaly a vůli naklonily k tomu, co zvláštním účelem řeči jest; jednotlivé tyto pohnutky jsou pak ve vypracovaném kázání body neb části.

Co by ústřední myšlénka řeči paraenetických byla, jasněji vysvítá z příkladů:

1. *Úkol řeči*: Soukromý či zvláštní soud.

Předloha: Soud po smrti jest jistý, ale doba nejistá.

Účel: Vzbuditi v posluchačích pevný a činný úmysl, že upřímně dbáti budou, aby na smrt byli vždycky připraveni.

Ústřední myšlénka: Pošetilost a nezbytné zahynutí těch, kdož nepamatují na konec a protož je nepřipravené zastihne smrt nešťastná a soud přísný.

2. *Úkol řeči*: Utrpení a smrt Páně.

Předloha: Utrpení Páně a smrt jeho jest účinek hříchu.

Účel: Nakloniti posluchače, aby litovali hříchů svých a potom se jich opravdově vystříhali.

Ústřední myšlénka: V utrpení Páně tolik těžkém a hořkém poznáváme, kterak trestu hodny se činíme hřešice.

3. *Úkol*: Utrpení Páně.

Předloha: Kristus trpěl za nás

Účel: Vzbuditi důvěru v Ježíše Krista, Spasitele.

Ústřední myšlénka: Připojíme-li se ku Kristu skrze víru a pokání, nemůžeme zahynouti na věky.

Ústřední myšlénka jest věta prostá, jsou-li pohnutky jednoho druhu, složená. jsou-li druhu dvojího.

Kde předloha sama již jest rázu praktického, není myšlénka ústřední tolik potřebna, jako vedle předlohy theoretické; protož i při kázáních, která mají za předmět dobro neb zlo mravní (jak obyčejně se nazývají, *mravoučná*). nevytýká se ještě také ústřední myšlénka zvlášť; kde však vytknuta byla, náleží vypracovati ústřední myšlénku, předloha pak jenom krátce po částech svých rozvinovaná slouží za návod a přípravu k rozvoji myšlenky ústřední po částech (čelných myšlénkách) jejích *).

§ 44. Obecné podmínky, aby pastýřské vyučování prospělo.

Aby zvěstování slova božího bylo působno, t. j. aby svorně s účelem veškeré duchovní správy zakládalo, budilo a pěstovalo křesťanské smýšlení a křesťanský život a takto bylo v pravdě

*) Srovn Jungmann, l. c. II. str. 407, 418, 421.

vyučováním pastýřským, k tomu třeba jest poučení rozumu a vzdělání srdce i vůle. Poučiti prospěšně o věcech božských a vůbec nadpřirozených může jenom ryzá pravda, předkládá-li se jasně, srozumitelně, důkladně a ve svém vztahu ke skutečnému životu lidskému, prakticky. Avšak na poučení samém přestávati nelze, poněvadž víra spasitelná ve smýšlení a skutcích záleží; a protož třeba jest pravdu tak předkládati, aby srdce i vůle dojaty a nakloněny byly ku smýšlení a životu svornému s vůlí boží. Že pak člověk tím ochotněji pravdu slyší a skrze ni se k určitému konání nakloniti dává čím ho tato více zajímá a čím šetrněji se mu vážné pravdy předkládají: třeba jest nad to, aby pastýřské vyučování poutalo, zajímalo a prázdné bylo všeho, ježto by nemilý dojem působiti, posluchače uraziti neb odpuditi, srdce jejich od pravdy odvrátiti aneb proti kazateli nechť a odpor vyvolati mohlo

Vedle těchto samozřejmých skutečností shledávají se za podmínky působného vyučování pastýřského: aby veškerým obsahem svým bylo pravda; poučovalo jasně, prakticky a důkladně; aby směřovalo ku vzdělání srdce i vůle; aby poutavo a zajímavé bylo; aby sobě opatrně a šetrně vedlo, zvláště třeba-li předkládati pravdu nemilou anebo takovou, proti které posluchači zaujati jsou

I Vyučování pastýřské budiž veškerým obsahem svým pravda.

Jenom ryzá a plná pravda křesťanská může přispívati k účelu pastýřského vyučování; a protož i kazatel jest povinen přednáseti pravdu jistou a celou.

Za neporušitelné pravidlo platí, aby kazatel nepřednášel leč nauky, ježto se v církvi obecně a svorně drží, nezamítal a nepomíjel, leč co nepravdivo, křivověrno aneb pochybné.

Kazatel zkracoval by slovo boží, když by pomíjel některých důležitých nauk, ježto snad protiví se lidem u víře slabým, křesťanského mravu nedbalým, na př. zúmyslně se vyhýbaje náukám o hříchu, o smrti, pekle, sebezáporu a t. p. Byla by nepravá opatrnost a mírnost, chtěl-li by takto vyhověti lidem smýšlení světského; těmto zajisté nejenom některé nauky, ale všecko evangelium překáží a toto-li samo jich neobráti, neoprávněná povolnost a slabost dojistá jich na pravou cestu nedovede. Kněz katolický povinen jest kázati zjevenou

pravdu bez ostychu, kázati Krista ukřižovaného, nedbaje že Židům za pohoršení jest a pohanům za bláznovství*).

U věcech mravoučných, pokud výrokem církve o nich rozhodnuto není, povinen jest kazatel přidržovati se bohoslovců v církvi uznaných, obzvláště sama-li nejvyšší autorita je vyhlásila za vůdce bezpečné. Všelike hovění změkčilému duchu časovému na ujmu ryzé mravouky křesťanské (laxismus) jest hříšno**).

Povinnost vyučovati pravdě ryzé a jisté zabraňuje kazateli přičiňovati ku pravdám dogmatickým domněnky na sporu postavené, ani soudem církve ani vážnými autoritami nerozhodnuté, předkládati lidu pouhé otázky školské anebo předměty hlubokých badání, na př. o předurčení, o vědomostech andělův a t. p.

V pastýřském vyučování nemají svého místa události ze života církevního a náboženského, nejsou-li na jisto postaveny, zakládají-li se na pouhé pověsti vůbec události a příběhy, které lehkověrnost za pravdu bere a lidé zázraků žádostiví rozšiřují obsah ještě rozmnožujíce. To platí zvláště o zjeveních, vidění, extásích, které vždycky sluší přijímati s velikou nedůvěrou, dokud by se o nich neprohlásila oprávněná církevní vrchnost. Sněm trid. o těchto a podobných věcech přikazuje, aby za pravdu se nebraly, dokud by jich biskup neprozkoumal a za pravé neuznal***). Zázraky starého a nového zákona jakož i řádně osvědčené zázraky svatých poskytují kazateli dokladů nevývažných, aby utvrzoval u víře, vzbuzoval a pěstoval mrav i nábožnost, důvěru ve přímluvu svatých.

Neopatrnost v této věci choulostivé snadno může i samé víře pravé na škodu býti; víra v zázraky skutečné, na kterých spoléhá pravdivost křesťanského náboženství, oslabuje a podvrací se, pakli nerozvážlivě rozhlašují se věci zázračné, ježto zřejmou pečeť nepravdy na sobě mají, anebo se brzy za klam aneb za pošetilou lehkověrnost ukázaly.

Avšak i pravda sama by mohla na škodu býti, když by se v leckterých věcech nešetřilo zdrželivosti rozsoudné. Tato jest nezbytný doplněk pravdy. Jsoutě leckteré nauky v mravo-

*) I. Kor. 1, 23.

**) Ezech. 13, 18.

***) Sess. XXV. „De invocatione Sanctorum...“ Dieulin, Le bon curé II. chap. 4. Vérité et discrétion dans la chaire.

vědě, jako náhrada tajná (*compensatio occulta*), o přivlastnění cizí věci v největší potřebě. o kterých náleží pomlčet i vyučování veřejném, aby nebyly obraceny také na případy, ve kterých již platnosti nemají. Nesnadno by slušelo přímo jednati o hříších proti 6. přikázání božímu; kazatel volí za úkol čistotu, kterýž předmět ovšem také dopouští dostatečně promluvit i o hříchu čistotě odporném, aniž by vyčítal hříchy páchané v manželství aneb mimo ně. Tyto a leckteré jiné nauky choullostivé náležejí do zpovědnice a tu ještě mluví se o nich s velikou zdrželivostí a jen kolik v jednotlivém případě nezbytná potřeba velí.

Životy svatých předvádějí nám leckde výkony cností neobyčejných, mimořádných, více hodných podivu nežli následování; takových lépe jest nevzpomínati, aby se nedal podnět bezbožným ku posměchu a rouhání.

Kazateli bedlivě střežiti se jest všeho *přepínání, upřílišování*, rigorismu neoprávněného a všelike *jednostrannosti* u věcech dogmatických rovně jako mravoučných. Neprospívá široce jednati o jistých předmětech na pohled protivných či protiřečných (kontradiktorických), leč by omezeny byly jasně a určitě; vykládá-li se na př. živě o spravedlnosti boží, snadno by se vzbudila pochybnost o milosrdenství božím a naopak. Mluvě o náležité přípravě ke stolu Páně, snadno by odstrašil posluchače, když by přepínal podmínky hodného přijímání, a naopak by zase ublížil účtě k nejsvětější svátosti, když by nenáležitě mírnil potřebnou disposici k častému přijímání. — Dílo spásy nebudiž představováno za věc, nad kterou nic není snadnějšího anebo zase za věc velmi těžkou a která jen zřídka komu se zdařiti může. — Odporučuje-li se jistá pobožnost, jisté bratrstvo anebo schvalují se jiné prostředky a výkony křesťanského života, nesluší je představovati za věc nevyhnutelně potřebnou, připisovati jim důležitost téměř takovou jako víře a svátostem, vydávati je za povinnost všeobecně závaznou — Nezřídka nad pravdu a skutečnost vychvalován bývá cnostný život prvých křesťanů, ač písmo svaté na mnoha místech poznati dává, kterak věřící z pohanstva a židovstva i do církve přinesli obecnou křehkost lidskou a že vrchnostem církevním bylo bojovati proti nepravostem a zlořádům zakořeněným. Přepínání a nadsazování škodlivé bývá v úkolech: O malém počtu vyvolených čili že velmi málo lidí bude spaseno; že nehodné přijímání jest hřích největší, rovný hříchu těch, kteří Krista na smrt vydali a že

nehodný přijímatel zrazuje Krista jako Jidáš, ano že hřích nehodného přijímání větší jest nežli těch, kteří smrti Páně žádali a jej křižovali; kdo pohoršení dává, že dopouští se hříchu těžšího nežli vražedník; že Bůh nekajícímu konečně odpírá milost, i když by tento jí hledal; že každému jest určena míra hříchů, kteréž jemu Bůh odpustiti chce a byla-li tato dovršena, že již není pro něho milosrdenství; že nemožno jest, aby se obnovili ku pokání, kdo se navrátili do hříchu, z něhož byli se již káli. (Chybný to výklad Žid. 6, 4—6.)

Všeliké přepínání a nadsazování může míti jenom ten smutný následek, že plodí úzkostlivost, že odnímá lidem důvěru v Boha i v jejich mrav. í sílu, že plodí malomyslnost, pochybnosti anebo že nevěře brány otvírá *).

II Vyučování pastýřské poučuj, rakticky, jasně a důkladně

Aby všeliké duchovní přednášky poučny byly, ku poznání nadpřirozenému vedly, *viru* pěstovaly a ji posilovaly, na tom přede všemi jinými věcmi záleží. Víra vědomá, osvícená, přesvědčení o pravdě zajisté jest jediný pevný základ života křesťanského.

Lidu nade všecko jiné třeba jest poučení o tom, čemu křesťané povinni jsou věřiti, co činiti neb opustiti. Vědění takového nedosahuje mladý křesťan skrze vyučování katechetické v míře té, aby mu vystačilo na všecken život. Náboženské vědomosti, kterých mohou dítky nabyti, jsou pro slabý ještě rozum jen povrchní, ne zcela jasny, snadno se zapomínají, snadno i se k nim křivé názory přidružují. Nedbá-li se při dospělých dobrého poučování, nehledí-li se k němu rozumně a pilně, nebude nikdy možná působiti ku posvěcení vůle, pěstovati pravé smýšlení křesťanské a život dle víry; obraznost, náklonnosti, city, nejsou-li jasným věděním na uzdě držány a spravovány, snadno zacházejí ve blouznění, úzkostlivost nebo lehkomyšlnost, v opovážlivé spoléhání na Boha a takto vedou ke mnohým hříchům. Jenom jasné a důkladné poučení jest pevný základ náboženských citův a pevných úmyslů.

Věřící potřebují věděti, kterak jest jim se zachovati a kterých prostředků bezpečných užívati, aby zákon boží mohli

*) Srovn. Jungmann, l. c. I. str. 418. a 543. Dieulin l. c.

pínití, v dobrém pokračovati a se utvrzovati, aby se uchránili nákazy světa, napravovali chyby a hříchy své. Nevšímavost ke svátostem anebo zlé jich užívání, mrtvý mechanismus při bohoslužbě a výkonech pobožnosti vůbec nebudou zamezeny ani napraveny, dokud věřící dobře poučeni nebyli, které jsou podmínky spásného užívání svátostí, kterak účastniti se služeb božích a modliti se v duchu a v pravdě.

Smýšlení a životu bohumilému velice prospívá, dobře-li rozumí křesťan podstatným úkonům bohoslužebným, obřadům a obyčejům církevním, všemu životu a působení katolické církve, zná-li počátky a rozšíření její vůbec a zvláště ve vlasti své, nej památnější děje a činy, ve kterých a kterými zvláště osvědčila se církev katolická za dílo boží.

A proto zastavatelům úřadu kazatelského jest pilně a svědomitě dbáti, aby na všechny tyto potřebné a prospěšné nauky časem došlo a lid křesťanský nezůstával bez poučení o těch věcech, bez kterých živé víry, pravého smýšlení katolického býti nemůže.

Duchovní přednášky mohou se právem nazývati poučné, vyučují-li *prakticky, jasně a důkladně*.

a) Poučování praktické.

Praktičnost žádá nejprve, aby za úkol bráno bylo jen, co křesťanu věděti třeba jest a prospívá, a to aby vezdy se pojalo a předkládalo s té stránky, odkud by platný vliv míti mohlo na život křesťanský.

Aby zákonu o praktičnosti co nejvíce dosti učinil, měl kazatel u volbě úkolu a ne méně také v rozvoji jeho stále ohled na posluchače jakož i na povahu a potřeby času. Duchovní správce káže *svým* osadníkům, *pro* ně a ne toliku *před* nimi. Protož přihlíží k jejich stavu a zaměstnání, ke stupni vzdělanosti obecné a náboženské, uvažuje, co by tito posluchači snést, co by vykonati mohli a povinni byli ve svých poměrech. Se stránky této nejvíce na váhu padají *duchovní potřeby* lidu křesťanského. Jisté potřeby jsou všude jedny, vyplývající z lidské přirozenosti, z rozumu zatemnělého, ze slabosti a křehkosti lidské, z větší náklonnosti ke zlému nežli k dobrému. Všude nalézají se nejen rozdílní stavové, rozdílný věk, hříšníci na rozdílném stupni hříšnosti, podobně i nábožní a dobří na rozdílném

stupni cnosti křesťanské. A protož předmět a všečen obsah přednášky budiž takový, aby, pokud jen možná, ke všem přihlížel a všem prospěl. Mluví-li zvlášť o povinnostech jistého stavu, neopomíjej ukázati, že také ostatní posluchači podobné anebo souvztažné povinnosti mají anebo se jim nahoditi může příležitost, kde by je plniti mohli; mluví-li o cnosti, dotýká širěji nebo kratčeji též protivného hříchu a naopak; vykládá cnost určitou dle rozdílných stupňů dobroty a záslužnosti, hřích určitý dle rozdílných stupňů těžkosti a trestuhodnosti jeho.

Potřeby zvláštní mají základ v poměrech místních, ve zlořádech zakořeněných, v obecné mravní pokleslosti, lehkomyšlnosti, jako: zavládlé nedbání služeb božích, svátostí, služebná práce ve dny zasvěcené, pijanství, karban, příliš svobodné obcování obojího pohlaví.

Také *zvláštní nálada myslí* a oprávněné přání neb očekávání posluchačstva provozuje vliv na volbu předmětu a všečen obsah řeči aneb úplně rozhoduje o něm. To jmenovitě platí o žalostných neb radostných událostech, zasahujících vlivem svým v širší kruhy (kázání *potěšná, děkovací*, promluvy při svěceních a žehnáních, vůbec řeči *příležitostné*, kázání na veliké svátky a slavnosti roku církevního). Ve případech takových sama událost aneb podstatný význam a účel věci, slavnosti, svátku, církevní liturgické knihy jsou kazateli za dostatečný pokyn, která myšlenka či pravda by předmětem řeči býti a jak by se provésti měla, aby posluchači v očekávání svém nebyli zklamáni aneb aby zvláštní okolnosti užito bylo k jejich vzdělání.

Též povaha národa a jeho způsob myšlení a cítění rozhoduje o rázu vyučování pastýřského, zvláště ve strance paraenetické a ve způsobu, jak pronášeti myšlenky.

Duchovní přednáška nabývá praktičnosti, předkládá-li se pravda nikoli theoreticky, způsobem učené školy, nýbrž *ve vztazích k životu lidskému*, jak v něm se osvědčuje a jeví, jak ji křesťan osvědčovati a projevovati může a povinen jest. Protož kázání praktické obrací pravdu na konkrétné výjevy a případy v životě lidském; kazatel všude sám vyvozuje důsledky z pravdy předkládané; obrací pravdu obecnou na poměry, v kterých posluchačstvo žije, na události a výjevy života vnitřního i vnějšího; ukazuje, kterak smýšlí křesťan vedle této pravdy, za jistých daných podmínek, hledě k určitému dobru nebo zlu; kterak jemu za těch jistých okolností souditi, smýšleti a jed-

nati náleží a kterak převráceno jest obyčejné smýšlení a jednání světa. Praktická přednáška vytyká *příčiny*, které obyčejně zaviňují, že nedbá se pravdy, že zákon boží a církevní se přestupuje; jmenuje podněty, příležitosti a nebezpečnosti hříchu a varuje před nimi; vyčítá potřebné a prospěšné výkony života náboženského, schvaluje prostředky k tomu prospěšné aneb i potřebné, aby možná neb usnadněna byla křesťanu povinnost, o které se jedná; vykládá i *způsob*, kterak jistou věc konati náleží, kterak ji dobře vykonati lze. Podobně třeba jest upozorňovati na *překážky* a *obtíže*, které se v cestu staví nápravě života a cnosti vůbec a tomu skutku a té povinnosti zvláště, které se posluchačům předkládají. A jako třeba jest pověděti o prostředcích, kterak jich užívati, tak i tuto budiž pověděno, kterak by obtíže přemoci a překážky odkliditi mohli.

Toto vše jsou v duchovní přednášce kratší neb delší úvahy, vysvětlivky, napomínky, výstrahy, povzbuzování, — slovem *praktické dolohy*, které všudy tu na místě jsou, kdež přirozeně souvisí s předmětem a nenuceně vyvozovati se mohou. Co však toho druhu jsou věci důležitější pro život, ty buďte často připomínány a vštěpovány, aby konečně utkvěly v paměti a srdci lidu křesťanského.

Ohled na praktičnost velí rozsoudně přihlížeti k *času*, kdy se káže, řídit se povahou a významem jeho u volbě předmětu i všem vypracování jeho.

Vůbec a vždycky, kromě případů velice slavných aneb mimořádných, platí zákon církevní, aby kázání dlouho netrvalo. Sněm tridentský*) nařizuje výslovně, aby duchovní správcové lid poučovali krátkou řečí (cum brevitae sermonis); církevní sněm provincie pražské z r. 1860.***) určitě praví, že kázání obyčejná asi půl hodiny trvati mají, prvá synoda pražská a budějovická r. 1863.***) velí o ranních promluvách (exhortách), aby nemnohými slovy poučovaly a povzbuzovaly věřících. Potřebná a výslovně nařízená krátkost jednotlivých přednášek duchovních ovšem sama již vylučuje takové úkoly a takové jich pojetí, jichžto by s potřebu provésti čas nedopouštěl.

Důležitější jest ohled *k obecné povaze doby* a *ku zvláštní povaze toho času neb dne*, kdy se káže. Kazatel přihlížej k církev-

*) Sess. V. cp. 2. de ref.

**) Tit. I. c. 5.

***) Stat. XVI.

nímu roku, jednotlivým dobám a slavnostem jeho. V posvátném čase zajisté předvádí a zobrazuje církev veškeru pravdu křesťanskou; význam dob a slavností roku církevního vyjadřuje se v knihách liturgických vůbec a zejména v církevních perikopách (evangeliích a epištolách). A protože objektivný a subjektivní význam roku církevního, jednotlivých dob a svátků jeho a vyjádření významu toho textem knih liturgických nemůže zůstávati nepovšimnut a bez vlivu na předmět a všechn obsah řeči duchovních. Kazatel ovšem není perikopami tolik vázán, aby jenom z nich předmět kázání svého vybírali měl; avšak nesluší také zcela jich zanedbávati, poněvadž obsahem svým samy k tomu vedou, aby nejdůležitější nauky často se předkládaly a lid křesťanský lépe porozuměl a v paměti zachoval svatá slova, jež rok co rok ve chrámě čítati slýchá *).

Povaha roku občanského, zaměstnání lidu, jeho zvyklosti, obyčeje, práce a starosti v jednotlivých dobách ročních samy na ruku dávají úkoly, o kterých v jistý čas pro zvláštní náladu posluchačů prospěšněji, nežli vůbec kdykoli jednati lze a také mnohem více třeba jest. Některé doby provázeny jsou rozmanitým nebezpečenstvím pro duchovní a mravný stav osadníků nebo některého věku a stavu zvláště; sem náleží tance a nemírné i rozpustilé veselosti, schůze mladého lidu obého pohlaví za času večerního a nočního k jistým pracem nebo zábavám. Na jaře a v létě hodí se zvláště na venkově kázati častěji o všemohoucnosti a prozřetelnosti, štědrosti a dobrotivosti boží, o důležitosti požehnání božího, o potřebě modlitby, o posvěcování práce; doba podzimková sama vybízí k rozjímání o vděčnosti k Bohu, o náležitém užívání darů božích, almužně, křesťanské spořivosti **). Zejména dobře sluší taková poučení v řečech konaných o slavnosti na poděkování za dokonanou žně, jakož nařízena jest ve mnohých diecésích na některou neděli měsíce září.

Vedle roku církevního a občanského sluší ohlížeti se na obecnou povahu věku, na *ducha času*, t. j. na ideje, zásady a snahy, které v jisté době vrch majíce na veškerý duchovní život jednotlivců i národů vliv dílem prospěšný, dílem škodlivý provozují a protože i kazateli za povinnost ukládají, aby často a důkladně o jistých náukách, příkázáních a povinnostech

*) Jungmann, l. c. I. str. 115. a sld.

**) Amberger, Pastoraltheologie III. § 26.

jednal, o těch zejména, od kterých se duch času nejvíce odchyluje *). K těmto náležejí za dob našich zejména: Učení o Duchu svatém, o milosti boží, o svátostech, o církvi, o křesťanské rodině, o modlitbě a výkonech náboženských vůbec, o sebezáporu, trpělivosti, pokoře, čistotě, o činné lásce k bližnímu.

Mnohé z předmětův, o kterých pro zvláštní poměry času a místa jednati náleží, jsou samy o sobě příliš nepatrné a zabíhají v obor světský tolik, že nemohou se voliti za vlastní předmět duchovní řeči, aby tato netratila svého rázu a své důstojnosti, n. p. jisté neslušné anebo nebezpečné zábavy, hry, způsoby kroje a t. p. Poněvadž ale přece třeba jest, aby kazatel spojeným s těmito věcmi nebezpečenstvím a škodlivým následkům v cestu vkročil, obírá sobě za předmět vážnou a důležitou pravdu obecnou, kteráž by skýtala příležitost, zmíniti se s dostatek a potřebu o věcech podobných. Takové obecné pravdy jsou: o následování Krista, o pokušení, o příležitosti ke hříchu, o smýšlení neb duchu křesťana a t. p. Totéž pravidlo platí o menších námitkách proti pravdě, o výmluvách vlažnosti, nedbalosti a lehkomyšlnosti; o méně důležitých povinnostech, nábožných obyčejích a podobných věcech, ježto sice pro život křesťana jsou důležitý neb užitečný, ale na podstatný a plodný předmět nevystačují **).

b) Poučování jasné.

Druhá nezbytně potřebná vlastnost přednášky poučné jest, aby vesměs byla *jasna*, velmi *snadno pochopitelna*. K tomu nade všecko jiné třeba jest, aby kazatel sám dobře poučen byl o věci, o které jednati zamýšlí, jí dokonale promyslel, ve svůj předmět úplně vnikl a nikdy nevolil úkolů, s kterých není. Nemůže zajisté žádný učitel jasně a srozumitelně vykládati, čeho sám dobře nepojal, čemu sám dobře nerozumí.

V rozvoji předmětu stále sluší pamatovati, že lid obecný jen skrovným věděním u věcech náboženských vládne a že pro tuto příčinu nelze téměř nic předpokládati, ale že objasňovati třeba každý pojem duchovní, každou důležitější myšlenku. Lid

*) Conc. Prag. Tit. II. c. 5. str. 53.

**) O praktičnosti srovn. Jungmann I. c. I. str. 102. a sld.

obecný nemá té obratnosti a schopnosti, aby pátrál po věcech smyslům nedostupných, pojmy o věcech zásmyslných jsou mu dílem nepovědomy a dílem nejasny, pojmy a pravdy obecné jsou mu na mnoze jen slovo prázdné obsahu, vlastní jejich význam a podrobnosti v nich obsažené jsou mu skryty. A proto náleží kazateli spravovati se psychologickou zkušeností, která člověk přirozeně nazírá, poznává, pochopuje, a tedy užívati těch prostředků didaktických, kterými se pojmy nadsmyslné znázorňují a tak vysvětlují, že i prostý rozum s dostatek je poznati a pochopiti může.

Jasnosti přednášky velice pomáhá, vyjádří-li se myšlenky obecné a důležité obsírněji, ne příliš krátce a úsečně, opakuje-li se ještě jinými slovy myšlenka již pronešená; zůstává-li se důsledně při věci, jsou-li myšlenky a části v přirozené souvislosti a v přirozeném postupu seřaděny, označuje-li se chod myšlének, opakuje-li se odbyté části krátce v podstatném smyslu jejich, přechod k nové řadě myšlének anebo k dalšímu bodu přednášky zřetelně se vyslovuje, vůbec přehled o věci co jen možná se usnadňuje. Kromě obsahu ovšem i slovesné vyjádření slohem prostým, průhledným, jasným velice přispívá, aby vyučování pastýřské jasno bylo a pochopitelné lidu obecnému. Přednáška praktická, jasná, posluchačům velmi snadno pochopitelná jedním slovem nazývá se *populární* *).

c) Poučování důkladné.

Třetí podstatný znak poučné přednášky jest *důkladnost*. Důkladnosti nabývá duchovní přednáška α) skrze *důkazy* náležitě provedené. K účelům pastýřského vyučování nepostačuje, aby posluchači náboženské pravdy jasně poznali a pochopili, tyto zajisté mohou působiti ve život křesťanský jenom když je posluchači za pravdu přijímají, o nich *přesvědčení* jsou, vědomou a dobrovolnou věrou je drží. Ku přesvědčení o skutečné pravdivosti toho, což předkládá se posluchačům, vede důkaz t. j. věta sama o sobě pravdivá, ze kteréž vyplývá, že i pravda jest, co kazatel za pravdu vydává. Důkazem vzbuzuje a utvrzuje se víra vědomá i pevná, člověk o pravdě přesvědčený

*) Dieulin, l. c. Qualités du discours. — Dupanloup, Entretiens sur la prédication populaire, deuxième partie.

snáze umí odpírati pokušením proti víře a bludným názorům i zásadám světa, ježto nejsnáze si zjednávají přístup k lidem, kterým scházejí vědomosti důkladné. Rovně tak náleží k důkladnosti, aby pochybnosti, námitky, omluvy, ježto čelí proti pravdě a povinnosti, s dostatek byly vyvráceny, ve své nepravdivosti a hříšnosti jasně ukázány.

Důkladnosti se napomáhá, β) přihlíží-li kazatel s velikou bedlivostí *k pojmům a náukám základním*, na kterých mnohé podrobnější nauky spoléhají, vyplývajíce a také vysvitajíce z nich anebo v nich majíce důvod pravdivosti a důležitosti své. Tak na př. účinkové jednotlivých svátostí mají svůj základ v nadpřirozené milosti boží a ve skutečných potřebách člověka vůbec anebo za některých okolnostech obzvláště; kladné a záporné povinnosti křesťanské mají základ a důvod svůj v náukách dogmatických a těch nejvíce, jež nazýváme obecné principie morální; důkladné poučování o veřejné bohoslužbě (kázani liturgická) opírá se o nauky dogmatické a morální, aby význam jednotlivých úkonů, jistých obřadů církevních dobře vyložen byl; nejpřednější nauky dogmatické opírají se o biblické události, těmito se objasňují a potvrzují.

γ) Jiná stránka důkladnosti v tom záleží, aby *krátce a určitě*, pokud jen dopouští ohled na srozumitelnost, předkládaly se najmě ty věci, jichžto důležitost nezbytně žádá, aby se posluchačům dobře vstípily v paměť a mysl; všeliká rozvláčnost, zbytečné hromadění slov a myšlének jest i důkladnosti i jasnosti na škodu.

δ) K důkladnosti velmi platně slouží *časté opakování věcí důležitých*, nechať děje se v celých přednáškách o téže věci nebo jen příležitostně v rozvoji úkolů jiných. Za nejvíce důležité a častého opakování potřebné věci *ty* se kladou, kterých nevyhnutelně a všem třeba jest ku spasení, jmenovitě: nauka o Bohu trojjediném, jeho bytnosti a vlastnostech, o vtělení Syna božího a vykoupení člověčenstva skrze utrpení jeho a smrt, o církvi, o milosti boží, o nesmrtelné duši lidské, o příkázáních božích a církevních, o svátostech, oběti mše svaté a modlitbě, o prostředcích a způsobu, kterak v dobrém prospívati, hříchů těžkých se uchovati, tělo, svět a ďábla přemáhati lze, o posledních věcech člověka *).

*) Conc. trid. Sess. V. c. 2. de ref.

ε) Velice vhodný prostředek důkladnosti a spolu také jasnosti jest, předkládati pravdy křesťanské *souvisle* t. j. tak, aby předmětem jisté řady přednášek po sobě jdoucích byl větší nebo menší celek dogmatických a morálních nauk aneb událostí a nauk biblických, úkonův a obřadů bohoslužebných*). Řadu kázání majících za předmět pravdy, ježto pro souvislost vnitřní nebo také jenom vnější dělají společně relativný celek, nazýváme *kázání cyklická*. Tato jsou nezbytná podmínka vyučování jasného a důkladného. Vyučování takové zajisté nijak možno není, jedná-li se o důležité, obsahem bohatých pravdách jenom zřídka kdy v kázání jediném, kdež jich ani dostatečně vysvětliti ani dokázati nelze již i pro nedostatek času. A nejen že se jednotlivé vážné pravdy v jednom kázání odbyti nemohou, není snad ani jediné důležité základní pravdy, která by s jinými nebyla ve spojení, buďto že jim slouží za pevný základ anebo že jest důsledek vyplývající z pravdy jiné. Protož i pravdy takové objasňují a dokazují se vzájemně, jedna z druhé nabývá světla, moci a působnosti, kdežto sama o sobě, přípojně stránky nenalézajíc v duchu posluchačů a z přirozené souvislosti vyrvána jsouc, ani celém obsahu svém a ve svojí váze předložena a pojata býti nemůže.

A jako přímé poučení o pravdách křesťanských nejlépe se daří skrze kázání souvislá, tak podobně též obrana pravdy proti bludům a námitkám. Mnohé bludy a námitky dostatečně se porážejí, byla-li pravda důkladně předložena; mnohé pak nemohou se vyvrátiti leč na základě celé řady nauk, a protož i nebudou nikdy vyvráceny dostatečně, pakli o náukách takových nebylo ve souvislých kázáních jednáno.

Také *zvláštním potřebám* jednotlivých osad nelze vyhověti bez kázání souvislých. Nelze zajisté vykořeniti ani omeziti zlých příležitostí, návyků, pohoršení, ježto na jisté osadě panují, leč by se věc dostatečně s mnohých stran objasnila, vyložila, ve svých příčinách i následcích, ve své škodlivosti, šerednosti a hříšnosti vyličila nejen rozumu, ale i srdci. Toho pak dosáhnouti lze opět jenom celou řadou kázání dobře promyšlených, která všecka k jednomu cíli se nesou a z nichž jedno každé něčím k dosažení jeho přispívá. Táž potřeba souvislých kázání se ukazuje při zvláštních pobožnostech za delší čas konaných (v adventě, v postě, v máji, při devítidenních pobožnostech —

*) Conc. Prag. l. c. cap. 5. str. 53.

novenách) a jde-li o to, aby na osadě nějaký dobrý obyčej křesťanský zaveden, skutek společné lásky a obětavosti vykonán byl.

Působnost kázání souvislých osvědčila se posavad všude; veliké účinky, jichžto se obyčejně dosahuje skrze domácí misie, náleží kromě milosti boží přičítati mocnému dojmu, jež činí na ducha lidského vážné pravdy v dobrém pořadu předkládané a v mysl vštěpované.

Plán ku kázáním souvislým nemůže dělati velkých obtíží. Katechismus římský, katechismus diecéšní, dobrá kniha ascetická, příručné knihy náboženské podávají pořad vyučování souvislého; kazatel buďto se drží téhož plánu, jaký ve knihách se spatřuje, nebo jej upravuje dle schopností a potřeb posluchačstva. *Rok církevní* a jednotlivé doby jeho dobře sloužiti mohou za bezpečné vodítko při kázáních cyklických; i dogmatický i morální význam sloužiti může souvislé řadě nauk za podklad. — Zvláštní potřeby času a místa samy ukazují na ty nauky, které by v souvislosti za delší nebo kratší dobu předkládati slušelo podle zvláštního účelu, jehož kazatel dosíci žádá.

Sestavuje-li si kazatel úkoly ku přednáškám souvislým samostatně, dbá o postup logický a psychologický; postup jest logický, rozumně-li šetří vniterné souvislosti úkolů mezi sebou; jest psychologický, předcházejí-li ty nauky, bez kterých věci pozdější ani dobře pochopeny ani v život náboženský působny býti nemohou.

Jak dlouho by se jistý cyklus táhnouti měl, to řídí se potřebami posluchačů, povahou těch nauk, ježto se předkládají a ohledem, aby posluchači nebyli jednotvárnými přednáškami unaveni. — Veliké svátky, časové příhody a zvláštní podněty žádají, aby kazatel přerušil kázání souvislá řečmi na takové dny více vhodnými, nežli by ta byla, která dle plánu a pořadu připadá *).

III. Duchovní přednáška vzdělávej srdce a vůli; proto i budiž mocna, živa, pronikava, ale také šetrna a laskava.

1. Vyučování pastýřské nemá jako věda za jediný účel, aby pojmy vštěpovalo a ku poznání vedlo, ale přední a konečný

*) Srovn. Schleinger, l. c. str. 318. Amberger, l. c. § 27.

účel jeho jest, aby srdcí dojímal a vůli nakloňovalo zachovávatí všecko, což Kristus přikázal*). Toho aby pastýřské vyučování dovedlo, náleží pokládati za věc nejdůležitější a nejpotřebnější; neboť ne tolik pro nezualost jako pro slabou a zlou vůli přestupuje se zákon boží.

Aby se vůle naklonila, třeba jest pravdu předkládati za dobro, za věc lásky hodnou, probuzovati lásku k ní, blud a hřích představovati za zlé, buditi proti němu nenávisť a ošklivost, aby se i svobodná vůle odvrátila od něho.

Vzdělávání čili posvěcování srdce a vůle jest nejvyšší úkol posvátné výmluvnosti, v umění tom vlastně záleží podstata dobrého kazatele. Pouhý zkoumatel může na tom přestat, aby dokázal bytnosti boží; kazateli však náleží, aby vzbudil v srdci posluchače cit lásky k Bohu nejvýše dobrotivému, cit bázně před Bohem nejvýše spravedlivým, cit naděje k Bohu nejvýše milosrdnému a t. p.**)

Ve působení k tomuto cíli vede kazatele snaha vědomá, pěstovati trvalé smýšlení cnostné, ježto záleží ve stálé povaze mysli, oblubující sobě v dobrém a ve stálém směru svobodné vůle, která trvale, habituálně dobrému chce.

2. Pro tento účel praktický třeba jest vyučování pastýřskému *mocnosti, živosti, pronikavosti*. Jen myšlenky vážné a mocné, živě a důrazně předkládané mohou přesvědčiti posluchače, mohou srdce jejich dojmouti, vůli nakloniti. A protože mocně a pronikavě, s horlivostí a zápalem posvátným líčiti třeba krásu a požehnanou působnost pravdy křesťanské, svatost a neporušitelnost zákona božího, krásu a sladké ovoce cnosti a dobrých skutků. S rozhodností a svobodou apoštolskou bojuje věrný sluha slova božího proti hříchu, varuje, napomíná, tresce, prosí a nepozbývá trpělivosti, že nespátruje se hned a všude prospěch jeho práce. Mocnou, pronikavou, rozhodnou řeč vnuká mu láska, která všecky spasiti žádá, a proto i daleka jest chabosti, slabosti, mdloby, která nikdy, ani proti pohoršením a proti mravné zpustlosti nemá slova přísného a sama pochází nejčastěji z náboženské ospalosti kazatelovy nebo z nestatečné bázně lidské.

Potřeba slova rozhodného, přísného, kárného žádá na kazateli ctného charakteru a ukládá mu velikou *opatrnost* a

*) Mat 28, 20.

**) Dupanloup, l. c. quatrième partie.

šetrnost, aby snad více nepokazil nežli napravil. Clověk zajisté vůbec nerad slyší pravdu příkrou a uráží se snadno, předstírají-li se mu chyby nešetrně a přímo, zvláště u veřejnosti; a naopak zase přijímá pravdu odpornou, dává se nakloniti k věcem obtížným, předkládají-li se mu šetrně a laskavě, mluví-li k němu osoba ctěná i vážená. Obecná tato zkušenost obzvláště kazatelovy pozornosti zasluhuje, poněvadž pravda křesťanská vůbec nelahodí porušené přirozenosti a tato jenom nerada se podrobuje zákonu božímu. Kazatel nemůže se tomu vyhnouti, aby leckdy nemilou pravdu posluchačům řekl, proti hříchu vůbec a zvláště zlořádům a neřestem rozhodně vystoupil. Nad to i leckdy se potkává se zatvrzelostí a zlomyslností, znamená, že nejlepší jeho úmyslové se nedaří, upřímné slovo jeho že nenalezlo půdy úrodné, jakž byl očekával. Zkušenosti takové snadno způsobiti mohou, že horlivost přechází ve hněv a trpkost, že pravá míra opravdovosti a rozhodnosti překročena bývá a kazatele strhuje ke slovům, kteráž posluchače urážejí, od kazatele i slova božího je odvracejí, až i trpkostí naplňují*).

A protož jest velice důležitá věc, aby kazatel se v úřadě svém tak uměl zachovati, že by svojí vinou srdcí posluchačův od sebe neodvracel a zvláště pravdu jim nemilou pověděti uměl způsobem, kterýž lidské slabosti šetří a všech ohledů dbá, ježto přirozené povaze lidské hová, aniž by pravdě na ujmu bylo. Vedle osobních vlastností kazatele cnostného a vědomostmi zásobeného přemnoho tu záleží na šetření *ohledů řečnických*. Tito jsou zachováni toho všeho, co za jistých okolností káže slušnost a opatrnost, kteráž ustavičně na očích má úlohu, získati posluchače pro věc dobrou.

Šetření slušnosti (decorum) jest důležitý zákon kazatelský. Vyučování pastýřské zjednáva sobě tím větší vážnost obecnou, čím svědomitěji všeho šetří, co veřejná slušnost ukládá. Úřad duchovního správce zajisté dává osadníkům právo žádati a očekávati, aby duchovní otec a učitel jejich laskavě a šetrně s nimi zacházel, zvláště u veřejnosti. — Aby proti slušnosti řečnické nezavinil, navykej kazatel *rozvážlivosti* ve slovích a myšlénkách; v této pak utvrzuje a rozhojňuje se dle toho, jak umí sám na sebe pozoren a svého vyššího poslání pamětliv býti.

*) Schleinigier. l. c. str. 591. Jungmann, l. c. I. str. 545. Dieulin, l. c. Défauts á éviter dans la prédication.

Opatrnost kazatelská (praecautio) k tomu přihlíží, aby slovo pravdy neurazilo, nepopudilo, srdcí od sebe neodvrátilo a vlastního účelu řeči samo nezmařilo. Ona jest předně *schopnost. předejiti nemilý dojem*, jež by řeč obsahem svým vůbec anebo některým místem snadno způsobiti mohla; potom rozumějí se tu i *prostředkové, kterých k tomu cíli s prospěchem užití lze*. Prostředkové opatrnosti zavírají se v obecném zákonu, že náleží *připraviti a znenáhla uvéstí věci*, ježto by se mohly srdcí nemile dotknouti, že se nedělají výtky a nepronášejí stesky všeobecné, ale vyjímají se lidé dobří, že se předesylá *vhodná omluva*, že se ukazuje také na *příjemnější stránky té věci, že se u ní dlouho neprodlévá*. — Obratnost v užívání prostředkův opatrnosti spojená se smyslem pro slušnost a šetrnost, nazývá se *kazatelský takt*, jenž vlastně jest pastýřská opatrnost na kazatelně.

Za *určitější pravidla opatrnosti* kazatelské vytknouti lze:

1. Kazatel neopomíjej za vhodné příležitosti *osvědčiti své dobré mínění, kteréž má o křesťanském smýšlení osadníků* svých, o jejich víře a dobré vůli. Podobně když k tomu dobrá příčina jest, používá jí, aby projevil posluchačům díky, útrpnost, radost, blahopřání a t. p., aby se o věcech aneb osobách pochvalně zmínil; na př. za osvědčenou obětavost na ozdobení chrámu, za skutek milosrdenství nešťastným prokázaný od mnohých, za dobrý řád a vzornou pobožnost při veřejných průvodech. — Jednotlivce vychvalovati jen zřídka kdy prospěti může, a děje-li se přece, uskrovňuje se kazatel, aby snad uražena nebyla skromnost chváleného nebo vzbuzena závist mnohých.

2. Kazatel hleď *předejiti vše a všeho se varovati, co by uraziti mohlo*.

Tento zákon jmenovitě má platnost, *shledává-li kazatel za věc potřebnou, aby posluchačům svým něco vytýkal*, něco na nich káral, jakož bývá, když znamenité výtržnosti se staly, kteréž o veliké znemravnělosti svědčí nebo pro veliké pohoršení, ježto vzbudily, obecné mravnosti nebezpečny jsou. Kázání, kdež duchovní správce podle povinnosti své vytýká a kárá, slovou *řeči mravokárné*, ačkoli jim vlastně nesluší toto jméno, protože celá řeč anebo větší část její nemůže nikdy záležeti v kárání, domluvách a výčitkách.

V této věci choulostivé vždycky pamatuj kazatel, že domluvy, pokárání, stesky nikdy se k tomu vztahovati nesmí, co se jeho cti a statku, utrpených urážek, škod a křivd, vůbec osobních jeho zájmů týče, a že kazatelný užívati, aby sebe hájil, netoliko se nesluší, ale také nikdy neprospívá. — Všeliká domluva nebo důtka budiž daleka všeho stráníctví a všeliké rozhořčenosti, v celé řeči nebudiž slova potupného a tvrdého, ježto by o nedostatku lásky a šetrnosti svědčilo, vášnivý hněv anebo až pohrdání prozrazovalo; i co důtklivě a přísně povědětí třeba, pocházej z otcovského srdce a budiž výraz pastýřské horlivosti,

kteráž jenom hřích má v nenávisti a jej odsuzuje, ne ale lidi hříšné, jež ku poznání přivéstí a napravití žádá. — Nikdy nesluší *veřejně káratí osoby postavené v úřadu a hodnosti občanské neb církevní*, celé společenstvo, jistou obec, jednotlivý dům anebo jednotlivé osoby ani přímo a jménem, ani je naznačovati tak, že by se posluchači snadno mohli domyslití, na koho jisté narážky namířeny jsou. Nevhodno a neslušno bylo by vyčítati, kterak v určitých obchodech a řemeslech podvody se dějí, kterak v rodinách jeden druhého klame, statek rodinný na svoje nechvalné účely tajně vynakládá a t. p. Způsoby takovými zajisté budí se rozjitřenost, kazatelský úřad pozbývá své vážnosti a zlé netoliko se nepřemáhá, ale vinníci zatvrzují se *).

Ve případech takových naskytají se nad to ještě mnohé ohledy šetrnosti a lásky, kterých dbáti slušnost a opatrnost káže, aniž by třeba bylo vážnosti pravdy ublížiti. Kazatel budiž, co jen možná, spravedlivý a šetrný ke chybučím, omlouvej, co jen omluviti lze, vyslov uznání své, že v jisté případnosti bylo nesnadno nepřekvapiti se, že člověk pro svoji křehkost náchylen jest k pádu a chybě. — Z věcí nemilých jen čeho nevyhnutelně třeba krátce řečeno buď a ne také to, čeho se posluchači snadno sami domyslí; čím více nemilo a snad odporně jest posluchačům, co přednésti třeba bylo, tím pilněji dbej kazatel, aby laskavé slovo následovalo, neb aby se omluvil, že obtížnou ale svatou povinnost koná, že bolestno mu jest někoho zarmoutiti a že by sobě ani nedůvěřoval, mluvití jiným takto svobodně, jako svým posluchačům, jichžto spravedlivost a dobrá vůle jemu povědoma jest *).

Obzvláště osvědčuje se kazatelská opatrnost, jde-li *o vyplnění zlořádů zakořeněných*, protože častěji k jednomu a témuž předmětu se navraceti třeba jest. — Tu přísně velí opatrnost, aby kazatel neustrnul na pouhém domlouvání a kárání, ale slovo domluvy aby spojoval a střídal s důkladným poučováním a laskavým povzbuzováním, aby uznal částečné napravení, stalo-li se skutečně, nebo některé dobré vlastnosti posluchačů neb osady vůbec, a takto umírňoval nepříjemnost domluvy spravedlivé **). *Klidné poučení vůbec předcházej všeliké domluvy*; a třeba-li navraceti se častěji k jistým a zlořádům, aby konečně přetrženy byly, zaměstnává se i několik přednášek klidným poučováním, nežli se ku vlastní věci, k domluvám i důtkám přikročuje. — V kázáních souvislých, na př. postních, nebylo by prospěšno, když by se v každém obsahovaly ostré domluvy a výčitky; a protož ne snadno se hodí za cyklus předměty téhož druhu, při kterých těžko jest vyhnouti se slovu káravému.

Ostatně o všelikém přednášení věcí choulostivých, posluchačům nemilých, třeba jest po každé uvážiti, zdali skutečně toho žádá účel pastore, aby se o nich veřejně mluvilo a

*) Srovn. 2. Král. 12. kap. Nathan před Davidem. — Řeč sv. Petra ve Skut. ap. 3, 17. a sld.

**) Apoštol Pavel pokáral Korintských v I. listu pro neřest, ježto se mezi nimi stala; v II. listu však je chválí, že napomenutí jeho prospělo a osvědčuje také, že byl káral, aby zjevena byla pastýřská péče jeho, kterouž má o ně.

zdali lze nadíti se prospěchu, buďto že by chybující se napravili anebo že by sobě lidé dobré vůle vzali výstrahu. Nikdy neukvapuj se kazatel, nikdy od příkré řeči prospěchu neočekávej, nikdy všeho na jednou dosáhnouti nežádej; vyčkání času vhodného a příznivých okolostí bývá nejlepší rukojemství zdaru a známka pravé opatrnosti kazatelské*).

IV. Duchovní přednáška budiž velebna, poutava, zajímavá, aby budila pozornost a libost.

Kazatel mluví ve jménu Kristově**), ve jménu církve boží, poslání jeho není z tohoto světa. Ve vyučování pastýřském jde o věci nejvážnější; předmět jest sám Bůh a jeho neskončené dokonalosti, Vykupitel světa a jeho kříž, věčná spása duší k obrazu božímu stvořených. A proto vážnost a opravdovost, velebnost a ušlechtilost náleží pastýřskému vyučování ve všem obsahu jeho, ve slohu i v ústní přednášce; věci a způsoby všední anebo až sprosté nikdy v něm místa oprávněného naleznouti nemohou.

Duchovní přednáška dosáhne účelu svého jistěji, zajímá-li člověka tak, aby ji od počátku až do konce pozorně poslouchal, zálibu v ní měl, stále žádostiv jsa zvěděti, kterak se věc dále vyvine a k jakému konečnému závěrku dojde. Kolik duševní libosti působí přednáška, tolik i *krásna* jest, neboť „krásno jest, čehož poznávání nám libost neb rozkoš působí ***). Které kázání nudí, nemůže nijak prospěti.

Člověk nudí se, předkládají-li se mu věci, kteréž jeho chápavosti za těžko přicházejí anebo jí až nedostupny jsou, věci, o kterých nepochopuje, že by pro něho cenu měly a proč by mu na nich záležeti mělo; předkládá-li se mu bšírně, co již častokráte byl v téže formě slyšel; předkládají-li se mu třeba věci dobré, ale bez vnitřní souvislosti a rozumného pořádku, nedbale, chabě, řečí drsnou a sprostou.

Z této psychologické zkušenosti vyplývají pravidla, kterak účastenství a pozornost posluchačstva budití a poutati lze.

a) Nejvíce působný prostředek, aby kázání zajímalo, libost působilo, pozornost budilo a poutalo, jest *populárnost* jeho. Sku-

*) Jungmann, l. c. I. str. 545. Schleiniger, l. c. str. 592. — Srovn. o pastýřské opatrnosti vůbec a při domluvě str. 202. a 225.

**) Jan 20, 21; II. Kor. 5, 12.

***) Sv. Tomáš Akv.

tečně-li jest duchovní přednáška praktická, poučuje-li jasně a důkladně, aby každý bez obtíže porozuměti a také podstatný obsah sobě v paměť uložití mohl, dojista budou ji posluchači pozorně a se zálibou sledovati, ona bude jim působiti duchovní rozkoš, budou ji pokládati za krásnu.

b) Z pojmu o praktičnosti již vyplývá, že kazateli jest pravdu křesťanskou tak pojímati a předkládati, aby posluchači znamenali, že *jich* se týče, o *jejich* potřebách a důležitostech jedná, na *jejich* vezdejší a věčné blaho veliký vliv provozuje, jaké útechy poskytuje, kterak posiluje ducha lidského, kterak lepší stránce přirozenosti lidské a nejvážnějším zájmům jejím vyhovuje.

c) Kazatel také výslovně *upozorňuje posluchače na důležitost předmětu* celého a jednotlivých věcí, vážnými slovy žádá jich, aby k této důležité anebo nesnadné pravdě všecku pozornost obrátili a ji sobě hluboko v paměť a srdce vštípití neobmeškali. To děje se netoliko na konci úvodu, ale i v dalším pojednání, když kazatel něco velmi vážného a důležitého přednésti má, o čemž přeje, aby sobě toho zvláště povšimli.

d) Kazatel přičiňuj se, aby přednášky jeho měly *působivost* a byly *rozmanité*. Zákonu tomuto může pilný kazatel snadno dosti učiniti, poněvadž veškeré náboženství křesťanské nevývažnou hojnost předmětů naskýtá, každý pak předmět se mnoha rozdílných stránek pojmuti lze. Rozdílné pojetí předmětu zase vede na nové a nové myšlenky, vzbuzuje nové a nové city, nové a nové úmysly. Na skutečný, praktický život křesťana lze každou pravdu dogmatickou, mravoučnou, liturgickou a historickou v rozličném směru a způsobu obrátiti rozdílné důsledky praktické z ní vyváděti. Provedení každého úkolu zase v každé stránce dovoluje rozmanitost velikou; tak na př. možno jest jednou výhradně užívati důkazů biblických, jindy zase patristických, jindy ze zkušenosti a dějin; jednou více k poučení směřovati (kázání náučné), jindy zase více mluvíti k srdci (kázání paraenetické). I vnější forma řeči jest mnohá, a střídá-li se v ní, pomáhá též k příjemné rozmanitosti.

Rozmanitosti velice třeba jest v pojetí a rozvoji předmětů, o kterých často jednati náleží, jakož jsou základní pravdy křesťanského náboženství a návod k nejpotřebnějším výkonům a osvědčováním náboženského života (modlitba, svátost pokání a oltářní slyšení mše svaté, slova božího a t. p.). Podobně častěji káže potřeba jednati o zlozvycích a zlořádech zakořeněných,

a tu vyhoví se zákonu o rozmanitosti, vykládá-li se jednou povaha zla, jindy jeho následky pro život, blaho a pokoj jednotlivců, rodin a společnosti, jindy zase zvláštní pokuty, jimiž je Bůh stihá, snadnost nápravy, krása, velebnost, užitečnost té cnosti, jížto se zlořád protiví.

e) K napínání pozornosti prospívá, *předkládá-li a rozvinuje se věc po částech* tak, aby posluchač byl žádostiv dalšího postupu. Tak bývá při rozboru známek důležitých výměrů, při vypravování a podobenstvích, při výkladu biblických textů. Podobně budí se pozornost, když kazatel, nežli pronese nějakou vážnou větu, jmenovitě pak důsledky výkladu, vývodky z důkazu, napřed klade otázku, jako by odpovědi posluchačů žádal, vyjadřuje pochybnost, vykládá, co ta věc není, jak nemá se jí rozuměti, — a potom teprve vážnou větu svoji uvádí *).

f) Ušlechtilý, jasný, populární sloh, živost a vůbec takový způsob přednášky, z něhož patrně vysvítá, že kazateli na věci záleží, bedlivé šetření slušnosti a opatrnosti kazatelské v myšlénkách i slovech, — jsou další prostředkové, jimiž účastenství a pozornost posluchačů lze buditi a udržovati.

Prostředkové tito nejvíce při kázání náučném jsou důležití, poněvadž toto snáze unavuje pozornost, mluvíc převahou jen k rozumu, strážlivě a vážně, kdežto kázání paraenetické, že častěji a více zaměstnává obrazotvornost a veselí živější jest, mnohem snáze poutá i napíná pozornost.

Oddíl 2. Rozvoj předmětu nebo vypracování přednášek.

Úkol (předlohu) rozvinouti, čili kázání vypracovati jest naleznouti vhodnou látku a té tolik, co jí k účelu nevyhnutelně třeba. Chtěje kázání vypracovati, sám se kazatel nejprve důkladně poučuje o předmětu, rozjímá o něm a uvažuje, aby v něj úplně vnikl a takto se učinil schopna, posluchače o pravdě poučiti, přesvědčiti, k určitému smýšlení a konání nakloniti.

Rozvažování o předmětu, shledávání myšlének a součástí může se dařiti, shoduje-li se s přirozeným postupem rozumného

*) Srovn. sv. Řehoře homilii v breviáři na neděli III. adventní a v 3. noct. 10. července; 8. čtení v breviáři na osmý den v oktávě andělů strážných; čtení 7. dne 18. července.

přemýšlení a povědomo-li jest rozvažujícím, ku kterým stránkám třeba jest pozornost obracet, chce-li o předmětu nabyti dostatečného světla a v něj se jako ponořiti.

Čelné stránky, ku kterým pozornost obracet, s kterých o předmětu přemýšleti prospívá, nazývají se v umění řečnickém *místa* (τόποι, loci) a jsou jako prameny, zdroje, ze kterých pojmy se objasňují a nové myšlenky vyplývají. Soustavné učení o místech nazývá se *topika*.

Pokud máme na mysli rozumné, soustavné přemýšlení samo o sobě, nazývají se řečnická místa *zdrojové vnitřní*. Že však nikdo svým rozumem a svojí zásobou vědomostí nedostahuje, aby ke všem stránkám věci dobře odpověděti uměl, kazatel pak povolán jest, aby ne svoje mínění, ale pravdu zjevenou předkládal: berou se odpovědi k otázkám, ku kterým *topika* vede, ze zdrojů vnějších, ježto jedním slovem *autorita* slovou.

Kazateli bude se naskýtati látka k rozvoji úkolu dle toho, jak hojny jsou jeho vědomosti, jak bystrá jeho soudnost, aby dovedl zásobu vědění svého novým způsobem spojovati a pořádati.

Myšlenky a součásti vážené, hlavně ze zdrojů vnějších, pronáší kazatel vhodnými slovy, aby tato zároveň s obsahem působila k účelu přednášky, přičiňuje se, dle návodu didaktiky, aby stránka poučná i paraenetická co nejvíce vynikla, a seřazuje vše v organický celek.

Takto náuka o rozvoji předmětu jedná o *vnitřních a vnějších zdrojích látky*, o *slohu* kazatelském, o *methodě* při stránce poučné a paraenetické, o *vnitřní soustavě* duchovních přednášek a *vnější jejich formě*.

Článek 1. Zdroje látky.

§ 45. Vnitřní zdrojové.

Vnitřní zdrojové látky jsou dvojího druhu, a sice I. zdrojové, uvažuje-li se předmět sám o sobě, II. zdrojové, uvažuje-li se předmět ve vztahu svém ku předmětu jinému.

I. Chtějíce totiž pojmuti věc, pátráme po jejích znacích, po její podstatě a bytosti a docházíme a) k *výměru*, jenž udává stručně podstatné znaky pojmu. Uvažování a rozbírání jedno-

tlivých znaků při pojmech zase dále uvádí ve předmět a poskytuje nové látky k rozvoji.

b) Podstata čili bytnost věci často se poznává, uvádí-li se pojem ve spojení s *rodem*, k jehož tvarům náleží anebo naopak, patrámeli *po tvarech*, kteří k jistému rodu sluší (specificatio) anebo až jednotníky tvarů vyčítáme, *zjednotlivení* (individualisatio). Na př. Povinnost lásky k nepřátelům (tvar) vysvítá z povinnosti lásky k bližnímu (rod); krása a vznešenost lásky k bližnímu poznává se z krásy a vznešenosti lásky k nepříteli.

Uváděti pojmy podřaděné ve spojení s nadřaděnými a z povahy těchto ukazovati na povahu oněch, prospívá obzvláště, nezdá-li se sám předmět dosti vážný a plodný; jsa ve spojení uveden s rodem, ku kterému náleží, ukazuje se v novém světle a jeho zdánlivá nepatrnost mizí. Na př. všetečnost očí poznává se za chybu vážnější, uvedena-li ve spojení s rodem, kterýž jest nedbání sebezáporu nevyhnutelně potřebného ku mravnosti křesťanské.

c) Podobný poměr, jako mezi rodem a tvarem, jest i mezi *celkem* a jeho *částmi*. Rod a tvar zajisté jest dělení logické. *Fysicky dělitelna* jest každá věc, z jejíchžto částí aspoň jedna může sama o sobě býti. Fysicky dělitelny jsou kromě člověka, jehož části jsou duše a tělo, všechny věci hmotné. I čas, jakožto trvání bytostí stvořených, jest fysicky dělitel; části jeho jsou, vedle rozdílných ohledů, dni, týdny, měsíce, léta; pokolení, staletí, epochy, periody; dětství, jinošství, mužství, kmetství.

Z částí morálních skládá se všeliká veškerost bytostí svobodných, kteréž mravními svazky spojeny jsou vespolek: církve katolická, obcování svatých, veškeré člověčenstvo, říše, obce, rodiny.

d) Leckdy sám *etymologický rozbor* a *význam* jistého jména poskytuje látky k rozvoji. S mnohými jmény spojuje se v duši člověka sám sebou určitý a vážný smysl; jmenovitě náležejí ku podstatě pojmu slovem tím naznačeného jisté vlastnosti a povinnosti, jako by od jména toho byly neodlučny, na př. křesťan, otec, matka, panna, mládenec, bratr, sestra a t. p.

II. Rozvažuje-li se předmět v jeho *vztahu* či *poměru* k *jiným*, naskytají se za zdroje: příčiny a následky, okolnosti, věci předchodné a následné (antecedentia et consequentia), srovnání a podobnost (comparatio, simile), protiva (contrarium).

a) *Příčiny a následky* jsou velice důležitý zdroj látky, vedouce k důkladnému jednání o předmětu a k důslednému pořadu myšlének. *Příčinami* rozumí se vše, na čem jakkoli závisí skutečnost nebo pravdivost věci jiné a tedy: vlastní základ a původ věci, důvody čili důkazy, pohnutky k jednání neb opuštění, účel a prostředkové k němu; *následky* pak to všechno jsou, co z jistých příčin buďto přirozeným během aneb vedle ustanovení autority božské a lidské skutečně pochází, všechny účinky a důsledky skutečné aneb možné.

b) *Okolnostmi* se míní, co s jistou osobou, místem, věcí, událostí spojeno a jako její obruba jest, nenáležejíc ku podstatě a bytnosti její. Při osobách jsou okolnosti: rod, výchova, věk, stav, zámožnost, chudoba, povaha mysli, mravnost a t. d.; při událostech čas, místo, prostředky, překážky, obtíže

Důležitost okolností odtud vysvítá, že člověku není možno, aby přímo a bezprostředně poznával podstatu věcí; bezprostředně poznává jenom věci případné, vnější a teprve skrze tyto čili prostředekně poznává podstatu jakožto podmět případností.

Věci *předchodné* a *následné* jsou události a okolnosti, kteréž nějakou věc předcházejí aneb po ní následují, aniž by její příčina, účinek nebo následek byly. Věci předchodné jsou na př. úmysly, podniky a přípravy, z kterých něco zcela jiného následovati mělo, nežli skutečně se potom stalo, předešlá dobrodiní, podněty a příležitosti k dobrému anebo zlému; věci následné: pochvala, pokojná mysl, štěstí, neštěstí a t. p.

c) *Obraz* čili *podobnost* (přirovnání, přípodoba, simile, similitudo) vůbec jest předmět povědomý, kterýž usnadňuje poznání předmětu nepovědomého: pojmu odtažitého, zámyslného, pravdy theoretické nebo praktické, poněvadž oba předmětové shodují se ve znaku jednom anebo v několika znacích. K obrazu náleží tři pojmy: pojem nepovědomý anebo ne dosti jasný, o kterém se jedná; pojem, který k poznání prvního pomáhá a střední člen srovnávací (*tertium comparationis*) t. j. základ podobnosti čili proč a v čem oba pojmy sobě podobny jsou.

Podobnost nazývá se *přenůška* (*metafora*), klade-li se jen obraz a nikoli také druhý obrazem znázorněný předmět.

Kladou-li se oba pojmy naproti sobě a podobné znaky jednoho na druhý se přenášejí, jest úplné *podobenství*. Toto nazývá se *parabola*, pakli se za obraz bere smyšlený, avšak věrojatný případ ze života lidského. Parabola objasňuje vyšší, vážné pravdy života duchovního, pro kterouž příčinu také předkládá

smyšlenou událost obšírněji, způsobem ušlechtilým a vážným. *Obdoba* (analogia) nazývá se podobnost, jest-li obrazem skutečný děj, výjev anebo případ ze života přírodního nebo lidského. Obdoba záporně (dle znaků rozdílných) provedená slove *nepodobnost* (dissimilitudo). Pakli podobenství v ději smyšleném připisuje věcem bezrozumým lidské smýšlení a jednání, slove *bájka*, ježto za účel má vštěpovati pravidla opatrnosti a cnostného jednání, jakož i kárati necnosti, pošetilosti a varovati před nimi. Týž účel má *paramy'hie*, která ve smyšleném ději uvádí bytosti nadzemské: anděly, dobré duchy, bohy pohan-ské. — Bájky a paramythie nesnadno užiti lze v přednáškách duchovních.

Dobré, účelům řečnickým prospěšné podobnosti jsou pravdivy, velmi snadno pochopitelný a slušný. Podobnost jest *pravdiva*, skutečně-li se některé znaky obou předmětů shodují; jest velmi snadno *pochopitelná*, jasna, bere-li se obraz z věcí posluchačům povědomých a patrně-li shoda známek vysvítá; jest *slušná*, pakli předmět nízký a všední se nebere za obra-
pojmu a náuk vážných.

Podobnosti slouží k lepšímu poznání pojmů odtažitých, zásmyslných, protože vesmír viditelný jest obraz světa neviditelného, duchovního, ač ovšem obraz velmi nedokonalý. Neko-nečno jest množství parallel mezi přírodou a životem lidským se stavem a životem duchovním, nadpřirozeným, světem zá-smyslným *).

Odtud pochází také, že výjevy řádu přirozeného, jakož ve mnohých případnostech za obraz bytí mohou, aby člověk poznával věci nadsmyslné, rovně tak často a k témuž účelu kladou se za protivy věcí nadsmyslných, řádu čistě duchov-ního. V této skutečnosti zakládá se užívání *protiv* (contrarium), aby pojmy a pravdy vůbec, zejména pak pojmy a pravdy nad-smyslné jasněji a důkladněji předloženy a pochopeny býti mohly. Jsou pak protivy všecko to, což buďto nemůže zároveň spolu ostáti aneb nějak aspoň na vzájem se odráží a liší; i pojmy souvztažné, ano i nepodobnosti (dissimilitudo) slouží podobně jako protivy.

*) Jungmann, l. c. str. 219. a sld.

§ 46. Vnější zdrojové látky a jich užívání.

K těmto náležejí: písmo svaté, náuka i veškerý život církve, její bohoslužebné knihy, svatí otcové a spisovatelé od církve schválení anebo vůbec uznání za dobré a zkušené (auctores probati), spisové učenců katolických vůbec, spisy ascetické, díla kazatelská („promptuaria“, „bibliotéky“, „lexika“), obšírnější výklady ke katechismům, dějiny církevní a obecné.

Kazatel váží ze zdrojů těchto netoliko úkoly, ale i látku k rozvoji potřebnou; k otázkám čili stránkám, vedle kterých topika o předmětu rozjímá učí, bere odpovědi, materiál, ze zdrojů vnějších.

Mnoho záleží na způsobu, kterak vážit ze zdrojů těchto. Za *obecné pravidlo* platí, že pilně dbáti jest, aby části ze zdrojů vnějších v přednášku pojaté nerušily přehlednosti a správného postupu jejího. Protož i sluší varovati se suchopárného citování, obratně připravit, ve vnitřní, orgánickou jednotu s myšlenkami předcházejícími a následujícími uvést, cožkoli ze zdrojů vnějších přijato.

1. Nejdůležitější a nejbohatší zdroj jest *písmo svaté* a protož také přemnoho záleží na správném užívání jeho.

Dobré užívání písem svatých závisí na šetření správných pojmův a zásad o smyslu míst biblických. Vůbec rozeznáváme *trojí smysl*, jenžto se v místech biblických nalézá, anebo v kterém se vykládají: vlastní či *slovný*, *mystický* a *příspěšobný*.

Každé místo v biblí, nechať vyjádřeno jest obyčejnými slovy anebo výrazy tropickými (obrazně), má jeden toliko smysl, tu myšlenku totiž, kterou Duch svatý oznámiti chtěl. Avšak přece jsou místa smyslu dvojího, poněvadž událost, kterou slova vyjadřují, sama zase jest obraz (obdoba) věci, ježto se na Kristu a církvi naplniti měla. Na př. „A kosti nezlámete v něm“ *), slyší se ve smyslu vlastním či slovném o beránku velikonočním; avšak tato záповěď o beránku značila ustanovení boží, že na nejsv. těle Kristově kosti zlámány nebudou **). Jest tedy v tomto místě vyjádřena dvojí věc a protož i dvojí smysl v něm skutečně

*) 2. Mojž. 12, 16.

**) Jan 19, 36.

se nachází: slovný a mystický. Slovem „*mystický*“ naznačujeme smysl druhý, zároveň vyjádřený významem slovným, jakž Duch svatý sám vyjádřiti chtěl. A jenom tento původně již míněný, a žádný jiný správně slove mystický nebo duchovní. Která místa skutečně mají smysl mystický, o tom zase jenom biblí a neomylná její vykladatelka, církev katolická, bezpečně učí.

Od významu či smyslu mystického rozdílen jest *příspůsobený* (sensus accomodatus, accomodatitius), též *mravný* či *allegorický*; tento vkládá se dle subjektivního soudu lidského v jednotlivá místa písem, čili vlastní smysl jednotlivých míst přispůsobuje se myšlénkám neb dějům jiným, o kterých ona místa vlastně nemluví *).

Písem svatých užívá se v duchovních přednáškách *způsobem mnohonásobným*. Ve smyslu *vlastním* či *slovném* berou se texty biblické pravidelně a nejčastěji obzvláště za důkaz. Na roveň se slovným lze klásti smysl mystický jenom v těch místech, o kterých oprávněná autorita (písmo samo, církev skrze dekrety o víře anebo skrze souhlasnou nauku sv. otců) zřejmě učí, že smysl tento mají.

Ve smyslu buďto slovném buďto přispůsobeném dávají biblická místa základní myšlenku či podklad ku všem prostředkům a způsobům, kterými se předmět rozvinuje a přednáška vlastního účelu svého se domáhá. Časté a dobré užívání míst biblických nejlépe a nejvíce přispívá ke všem obecným vlastnostem, pro kteréž duchovní přednáška skutečně jest vyučování pastýřské. K tomu však nepostačuje, aby jenom kde o důkazy jde, po způsobu vědecké dogmatiky několik citátů se uvedlo. Plného účinku z písem plynoucího se dosahuje, zdá-li se téměř celá přednáška jeho vyňata z biblí, skládá-li se z biblických míst dobře volených a řečnický provedených. A skutečně velmi často jest možná všechny důležitější myšlenky řeči duchovních výhradně slovy biblickými vyjádřiti; taková místa v přednášce, jsou-li texty dobře voleny a nenuceně seřaděny, mají vždy svoji zvláštní, posvátnou krásu, líbí se a jdou k srdci.

Místa biblická vůbec, dobře-li se uvažují a v plném významu pochopují, velmi často naskýtají kazateli netoliko předmět (úkol, předlohu), ale také čelné myšlenky čili body, ve kterých všecken podstatný obsah přednášky se zahrnuje.

*) Jungmann, l. c. II. str. 84. a sld.

Důležitější události a osobnosti biblické mohou býti vlastním předmětem duchovních přednášek, ježto se nazývají *kázání biblická* *). Za předmět kázání biblických volí se řada osobností a událostí, ježto nejsou za předmět církevním slavnostem ani obsah nařízených perikop. Kázání tato velice prospěti mohou obecnému cíli pastýřského vyučování. Majíce příběhy neb události za předmět, více zajímají posluchače, snáze napínají a také udržují pozornost jejich. Naučení dogmatická i praktická (mravní dolohy), ježto se z biblické události odvozují, snáze vtiskují se v paměť, mnohá pravda obtížná, protože v zrcadle události se představuje, přijímá se od posluchače bez předsudku a není snadno uzavřít se před ní také v praktických důsledcích, kdežto proti pravdě theoretické, v kategorickém znění předkládané, často se vzpouzí a ohražuje posluchač předpojatý. Dějiny dělají dojem hlubší a snáze každý je na sebe obrací, nežli pravdu theoreticky vyřčenou. Zejména velmi dobře hodí se cyklus kázání biblických k obšírnějšímu a důkladnému poučování o zjevení božím, o božské prozřetelnosti, o následcích dědičného hříchu, ke znázornění obecných a zvláštních cností a povinností, jak na jistý věk anebo stav náleží.

V literatuře církevní se setkáváme s biblickými přednáškami již u sv. otců, zejména u sv. Ambrože a sv. Augustina; výňatky z nich položeny jsou za čtení 2. nokt. v breviáři na mnohé neděle v roce. Mnozí kazatelé berou jisté osoby starozákonní za typy či předobrazy, aby na tomto základě jednali o cnostech, [důstojnosti, zásluhách, přímlově Panny Marie, sv. Josefa, sv. Anny **).

Z perikop církevních váží se předmět rozmanitým způsobem. a) *Perikopa uvažuje se v celosti své* a podstatný obsah její sám sebou naskytá se za úkol; nalézali se v perikopě některá věta, jižto by celý obsah byl vysloven, volí se tato za text čili předslov. Tak jest obsah perikopy na křížovou neděli (domin. Rogationum) *potřebnost modlitby prosebné* a tento vyjádřen veršem: „Proste a bude vám dáno“; perikopa na 1. neděli adventní jedná o příští Páně k poslednímu soudu, kterýž obsah nalezá se krátce ve slovích: „A uzří syna člověka“ a t. d.

*) Špachta, Homiletika (2. vyd.) díl II. str. 4.

**) V nejnovější literatuře české shledáváme: Josefa Balcara *Kázání biblická na dobu adventní*, Frant. Vohnouta *Řeči biblické a historické o vykoupení lidstva*.

Avšak nejen ve slovném, nýbrž i ve smyslu přispůsobeném lze uvažovati perikopu v celosti její a stanoviti předlohu; na př. perikopa na den zjevení Páně dává ve smyslu přispůsobeném předlohu: Kterak Ježíše hledati a jaké dary jemu přinéstí máme.

b) Jsou mnohé perikopy, v kterých rozeznávati lze několik částí samostatných; *každá z nich může se bráti za celek* o sobě a podstatný obsah její za předlohu k řeči duchovní. V perikopě na 9. neděli po sv. Duchu mluví se: 1. o shovívavosti boží, 2. o náležité účtě k domu božímu; v perikopě na 3. neděli v postě rozeznávají se tři části: vymítání zlého ducha, ospravedlňování Kristovo, blahoslavení jeho nábožnou ženou; perikopa na 2. neděli po velikonoci naskýtá při výkladu přispůsobeném dvě předlohy: pozvání ke stolu Páně, příprava k hodnému přijímání.

c) Kazatel může ustrnouti *na jednotlivých větách*, nehledě k celosti perikopy a přemýšleti, které nauky víry neb mravů v nich obsaženy jsou anebo s kterými se věta ve přirozené a nenucené spojení uvéstí může. V perikopě na 14. neděli po sv. Duchu lze odvoditi z věty: „Nikdo nemůže dvěma pánům sloužiti,“ předlohu: Kdo přítelem světa býti chce, bude nepřitelem božím; z věty: „Nemůžete Bohu sloužiti a mamonně,“ předloha: Kterak pečovati o věci vezdejší, abychom neobmeškávali věčných.

d) Též *jednotlivá slova perikop* bývají základem ku předmětu řeči; n. p. slovo „ďábelství němé“ v perikopě na 3. neděli postní může býti základem kázání o hříšném zamlčování ve zpovědi; slovo „mrtvý“ v perikopě o mládenci v Naimu (15. neděle po sv. Duchu) může býti základem přednášky o smrti duchovní, o těžkém hříchu.

2. Z ostatních zdrojů vnějších jsou *nauka, působení a veškerý život katolické církve* rovně tak důležité jako písmo svaté, zejména pokud nalezení předmětův a důkazů na očích máme; liturgie a knihy bohoslužebné často usnadňují nalezení a dobrý rozvoj úkolu zvláště ku promluvám příležitostným.

Spisové *církevních otců a svatých vůbec* jsou velice bohatý zdroj vyučování pastýřského. Velmi často uvádějí se v dobrých kázáních jednotlivé výroky, zásady a vážné průpovědi (sentence) svatých, někdy doslovně, častěji v parafrázi a vůbec dle podstatného smyslu a obsahu. Všeliké citáty takové buďte krátké, jasné a závažné; nikdy neprospívá uváděti jich mnoho na-

jednou a jsou-li doslovně uvedeny, obyčejně třeba jest vykládati je podobně jako texty biblické. Velmi často se odvolávají dobří kazatelé na sv. otce, při textech biblických užívajíce výkladu jejich; takto nabývá větší váhy i sám výklad i to všecko, což kazatel z uvedeného místa biblického vyvozuje a na posluchače obrací. Stran přispůsobeního smyslu, v kterém sv. otcové berou mnohá místa biblická, třeba jest kazateli opatrnosti; byltě tento výklad dílem také vkus věků již dávno minulých, od věku našeho velice rozdílných.

Z literatury bohoslovné a kazatelské váží se látka podobně jako z písem svatých, nauky a života církve a z literatury patristické; nikdy však neuvádějí se autorové tito jménem, leč by charakter učitelů církevních měli, za svaté neb blahoslavené vyhlášeni byli. Nikdy nelze za dobré pokládati, aby kazatel celá místa ze zdrojů těchto vypisoval; i jemu i posluchačům více na užitek bude, sám-li podle svého způsobu věc podati se přičiní, když byl dobře pojal obsah toho, čehož užiti chce. Váží-li z knihy vědecké, pilně mu rozvažovati jest, kterak by prostě a srozumitelně vyjádřil touž věc; ze spisů cizojazyčných překládati celé části doslovně a pojímati je v práci svou téměř nikdy neprospívá, poněvadž velmi snadno i duch cizího jazyka se vkrádá na ujmu populárnosti.

Dějepis církevní a zvláště *životy svatých* mohou velmi platně sloužiti účelům pastýřského vyučování poskytujícíe vážných dokladů k veškeré církevní náuce a příkladů, prospěšných obojí stránce účelu, jenž posvátné výmluvnosti jest vytčen. Vynikající v dějinách církevních události a osobnosti podobně mohou býti předmětem kázání, zvláště cyklických, jako výše praveno jest o důležitých událostech a osobnostech biblických, zejména ku souvislým kázáním o cnostech a mravech křesťanských, o církvi, jejím božském původu a blahodějně působnosti. Přednášky duchovní, které takto svým obsahem a rozvojem stojí na půdě církevních dějin, nazývají se *kázání historická*; obírají-li se v určitém cyklu za podklad ku souvislým přednáškám mravoučným jednotliví svatí, slovou tyto *kázání příkladová*.

Z věd a umění světských nesnadno se něco v duchovní přednášku pojmouti může. Nicméně však pozornosti kazatelovy zasluhuje *dějepis občanský*, zvláště pak *dějiny vlasti*, protože mnohé události dávnověké potvrzují buďto přímo anebo nepřímou velmi důležitých nauk a zásad křesťanských, zejména pokud

se týče vlivu jejich na blaho veřejné, a že mnohé události jsou svědectví na pravdu, že „spravedlnost zvyšuje národ, hřích ale bídné činí národy“ *).

Článek 2. Kazatelský sloh či proslovení (elocutio).

§ 47. Sloh řečnický vůbec.

Jako třeba jest, aby kazatel našel látku vhodnou a dostatečnou ke vlastnímu účelu přednášky: tak i třeba jest, aby všecko tak vyjádřil slovem, jak toho žádá povaha vyučování pastýřského vůbec a také účel jednotlivých přednášek. Účelu pastýřského vyučování přiměřené vyjádření myšlének slovem nazýváme *sloh kazatelský*. Na tento připadá úloha, myšlenky všechny v náležité světlo postavit, plný jejich obsah rozvinouti, všechny části celku dobře spojit, vkusně v organický celek upravit.

Obratnost ve slohu nezbytně náleží ku vlastnostem dobrého kazatele; vhodné slovo zajisté provozuje velikou moc nad duchem lidským a moc tuto i nevzdělaný znamená, kdežto jadrnost myšlének a harmonické spořádání celku jenom vzdělaný člověk postihnouti a oceniti umí. Obratný sloh s velikou částí nahraňuje i leckteré nedostatky obsahu a zase nejlepší obsah nemůže působiti přirozenou mocí svou, nedostalo-li se mu vhodného vyjádření slovem.

Obecně rozeznává se kazatelský sloh prostý a ozdobný. Sloh *prostý* (nižší) nejvíce má na zřeteli jasnost a plnou srozumitelnost a blízek jest klidné, opravdové rozmluvě lidí vzdělaných o věci vážné. Sloh *ozdobný* (střední a vznešený, až úchvatný či pathetický) k tomu čelí, aby přednáška se líbila, pozornost a stálé účastenství posluchačů budila i poutala, všechny myšlenky vážně, živě, mocně a pronikavě vyjádřeny byly **).

Slohu ozdobnému obzvláště slouží *řečnické obraty*, kterýmiž vůbec rozumí se každé proslovení myšlenky, pokud liší se od způsobu obyčejného a zároveň i jest důmyslné a libé.

*) Přísl. 14, 34.

**) Srovn. Špachta l. c. str. 180.

Místo, co by řekl: Nazýváme vezdejší věci marnými a přece milujeme je, dí Massillon řečnickým obratem: „Lidé mluví o pomíjivosti věcí pozemských řečí víry a pravdy; cesty jejich pak jsou cesty marnosti a lži“. — Jeden ze způsobů nejvíce obyčejných při obratu řečnickém jest důmyslné narážení na nějakou událost historickou, na výrok písma sv. neb některého muže velikého. Na př. „Sláva nebeská jest země zaslíbená, mlékem a strdí tekoucí; ale aby tam došel člověk, jest mu prve projíti mořem a putovati po vyprahlé poušti tohoto světa.“

Nejvíce obyčejný druh řečnických obrátů jsou však ty zvláštní způsoby řeči lidské, které z rozčilenosti, z vyššího nadšení, z velice jasného ponětí věci s její stránky dobré anebo zlé pocházejí a *řečnické figury* slovou. Tyto jsou po výtce způsob mluvení od obyčejného a klidného zcela rozdílný a vyznačují se zvláštním útvarem čili rázem jako tvářností povahojevnou.

Ve figure shledává se vždy něco překvapujícího; ona jest bezprostřední odlesk mysli dojaté a znázorňuje živost vnitřního citu; v tom záleží též její působnost v lidskou mysl.

Figury buďto proměňují obyčejný význam slova, *tropy* (záměny, *mluva obrazná*), anebo berou slova ve smyslu obyčejném, myšlenku však pronášejí způsobem význačným, jenž i *vlastně řečnický* slove. Ku slohu vlastně řečnickému zajisté počítá se každý důraznější rozvoj myšlenky, kterýž má za účel, aby ozřejměla pravdivost anebo důležitost, velikost věci a takto v posluchačích plné přesvědčení o pravdě způsobeno, srdce jejich mocně dojata bylo.

I. Obecné vlastnosti slohu řečnického.

Pro ten význam i ten vážný úkol, jež má sloh kazatelský, nezbytně třeba jest, aby se na něm shledávaly ty vlastnosti, které vtiskují duchovní přednášce ráz vyučování pastýřského, a tedy aby jasný byl a zcela srozumitelný (světlý), živý, mocný a pronikavý, libý a příjemný (krásný).

a) *Jasně* či *světlé* jest proslovení, působí-li samo sebou, aby posluchači velmi snadno chápatí mohli všechn obsah přednášky. Na světlosti slohu více záleží nežli na ostatních jeho vlastnostech, jakkoli také tyto důležitý jsou, ano dle sv. Augustina lépe jest obětovati leckde gramatickou správnost, když by jí

šetřiti možná nebylo leč na ujmu jasnosti a srozumitelnosti*). — Jakkoli srozumitelnost prvním zákonem pro *celé* kázání jest, třeba jí dbáti zvláště při pravdách a větách, na jichž pochopení nejvíce záleží, a tedy nade všecko při předloze a při slovech i větách, v kterých se krátce zavírá obsah jednotlivých částí.

Jasnost slohu vztahuje se i k *jednotlivým slovům* i k celým větám. Kazatel vesměs užívej slov, kterými se pojmy a myšlenky *jasně a určitě, konkrétně a názorně* vyjadřují. Názornost mluvy jest nejpřednější vlastnost proslovení kazatelského; a protože jest tato mluva bohata na obrazy, podobnosti a protivy; všecko smyslně představuje a popisuje, pojmy v jednotlivé znaky rozvádí, časoslova i přídavného jména hojně užívá a těmito raději vše to vyjadřuje a opisuje, co se jinak jménem podstatným úsečněji sice, ale ne tolik jasně pověditi může. Kazateli obzvláště sluší, aby se po příkladu Páně připojil ke způsobu, kterým lid obecný mluví, ke zkušenostem jeho; velice prospívá srozumitelnosti, užívá-li se oněch výrazův a řčení katechetických i ascetických, kteréž obecnému lidu povědomy jsou z vyučování školního a z knih modlitebních. — A naopak zase nemají náležitého místa na kázání výrazy a fráse odtažité, vědecké, nové a vůbec ty, ježto lidu obecnému málo jsou povědomy anebo zcela neznámy. A nelze-li leckdy na celo se vyhnouti slovům nepovědomým, třeba jest vždy, aby se ihned krátce objasnila.

Světlost kazatelského stylu dále žádá, aby *věty byly prosté* a přehledné. A protože jest chybně srážeti, zkracovati a stahovati věty příslovkami (odkudž, o čemž atd.); užívati zájmen tu, kdež jméno podstatné, na jehož místo se kladou, není zcela na snadě; klásti určité časoslovo daleko od oněch slov, s nimiž celou větu prostou dělá; často užívati přechodníku, jak určitého tak neurčitého. — *Obvětí* (period) jenom řídčeji se užívá ve slohu prostém, a vždy na krátkost a jasnost jejich pilně hleděti třeba jest.

b) *O slohu mocném, živém, pronikavém* vhodněji jedná se v oddílu o stránce paraenetické.

c) *Líbá a příjemná mluva* velice může napomáhati, aby se kázání líbilo, posluchače poutalo a zajímalo. Slovo boží samo

*) Quid ad nos, quid grammatici velint? Melius in barbarismo nostro vos intelligitis, quam in nostra disertitudine vos deserti eritis.

sebou má dvě známky čelné, jimiž srdce člověka poutá, totiž že *prosté* jest a *důstojné*. Prostnost a důstojnost jsou tedy podstatný ráz líbezné mluvy kazatelské a ráz tento měj na sobě všecko, čeho se užívá na ozdobu její; všeliká slova i říčení buďtež nehledaná a nestrojená, libá, vkusná. Prostnosti a důstojnosti neodporuje *ozdoba řečnická*. Této sice není třeba slovu božímu; ale pokud jest pravá ozdoba slohová, pokud se jí užívá mírně a dle povahy předmětu: snáší se dobře s důstojností přednášky duchovní a přispívá nemálo k působnosti její. Samo sebou již odporuje přirozenému smyslu lidskému, káže-li se o vznešeném předmětu aneb na veliké svátky zcela jednoduše a v prosaické střízlivosti.

Obecnému rázu slova božího odporují a protož i v kázání místa nemají: výrazy a fráse *nesličné*, *všední*, *sprosté* (trivialné); fráse a věci *hravé*, *žertovné*, *malicherné* a *zcitlivělé*. — Třeba-li mluvit o všedních aneb nějak nesličných věcech, mluví se velmi šetrně a opatrně; užívá se totiž výrazů a říčení všeobecných, méně určitých, anebo se věc předkládá velmi krátce anebo se opisuje (perifrasuje) t. j. jinými a hojnějšími slovy pronáší. Mnohdy lze slovy biblickými pověděti bez urážení důstojnosti, co by neslično bylo, když by obecnou mluvou se vyjádřilo.

Positivné stránky libého slohu kazatelského jsou, kromě přirozené prostnosti a důstojnosti slova božího a kromě ozdob řečnických:

α) *Jasná, přirozená a přesná mluva*. Zanedbává-li kazatel osvojiti sobě správné užívání jazyka, kterým káže a nečlá-li rozdílu mezi obyčejnou rozprávkou v životě společenském a mezi vážným jednáním o pravdách křesťanských: dojista po každé učiní na své posluchačstvo nepříznivý dojem, poněvadž nedbalosti té jinak nemohou vykládati, nežli že ani slova božího ani jich sobě neváží.

β) *Rozmanitost* čili vhodné střídání se slohem prostým a ozdobným ne méně nežli s obsahem a formou přednášek. Ačkoli správné a jasné výklady, zřetelné a pádné důkazy, vřelá i srdečná mluva velice pomáhají k líbeznosti, přece bylo by této na ujmu, když by dlouho trvaly a ničím se nepřerušovaly buďto výklady a důkazy, buďto řeč dojemná a mocná. A protož dbá toho kazatel, aby dlouho v jednom nevykládal, nedokazoval, v affektu nemluvil. Podobně k tomu hledí, aby ne vždy jedněch forem slohových užíval, ale raději co nejvíce střídal

s rozmanitými obraty řečnickými a způsoby přechodů, věty onde ve způsobu otázky, onde zase kladně pronášeje a vůbec jednotvárnosti a jednozvučnosti uniknouti hledě.

γ) Sloh kazatelský budiž vesměs *rozmluvný* (conversatorius) a stále k posluchačům se obracej, pravdu jim direktně podáváje. — Proslovením obzvláště se může kázání osvědčiti za takové, kteréž pro posluchače ustrojeno jest, *k nim* mluví, *jim* vykládá, *je* přesvědčuje, *jejich* myslí dojmouti a *jejich* vůle nakloniti chce, vůbec jenom *jimi* se zaměstnává. Tento charakter rozmluvy a sdílnosti jest pastýřskému vyučování přirozený a vlastní; nejstarší pojmenování jeho: „*homilia*“ t. j. důvěrná rozmluva vyjadřuje podstatnou tuto vlastnost jeho.

δ) K libému a příjemnému slohu náleží *libozvuk* (euphonia) a *řečnický úměr* (numerus, rythmus oratorius). Co sluchu lahodí, také v srdce snáze vniká; řeč drsná a tvrdá ztěžuje přednášení i poslouchání, neboť co těžko se vyslovuje, také uším tvrdo a nemilo bývá. *Libozvuk ve slovech jednotlivých* žádá výrazů, které již samy znějí libě a spolu s předcházejícími snadno se pronéstí mohou. Delší slova jsou více libozvučna nežli jednoslabičná; ze slov jednostejně dlouhých liběji ta znějí, ve kterých se nenalézají jenom krátké nebo jenom dlouhé samohlásky.

Řečnický úměr podoben jest k rytmu básnickému, ač ovšem podstatně liší se od něho; zní-li v prose některá věta jako básnický verš, jest to chyba proti úměru. Tento jest milá harmonie mezi větami po sobě jdoucími, jednu myšlenku pronášejícími, a zákonům jeho se vyhovuje, pakli souvětí skládají se z vět, pokud možná, stejně dlouhých; rozpadá-li se souvětí, jakož při periodách zejména bývá, smyslem svým ve dvě polovice, z nichž druhá naplňuje očekávání prvou vzbuzené, žádá úměr, aby obě polovice délkou a počtem vět rovny sobě byly. Úměr velice podporuje se, má-li poslední věta dobrý, zvučný dopad, sama-li svým obsahem i zněním konec myšlenky vyjadřuje, poslední slova její plna i zvučna jsou, ne jednoslabična a slabá, ze samých samohlásek úzkých, ani ze samých krátkých.

Libozvučnosti v prose odporuje: *stejnozvuk*, jenž povstává, jde-li blízko za sebou bez příčiny zvláštní několik slabik aneb slov, která týž anebo velmi podobný zvuk mají, jako: počínají-li se po sobě jdoucí slova týmže písmenem, znějí-li slova blízko

sebe postavená jednotejně anebo velmi podobně; *assonance* a *rým* nenáleží do mluvy řečnické.

Ohled na libozvučnost a řečnický úměr velí tedy: 1. pozor míti, aby se nenahrnulo za sebou mnoho samohlásek neb souhlásek a slabik jednotejných anebo takových, ježto se spolu těžko vyslovují, ano téměř ani vysloviti se nemohou (drsnost, jde-li mnoho souhlásek, průzev — hiatus — jde-li mnoho samohlásek za sebou), anebo se rýmují; 2. vystříhati se nemírného náhrnu jednoslabičných a stejnoslabičných slov bezprostředně po sobě jdoucích; 3. k tomu přihlížeti, aby věty hlavní nebyly četnými vedlejšími roztrhány, věty složené pak aby nemírnou délkou a jednotvárností svou nepůsobily, že by chod řeči byl pluhavý, rozvláčný a únavný.

II. Zvláštní prostředkové slohu příjemného a libého.

Řečnické formy, kterými zjednává se kazatelskému slohu ráz příjemný a libý, jsou tropy vesměs a mnohé z řečnických figur.

1. Vhodným užíváním tropů dosahuje se mluvy *obrazné*, kteráž vůbec mile se člověku zamlouvá. Nejvíce obyčejné tropy jsou: *Metafora* (přenůška) nebo nevlastní (obrazný) výraz, jehož základ jest *podobnost* dvou předmětů; na př. *oheň lásky*, věku *květ*, *skalopevný* úmysl. — Rozvádí-li se metafora šířeji, povstává *jinotaj* (allegoria). Origenes popisuje církev allegoricky:

„Ó v pravdě bohatého, nádherného, nebeského, božského korábu! Stožár jeho, jenž přeslavný vrchol až k nebesům povznáší, jest spasitelné dřevo kříže, s něhož vlají plachty učení evangelického, nadmuté dechem Ducha svatého! Veslo jeho jest víra, vlastník Ježíš Kristus, první veslař Petr s apoštoly, kteří spolu s ním plují; veslaři jeho jsou andělé, pocestní jeho zástupové věřících a svatých; plavba jeho jde po bouřlivém moři času tohoto; běh jeho vždycky jest spasitelný, přístav jeho blažená věčnost“.

Synekdocha (náznánek, soupojem) jest záměna *pojmu menšího a většího rozsahu*, na př. záměna celku a dílu, rodu a tvaru, tvaru a jednotníka, mnohosti a jednoty. N. př. *smrtelníci* (lidé), Augustinové (učitelé církevní).

Metonymia (přejmenování) jest záměna *pojmu srovnalosti*, které se vespolek nalézají v přirozené souvislosti. Vzájemná

souvislost ta jest buďto *vniterná*, jako: mezi příčinou a účinkem, znamením a věcí označenou, látkou a věcmi z této udělanými, věcmi předchodnými a následnými; nebo jest *vnější*, jako: mezi místem a co se nachází na něm, časem a co se stalo v něm. N. př. slova biblická: „*V potu tváře své budeš jísti chléb*“ obsahují náznamek i přejmenování.

Ironie (opakomluv) vyjadřuje věc protivou její. „Ó blaženého života, kterýž, aby se ukončil, pomoci smrti hledá“.

Hyperbola (nadsázka) jest tropus, jenž v pojetí (proslovení) pojmu, pokud výraz sám o sobě uvažujeme, nad pravdu dí; n. př. země mlékem a strdí tekoucí. Vyjadřuje-li slovo samo sebou méně nežli pravda jest, nazývá se tropus ten *litotis* (zdrobnění); n. př. „A milost jeho nebyla ve mně marna“ *).

2. *Z figur řečnických* přispívají k libeznosti slohu zvláště tyto následující (jež i *slovné* se nazývají), ač některé z nich také mocnosti a pronikavosti jeho napomáhají:

Opakování; výrazu jednoho se užívá v několika po sobě jdoucích větách, aby důležitost myšlenky se vytknula neb pozornost napnula. Může pak opakovati se buďto na začátku (repetitio) nebo na konci (conversio, souvrat), aneb i na začátku i na konci (complexio, sousnova), nebo téže slovo se dvakráte za sebou pronáší (conduplicatio, zdvojení).

Nic není nade cnost křesťanskou vznešenějšího, *nic* krásnějšího, *nic* milování hodnějšího.

Ó jak hořce plakal ten kající apoštol! Po celé živobyti své, kdykoli kohout zazpíval, *slzel*; kdy nastala půlnoční hodina, *slzel*; ačkoli sobě oči skoro vyplakal, přece *slzel*.

Kdo se zákona *nebojí*, *kdo* se trestu *nebojí*, *kdo* se ani Boha *nebojí*, kterak měl by ten báti se hříchu?

Vás, vás za svědky volám, svatí mučenníci Páně.

Souslov (synonymia) vyjadřuje myšlenku či pojem několika téměř stejný smysl majícími slovy, bezprostředně za sebou pronášenými, ze kterých ale každé následující má větší váhu nežli předcházející. Vyjadřuje-li se myšlenka několika po sobě jdoucími větami, jichžto smysl jeden jest a jenom s jiné a jiné stránky se předkládá, slove obrat tento *uhlazení* (expolitio).

Příklad expolice: „Který jazyk dovede vysloviti nebo který rozum pochopiti, jaké by radosti byly onoho města hořejšího! Mezi andělskými

*) I. Kor. 15, 10.

kůry se nacházeti, s nejblaženějšími duchy státi před velebností Stvořitele, na přítomnou tvář boží hleděti, nezastřené světlo viděti, žádným strachem smrti se nechvěti, z daru stálé neporušenosti se radovati.“ (Sv. Augustin.)

Expolice a synonymie zároveň: „Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam, furem audacia, scelus anhelantem, pestem patriae nefarie molientem, vobis atque huic urbi ferrum flammamque minitanti, ex urbe vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem verbis persecuti sumus. Abiit, excessit, evasit, erupit“ (2. Catil.)

V synonymii a expolici jest pozor míti, aby souznačná slova a souznačné věty mocněji a mocněji nebo s jiné a jiné stránky představovaly věc neb pojem; není-li toho, pronášeli se táž myšlenka několikráte za sebou slovy mdlými, ježto se od předešlých neliší hlubším a mocnějším významem anebo neukazují na jinou stránku věci, není již působný prostředek slohový, ale jest nudná tautologie (tážmluvnost), pouhé hromadění prázdných slov, rozředování, seslabování myšlének.

Opis (periphrasis) předkládá věc řadou představ s ní souvislých, aniž by ji jménem jejím pojmenoval.

„Mohl bych uvést v ona truchlivá obydlí, kdežto ukrývají se ubohost a chudoba a kdež ukazují se tolikeré obrazové smrti a rozmanitých nemocí.“ Špitál.

Figury této se užívá, aby věci obyčejné ušlechtilěji pověděny byly, věci odporné se zmírnily, nemilé zakryly aneb aby se kazatel vyhnul slovům, ježto by uraziti, posluchačů nemile se dotknouti mohla.

Postup k většímu nebo menšímu (climax, anticlimax) jest řada představ postupně mocnějších nebo slabších.

Svatost křesťana může se považovati za obyčejné dílo milosti; svatost vysoce postaveného jest mistrovské dílo její; svatost krále její zázrak; svatost největšího krále její zázrak největší. (Bourdaloüe.) — Kdo může sobě rok jeden, ano kdo může sobě měsíc jeden, jediný den, jedinou hodinu života na jistó přislíbovati?

3. Jiný druh obrátů velice přispívajících ku příjemnosti a líbeznosti slohu, poněvadž velmi vhodně vyjadřují vzájemný a důvěrný styk mluvícího a posluchačů, jsou z figur *věcných* tyto:

Pomíjení (praeteritio) jest zdánlivé pomíjení předmětu, kterýž právě tímto obratem ostřeji se vytýká. — Uvádí se obyčejně formou: Mohl bych vykládati a t. d. — Nechci o tom mluvit, že

Vznášení (subjectio) jest jakýsi způsob rozmluvy (dialogu) mezi kazatelem a posluchačem.

Co můžeš, ó synu světa, u soudné stolice Kristovy předstírat, ježto by nebylo vyvráceno příkladem lidí nábožných? Že jsi nemohl jinak, než upravit se podle mravů světa? Ale činí-liž takto spravedliví, kteříž vedle tebe žijí uprostřed světa? — Že tvůj vzácný stav tobě zvláštní ohledy ukládá? Ale ... (Massillon.)

Přípustka (concessio). Touto figurou dává řečník posluchači v něčem za pravdu, ale jen proto, aby se mu pak nějaká povinnost důrazněji na srdce položila.

Ty praviš, že těžko jest, nepříteli svému se ponížiti? — Dávám ti za pravdu; jest to nesnadná věc. Ale zdaž jsi proto vyjmut ze zákona křesťanské pokory? zdaž nevíš, že odpouštěje nepříteli svému Spasitele následuješ, který nejen odpustil nepřátelům svým, ale i k Bohu za ně se modlil?

Porada (communicatio) jest obrat, kterým se řečník dovolává soudu posluchačů, anebo je vybízí, aby sami zkusili věci a ji rozvážili.

Ty praviš, že jsi se smířil s bratrem svým, že jsi mu upřímně odpustil, že ale jsi sobě umínil, neužítí ho více a nemít s ním obcování žádného. Tím se spokojuješ a domníváš se, že by evangelium nežádalo nic více a že žádný zpovědník více žádati nesmí. Já však tobě pravím, že jsi bratru svému neodpustil, že posaváde žiješ v nepřátelství a ve smrti hříchu. Neboť pověz mi: bojíme-liž se tolik užítí něco, ježto milujeme? Stal-li se tvůj nepřítel bratrem tvým, co může potom v přítomnosti jeho pro tebe býti smutného a protivného? ... Mluvme upřímně; chtěl bys, aby Bůh tebe miloval s tou výminkou, že nikdy tě spatřiti nechce? Spokojil bys se jeho dobrotivostí a milosrdenstvím, když by tě na věky z božské přítomnosti jeho vypověděly? (Massillon.)

Poradě příbuzna jest *otázka klidná*, místo věty tvrdivé anebo záporné; kazatel užívá ji častěji při výkladech, při mravních dolohách a vůbec v těch částech přednášky, kdež poučuje.

Pochybování (dubitatio), kterýmž kazatel jako se rozmýšlí, zdali jistou věc říci má, a takto ji hlouběji vštěpuje.

Odkud počnu? co nejprve a co naposledy povím? budu připomínati dobré, jehož jsi pozbyla? nebo oplakávati zlé věci, kteréž jsi našla? (Sv. Ambrož de lapsu virginis.)

Napínání (sustentatio) záleží v tom, že se očekávání a pozornost posluchačů celou řadou představ více a více napíná, až pak se konečně pronáší věc žádostivě očekávaná.

V tomto stavu nacházela se mysl sv. Karla, když ho Bůh náhle postavil na zkoušku, kteráž sama sebou postačuje, aby podvrátila cnost ještě mladou. A co miníte, jaká to asi byla nebezpečnost? Snad pro-

tivné příhody? Snad úmrtí otce jeho?... útok pomluvy?... nemoc?... A která tedy zkouška to jest, jižto velmi nesnadno se odpírá? *Jest to štěstí.* (Flechier, řeč o sv. Karlu Bor.)

III. Mluva biblická, vzor kazateli.

Sloh, kterýž nejlépe sluší duchovním přednáškám, osvojiti sobě může kazatel nejsnáze, ano jediné skrze vytrvalé a pozorné, rozjímavé čítání písem svatých. Jako se zajisté duchovní přednášce tím lépe vtiskují vlastnosti vyučování opravdu pastýřského, čím více obsaženo v něm myšlének vyňatých z biblí: tak i mluva kazatelská dosáhne tím vyššího stupně dokonalosti, čím bude bližší a podobnější mluvě biblické. Písmo svaté zajisté slouží kazateli křesťanskému netoliko za bohatý zdroj látky, ale jest mu i za nejlepší vzor mluvy náboženské, slohu vlastně kazatelského. Mluva biblická zajisté jest výraz pravé zbožnosti, srdečnosti a dojemnosti; ona vtiskuje přednáškám onen ráz velebnosti, kterýž mocně a příjemně působí v obraznost člověka. Pro svoji mluvu prostou i velebnou, libou a mocnou zároveň nalézá písmo svaté cestu ke všem národům a věkům, ke všem třídám i stavům člověčenstva.

Ovšem ne každé místo biblické a ne každý výraz biblický jednotejně hodí se duchovním přednáškám. Mluva biblická na mnoze ustrojena jest podle zvláštních účelů, k nimžto jednotlivé knihy určeny jsou, podle způsobu, jak mluvili, časové a země, v kterých a pro které bezprostředně psány byly svaté knihy vůbec a jednotlivé zvláště. V okolnostech času a místa shledávají se příčiny, proč některé biblické výrazy, zejména mnohé metaforý a vůbec obrazy, nedosti srozumitelný jsou, jiné zase nedosti ušlechtilé, ano i takové, že by někomu za kámen urážky býti mohly *).

Před posluchači obyčejnými, málo vzdělanými, kteří se přirozeně k tomu kloní, aby každé slovo brali ve smyslu vlastním, o smyslu přispůsobeném (mravném, allegorickém) ničeho netušíce, náleží zdržovati se výrazů biblických, jež by nevědomost aneb lehkomyšlnost nenáležitě vykládati mohla. Na př. „Venku (budou) psi a čarodějníci a nestydatí“ **). „Nedávejte svatého psům, aniž mectě perel svých před svině“ ***). „Zlá zvěř,

*) Schleiniger, l. c. str. 97. Jungmann, l. c. II. str. 345. a sld. (dle Fenelona).

**) Zjev. 22, 15.

***) Mat. 7, 6.

břicha lenivá“ *). „Plemeno ještěrcí“ **). „Posílám vás jako beránky mezi vlky“ ***). Když by tato a podobná místa kazatel do slova ve svou přednášku pojal a snad ještě jimi přímo ke svým posluchačům mluvil, je na ně obracel, jistě by slovu božímu velice na ujmu a na škodu bylo. †)

Článek 3. Methoda ve stránce poučné.

Úloha poučné stránky v duchovních přednáškách jest, aby věřící lid náuku křesťanskou poznával za pravidlo a ředidlo všeho života svého a byl utvrzován u víře ve pravdu božskou.

Tuto úlohu svoji řeší duchovní přednáška, podává-li pravdu jasně a důkladně, tak totiž, aby posluchači porozuměli pravému smyslu a významu všech myšlének v přednášce obsažených a také poznali, proč tak a nejinak pravda jest a proč každé mínění čili tvrzení odchýlné anebo protivné jest nepravdivo, křivo. — Vedle toho náleží k poučení jasnému a důkladnému vysvětlení čili výklad, důkaz a vyvrácení.

Jasně a důkladné poučení jest jedině pevný základ, bez kteréhož nelze ve svobodnou vůli působiti a ji nakloniti ku smýšlení a jednání dle pravdy.

Stránka poučná více v popředí vystupuje v kázání náučném, poněvadž poučení tuto jest vlastní účel přednášky; v kázáních paraenetických jest poučení jen prostředek, aby se dosáhlo určitého cíle praktického, a protož i jen tolik pílě se na ně vynakládá, pokud by bez něho nebylo možná účelu konečného dosíci.

§ 48. Výklad.

I. Výklad slovný a věcný.

Vykládati čili objasňovati, vysvětlovati všecko, jest vyučování pastýřskému potřeba nezbytná, poněvadž náboženské

*) Tit. 1, 12.

**) Luk. 3, 7.

***) Luk. 10, 3.

†) Dieulin, Le bon curé II. str. 134.

vědomosti lidu jen skrovny jsou a křesťan obyčejný jen málo si vědom jest plného smyslu, jenž v náuce křesťanské se zavírá. Kazatel tedy vykládá předmět a čelné body řeči, jednotlivé pojmy a věty, místa z biblí, sv. otců, církevních sněmů a t. p. v řeč pojatá, vůbec vše, o čem ví anebo se domnívá, že posluchačům nepovědomo anebo nedosti jasno jest. Zejména jsou to ustálená říčení a slova mluvy náboženské i církevní, kteráž pokaždé se vykládají, kdykoli v řeč uvedena jsou, protože mají tu zcela jiný smysl, nežli ve mluvě obecné, jako: tělo, svět, zapírání a přemáhání sebe, chudý duchem, ospravedlnění a j. v.

Nežřídka potřebí jest vykládati věci, ježto samy o sobě dosti jasné pověděny jsou anebo jinými slovy ještě opakovati výklad již daný, aby věc ani nemohla křivě pojata býti. Ačkoli by na př. bylo jasné pověděno, že bez milosti boží nelze nic toho činiti. ježto k dosažení spásy věčné pomáhá, — nicméně prospělo by ještě dále vykládati, že nemíní se těmi slovy, jako by člověk bez milosti boží vůbec nemohl nic dobrého konati a jako by dobrý skutek ve stavu hříšném vykonaný nikterak a žádným způsobem nemohl býti prospěšen člověku, kterýž jej vykonal.

Výklad jest buďto slovný neb věcný. Výklad *slovný* v tom záleží, že představa, nechať jest vyjádřena jediným slovem anebo celou větou, zejména biblickým textem, vyjadřuje se *jinými*, posluchačům více povědomými a snáze pochopitelnými slovy.

Na př.: „Království nebeské násilí trpí“, t. j. třeba jest mnoho pracovati a se namáhati, aby člověk do nebe vejíti mohl, „a jen, kdož násilí činí“, jen kdo skutečně dbají, pracují a se namáhají dle nauky sv. náboženství, „uchvacují je“ — přijdou do nebe*).

Mezi slovnými výklady důležité místo zaujímá *parafrase*, která vyjadřuje smysl věty jinými slovy, aniž by přerušovala chod a způsob řeči.

Na př.: „Oblect se v Krista“, smýšlejte jako smýšlel Kristus, buďte tiši jako Ježíš, pokorní jako Ježíš, laskavi jako Ježíš.

Výklad věcný uvádí znaky představ; jest *logický*, vyčítají-li se toliko znaky podstatné, jest *řečnický*, vyčítají-li se i nahodilé znaky. Výklad řečnický bere na pomoc i prostředky znázornovací a vždy jest mu za vodítko výklad slovný.

*) Mat. 11, 12.

Ku věcným výkladům logickým náleží: *a) výměr*, jenž udává stručně podstatné znaky pojmu (výměr logický). Kazatel užívá výměrův obšírnějších, řečnických, a třeba by nejprve byl položil úsečný výměr řečnický, rozvádí jej šířeji, aby pojem dostatečně objasněn byl i člověku prostému. Velmi často užívá se v kázání *výměrův obrazných*, kteříž ne tak podstatu, jako spíše vlastnosti, účinek, působnost věci vyjadřují, představující ji ne pouze rozumu, ale též obrazotvornosti a s té stránky, odkudž i na srdce člověka dojem dělá.

Na př.: Smrt jest meč ostrý, jenž na tenkém vlásku visí nade hlavou každého člověka. — Hřích těžký jest smrtelné poranění duše, po kterém jizva zůstává, i kdyby skrze pravé pokání byla duše zachována od smrti věčné.

b) Rozeznání (distinctio), kteréž uvádí také znaky pojmu podobného, ačkoli o tomto se vlastně nejedná, ano i vedle známek pozitivních, dle nichžto se poznává, co jistá věc jest, praví se také záporně, co ta věc není; na př. vykládá-li kazatel, co pomluva jest, vytknouti může zároveň, co jest utrhaní na cti a v čem se různí oba tyto pojmy.

c) Výklad řečnický děje se často ve formě *popisu* (descriptio). Popis jest konkrétné, zřetelné a názorné předkládání věci podle jejích známek a vlastností podstatných i nahodilých, tak aby dostatečně se označila i pochopena býti mohla. Popisem vykládají se věci hmotné, smyslům přístupné, události a příběhové, slavnosti, skutkové i vlastnosti boží, stav lidské mysli a t. p. Od výkladu tím se liší popis, že přihlíží také k vedlejším a nahodilým znakům a výjevům, užívá podobností a protiv, přihlíží k okolnostem, věcem předchodným a následným, zaměstnává obrazotvornost, aby věc ozřejměla co nejvíce a také zajímala posluchače. Popis velmi živý nazývá se *líceň*, jejížto další stupně dle živosti a mocnosti jsou figury *očitého zobrazení* (hypotyposis) a *vidění* (visio).

Živé a obšírnější popisy mravného stavu t. j. hříchu neb cnosti, kterak jeví se a co působí ve smýšlení, v srdci a také u vnějším jednání člověka, nazývá se *povahopis*. Jím zobrazují se povaha, poklesky a vady ducha časového, světa vůbec anebo vnitřní život člověka hříšného, světu oddaného, jeho úmysly a zlomyslné záměry, jeho vnitřní nepokoj, marné naděje a sebeklamy, smutný konec úmyslův a snah jeho. Povahopisem zobrazuje se i cnost, kterak jeví se u vnitřním a také u vnějším ži-

votě člověka, jaké blaho v srdci zakládá, jaký pokoj, jakou naději sladkou, jakou bezpečnost, jaké ovoce vůbec nejen cnostnému, ale i všem přináší. — Při povahopisech třeba jest opatrnosti, aby v nepravdu a přepínání nezabíhaly a takto účelům pastýřského vyučování na škodu nebyly. Líčí-li povahopis hříšníky, jakých mezi posluchači není a představuje-li hříšníka na nejvyšším stupni zvrhlosti a zpuštěnosti, snadno i veliký hříšník mezi posluchači nalézá v obrazu takovém útěchu, že on daleko lepší jest, ano hříchu toho vlastně ani na sobě nemá. A líčí-li se cnost přepjatě, nevzbuzuje k následování, ale spíše odpuzuje srdce, za věc nemožnou anebo lidské přirozenosti až odpornou se představujíc. — Vyčítání obyčejných vad, nedostatků, chyb a provinění, jakéž naskýtají se u všedním životě lidském, při jednotlivých stavech a zaměstnáních, není povahopis, ale sahá téměř až k urážlivému nactiutrhání, poněvadž jisté vady všem toho stavu nebo zaměstnání lidem přičítá, v posměch je uvádí a protož i mnohá srdce odpuzuje a hněvem naplňuje.

Popisy a lícně obsahují se hojně v písmech svatých; na př. líceň posledního soudu (Mat. 24, 3. 15—35. Luk. 21, 25—33.), bezrozumých a neživých tvorů (Tyrus, behemoth, leviatan) Ezech. 37, 3. sld.; Job. 40, 41, 39, 20—25.); událostí, činů, lidského smýšlení, cností a nepravostí (Isai. 10, 28—39, Ezech. 37, 7—10., Nah. 3, 1. sld., Eccl. 12, 2—7., Přisl. 31, 10., Is. 3, 16., I. Kor. 13, 4. sld. (popis lásky), Přisl. 7, 6. sld. V kázáních Kristových často se setkáváme s popisy prostými, nestrojenými, velice jasnými, na př. o pokrytství farisejském (Mat. 23, 3—7., 13—18. 23. sld.), o Lazarovi a bohatci. Krásný vzor povahopisu jest výňatek ze spisu sv. Řehoře Vel. *Expositio in c. 12. Job seu Moraliū libri XXXV.*, položený za čtení 2. noct. v *Comm. Conf. n. Pontif. brev. řím.*

Dobří kazatelé užívají k popisu a lícní velmi často míst biblických tím způsobem, že popis biblický se po částech uvádí jako na doklad a na sesílení předcházejícího po částech popisu kazatelova. Jemuž biblická slova jsou za vodítko, základ a potvrzení; slova kazatelova jsou tu zároveň výklad i parafráze slov biblických. Nezřídka uvádí kazatel při popisech a vůbec výkladech na základě biblickém provedených jedinou větu biblickou několikrát, vždy po několika rysech líčení svého.

Nejkrásnější vzory užívání písem svatých za prostředky objasňovací nalézáme u svatých otcův a mnohých spisovatelů středověkých; mezi kazateli vyniká sv. Bernard, Massillon a Segneri.

Bourdaloue popisuje strach bezbožných v den soudu na základě biblickém (kniha Moudrosti 4, 19 — 20.) takto: „Potom“, tak dí mudřec, „znamenati budou hříšníci celé břemeno a veškerou tíži nepravosti své mnohem lépe nežli kdy jindy. Potom budou hořce plakati a bédovati nad hříchy svými. Potom budou s úžasem poznávati ošklivost i ohavnost jejich: *A budou potom padati beze cti a v pohanění mezi mrtvými na věky.* Potom budou se více nežli kdy jindy báti brozných následků jejich: *Přijdou bázlivě v myšlení na hříchy své.* Budou od nich na zemi poraženi a všeliké útechy zbaveni budou: *A až na nejvýše zkažení budou.* A svědomí, kteréž náramně bylo uráženo a kterým přechoasto bylo pohrdáno, potom ale svědkem a to svědkem a soudcem veřejným bude, svědomí užije práva svého a pomstí se na nich dokonale a zjevně: *A obviňovati je budou nepravosti jejich, proti nim se postavujice“.*

V řeči o modlitbě parafrasuje Massillon modlitbu Davidovu (Žalm 38.), aby v posluchačích podobnou vzbudil pobožnost: „Domníváte-li se, že byste nemohli všech nedostatků svých do podrobná Hospodinu předložiti, otevřete celé svoje srdce před ním a zlo, kteréž vás tíží, nechať mluví samo za vás; vaše zahanbení, vaše ponížení, vaše oněmění jest ta pravá modlitba, a majice tuze mnoho říci, neříkejte ničeho. Kdybyste mluvili touto řečí, mluvili byste řečí víry, řečí kajicného krále, kterýž nechtěje se u vědomí poklésků svých osměliti, aby na modlitbách svých k Bohu mluvil, jenom toto řekl: Hospodine, uložil jsem sobě mlčeti před Tebou; ponížení moje a zahanbení moje mluvilo za mne: *Oněměl jsem a ponížil jsem se.* Když jsem mlčel pro hanbu a lítost, obnovila se bolest nad mými nepravostmi: *Bolest má obnovila se.* Srdce moje, proniknuté mou nevděčností a tvým milosrdenstvím, poznalo v sobě oheň nové lásky k Tobě: *Zahřilo se srdce mé ve mně, a v přemýšlování mém rozpálil se oheň.* Všecko pak, co jsem, ó Bože můj! ve hlubokém ponížení, v kteréž uveden jsem rozvažováním o své bídosti před Tebou, říci mohl k Tobě, bylo toto: člověk není leč propašť křehkosti, porušení, marnosti a lži. Mluvil jsem jazykem svým. Jistě pouhá marnost jest každý člověk živý. — Vizte, toto jest mlčení skroušenosti, kteréž modlitbu pravou Bohu předkládá.“

Při výkladech pojmův a náuk náboženských bedlivě přihlížeti jest kazateli, aby od přesného učení církevního se neodchýlil; toho pak nejsnáze uchová se, pakli přesný výměr na očích maje všecka svoje slova zkoumá, zdali snad od pravého smyslu neodbočují a k pojetí vadnému či křivému nevedou.

II. Znázorňování pojmů zásmyslných.

Výměr a popis nemůže sám o sobě postačiti, aby se zásmyslné pojmy a pravdy náboženské dostatečně objasnily. Skutečnost psychologická zajisté učí, že člověk vůbec nedochází

ku poznání rozumovému, leč by činnost poznávavosti vyšší podporována byla současnou činností poznávavosti nižší, názorlivosti totiž a obrazotvornosti.

A rovně i to psychologická skutečnost jest, že bytosti pouze duchovní, vlastnosti a působnost jejich nejsou člověku předmětem poznání bezprostředního čili že člověk jich nepoznává samých o sobě, v podstatě jejich, ale toliko prostředně skrze ty věci světa viditelného, které jsou k nim ve vztahu příčinném anebo v poměru podobnosti a protivy. Bezprostředné poznání Boha, duchů blažených a duše lidské teprve na věčnosti člověku dáno bude *).

Z této psychologické skutečnosti vyplývá obecné pravidlo didaktické, aby v rozvoji předmětu náboženského velmi hojně jakožto prostředky *znázorňovací* se na pomoc braly výjevy ze života lidského a z viditelné přírody a prostředkem těchto aby se nadpřirozená pravda objasnila, znázornila, posluchačům tak předložila, že by ji snadno pochopiti mohli. Prostředkové tyto jsou: Obraz (podobnost, obdoba), protivy, události z dějin a zkušenosti ze života, slučování obecných zákonův a zásad mravních s konkrétními výjevy života skutečného, rozklad věcí za celek považovati se mohoucích, okolnosti.

1. *Podobnosti* případné, dobře volené a dobře provedené velice prospívají poučné stránce duchovních přednášek nejen proto, že se jimi objasňují pravdy nadpřirozené, ale také že se zálibou se poslouchají, přednášku okrašlují, pozornost budí a poutají.

Kazatel ovšem užívá podobností, ježto se naskýtají v rozmanitých poměrech, událostech a výjevech každodenního života, ale nejraději váží je z biblí a z dějin církevních; dějepisné knihy písem svatých a dějiny církevní jsou přebohatý zdroj podobností ve všech tvarech. Podobně říci lze o protivách.

Opatrnosti třeba jest, aby se nepoužívalo ze přírody vážných podobností nepravdivých, jakáž nezřídka se nalézají také u nejlepších spisovatelů církevních; spoléhají na mylných názorech o přírodě, výjevech a předmětech jejich, jakož o nich učily starověké přírodní vědy. Spisové sv. Františka Sal. velmi bohaty jsou na podobnosti z přírody, ale mnohé z nich jsou nepravdivy a za naší doby již nelze jich užívat.

*) I. Kor. 13, 12.

Stran způsobu čili metody, kterak užití podobností, aby se znázornily pravdy nadpřirozené, sluší kazateli pamatovati: Užívá-li se podobnosti k výkladu, předkládá se obraz obšírněji způsobem popisu anebo vypravování, pakli již podobnost sama není událost biblická aneb odjinud vážená. Aby obšírnější podobenství prospěšně sloužilo jasnému vyučování, třeba jest předkládati je zajímavě a živě, vytknouti znaky, v kterých podobnost obrazu s pravdou vykládanou leží, a když celé podáno bylo, přenášeti tyto znaky, jeden po druhém, na pravdu znázorňovanou, konečně pak všechny v jedno shrnouti, aby posluchači nabyli dojmu celkového a měli před sebou celý obraz, v kterém pravda nadpřirozená se duchu jejich představuje.

K podobenstvím a obdobám náleží také *typy čili předobrazy starého zákona*. Vynikající osobnosti biblické, jako: Abraham, Josef, Mojžíš, Josue, Job, Samson, David, Šalomoun, Jeremiáš . . . byli ve mnohých činech svých a ve mnohých událostech obrazové Páně; nejsv. Panna byla předobrazena v Evě, Sáře, Deboře, Estheře, Juditě a ve mnohých proroctvích, jež církev ve knihách liturgických na ni obrací. Mnohá tajemství Kristova díla vykupitelského a církve svaté byla předobrazena skrze události symbolické, jakož jsou: oběť Melchisedecha, oběť Abrahama, beránek velikonoční, vysvobození Israelitů z Egypta, přechod přes moře rudé, putování a rozmanité příhody na poušti, manna, voda ze skály, měděný had, chleby ve stánku, archa úmluvy a t. d. Všecky tyto věci měly nejen za oněch časův, ale mají též v novém zákoně cenu nemalou, poněvadž plný jejich význam teprve na světlo vyšel, když na místo stínu nastoupila živá pravda. A právě proto jest obsah starého zákona nevývažný pramen podobností a obdob, kterými pravdy křesťanské nejvhodnějším způsobem znázorňovati lze*).

Typy a vůbec obrazy vzaté z písem svatých mohou znázorňovati pravdy náboženské jenom jsou-li posluchačům povědomy a jasny. Protož i kazatel, užívaje jich, vypravuje, a pokud třeba, objasňuje událost, která jest základ předobrazu; jinak by tento byl podobnost neznámá a nemohl by sloužiti k objasnění jiných podobně neznámých věcí.

Nejen skutečné předobrazy, ale též jiné, ve smyslu vlastním nebo přispůsobeném vzaté události a příběhy biblické,

*) Jungmann, l. c. I. str. 245.

jinžto se charakter typů nemůže připisovati, jsou obdoby ku znázornění anebo živému přednesení pravdy. Tak n. př. Segneri, chtěje názorně a živě předložit pravdu, že pokuta stihne hříšníky nekajicné a spasitelných napomínek nedbalé, používá biblického vypravování o pádu Jericha za obdobu, kteráž objasňuje pravdu theoretickou.

„Nikomu nelze na jisto určití dobu, kterouž ustanovil Bůh, aby potrestal bezbožného. Ovšem bude pokuta o to strašnější, oč více prodlévá; ale jak již praveno bylo: doba její záleží na tajném soudu božím, o němž věděti ou sám sobě pozůstavil. Sluší-li však, podle výroku svatého Hieronyma, z věcí minulých souditi o budoucích, budeme moci aspoň přibližně určití dobu, kdy stihne pokuta bezbožné. Bez pochyby znáte neobyčejný způsob, kterým Josue dobyl Jericha. Za sedm po sobě jdoucích dnů nošena byla ráno archa úmluvy ve slavném průvodu kolem toho města; v čele průvodu šli ozbrojení, potom následovala archa úmluvy ve slavném průvodu kolem města. V čele průvodu šli ozbrojení; potom následovala archa úmluvy, před kterouž bralo se kněží sedmero s troubami milostivěno léta, naposledy pak šel veškeren lid israelský. Sedmého dne zbrořily se při zvuku trub a při válečném křiku vše o lidu zdi Jericha. Tak vypravuje biblí svatá. Dovolte mi pak, abych jednotlivé okolnosti památného příběhu toho, jakož ve způsobu mívám, trochu obšírněji uvážil. Když obyvatelé Jericha prvního dne patřili na pochod obléhajících a když uslyšeli válečné zvuky trub, jaký asi strach pojal je všechny! Nepochybně domnívali se, že vojska israelská se k útoku seřadí a města moci dobývati počnou. Když ale spatřili, že hlučný tento průvod neměl dalších následků, zotavili se brzy ze strachu svého. Druhého dne totéž divadlo s účinkem jiným — to jistě vzbudilo v nich podivení, co by asi znamenati měl nevinný tento slavný průvod. Třetího dne změnilo se podivení jejich asi v potupu a posměch, neboť zdálo se býti potvrzeno zkušeností, že Israelité neobmýšlejí než trochu chřestotu a povyku s nádherou. Čtvrtého, pátého, šestého dne byla jim celá věc jenom za vyrazení a snadno můžete sobě pomyslití, jak asi na cimbuří hradeb stojíce zasypávali Israelity rozmanitou řečí potupnou, asi takto křičíce: „Pohledte, nový to způsob měst dobývati, nikoli stroji válečnými, ale zvukem trub; i trubtež jenom statečně! Doufáte asi, že nás omámíte hřmotem, jsouce příliš bojácni, abyste meče uchopili?“ Nejvyššího stupně asi dosáhla smělost a svévolnost obyvatelů sedmého dne, neboť měli již důvodů dosti, aby za jistou věc pokládali, že zcela bezpečni jsou. Avšak ejhle, pojednou padly všechny hradby městské! Divadlo to bylo tím strašnější, čím méně se ho nadáli. Ještě měli nešťastníci posměch na rtech, když náhle všechny bašty, věže a zdi hradebné padati a sebe samy v obecné zahynutí stržené viděli. Tu se rozléhalo vzduchem sténání umírajících, bédování raněných, zoufání pozůstalých. Israelité pak vnikali přes zříceniny a mrtvoly, rozlili se jako proud po všech ulicích a rozšiřovali kolem sebe smrt a hrůzu — brzy dokonáno bylo dílo pomsty boží. Nyní pak, moji posluchačové, vraťme se ku předmětu svému. Když pomsta Páně se vylije na bezbožné, tehdy přikvačí na ně jako na obyvatele Jericha, to jest, jakož Isaiáš prorok dí: „náhle

když se nenadějí, přijde zetření jejich.“ A zdaž není spravedlivá věc, aby zlosynové potření byli v tu chvíli, když na Boha nejvíce zapomínají, hrozbami jeho pohrdají, všemohoucnosti jeho se posmívají a takto zcela bezstarostně nepravostem se oddávají? Ovšem přistupují k nim kněží Páně, aby je troubou slova božího vyděsili a vzdorující pevnost srdce jejich obléhali; hřímají, vyhrožují, oznamují hříšníkům zahynutí, jakož přikázal Hospodin každému knězi, řka: „Volej, nepřestávej, jako trouba povyš hlasu svého a oznam lidu mému nešlechtnosti jejich a domu Jakubovu hřích jejich“. (Jer. 58, 1.) Poprvé když bezbožní hlas takový slyší, strachem dojati bývají, ozbrojují se modlitbou, hledají, jako by ruka Páně již na hlavě jejich spočívala, útočiště svého v přijímání svátostí jako v nějakém ohrazení. Pomsta nepřichází a slyší-li po druhé hromy kněze hrozícího, tu proměňuje se u nich bázeň v podivení a oni říkají: Co mají tito se svým každodenním hřmotem? Po třetí stává se z podivení posměch, z posměchu pohrdání, z pohrdání smělost, která se chvástá vtipy rouhavými; „poslouchají řečí tvých“, praví Ezechiel, „ale nečiní podle nich, ale v píseň úst svých obracejí je“. (33, 31.) „Slyšeli jste,“ tak volají druh ke druhu ve společnostech svých, „slyšeli jste, co pravil kazatel? strašné věci — pro každého, kdo jim věřití chce. Těch sprosých! Zdaž nás považují za děti? Kdeže jest všechno to zlé, kterým nás ustrašiti chtějí? Kde jest slovo Páně, nechať přijde! Kde jsou nemoci? Kde jest chudoba? Zdá se mi, že mnohem lépe se máme, nežli ta sprostá lůza, která jim věří.“ — Ano hříšníci, blahoslavte sami sebe; ale mějte strpení; brzy dozvíte se, že blízko byla hodina Páně. V tu samou dobu, kdy vaše nevěra nejvyššího stupně dosáhne, srozumíte, co asi znamenaly ony zvuky slova božího. Hněv všemohoucího zastihne vás, an posměch ještě na rtech vašich sedí a jsouce zasáhnuti rozdrtnými ranami nezbytné záhuby, zvoláte: Běda nám, jsme ztraceni! ejhle úzkost a zoufání a bolesti a smrt! Takto lkající vypustíte ducha, dříve zatraceni, nežli mrtvi. Anebo jsou i toto jenom jalové hrozby? Vezměte písmo a prohlédněte příklady soudů božích. Kdy spatřil Balthasar, panovník chaldejský, na stěně komnaty své onu strašnou ruku, kteráž mu zahynutí zvěstovala? Není-li pravda, že v době, kdy se touo nejmeně nadál? Seděl zajisté ověncený uprostřed chlupných hejřilův a mladice u tabule bohatě pokryté a opíjel se z posvátných nádob, kteréž byl odcizil z chrámu Hospodinova. Kdy uslyšel Nabuchodonosor, král babylonský, onen hrozný hlas, kterýž odsoudil a vyhnal jej mezi divou zvěř lesní? Tehdáž, když ani z daleka o tom nepomyslel a když uprostřed pochlebníků jej zbožňujících svou moci a velikostí se honosil. Kdy byl Antioch, král syrský, strašnou nemocí raněn a všem hrůzám zoufalosti vydán? Kdy se toho nejmeně nadál a když v hrdopyšné svévoli vstoupal na svůj královský povoz, aby nad Jerusalemem úžasný soud konal. Kdy uzřel Sennacherib, král assyrský, vytasený andělův meč pomsty nad sebou a veškerým vojskem svým? Když ani zdaleka o tom nepomyslel a s rouhavou smělostí dotvrzoval, že ruka Hospodinova nedostačí, aby vyrvala Israelské z vítězných rukou jeho. Kdy uzřela Jezabel, královna israelská, naplňovati se výhrůžné slovo boží, že psi roztrhají tělo její? Když byla již zapomněla báti se ho a z oken paláce svého skvostnou nádheru svou na odiv stavěla, aby, jakož naději měla, novým zasnou-

bením sobě pojistila nespravedlivé držení důstojnosti královské. Prohlédněte takto veškeré sepsání bezbožných, na jichžto hlavu se sřítíl hrom pomsty boží; všude naleznete, že v takové chvíli zachváceni a poraženi jsou, když se toho nenadáli, nebo z výhrůžky boží až posměch sobě strojili. Proč neměl by také nás očekávati tentýž soud, když jsme vinni touže zlostí? Ano, tak hrozí svatý apoštol; „když budou říkati: Pokoj jest, bezpečnost,“ pokoj pro časy přítomné a bezpečnost pro budoucí, „tedy rychle přijde na ně zahynutí, jako bolest na ženu těhotnou, a neutekou“. I. Thes. 5, 3.

Jako vůbec o podobnostech tak obzvláště o typech a biblických vypravováních za obdobu vzatých platí pravidlo, že nesluší znaků na obou představách (na obraze a na pojmu předkládaném) vzájemně srovnávati tou měrou, aby každý vedlejší znak a každá nepatrná okolnost obrazu přenášena byla na pravdu objasňovanou; takto by zajisté výklad byl nepřirozený, nucený, a častokráte až na škodu vážnosti, která vyučování pastýřskému nikdy scházeti nesmí.

K obrazům lze také přičísti *schematismus*, kterýž ideí náboženskou, v prostoru a čase neobsaženou, představuje v prostoru a čase.

Na př. líceň velebnosti boží (Žalm 101, 26—28.), všudypřítomnosti boží (Žalm 138, 7. sld.).

2. *Protivy* podobně slouží jako podobnosti, ano leckdy mnohem lépe, protože snáze bývá vysvětliti a pochopiti nepřímo výkladem záporným, co jistá věc není, nežli kladně vyčísti a pochopiti znaky její. A neklade-li se protiva samotna za výklad nepřímý, užívá se jí vedle výkladu pozitivního, který se takto doplňuje.

Protivy zejména prospívají a potřebny jsou, jedná-li přednáška o povinnostech negativních a třeba-li stran některých nauk obzvláště pozor míti, aby křivě pojaty nebyly anebo aby bludná, křivá ponětí opravena byla.

Tak na př. znaky pravé lítosti, upřímného předsevzetí, skroušené a úplné zpovědi, náležitého dostiučinění, sotva kdy možná bude bez protivy tak vyložiti, aby se k pojmům o těchto věcech nepřidružila domněnka křivá neb aby opraveny byly křivé představy, ježto lid křesťanský namnoze má o podstatě pravého pokání. — Spravedlnost a vůbec dokonalosti boží snadno se vykládají z podobných vlastností lidských, ukazuje-li se na nekonečný rozdíl na obou stranách. — Zjev. 7, 16. protivou vykládá o blaženosti nebeské. V kázání na Vše Svaté staví Bourdaloue naproti sobě odměnu, kterou Bůh zaslibuje spravedlivým v nebesích, a odměnu, kterou svět dává za služby jemu konané, a ukazuje, že odměna v nebesích jest bezpečná, odměna světa nejista, onano

velika, tato nepatrna, bez ceny skutečné, onano věčna, tato pomijiva, kratička.

3. *Události z dějin a zkušenosti ze života denního, příklady a vypravování* jsou věci zračité, názorné, individuální, poznávají se bezprostředně, skrze smysly. Protož i vypravování události historické, skutečného příběhu, vykonaného činu, náleží k nejlepším prostředkům, aby se věci odtažité, zámyslné, zračitě představily, obecná myšlenka se konkrétně předvedla, nižší poznávavosti se poskytlo látky, kteréž potřebuje k činnosti své. Znázorňovací prostředek tento velice přispívá k populárnosti duchovních přednášek.

K vyučování pastýřskému nejlépe hodí se příkladové a vypravování z biblí a ze života svatých, pokud tyto úplně jisty a zaručeny jsou. V kázáních apologetických a polemických, kdež kazatel hájí pravdy křesťanské proti námitkám a bludům, hodí se, zvláště jest-li posluchačstvo vzdělanější, velmi dobře též příkladové z dějin obecných, jmenovitě z dějin vzdělanosti a mravnosti v národech. Ostatně pak i jindy a před posluchači prostými dobře jest užívatí příkladův a vypravování z dějin vlasti, pakli jen ku věci připadají a k účelům přednášky duchovní snadno se obrátiti mohou.

Příkladův a vypravování z dějin církevních a také z občanských užívá se podobně jako biblických velmi často za přirovnání a obdobu tím způsobem, že celá událost dějepisná nebo některé okolnosti osob, místa, času obracejí se na pojmy duchovní a mravní. Velmi pěkné vzory nalézají se v homiletických spisech Em. Veitha.

Způsob, jak vůbec užívati výňatků dějepisných, jest dvojí: buďto se jenom naráží na ně, dostatečně-li povědomy jsou, anebo se šířeji vypravují a řečnický provádějí. *Vypravování řečnické* liší se od vypravování pouze historického; jest zajisté živější, dramatické, zmiňuje se častěji o pravdě obecné, která se v události konkrétně jeví, proplétá se úvahami o řízení božím, o spravedlnosti, moudrosti... boží, o člověku vůbec, o charakteru a jednání osob, o mravné povaze činu, obrací zřetel k okolnostem času a místa, užívá ozdob řečnických, prostředky těmito se vyhýbajíc nudnému a suchoparnému povídání.

Dobré vypravování řečnické obzvláště důležité jest v *historických přednáškách*; tuto zajisté zaujímá vypravování asi polovici obsahu, a nepoutá-li k sobě pozornosti a celé myslí

posluchačů, schází též k praktickým náukám odtud odvozeným pevná půda a protož i záruka prospěšné působnosti.

Kromě vhodného vypravování záleží řečnické provedení historických úryvků v tom, *aby se vypravované věci k účelům přednášky dobře užilo*, t. j. aby se vytknulo jasně a určitě, co příkladem se objasňuje, kterak odtažitá neb obecná pravda se v něm zračí, z něho vysvitá, čemu se učíme z příkladu, kterak dobrého následovati, ze zlého výstrahu bráti.

4. *Slučování obecných pojmů, zákonů a zásad mravních s konkrétními jejich projevy ve skutečném životě (analyse, individualisace)*. Obecné pojmy, výroky, zásady, zákony, předpisy, rady jsou lidu obecnému prázdná slova, nevykládá-li se, v kterých případech mají platnost a kterak jeví se nebo sluší, aby se jevíly ve skutečném životě lidském. O pokoře, přemáhání a zapírání sebe, o bdělosti nad sebou, o následování Krista, o trpělivosti. pýše atd. mluví jenom theoreticky, dávají jen výměr o těchto pojmech nic by neprospělo, když by se také do podrobnosti nevyčetlo, kterak a kdy ten a onen zákon a rozkaz Páně vykonávají náležitě, kterak cnost vůbec, ta neb ona zvláštní cnost jeví se na člověku, kterak ten a onen hřích, zejména hříchové hlavní, ve skutečném životě se projevují. Takový do podrobnosti zacházející rozvoj obecných pojmův a náuk, takové stopování pravdy obecné v jejích konkrétních zjevech dodává duchovní přednášce praktičnosti a s tou také zajímavosti a působnosti.

Že velice prospěšno jest vyučování jasnému *rozkládati celky v části*, vysvitá ze skutečnosti psychologické, vedle kteréž vyšší rozumové poznání lidské závisí na nižším a tomuto věci jednotlivé, drobnější, mnohem snáze přístupny jsou, nežli obecné a velké. Rozložen-li celek v části, poznává i necvičený rozum mnohé podrobnosti, kterých by u velikém celku najednou předložených byl neznamenal, za kterouž příčinou také celek jasněji se mu představuje.

V řeči o vzkříšení praví Bourdaloue: „V pravdě, co nás potírá před Bohem, co nám překáží, povstati v duchu tak, jako Kristus v těle vstal, to jest obyčejně *kvas hřichu*, jež v sobě chováme a jehož se zbaviti nedbáme.“ Obecnou tuto větu rozváděje praví: „Chci se pronést jasněji. Smírujeme se sice s bratrem svým a odpouštíme také nepříteli svému, ale nicméně zůstává přece ještě jistý kvas hořkosti a nevole, kterýž nemnoho se liší od nepřátelství a nenávisti. Přerušujeme sice nedovolené spojení, ale nezrušujeme ho tak, abychom sobě takoruka nevyhražovali jistých práv, o kterých říkáme, že zákon boží nezavazuje

přísně, vzdáti se jich; nezrušujeme nedovoleného spojení tak, abychom jisté obcování zastavili, kteréž, jak se zdá, oprávněno jest obecnou slušností společenskou, a abychom se zdrželi jistých svobod, které sobě dovolujeme, tím se konejšíce, že nikoli nepřekročíme náležitých mezí. Tyto věci nazývá sv. Pavel kvasem hříchu: *Ne v kvasu zlosti a nešlechtnosti*. Jižť pak třeba jest, bratří moji, dodává apoštol, abyste vyčistili tento kvas, chcete-li konati novou slavnost velikonoční.“

V homilii 3. de stat. rozvádí sv. Jan Zlatoústý obecnou větu, že povinni jsme postiti se: „Ty se postiš! Dobře, ale ukaž mi skutky. Které skutky? tážeš se. Ejhle, spatříš-li chudého, smiluj se nad ním. Uzříš-li nepřítele, učin smíření. Vidiš-li souseda štěstím oplývati, nezáviděj mi. Měj na uzdě oči své, aby nepohlížely zrakem žádostivým a nečistým. Ne pouze tvoje ústa dlužna jsou postiti se, ale též uši a oči, nohy a ruce a všickni údové těla tvého. Ruce nechať se postí, zůstávajice čisty nespravedlivého statku a lakotného dobývání. Nohy nechať se postí, nechodíce k veselostem neslušným. Oči zachovávejte půst, nepohlízejíce baživě a žádostivě. Pohlížení zajisté jest pokrm očí: a protož jest-li pohlížení nedovolené, hříšné, škodí postu a uvádí celou duši v záhubu. Jistě bylo by největší bláznovství, odpirati ústům i dovolené pokrmy a oku dovolovati hříšné pohledy. Zdržuješ se masa. Dobře. Ale nedopouštěj také svým očím, aby v žádosti tělesné se ohlížely. Též uši nechať se postí. Půst ucha záleží ale v tom, abys na cti utrhaní a pomluv neposlouchal. Neboť praví písmo svaté: „Nebudeš přijímati hlasu lživého.“ (2. Mojž. 23, 1.) Také ústa tvá mají se postiti, slov hanebných a rouhání se zdržujice; neboť co by prospěti mohlo, že masa zvířat nepožíváme, když bychom jako divá zvíř trhali dobré jméno svých bratří?“

Na podobné skutečnosti psychologické zakládá se potřeba uváděti *okolnosti*, kde to předmět dopouští; zejména při vypravování, při výkladu dobrých skutků a hříchů velmi často se užívá tohoto znázorňovacího prostředku: ve stránce paraenetické však mnohem důležitější jest nežli v poučné.

§ 49. Důkaz.

1. Důkaz jest věta sama o sobě pravdivá, jistá, z kteréž vyplývá, že pravda jest, co se člověku za pravdu předkládá.

Víra nadpřirozená, ježto se vzbuzuje a posiluje skrze vyučování pastýřské, spoléhá na bezpečném poznání, že jistá náuka ve zjevení božím se obsahuje anebo z něho důsledně vyplývá. Poněvadž katolické církvi všecken obsah zjevení božího svěřen jest a ji Duch svatý spravuje, aby všecku zjevenou pravdu v původní ryzosti zachovati a předkládati mohla: jest tato

církev jediné dostatečné rukojemství za božský původ všeliké pravdy zjevené, nechať psána jest anebo není. A protož svědectví Ducha svatého v písmech, svědectví církve o jejich pravosti a neporušenosti, božském původu a pravém smyslu, její svědectví o všeliké pravdě zjevené, její nauka a život jest ta božská autorita, na které nadpřirozená víra křesťanská spoléhá, jest i jediný pramen, z něhož vážiti lze důkazy *vlastní a bezprostřední*.

Avšak není každá pravda zřejmě vyslovena ve zdrojích zjevení božího; tito s větší částí podávají jen obecné pravdy a zásady; důsledky z nich vyvozuje a pravdivosti těchto dokazuje rozum lidský, a takto povstávají nadpřirozené *důkazy prostředné* (ratio theologica).

Důkazy nadpřirozené ve mnohých případech doplňovati lze také z přirozeného poznání lidského, z domyslu (přirozeného rozumu) totiž a ze zkušenosti dávné i každodenní. — Důkazy tyto nazýváme *vedlejší důkazy* neb *doklady*; tito nejsou pramen, z něhož se pravda váží, ale pravdu zjevenou jen vyznávají, pravdě svědectví dávají.

Všeliký důkaz jenom tehdy prospěti může, pakli důkazná věta *rozdílna iest od položky*, pakli jest *pravdiva, případna i jasna*. Protož nemůže sloužiti za důkaz věta, která sama o sobě teprve důkazu potřebuje (předpojatý důkaz — petitio principii), na př. učení katolické církve jest pravdivo, neboť církev jest neomylna. Rovněž nelze považovati za důkaz, dotvrzuje-li se položka důvodem a hned zase položkou týž důvod; na př. církev zachovává učení Páně ryzé, poněvadž jest neomylná, — církev jest neomylná, poněvadž pŕsud v ryzosti zachovala učení Kristovo (důkaz kruhem — circulus vitiosus).

Za důkaz nemůže sloužiti věta, která sama není pravdiva aneb o něčem jiném vypovídá, nežli o položce.

Všelikou větu důkaznou, o které patrno jest, že posluchačům není úplně jasna, třeba jest prve vyložiti a objasniti; poněvadž by ale dlouhé výklady odváděly pozornost posluchačů od vlastního předmětu, nesluší za důkaz voliti, co by dlouhého výkladu potřebovalo; pro tutouž příčinu nebývá v jednom kázání mnoho důkazů.

2. Ne každé učení křesťanského náboženství a ne před každým posluchačstvem jednostejně potřebno jest důkazů. Zejména při náukách dogmatických, obecných zákonech a zásadách mravních není důkazů jednostejně třeba před posluchači

věřícími, jako před těmi, kteří časovými předsudky a běžnými námitkami proti základním pravdám zaujati jsou anebo v nebezpečnosti se nacházejí, že víra jejich zviklána bude. Takové pravdy, kteréž obecnou věrou člověčenstva posvěceny jsou, jako víra v Boha, nesmrtelnost duše, odplatu na věčnosti, nedokazují se formálně a přímo, nýbrž důkazové ohlašují a předvádějí se ve formě hypotetické, jako úvahy, ježto utvrzují nás ve víře naší. Nicméně však pamatovati sluší kazateli, že i věřícím posluchačům velice potřebno jest, aby se víra jejich upevnila, oživila, a osvěžila, a k tomu že kromě milosti boží jenom dobré důkazy vedou, které člověka přesvědčují.

Bez rozdílu všude třeba jest pevnými důkazy podpírat praktické důsledky z obecných nauk dogmatických, aplikace obecných zásad a zákonů mravních na skutečný život, určité povinnosti z obecného zákona vyplývající; všechny ty nauky, kteréž hrdosti a smyslnosti lidské ukládají veliké oběti; vůbec pravdy, kterými se život křesťanský zvláště určuje a kteréž jako stežeje všeho smýšlení křesťanského a zřídlo vážných povinností jsou.

Které by věci v jednotlivém kázání důkazu potřebny byly, to závisí na zvláštním účelu přednášky, na intelektuální vzdělanosti posluchačův a na jejich více nebo méně křesťanském smýšlení.

3. *Provedení důkazu* (důvodění, argumentatio) má za účel, aby posluchači jasně pochopili logickou, vnitřní souvislost položky s větou důkaznou t. j. že položka se skutečně v důkazné větě obsahuje a z ní vyplývá. Toto pak pochopení nezůstavuje kazatel posluchačům; ale když byl důkaz předvedl a provedl, sám jasně vytýká a posluchačům vysvětluje, co z věty důkazné vyplývá, co se potvrzuje, za pevnou pravdu stanoví uvedeným výrokem Ducha svatého, slovy Páně, apoštola, sněmu církevního a t. d. Všeliký důkaz zajisté jen v tom případě prospěti může, jasně-li a plně poznávají posluchači, co se důkazem potvrzuje, z čeho se pravda té věci vyvozuje, proč a kterak vyplývá jedno z druhého.

Způsob, kterak provéstí důkaz, čili forma důkazu jsou rozličné tvary souběru (syllogismu).

Úplný syllogismus nejbezpečněji slouží kazateli za vodítko, aby důkaz logicky a protož i jasně provedl; ale v kázání samém není třeba provéstí syllogismus celý, aniž aby návěšt hořejší předcházela. Při důkazech z autority božské obyčejně

schází návěšt hořejší, kteráž by asi zněla: „Vše, co písmo sv. dí, čemu církev učí, jest pravda“. Také při důkazech rozumových dosti často chybí jedna z obou návěstí, poněvadž sama sebou se rozumí a patrna jest (enthymema — zámlka); na př. všeliký hřích jest uražení Boha (návěšt hořejší) a protož i opilství (závěr). Dokazuje-li se některá návěšt zase sama o sobě, rozšiřuje se syllogismus v *epichierema*.

Dilemma obzvláště hodí se ku vyvrácení nepravdy, bludu, námitek, omluv.

Na př.: Budto chcete býti spaseni nebo nechcete. Chcete-li býti spaseni, užívejte prostředků pravých a nikoli zdánlivých; nechcete-li býti spaseni, odvrzte i tvářnost křesťanského života a zjevně oddejte se nepravosti. (Massillon.)

V kázání nemůže filosofická forma syllogismů ve své úsečnosti a krátkosti postačiti, ale třeba jest, aby jednotlivé části jejich se rozvedly a rozšířily, jednak pro vyložení, znázornění a důkaz, jednak proto, aby řeč byla živa, srdečna a mocna. Poněvadž ale obyčejní posluchači nemají tolik ducha bystrosti, aby logický chod důkazu šířeji rozvedeného stopovali: jest povinen kazatel, když byl provedl návěsti, potom je sestaviti zase ve znění krátkém a z nich závěrek posluchačům zřejmý činiti.

Souběru hromadného (sorites) nesnadno jest užívati v kázání jinak, nežli při věcech ze zkušenosti dobře známých aneb když se vyvozují důsledkové předcházejících výkladů, vypravování, důkazů atd.

I. Bezprostřední důkazy nadpřirozené.

Tyto jsou důkazy vážené ze zdrojů zjevení božího, tedy z určité nauky církevní a z písem svatých. O těchto vůbec, zvláště pak o důkazech biblických zachovávej kazatel neporušitelné pravidlo, aby je bral *jenom ve smyslu tom, jež mají skutečně v biblí*, vystřihaje se chyby často shledávané na kazatelích, že slovům ze souvislosti vytrženým dávají smysl zcela jiný, nežli jaký mají v textu biblickém. Počinání takové jest až hřích proti povinné úctě ke slovu božímu.

Důkazy ze zdroje tohoto čerpané jsou důkazy vlastní, jsou ta autorita, na kterou se víra křesťanská jediné opíratí může. Důkazy tyto požívají vážnosti u lidu křesťanského, budí pozornost jeho, jsou i prostému člověku pochopitelný a slouží

kazateli jako za štít, aby směl říci posluchačům i takové věci, kterými by snad urazil, když by je pověděl slovy svými a jako ze svého. — Vážnost, kterou zjevení boží samo má při posluchačích, utvrzuje a zvyšuje kazatel při důkazech odtud vzatých, připomínaje posláni, ježto církev od Krista má, nezbytnou povinnost křesťana, slyšeti církev a její autoritě se poslušně podrobiti; výslovně také vytýkáje, že Kristus a Duch svatý sám mluví skrze písmo svaté a nauku církve. Podobně ukazuje na svatost a učenost otců a učitelů církevních, aby sesíli váhu důkazů nebo biblických výkladů, kterých sobě půjčuje od nich. Povinnost a ku spasení nezbytná potřebnost víry často budiž lidu připomínána, když důkazy tyto se uvádějí.

Při důkazech z písma a z nauky církevní vůbec všechno záleží na správném a jasném výkladu věty důkazné, aby posluchači nahlédli, že citát totéž praví, co kazatel tvrdí; pouhé uvedení textu velmi málo anebo nic neprospívá. Při dobrých kazatelích obyčejně shledáváme, že důkazné větě půdu připravují anebo text již uvedený rozvinují, vykládají a potom ukazují, co se jím praví a co z něho vyplývá; také obojí způsob nalézá se spojený. Připravování půdy pro důkaznou větu záleží v tom, že myšlenky v textu obsažené předcházejí uvozování jeho a že i některá slova textu vplývají v řeč kazatelovu; takto jest citát již dříve vyložen a třeba i důkazná jeho síla na jevu prve nežli přednešen byl. — Vykládání textu děje se často živou parafrásí a na konec této shrnuje se v krátké věty, co se z něho vyvodilo, co se jím potvrzuje.

Vzor náležitého připravení textu: Segneri dokazuje v jednom kázání postním, že snaha, obohatiti se nespravedlivým statkem, velmi marna i klamná jest. Za důkaz užívá textu: „Kdo staví dům svůj náklady cizími, jest jako kdo sbírá kamení své v zimě.“ (Sir. 21, 9.) Textu tomuto připravuje půdu a potom uvádí jej. „Kdybyste, nejmilější, chtěli stavěti dům, bezpochyby nezvolili byste k práci času zimního, ale očekávali byste jara nebo léta. Proč? Protože stavení vyvedená v zimě stálosti nemají. Zima překáží pevnému spojení kamenů s vápnem, stavba se rozpadává. A víte, co by to bylo, stavěti dům svůj cizími náklady? Jest to, stavěti v zimě. „Kdo,“ tak dí Duch svatý v knize moudrého Siracha, „kdo staví dům svůj náklady cizími, jest jako kdo sbírá kamení své v zimě,“ t. j. jako ten, kdo v zimě staví, jakž učitelé všickni toto místo vykládají. Nespravedlivý křesťane, ty stavíš za mrazu zimního; přestaň, neboť dům tvůj vezme porušení, bude pukati, sboří se a všechno vynasnažení tvé bude zmařeno.

Vzor výkladu a rozvinování textu: Bourdaloue praví v jedné řeči své, že zpětlost dělá pokání skoro nemožné, poněvadž náchyllost ke hříchu častěji opěťovanému se vzmáhá víc a více, až přivede k zoufání,

že by možno bylo, smířiti se s Bohem. Tohoto výroku dokazuje slovy sv. Pavla (Ef. 4, 19.): „Zoufání dělá člověku pokání nemožné“; to zajisté míní sv. Pavel řka: „Zoufavše sobě, vydali se v nestydatost.“ Apoštol užívá za příklad hříchu tělesnosti a nečisté náruživosti, poněvadž při tomto nejčastěji a nejjistěji působí zpětilost ony ohavné následky. Z počátku pohrdala křesťanská duše hříchem co nějakým netvorem, poněvadž rozum její nebyl ještě zaslepen, vůle nebyla ještě porušena. Zpětilostí pak nabývá tento hřích časem, jako po stupních, úplné moci a vlády nad ní. Člověk navyká hříchu, spřáteluje se s ním, páchá jej bez rozpaků, páchá jej se zvláštní zálibou, stává se otrokem jeho, pouští všecku naději, že by nad ním vrch obdržeti mohl a odevzdává se mu všecken. Zoufavše sobě vydali se v nestydatost. Nad kým ale, táže se sv. Chrysostom, zoufá člověk? I nad Bohem i nad sebou samým, odpovídá tento svatý učitel. Nad Bohem, poněvadž jest svatý, nad sebou, poněvadž jest hříchu a nespravedlnosti otrok, jenž dobrého téměř již ani nemůže milovati. Nad Bohem, poněvadž milosrdenství a trpělivosti jeho tolikráte zneužil, a nad sebou samým, poněvadž tolikráte zkusil své vlastní nestálosti a věrolomnosti. Nad Bohem i sebou samým zároveň, poněvadž mezi Bohem a sebou znamená neskončený rozdíl, a toto jest pramen, z něhož zoufalství se prýští. Jest zoufalství toto rozumno? Nikoli, křesťané, poněvadž nejen není pro ně důvodu, ale ono před Bohem nový zločin jest; hříšníkovi zajisté, dokud na zemi jest, nikdy dovoleno není zoufati nad Bohem a dobrotivostí jeho, kteráž jest neskončená. A jakkoli nerozumno jest zoufalství toto, nicméně přece jest první účinek opětného pádu ve hřích. Proč? Poněvadž se ruší naděje, nejpevnější základ pokání, a poněvadž tato cnost, která by měla býti prostředek záchrany hříšníkovi, pro nedostatek důvěry kamenem urážky se mu stala, jejíž mu zoufalství v cestu klade. Zoufavše sobě, vydali se v nestydatost.

II. Prostředné důkazy nadpřirozené.

Důkazy prostředné (dialektické) v tom záležejí, že berou z křesťanského zjevení, čemu toto učí o podstatě předmětu (pravdy) vyjádřeném v položce podmětem anebo výrokem, a předkládajíce to a rozbírajíce podmět a výrok, vedou posluchače k poznání rozumovému, že skutečně s pravdou zjevenou se shoduje, co tvrdí položka *).

Důkazy tyto nazývají se *ratio theologica* a rozeznávají se od důkazů přirozeným rozumem vedených, že návěsti jejich obě aneb aspoň jedna ze zjevení božího se váží a tedy nadpřirozeně pravdivy jsou. Přirozený rozum má při těchto důkazech buď jenom to za úkol, aby důsledování a uzavírání bylo správně logické, anebo že ještě za jednu návěst bere pravdu přirozenou.

*) Jungmann, l. c. I. str. 270.

Obyčejné druhy důkazů těchto vyplývají z těch stránek nebo hledišť, ze kterých vůbec poznává se obsah pojmů a podstata věci (zdroje látky v topice), a tedy jsou důkazové: *a) z výměru, b) rozkladu v části, c) z poměru tvaru a jednotníka k rodu, d) důkazy výčtem a obdobou, e) důkazy ze vzájemného poměru mezi příčinou a následkem, účelem a prostředkem.*

a) Důkazy z výměru (z věci samé) proto jsou působny, přesvědčivý, že výměrem vyjadřuje se podstata věci, obsah pojmu; a poněvadž všechny podstatné znaky věci mají svůj základ v její podstatě a odtud vyplývají: možno jest, dokázati jich na základě výměru. Běře-li tedy kazatel z křesťanského zjevení (z písem sv., z určité nauky církevní, z theologie vůbec) výměr hlavního pojmu v položce a vykládá i objasňuje, pokud třeba, jednotlivé znaky jeho, vysvětluje pojem ten dle obsahu svého, posluchači mohou pochopiti vztah jeho ke druhému pojmu v položce a přesvědčují se o pravdivosti její. Na př. Dopustiti se hříchu smrtelného jest opovážlivost veliká. Výměr hříchu smrtelného: „Hříchu smrtelného se dopustiti, jest vědomě a dobrovolně přestoupiti důležitý zákon boží čili takový, jehož ostříhati jsme povinni pod trestem zavržení věčného.“ Rozvinou-li se myšlenky v tomto výměru obsažené: vyloží-li se velebnost a velikost Boha, jehož vůli člověk vědomě se protivuje, a s druhé strany věčný trest, ježž hříšník za plného vědomí o něm na sebe svolává, bude patrně vysvětati, že opovážlivost veliká jest, dopustiti se hříchu smrtelného. — Položky: „Láska boží k nám převelika jest,“ dokázati lze nejlépe, založí-li se důkaz na výměru. „Milujeme někoho, žádáme-li mu těch věcí, ježto mu prospívají, to pak ne pro sebe samy (k vůli němu), a snažíme-li se tedy, jemu věcí prospěšných dopomoci, pokud nám možno.“ Byl-li tento výměr objasněn. předkládá-li se množství a velikost dobrodiní, ježto nám dle učení křesťanského Bůh prokázal, každou dobu prokazuje a jež nám ještě dáti chce na věčnosti, a to vše jen pro nás, ničeho při tom sobě nehledaje, — bude proveden důkaz, že láska boží k nám převelika jest.

S důkazem na základě výměru podobnost má důkaz z etymologického rozboru a významu jmen (viz str. 430).

Položka: „Ježíš jest Spasitel náš“. Význam jména „Spasitel“ obsahuje v sobě ponětí o někom, kdož jiného zachránil před velikým neštěstím, před úplnou záhubou v bezpečnost jej uvedl. Vykládá-li se dle zjevení křesťanského, že Pán Ježíš

vysvobodil nás od hříchu, zachránil svojí pravdou před nevědomostí a bludy, vysvobodil z poddanosti hříchu a podal možnosti, ujíti záhuby věčné — jest proveden důkaz, že Ježíš jest Spasitel náš. (Vykupitel — položil cenu za nás).

Význam slova „otec“ jest *živitel*. Vykládá-li se pojem „živiti“ v celém obsahu na základě křesťanském, že znamená netoliko dávati potřeby tělesné, ale také pečovati o vývin duševní slovem, příkladem a všemi prostředky křesťanské kázně — snadno se provede důkaz, že otec povinen jest pečovati o náboženskou a mravnou výchovu dítek svých, všechno čině, co by prospělo, a všeho se vystříhaje a všemu dle možnosti překážeje, odkud by náboženský a mravný základ škodu bral, sám dítěti svému za vzor následování hodný jsa. — Jak patrně z těchto příkladů, podávají důkazové z výměru často nástin celé přednášky, kteráž ve mnohých případech není leč jenom důkaz o pravdivosti předlohy. Totéž platí o jiných zdrojích důkazů.

b) *Důkazy skrze rozklad v části*. Obsah pojmu vysvítá, předvádějí-li se jednotlivé části jeho. Důkaz vede se tu tím způsobem, že pravdy částkové, ježto se obsahují v celé položce, předkládají se, jakž v učení křesťanském vyřčeny jsou nebo z něho vyplývají; shrnou-li se pak tyto pravdy částkové, dokázána jest myšlénka či pravda celá. Na př. „Nejsme dostateční sami ze sebe činiti něco nadpřirozeně dobrého, spásu naší prospěšného, nemáme-li pokaždé milosti boží na pomoc“. V této větě obsahují se čtyři částkové pravdy, ježto všechny v učení křesťanském určitě vyřčeny jsou: „Potřebujeme milosti boží: a) ku každému vzbuzení (actus) naděje a lásky a ku spasitelnému vyznání víry; b) k modlitbě; c) ku přípravě na ospravedlnění, ano i ku touze po něm; d) i k prvnímu počátku víry“. Dovozena-li dle pozitivního učení katolického pravdivost těch čtyř vět, proveden jest důkaz o celé položce.

„Přijímajíce svátost pokání, nezřídka počínáme sobě takovým způsobem, že přijímáme ji bez užitku, ano i nehodně a na svoji zkázu.“ Obecnou tuto větu rozkládá Massillon ve tři části, jež potom jednu po druhé rozvinuje:

1. Dopouštíme se často chyb podstatných, zpytující svědomí;
2. často se nám nedostává upřímnosti a úplnosti u vyznání hříchů;
3. zpovídáme se často, nemajíce pravé lítosti ani dosti opravdového úmyslu, polepsiti se.

c) *Důkazové na základě nutného poměru mezi tvarem a jednotníky k jejich rodu*.

Ve všech případech, kde tvar anebo jednotník jest v položce, lze dokázati tvrzení položky tím způsobem, že se vykládají vlastnosti a podstata rodu, k němuž náleží podmět položky jakožto tvar nebo jednotník. Dle zákonů logiky zajisté vyplývá z pojmu o rodu zákon: „Co přísluší rodu dle přirozenosti jeho, čili všechny podstatné znaky rodu náležejí také tvarům a jednotníkům; a naopak, cožkoli nutně vyloučeno ze tvaru, nemůže se nalézati v rodu a jednotníku“.

Na př. „Půst jest spasitelný“. Rod, k němuž náleží půst jakožto tvar, jest sebezápor anebo mrtvení sebe. Dokáže-li se z učení křesťanského, že sebezápor jest spasitelný, ano že ho nezbytně třeba, jest dokázáno zároveň spasitelnosti postu. O potřebnosti sebezáporu mohl by se vésti důkaz na základě výměru.

Že i všedního hříchu pečlivě se varovati povinni jsme, lze dokázati z rodu (hříchu vůbec).

Položky: „Kdo se dobrovolně vydává ve blízkou příležitost ke hříchu, nemůže očekávati, že ho Bůh skrze zvláštní milost uchrání pádu“, dokazuje Segneri (16. kázání postní) tím způsobem, že nejprve rozvíjí obecnou pravdu: „Kde dostačují obyčejní prostředkové, aby se jistého cíle dosáhlo, neužívá Bůh prostředku mimořádného.“

d) *Důkazové na základě výčtu.* Jako při důkazech na základě rodu se uzavírá z obecného na zvláštní a jednotlivé, tak vyvozuje se na základě výčtu konečný úsudek z jednotlivostí o všeobecnosti vedle zákona: „Pakli v několika výjevech jednotlivých *téhož tvaru* shledává se jednoduše jistý znak, jest věrojatno, že tento znak přináleží také tvaru, k němuž ty jednotlivé výjevy náležejí“. Protože důkaz výčtem nepodává plné jistoty, nepostačuje sám k odůvodnění vážných náuk, ale prospěšně doplňuje důkazy jiné a sám z nich nabývá větší moci přesvědčivé. Krásné příklady důkazů na základě výčtu nalézají se: v 1. Machab. 2., 49.—64., „že neumdlévají, kdož v Hospodina doufají“; (Žid. 11, 4.—40.) „o důstojnosti, moci a užitečích pravé víry“; (I. Kor. 10., 1—12.) „výstraha Korinťanům, aby neměli účastenství v pohanské modloslužbě“. Důkazy na základě výčtu, záležejíce v biblických událostech anebo vůbec výjevech konkrétních, dodávají duchovní přednášce rázu populárnosti a také budí a udržují pozornost.

Nezřídka postačuje na místě případů nebo výjevů mnohých jeden jediný. — Jak těžce prohřešují se rodičové, kteří zanedbávají bdíti nad dětmi a přidržovati je k bázni boží, dokazuje sv. Jan Zlatoústý z biblického příběhu o nejv. knězi Helim.

Důkazu výčtem podoben jest *důkaz analogický* čili obdobou: neboť co tamto jsou případy neb výjevy téhož druhu, jsou při obdobě případové neb výjevové *podobní*. N. př. položky: „Cnosti snáze pozbyti lze nežli nabyti“, dokazovati lze obdobou: „Dům veliký jen pomálu, s obtížemi a náklady velikými lze vystavěti, ale požár za krátkou chvíli celý jej zmařiti může“. V I. Kor. 9., 24. sld. uzavírá sv. Pavel ze způsobu bojování tělesného na způsob bojování duchovního.

Stručná forma důkazu z výčtu, obdoby a nepodobnosti jest *srovnání* (comparatio). Toto klade naproti skutečnosti, pravdě, způsobu jistého jednání skutečnost anebo pravdu jinou téhož neb podobného aneb i nepodobného druhu, aby onano ve své pravdivosti a váze vysvítala. Obecně rozeznáváme srovnání čtveré: *A pari*: pravdiv-li výrok o jistém podmětu, platí též o rovném jemu. Na př. Svatí dosáhli koruny skrze trpělivost a sebezápor; a protož také my jenom skrze trpělivost a sebezápor můžeme spásy dojíti. *A minori ad majus* (a fortiori): když tím jistěji, tím více Způsob tento jest povahy kladné. N. př. Sami někteří pohané odpouštěli nepřátelům svým; kterak by tedy hoden byl jména křesťanského, kdo by ubližitelům svým odpustiti nechtěl? *A majori ad minus*: když tím méně se závěrem záporným. N. př. Protože na zeleném dřevě toto činí, což bude na suchém? (Luk. 23., 21.) *A contrario*: n. př. Zahálka jest pramen přemnoha hříchův, a protož i jest pracovitost ochrana cnosti.

e) *Důkazové na základě vzájemného poměru mezi příčinou a následkem, mezi účelem a prostředkem.*

S hlediště tohoto vede se důkaz:

1. *z účinků patrných na přiměřenou příčinu*; a naopak z nebytí příčiny na nebytí účinkův. O spravedlnosti boží podává důkazu názorného a dojemného: a) smrt, kteréž podrobeno jest lidstvo; b) smrt, kterouž podstoupil Kristus za hříšné člověčenstvo, pak neskončená oslava jeho; c) dobré a zlé svědomí, kteréž uloženo jest v duši každého člověka, trestajíc a odměňujíc.

2. *Z podstaty a vlastností účinku dokazuje se povaha příčiny.*

V knize moudrého Siracha (42., 15. sld.) dokazuje se velebnost a velikost boží z působení všemohoucnosti a moudrosti boží v přírodě viditelné. — Jedná-li se v kázání o jistých tvarech hříchů, dokázati lze z následků jejich nejlépe, kteraké zlo jsou a kterak by se jich báti měl křesťan.

3. *Ze skutečnosti příčin nesvobodně působících na skutečnost účinků.*

Položka, že „doba hojných protivenství a utrpení jest katolické církvi dobou oslavy“, dokazuje se z příčin, že totiž v dobách, kdy církev trpí, hojněji dány jsou příčiny (vnější a vnitřní milost), kteréž vedle zřízení božího působí, aby království boží na zemi se rozšiřovalo a vítězilo.

4. *Z povahy nesvobodné příčiny na povahu následků.*

„Nevěra, kteráž budoucí odplatu popírá, pochází z nemravného a zkaženého srdce: a protož jest velice podezřelá“. (Massillon).

Tyto zákony platí také **o účelu a prostředcích**; znějí pak tímto způsobem:

1. Žádná rozumná bytost nic nečiní (neužívá prostředku), aby neměla určitého účelu před sebou. Kde tedy spatřujeme užívání prostředku, vysvítá z toho, že míněn jest také přiměřený účel. Kde naopak nelze mysliti přiměřeného účelu, neužívá se prostředku.

Důkaz takový vede Spasitel naproti Sadduceům (Luk. 20, 34—38; Mar. 12, 24—27.). Smysl řeči Páně jest: „Písmo učí, že po vzkříšení již nebudou lidé umírat, ale jako andělé na věky žíti. Manželství nařídil Bůh mezi lidmi, aby pokolení lidské na zemi se zachovalo, plozením rostouc a smrtí se ustavičně zmenšující. A proto po vzkříšení již nebude manželství mezi lidmi.

2. Povaha účelu rozhoduje o povaze prostředku, jehož jest užiti; a proto lze z povahy prostředků uzavírat, jaké povahy jest účel.

Sv. Řehoř z Nazianzu, chtěje dokázati, jak velice důležitá a plna odpovědnosti jest duchovní správa, vytýká veliký význam nadpřirozeného života a spásy, pro něž duchovní správa působí. Vznešený význam obojího cíle toho pak doličuje, že uvádí všechna ta zřízení a ty prostředky, kterých užiti chtěl Bůh ve své moudrosti a lásce, aby se cíle toho dosáhlo. Jsou-li tyto prostředky velkolepy, patrně převelice důležit jest účel; spása lidí.

3. Rovněž tak soudí se z bytí účelu na bytí přiměřených prostředků.

Mezi vlastnostmi, kterých potřebí člověku, aby dostal nadpřirozené, od Boha dané úloze, nejvíce potřebna a nejvíce vzácna jest svatost. Byla-li úloha i důstojnost, ku kteréž Bůh povolal nejsvětější Pannu, nade všechno velika i vznešena, nebylo jinak možná, nežli že i neobyčejné svatosti na ní žádal.

III. Důkazy vedlejší neb doklady.

Důkazy vedlejšími zovou se ti, jichžto návěsti podává vlastní a cizí poznání přirozené — rozum a zkušenost, vůbec autorita lidská.

Důkazy rozumové oprávněny jsou ve vyučování pastýřském; neboť mnohé nauky křesťanského náboženství a zejména ty, kterými spravuje se mravný život, může i rozum lidský poznati a odůvodniti, obzvláště že povědomy jsou mu ze zjevení. K nevěřícím a pochybovačným lidem často klestí sobě pravda cestu a víře nadpřirozené půda se připravuje důkazem rozumovým, a tento vůbec také u lidí věřících dobře slouží, aby je u víře potvrzoval, její obsah hlouběji odůvodňoval, křivost námitek ukazoval. Nicméně však nesluší zapomínati, že důkazy rozumové nemohou nahraditi důkazů nadpřirozených; nemajíť ani u člověka vzdělaného větší moci přesvědčivé, nežli prostá pravda zjeverá, nemohou samy o sobě víry nadpřirozené způsobiti ani položiti základ ku smýšlení a životu křesťanskému.

Za autoritu lidskou platí předkem slova sv. otcův a učitelů církevních, pokud nejsou svědkové tradice, výroky, zásady a příkladové svatých, těch obzvláště, kteří lidu lépe povědomi jsou, úcty, vážnosti a důvěry jeho požívají. Podobně leckdy dobře sloužití mohou výroky, zásady a pravdě vydaná svědectví učených a znamenitých osob světských, přiznání samých odpůrců víry, ač dokladů takových jenom zřídka užívati sluší.

Doklady ze zkušenosti každodenní, z dějin církevních a občanských nejvíce jsou důležitý při pravdách mravoučných; zkušenost vlastní a cizí zajisté mluví názorně a přesvědčivě a protož i důkazové odtud vzatí zcela přiměření jsou chápavosti a povaze lidu. Zejména dobře působí a přesvědčují důkazové tyto, když se vykládá o následcích cnosti a hříchu, když se vypisuje blaho svědomí pokojného, výčitky svědomí zlého, blahý cit po vykonaném skutku dobrém, po dobře vykonané zpovědi, nepokoj po svatokrádežné zpovědi a t. p. Běře-li kazatel doklady ze zkušenosti své, velí skromnost a opatrnost mluvití tak, jako by cizí zkušenost byla; preveliké pak třeba jest opatrnosti, mluví-li kazatel ze zkušenosti, kteréž nabyt byl ve zpovědnici. — V oboru každodenní zkušenosti náleží

všeho se vystříhati, co by sprosté bylo a jemnějšímu citu se protivilo.

Důkazy vedlejší vedou se podobným způsobem jako vůbec prostředěčné důkazy bohoslovné. Se stanoviště popularnosti však nejvíce odporučuje se a sám sebou se naskýtá *výčet* (indukce) případů čili zjevů jednotejných a podobných, jakž nalézají se v dějinách, v obyčejném životě lidském a přírodním. Důvodění objevuje se tu obyčejně jako srovnání *a pari* aneb *a fortiori*. Krásné příklady důvodění tohoto nalézají se v písmech svatých, zejména sem náleží: Luk. 11, 11—13.; 13, 15. a sld.; kap. 15. a 16.; Mat. 6, 26—30.

Pak-li důvodění *a fortiori* z jednání a smýšlení lidského u věcech a zájmech obyčejného života, zejména z přirozené žádosti statku, cti a rozkoše, dovozuje hříšnost, převrácenost a pošetilosť lidskou, u věcech víry a mravů, v péči o spásu vlastní a cizí, nabývají povahy domluv a pokárání, nazývá se *důvod po lidsku* (argumentum ad hominem).

IV. V y v r á c e n í.

Aby přesvědčení o pravdě bylo úplné, bývá třeba vyvrátiti také bludy, mylná neb pověrečná domnění, námitky a předsudky proti pravdě, omlouvání a zastírání zlořádů, obyčejův a mravův odporných životu křesťanskému. Ale ne všeho náleží vyvracet, co vůbec proti pravdě a povinnostem křesťanským čelí anebo se namítati může. Každý kazatel řídí se u věci této *potřebami posluchačů svých* a protož vyvracuje bludy a námitky, o nichžto ví, že posluchačům povědomy jsou anebo snadno býti mohou, a mezi těmito zase nejvíce ty, kteréž čelí *proti základním pravdám křesťanského náboženství* anebo *podrývají základ života duchovního*, křesťanských mravův a křesťanské kázně. Jiných všech raději pomíjí, aby posluchači od něho se nedozvídali o námitkách jim posud neznámých a tyto jim více v paměti neutkvěly než vyvrácení samo. Pro tutouž příčinu nepouštěj se kazatel do bludů a námitek, jichž neumí dokonale vyvrátiti; lépe zajisté jest námitek ani nejmenovati a v paměti posluchačstva neobnovovati, nežli je slabě a nedostatečně vyvrátiti. Naopak zase třeba jest vzíti a přednésti námitku tak, jak posluchačům známa¹ jest, celou a plnou; jinak zajisté budou se domnívati odpůrci, že právě to bylo z námitky

vynecháno, co jí nejvíce váhy dodává, a budou ji považovati za nezvratnou *).

Vyvrácení děje se buďto přímo aneb nepřímě. *Přímé vyvrácení* (polemika) záleží v důkazu, že a proč křiva jest věta, která učení křesťanskému odporuje. Pakli celá duchovní přednáška se obírá větou křivou, aby její nepravdivosti dokázala, nazývá se *kázání polemické*. Toto ihned v předloze uvádí zřejmě křivou větu (námitku, křivou zásadu, blud, omluvu) a dle ní také celé pojednání pořádá, bludy, námitky vyvracejíc. Nemálo prospívá oznamovati takto předmět řeči; uvádí se zajiště v duchovní přednášce rozmanitost, rozvoj nabývá větší živosti a pozornost posluchačů se vzbuzuje. Ale také, jest-li vyvrácení námitek a křivých zásad jenom část přednášky duchovní, jako doplněk důkazu některého, pronáší kazatel křivou větu zřejmě a pak ji vyvrací. Důvody, kterými se nepravda křivé věty dovozuje, ovšem závisí na důvodech, o kteréž onano se opírá.

Při námitkách o písmo se opírajících třeba jest křivému výkladu na odpor postaviti výklad pravý a jeho pravdivosti dále dotvrzovati vhodnými důvody. — Námitky podpírané o *lidskou autoritu* vyvracují se autoritou vyšší a věrohodnější (zjevení boží, lidé vážnější, učenější, svatí), anebo se popírá původci bludu a námitky dostatečná vědomost, upřímná snaha po pravdě, ukazuje se podjatost jeho, nechvalný aneb i nepoctivý úmysl. — *Námitky ze zkušenosti a dějin* obyčejně jsou jednostranné nebo se opírají o případy osamotnělé, z kterých odvozují obecnou zásadu, pocházejí z pramenů kalných. Tyto námitky a bludy porážejí se tímž způsobem jako ty, kteréž vůbec o autoritu lidskou se opírají. — *Námitky z rozumu* buďto mají některou návěst křivou anebo z pravých návěstí odvozují křivý závěrek. Tuto lze nejsnáze cíle dojíti, uvede-li se námitka na formu souběru; v ní dojista ukáže pilné zkoumání, kde nepravda jest a chyba proti zákonům správného závěru.

Přímého vyvrácení nalézají se u dobrých kazatelů *mnohé způsoby*. Nejvíce obyčejné jsou: *a) Protivniku pravdy upírá se oprávněnost, aby v této věci souditi směl*; tak Massillon ukazuje, že člověku světského smýšlení nesluší, aby sobě stýskal na těžkost kříže Kristova, poněvadž nikdy se ani nepokusil nésti jej. *b) Bludná nebo křivá zásada*

*) Špachta, Homiletika, I. str. 96.

popírá se na prosto, čímž také důsledky její se porážejí; na př. Massillon poráží omluvu: „Neděláme nic více, nežli co všickni lidé ostatní dělají“, důkazem, že ta omluva nic neplatí, ano právě to známka jistého zavržení jest, pakli člověk po cestě prostranné kráčí, kteráž vede k zahynutí. (Mat. 7, 13. 14.) c) V bludné nebo křivé zásadě *rozeznává se mezi částečnou pravdou a částečnou nepravdou*; k oné přisvědčuje kazatel, aby tuto větším právem vyvrátil. V námitce, „že křesťan, máje tolik příkázání zachovávati, není svobodou“, nepopírá Turchi, že křesťan má povinnosti mnohé, ale tvrdí, že něco jiného jest, svobodu lidskou řídit a něco jiného, ji zrušiti; pak dovozuje, že zákon křesťanský naši svobodu řídí, aby se neobrátila v nevázanost a drzost. d) Nerozumnosti nebo záhubnosti námitky lze dovoditi, *ukazuje-li se na spojení, v kterémž jest s jinými, rozumu, citu a obecnému blahu odpornými věcmi* (argumentum ex absurdo). Takto vyvrací se zásada bludná, že ukazuje se na její nekalý zdroj anebo na její záhubné důsledky. -- Námitku, že není pekla, poráží Gretsche, uváděje důsledky, kteréž by z toho vyplývaly, neboť potom by nejohavnější zločincové měli po smrti týž osud, co svatí lidé. — Massillon vykládá, že námitka o nejistotě života věčného jest 1. podezřelá ve svém původu, z náruživosti pocházejíc, 2. nesmyslna ve svých důvodech, kteréž nejsou leč pochybování lehkomyšlné, 3. hrozna ve svých následcích, protože činí člověka tvorem nejvíce nešťastným a nejen víře v srdci člověčenstva zakořenělé, ale i řádu na této víře založenému se rouhá a všechny svazky společenské trhá a ruší. e) Zásada námitky se za pravou uznává, ale *důsledek odvozený se popírá*. Proti námitce: „Bůh dává jedněmu mnoho milosti, jedněmu však málo, a proto mnozí hynou pro nedostatek milosti“, dokazuje Segneri, že, ačkoli ne všem stejná míra milosti dána, přece každý tolik obdrží, aby spasení své konati mohl. f) *Námitka obrací se proti původci* jejímu (argumentum ad hominem). Námitku nekajících: „Polepšil bych se, kdybych silnou víru měl; tato jest ale dar boží, jen od Boha mohu ji očekávati a jsem ochoten počítati jiný život, jakmile bych dar víry obdržel“, vyvrací Massillon, obrací ji proti původci: Či jest vina, že jsi pozbyl víry, kterou jsi na křtu obdržel a která v tobě dobrým vychováním upevněna byla? Zdaž to nebyl tvůj nemravný život, kterým jsi světlo víry shasil? A nyní měl by zločin tvůj postačiti tobě za omluvu? Ne víra tobě schází, ale vůle, dostáti povinností, kteréž ti víra ukládá.

Podobný k tomu způsobu vyvrácení jest ten, že kazatel jistou pravdu, kterou chce posluchačům obzvláště vštípit, ve formě námitky přednáší a k této nejen přisvědčuje, ale ji ještě sesiluje. Segneri chtěje posluchačům mocně vštípit pravdu, že úsilovné práce třeba jest, aby člověk pojistil spasení své, klade v ústa posluchačů svých námitku: „To tedy jest život náš tkanina z bázně a starosti, nesmíme žádné chyby málo vážiti a žádného vnuknutí sobě nevšímati“; k této námitce nejen přisvědčuje, ale ze slov písmá sv. (2. Petr. 1, 10. a Mat. 7, 13.) dokazuje, že veliké pečlivosti a mnohého úsilí třeba jest, aby člověk duši svou spasil.

Při námitkách obzvláště důležitých užívá se *rozličných způsobů vyvrácení zároveň*; také střídají se četné námitky a odpovědi v živé

a pronikavé řeči rychle za sebou, zvláště tu, kdež kazatel zamýšlí vzbuditi mocný dojem na mysl posluchačů.

Vyvrácení nepřímé (apologie, způsob apologetický) v tom záleží, že pravda popíraná anebo braná v pochybnost pečlivě se vykládá i objasňuje a důkazy přesvědčivými podpírá. Zkušenost každodenní zajisté tomu nasvědčuje, že největší část námitek a pochybností pochází jenom z nedostatečné znalosti pravého učení křesťanského. Obzvláštní pak péči obrací kazatel k tomu, aby ukázal, jak důležitý vliv tato pravda má na cnost a blaženost, jak užitečna jest blahu člověka, bezpečnosti rodin a společnosti lidské, věčné spáse všech. Jasný výklad pozitivné pravdy spolu s důkazy přesvědčivými působí, že bludové a námitky ostáti již nemohou v duchu posluchače; živé vyličení užitečnosti, nezbytné potřeby a vznešenosti pravdy pak zaujímá pro ni srdce, kteréž zejména při námitkách proti zákonům a povinnostem mravním bývá více účastněno nežli rozum. — Při vyvrácení nepřímém se blud neb námitka buďto ani neuvádí anebo se krátce jakožto důsledek z předcházejících výkladů a důkazů slovy jadrnými vytýká, že nemůže leč blud býti, co by proti této pravdě namítal člověk nepoučený anebo hříchem a náruživostí zaslepený.

Nicméně však ve mnohých případech doplňuje se důkaz pravdy ještě vyvrácením důvodův, o které se blud opírá.

Vyvrácení nepřímé vůbec lépe sluší účelu vyučování pastýřského nežli přímé; ono zajisté bezpečněji chrání kazatele, aby nikoho neurazil, náležitých mezí lásky a mírnosti křesťanské nepřekročil a také se při něm státi nemůže, aby mnohý z posluchačů teprve od kazatele se dozvěděl o bludech a námitkách jemu posud neznámých.

Ostatně pak v jednotlivých případech dle podstaty bludu a jeho skutečného vlivu na posluchače rozsouditi jest, zdali jej přímo neb nepřímo vyvracetí náleží. *Bludové dogmatictí, domnění a obyčejé pověřené a ty námitky, o nichž kazatel neví, že vůbec aneb aspoň velmi rozšířeny jsou a záhubně působí*, lépe jest vyvracetí nepřímo. A zase vůbec rozšířené námitky proti pravdám a povinnostem mravním. bludné a lehkovážné zásady časové vyvracejí se pro svůj záhubný vliv na veškerý život křesťanský způsobem přímým. Avšak i přímé vyvracování náleží spojovati s důkladným objasněním pravdy, a pokud čelí proti námitkám a špatným zásadám povahy mravní, jest mocné a dojemné výmluvnosti třeba, aby srdce a vůle dojaty byly;

neboť ne tolik v rozumu zakořeněny jsou námitky proti mravním zásadám a povinnostem křesťanským, jako v srdci porušeném, a pokud napraveno není srdce, nebude poražen blud a nedá se lépe poučiti rozum.

Při všelikém vyvracení bludův a námitek dbáti jest kazateli šetrnosti, mírnosti a opatrnosti, bedlivě se míti na pozor, aby v ničem nepřepínal, horlení prudkého se uchovával; jinak mohl by účinek i nejlepšího vyvracení zmařen býti odporem srdce, kteréž má u člověka větší vliv na přijetí anebo zavržení pravdy, nežli všecken jeho rozum.

Jiné důležité pravidlo při kázáních apologetických i polemických jest, aby kazatel rozbíraje námitky nevedl sobě tak, jako by slovu pravdy zrovna jen tolik práva náleželo, co si blud osobuje. Učitel pravdy povinen jest mluvit určitě a rozhodně ve jménu božím, aby se nezdálo, že sám není úplně přesvědčen o pravdě náboženské anebo že nepokládá za hřích a hrubou urážku Boha, co lehkomyšlně aneb i zlomyšlně proti zjevené pravdě a proti řádům od Boha ustanoveným se rozhlašuje a zastává *).

Článek 4. Methoda ve stránce paraenetické.

§ 50. Psychologické základy.

Kterými cestami bráti se jest umění řečnickému, aby působilo ve svobodnou vůli posluchačstva, o tom jediné psychologická skutečnost bezpečně poučiti může.

Člověku přistvořen jest směr, přistvořena jest snaha, vnitřní nutnost, aby sebe, svou bytnost a přirozenost zachoval a zdokonalil. V tomto zachování a zdokonalení spočívá i blaženost, po které člověk přirozeně baží, poněvadž ona jest poslední jeho cíl. Co s lidskou přirozeností, jejím trváním a s vývinem jejím k dokonalosti souhlasí, t. j. cíle dosáhnouti pomáhá, nazývá se obecným slovem *dobré*, prospěšné, příjemné; co však přirozenosti lidské se protíví, trvání a vývinu jejímu a tedy i blaženosti překáží, slove *zlé*, škodlivé, odporné.

*) Dupanloup, Entretiens sur la prédication populaire, str. 121.

S přirozeností lidskou přede vším souhlasí, jest základ jejího zdokonalení a žádoucí blaženosti *rozumnost*, kteráž jest přirozená vlastnost duchů stvořených. Duše lidská jest rozumná, *za jedno*, že jí jsou přístupny a za normu jejího poznávání platí věčné a nehynoucí ideje, na kterých všechn pokrok a vývin duchovní, všechn intelektuální, mravný a společenský život lidský spočívá: idea mravnosti, pravdy, dobra a krásy, idea povinnosti a práva, idea konečného a nekonečného, světa a Boha. Kdo ideje tyto vyjadřuje před jiným, nevštěpuje mu jich, ale jenom je probuzuje.

Člověk jest rozumný *za druhé*, že (pokud jiné věci nepřekážejí) uznává a oceňuje, co dobrého, pravého, náležitého, šlechetného, krásného, velikého, vznešeného jest, že shledává v tom svůj zájem čili interes, miluje to, žádá toho, raduje se z toho; a naopak zlé, sprosté, špatné, ohyzdné samo sebou přirozeně protiví se člověku, jest předmět jeho nelibosti a odporu.

Přednost tato (rozumnost) duši lidské přistvořená, vývinu schopná a vhodným působením schopných činitelů a vlastní péčí jednotníka vyvinutá, obyčejně se nazývá *přirozený smysl neb cit pro věci vyšší*, duchovní, ideální, smysl neb cit pro pravdu, dobro a krásu (cit intelektuální, mravný a krasocit). — Všecky ideje věčné nalézá věřící křesťan v náuce náboženské a v bohoslužbě; ona je v člověku nejsnáze probuzuje a zájem pro ně zvyšuje, a proto i smysl nebo cit náboženský zavírá v sobě smysl, cit pro věci vyšší a vznešené, pro věci a zájmy duchovní.

Představuje-li se člověku, to pak nejen jeho rozumu, ale též obraznosti a smyslné soudnosti, jasně a živě dobro neb zlo a vlastní jeho zájem v tomto i onom t. j. kterak a proč věc dobrá jest anebo zlá, kterak prospívá blahu člověka, proč a kterak souhlasí s jeho bytností, s přirozenou rozumností, a zase kterak i přirozenosti i blahu jeho odporuje a škodí, — počíná mimovolně, sama sebou činna býti veškerá snaživost (žádací mohutnost) nižší a vyšší směrem k dobru aneb proti zlu nadsmyslnému, čili: povstává mimovolné, nesvobodné hnutí snaživosti. Hnutí toto se nazývá *cit, affekt*, též hnutí mysli, hnutí srdce, pathos. Představy čili důvody (pravdy), z kterých vysvítá, že člověk v jisté věci jakožto dobré nebo zlé má skutečně vážný zájem, a které k naklonění neb odvrácení vůle svobodné směřují, nazývají se *pohnutky*, motivy.

Vedle jasnosti a živosti představ o dobru a zlu a vedle individuální povahy člověka nabývá hnutí mysli neb cit rozdílné síly, a tak mluvíme o citech *jemných* a *mocných* či silných, hlubokých. Mocné hnutí mysli (pathos v užším smyslu, *vášeň*) bývá provázeno zvláštními zjevy v ústrojí tělesném; zjevové ti odtud pocházejí, že působnost představy ve snaživost čili její dojem na lidskou mysl působí zároveň také v duševní síly vegetativní, jakož při úzkém spojení těla s duší jinak býti nemůže.

Hnutí snaživosti jeví se kladně, směrem ku předmětu, jako láska, žádání, radost, libost (snahy kladné, motus prosecutionis), a naopak záporně proti předmětu jako nenávisť, ošklivost, odpor, bázeň, zármutek, bolest (snahy záporné, motus fugae). Projevy tyto samy jsou city neb affekty a zároveň i kořeny affektů, co jich koli jmenovati umí řeč lidská.

Mimovolná, nesvobodná hnutí snaživosti (city, motus primoprimi) nejsou mravně ani dobrá ani zlá; teprve svobodná vůle, přidala-li se k nim (dobrovolné v nich trvání, svolení) vtiskuje jim charakter mravní, dělá je za mravně dobré nebo zlé, nejprve vnitřním úkonem, kterýž také snadno ve skutky viditelné přechází. A vůle svobodná se naklání k dobru jen prostřednictvím citu; poznání samo o sobě nemá té moci a má ji tím méně, čím méně jest utvrzen člověk ve cnostech. Cit zajisté, kterýž vyplňuje mezeru mezi poznáním a dobrovolným chtěním, působí mocně ve svobodnou vůli i sám sebou, protože jest projev téže duševní mohutnosti, co vůle svobodná, projev snaživosti totiž, a také proto, že zaujímá téměř celou bytnost lidskou, mocný vliv provozuje ve subjektivné pojetí a poznání dobroty anebo záhubnosti předmětu, i rozumu člověka věc za takovou představuje, za jakou ji sám pojal a objal. Takto se děje, že cit mocný uchvacuje člověka, rozvahu předstihuje a vůli za sebou strhuje.

Subjektivné poznání, ježto jest první podmínka citů a mravních činů lidských, může býti bludno, křivo, a protož i děje se, že člověk spatřuje blaho své u věcech přirozenosti jeho, vývinu a zdokonalení jejímu odporných či záhubných, zlých; láska jeho k těmto věcem se nese, ony budí v něm affekt záliby a člověk více a více k tomu dochází, že zlé miluje, zlého žádá, o ně se vynasnažuje, za dobré je pokládá, že odvrací se od toho, což pravé dobro jest a odkud jediné pojití může pravá blaženost. Vůbec dle toho, jak umí člověk

vážiti důstojnost lidskou v sobě a bližních, jak rozumí své bytnosti a svému povolání, jak vůbec rozumí pravým zájmům svým, svému blahu, — jest předmět lásky a nenávisti, příchylnosti a odporu jeho rozdílný, miluje, touží, žádá rozumně, v souhlase s přirozeností svou a náboženstvím, anebo toužení a žádání jeho na sporu s oběma jest.

Pravému poznání nejvíce překáží nižší neb smyslná žádost porušené přirozenosti (žádost těla, žádost očí, pýcha života), která, jsouc ustavičný, stálý affekt, věci tělu lahodných, rozkoše smyslné hledá, věcem nepříjemným, obtížným odporuje a se vyhýbá; ona rozum zatemňuje a dodává věcem zcela jiné tvářnosti v subjektivním soudu člověka, za takové je představuje i rozumu, jak jí se zamlouvají aneb protivují. Pro tuto smyslnou, nižší žádost jest člověk ve stálém nebezpečení (pokušení), že i dobrovolně bude blaha svého hledati u věcech jenom smyslnosti příjemných a nikoli také dobrých, u věcech, které jenom nižší stránce přirozenosti lidské lahodí, že dobrovolně odchýlí se od ideí vyšších a tělesnosti se poddá.

Umí-li člověk pevnou vůlí se opřítí návalům nižší stránky své, umí-li rozhodně odpírati citům nízkým (tělu, světu a ďáblu), přemáhati a zapírati sebe, bude smýšlení a jednání jeho rozumné, náboženské, mravné, ctnostné, on bude se bráti cestou ku blahu pravému a trvalému. a naopak, povoluje-li nižší stránce přirozenosti své, přistupuje-li dobrovolné svolení jeho k prvním hnutím smyslné žádosti, rozhoduje-li o směru veškeré jeho snaživosti jen co smyslům příjemno a tělu lahodno, bude smýšlení a jednání jeho světské, pošetilé, hříšné.

Přesvědčovati člověka o pravém, nadpřirozeném dobru, vzbuzovati city, získati srdce a svobodnou vůli jeho pro ně a naopak odvracet je od zlého, škodlivého, záhubného — jest konečný účel všeho křesťanství, veškeré duchovní správy a protož i pastýřského vyučování, jehož průvodní hvězda, co do stránky paraenetické, jsou slova Páně: „Hledejte nejprve království božího a spravedlnosti jeho, a toto všechno bude vám přidáno“ (Mat. 6, 33.) a „Chce-li kdo za mnou přijíti, zapři sebe sám, ber kříž svůj každého dne a následuj mne.“ (Luk. 9, 23.) *)

*) Srovn. Jungmann, Das Gemüth und das Gefühlsvermögen der neueren Psychologie, 2. Aufl.

§ 51. Obecné podmínky prospěšného buzení affektu.

1. Smýšlení křesťanské, k němuž probuzování affektů čelí, může se skrze vyučování pastýřské pěstovati, jenom když budí se affekty takové, ve kterých, jsou-li také svobodnou vůlí přijaty, křesťanské smýšlení a křesťanský život vlastně záleží, kterými se i tlumí a oslabuje smýšlení světské, tedy city posvátné, náboženské.

Podstata smýšlení křesťanského, první jeho základ a ustavičná podmínka jeho vzrůstu jsou vedle učení sněmu Trid. *) *víra, svatá bázeň, naděje a láska*. Cnosti tyto na křtu sv. vštípené jsou nadpřirozené schopnosti křesťana, zachovávají a rozmáhají se zvláště skrze přiměřené akty svobodné vůle a v srdci křesťanském budí se affekt těmito cnostem přiměřený, kdykoli rozumovému poznání vhodně se předkládá obsah a předmět jejich jako nadpřirozené dobro.

Affekt víry jest pramen všech ostatních affektů náboženských, neboť spravedlivý živ jest z víry. Affekt tento jest posvátná radost z poznání Boha, jeho vlastností a skutků, naplňuje duši odvahou a zmužilostí, povznáší člověka nad veškerý svět a jeho klamné statky, přemáhá bázeň boje a sebezáporu.

Affekt bázně budí se v člověku, představuje-li se mu největší zlé jakožto následek hříchu aneb hněvu božího; pudí mocně k pokání, k opatrnosti a bdělosti, k boji proti pokušení a hříchu.

Affekt naděje, ku kteréž vedou víra v milosrdenství, věrnost, dobrotivost a všemohoucnost boží, hojnost milosti Vykupitelovy a zřejmé zaslíbení boží, jest radostné hnutí srdce pro bezpečnou jistotu, že odpuštění hříchů, pravé blaženosti, ochrany a pomoci boží ve všech potřebách a nesnázích života dojíti můžeme; on naplňuje srdce lidské zmužilostí, důvěrou a svatým toužením, posiluje k trpělivosti a stálosti.

Affekt lásky jest nejmocnější a nejpůsobnější ze všech affektů náboženských, kteréž ostatně všecky jenom v lásce dobře spořádané svůj kořen mají. Láska zajisté, ať pravá nebo nepravá, jest základní činnost mohutnosti snaživé u veškerém životě lidském a jen láska pravá posvětití může snahy a činy lidské, aby Bohu příjemny a člověku záslužny byly.

*) Sess. VI. cp. 6. de justif.

Hlavní tyto čtyři affekty jsou zdrojové, z kterých se prýští všechny k účelům pastýřského vyučování vhodné affekty, snahy kladné i záporné: pohrdání světem, ošklivost hříchu, bolest nad hříchy spáchanými, stud pro zneužívání milosti boží, zármutek nade ztrátou milosti boží a věčné spásy, nenávisť a ošklivost hříchu; pokora, nejvyšší úcta k Bohu, radost a plesání v Bohu, vážnost a láska ku cnosti, soustrast s ukřižovaným Spasitelem, posvátná radost nad jeho vítězstvím a oslavením, vděčnost a t. d.

2. Kazatel může zdárně působiti v srdce posluchačů, buditi v nich city náboženské a takto působiti k duchovnímu vzdělání jejich, *sám-li jest proniknut pravdou křesťanskou tolik, aby řeč pathetická vycházela přímo ze srdce jeho*. Jako třeba jest, aby sám věděl a tomu rozuměl, čemu jiné učí: tak podobně třeba jest, aby mysl jeho tím proniknuta a naplněna byla, čím mysl posluchačů naplniti a srdce jejich roznítiti chce. Jest tedy kazateli u přípravě na přednášku pohroužiti se v předmět její, uvážiti jej rozjímáním na všechny strany a ku vlastnímu vzdělání obracet, aby ty affekty neb city v srdci jeho se vzbudily, které v srdci posluchačů probuditi chce. *Ne tak umění jako raději život a smýšlení kazatele učí naleznouti cestu k srdcím lidu*.

Nezbytná potřeba ku prospěšnému vyučování pastýřskému, aby kazatel důvěry a lásky posluchačů v plné míře požíval, vysvítá se stránky této zvláště; neboť přesvědčiti člověka, že by měl činiti, co mu za těžko přichází, a zbaviti, varovati se toho, k čemu srdce jeho tíhne, daří se jen člověku váženému a plné důvěry požívajícímu *).

3. Působnost affektu velice závisí *na vhodném umístění* jeho v přednášce. Toto řídí se nejprve povahou affektu samého. Affekt, pokud jeho vzbuzení na kazateli závisí, nazývá se *přímý* (direktní pathos), pakli řeč i svým obsahem i slohovým vyjádřením a ústním přednesem jest sama výraz mocného a živého citu kazatelova; slove *nepřímý*, budí-li se v posluchačích pohnutí myslí jen klidným rozborem věci, pohnutlivým vypravováním, popisem neb líčením, případným podobenstvím a t. p., pokud takové součásti v jistých případech samy sebou zjednávají posluchačům tolik živé, jasné a názorné poznání nadpři-

*) Špachta l. c. str. 102.

rozeného dobra nebo zla, kolik přirozeným během třeba jest, aby mysl dojata byla, cit se probudil. Příklady takového pathosu nepřímého jsou: Genes. kp. 43, 20—45, kap. 16., kdež vypisuje se, kterak patriarcha Josef shledává se s Benjaminem a dává se poznati bratřím; Dan. kp. 5. o tragickém konci krále Baltasara; Jan, kp. 11. o vzkříšení Lazara. Skutk. ap. kp. 7. o smrti sv. Štěpána; mnohá místa ve knize Tobiášově.

Affekty vůbec a zejména přímý pathos méně potřebny jsou a méně se hodí kázáním naučným, za to ale důležitý jsou velice v kázáních paraenetických.

Mocný pathos tedy nemívá místa při věcech nedůležitých ani v kázáních, kteréž mají přední účel, vykládati a poučovati, jakož zejména jsou homilie, kázání naučná a krátké promluvy. V takových pathos nepřímý snadno místo nalézá a velmi dobře působí, dodávaje přednášce rázu srdečnosti. Vždy ale hodí se pathos přímý v řečech slavných, při úkolech velmi důležitých a vážných, když káže se o velikých slavnostech, za příčinou zvláště důležitou, radostnou nebo truchlivou a vůbec za takových okolností, kdež by nedostatek moci a živosti při kazateli posluchačům samým pro jejich náladu mysli byl s podivem. I v řečech celkem klidných hodí se mocný pathos všude tu, kdež k vůli praktickému prospěchu celého kázání třeba jest mysli mocně dojmouti a jimi otrásti.

O povaze pathosu rozhoduje také *ohled na posluchačstvo*. Před posluchačstvem vzdělaným anebo před užšími kruhy lidí nábožných nehodí se pathos přímý, poněvadž u takových rozumové poznání provozuje vliv na svobodnou vůli i bez prostřednictví affektu.

I sama osobní *povaha kazatele*, jeho postavení a vážnost, jeho poměr k posluchačům, obecný stav jeho mysli anebo zvláštní její nálada za příčinou kromobyčejnou, jeho síla tělesná, jeho hlas rozhodují vůbec a v jednotlivých případech, zdali mocný, přímý affekt anebo nepřímý lépe působiti bude. Pathos nepřímý hodí se kazatelům klidné povahy, slabého hlasu, skrovné síly tělesné vždy. Vůbec velmi dobře působí a velmi často se nalézati může pathos nepřímý všude tu, kdež ohnivá řeč affektu přímého ani předmětem řeči, ani zvláštními okolnostmi podmíněna není a kdež duševní povaze kazatelově přímý pathos nesvědčí, anebo tělesná soustava jeho na mocný pathos nedostačuje.

4. Velmi řídky jsou případy, kdež by přímý pathos náhle a zejména hned na počátku řeči se objeviti mohl. Zkušenost psychologická zajisté učí, že srdce od hnutí slabšího k mocnějšímu, od jistého citu k jinému příbuznému, ano i k odpornému snadno přechází. Pokud jest posluchač klidný a chladný, nemohl by mocný a náhlý affekt naleznouti ohlasu v jeho srdci; a poněvadž aspoň ve chladném položení mysli obyčejně přicházejí posluchači, vysvítá obecná potřeba, aby affekt byl povlovně připravován. *Nejlepší příprava k mocnému affektu jest nepřímý pathos, prosté pohnutí.*

Jiný způsob přípravy mocného affektu jest *probuzování citův odporných* tomu, jež kazatel zamýšlí; po vzbuzení citu opačného snáze vzbudí se cit, jehož účel řeči žádá. Aby se na př. vzbudila touha po nějakém dobru, bude prospěšno, vzbuditi prve ošklivost protivného zla; cit lásky a útrpnosti k chudým posilní se, pakli vzbuzen bude také cit névole proti nemilosrdným; touha po věčných statecích posilní se, když by vzbuzen byl také cit pohrdání světem.

Velmi často připravuje se mocný affekt jasným a zároveň živým dokazováním, při kterém počíná již affekt vyplývati z přesvědčení o pravdivosti věci.

5. Ku vhodnému zacházení s affektem náleží také šetření *pravé míry* i ve síle i ve trvání jeho; a protož velmi důležité jest, aby kazatel uměl od mysli pohnuté navrátiti se opět ku klidné. Čím mocněji vzbuzen byl nějaký cit, tím větší potřeba nastává kazateli, aby s výše té sestupoval; nesluší zajisté v mocném pathosu pokračovati dlouho, poněvadž unavuje kazatele i posluchače a snadno mívá účinek opačný. Také však nesluší, aby affekt byl náhle přetržen a takto účinek jeho zmařen; jen znenáhla přechází se od pathosu ku přednášce klidné, jen po stupních ubývá ohně a síly.

6. Jako každá jednotvárnost nudí a mysl odpuzuje, tak i jednotvárnost v buzení affektů byla by působení kazatelskému na ujmu. Zvláště brala by škodu vážnost křesťanského kázání, když by sobě kazatel navyknul, jistými frásami plačtivými projevovati soustrast, kterou prý má s chudými, vdovami, sirotky, utištěnými. ., jakož leckdy dělají kazatelé, kteří snadným způsobem tímto chtějí vzbuditi pláč jako v náhradu za prázdnotu a jalovost řeči, na kterou nebyla dostatečná anebo i žádná práce vynaložena.

§ 52. Důvody ku přesvědčování o dobru a zlu (pohnutky).

Že dobré anebo zlé jest, co kazatel předkládá, a tedy že náleží, aby posluchači svobodnou vůlí se k tomu naklonili aneb tomu se opřeli, o tom přesvědčuje kazatel, předkládaje důvody, kteréž by posluchačům jasné a živé poznání zjednaly, o dobrotě neb záhubnosti věci je přesvědčily tak, že poznání toto vzbuzuje city neb hnutí srdce a s těmi společně působí ve svobodnou vůli.

Pokud tyto důvody mají za účel, poučiti a přesvědčiti posluchače o dobru nebo zlu, rovnají se důkazům pravdy; pokud ale směřují ke vzbuzení určitých úmyslův a naklonění vůle za prostřednictvím a pomocí náboženských citů, slovou a jsou vlastně *pohnutky*, motivy, vedle etymologického významu slova toho *). Pohnutky obracejí se k mysli a svobodné vůli (veškeré snaživosti), podobně jako důkazové (v užším smyslu) se obracejí k rozumu; kdežto důkaz doličuje, že něco pravda jest a proč takto jest, mají pohnutky za účel, zjednati posluchačům jasné a živé poznání, že něco dobré jest anebo zlé, a proč dobré nebo zlé jest nejen samo o sobě, ale i člověku, posluchačům; že jejich přirozenost, vlastní jejich zájem, jejich prospěch, jejich pravé blaho žádá, aby svobodnou vůlí a celou duší se rozhodli pro dobré, v němž *jejich* pravé blaho záleží, a proti zlému, kteréž *jim* přináší škodu velikou, jistou, až i nenahraditelnou. Ukazovati, co v jistém smýšlení a v jistých činech leží dobrého neb zlého samo o sobě, pro člověka, pro posluchače, kterak s jeho rozumem a veškerou přirozeností souhlasí anebo se jim protiví, kterak jeho zájmu slouží anebo na škodu jsou — jest uváděti čili předkládati pohnutky.

Pohnutky váží se z týchž zdrojů co důkazy, a zejména uvažuje-li se ve světle nauky křesťanské, vedle zdravého rozumu, vedle svědectví dějin a každodenní zkušenosti podstata věci sama o sobě, přirozenost člověka, jemu přistvořená rozumnost, jeho cíl konečný; poměr člověka k Bohu a Boha ke člověku i všemu světu (Stvořitel a tvor; Vykupitel a vykoupěný; Posvětitel a posvěcený; nejvyšší Pán a obmezený, nedostatečný tvor; Soudce a hříšník); svatost, rozumnost, spraved-

*) O pohnutkách vůbec obšírně jedná Špachta l. c. I. str. 98—118.

livost a přiměřenost zákona božího; *osoba, stav, věk* ... člověka; *vliv* úmyslu nebo skutku na časné a věčné blaho nebo neštěstí naše, na blaho a neštěstí bližních vůbec a těch obzvláště, kteří užším svazkem připoutáni jsou k nám (rodičové, ditky, souvěrci, krajané a t. p.).

Chtěje tedy mluvit k srdci a vůli posluchačův, obrací se kazatel brzy ke člověku, jeho zdravému rozumu, brzy ku křesťanu, k jeho víře. Víra křesťanská obsahuje nevývažné množství mocných a působných pohnutek; z jediného tajemství, z jediného činu Páně vážit lze pohnutky pro mnohé povinnosti křesťanské, a při každé povinnosti lze uváděti za pohnutky mnohá tajemství a mnohé nauky křesťanského náboženství. Dějiny biblické, příkladové a všecken život Páně i svatých poskytují pohnutek velmi názorných a velice působných; život a konečná pokuta nebo záhuba zlých působí v srdce a vůli, aby se odvrátily od zlého. *Poslední věci člověka*, dobře-li se představují, mocně působí, aby se člověk naklonil k dobrému a odvrátil od zlého.

Druhy pohnutek vůbec jsou tři; neboť věci vůbec mohou ve trojím ohledu býti dobré anebo zlé a protož i v trojím ohledu mohou se za dobré nebo za zlé představovati, poznávati, voliti nebo zavrhovati. Jsou totiž buďto samy o sobě dobré anebo zlé či špatné — mravní, *ethická* dobrota či špatnost; anebo jsou příjemny či nepříjemny, blaho lidské rozmáhající anebo překážející mu a hubíce je — *eudaemonické* dobro či zlo; anebo jsou užitečné, prostředek vhodný k účelu či překážka — *teleologické* dobro či zlo. Protož i každý důvod (motiv), jehož užíváme chtějíce posluchače nakloniti k něčemu neb odvrátiti od něčeho, buďto náleží k důvodům mravním nebo eudaemonickým anebo teleologickým *).

Mravní důvody uvádějí se na jistou věc (t. j. jisté jednání, jistý úmysl, jistý směr vůle), dovozuje-li se, že přikázána jest, povinná, náležitá, slušná, spravedlivá, čestná, důstojná, obdivuhodná, slavná, velebná; aneb naopak: nedovolená, zapovězená hříšná, neslušná, nespravedlivá, ukrutná, sprostá, opovrženíhodná, nečestná, hanebná. — *Eudaemonické* důvody jsou, představuje-li se věc za snadnou, příjemnou, záslužnou, za pramen vnitřního pokoje, za utěšenou, blaživou a t. p. anebo naopak

*) Jungmann, Theorie II. 415.

za obtížnou, bolestnou, nepříjemnou, protivnou, nebezpečnou, záhubnou, že ruší pokoj vnitřní, zbavuje milosti boží, zavinuje smrt věčnou. — *Důvody teleologické* ukazují, že věc jest potřebný, nezbytný, spůsobilý, velice účinný prostředek, aby se dosáhlo dobra potřebného a žádoucího, na př. věčného života, lásky boží, účinnivé milosti, požehnání božího na statku, dlouhého věku a t. p.; anebo naopak že k účelům těmto nepomáhá, nijaká, neužitečná, bezcenná jest, že překáží, že škodna jest.

Všecky druhy pohnutek zahrnují se v obecných dvou: Bůh tomu chce, — tvoje blaho časné a věčné na tom závisí. A jako jest láska základní činnost mohutnosti snaživé a kořen všelikého hnutí jejího, tak i pohnutky k lásce (láska k Bohu, sobě samému a bližnímu), jak ji káže křesťanství a přirozená člověku rozumnost, nejsnáze ohlasu docházejí v srdci křesťana.

Ne všecky pohnutky mají samy o sobě a při každém posluchačstvu jednostejnou váhu a působnost; jejich vlastní podstata, moc a síla přesvědčivá, posluchačů vzdělanost, křesťanské smýšlení, mravný stav rozhoduje o tom, které pohnutky nejvíce by se hodily. — Velice působny jsou pohnutky, které úzce souvisí s náklonnostmi, stavem a jinými poměry posluchačů. Neobyčejné, mimořádné okolnosti času a místa, obecné nehody, válku, jubileum a t. p. a vzbuzenou jimi náladu myslí náleží u volbě pohnutek na zřeteli míti, poněvadž výborně pomáhají k buzení těch affektů, kterých třeba jest, aby dosaženo bylo účelu, jež sobě za takových okolností vytknul opatrný a horlivý kazatel *).

Čím důležitější a obtížnější jest, k čemu posluchače nakloniti chceme, anebo čím mocnější dojem učiniti třeba na srdce jejich, tím rozmanitější a četnější jsou i pohnutky, kterých se v jedné přednášce užívá.

I. Řečnické předkládání pohnutek.

Podrobná pravidla předkem rozdílna jsou, jde-li o přímý affekt aneb o nepřímý.

Pokud se týče *pathosu nepřímého*, záleží všecko na tom, aby se věc představovala se stránky tklivé, dojemné. Kazatel

*) Srovn. Špachta I. c.

rozvinuje nějakou myšlenku názorným popisem anebo živějším líčením, vypravuje podobenství, událost, příběh slovem i hlasem mírným, klidným, více jako prostý svědek, nežli jako řečník, jenž by plným tokem vyjadřoval svůj vlastní cit; popisuje na př. osud nešťastného, tichou jeho odevzdanost, jeho utrpení, opuštěnost a tato prostá, přirozená líceň obměkčuje srdce posluchačů, otvírá je a budí tytéž city útrpnosti s ubohým, oškli-
vosti nad nepřátely a škůdci nešťastného, které by pathosem přímým vzbuzeny býti mohly, ano budí je často mnohem jistěji a prospěšněji. — Se stránky tklivé lze popisovati a líčiti přírodu, život lidský ve mnohých jeho výjevech a poměrech (péče a láska rodičů k dítkám, sprostnost a nevinnost, slabost a nedostatečnost malých dítek, věrná oddanost, obětovná láska, vděčnost dětí dospělejších k rodičům), péči a působení katolické církve o blaho a spásu lidstva, obětovné působení řeholí a kongregací, kněží a misionářů katolických. Biblické dějiny, výjevy ze života vynikajících osobností biblických, nade všecko pak výjevy ze života, smrti, vzkříšení a oslavy Ježíše Krista i jeho nejsvětější matky a jiných svatých lze vypisovati a vypravovati se stránky tklivé s nejlepším prospěchem. Mnohé legendy starobylé ze života Páně, Panny Marie a jiných svatých jsou převzácní vzorové tklivého vypravování a líčení*). Chudí, utištění, nemocní bývají pohnuti, mluví-li kazatel s účastenstvím upřímným o strastech života vezdejšího, o svatých úmyslech, které Bůh s nimi má, o naději na blaženost jim zaslíbenou, o zásluhách trpělivosti a t. p.

Jde-li o pathos přímý, záleží všecko na tom, aby působeno bylo v posluchačích rozumové poznání dobra nebo zla velice jasné, názorné, živé, podporované obrazotvorností a smyslnou soudností. A protož vynasnažuje se kazatel, aby jasně a živě posluchačům představoval, že dobré jest, co jim schvaluje a k čemu je vybízí, anebo že zlé jest, co jim za zlé předkládá a před čím je vystříhá. Toto živé, jasné, názorné předkládání vůbec tím směrem se nese, aby dobré anebo zlé pozměněno bylo za veliké, jisté a blízké.

a) *Velikost dobra nebo zla* vysvítá, pakli se jasně a živě vykládá i dokazuje, jak potřebno, důležitě, vznešeno, jak užitečno, krásno a t. d. jisté dobro jest, jak velice na něm blaho

*) Některé nalézají se ve „Výboru z literatury české“ dílu I. a II.

lidské vůbec, některých stavů, jednotlivců závisí; anebo jak velice záhubno, škodливо, ohavné... jest to jisté zlo. Aby dobré anebo zlé v jeho velikosti představití mohl, záleží ovšem na vhodné volbě a dobrém seřazení důvodů, ze kterých vysvítá, že něco jest dobré anebo zlé. — Kdyby na př. chtěl kazatel nadchnouti posluchače nadějí a důvěrou (vzbuditi affekt naděje), snažil by se předmět naděje vyličiti za pravé, hojné, stálé dobro, a spolu by také uvedl příčiny, pro které očekávati lze a sluší dobra toho (zaslibení, možnost, lásku a dobrotivost dárce), bezpečné prostředky k dosažení jeho (buďto vlastní síla, zásluhy, přímluvy), povzbuzující příklady osob, kterých dosáhly téhož dobra za okolností podobných aneb mnohem těžších.

b) *Jistota, blízkost dobra nebo zla* vysvítá. pakli se dobro nebo zlo živým líčením tolik názorně představuje a zobrazuje, aby takoruka před očima posluchačů stálo, jim kynulo, jim hrozilo. Zlé, o kterém člověk ví, že jistě a brzy přijde anebo přijíti může, jest mu předmětem bázně; představí-li se mu o takovém zlu, že již blízké jest a vyhnouti se mu nelze, povstává živý cit bázně. Dobré, o kterém člověk poznává, že nejen veliké jest, ale že i dosáhne ho jistě, v době nedaleké, nenechává ho chladného, ale budí v něm touhu mocnou, žádání, lásku, ochotnost k obětem a pracem obtížným.

II. Slohové prostředky k rozvoji pohnutek tím směrem, aby se budit affekt.

Za obecnou zásadu platí v této věci, že prostředek nejvíce působný a nejvíce bezpečná cesta k účelu tomuto jsou myšlenky biblické a mluva biblická; není na světě knihy, která by tolik a vždy způsobem vhodným, přirozeně mluvila k lidskému srdci, jako písmo svaté mluví.

Poněvadž jenom úplně jasné, názorné, živé poznání může působiti ve snaživost tak, aby činna býti počala a dospěla až k mravnému úkonu svobodné vůle (úmyslu pevnému, opravdovému): samo sebou vysvítá, že obzvláště v této stránce duchovní řeči na pozoru jest se míti kazateli, aby nepředkládal ve formě odtažité, ve znění obecném a neurčitém, jen rozumu chladnému, ale přičiniti se, aby důvody v celé plnosti, v celé hojnosti obsahu jejich, mocně a důrazně předkládal duchu posluchačů, jejich názorlivosti a obrazotvornosti, tak že by věci

nadpřirozené, dobro nebo zlo, jako v makavé podobě se jim představovaly a takto i snadněji rozumem v celé váze a důležitosti poznány býti mohly. Protož i znázorňovací prostředkové, kteří k jasnému poučení pomáhají, ve stránce paraenetické rovně tak, ano ještě více potřebny jsou nežli ve stránce poučné. Avšak užívá se jich tuto častěji ve formě kratší, více úsečné; podobnosti, protivy, příklady často jen krátce uvádějí se výčtem, aby takto mocněji působily vhodnou stručností a hojnějším počtem.

Slohových prostředků těchto se ovšem užívá v celé přednášce, protože celé kázání nejen k rozumu, ale také k srdci mluví, že affekty neb city neobmezují se na některou část, ale všecku přednášku oživovati a zúrodnovati mají. Nicméně však nemůže obyčejné jich užívání postačiti, aby pohnutí posluchačů, obzvláště směrem ku konečnému praktickému cíli řeči dosáhlo té hloubky a síly, kteréž třeba k naklonění vůle. Za účelem tímto nezbytno jest, jmenovitě v řečech paraenetických, aby některá místa byla, kteráž jako výhradně za úkol mají pomáhati rozumovému poznání dobra nebo zla ku vyšší jasnosti, živosti a plnosti a takto i rozhodněji, mocněji působiti ve cit (ve srdce) posluchačů.

Kde přednáška k tomu přímo směřuje, aby budila city a naklonila vůli, tu velice třeba jest mluvy živé, mocné, pronikavé. Mluva tato však možná jest jenom při takovém pojetí a rozvoji myšlének, jemuž by slova sloužila za výraz přirozený, sám sebou se naskytující. Takový rozvoj jistých míst neb součástek řeči, kterýž předkem a výhradně ku probuzení citu (přímého pathosu) směřuje, nazývá se obecným jménem *rozvod řečnický* (amplificatio oratoria). Tento vůbec ve slovesnosti (ve slohu) znamená podrobnější a pronikavější rozvoj a důraznější vyjádření myšlenky za tím účelem, aby vysvítala její důležitost, velikost, jistota, blízkost, vliv na blaho anebo neštěstí lidské a takto mocněji se doráželo na mysl a vůli posluchače, tento pobádán byl k úmyslům a skutkům.

Rozeznáváme *dvojí rozvod*: slov a věcí. *Rozvod slov* jest, užívá-li se obrátů řečnických, přenešených jmen (zvláště obrazů a vůbec tropů) na místě vlastních, bromadí-li se slova souznačná anebo klade se opis (periphrasis) na místě obyčejného pojmenování věci. — K rozvodu slovnému počítati lze *význačné pořádání slov*, kteréž v tom záleží, že pojmy, ježto kazatel ostře vytknouti chce, na začátek anebo na konec věty se kladou,

nikdy uprostřed. Podoben k tomuto způsobu, živě a mocně vyjádřiti myšlenku, jest *mimořádný slovosled* (inversio) na místě obyčejného; avšak nesluší, aby se v něm náležitá míra překročila, anebo se ho se škodou jasnosti a srozumitelnosti užívalo.

Rozvod věcí v tom záleží, že podává se několik výrazů vlastních a obrazných o podstatě a povaze věci, že vyčítají se části celku, okolnosti, příčiny a účinky, užívá se podobností a protiv, věcí podobných a nepodobných, postupuje se od menšího k většímu, od slabšího k silnějšímu. Vůbec rozvod vzrůstá a mocněji ve cit působí skrze slušné a přiměřené užívání tropů a figur.

Z rozmanitých tvarů rozvodu řečnického zvláště důležitý jsou: *Postup k většímu neb menšímu* (climax, anticlimax, viz str. 443.), *souslov a uhlazení* (synonymia, expolitio, viz str. 444. a 445.), *srovnání* (comparatio), *protiklad* (antithesis), *náhrn* (congeries, concentratio), *závěrek prostředechý, řečnická kresba*.

Srovnání v tom záleží, že naproti pravdě, kterou živě představití chceme, klade se jiná, podobná, kterou každý za velikou a důležitou uznává; odtud pak vyvozuje se, že onano pravda (dobré nebo zlé) mnohem větší a důležitější jest. Na př. kdybychom chtěli v posluchačích vzbuditi affekt důvěry v Boha, uváděli bychom za motiv dobrotivost boží; aby velikost dobrotivosti boží dosti živě a mocně představena byla, mohla by se vyčítati dobrodiní, kteráž rodičové dítkám prokazují, z těchto pak odvozovalo by se, že mnohem větší a četnější jsou dobrodiní, jež lidem prokazuje Bůh. — Biblické příklady řečnického srovnání: Pláč Jerem. 4, 6... Mat. 11, 21—24.

Provádí-li se srovnání dvou předmětů po jednotlivých za sebou kladených členech, výjevech, znacích podobných, slove *parallelismus*; jsou-li znaky, členy, výjevy odporné, slove *protiklad*. Protiklad obzvláště dobře slouží, aby se ukázala dobrota nebo hříšnost mravního jednání, smýšlení, jistého způsobu, kterým se cos koná. Jsou-li protivy, ježto se v protikladu sestavují, velmi vzdáleny od sebe, nazývá se *paradoxon*.

Příklad parallelismu: „Mojžíš žádal sobě s ostatním lidem zahynouti, Pavel však za všechny zmařenu býti; nechtěl zajisté zahynouti s hynoucími, ale aby jiní spaseni byli, chtěl vyloučen býti z věčné slávy. Mojžíš každého dne odporoval Faraonovi, Pavel ďáblu; onen bojoval za lid israelský, tento za všecken svět; ne potem, ale mnohou krví, přiváděje ku pravé víře netoliko obydlená místa země, ale i pouště, ne Řeky toliko, ale též ostatní národy. (Sv. Jan Zlat.)

Příklad protikladu v řeči sv. Fulgentia čtení 4. a 5. v breviáři na den sv. Štěpána. — Jerem. 3, 1—4. 12. Řím. 2, 17—24. Impropria velikého pátku; čtení breviáře 5. a 6. na 2. a 3. den v oktávu zjevení Páně; čtení 7. a 8. v breviáři na den 30. listopadu.

Příklad paradoxa: „Vizte, tu ve chlévě betlemském: neskončená velebnost v plénkách — bez království; všemohoucnost v dětství — bez všeliké síly; spravedlnost na klíně mateřském — beze zbroje; všudypřítomnost — bez příbytku na zemi; věčná moudrost v kolébce — na pohled neschopná, užívati rozumu; Bůh — nerozumný. To jsou věci, kterým se divím, kterých ale nechápu“. (Hunolt.)

Náhrn v tom záleží, že úsečně, ve znění krátkém a důrazném, ráz na ráz a pokud možná současně se předvádějí posluchačstvu myšlenky, ze kterých skládá se úplné poznání předmětu dle celého významu, celé důležitosti a velikosti jeho; že týmž způsobem se ukazuje na ty stránky předmětu, ze kterých jeho mravní cena jakož i jeho vliv na blaho nebo neblaho, štěstí nebo neštěstí člověka vysvítá. Na př. velikost trpělivosti Jobovy mohla by se představit, když by se vyčetly veškeré jeho ztráty: časných statků, dětí, zdraví, přátel.

Krásné příklady náhrnu jsou: V I. epistoletě ku Kor. kap. 9. dovozuje sv. Pavel z jednání svého, že povinni jsou věřící opouštět též věci dovolené, když by užívání jich bylo mdlým na urážku; shrnuje důvody, příklady a připodobení rozmanité, aby na sobě samém ukázal, že za velikou věc pokládati sluší, všeho se vystříhati, čím by se mdlí a slabí uraziti mohli. — Chtěje se očistiti z nářků nespravedlivých a nakloniti Korintány, aby jemu důvěřovali a kázání jeho za pravé slovo boží brali, vyčítá (2. Kor. kap. 10, 11, 12) svoje práce a utrpení, svoje povolání na úřad apoštolský, odvolává se na četné důkazy svojí lásky ku Korintánům a v živé řeči shrnuje všecko, čím by jejich důvěru oživil a utvrdil. — Řím. kap. 9. dovozuje náhrnem sv. Pavel, že Židé jsou příčina svého zavržení. — Žid. kap. 11. krásným náhrnem příkladů dovozuje, kterak důstojna, mocna, užitečna jest pravá víra.

Závěrek prostředek (ratiocinium) uvádí případnosti, okolnosti, příčiny a vůbec, co s věcí souvisí, ji provází, následuje . . . a z toho činí závěr na velikost, důležitost, užitečnost, náležitost věci anebo naopak. Na př.: Chtěje vzbuditi ošklivost před svatokrádežným přijímáním a pevný úmysl varovati se hříchu takového, mohl by kazatel živě vypisovati dobrotivost, pokoru a lásku Ježíše Krista přebývajícího s námi, odtud pak uzavíral by, jak veliký jest hřích svatokrádežného přijímání. — Chtěje vylíčiti velikou sílu a statečnost mučenníků, aby lásku a uctivost k nim vzbudil, mohl by kazatel popisovati tyranství Nerona, ukrutnost pohanských soudců, vojáků a bi-

řiců, hrozná mučidla a nelítostnou tvrdost mučitelů, žaláříků; živé vyličení těchto a podobných věcí a stálosti sv. mučenníků vedlo by ke vzbuzení obdivu, lásky a úcty k trpitelům pro Krista.

Řečnická kresba představuje pravdu, osobu, děj, účinky co nejvíce zračitě a s té stránky, která obzvláště zaměstnává obrazotvornost a smyslnou soudnost. Druhy její jsou: *Očité zobrazení* (hypotyposis); toto jest líceň co nejživější, kterou se předmět jako na oči staví; (v nejvyšším stupni svém, kdež věci vzdálené a minulé po básnicku zpřítomuje, slove *vidění* — visio); užívá rádo času přítomného a vůbec forem dramatických.

Nejvyšší soudce na oblaku se blíží; velebnost, kteráž osvětluje ho, smazává potupu předešlého ponížení jeho. Prápor kříže skvoucí předchází jej; všickni zástupové nebesí po stranách jeho stojí. Trouba zaznívá, ona strašná trouba, o kteréž Pavel dí, že hlas její vnikne ve hlubokosti hrobův a v noc propastí. „Vstaňte, mrtví!“ K tomuto hlasu probouzí se veškerá příroda. Těla obživují, moře navrácuje všechny oběti, kteréž pochovalo ve vlnách svých, země navrácuje všechny, kteréž v lůno své byla zavřela, smrt všechny, kteréž byla ve prach proměnila; rozprášený popel shromažďuje se od Ducha Páně, spojuje se a nabývá dřívější spůsoby své opět.

Za vzor dojemné hypotypose pokládati lze líceň o smrti sv. Anežky v breviáři na den této světice.

Očité zobrazení stupňuje se také *zosobňováním* (personificatio, prosopopeia), kteréž uvádí osoby aneb i neživé předměty, odtažitě pojmy jako živé, mluvící a jednající. — S ním příbuzna jest *rozmluva* (monologismus a dialogismus), kterou nepřítomný sám s sebou anebo s jinými vede. — Krásný příklad jest Moudr. 5, 1—16., kdež líčí se zoufalost zavržených.

Řečnické figury, ježto slouží mocnému, pronikavému, pathetickému pronášení myšlének, obzvláště tyto jsou:

Výsuvka (elypsis, reticentia) povstává vypouštěním pojmů (slov) prostředních anebo vedlejších, vždy ale takových, kterých se posluchač může snadno domyslíti.

Segneri praví o zahanbení hříšníka v den soudný: Jak? Křesťan, pokárán od Tatařa? křesťan obviněn od Turka? křesťan odsouzen od pohana? Ó té potupy, té hanby věčné! Kdo bude tuto věc kdy moci popsati?

Zastavuje-li řečník v proudu mocné řeči větu již počatou, tak že nevyjadřuje se myšlenka celá, slove výsuvka ta *aposiopesis*.

A protož běda církvi boží, měla-li by kdy — avšak to jest nemožno! — ale běda těm, kteříž ve jménu církve, a jakž domnívají se, na její prospěch ve spolky vcházejí se stranou převratu. (Diepenbrock.)

S výsuvkou spřízněna jest *bezvaznost* (asyndeton), kteráž vypouští spojky, aby řeč nabývala živosti; přichází nejčastěji, rozkládají-li se celky v části.

Mnohospoječnost (polysyndeton), kteráž spojky nad obyčej hromadí, slouží témuž účelu co bezvaznost.

Otázka pathetická. Těto užívá řečník na místě věty tvrdivé nebo záporné, aby celou vřelostí a rozhodností, odvolávaje se k rozumu a svědomí jiných, vyjádřil pevné přesvědčení vlastní. Na př. I. Kor. 10, 16.

Svéoprava (correctio) v tom záleží, že věta neb výraz nějaký se jako nazpět bere, aby se věc ještě mocněji pověděla.

Ó mne bídného! domnívám se, že lidé nevěří Bohu. Avšak co pravím, *domnívám se*? Kéž bych se toho jenom na nejisto domníval a ne patrně to shledával! (Salvian.)

Zvolání (exclamatio), kteréž někdy záleží v jednotlivých slovech, někdy v krátkých větách. Řím. 11, 33. „Ó hlubokosti. 4. Mojž. 24, 5. 6. — Ó sladkosti, ó milosti! ó sílo lásky! Tak tedy Nejvyšší nade všemi jedním ze všech učiněn jest. (S. Bernard.)

Uprošování (obsecratio, obtestatio) spojené s pohnutkami nakloňujícími. — Leckdy tato figura jest zároveň zaklínání neb *přísaha*, když Bůh, svatí, nebe a země za svědky se vzývají; zapřísahání toto i bez uprošování v řečech se nalézá (Petr. 2, 11. Ef. 4, 1. Tim. 4, 1. Job. 19, 23—26. Is. 64, 1. sld.).

S obraty těmito leckdy se spojuje i *proklínání* (exsecratio), na př. hříchu, zlého návyku atd. a *odprošování*.

Žádání (optatio) bývá závěrek přednášky a pronáší upřímné přání nějakého dobra posluchačům aneb jiným osobám, aby zapuzeno neb odvráceno bylo zlé a t. p.

Ó sestup dolů, ty dcero nebes, ty dare Nejvyššího, vroucně žádaná svornosti! Ó kéž by oba knížata, ježto církev ztratila, kéž by nyní, když v lůně božím spojení jsou, tebe národům vyprosili! Ó kéž by svazek pokoje u věčných stanech skrze strážné duchy národů byl uzavřen a od nich na zemi donešen! Ó kéž by hněv boží tyto dvě vzácné oběti přijmouti ráčil! (Massillon.)

Apostrofa jest živé oslovení osoby nebo věci vzdálené, jako by osoba přítomna byla, aneb oslovení jednotlivé (ovšem neurčité) osoby mezi posluchačstvem.

Podmínka (hypothesis) v tom záleží, že se pokládá a uvažuje jistý případ k věci vhodný, z něhož přesvědčivým aneb dojemným způsobem pravdivost aneb důležitost předmětu vy-

plývá. Podmínka jenom tehdy jest figurou, vychází-li z citu velmi živého. — Krásný vzor hypothese jsou slova sv. Pavla I. Kor. 13, 1—3.

V mocném affektu užívá se figury, zvané *epimone* (náhrn, coacervatio), kteráž v tom záleží, že kazatel nahromaděnými otázkami na posluchače takořka dotírá a jej odevšad jako svírá.

Kterak opovažuješ se přijímati tělo Páně, an jazyk tvůj se rdí lidskou krví? Kterak chceš dáti políbení pokoje těmito ústy nepřátelskými? Kterak ještě můžeš požívat pokrmu, když tolik jedu shromažďuješ u vnitřnostech svých? Nepozdvihuješ toho, kterýž upadl a leží: proč ještě prudčeji porážíš jej? Neodnímáš truchlivosti jeho: proč přidáváš k ní ještě? Nepokládáš jeho za hodna nějakého daru: proč zasypáváš jej potupou? Zda jsi neslyšel, kterak bývají trestáni hrozně, kdož chudých nekrmí? nevíš-li, jaké zatracení je stihá? Pryč, dí Pán, pryč u věčný oheň, kterýž připraven jest ďáblu a andělům jeho! Když pak ti, kteří chudých nekrmí, takto se pokutují, jaký asi trest očekává ty, kteří je potupou nasycují? Jakou pomstu, jaký oheň připravují sobě!

Rovně tolik, co na přiměřeném slohu, *záleží na ústní přednášce*; není-li tato vhodný a přirozený projev citů jemných neb mocných, sotva i nejlepšimu slohu se podaří city vzbuditi, srdce posluchačů dojmouti.

III. Tlumení affektu škodného.

Jako třeba jest budit affekty ethické a vůbec náboženské, aby kázání dosáhlo určitého cíle, tak i třeba jest tlumiti v posluchačích affekty anebo náladu mysli, ježto překážejí křesťanskému smýšlení a životu, jakož i působnosti pastýřského vyučování, ať veřejného, ať soukromého.

Zvláštní případy takové ovšem se nahazují v životě jednotlivců, jako na př. mezi nesvornými manžely, rozvaděnými sousedy a přátely; také však mohou se týkati celé osady anebo některé části její; škodná myslí nálada jest tu následek událostí a pohrom, na př. neštěstí, kterým postihnuta byla osada nebo některá dědina, obecné svízele a strasti, kterými celé krajiny nebo země trpí.

Jsou však též obecně lidské affekty škodné. Smyslná žádost, náklonnost hříšná, zlý návyk a naruživost jsou stálý affekt, ustavičné a při každém podnětu se ozývající zalíbení ve zlém a spolu hříšný směr vůle, nalézají se více méně v každém člověku, jsouce následek dědičného hříchu, následek výchovy nedostatečné, vlivu světa a zlého užívání svobodné vůle. Jaká

jest moc a síla jejich ve srdci člověka, tak i se jeho smýšlení odchyluje od ducha křesťanského a tak i překážku nalézá milost boží, ježto skrze slovo boží hledá posvěcení duše. Kde smyslná žádost nebo náklonnost, hříšný návyk anebo až náruživost vládne, kde vévodí náklonnosti hříšného srdce, kde zobecněly křivé zásady světa, nechvalné a nebezpečné obyčeje: tu samo učení křesťanské v mysli mnohých i jinak víře křesťanské oddaných lidí působí nevoli, nechut, až odpor, tedy affekty nepříznivé, škodné. Tak zejména nechutna jsou mysli světské kázání o sebezáporu, postu, pokání, zpovědi, o blízké příležitosti ke hříchu aneb o některých tvarech této zvlášť, jako: o nebezpečné četbě, o světských zábavách a podobných smyslnému člověku nevítaných předmětech.

Jde-li o tlumení affektů škodných, kteříž v obecné přirozenosti lidské, ku zlému více nežli k dobrému náchylné, anebo ve zvláštním duchu časovém kořen mají a zákonu božímu se na odpor staví: řídí se kazatel pravidlem, že porážeti náleží nepříznivé affekty, škodnou náladu mysli, přímým vzbuzováním citů opačných, na př. místo affektu lásky k věcem, affekt nevážnosti, lhostejnosti nebo až opovržení; místo váhavosti a lenosti affekt odhodlanosti, horlivosti.

Vůbec jest v této příčině hleděti kazateli slova božího zejména ku třem věcem:

a) Aby *oslaboval smyslné žádosti a touhy lidské*, často vykládáje a vhodnými doklady, zvláště z dějin a každodenní zkušenosti váženými ku přesvědčení veda, že předměty žádosti našich více jenom zdánlivé nežli skutečné dobro jsou, že neposkytují té blaženosti, té spokojenosti, o které blouzní člověk a kterou slibuje si na jisto, kdy by předmětu své žádosti došel. Dějiny a každodenní zkušenost předvádějí nám zástupy lidí, kteří po mnohém namáhání o vezdejší statky shledali, že zůstali chudi a opuštěni; přemnohé, kteří sami sobě i jiným vyznávají, že hojně užívavše radostí a rozkoší, nenaplnili srdce svého a nedosáhli štěstí pravého; minulost i přítomnost předvádí nám četné jinochy, kteří v plné síle věku klesají ve hrob tmavý, starce, kteří ke hrobu svému vlekou předlouhý řetěz nadějí zklamanych. Tito všichni dosvědčují, že tělo a svět klamou srdce lidské a že krátkou radost, jižto zjednaly člověku, draze sobě dávají platiti hojnými slzami a dlouhým zármutkem. — Marnost a krátké trvání pozemských věcí často předkládáti povinen jest kazatel, jenž káže Krista ukřižovaného.

b) Srdce člověka vždy bude toužiti a nasycení hledati; chceme-li mu odníti předmět tužby jeho, třeba jest jiným a lepším nahraditi jej; od cíle klamného vedena budiž náklonnost a tužba lidská *k cíli pravému, vznešenějšímu*. Křesťanské náboženství samo jediné může z klamu vyvésti snahy a tužby srdce lidského, poněvadž ono samo je může naplniti. Přehojné jsou poklady, kterých ono poskytuje; představuje-li se člověku velikost, krása, jistota, trvalost jejich vedle nepatrnosti, klamnosti, krátkosti pokladů a radostí světských, vzbuzuje se touha v srdci, dosáhnouti jich. Blaženost života zbožného málo jest vážena, protože málo známa jest; vyučování pastýřské často a často vštěpuj, že statky nehynoucí, pravá čest a skutečná důstojnost, blaho plné a trvalé jenom Spasitel světa nabízí a dává skrze svoji pravdu a milost. Náboženství učí nás a posiluje, abychom žádali věci důstojnějších, nežli ty jsou, kterých i zvířata požívají, ono i hlasem svědomí a pokojem světu nepovědomým, předtuchou radostí věčných blaží srdce věrné, Bohu oddané.

c) Cena, za kterou lze člověku pravé statky a pravé blaho zjednati, jest *sebezápor a trpělivost Bohu oddaná*. V čelo všech činů mravních, kterými pracuje člověk o pravém blahu svém, postavil Kristus sebezápor a trpělivost (Luk. 9, 23.); a protož i kazatel křesťanský nepřestává vzbuzovati ku sebezáporu a trpělivosti, bez kterých na zemi ani nábožnému nelze, aby Bohu věren zůstal, obtížím a nesnázím vezdejšího života nepodlehl, trnité cesty za Kristem se nelekal, věda, že Spasitel hojnou milost dává, aby člověk nad tělem i žádostmi jeho zvítězil a konečně za věrného shledán byl.

Buditi takto důvěru ve mravní sílu člověka dobré vůle, že možno jest vytrvati a všelikou spravedlnost naplniti, jest, vedle bázně boží, jeden z affektů nejvíce působných v boji proti tělu a žádostem jeho. A protož kazatel vedle motivů, kterých zvláštní účel přednášky žádá, často připomínej dobrotnost boží, hojnost a mocnost jeho milosti, často předkládej, že Bůh spravedlivý nemůže veleti, co by člověku nemožno bylo a že Bůh věrný jistě dá milost, kterou slibuje; předváděj život, bojování a vítězství svatých, krátké trvání boje a hojnost odplaty nehynoucí; připomínej názorně, že sloužití světu také nelze bez obtíží a obětí velikých, ano že služba tato více jich ukládá člověku, nežli Bůh sám a jeho svatý zákon.

2. Jde-li o *silné affekty, o vášně zvláštními nehodami působené*, třeba jest v kázání potěšovacím bráti se k cíli opatrně a

pozvolna. V případech takových jenom kněz u posluchačů vážený a na každé slovo pozorný něco pořídití může.

Za přiměřencu methodu ve snaze o tlumení nepříznivého affektu neb nálady škodné pokládá se vůbec: *a)* Kazatel zachovávej chladnost a klidnost v myšlénkách i ve své tvářnosti co nejvíce možná; *b)* předmět, o který tu jde a který jest příčina nepříznivého affektu, rozbírej se jasně, klidně, zcela objektivně; *c)* pozvolna se obrací pozornost na jiné, utěšenější, lepší stránky předmětu; *d)* konečně vzbuzují se affekty nepříznivému protivné.

Dosažení konečného účelu žádá nezbytně, aby se na počátku řeči připojil kazatel k náladě posluchačů, jí aspoň neodporoval a se neprotivil (přístup chlácholný, exordium insinuans, mulcens). A protože taková řeč, která chce ukonejšiti, škodlivý affekt přemáhati, zakládá svůj počátek ve srdci posluchačstva a znenáhla běře se opatrně ku konečnému cíli svému.

Měl-li by kazatel (anebo duchovní správce ve vyučování soukromém) potěšiti velice zarmoucených, kleslého ducha jejich pozdvihnouti, affekt zármutku zmírniti aneb odkliditi, asi takto by postupoval: Na počátku osvědčil by nešťastným nelíčené účastenství a soustrast upřímnou, uznal by bolest jejich za přirozenou a oprávněnou. Pak by jasně a klidně poučoval o prozřetelnosti boží, která všecko řídí a bez jejíž vůle se nic neděje; že život člověka na světě bez utrpení a strastí nemůže býti, že milujícím Boha všecky věci k dobrému slouží; ukazoval by na příklady svatých, kterak byli navštěvováni křížem a soužením, dovodě z nich, že my hříšní nemůžeme žádati, aby život náš byl prázden všeho kříže, když ho prázdní nebyli ani přátelé a miláckové boží. Představoval by dále, pokud by s pravdou srovnati možno bylo, že není plné příčiny k zármutku přílišnému, ukazoval by na okolnosti, z kterých útěchu vážiti lze anebo kterými se nehoda umírňuje, na neprospěšnost, ano škodlivost nemírného zármutku, na blízkou pomoc, na velikou zásluhu křesťanské trpělivosti, na příklady statečnosti a odevzdanosti do vůle boží, kteráž neukládá nad to, co bychom sněsti mohli, kteráž miluje a zase lásky naší hodna jest, i když těžce navštěvuje

Měl-li by ukonejšiti nenávisť, mohl by na počátku předkládati, že trpělivost člověka leckdy těžké zkoušky přestáti má a že cit pobuřuje se pro bezprávi zvláště v srdci šlechetném;

potom by dovozoval, že při posuzování věcí nemilých, zvláště týkají-li se našeho srdce, vždy veliké mírnosti třeba jest, že leckdy omyl a nedorozumění, snad i pomluva zlomyslných se vměšuje; dále přičiňoval by se, aby omlouval, co lze omlouvat, aby pěkným způsobem vytknul některé dobré vlastnosti člověka nenáviděného, aneb aspoň vzbudil útrpnost nad jeho nynějším stavem; konečně dokazoval by, jak šlechetno jest, velikomyšlně odpustiti, uvedl by příklady pohnutlivé, určité přikázání Páně, mocnost milosti, krásu a štěstí svornosti, líčil by zásluhu křesťanského přemáhání sebe, a zase jak nerozumna a nečestna jest nenávisť, jaké zhoubné následky za ní jdou a t. p.

3. Na osadách, kdež víra velice oslábla i potuchla, kdež předsudky, nevšímavost, snad až odpor proti náboženství a kněžstvu se valně rozšířily, jest kazatelům velmi těžko pěstovati křesťanské smýšlení a křesťanský život skrze slovo boží. Komu taková osada za působiště připadla, může se úspěchu nadíti jenom jest-li muž pevné cnosti, umí-li mnoho býti shovívav s nevědomostí a trpěliv s lehkomyšlností a zlobou lidskou. Jest mu zajisté v okolnostech takových bojovati proti affektu stálému, působnosti slova božího velice škodnému. Předkládal-li by na osadě takové hned na počátku všecku opravdovost a přisnost mravouky křesťanské, snadno by se stalo, že by osadníky odstrašil od náboženství, ano je až proti němu a sobě pobouřil. Rozsoudný ohled na stav myslí žádá nezbytně, aby z obecných věcí křesťanských jen krok za krokem se vykládalo způsobem mírným, o čem souditi lze, že by posluchači snésti mohli. Podobně i sám Kristus činil, svoje synovství boží a své zázračné vtělení skrývaje zástupům, mezi nimiž četní nepřátelé pátrali po zámince, aby učení jeho za nesnesitelné, pohoršlivé, bláznovské vyhlašovali mohli; skrývaje i samým apoštolům mnohé nauky vážné, kterých ještě nemohli snésti *).

Aby srdcí dobýval a časem je získal víře, předkládá křesťanské nauky směrem apologetickým, povinnosti křesťanské ne tak aby se těžké jeho býti zdály, všecko náboženství s té stránky, s kteréž poznává se za nevývažný zdroj útěchy ve všech okolnostech života. Nemluví hned na počátku svého působení o trestající spravedlnosti boží, o věčnosti a hrůzách

*) Jan 16, 12.

pekla, ale raději o milosrdenství Páně a jeho lásce otcovské, o zaslíbeních božích, vůbec o pravdách, kteréž budí důvěru a srdce útěchou naplňují; vykládá o vznešenosti náuk dogmatických, kterak dokonalá, zdravému rozumu a skutečným potřebám lidské přirozenosti přiměřena jest křesťanská mravouka, líčí krásu bohoslužby katolické, moudrost kázně církevní, blahé účinky svátostí; na základě historickém, opíraje se o dějiny vlasti, rozvinuje povlovně před očima posluchačů blahodějně účinky křesťanského náboženství, ukazuje na jeho zásluhy o vzdělání a blahobyť národů, hledí o tom poučiti a přesvědčiti, že víra křesťanská rovně tak pomáhá skutečnému blahu ve zdejšímu jako vede ku svatosti. Vykládá způsobem přesvědčivým, že blaze jest Bohu sloužiti, že snadny jsou povinnosti křesťanské, že nevinnost a dobré svědomí oblažuje člověka, že cnost jej krásí, že hřích a jeho smutné následky jsou nejbohatší zdroj lidské bídy. — S druhé strany pak neopomíjí vyvracet běžné námitky a předsudky, mírniti nechuť a odpor proti kněžstvu, smiřovati srdce odbojná s katolicismem a jeho kněžstvem; námitky a předsudky takové zajisté jsou závora nepřekročitelná všemu dobru, k němuž pracuje horlivý sluha boží, a jen tou měrou může lepší duch opanovati, jak onyno se oslabují a znenáhla ustupují. Také-li k opatrnému, vytrvalému, dobře promyšlenému, na znalosti lidského srdce spoléhajícímu vyučování se druží laskavost a sklonnost ve všem obcování s osadníky, ruka k nuzným a chudým štědrá, srdce útrpné s rozmanitými bédami lidskými, bude vážnost a důvěra k osobnosti duchovního správce za mocnou podporu slovu víry, vážnost a úcta ku kazateli přejde i na slovo v chrámě a kromě chrámu hlásané, až i časem bude možno hlásati s prospěchem ty pravdy, kteréž ku pokání vedou duše ve hříších zastaralé*).

*) Dieulin, l. c. I. chap. 25. Manière de gouverner une paroisse difficile.

Článek 5. Vnitřní soustava duchovních přednášek a vnější forma jejich.

§ 53. Pořádání obsahu v přednáškách duchovních.

Každá duchovní přednáška, jakožto výtvar ducha rozumného, k určitému cíli vhodnými prostředky směřujícího, přirozeným během má *začátek* neb úvod, kdež ku věci samé se přibližuje, *střed*, ve kterém o věci jedná, a *závěr*, kterýmž ukončuje a dosažení účelu svého zajistiti ještě usiluje naposledy.

V těchto třech methodických částech nalézá svoje místo všechna k rozvoji předmětu vhodná i potřebná látka v pořadu logickém a psychologickém tak, aby od východiště co jen možná věci samé blízkého počínajíc, všechny myšlenky správně se vyvíjely, na vzájem se objasňovaly, doplňovaly a potvrzovaly, myšlenka myšlenku podporovala, myšlenky následné v předchozích svůj dobrý základ měly, jedna ze druhé vyplývala, rozvoj přirozeně postupoval; aby od věcí snadnějších se postupovalo k těžším, od jednoduchých ke složitějším, od konkrétních k odtažitým, ode zvláštních k obecným, od theoretických ku praktickým. Vodítkem v postupu a rozvoji myšlének jest kazateli předmět a zvláštní účel přednášky; tuto dvojí věc ustavičně na očích maje nic ve přednášce nepojímá, leč co bytně se obsahuje v předloze a některak přispívá k účelu zamýšlenému*).

Takové seřazení součástí řeči, při kterém všechny myšlenky v pořadu přirozeném za sebou postupují, všechny se na vzájem podporují a v jeden orgánický, k účelu zvláštnímu dostatečný celek se harmonicky spojují, slove *řečnický pořad* (řečnické pořádání, dispositio).

Na dobrém pořadu velice závisí účinek přednášky, i pokud se jasného a důkladného poučení, i pokud se náboženského vzdělání srdce a vůle týče. Jen co v přirozeném, logickém a psychologickém postupu se předkládá, může k jasnému poznání a plnému přesvědčení vésti, skrze toto pak otvíráti pravdě cestu k srdci a vůli člověka. Kde schází dobrý pořad myšlének, nebude možná celku porozumění, ani váhy a důsledků jeho náležitě postihnouti; není-li vytýčen dobrý pořad čelných věcí, jest

*) Srovn. Špachta l. c. str. 112.

velice obtížno vypracovati kázání, toto nesnadno se v paměť ukládá samému kazateli, posluchači pak jen málo si z něho pamatovati mohou, a to ještě jenom na dobu kratičkou, bez užitku i theoretického i praktického.

Pořad myšlének vůbec rozdílný jest podle formy přednášek duchovních. Vedle toho, jakž předmětem jejich jest jedna čelná myšlenka t. j. některá pravda křesťanská, anebo jí slouží za podklad jistý delší úryvek biblický neb liturgický, rozeznáváme formu vlastního či thematického *kázání* a formu *homilie*.

Kázání neb duchovní řeč jest buďto slavné aneb prosté, obyčejné (nedělní). Kázání *slavnému* slouží za vzor klassická řeč dávnověká, ono rozděluje předlohu na dva až i na tři díly a rozvádí svůj předmět obsírně; sloh i přednáška ústní jsou povznešeny, mají ráz důstojný, velebný.

Kázání *obyčejné* pracuje se také dle vzorů řeči klassické, jest ale rozvojem kratší a prostější, slohem a ústní přednáškou více klidné, důvěrné, veskrze populární.

Nejvíce prostý druh řeči duchovní jsou *promluvy* čili exhorty, paraenese.

§ 54. Soustava thematického kázání.

A. Úvod (exordium).

Součástky úvodu bývají: 1. *Předslov*, text. Tento jest obyčejně text biblický, ale může také býti výrok církve na př. některý článek apoštolského symbolu. Předslov biblický jest upomínka na dávné doby kazatelství křesťanského, když výklad přečteného slova božího byl vlastní obsah přednášky; jest ovšem také napomínka aby kazatel vážil potřebnou látku obzvláště a nejvíce z písem svatých.

Aby předslov nebyl pouhá forma bez významu, obsahuj v obecném znění základní myšlenku řeči, kteráž potom v předloze určitě se pronáší. Protož i náleží, aby ve smyslu vlastním anebo přispůsobeném dokonale přiléhal k úkolu a rozvoji jeho; opakuje-li se předslov nenuceně na několika místech přednášky anebo se v závěrku zase vyskytuje přispívá věc tato nemálo k jednotnosti a ozdobě řeči. Předslov plně vyhovuje úkolu svému, jest-li *jadrný*, *jasný* a celá věta ve formě původní, ne-

změněné. Velmi často předslov dobře provedený vyplňuje celý úvod, pakli snadno a nenuceně předloha z něho vyplývá.

2. Po textu hned na počátku řeči anebo teprve později přichází a potom častěji se vrací *oslovení* posluchačů. Toto budiž krátké a důstojné, na př. „nábožní posluchači,“ „milí křesťané,“ „v Kristu shromáždění“; nesluší, aby se opakovalo tuze často a vůbec prospívá užívati ho jenom kde kazatel chce pozornost na některou myšlenku zvlášť obrátiti anebo větším důrazem něco vytknouti.

3. *Počátek* čili vlastní úvod má za úlohu, aby posluchače naklonil, pozorný učinil, na předmět dostatečně připravil.

Aby *naklonil*, získal posluchače, budiž skromný, bez osobivosti, neobsahuj domluv ani cos takového, z čeho by souditi lze bylo, že domluvy a kárná slova v další přednášce budou. Počátek může buditi pozornost a libost, jest-li zajímavý, srdečný, živý a pokud možná nový. Čím lépe hned na počátku lze pozorovati, že přednáška bude praktická, čím méně posluchačům báti se jest, že opakovati se budou věci, které již mnohokrát slyšeli, čím vážnější a důležitější myšlenky se pronášejí hned na počátku, čím více jest mluva jasná, populární a důstojná: tím snáze podaří se kazateli vzbuditi pozornost posluchačů a připoutati ji k celé přednášce. Zejména budí se pozornost, dí-li kazatel vhodným způsobem, že předmět jeho přednášky jest důležitý, krásný, utěšený a t. p.; že o této věci různá mínění jsou, že mínění světa o něm velmi se liší od pravdy boží. Počíná-li se úvod důmyslným výkladem textu, obsahuje-li se v něm případné vypravování, podobenství, živý a zajímavý popis, předkládá-li vážnou nebo zajímavou otázku, pochybnost a t. p., podaří se i nakloniti posluchače slovu božímu i vzbuditi plnou jejich pozornost.

Úvod *připravuje* náležitě, dobře li ku předmětu se hodí, s ním úzce souvisí a jemu blízek jest, ale o něm ještě nic nepraví, co k vlastnímu rozvoji náleží. Avšak přece leckdy, obzvláště v kázáních paraenetických, třeba jest, aby základní pojem předlohy v úvodu krátce vyložen byl, když pojednání samo se zaměstnává jeho vlastnostmi, příčinami, účinky, způsobem, kterak jistou povinnost konati; uvádí-li pohnutky, vykládá-li o prostředcích, kterými lze dosáhnouti anebo se uchrániti něčeho. Výklad takový odbývá se v úvodu buď proto, že základní pojem předlohy není posluchačům nepovědom anebo že by obsírnější jeho výklad, stal-li by se později, na překážku

byl náležitěmu rozvoji předlohy samé. Na př. Byla-li by předloha „o vlastnostech pravé lítosti“, „o prostředcích proti pokušení“ mohlo by se již v úvodu krátce vyložit, co jest lítost, pokušení

Nejdůležitější věc v úvodu jest *přechod* ku předmětu čili úkolu přednášky. Tento se naskytuje nejsnáze, vykládá-li se v úvodu perikopa církevní nebo předslov tak, aby úkol a předloha vyplývaly jako vývodek či důsledek výkladu anebo jako náuka, ježto přirozeně plyne z vypravování evangelického. Podobným způsobem děje se přechod, vážen-li počátek úvodu z jiných zdrojů. Jsou pak zdrojové úvodu: předmět řeči sám (*ex visceribus causae*); okolnosti času neb osob; příklad a vůbec vypravování, podobnost (*ab illustrationibus*); objasnění předsudků a bludných představ, rozluštění pochybností, pokud odporují pravdě za předmět volené (*ex opinione sive iudicio*); pojem vyšší čili nadřazený (*a genere*), protiva, pojmy souvztažné.

Dle povahy své jest úvod buďto *klidný* aneb *pohnutý*, mocně pathetický (náhlý, *ex abrupto*), jakožto projev myslí velice dojaté čili pathosu přímého; tento však nesnadno objeviti se může v duchovních přednáškách. Úvod klidný jest buďto *prostý*, obyčejný nebo *chlácholný* (*mulcens, insinuans*) anebo *skvělý* a *slavný*. Úvodu chlácholného se užívá, když patrně jest, že předmět bude posluchačům nemilý, a zvláště když tlumiti jest *affekt* nepříznivý*). Úvod *skvělý* a *slavný* dobře sluší řečem na veliké svátky a vůbec těm, ježto se konají za nějakým podnětem slavným; bývá i delší nežli úvod obyčejný.

4. Přiblíživ se k úkolu samému oznamuje ho kazatel buďto jenom ve znění určitém a obmezeném jako předlohu, nebo prve ještě také ve znění obecném, neohraničeném, jako úkol (*thema*).

Vyvodil-li z úvodu nejprve úkol obecný, přechází obyčejně novým obratem ku předloze a k jejímu rozčástení. Ohlašovati části neb díly přednášky, jest obyčej; avšak mohou se naskýtat případy, kdež by ohlášení bylo na škodu, zejména když by takto zřejmě naznačen byl obsah posluchačům nemilý. Ohlašují-li se díly, dobře jest vystříhati se ovšednělé a na duchovní přednášku málo slušné formy: „o tom v dílu II.“; podobně i nenáležitého: „poučím“ nebo „přesvědčím vás,“ „ukážu vám“

Menší části přednášky, zejména body při pojednání nerozděleném také mohou se ohlašovati, nejsou-li tuze

*) Slov. str. 497.

četny a mohou-li se vyjádřiti velmi krátce, tak aby je posluchači snadno pamatovati mohli.

Avšak nejenom předmět ohlašuje se ku konci úvodu, ale také zvláštní účel, jehož kazatel dosáhnouti chce, a v některých kázáních paraenetických nad to ještě ústřední myšlenku ohlásiti třeba jest, poněvadž rozvoj této vlastně jest vypracované kázání *).

Fenelon ohlašuje v panegyrickém kázání o nanebevzetí Panny Marie předmět i zvláštní účel takto: Budeme uvažovati, kterak Maria užila života a kterak i konečně smrti. Chceme se z příkladu jejího učiti, kterak odloučiti srdce od života, abychom se takto připravovali na smrt. Chceme se dále z příkladu jejího učiti ve smrti spatřovati dobu, kdy docházíme blaženého spojení s Ježíšem Kristem. Vždyť víte, že v tom všechno se obsahuje, čeho křesťanství na nás žádá. Maria jest nám v této věci za vzor nejdokonalejší.

5. Když byl předlohu a rozvrh ohlásil, vzbuzuje kazatel krátkými a vážnými slovy k pozornosti a někdy též ukazuje na důležitost neb užitečnost věci, o kteréž jednati bude. V řečech slavnějších a jmenovitě na veliké svátky bývá na konci úvodu krátké *vzývání* (invocatio) pomoci boží, přímlyvy Panny Marie anebo toho světce, na jehož den se káže anebo s kterým nějak obzvláště souvisí podnět ku kázání. Málokdy jest toto vzývání cos jiného nežli následování pouhého zvyku, a žádné kázání nepozbude ani ceny ani působnosti své, nezakončí-li se úvod vzáváním. V kázáních naučných a vůbec v kázáních obyčejných dělá tento přídavek až i nemilý dojem, protože vzývání pathetické na tomto místě ani nemůže z pouhého srdce kazatelova pocházeti ani ohlasu naleznouti v posluchačích, na počátku přednášky ještě chladných **).

Na vypracování úvodu třeba jest vynaložiti velikou pilnost; neboť na prvním dojmu záleží velmi mnoho z těch věcí, kterých pastýřské vyučování dosíci žádá. Obtížem, s nimižto se nezřídka potkávají kazatelé pracující tuto část přednášky, mají obyčejně příčinu svoji v tom, že kázání nebylo dříve promyšleno a že nebyl učiněn dostatečný nástin řeči. Který kazatel počíná úvod pracovati, až když má kostru celé řeči před sebou, bez velkých obtíží nalezne dobrý úvod; a přece-li by někdy práce tato se nedařila, jistě naskytnou se vhodné myšlenky pro úvod, pracuje-li se zatím pojednání samo.

*) Viz str. 407.

**) Jungmann, I. c. II. str. 437.

V kázaních obyčejných dělá se v ústní přednášce po úvodu přestávka, aby posluchači takto snáze věděti mohli, o čem v kterou chvíli kazatel jedná anebo jednati bude.

O rozkladu předlohy zvláště.

Rozkladem předlohy ustanovují se čelné body, v nichžto se zavírá podstatný obsah řeči. Rozklad tento jest buďto *rozdělení* (divisio), vyčítá-li se rozsah pojmu, zejména rozkládá-li se pojem rodový ve pojmy druhové, buďto *rozčástení* (partitio), rozkládá-li se pojem ve své znaky, celek ve své části.

V kázaních obšírnějších rozkládá se předloha jakožto pojem dělitelný ve dva (zřídka tři) díly jakožto členy rozdělovací, každý díl pak ještě dále se rozkládá v části podružné či poddíly, podobně jako by sám o sobě byl předlohou. Díly a poddíly jsou základ určitého a pevného pořadu a správně-li ustanoveny byly, usnadňují kazateli samému i posluchačům přehled o celku. Jasnost a potřebná krátkost řeči však toho žádá, aby poddíly či podružné částky nebyly tuze četny; čtvero neb patero jich dostačuje i v kázaních obšírnějších. Díly zřejmě se ohlašují v úvodu, ne však poddíly. Každý z obou dílů, ve kteréž byla předloha rozložena, jest sám o sobě celek, oba však přirozeně k sobě náležejí, jeden na druhém závisí, oba v sebe na vzájem zasahají, poněvadž oba z jednoho kořene (z předlohy) vycházejí, oba konečný účel řeči na zřeteli mají a k němu přispívají.

Není však potřebí, aby každá duchovní přednáška ve dva (nebo až tři) díly se rozkládala; zřídka rozdělují se takto kázání, jichžto hlavní účel jest, dojmouti srdce posluchačů, podobně též obyčejná nedělní; krátké promluvy, homilie a k nim podobné jednoduché řeči poučné nerozkládají se v díly.

Nerozdělený rozvoj předlohy nazývá se obyčejně *pojednání*. Pakli toto není jenom krátký rozvoj jediné myšlenky, rozpadá se také v *částky* (skupiny), kteréž podobně jako díly a poddíly rozkladem povstávají a čelné myšlenky v sobě zavírají, jichžto všech rozvoj, účelu řeči přiměřený, jest rozvoj předmětu či předlohy. Částky tyto účelem a také počtem jsou rovny poddílům v kázání rozděleném, mohou se v úvodu ohlásiti všechny najednou, vždy ale způsobem význačným vyjadřuje se každý zvláště, nežli se dále rozvinuje.

2. Chtějice rozložití předlohu anebo i jednotlivé částky či díly její, uvažujeme podmět nebo výrok a pátráme po přiměřeném dělidle. *Dělidlem* (fundamentum divisionis) rozumí se hledišťe, s kterého celek uvažujeme rozložití ho chtějíce, čili příčina, pro kterouž rozložen býti může.

Aby pak rozklad platně sloužil účelu řeči, třeba jest dbáti zákonů logických a psychologických; jen takto zajisté může rozklad nabyti těch vlastností, kteréž dobrému pořadu, jasnému a důkladnému poučení a mocnému dojmu srdce i vůle prospěšně pomáhají *).

Se stránky logické žádá se na správném rozkladu:

a) *Úplnost a jednota* v tom smyslu, aby souhrn členů rozdělovacích rovnal se pojmu dělitebnému, a tedy aby díly neb části o něčem nejednaly, co se neobsahuje v předloze, aniž aby scházely věci, kteréž k obsahu neb rozsahu předlohy náležejí. Úplnost rozumí se tu jenom ve smyslu relativním t. j. pokud jí účel řeči žádá, a protož i vysvětá z pravidla tohoto, že třeba jest předlohu tak obmeziti, aby členů rozdělovacích nemohlo příliš mnoho býti.

b) Členy rozdělovací buďtež *souřadny* t. j. pojmu dělitebnému podřaděny na témže stupni a tedy na-př. samé pojmy druhové.

c) Členy rozdělovací *vzájemně se vylučujte* t. j. v každém dílu a v každém poddílu neb bodu obsahuj se myšlenka samostatná, od myšlenky druhého dílu, neb ostatních částí podružných rozdílná.

Se stanovítě psychologického žádá se:

a) Aby slovné vyjádření každého členu rozdělovacího bylo stručno a zcela srozumitelné, pokud možná i souměrno, t. j. vyjadřuje-li se předmět jednotlivých dílů větami úplnými, mějtež tyto délku rovnou a ovšem budiž také rozvoj dílů neb částí rovnoměrný, pokud připouští správný rozvoj. Ku srozumitelnosti náleží, aby ani předloha sama, ani díly a podružné části jejich nebyly vyjádřovány slovy obraznými anebo záhadnými na způsob hádanky, jako na př. v kázání na konci roku občanského: „Rok umírající dělá závěť a žádá za vyrovnání a zaplacení svých dluhů. a) Dětem odkazuje čas jarní, . b) Mládeži čas letní c) Mužům čas podzimní, d) Starcům a sta-

*) Srovn. Špachta l. c. I. str. 135. a sld.

řenám zimu.“ — Aneb: „Život lidský podobá se hodinám...“
 a) „Zpověď jest hřeben z kostí slonových. b) Zpověď jest hřeben zlatý.“

b) Rozdělovací členy budtež mezi sebou v *poměru postupném*, tak aby věci těžší následovaly po snadnějších, závažné po méně závažných. Zákon tento má platnost obzvláště při důkazech a pohnutkách, pakli důkazů aneb pohnutek užito za členy rozdělovací.

c) Každý člen rozdělovací budiž *obsahem hojný* t. j. zavírej v sobě myšlenku vážnou, aby její rozvoj byl užitečné poučení anebo skutečně působiti mohl ve srdce a vůli posluchačů, vůbec přispěti platně k účelu řeči

d) Slovné vyjádření členů rozdělovacích děj se, pokud možná, způsobem *novým* a zajímavým. Zákon tento zvláště platí o rozkladu předlohy v díly, poněvadž tyto se na konci úvodu ohlašují. Rozklady některých předloh vyjadřují se téměř v každé sbírce tištěných kázání jednotejně a jedněmi slovy. Takové jsou na př. Důvěra v prozřetelnost boží s rozvrhem: 1. Bůh zná, co by nám dobré bylo, 2. může nám k němu pomáhati. Podobně časté jsou jisté způsoby rozdělování: myšlení, řeči, skutky; Bůh, bližní, my sami; Bůh Otec, Syn, Duch svatý; víra, naděje, láska; duch, srdce, vůle; čas, věčnost; minulost, přítomnost, budoucnost; za živa, při smrti; tělo, duše atd. Tyto způsoby nejsou sice samy o sobě chybné a mnohý předmět vede k nim přirozeně; avšak dělíme-li jisté úkoly vždy způsobem již každému pilnějšimu posluchači slova božího známým, nelze aby kázání již na počátku budilo pozornost. Kazatel přičiňuje se tedy, aby známé předlohy dělil novým způsobem.

Co by díly a podružné části byly, může vysvítati z rozvrhu tohoto (rozvrh řeči Bourdaloue-ovy o zákonu křesťanském):

Předloha: Zákon křesťanský jest zákon božský, neboť

Rozdělení: 1. Křesťanský zákon jest zákon veskrze svatý.

2. Křesťanský zákon jest zákon moci nadpřirozené.

Praktický účel: Úmysl vzbuditi v posluchačích, že podle evangelia žítí budou.

Podružné části 1. dílu: Křesťanský zákon jest svatý: 1. Ve svém původu, Ježíši Kristu; 2. ve svých příkázáních; 3. ve svých evangelických radách; 4. v těch, kteří se poddali pod příkázání a rady jeho; 5. ve svých tajemstvích.

Podružné části 2. dílu: Nadpřirozená moc křesťanského zákona vysvítá: 1. z dějin uvedení jeho na svět; 2. z trvání jeho a stálého rozšiřování se.

Zdrojové, z kterých čerpati lze rozvrhování předlohy a dílů jejích, jsou v podstatě své nejini nežli zdrojové látky vůbec. A protož váží se rozvrh:

I. Z textu písem svatých a z výroků svatých otců.

Tak na př. rozvrhuje Hunold kázání na hod vánoční dle textu Luk. 2, 12. *a)* „naleznete nemluvnátko“ — největší poníženost; *b)* „plénkami obvinuté a položené v jeslech“ — největší chudoba. — Bourdaloue dělí své kázání o odplatě svatých dle textu: „Radujte se a veselte se, neboť aj, odplata vaše hojná vaše v nebesích“ (Mat. 5, 12.) takto: na spravedlivé čeká *a)* odplata jistá („aj, odplata *vaše*“), *b)* odplata veliká („*hojná* jest“), *c)* odplata věčná („odplata vaše hojná jest *v nebesích*“).

Na základě vážných vět, zvláště pak na základě delších nebo kratších úryvků biblických (na př. církevních perikop), kteréž o jedné pravdě aneb události jednají, lze netoliko předlohu a rozdělení, ale i celý nákres přednášky vyvésti. V případech takových neplyne rozvrh z věci samé (logicky), nýbrž jednotlivé díly, body, podružné části (poddíly) určují se biblickým textem, plynou z myšlének a slov jeho a také jen potud a s té stránky se rozvinují, jak výrazové a smysl podkladu biblického na ruku dávají.

Kázání takto na textu biblickém založená obyčejně nazývají se *homilie vyšší* nebo řečnické (také souborné); nicméně však nehodí se na ně správný pojem o homilii.

II. Z předmětu samého (z podmětu neb výroku předlohy) dle rozmanitých dělidel. Nejpřednější dělidla jsou:

1 *Podstata, vlastnosti* atd. předmětu: Mše sv. jest *a)* oběť chvály, *b)* oběť smírná, *c)* oběť prosebná. — Vlastnosti pravého obrácení: *a)* duch obětavosti, který sobě ničeho nevyhrazuje, *b)* duch věrnosti, který ničeho již nazpět nebéře.

2. *Důkazové* (odůvodnění pravdy, pohnutky): Běda tomu, kdož dává pohoršení; neboť 1. on jest před Bohem vražedník duší těch, kteréž pohoršuje, 2. uvaluje na sebe před Bohem všecky hříchy těch, kterým pohoršení dává. — Almužna jest naše povinnost *a)* poslušnosti s ohledem na zákon boží, kterýž nám ji velí, *b)* vděčnosti s ohledem na dobrotivost boží, kteráž nám své dary dává, *c)* kajicnosti s ohledem na spravedlnost boží, kteráž nám hrozí tresty svými.

3. *Příčiny*: Že mnozí pohrdají stolem Páně, to děje se *a)* pro žádost očí, *b)* pro žádost těla.

4. *Účinky, následky*: Velebná svátost uděluje *a)* světla, *b)* síly, *c)* útěchy.

5. *Okolnosti*: Pro tři věci jest nám smrt nebezpečna: a) že jest jenom jedna, b) že jest jistá, c) že přichází nenadále.

6. *Poměr či vztah k jiným předmětům*: Škodlivost nedovolených známostí a) pro blaho rodin, b) pro blaho duše, c) pro čest boží.

7. *Podmínky a omezení, prostředkové cnosti a překážky její*: Pokání naše bude stálé, když a) příležitosti ke hříchu se pilně varujeme, b) náklonnosti ke hříchu odpíráme, c) prostředků proti hříchu horlivě užíváme. — Modlitba zůstává bez účinku pro překážky, kteréžto se nalézají: a) na osobě prosícího, b) aneb v povaze prosby, c) aneb ve způsobu modlitby

8. *Důsledky*: Církvi jsme povinni: a) jsouce poddaní její — poslušnost, b) jsouce dítky — lásku, c) jsouce údové — podporu. (Rozdělení podmětu a výroku.)

9. *Co se na jistém tajemství objevuje*: V ustanovení zpo-
vědi se objevuje: a) všemohoucnost boží, b) milosrdenství boží.

10. *Vzájemné působení předmětů v sebe* aneb jejich vzájemné poměry: a) Ježíš Kristus souzený od světa, b) svět souzený od Krista. — a) Láska Ježíšova k lidem, b) nenávisť lidí k Ježíšovi.

11. *Podobnost* neb *protiva*: Soud boží jest přísný, a) přirovnáme-li jej k soudu, jež nad námi koná svět, b) k soudu, jež my sami nad sebou konáme. a) Na mudrcích od východu máme příklad pravé, b) na Herodovi příklad liché moudrosti *).

Pro důležitý, praktický účel svůj neváže se pastýřské vyučování logickými zákony o dělení tolik, aby díly a poddíly nesměly býti leč jen rozdělovací členové pojmu dělitebného a vyplývati měly z jednoho dělidla. Větší a menší části řeči (díly, poddíly, body) jsou zhusta vlastně *řečnický rozvrh*, stanovený a ospravedlněný účelem pastýřského vyučování. Rozvrhy takové jsou, že jeden díl řeči jest theoretický (poučení o předmětu), druhý praktický (mravní doloha); na př.: a) Bůh jest nejvýše spravedliv, b) čemu se učíme z této vlastnosti boží. — a) Který byl účel příchodu Páně na svět, b) dosaženo-li ho při nás.

Podobně rozvrhuje se předmět jeden dle rozličných dělidel zároveň, jako: povaha věci a účinky její, povaha a prostředky, povaha a důsledky, okolnosti a t. p. Na př. Že pohoršení jest

*) Schleiniger, I. c. str. 414.

hřích těžký, poznáváme *a)* uvažující je samo o sobě, *b)* v okolnostech, kteréž je provázejí. — Nevěra *a)* v jejích pramenech, *b)* v jejích následcích. — Hřích těžký jest urážka Boha: *a)* sám o sobě, jsa neposlušnost Boha i pohrdání Bohem, *b)* ve způsobu svém, páchán jsa za přítomnosti boží, *c)* ve své polnutce, páchán jsa pro pouhé nic.

Jest-li předmětem řeči jediný bod čili jediná myšlenka nerozčleněná, rozvrhuje se řeč tím způsobem, že podstatné stránky rozvoje slouží za částky celku. U předmětu poučného (na př. „Zpovědi jest k odpuštění hříchů nezbytně třeba“) *a)* vyložení a objasnění pravdy, *b)* důkaz, *c)* doložení, *d)* vyvrácení námitek; anebo *a)* výklad, *b)* důkaz, *c)* doložení. V řeči paraenetické (na př. „Vzbuzujme pravou lítost nad hříchy svými“): *a)* výklad, *b)* pohnutky a affekty

Kázání biblická a historická rozvrhují se v díly a menší části (nebo jen v tyto) dle částí (oddílů) děje samého, dle jeho předobrazů ve starém a naplnění v novém zákoně, dle dob anebo dle okolností v životě té jisté osobnosti nejdůležitějších, (zaměstnání, bydliště, mravný stav).

V *kázáních náučných* přirozeně žádá převládající účel jejich, aby obsah celého pojednání se rozpadal ve dva nebo tři čelné body; nelze zajisté poučovati, leč by myšlenky a pojmy anebo znaky pojmu se od sebe rozeznávaly a jedny po druhých se vykládaly. Body tyto pak třeba jest velmi ostře vytknouti hned v úvodu, a v rozvoji zase častěji pronésti, tak aby ani možná nebylo, že by posluchači jasně a určitě jich sobě nebyli vědomi. Pořad těchto bodů spravuje se psychologickým pravidlem, aby důležitost a váha myšlének postupem řeči vzrůstala; nejvíce zajímavé myšlenky a zejména nejsilnější důvody nepředvádějí se hned při prvním bodu, ale docházejí na řadu později, pokud by předmět sám jinak činiti nevedel.

Na př. byl-li by za předmět náučné přednášky volen pojem o nejsvětější svátosti oltářní, naskýtaly by se přirozeně tyto tři body: *a)* Co jsou způsoby vůbec, chleba a vína zvláště; *b)* co jest podstata vůbec, chleba a vína zvláště; *c)* který jest pravý smysl církevní nauky o přítomnosti Kristově ve svátosti oltářní.

V *kázáních paraenetických* závisí rozvrh na tom, jest-li předloha aneb ústřední myšlenka vyjádřena větou prostou anebo větou složenou.

Vyjadřuje-li se v kázání paraenetickém předloha nebo ústřední myšlenka větou složenou (dva n. tři výroky), rozpadá se

přirozeně ve dva (nebo tři) díly a v každém z těchto se obsahují pohnutky jednoho druhu, samy tyto jednotlivé pohnutky jsou v každém dílu body čili podružné části, ježto se pak jeden po druhém rozvinují. Na př. Předloha: „Vůli boží plniti jest naše nejsvětější povinnost a náš největší prospěch“, s účelem: „vzbuditi v posluchačích pevný úmysl, že vždy a všude plniti budou vůli boží“, měla by za ústřední myšlenku: „Kdo vůle boží neplní, vzpouzí se proti Bohu a sám sobě nejvíce škodí“; tato vyjádřena jest větou složenou a obsahuje pohnutky dvoji kategorie: ethické a eudaemonické; v rozvoji každého dílu byly by jednotlivé pohnutky podstatným obsahem. — Vyjadřuje-li se ústřední myšlenka větou jednoduchou, zahrnuje v sobě pohnutky jenom jedné kategorie, v nerozděleném pojednání pak jednotlivé pohnutky téhož druhu jsou body čili částky podružné. Na př. předloha: „Hřích jest největší neštěstí člověka“, s účelem: „vzbuditi bázeň hříchu“, měla by za ústřední myšlenku: „Kdo se hříchu oddává, sám se nešťastna činí“, v obsahu svém jen pohnutky eudaemonické.

B. Pojednání či vlastní rozvoj předmětu.

Pojednání (confirmatio, corpus orationis) má za úlohu, provésti předlohu samu nepřetržitě nebo ve dvou (třech) dílech, pokud třeba jest, aby zvláštního účelu přednášky dosaženo bylo. Podstata jeho tedy záleží, pokud se týče pořadu čili postupu myšlének, při kázáních náučných v logickém seřazení výkladův a důkazů, při kázáních paraenetických ve psychologickém seřazení pohnutek.

1. *V pojednání nejvíce zračí se rozdíl mezi kázáním náučným a paraenetickým.*

I. *V kázání náučném pojednává se vždy jen o jedné pravdě; jestli několik náučných vět, na př. podle katechismu, za předmět obráno, jsou to vždy jen takové, které spolu dělají jednotný celek. Jedná-li se o dvou nebo třech různých věcech, ježto ani obsahem ani bezprostředním praktickým účelem k sobě nenálezejí, jest následek toho, že nejen se nad míru prodlouží přednáška, ale že také prostí posluchači nesnadno mohou vše pojmouti a podržeti; nad to i překáží se prospěšnému působení ve srdce a svobodnou vůli tím více, čím různější praktické doložky v témže kázání se předkládají a vštěpují.*

Pojednání zabývá se při každém bodu nejprve *výkladem*, objasňováním a znázorňováním, vůbec o to pečujíc, aby posluchači pojali pravdu správně, určitě a úplně. Po výkladu následuje důkaz, opravují a vyvracejí se bludná mínění, pochybnosti a námitky, pokud toho třeba jest.

Pořad důkazů, pakli se jich několik za sebou uvádí, spravuje se obecnou zásadou, aby první dojmy na posluchače byly příznivy, poslední pak rozhodny; co mezi prvními a posledními jest, aby dostatečnou sílu a váhu mělo. Vedle této zásady psychologické náleží, aby první důkaz byl mocný, poslední pak nejmocnější, ne-li sám o sobě, aspoň ve svém účinku, kterýž velice závisí na povaze, názorech, vzdělanosti, víře... posluchačů. — *Pokud se týče zdrojů*, obvyklý jest v duchovním řečnictví pořad ten, že nejprve kladou se důkazové ze zjevení božího, potom důkazové theologičtí, naposledy pak, vedle povahy a chápavosti posluchačstva, důkazové z rozumu přirozeného a ze zkušenosti. Ostatně pak obyčej tento není kazateli zákonem ani v tom smyslu, že by po každé všechny tyto druhy důkazů shledávati povinen byl, ani že by z příčin dobrých, zvláště z ohledu na posluchače dovoleno nebylo, hned prvý důkaz vážit z přirozeného poznání rozumového anebo ze zkušenosti. Povinný ohled na rozmanitost žsám také již toho žádá, aby důkazové ne vždycky ze všech zdrojů anebo vždy jenom z jednoho se vážili.

K výkladům a důkazům, ano i k vyvrácení připójují se *praktické dolohy*, vyvozují se důsledky, aby ozřejměl význam pravdy pro život, vztah její ke zvláštním výjevům a duševním potřebám života křesťanského.

K poučení jasnému a důkladnému nezbytně třeba jest, aby kazatel vždycky se vracel k *dějepisným událostem zjevení božího*. Není téměř i jediné nauky křesťanské, která by se nemohla připojiti k událostem biblickým. Nesahá-li kazatel k tomuto zdroji, bude poučování vždy nedostatečno, chudo, důkazy budou slabé.

Výklady, důkazy, praktické dolohy vyplňují jednu stránku přednášek naučných; stránka vzdělavací, *působení v srdce a vůli* nesmí se v nich zanedbávati podobně, jako se zanedbává ve vyučování katechetickém. A protož nepostačuje, aby kázání naučné jenom vykládalo, o pravdě přesvědčovalo a ji na život obracelo, nýbrž třeba jest i důvodů, pohnutek, kteréž by posluchače nakloniti mohly, aby pravdu předkládanou za ředidlo

smýšlení svého a za neporušitelný zákon života svého srdcem i svobodnou vůlí přijali. Důvody tyto (pohnutky) připojují se ku vážnější doloze, kteráž obyčejně na konci každého dílu, jest-li předloha rozčastěna, anebo vůbec ku konci celého pojednání se klade, šířeji se rozvádí a posluchačům vřele a mocně vštěpuje. Hlavní tato doložka buďto shrnuje několik již dříve položených anebo jest rozdílna ode všech již podaných a sama o sobě dosti vážna, aby za praktický užitek přednášky platiti mohla.

Affekty netoliko ku praktickým doložkám se druží, ale také při výkladech a důkazech nepotlačuje jich kazatel, kdekoli se mu naskýtají jako přirozený výlev citu zbožného, zejména: radost nad pravdou předkládanou, obdiv moudrosti, dobroty, spravedlnosti boží, záliba ve kráse cnosti, opovržení hříchem, obdiv cnosti ve vypravovaném příběhu, úžas nad hříšností, lehkomyšlností, zaslepeností lidskou a t. d. Není affektu náboženského, jemuž by výraz dáti možno nebylo i při výkladech, důkazech a vypravováních, pakli kazatel dobře vnikl ve předmět a vynasnažuje se upřímně zastávati důležitý úřad svůj jako pravý zástupce Kristův a orgán církve. Suchopárné výklady a chladné důkazy zajisté nejsou vyučování pastýřské, jemuž náleží, aby prospělo křesťanskému smýšlení a životu.

II. *V přednášce paraenetické* jest základ dobrého pojednání *jednota zvláštního účelu*, jehož kazatel dosíci žádá, čili aby rozmanito a rozdílno nebylo dobré, k němuž posluchače nakloniti, anebo zlé, od něhož je odvrátiti chce. Kázání paraenetická zajisté předkládají sobě za účel věci vážnější, vůbec takové, ježto ku podstatě křesťanského smýšlení a života náležejí a smyslnému člověku nesnadny jsou. Tento účel jest i příčina jediná, proč nekonají se kázání jenom náučná; tato zajisté, hledíce k jasnému a důkladnému poučení, nemohou tolik času a pílě vynakládati na stránku vzdělavací, kolik třeba jest, aby posluchači k rozhodným a činným úmyslům o věcech důležitých dovedeni byli. A poněvadž obyčejně snadno není dovésti člověka k úmyslu pevnému, že upřímně namáhati se bude o věci, kterých bez obtíží vykonati nelze: snáze nadíti se jest výsledku, nežádá-li se najednou věci několik a předkládá-li se jedna tak mocně a důrazně, jakož potřebí jest přirozenosti více ku zlému nežli k dobrému náchylné*).

*) Srovn. Jungmann l. c. II. str. 404—430.

Účelu přiměřený rozvoj předlohy anebo ústřední myšlenky nejvíce záleží ve vhodném předvádění důvodů čili pohnutek, aby posluchači jasně poznali a plně přesvědčeni byli o dobru aneb o zlu, pro které nebo proti kterému se rozhodnouti mají. Důvody tyto především potřebují často výkladu, potřebují též důkazu, že skutečně v obor nadpřirozený náležejí čili že zjevená pravda jsou, a pak mohou se tím směrem rozvíjet, aby vzbuzeny byly přiměřené city náboženské. Správné a působné pojednání v kázáních paraenetických velice závisí *na dobrém pořadí pohnutek*; tento pak v tom záleží, aby se počalo s důvody rozhodnými, mocnými, po těch aby následovaly ještě mocnější, na konci pak aby důvody byly nejsilnější.

Avšak tato zásada nemá platnosti tak obecné, aby nepřipouštěla výjimky. Leckdy děje se, že kazatel nemá po ruce důvodů dosti vážných a proto že i slabších používati nucen jest; v případě takovém uvádí se nejprv některý důvod mocný, po něm následují slabší, ku konci pak důvod nejsilnější. Užití velmi vážného a silného důvodu hned na počátku také v tom případě potřebí jest, když posluchači mají proti předmětu aneb účelu řeči nějaké předsudky aneb mylně o něm soudí; velmi mocný důvod, postavený hned na počátku, může posluchače již aspoň částečně získati a k jinému názoru o věci dovésti, tak že další důvodové, třeba i slabší byli, již lepšího účinku docházejí, nežli by možno bylo, kdyby se byli hned na počátku předkládali.

Vůbec řídí se pořad pohnutek více zákonem psychologickým. Tento má na zřeteli obzvláště účel, jehož dosáhnouti žádáme, a závisí na zákonech lidského poznávání a mnoho též na povaze a náladě posluchačů, na rozumovém vzdělání, na způsobu jejich života a vnějších okolnostech jeho; na okolnostech času, kdy, a místa, kde se káže, a ovšem také na vědomostech a na řečnickém vzdělání kazatele.

Počet motivů v kázání paraenetickém závisí na předmětu samém a na trvání přednášky. Leckdy může postačiti také jediný; v tomto případě jest i tento jediný motiv také ústřední myšlenkou přednášky.

Jsou-li v kázání paraenetickém pohnutky dvojího druhu, na př. ethické a eudaemonické, jest obecné vyjádření jejich také již rozvrh řeči ve dva díly; body v každém dílu jsou pak jednotlivé důvody (motivy).

K výkladům, důvodům a pohnutkám druží se ovšem i v kázáních paraenetických *dolohy*, *vyvracení bludů*, *námitek*, *výmluv*, tlumí se affekty škodné; ale při všech takových součástkách třeba jest kazateli na pozoru se míti, aby jeho samého a posluchače neodváděly od hlavní věci, od konečného účelu řeči totiž, ale všechny aby k němu hleděly a nějak přispívaly.

2 Pojednání samo o sobě, a rozčáštěna-li předloha, také každý jednotlivý díl, považuje se za celek, poněvadž má samostatnou myšlenku za obsah a k rozvoji tohoto menšího celku obyčejně všeho třeba jest, čeho k rozvoji velikého celku řeči od úvodu až do konce. Podobně říci náleží o částech podružných, poněvadž i ty mají za předmět myšlenku samostatnou, která sama pro sebe něco celého jest. A protož jako u velikém celku řeči tak podobně i v jednotlivých dílech a bodech bývá krátký úvod, po kterémž přikročuje se k výkladu anebo hned k důkazu neb motivu, jakž věci samé sluší; a jako u velikém celku řeči se děje, že na konci se krátce shrnuje podstatný obsah její, tak i na konci jednotlivých dílův a bodů opakuje se stručně a jadrně obsah jejich. Opakování a shrnutí tato jsou závěry částkové; jimi podporuje se porozumění celku a posiluje se dojem na srdce i vůli, zvláště dějí-li se ve způsobu vhodné figury řečnické a vůbec obratným slohem.

Taktéž opakují se častěji vzbuzování k pozornosti, krátká zvolání k Bohu, svatým... vždy ale pamatovati sluší, aby se toto nedálo pouze z obyčeje a jako mechanicky.

Aby jednotlivé částky řeči splynuly v orgánický celek mnoho záleží na obratném spojování věcí následujících s předcházejícími. Spojování to děje se skrze přechody, ježto jsou buďto *věcné* (transitus realis) aneb *slovné* (verbalis). *Přechod věcný* záleží v prostředkující myšlence, kteráž se mezi dvě po sobě jdoucí vkládá a svojí souvislostí s oběma působí, že myšlenky následující z předcházejících jako samy sebou vyplývati se zdají. N. př.: „Kdo z nás by sobě nepřál k těmto vyvoleným Páně náležeti? Avšak na přání, na pouhé vůli není dosti, nýbrž chceme-li do počtu synů božích přijati býti, musíme se též *příčiniti skutkem* a k onomu velikému dni náležitě se *přihotovati*.“ (Přechod od 1. ke 2. dílu v řeči o posledním soudu). *Přechod slovný* oznamuje prostě, že jedno již odbyto jest a nyní se k jiným věcem přistupuje. Na př.: „Závist ale není toliko hřích ohavný, jakž jsme se právě poučili — ona jest také škodlivá; o tom nyní dále jednati budeme.“

Přechodův obyčejně třeba jest: *a)* před ohlášením úkolu a předlohy, *b)* na konci dílův a menších částí, *c)* vůbec tu, kdež nová řada myšlének se počíná; n. př. po výkladech důkazy. Na konci dílův a částí nejlépe sloužívá částkový závěr, aby se učinil přechod *dobrý*, jehož vlastnosti jsou: krátkost, nenucenost a taková forma, která pozornost budí a přehled usnadňuje.

C. Závěr (epilogus, peroratio).

Závěr řeči obzvláště přihlíží k účelu praktickému, jehož přednáška dosíci žádá, a jest i v kázaních náučných rázu paraenetického. Důležitost závěru vysvítá ze psychologické zkušenosti, že poslední dojem nejsnáze v paměti a mysli zůstává, pro kterouž příčinu také účinek přednášky velice na závěru závisí. Sluší tedy, aby kazatel vynaložil všecku pilnost i na obsah i na formu jeho; v závěru obsahuj se vždy nějaká myšlénka důležitá, zejména velmi vážný motiv, kterýž by v srdce působil, kazatel pak budiž bedliv, aby silného hlasu zvláště na konci přednášky mocen byl.

Dobrý závěr úzce souvisí s celým kázáním, vyplývá z něho přirozeně, jest obyčejně důrazný a mocný, ne příliš krátký, maje častěji za úkol důležitou myšlénku provésti a vštípit, a jest vždy *praktický*, přihlížeje k určitému smýšlení a konání.

Čelná úloha závěru dvojí jest: *a)* stručné opakování, ohlazení (recapitulatio), *b)* sesílení affektu, jehož se obyčejně dosahuje důrazným napomínáním a povzbuzováním.

Pravidlem tímto však nemíní se, že by obě tyto stránky po každé jednostejně ku platnosti přivedeny býti měly; podle povahy přednášky zajisté a zvláště podle účelu jejího jedna z nich převládá, ano i třeba jest, aby převládala. Náučným přednáškám zvláště třeba jest opakování, kdežto zase stránka pathetická velice důležitá jest v řečech slavných, v řečech paraenetických vůbec a v těch, kteréž mají za obsah některou ze základních nauk dogmatických, v životě křesťanském nad jiné působných. V těchto zajisté opakuje se, nikoli pro snadší přehled a na podporu paměti, ale pro zvýšení affektu a protož i některý vážný, již prve předložený důvod či motiv znova se uvádí anebo se rozvíjí nový, avšak blízký těm, které v kázání samém uvedeny byly. Stručné opakování obsahu bez ujmy

může opomenuto býti v krátkých a srdečných promluvách, za to však nesmí chyběti v závěru jejich stránka dojemná, zejména pathos nepřímý.

Ohlavení pojímá v sebe nejpádnejší, v pojednání samém provedené důkazy a zvláště motivy, shrnujíc je jako v jeden bod; síle a moci jeho výborně slouží stručnost a rychlejší postup. V řečech náučných shrnují se k vůli přehledu a celku i znaky hlavního pojmu a podřaděné věty náučné, které v pojednání byly vykládány a dokazovány.

Potřebného *sesílení affektu* se dosahuje buďto již ohlavením, zvláště záleží-li toto v živém a důrazném opakování motivů, anebo teprve po něm předkládají se pravdy, ježto by vzbudily silný affekt. Není-li rekapitulace v závěru, tím větší potřeba jest, aby mocné a obsahem bohaté myšlenky se v něm nacházely, kteréž by buďto silné city vzbudily anebo tklivě dojaly. K vzbuzování citů rozmanitých, zvláště citů na vzájem sobě odporných, nejlépe hodí se, aby učiněn byl hluboký a působný dojem.

Obsah závěru pathetického (aneb části jeho po rekapitulaci) nejčastěji jest napomenutí, povzbuzení, výstraha, posilování dobrého úmyslu, affekt pokory, bázně, naděje, lásky, lítosti, ošklivosti a t. p., vůbec praktický důsledek z opakovaných důkazů neb motivů, poslední to namáhání kazatele, aby předložená pravda nezůstala bez blahého účinku na smýšlení a život posluchačů. Vážné výstrahy a napomenutí Kristovy anebo z listů apoštolských, části žalmů a vůbec texty biblické aneb mariánské antifony řečnickým způsobem provedené v parafrasi živé a vřelé obyčejně mají účinek požehnaný.

Segneri zavírá přednášku o pekle, uváděje slova Eccl. 15, 17. „Předložil tobě vodu i oheň“ takto: „Co nám tedy zbývá, nežli aby jeden každý volil, jak se mu líbí? K čemu chceš, vztáhni ruku svou. Buďto na krátký čas prolévati slzy s kajícími — ejhle voda; nebo celou věčnost hořeti se zavrženými — ejhle oheň“.

Kde však již v pojednání samém dosti mocno bylo vzbuzení citu anebo přednáška vůbec ráz klidného poučování měla, může se ukončiti klidně vážnou větou praktickou anebo srdečným přáním, prostou modlitbou střelnou, vážným textem biblickým, možno-li, předslovem samým.

Segneri ukončuje řeč o mukách v očištění: „Poslyšte ku konci krásná slova sv. Řehoře a zachovejte je v paměti na vždy: Učinme se v tomto životě obětí před Bohem a nebude nám po smrti třeba

jiné oběti žádné“. — Gretsche zavírá přednášku o hříchu smrtelném: „Jeden sv. mučenník, jsa donucován, aby proklel Ježíše, odpověděl: Kterak mohl bych Ježíše, Spasitele svého proklít? Vždyť mně nikdy neublížil! A takto chci též já mluvit, až bude pokušitel vábiti ke hříchu: Proč měl bych zhřešiti? proč Ježíše proklínati? Vždyť on mně nikdy neublížil!“

Ohlavení a vzbuzování affektu děje se často tím způsobem, že kazatel uvádí Boha, evangelium, církev, Pannu Marii, svaté . . ., jako by k posluchačům mluvili, čelné pohnutky, ježto se v kázání obsahovaly aneb pohnutku novou jim předvádějíce. Leckdy také při opakování praktických doloh, ježto byly v pojednání leckde učiněny, ty úmysly a ta předsevzetí, které vzbuditi chce kazatel, vkládají se ve formu vřelé, jménem posluchačů přednášené modlitby, aktu lítosti, slibu, pevného úmyslu konkrétního, a takto nepřímým napomenutím, povzbuzením, nepřímou výstrahou se kázání zavírá.

§ 55. Paraenese neb exhorta.

1. Paraenese neb exhorta, promluva, jest krátká, jednoduchá a důvěrná přednáška duchovní, kteráž nějakou pravdu neb povinnost křesťanskou jasně vykládá, ku svědomitému a horlivému plnění povinnosti neb naučení vyplývajících z pravdy, události, slavnosti napomíná i vzbuzuje. Tento způsob duchovních přednášek nejvíce v obyčeji jest při udělování svátostí, při svěceních, žehnáních, procesích (promluvy příležitostné). Také ony krátké řeči, které jenom stručně vykládají význam církevního svátku aneb podle významu jeho jistou povinnost věřícím na srdce kladou a obyčejně při ranních službách božích se konají na místě homilie. slovou exhorty (paraenese)

Řeči při svěceních konají se, když slavně a za valného účastenství lidu (cum solemnitare et concursu populi) se děje svěcení chrámů, kaplí, oltářů, sv. soch, křížů, hřbitovů, vyučovacích a humanitních ústavů, korouhví a t. p.

Za vhodný předmět naskýtají se tu: slavnost sama, účel a užitečnost předmětu, který se světí, podmínky, s kterými účel uskutečniti aneb užitku dosíci lze, návštěva míst posvátných, ku křesťanským pobožnostem ustanovených. naučení užitečná.

nenuceně odvozená ze svěcení samého, z věnování předmětu na jisté účely a t. p.

Ne jednou třeba bývá v těchto řečech příležitostných, aby se díky a uznání vyslovily těm, kdož o skutek dobrý mají obzvláštní zásluhu, anebo aby se vzbuzovala horlivost a obětavost věřících k plnému dokonání počatého díla důležitého; chvála budiž tu pronešena bez pochlebování nedůstojného, vzbuzování obětavosti bez ostýchání, ale přece šetrně a opatrně.

Také při svěcení předmětův obecných jakož jsou: vojenské a spolkové prapory, nové mosty, fabriky, železné dráhy a t. p. konají se řeči duchovní. Zde všecko na tom záleží, aby předmět obecný uveden byl ve spojení a souvislost s náboženskou pravdou. K tomu obyčejně dochází se nejlépe pomocí důmyslných parallel mezi pozemským a vyšším (mravným, náboženským a věčným) životem; úvahami o cestách prozřetelnosti; o víře, náboženství, církvi a jejich vlivu na všelike snažení a působení lidské; o cíli a povolání člověka, o řádu společenském, o cíli a povolání národů atd. Jadrné doložky mravní jsou právě v takovýchto řečech věc nad míru důležitá, ale ne vždy snadná, a protož důkladného uvažování a svědomité přípravy veliká potřeba jest.

Ze svátostí dává nejčastěji křest dospělých, biřmování, přijímání svátosti oltářní a manželství podnět ku promluvě příležitostné. Krátkost, srdečnost a výraz nelíčené nábožnosti těmto řečem obzvláště sluší. Za předmět naskýtají se: velikost milosti boží, skrze kterouž učinění jsme údy sv. církve; podstata té svátosti, které se právě uděluje; bezprostředná a nejbližší příprava ku přijetí hodnému; smýšlení, s kterým přistupovati náleží; velikost a důležitost milosti svátostné nebo milosti boží vůbec; prostředkové, jimiž se přijatá milost zachovává a proti nebezpečnostem světa chrání; zvláštní povinnosti, kteréž nastávají člověku ze přijetí jisté svátosti, obřady svátostné atd.

V promluvách těchto třeba jest míti ohled i na ostatní přítomné a napomenouti jich, aby v sobě obnovili a zachovali dbali milost již přijatou; také kmotrům, rodičům náleží vhodným způsobem připomenouti určité jejich povinnosti a vzbuzovati je ku svědomitému plnění. — Krátké a jadrné apostrofy ku přijímatelům svátosti jsou v řečech těchto vůbec obyčejny.

2. *Soustava paraenese* jest velmi jednoduchá; předslovu v paraenesi není a že krátka jest a jenom jednu myšlenku

obyčejně za obsah má, nepotřebuje rozčástení a proto také přednáší se v jednom, bez přestávky po úvodu.

Výklad jest prostý a nejraději se opírá o přiměřenou podobnost, o vhodné vypravování anebo i protivu. *Důkaz* obyčejně se pomíjí, poněvadž výklad jasný sám již postačiti může k poučení potřebnému a poněvadž obsahem paraenesí nebývají ty pravdy veliké, proti kterým se snadno vzpírá hrdý rozum, nejčastěji pak mysl světácká.

Zvláštní *praktický účel*, jež každá paraenese sobě předkládá, ovšem i vhodných důvodů čili motivů žádá, aby srdce bylo dojata a vůle se naklonila. Krátkost těchto přednášek nepřipouští motivů mnoho, za to ale třeba jest, aby působni byli. Avšak jako důkaz bývá nepotřeben po jasném výkladu, tak podobně motivy samy sebou odpadají při pathosu nepřímém, kterýž promlouvám těmto sluší i pro jejich ráz důvěrnosti, i proto, že krátkost jejich nedopouští, aby motivy šířeji rozváděny a mocně předkládány byly. A přece-li se užívá motivů, postačuje obyčejně jeden a tento již také jest podstatný obsah závěru *).

§. 56. Kázání panegyrická.

Přednášám paraenetickým nejvíce příbuzna jsou kázání *panegyrická*. Slovem tímto se míní přednášky na veliké slavnosti Páně a Panny Marie a na svátky svatých.

1. Panegyrické řeči na slavnosti Páně a Panny Marie, též *kázání o svatých tajemstvích* zvané, připojují se předmětem i rozvojem úzce ku podstatě i významu slavnosti a k náladě, v jakéž nalézá se obyčejně mysl věřícího lidu v tyto slavné dni.

Aby našel vhodný úkol ku přednášce *na slavnosti Páně* a myšlenky k rozvoji jeho, pamatuje kazatel netoliko, jakou zvláštní událost církev toho dne slaví, nýbrž nad to ještě, jaké náboženské city a které smýšlení skrze jistou slavnost v lidu křesťanském předkem vzbuditi neb obnoviti žádá. Historická událost sama, objektivní význam toho jistého tajemství a důležitost jeho v díle vykupitelském, mravní jeho význam pro

*) Srovn. Špachta l. c. II. str. 46—84.

život křesťanský, jsou zřídla, odkud předmět i látka vyplývají. O těchto věcech obyčejně nabývá kazatel nejlepších pokynů, pozorně-li čte a rozvažuje ta místa písem svatých, kdež o té jisté události se vypravuje a ta místa, kdež událost předpověděna nebo předobrazena jest; kromě toho všímá sobě formulářů liturgických na tu slavnost položených v misálu a breviáři. Dobré knihy ascetické (meditace) a spisy liturgické, pokud význam slavností věrně vykládají, jsou kazateli za pomůcku velmi důležitou.

Chtěje kázání pracovati, vytýká sobě určitou předlohu, zvláštní ústřední myšlénku jako při paraenetických přednáškách první kategorie *). Dokonalosti boží, ježto se v jednotlivých tajemstvích nejvíce zračí, veliké užitky a milosti, kterých se nám skrze ně dostává, dobře se hodí ku zpracování paraenetickému. Zvláštní poměr, ve kterém nejsvětější Panna jakožto matka Vykupitele a skutečná účastnice v díle jeho k církvi a člověčenstvu se nachází, ovšem přirozeně k tomu vede, že kázání *na veliké svátky mariánské* podobnými předměty se zaměstnávají jako kázání o tajemstvích ze života Kristova; bibli a liturgické knihy církevní jsou i tuto kazateli za přední a nejvzácnější zdroj. Kázání tato však mohou též míti za předmět jednotlivé cnosti, kterýmiž Maria nade všechny svaté vyniká, rovněž i rozmanité způsoby a pobožnosti, kterýmiž ji církev Kristova ctí a vzývá.

Kázání o sv. tajemstvích mohou býti náučná nebo paraenetická, mohou se pracovati též ve formě homilie na základě biblického výňatku. Ke spasitelnému vzdělání a posvěcení mysli obzvláště naskýtají se tu affekty víry a lásky, úcty a klanění, vřelého děkování, želu nad hříchy, chladností a nevděčností lidskou. Obřady a obyčeje spojené s čelnými slavnostmi roku církevního, modlitby a písně lidu křesťanského. předhodí a pohodí svátků kontrálních dávají kazateli vzácná pokynutí pro nejdůležitější stránku těchto přednášek, totiž pro spasitelné vzdělání mysli a praktická naučení.

O *výkladu* svatých tajemství vůbec platí pravidlo, že kazatel vykládá jen podstatu jeho dle nauky církevní a nepouští se v badání a výklady, *kterak to jest* anebo se státi mohlo, co se v tajemství obsahuje. Připodobení a výklady sv. otcův, kterými se mnohá tajemství důmyslně objasňují, mohou ka-

*) Viz str. 397.

zatele dobře chrániti, aby v těchto věcech nepochybil ani proti pravdě ani proti vážnosti.

2. *Panegyrické řeči o svatých* (chvalořeči) mají za účel, aby povzbudily k uctění svatých, k důvěře ve přímluvu a k následování cností jejich; vedle toho, jak převládá některý z trojího účelu toho, vytýká se v celé chvalořeči buďto mocnost neb dobrotivost svatých anebo svatost jejich, ačkoli nikdy nesluší, aby ostatní stránky zcela byly zanedbány.

Důležitá vlastnost chvalořeči jest individuálnost. Jest pak *individuálná*, představuje-li svatého, jak skutečně byl a žil, jak působil a věrně pracoval ke cti boží, své a bližních spásce v každém stáří svém, za všech okolností, v nejpřednějších událostech života svého. Ke zvláštnímu jeho charakteru, k povahověcné cnosti, která jej nad jiné zdobila, obrací se pozornost na mnoha místech přednášky, praktická naučení druží se k výjevům ze života světce, k jeho smýšlení a činům, ježto se předvádějí stručně, živě, s patrnou vřelostí, která svědčí o lásce a úctě kazatelově ku svatému ježto oslavuje pro Boha, ku vzdělání lidu křesťanského.

Aby chvalořeč i *praktická* byla, představuje kazatel cesty, po kterých vedl Bůh věrné služebníky své až k nejvyšší dokonalosti; ukazuje na *prostředky*, kterých užívali, na *boje*, kterých podstoupili, na *zmužilost*, kterou sami sebe přemáhali, na *horlivost*, kterouž opravovali nedostatky anebo se káli za hříchy ano i za neveliké poklesky své, — slovem, kazatel představuje o svatých, nejen že skutečně svati byli, ale též, a to zvláště, kterak svatosti došli. Zobrazování takové má předkem za účel, aby posluchači znamenali, kterak jeden každý stav života lidského cnostmi posvětit lze a že podstata svatosti nezáleží u věcech vnějších, ale ve smýšlení že kořen její jest

Zázrakové, kteréž udávají věrohodní životopisové svatých, slouží kazateli za důkaz o skutečné svatosti sluhů božích, že Bůh sám je miloval a ctil a že tedy celým právem můžeme pro zásluhy a na přímluvu jejich očekávat od Boha milost a darů jeho.

Nástin chvalořeči může býti dvojitý: *historický a didaktický*. Volíme-li náskres *historický*, předkládá se život aneb některá cnost svatého dle oddílů aneb dle okolností života jeho; oddíly neb okolnosti takové samy naskýtají rozvrh řeči. Na př. Sv. Filip Nerský, věrný kněz 1. ve svojí přípravě na kněžství, 2. u vykonávání úřadu kněžského.

Nástin didaktický (vlastně naučný neb i paraenetický) závisí na obecné pravdě, která ve souhlase s životem aneb obecným charakterem svatého se obrala za úkol přednášky.

Jest-li o několika svatých mluvit v jednom kázání, volí se úkol jež by na všechny obrátiti lze bylo, aneb, jsou-li jenom dva, věnuje se každému jeden díl, úvod pak a závěrek přihlíží k oběma a hledí uvésti oba díly ve souvislost vniternou, kteráž ostatně již také v proposici nějak vysvětluje. Na př. Svatí apoštolové Šimon a Juda, vzor pravé horlivosti o čest boží a spasení duší. — Na den sv. ap. Petra a Pavla: 1. Lítost sv. Petra zahanbuje mnohé hříšníky, 2. horoucí láska sv. Pavla zahanbuje mnohé spravedlivé.

Podává-li dějepis o některém svatém jenom málo zpráv, bere se obyčejně za úkol řeči nějaká pravda obecná, ježto ke stavu, věku, povolání svatého nejlépe sluší; zpráv dějepisných používá se v pojednání k tomu, aby nauka předkládaná se jimi objasňovala neb potvrzovala. Vedle toho, jakž byl svatý buďto apoštol aneb mučenník, vyznavač atd., může kázání jednati o víře, naději, lásce, o církvi a jak my se k ní máme chovati, o statečnosti křesťanské, o lásce ku kříži, o trpění pro Boha, o věrnosti, o životě kajicném, o následování svatých, o jejich oslavení, o pohrdání světem, o svatosti, o prostředcích svatého života, o čistotě srdce, o sebezáporu a t. p.

Ostatně pak ne každé kázání na svátky svatých jest již vlastní chvalořeč (panegyricus). Tato zajisté má za podstatné známky své: slavný a vznešený sloh, vesměs ušlechtilé formy, vzlet a velikost myšlének, ona jest jeden z nejtěžších tvarů řeči duchovní a hodí se pro posluchačstvo vzdělanější. A protož káže-li se o svatých před posluchačstvem prostým a káže-li se na den jistého světce častěji, jakož bývá každoročně o pouti chrámové (patrocinium), volí se nějaká pravda obecná za předmět kázání paraenetického a při rozvoji této ukazuje se na život světce kolikráte koli se přirozeně hodí, aby takto se objasnilo aneb potvrdilo, co kazatel vykládá. Obzvláště s ohledem na praktický účel naskýtá se příležitost, vážit se života světce některé motivy a ukazovati na prostředky, kterých užívati náleží, aby se mohlo vykonati, co kazatel posluchačům za povinnost představuje. V úvodu a závěru náleží opatrně toho dbáti, aby o svatém mluveno bylo a takto aby se uchoval kazatel znamenitý a ne řídké vady, že o svatém skoro ani zmínka se neděje; lid křesťanský zajisté očekává a význam pouti chrá-

mové toho žádá, aby kázání bylo ve spojení co možná nej-
užším s povahou a účelem slavnosti.

§ 57. Homilie.

1. Slovem homilie míní se v pastýřském vyučování přednáška obsahu exegetického, kteráž církevní perikopy anebo vůbec některé části, postupně i celé knihy písem svatých vykládá a na posluchače obrací k duchovnímu vzdělání jejich. Též formuláře liturgické z rituálu, pontifikálu, breviáře a mše, zejména církevní hymny, zobecnělé antifony mariánské, dobře slouží homiliím za podklad. Zvláštnosť homilie a její rozdíl od kázání thematického v tom záleží, že netoliko látka, nýbrž i soustava čili pořad přednášky se určuje daným textem. Organický útvar homilie skládá se ze čtyř částek, ježto jsou: úvod, výklad, mravné obrácení na posluchače, závěr. Předdeslati čtení textu jest ovšem potřebí.

a) *Úvod* obsahuje v nemnohých slovech historické objasnění perikopy; udává příčinu a podnět k tomu, což perikopa vypravuje (skutek aneb řeč Páně); ukazuje na souvislost perikopy s oněmi věcmi, ježto se v písmě vypravují prve aneb později; mluví o úmyslu sv. spisovatele aneb o příčině, pro kterou jistá perikopa položena jest na tento den; také lze v úvodu mluvit o důležitosti náuk v textu obsažených, aneb kterak nesnadno jest, rozuměti mu dobře a kterak tedy třeba, aby se o něm jednalo. Nezřídka záleží úvod homilie v tom, že kazatel shrnuje obsah její v několika obecných výrazech na způsob předlohy, kteráž objasnění a potvrzení své nalézá ve slovech biblických a výkladu jejich.

Příklad posledního způsobu (homilie na neděli po obřezání Páně): Víme ze sv. evangelií, že Herodes, když se byl od mudrců dověděl o narození Páně, ihned ten bezbožný úmysl pojal, zabiti to božské dítětko; v tom úmyslu žádal na svatých králích, aby mu pověděli o dítěti, až je naleznou, a v témž úmyslu dal pobiti nevinná pacholátka v Betlemě a v okolní krajině, domnívaje se, že mezi pobitým bude také král židovský, nedávno narozený. Avšak co jsou úmyslové lidští proti moudrosti boží! Anděl Páně napomenul ve snách Josefa, aby s dítětem a matkou jeho ušel do Egypta a tam aby přebýval, dokud by Herodes neumřel. A dnešní sv. evangelium vypravuje nám, kterak po smrti Herodově sv. Josef s Ježíškem a s Marií navrátil se bez pohromy do země israelské. — Člověk míní, Pán Bůh mění! Cožkoli podniká a činí člověk, rozplyne se jako dým a zmařeno bude jako pavučina, pakli

se to nesrovnává s úmysly božími; byť i člověk zemi podvrátil a snad i oblohu nebeskou zbořil, — úmyslové boží nebudou zkaženy, a také nejhorší bezbožník pomáhá k naplnění rady boží, ačkoli sám neví, která. Tuto velikou pravdu pěkně ukazuje dnešní sv. evangelium, jak bohdá vyrozumíte ze slov jeho.

Na místě předlohy a rozčástení oznamuje kazatel, že s pomocí boží chce čtené slovo svaté k duchovnímu vzdělání shromážděných vykládati; záležel-li úvod ve shrnutí perikopy u větu obecnou, dí kazatel na konci úvodu, že pravda tato se objasňuje a potvrzuje slovy svatého čtení.

b) *Výklad* přihlíží ke smyslu slovnému, jest krátký, zcela srozumitelný a vztahuje se k celým větám nebo nedlouhým odstavcům, kteréž dávají úplný smysl. Nejraději odvolává se kazatel k výkladu sv. otců. Po smyslu čili významu slovném často může býti s prospěchem, připojiti ještě smysl mystický, což platí zejména o typických textech starozákonných. Při výkladu jednotlivých částí podkladu biblického sluší stále míti na zřeteli celek a jeho plné pojetí se strany posluchačů.

Srozumitelnosti a zajímavosti výkladu pomáhají přirovnání, obdoby, protivy, příklady a jiné prostředky znázorňovací; krátkosti jeho pak dobře slouží *obtlumocení* (paraphrasis), kteréž jinými, ale vždy důstojnými slovy pronáší smysl, osobám biblickým v ústa kladouc nejen novou formu řeči jejich, ale také ještě další důsledky z nich, dolohu, napomenutí, povzbuzení. Nikdy nesluší, aby kazatel uváděl na jistá slova výkladů několik, anebo aby výklad jeho byl učená exegeze.

Vedle výkladu pamatovati sluší na *vzbuzování citů náboženských*; a protož vytýká se prostě, srdečnými slovy a dává se posluchačům uvážiti, jak velice krásna, pohnutliva, potěšna jest pravda tuto nám zjevená; která učení a skutkové Páně, jeho apoštolů a učenníků hodni jsou našeho podivení, naší lásky, vděčnosti a vážnosti, co útěchy a síly brali z nich věrní křesťané po všechna století a posud berou.

c) *Obrácení na posluchače* následuje po výkladu; jeho nej-
přednější vlastnosti jsou, aby ze slov biblických přirozeně vyplývalo, vřelé, praktické a srdečně dojemné bylo. Živosti a praktičnosti jeho výborně slouží prostředky znázorňovací, uvádění prostředků a způsobu, která by možno bylo jistě a dobře vykonati, co se tuto křesťanu velí a na srdce klade. Jako vůbec dolohy a praktická naučení nezůstávají bez pohnutek, tak ovšem

i v homilii pohnutky mocné ve znění krátkém potřebny jsou; obyčejně sám text biblický je kazateli na ruku dává.

Výklad a mravné obrácení nauky jsou v homilii totéž, co v thematické řeči pojednání. Nelze tvrditi, že by třeba bylo vykládati a na posluchače obracet každý verš a každou větu bibl. výňatku; leckdy vypouštějí se místa méně důležitá, obzvláště jest-li perikopa velmi dlouhá. Taktéž není třeba držeti se téhož pořadu věcí, který se nalézá v perikopě; tento zajisté může změněn býti podle vnitřní souvislosti nauky anebo děje a podle mravného naučení, kteráž odvoditi chce kazatel.

Výklad a mravné aplikace může kazatel odbývati tak, že nejprve vykládá všecken text biblický od počátku až do konce a potom teprve, v druhé části homilie, předkládá doložky anebo i jenom jednu vážnější a z biblického textu nenuceně plynoucí něco šířeji rozvinuje a vštěpuje až do konce přednášky. Způsob tento nalézá se v homiliích sv. Jana Zlatoústého, jež i za nejdokonalejší vzory této formy se vůbec mají.

Jiný chod homilie může ten býti, že kazatel si celý text biblický na několik částí rozděluje, po krátkém úvodu hned první část cituje, a když tuto byl vyložil a na posluchače obrátil, tímž způsobem odbývá i části ostatní. Při tomto způsobu ovšem snadno se může přihoditi, že jednotvárné odbývání částek dělá homilii jednotvárnou a nudnou; jen dobré, ze vnitřní souvislosti myšlének vážené přechody mohou působiti, aby se homilie uchránila této vady*).

d) *Závěr* opakuje stručně pravdy z biblického textu vyvozované, jsou-li všechny důležité a nejsou-li příliš četny, a připouje výstrahu, napomenutí, povzbuzení atd., jak nejlépe se hodí k povšechnému obsahu homilie. Záležel-li úvod ve shrnutí perikopy u větu obecnou, vrací se tato věta na konci opět ve formě přiměřené závěru. Jiný způsob závěru jest, že kazatel vzbuzuje posluchače, aby pravdy dnes slyšané v paměti zachovali a častěji uvažovali; bylo-li poslední mravné naučení obzvláště důležité, zůstává závěr při něm a vyvozuje z něho předsevzetí napomenutí atp. Obsahem závěru může však býti též nové naučení praktické, jakéhož v posavadní přednášce ani dotčeno nebylo, jest-li jen dosti důležité a souvisí-li přirozeně s celým textem biblickým anebo některou částí jeho.

*) Srovn. Špachta, l. c. II. str. 5. a sld.

Závěr homilie, kteréž úvod výše položen jest: Ó velebná, přepodivná moudrosti a prozřetelnosti boží, která všechny věci k dobrému obracet umíš! — Bůh všechno řídil tak, aby Pán Ježíš co nejlépe mohl vykonati, k čemu byl na svět poslán. Poddejmež se tedy, nejmilejší, ochotně s celou důvěrou nejvyšší moudrému řízení božímu. Proto jsme se narodili, abychom cnostným životem nebe dosáhli. Ovšem jest to úloha těžká, práce nesnadná; ale nebojme se, vždyť nepracujeme sami; neviditelná ruka vede nás, libezný hlas otcovský zve a cestu oznamuje nevystihlá moudrost řídí všechny osudy naše. Nebojme se, ale důvěru mějme, pevnou a nezvratnou důvěru v Boha. Nic nemůže uškoditi nám pod ochranou boží, ani zlost a nešlechternost lidská, ani leš a šalba ďábelská; nebo Ten, kterýž pečlivě bdí nad námi, porazí nepřitele a obrátí také nejhorší věci k našemu dobrému. Amen.

2. Forma homilie netoliko ctihodna jest a sama sebou se zamlouvá jakožto nejstarší způsob veřejného vyučování náboženského, ale nepřímou i církev sama ji nařizuje, rozkazující, aby duchovní správci lidu křesťanskému vykládali písmo svaté*). Nad to ještě má tento způsob vyučování pastýřského přednosti, z kterých užitečnost jeho jasně vysvítá. Jsouc přednáška důvěrná i prostá, prospívá homilie i těm posluchačům, kteří pro své skrovné vzdělání nemohou náležitě pojmuti kázání thematického; v homilii možno jest, pouštěti se při výkladu a doloze v takové podrobnosti, pro kteréž v kázání sotva lze místa naléznouti; ona vůbec podává příležitosti k velmi rozmanitým poznámkám a doložkám mravním; budí pozornost lidu, poněvadž rozbírá slova čteného textu biblického a předvádí je ve spojení jejich s naukou církevní; pomáhá více nežli který jiný druh přednášek rozuměti písmu svatému a seznamovati se s ním; ona i mocněji působí v mysl věřícího, poněvadž slova kazatele nezdají se tolik býti pouhé slovo lidské, následující bezprostředně za slovem božím a s tímto v jedno splývající; ona i kazatele mocněji váže k půdě církevní a nedopouští zacházeti u volbě úkolů k věcem málo jen pomáhajícím náboženskému vzdělání lidu**).

Ovšem zase pravda jest, že homilie nezřídka pro množství myšlének v podkladě jejím vyjádřených nemůže ani jedné věnovati tolik času a práce, aby ji s dostatek rozvinula, a že časté přechody od místa k místu, od pravdy ku pravdě bývají příčinou jednotvárnosti, poněvadž ne vždycky snadno jest, na-

*) Conc. Trid. sess. XXII. de ref. c. 4.

**) Schleiermacher, l. c, str. 717.

leznouti přechody vhodné a zajímavé. Nemožnost důkladného rozvoje důležitých nauk v homilii sama již k tomu vedla, že kazatelé si oblíbili formu řeči klasické. Touto se při vhodném střídání nahraňuje, co by scházelo, když by se jediné užívalo homilie, užíváním homilie pak vedle formy rhetorické zjednávají se lidu křesťanskému prospěchy, kteréž působí tento starobylý a ctihodný způsob veřejného vyučování.

K vypracování homilie dobré nevyhnutelně třeba jest vědomostí a dobrých spisův exegetických, vzdělání ascetického a rozvažování pilného, aby homilie byla poučná i vzdělavací, ne pak pouze jalové a neužitečné obracení slov biblických.

§. 58. Křesťanské cvičení.

1. Nejvíce prostý způsob vyučování pastýřského jest křesťanské cvičení. Slovem tímto vůbec míní se srozumitelné a soustavné poučování o křesťanských pravdách víry a mravů, tedy vlastní katechese pro dítky ve školách a podobné vyučování lidu dospělého.

Ve smyslu vlastním a vesměs obyčejném jest křesťanské cvičení ono pastýřské vyučování, kteréž na základě katechismu veškeru nauku křesťanskou rozbírá, ji s ohledem na dospělé obšírněji vykládá, odůvodňuje, na život obrací, v paměť i v mysl vštěpuje. Čas k vyučování tomuto ustanovený jsou neděle po celý rok, a sice v dobu odpoledních služeb božích. Koná se pak ne pouze v chrámu, ale i v domech soukromých, není-li chrámu ani kaple dosti prostranné v jednotlivých obcích farní osady, z kterýchž každou náleží duchovnímu správci neb pomocníku jeho navštívití za příčinou křesťanského cvičení tolikráte do roka, kolikráte možno jest při svědomitém užívání času a při povinné horlivosti o duchovní vzdělání osady.

Aby křesťanské cvičení skutečně lidu prospívalo, třeba jest při něm ohled míti na rozdílné posluchačstvo, mezi kterýmž i dítky školní i mládež dospívající a dospělá i otcové a matky jsou.

Forma cvičení křesťanského jest dílem forma školní katechese, dílem forma náučného kázání.

Úvod vyplňuje se krátkým opakováním posledního cvičení anebo se běře z perikopy toho dne anebo z předmětu,

kterýž právě na řadě jest; krátké opakování bývá nezbytno a protož vyhovuje se potřebě této, i když samo není obsahem úvodu.

Po krátkém úvodu ohlašuje se předmět prostě a srozumitelně, jednotlivé náučné věty, jak obsaženy jsou v katechismu, předkládají se ve způsobě otázky a odpovědi, každá jednotlivá (leckdy též spolu s jinými zároveň) se vykládá, s potřebu se odůvodňuje a na život obrací, vše způsobem prostým, krátce, tonem důvěrné rozmluvy.

Když byl duchovní správce rozebral celou část na jednotlivé cvičení ustanovenou, otazuje se na podstatné věci, aby je tímto způsobem lépe vštípil a také se přesvědčil, jak byly pochopeny. S otázkami svými obrací se ku mládeži školní, k dospělejším pak jenom těm, které již sám byl ve škole vyučoval a za tolik poučené a nebázlivé zná, aby správně a hlasitě odpověděli. Mnoho záleží na tom, aby nebyl zahanben, kdožkoli odpovídati má; a protož doplňuje a šetrně sám opravuje duchovní učitel, co by v odpovědi nedostatečného anebo chybného bylo, mnohé odpovědi ještě sám opakuje, aby ode všech lépe slyšány a pochopeny byly, každé odpovědi dobré projevuje uznání neb pochvalu.

Prošed takto celý svůj výklad, přikročuje k *závěru*. Tento budiž nedlouhé sice, ale jadrné, srdečné i dojemné povzbuzení, napomenutí, mravné naučení, kteréž k určité cnosti, k jistému smýšlení neb konání směřuje a s celým obsahem náuk přednášených dobře souhlasí. Za vlastní obsah jeho bere se buďto některé naučení mravné, kterého již při výkladu krátce dotknuto bylo, anebo myšlénka nová, kterou sobě duchovní správce pro závěrek uschoval, leckdy též vyvrácení křivých zásad, omluv, námitek přednesené náuce odporných a valně rozšířených. Závěrek tento zvláště k dospělejším se obrací a poskytuje vhodné příležitosti, aby duchovní správce osadníkům svým, když toho shledává potřebu, jako otec dítkám, laskavě i důtklivě na srdce položil, co by k posílnění křesťanského života i křesťanské kázně sobě v obyčej vzítí aneb čeho by se varovali, co by společným vynasnažením, jako údové jedné rodiny, odklízeti a zamezovati měli, aby jména obce křesťanské hodni byli, jeho snad nehyzdili, pověst dobrou zachovali aneb jí znova dobývali. — Důležitost závěrku na cvičeních křesťanských ukládá duchovnímu za povinnost, aby jej dobře promyslel, naň se pečlivě připravil; přednášení jeho budiž věrný

výraz nábožnosti, srdečnosti, kněžské důstojnosti a pokud možno dbej vzbuditi spasitelné pohnutí.

Zvláštní oddíl cvičení křesťanských jest *vyučování svatopostní*. Toto jest vyučování osadníků oddělených dle stavu a pohlaví a koná se na ten cíl, aby všickni dospělí se připravili ku hodnému přijetí svátosti pokání a oltářní. Také toto vyučování bere katechismus za svůj základ, ač ovšem obmezuje se na věci nejpotřebnější a tyto předkládá s ohledem na poměry jednotlivých stavů. Paterní částí svátosti pokání a náuka o svátosti oltářní probírají se při tom vyučování způsobem praktickým, aby lid nejen v paměti sobě obnovil, co by přijímajícím ty svátosti třeba bylo činiti, ale aby v něm probuzeno bylo takové položení mysli, v kterém záleží podstata pravé pobožnosti, náležité dispozice. Obzvláště v závěrku vynasnažuje se duchovní správce, aby cit pravé skroušenosti, úcty, důvěry, vděčnosti a pevný úmysl v posluchačích probudil, že vynasnaží se horlivě, aby dle síly své působili s milostí, kteráž je k pokání a ke sv. stolu zve, jakož i úmysl, přičiniti se potom s milostí boží o nápravu života upřímně a vytrvale. — Poněvadž na poyaze vyučování tohoto závisí hodné přistupování mnohých, může duchovní správce jinak než jen po svědomité přípravě sobě tušiti, že povinnosti své vyhověl svědomitě.

2. Konají-li se křesťanská cvičení ve chrámě, oděn jest kněz rochetou a štolou; nežli mluvit počne, modlí se na hlas „Otče náš“ a „Zdravas“, pozdraviv prve shromážděných pozdravením křesťanským. Po cvičení následuje obyčejná pobožnost odpolední. — Koná-li se křesťanské cvičení mimo chrám, děje se na místě slušném a kněz aspoň v taláru se objevuje. Po skončeném vyučování následuje společná modlitba, ku kteréž dobře jest voliti pobožnost času přiměřenou, jak ji snadno naleznouti v rozličných knihách modlitebních, ve sbírkách litaní a t. p. Společná pobožnost taková bude lidu příjemna i užitečna, bude mu i nějakou náhradou za odpolední služby boží, v kterých účastniti se málo kdy možno jest osadníkům od farního chrámu vzdáleným. — Pozdrží-li se kněz po vykonané práci ještě za nějakou dobu na místě ve spolku s některými osadníky, jakž na mnoze jest obyčej, má vhodnou příležitost, aby o událostech a snahách časových, vůbec o věcech výhradně anebo převahou pozemských, ve smyslu křesťanském promluvil. Velmi často naskytuje se mu zde příležitost, aby seznal, jaké knihy a časopisy na osadě se čítají, jaké smýs-

šlení vniká ve vrstvy lidu; nejednou může tu přímým způsobem dáti naučení, rady neb výstrahy o věcech, o kterých mluvit na kazatelně možno není a jinde se příležitost nenaskýtá. I tato, ač ovšem vedlejší stránka, zasluhuje povšimnutí, také ona zveličuje důležitost pastýřského vyučování po jednotlivých obcích osady.

3. Důležitost a užitečnost křesťanských cvičení jest převeliká; nižádné vyučování veřejné zajisté nemůže se k lidu a zvláštním potřebám jeho schýliti a jim vyhověti tolik, jako vyučování toto. A pro tuto příčinu synody církevní a nařízení biskupská ve všech diecésích osadnímu duchovenstvu velí a je vybízejí, aby všecku možnou pilnost a péči věnovali této části úřadování svého. Druhá synoda budějovická (r. 1872) *) obnovujíc nařízení prov. sněmu pražského **) napomíná duchovenstvo, aby nejen laskavým a vábívým způsobem toto vyučování konali, nýbrž také odměnami mládež k účastenství vzbuzovali, skrze nábožné jednoty, buď na tento cíl zakládané anebo skrze jiné již zavedené, kromě jiných skutků nábožných, také hojnou návštěvu těchto cvičení schvalovali a na srdce kladli.

Nařízení tato zasluhují všeobecného uvážení. Shledává se zajisté, že v některých krajinách vlasti naší valně zacházejí a někde i zašla již křesťanská cvičení. Kdyby smutný tento zjev neměl na osadách, kterých se týče, býti jenom dočasný, a kdyby snad ještě více zobecněl, vzešla by z toho nenahraditelná škoda, která by za nedlouhý čas v celé velikosti své poznána byla také od těch duchovních správců, kteří snad neužívají všech možných prostředkův, aby ctihodnou praxi cvičení křesťanských zachovali a zvelebili. Dost často děje se v lidském životě, že důležitost a potřeba jistého zřízení nejpatrněji se ukazuje teprve, když toto nedbáním anebo jinými příčinami zašlo. Častěji vzpomenutý spis biskupa Orleanského (*Sur la prédication populaire*, oddíl II. *La parole catechistique*) výmluvně líčí, jakou záhubu přinesl křesťanskému životu ve Francii úpadek cvičení křesťanských (*catéchisme de persévérance*); ze spisu toho však vysvítá též, kterak rozmanitých prostředků se chápe horlivé duchovenstvo francouzské, aby tato cvičení zase vzkříšena a od lidu hojně navštěvována byla.

*) Stat. V.

**) Conc. Prag. Tit. II. cap. 6. str. 58.

Článek 6. Přednášení.

§ 59. Obecné vlastnosti. Důležitost.

Přednášení řečnické (*pronuntiatio*) jest vyjádření myšlének a citů hlasem a přiměřenými pohyby a posuňky těla; vyjádření hlasem slove *ústní přednáška, deklamace*, vyjádření pohybováním těla slove *tělohyb řečnický (actio)*.

Přednášení správné jest dokonalý výraz vlastního přesvědčení kazatelova, dojmu, jež na něho činí pravda, a horlivosti pastýřské, kteráž hledá posvěcení lidu, jeho utvrzení v pravdě, naklonění jeho k úmyslům Bohu milým. Obecnému zákonu tomuto činí zadost, jest-li *a) prosté a přirozené* t. j. vyjadřuje-li myšlenky a city, jakož u lidí vzdělaných a způsobných v obyčeji jest, všeho se vystříhajíce, co by strojené bylo, přetvářivé (*affektované*) a přepiaté; *b) přiměřeno individualnosti kazatele*; tento zajisté nesmí jiných kazatelů následovati aneb nápodobiti tolik, až by úplně zapíral přirozený způsob svůj; cvičení jeho jen k tomu se nese, aby přirozené vlohy své ušlechtil, co chybného aby odložil; *c) vroucné, důstojné a mocné*, t. j. takové, na němžto se zračí, že kazateli skutečně záleží na duchovním blahu posluchačů, že sobě dosti vědom jest vyššího poslání svého a že vynakládá všecko, aby pravdě k vítězství pomáhal; a protož vystříhá se všeho, čím by se prozrazovala nedbalost, co by všední a sprosté bylo; *d) pevné a skromné* t. j. kazatel nepočíná sobě bázlivě a rozpacitě, ani domýšlivě a hrdě.

Dle rozdílného druhu řeči jeví se na přednášení některá z těchto vlastností patrněji nežli jiná; ale do jisté míry spojují se po každé všechny, *srdečnost a pravá zbožnost* jest duše jejich.

Slovu božímu i zákonům řečnickým přiměřené přednášení jest věc důležitosti veliké; dosvědčuje zajisté zkušenost, že kazání látkou i slohem ne mnoho vynikající při dobrém přednášení lépe se líbí a více působí, nežli řeč obsahem i formou dokonalá, přednáší-li se mdle, suchopárně, chladně*).

Pro tuto důležitost přednášení řečnického повинen jest kazatel v oboru tomto se zdokonalovati, nepokládaje za věc

*) Srovn. Špachta, I. c. str. 190.

vedlejší, co sami sv. otcové za vážnou měli. Pravidla řečnického umění mohou u věci této méně podati nežli v ostatních ohledech; cvičení soukromé, následování dobrých kazatelův a svědomitá příprava k jednotlivým řečem prospívá tuto nejlépe.

I. Příprava na přednášku.

1. Příprava na duchovní přednášku nejprve žádá svědomitého *vypracování*.

Odvážiti se na přednášku bez náležité přípravy (improvisace, kázání ex abrupto) snad dovoleno jest mužům neobyčejným, u nichžto k velikým schopnostem druží se veliká zásoba vědomostí bohoslovných a kteří, majíce dar výmluvnosti, za delší léta již nabyli znamenité obratnosti v úřadě kazatelském. Jinak jest improvisace provinění hrubé a neomluvné, leč by ve mimořádných případech neodkladné práce v duchovní správě byly učinily přípravu nemožnu. Bez přípravy zajisté nijak možno není kázati jasně a poučně, zvláště pak není možno působiti v srdce a vůli posluchačův. Kazatel nepřipravený jenom mluví, ale nekáže; proto i řeč jeho není schopna poutati pozornost a zájem lidu, a káže-li se bez přípravy často anebo až obyčejně, jest konečný následek, že osadníci sobě i kazatele i jeho mluvení znechucují, duchovních přednášek vůbec a brzy také ostatní bohoslužby se vzdalují *).

Aby kázání po každé se zdarem vypracovati mohl, vzbuzuje křesťanský kazatel v sobě nábožnou a ku práci této spůsobilou mysl.

Toho pak nejjistěji dosáhne, pohrouží-li se prve na dobrou chvíli ve čtení některé části písem svatých neb literatury patristické, spisu ascetického, zdařilého kázání a t. p. a vykoná-li důvěrnou modlitbu na tento úmysl. Co času na tuto předběžnou přípravu vynaloží, nebude ztraceno; nábožná i povznešená mysl, kterou takto vzbudil, provázeti jej bude při práci, usnadní mu ji a vtiskne jí svůj ráz.

Ne vždycky snadno jest hned na počátku formulovati předlohu (a ústřední myšlenku) tak, aby se zvláštním účelem přednášky dobře souhlasila; toto daří se častokráte až když byl kazatel o předmětu čili úkolu za jistou dobu meditoval a

*) Dieulin, l. I, II. chap. 4. Jungmann, l. c. II. str. 540.

četl, shledávaje a také hned na hrubo poznamenávaje myšlenky vhodné, jak se mu naskytují.

Zásobu myšlének třeba jest potom seřaditi v celek, jehož části dobře spolu souvisí. V této práci ovšem nejprve závisí na správném vytknutí předlohy a pak čelných bodů čili hlavních myšlének, ježto by podstatný obsah, vlastní jádro celé přednášky byly a všechny společně se rovnaly předloze. Čelné tyto body neb hlavní myšlenky ovšem jsou již dány v přednáškách na základě biblickém (homilie, kázání o dějích a osobách biblických) a na základě katechismu pracovaných, dílem také v kázáních liturgických. V kázání thematickém závisí jich stanovení na kazateli samém, jak totiž pojal svůj předmět a jaké myšlenky vhodné ku rozvoji shledal.

Shledané, zatím jenom na hrubo zaznamenané a číslicemi označené myšlenky řadí vedle obsahu jejich pod obecnější výrazy (body), dobře rozeznávaje, co z nich náleží k výkladu, v kterých obsahuje se důkaz, v kterých pohnutka, kde by která svoje přirozené místo naleznouti, jak by jednotlivé důkazy, pohnutky a vůbec jednotlivé části za sebou následovati měly dle zákonů logických a psychologických.

Jakmile se kazatel na předloze, čelných bodech a pořadu jejich ustanovil, má již vytýčenu dráhu, po které se bez velikých obtíží dále bráti může; neboť všechna další práce bude již jenom rozvoj čili slohové vypracování čelných bodů, jakž toho třeba s ohledem na posluchače a na zvláštní účel řeči. Rozvoj všech jednotlivých bodů pak bude rozvoj předlohy, jejíž vlastní smysl (při kázáních náučných) a pravdivost (při kázáních paraenetických), jakožto celku, vysvítá z rozvoje všech bodů čelných aneb v rozvoji tomto se za pravdivou osvědčuje.

Vytknuté a ve přirozeném pořadu souhlasně s účelem řeči sestavené čelné body jsou *nástin* čili plán řeči. Pakli při každém bodu čelném krátce ještě poznamenány jsou myšlenky, ve kterých provedení (rozvoj) jeho záleží, povstává z nástinu *osnova*, skissa, kterouž netěžko bude v úplnou řeč vypracovati.

Začátečníkům a vůbec mladým kazatelům jest považovati za neporušitelný zákon, že každou i sebe menší duchovní *přednášku celou napsati náleží*. Kdo již delší léta svědomitě pracoval a spisoval řeči své a takto již dosáhl znamenitější zručnosti, může přestávati na podrobných nástinech, kteréž ovšem důkladně promysleti a prostudovati třeba bude. Přednášky ne-

obyčejné, slavné a kdykoli pro zvláštnost obsahu větší opatrností ve výrazu třeba, i sami zkušení a obratní kazatelové píší celé anebo v některých aspoň odstavcích do slova.

Podobně třeba jest mladšímu kazateli, aby se každé přednášce *dobře na paměť naučil*. V práci této třeba jest za mnohá léta vytrvati, ač ovšem neprospívá úzkostlivě na každé slovo konceptu hleděti. Zkušení a obratní kazatelé memorují jenom přednášky zvláště důležité aneb některé odstavce, při kterých pro jisté příčiny na každém slově záleží. Ale vždy třeba jest i zkušeným kazatelům, aby chod řeči své a čelné myšlenky její sobě vštípili dosti pečlivě.

Práce důkladná a její memorování usnadňuje se, pakli kazatel již několik dní prve svoji řeč napsal, potom zase v jiný den znova bedlivě prošel a opravil, co by opravy potřebovalo. Opisovati svoje vypracování nehrubě prospívá; lépe jest, již při práci samé úhledněji psáti a na opravy něco místa ponechat. Směstnává-li se kázání na prostoře malé, označují-li se body a podružné části písmeny neb číslicemi, podtrhují-li se význačná slova a důležité věty, podporuje se paměť a usnadňuje se přehled.

Proti nehodám na kazatelně co nejvíce ujistiti se může kazatel, pakli aspoň dva dni před výstupem na paměť se učiti počne, na práci tuto zvláště ranní a večerní hodinu některou vynakládaje, při tom sobě místo a posluchačstvo na mysl uváděje. Aspoň jednou říkej svoje vypracování na hlas, pilně pozor obračej na zvuk i na gesta; přihodí-li se, že říkáje kázání z paměti někde uvázne, nenahližej ihned v rukopis, ale raději přemýšlej, až by mu ono místo zase na paměť přišlo. V den přednášky samé nebylo by dobře, aby ještě soukromí na hlas celé kázání své říkal anebo se jemu ještě (aneb teprve) učil, hlasité odříkávání odnímá sílu tělesnou. memorování bezprostředně před výstupem mívá za následek, že paměť potom na kazatelně dobře neslouží. Aby hlasu svého ušetřil a sílu tělesnou zachoval, zdržuj se hovoru zbytečného a únavného. — Stalo-li se pro jakou koli příčinu, že paměť na kazatelně selhala, záleží všecko na tom, aby se kazatel nezarazil a sebe mocen zůstal; jest-li na mysli sebrán, bude mu možno věc už pověděnou krátce a jinými slovy opakovati, anebo k nejbližší větě, části podružné neb k dílu následujícímu tak přejíti, aby obyčejný posluchač ani neznamenal mezery. Neuměl-li pak by kazatel při nehodě této zachovati pokojné a sebrané mysli, bylo by

menší zlé, raději v rukopis nahlédnouti a takto své i posluchačů rozpačitosti konec učiniti.

2. Kromě této rhetorické třeba jest i čistě *duchovní* neb *ascetické přípravy*. Tato záleží nejvíce ve vzbuzení dobrého úmyslu a v důvěrném se poroučení nejvyššímu a jedinému Mistru, v jehož jméně bude kazatel mluvit. Aby myšlének svých nerozptýlil, vystříhej se v nejbližší čas. před kázáním pokud možná všeliké roztržitosti, a procházej vypracování své *vředy* duchu podle čelnějších odstavců.

II. Ústní přednáška.

Tato má dvě obecné vlastnosti, v kterých všecka její dobrota záleží: zřetelnost a rozmanitost.

1. *Přednáška jest náležitě zřetelná*, pakli kazatel *a)* dobře vyslovuje složky (artikulule), dobře dbá přestávek grammatických a přízvuku; *b)* mluví-li s potřebu zdlouha, *c)* hlasitě.

a) Každé slovo pronášej kazatel tak, aby všechny jeho složky (slabiky) dobře slyšány byly; šetření toho pravidla mnoho přispívá, aby posluchači také slabšímu hlasu kazatelovu dobře rozuměli. — Veliká vada jest a zřetelnosti překáží polykání slov a slabik, což nejsnadněji se na konci vět přihází, neumí-li kazatel na sebe dosti pozoren býti. Základ pronuciace dobré jest logické čtení.

Znaménka rozdělovací slouží k rozeznání vět a členů jejich; kazatel dbej, aby jich šetřil a po každé bez přetrhování pronášel všecka slova, mezi nimiž není znaménka rozdělovacího. — Podobně mnoho záleží na slovném neb grammatickém *přízvuku* (akcent), t. j. na mocnějším pronešení jedné slabiky, jak toho duch řeči žádá. V českém jazyku klade se přízvuk na prvou slabiku slova; jdou-li jednoslabičné předložky před jmény, překládá se přízvuk na ně, kromě slůvka *dle*. Nepřízvučna (atona) jsou *zájmena příklonná* (enklitická): *mi, ti, si, mě, tě, se*, od kterých se nikdy věta počítati nemůže, pak *jednoslabičné spojky*, pokud samy o sobě stojí.

Nešetření akcentu, kvapné a bezpřízvučné pronášení slov jednoslabičných, zbytečné trhání vět a nevšímání znamének rozdělovacích ubližuje i srozumitelnosti i příjemnosti přednášky.

b) Vůbec dobře sluší, aby kazatel *zdlouha* mluvil. Mluvení rychlé nesnáší se dobře s vážností kazatelskou a překáží sroz-

umitelnosti, poněvadž posluchači nemohou s myšlenkami svými kazateli postačiti. Kde jsou místa pathetická, tu kazatel obzvlášť pozor na sebe měj, aby nad míru rychlý nebyl, neboť tato již sama sebou k rychlejší přednášce pudí. Avšak nejen rychlost, ale i zdoluhavost přílišná jest vadna; onať nejsnáze vede k jednozvučnosti a jednotvárnosti, unavuje a nudí posluchače.

c) *Síla hlasu* budiž taková, aby kazatel ode všech posluchačů slyšán býti mohl; dostatečná a přiměřená síla ovšem něco jiného jest nežli nemírné křičení, kteréž unavuje a s důstojností slova božího se nesrovnává. Kde mírněji se mluví, jako v úvodu a na počátku dílu (pojednání), třeba jest pozor míti, aby hlas nebyl slab tak, že by k posluchačům něco vzdálenějším ani nedocházel.

Síla i zdoluhavost hlasu vůbec (nehledíme-li k jednotlivým částem řeči) řídí se prostorností a povahou místa. Nejlepší měřítko síly a rychlosti jest *ohlas*; kde se zvuk náhle odráží (ku kazateli vrací) a silně ozývá, tu náleží mluvit slaběji a rychleji; kde ale zvuk později se vrací, zdoluhavěji mluvit třeba. Ve chrámech velikých mluví se vůbec zdoluhavěji nežli v malých; podobně čím jest posluchačstvo četnější, tím hlasitěji mluvití náleží. — Skoro ve všech kostelích velikých usnadňuje se ústní přednáška, postaví-li se kazatel uprostřed kazatelny a mluví-li, pokud možná, směrem průsečným proti pevné ploše (stěně, pilíři), nikdy ale proti dveřům neb oknům otevřeným, proti křížovým chodbám aneb rovnočárně do délky ložové. Maje kázati v nepovědomém chrámu velikém, vždy budiž kazatel tak opatrný, aby se optal, v kterém směru nejvhodněji se přednáší.

2. *Náležitá rozmanitost u přednášení* obzvlášť působí, aby se kázání líbilo, živé, mocné a důrazné bylo.

Rozmanitosti se dosahuje vhodnou *proměnou rychlosti, síly a výšky hlasu* (modulace). Tu velmi mnoho záleží na tom, aby kazatel dobře uměl hlasem pronéstí rozdělovací znaménka mluvnická (interpunkce) a jmenovitě aby hlas jeho náležitě dopadal na konci vět. Přízvuk mluvnický a náležitý dopad při tečkách mohou se považovati za nejjistější základ dobré modulace. Proti této hřeší: *jednozvučnost* (monotonie), t. j. mluvení stále jedním tonem bez patrné proměny, *rovnozvučnost* (isotonie), při které se ton sice mění, ale jednotvárně bez

mnoha odstínů, a *zpívanost*, která na konci vět povyšuje hlasu aneb dopadá jenom na polo.

Rozmanitost, a s touto zase živost, líbeznost, mocnost a důraznost přednášky má nejvlastnější podstatu svoji v tom, když veškerá proměna v rychlosti, síle a výšce hlasu přirozeně s obsahem harmonuje, *za měřítko majíc ušlechtilejší konversaci společenskou*, obecný život. Rozdílné představy a city mají svůj rozdílný výraz v řeči lidské a docházejí ho všude, kdež mluví se podle skutečného přesvědčení a skutečného stavu mysli. A protož tím rozmanitěji bude přednáseti kazatel, čím bude se více shodovati přednáška jeho s přirozeným způsobem obecně lidským, jen toho se varujíc, co by s vážností slova božího ostáti nemohlo.

Aby zákonu rozmanitosti mohl zadost učiniti, drží se kazatel vůbec *základního nebo středního tonu*, od kteréhož i sestupovati i vstupovati snadno může. Tento základní ton jest vesměs důrazný, opravdový a horlivostí oživený. V jednotlivých případnostech mohou okolnosti anebo vnitřní povaha řeči míti vliv na základní ton přednášky; v řečech slavných bývá zajiště vyšší, v řečech prostě poučných, v řečech potěšovacích a v truchlořečech nižší, hlubší. Hledíme-li k methodickým částem řeči, srovnává se úplně s jejich povahou a účelem, aby se v mírnějším tonu mluvit počalo, v dalším běhu aby se ton povyšoval a sesiloval, ku konci pak aby řeč plynula mocným tokem. Který kazatel má silný, mocný hlas, velice budiž pozoren, aby ho nepovyšoval a nesesiloval kromě affektu, neboť pak by přednáška obtěžovala posluchače a nijak by neměla rázu jemné srdečnosti, jehož při duchovní řeči třeba jest. Velmi překáží dojmu a působnosti řeči. pakli kazatel dávno před závěrkem vynaložil všecku sílu svoji tak, že při nejdůležitějších místech nemá již čeho přidati anebo snad až tolik se unavil, že při závěru jenom slabě přednáseti může.

Základního tonu jako pevné půdy užíváje, proměňuje kazatel rychlost, sílu a výšku hlasu svorně s povahou látky a jednotlivých myšlének. *Klidné podávání* nebo *sdílení*, *poučování* a *vypravování* žádá důvěrného tonu, kterýž jest jemný, prostý, ne tuze nízký; vypravování, popisy a lícně živé přednášejí se hlasem mocnějším. Kazatel nikdy nenápodobuje hlasu osob, jichžto slova uvádí; citáty obyčejně hlasem nižším a zdlouhavěji se pronášejí.

Důkazy přednášejí se živě, vážně, tonem určitým, kterýž jest ohlas vnitřního přesvědčení kazatelova.

Affekt přímý mluví živě, zvučně, mocně a hbitě; výraz jeho zakládá se tolik ve přirozenosti člověka a v okamžitém stavu mysli jeho, že nesnadno jest také hlasem nevyjádřiti těch citů, ježto srdcem hýbají, ale také nesnadno, ano i nemožno, hlasem vyjadřovati city, kterých v srdci není. Přirozený způsob, kterak vůbec projevuje člověk city své, jest nejlepší pravidlo, kterým se kazatel spravuje; co nad tento přirozený způsob ještě více by se dalo, to již by nebylo přednášení kazatelské, nýbrž byla by deklamace a slovu božímu vesměs odporná affektace.

Aby pravý, rozhodující smysl věty nebo i důležitost jednotlivé myšlenky náležitě vynikly a posluchačům neušly, k tomu slouží *akcent* neb *důraz řečnický* (emphasis), který v tom záleží, že nejdůležitější věta nebo část věty nebo jednotlivé slovo významné zvýšeným a jako stisknutým hlasem se pronáší. Aby pak řečnickým akcentem se nerušila harmonie přednášky, třeba jest již něco dříve povyšovati hlasu a po akcentu zase zvolna přecházeti ke způsobu klidnějšímu.

Při větách, kterými se vyjadřuje *očekávání*, povyšuje se hlas a sestoupá při těch, kterými se očekávání vyplňuje. A protože vstoupá hlas v předvěti periody (protasis) a v první polovici souvětí periodám podobných, sestupuje pak ve závěti (apodosis) a vůbec při větách, kteréž ukončují celou myšlenku. Podobně jest při postupu (climax); postupuje-li myšlenka od menšího k většímu, vstoupá i hlas, sestupuje-li se u větších větách anebo jednotlivých pojmech od většího k menšímu, klesá povlovně i hlas.

Na konci otázek nepřímých ani v písmě otazník se neklade a podobně ani hlas nepovyšuje se, když ústně se pronášejí; na př. Tázali se sv. Petra, co by činiti měli, aby zavrženi nebyli. — Avšak ani všechny přímé otázky nedopouštějí, aby na jejich konci se hlas povyšoval. V obyčejné rozmluvě povyšuje se hlas pouze při těch otázkách, jichž tázacím slovem se neoznačuje pojem, dopadá však čili klesá na konci otázky, jejímž tázacím slovem nějaký pojem se vyjadřuje. Tázací slova pojmová jsou: kdo, co, jak, kde, kdy, kolik, o čem, čím a t. p.; na konci takových vět tázacích dopadá hlas téměř jako při teče, leda že slabika předposlední se pronáší hlasem povýšeným.

Nepojmová slova tázací jsou: zdali, ne-li, zdaž, není-li pravda (latinské *num, non - ne, utrum - ne*).

Protivy přednášejí se dopadáním a proměnou tonu; *mezi-věti, vložky* (parenthese), *vedlejší poznámky* pronášejí se vždycky tonem zvláštním, hlubším a slabším, velmi *důležité připomínky* ale hlasem povznešeným a sesíleným.

O vstoupání a dopadání hlasem rozhoduje také vzájemná *souvislost myšlének* a *vět* po sobě jdoucích; čím slabší jest vniterná souvislost a čím více třeba naznačiti, že jistá řada souvislých myšlének ukončena jest, tím také nížeji dopadá hlas na konci.

S rozdílným dopadáním hlasu souvisí též délka *přestávek* (pausa). Po slovech a myšlénkách, ježto zvláště vyniknouti a se zračiti mají, vždy následuje přestávka, a tedy po oznámení předlohy a rozčástení jejího, po otázce, zvolání (exclamatio) a t. p., leč by mocný affekt sám sebou pudil k postupu rychlému. Čím se více dokonává řada myšlének příbuzných a souvislých (na př. na konci částek podružných), anebo čím méně u vniterném spojení jsou věci po sobě jdoucí, tím déle trvá přestávka, nežli se přikročí k věcem následujícím; protož i nejdelší přestávky jsou po úvodu a po 1. dílu. Delších přestávek bývá třeba na počátku nebo uprostřed delších obvětí, ano leckdy též po jednotlivých slovech, jako: *avšak, nikoli, ano, neboť* následuje-li po nich něco velmi důležitého.

III. Tělohyb řečnický.

Tělohyb řečnický (akce, gesta) má za úlohu, aby podpořoval a doplňoval slovo, jsa očím posluchače, co hlas kazatelův jest uším jeho. Přirozený tělohyb nemálo přispívá, aby se myšlénky, zvláště pak city znázornily a mocněji v posluchače působily. I v této stránce jest nejlepším učitelem skutečný život lidský. Ne každá věta potřebuje provázena býti gesty; ale kde se jich užívá, všude platí o nich pravidlo, aby s myšlénkami a city přirozeně souhlasily, jejich přirozený projev byly. Před obecenstvem málo vzdělaným jest akce a výrazu ve tvářnosti mnohem více třeba nežli před posluchači vzdělanými; těmto zajisté snáze postačuje přiměřené slovo, aby myšlénku jasně a živě pojali, kdežto při posluchačích málo vzdělaných a málo mysliti umějících slouží gesta za prostředek znázorňovací, kterýž

přímo slouží poznávavosti nižší a takto usnadňuje poznání rozumové.

1. *Postava těla* budiž pevná i slušná; za jednotejnou chybu považuje se postava ztuhlá na způsob sochy a zase ustavičné kolísání na pravo a levo nebo až ku předu a na zad, časté a přílišné nakloňování těla, časté kývání. Všelická proměna postavy děje se znenáhla, prostě a klidně, leč by náhlý affekt i náhlou proměnu postavy ukládal. *Ruce* odpočívají klidně na okraji kazatelny, kdy neprovázejí slov přednášených; *nohy* stojí pevně a blízko u sebe; pravá obyčejně jest lehce ohnuta v kolenně. *Hlava* nevztýčuje se přímo, ale skloněna jest mírně k'prsoum, pakli affekt anebo vůbec živost přednášky jinak nevelí. Pozdvihuje-li se hlava, stranou-li se obrací anebo se hlavou kývá, vždy jsou pohyby takové důstojny, vážny, nedějí se kvapně; přisvědčuje-li k něčemu kazatel, pokyvuje mírně a slušně hlavou, popírá-li něco, zase podobně na pravo a levo uhýbá.

Na vzhledu čili tvářnosti odrázej se, kromě míst pathetických, vnitřní klid, přívětivost a skromnost. *Oči* zůstávají otevřené a k posluchačům obrácené; pohled těkavý nebo dlouho na jediné místo upřený jednotejně chybný jest.

2. *Pohybování ramen a rukou* řídí se obsahem a částmi řeči; vůbec a vesměs budiž nenucené, prosté, ušlechtilé. Když přednáška v úvodu nebo po delších přestávkách se klidně počíná, když něco nízkého, zlého, špatného, zavrhování, ošklihost se vyjadřuje, pohybují se ramena i ruce *v prostore nižší*, t. j. od okraje kazatelny až k prsoum. — Při poučování, výkladech a důkazech, při vypravování, nepřímém pathosu a vůbec při mírném affektu... pohybují se ramena i ruce *v prostore střední* t. j. ve výšce prsou. Při mocných pohnutích mysli pohybují se ruce *v prostore vyšší* t. j. od prsou až do výše hlavy. Nikdy nesluší pozdvihovati rukou až nad hlavu, tisknouti je tuze k tělu, vztahovati je přímo; zůstávají v loktech zahnuty, nikdy pod okraj kazatelny se nespouštějí, leč by se v affektu mluvilo na př. o uvržení do pekla, o upadnutí do neštěstí, záhuby a t. p. Odmlčel-li se kazatel na chvílku, nenechává rukou vztažených ani rozestřených.

3. *O hrsti zvlášť* (dlani a prstech) platí pravidlo, aby vždy byla *úplně, ale nenuceně otevřena*; ruka provází slovo, nepředstihuje ho však ani se opozďuje za ním.

Nejčastěji pohybuje se jenom ruka *pravá*. Rozdílná poloha a rozdílné hnutí ruky *naznačuje myšlenky*. Ruka drží se *vzhůru dlaní* a rámě vztahuje se lehce k posluchačům, jako by se jim pravda podávala, při výkladu, otázce, vybízení k něčemu. *Dlaní dolů a zároveň vlnovitými pohyby* naznačují a jako ztvrzují se věty naučné, jistota pravdy a dokazování. *Dlaň obrací se dolů a zároveň se ruka stranou táhne*, jako by kazatel odstrkovati chtěl, když něco se popírá, haní nebo se naznačuje opovržení, odmítání, zlořečení. Drže *ostrůžky ruky před sebou* ve prostoru vyšší, vyjadřuje kazatel pochybnost a nejistotu.

Při *slavném a živém ujišťování* pokládá se dlaň na prsa; při *modlitbě* spínají se obě ruce ve výši prsou, a podobně také při *snažné prosbě* k posluchačům anebo vyjadřuje-li se útrpnost, podivení nebo zoufání. — Při modlitbě mohou se ruce držeti rozpiaté u výši prsou, při modlitbě pohnuté povyšují se rozpiaté ruce nad ramena. *Bolest* vyjadřuje se, any ruce spiaté a všemi prsty s obou stran sevřené k dolním prsoum se tisknou, hlava pak i oči buďto se sklopují nebo vzhůru se obracejí. *Radost* naznačuje se rukama rozestřenýma a vzhůru k nebi pozdvíženýma; podobně i *děkování* a *plesání*

Obrací-li se oko ku předmětu, o němžto se mluví, na př. k oltáři, obrazu, kříži..., hne se týmž směrem i ruka.

Všeliké hnutí ruky děj se zdlouhavě, nikdy rovnočárně, ztuhle, vždy nenuceně, svobodně; *pohybování vlnovité a šikmé* vůbec považuje se za slušné, přirozené a vkusné.

Kromě *pravé* pohybuje se *také levá ruka*; pohybování obou jest sesílení akce a protože pamatovati sluší kazateli, aby často a bez potřeby neužíval obou rukou. *Protivý*, nezáležejí-li v jednotlivých slovech naznačují se střídavě pravou a levou rukou; *všeobecnost* (všickni lidé, celý svět a t. p.) naznačuje se oběma tak, že rozcházejí se od sebe. Mluví-li se o vzrůstu, přibývání něčeho, pozdvihují se obě ruce povlovně.

Užívá-li se jenom jedné ruky k akci, opírá se druhá (levá) klidně a nenuceně na okraj kazatelny.

Mluví-li se od oltáře, pohybuje se obyčejně jenom *pravá ruka*, ana *levá* nenuceně spočívá na prsou; na konci řeči může se i *pravá* položit přes *levou*.

Vůbec budiž pohybování ramen a rukou mírné a zdlouhavé, veškerá akce při ušlechtilé prostotě rozmanitá, živá, čilá. Snáze jest na ujmu akce častá, jest-li pouze mechanická a neshoduje se úplně s myšlenkou, nežli akce řídká, ale přirozená.

4. *Prsty* volně k sobě přiléhají a nejsou přímo vztaženy; palec nemnoho se vzdaluj od prstů. Prsty oddělují se od sebe, když se vyjadřuje *ustrnutí* neb *úžas*, zavírají se v pěst na označení pevného úmyslu, odhodlanosti; avšak obě tyto akce velmi řídky jsou a jenom na okamžení. Všecky prsty ohnouti a jenom jeden vztažený držeti nebo jím ukazovati, jest akce vždy neslušná.

Poznámka. Náležitá péče o zachování hlasu ukládá kazateli, aby o rozumné otužení těla dbal, poněvadž toto i hlasu prospívá, kazatel pak proměněm teploty velice vystaven jest. — Výborný prostředek, posílení hlasu a chrániti ho před chraplavostí, jest, často mluvití a přednáseti hlasitě. Pokud možná, vystříhej se toho kazatel, aby uhřátý neb unavený vstupoval na kazatelnu a nikdy nenamáhej se, aby nad sílu svou mluvil anebo křičel. — Těsné pásky na krku vždy překázejí, ano i škodí kazateli. Příliš teplé odívání prsou, rychlé vychladnutí, ostré a silné nápoje, dráždivé pokrmy, všeliká nestřídnost u požívání nápojů líhových působí v čistotu a jasnost hlasu velmi škodlivě. Po kázání třeba jest varovati se průvanu a náhlého vystydnutí; brzy po kázání pítí jest velmi škodlivé.

Při velmi slabém ústrojí hlasovém a dychacím možno jest ve chrámech malých, zachovávali se náležitá opatrnost, konati úřad kazatelský. Nikdy však neodvažuj se kazatel takový do chrámů velikých anebo ku kázání pod širým nebem; buďto zajisté nevyhoví nebo zdraví svému velice uškodí*).

IV. Ritus přednášky duchovní.

Roucho liturgické ku zvěstování slova božího před lidem shromážděným jest kromě rochety štola barvy denní. Na den dušiček a na veliký pátek bere se štola černá. Řeč při pohřbu počíná se po mši zádušní před absolucí, kazatel pak ani štoly ani rochety neobléká**). Řeholníci vstupují na kazatelnu tak oděni, jak podle řehole své k modlitbě chorové oděni jsou.

Jda ku kazatelně má kazatel hlavu pokrytou birretem, jež snímá, jde-li mimo oltář; chová-li se na oltáři tom velebná svátost, pokleká před ním, jinak jenom se pokloňuje. Vystave-

*) Srovn. Stöhr, Handbuch der Pastoralmedizin, str. 216. a sld.

**) Caerem. episc. lib. II. c. 10, 11. S. R. C. 14. června 1845.

na-li nejsvětější svátost, zůstává přes celé kázání zastřena. *Jest-li biskup přítomen*, jde kazatel nejprve k němu, a nesa štolu přeloženou přes ruku levou, pokleká před biskupem, líbá ruku jeho a slovy: „Jube domine benedicere“ prosí za požehnání, a když je byl obdržel a ruku biskupovu políbil, dává štolu na sebe a jde na kazatelnu. (Byla-li by řeč při pohřbu, nežádá požehnání.) Příznivý dojem na posluchače působí, jestliže kazatel, prve než na kazatelnu vstupuje, na stupních oltáře kleče se modlí.

Na kazatelnu vstoupiv odkládá birret, knihu perikop a ohlášek a kleče modlí se, dokud zpěv lidu trvá. Píseň před kázáním jest obyčej starobylý a má za účel vzbuditi nábožnou a vnímavou mysl v posluchačích. Překrásná píseň česká „Otče náš, milý Pane“ i svým obsahem i nápěvem výborně účelu tomu slouží; jest jenom přáti, aby smysl a účel její občas byl vyložen a všude o správné zpívání velebného hymnu toho náležitě pečováno bylo.

Po písni povstává kazatel, ukloňuje se ku shromážděným a pozdraviv jich slovy „Pochválen buď“ atd. dělá kříž zvolna i nábožně, týmž způsobem říká předslov a pak vybízí k modlitbě, řka: „Prve nežli o těchto slovech rozjímati počneme, pomodleme se za dar Ducha svatého“. Modlitba tato jest jednou „Otče náš“ a „Zdravas“; před ní a po ní nedělá se kříž. Není-li předslovu, opomíjí se i tato modlitba. Po modlitbě bere knihu perikop a dí: „Povstaňte a poslyšte svatých čtení, která se čtou na neděli“ (na slavný hod, na slavnost, na svátek). Nedělaje znamení kříže čte nejprv epištolu i s nadpisem, po té pak dělá kříž a čte evangelium, na konci jehož líbá knihu a dí: „Ta jsou slova dnešního sv. evangelia.“ Jest-li epištola velmi těžko rozuměti, čítá se pouze evangelium. Perikopy čtou se jenom při kázáních se mší svatou spojených.

Odloživ knihu bere birret, opakuje předslov a pokrývá hlavy, ohlédá se klidně po shromážděných, nežli mluvití počíná. Při jménu Ježíš, nejsvětější Trojice, nejsvětější svátost, snímá birret na pravou stranu a nakloňuje hlavy. Podobně snímá se při oslovení biskupa přítomného, primicianta, jubilanta, na konci exordia a 1. dílu, při vzývání, modlitbě. Vystavena-li ve velebná svátost, nepokrývá hlavy; přítomen-li biskup, má kazatel hlavu pokrytou.

Stala-li by se mezi kázáním nějaká výtržnost, obrací kazatel pokojně zraky v tu stranu, kde někdo stále mluví nebo

se lomož děje. Nepostačuje-li pohled, aby výtržnost přestala, zastavuje kazatel na chvíli; toho jmenovitě třeba jest, když někdo mezi posluchači omdlel anebo pro jinou příčinu někoho z chrámu vyvádějí.

Káže-li od oltáře, stojí na straně evangelia a hlavy nepokrývá. Od oltáře za mše svaté káže se před Credo hned po evangeliu, nebo i na konci mše svaté po evangeliu posledním. Káže-li celebrant před Credo, zůstává v mešním rouchu; podobně může zůstat oblečen, káže-li od oltáře až po závěrečném evangeliu. Káže-li s kazatelny, ať před Credo, ať na konci mše, skládá kasulu a manipulus při oltáři na straně epištoly. — Káže-li před Credo jiný kněz, sedí celebrant v ornátu mešním blízko oltáře, avšak mimo stupně jeho, leč by sám biskup byl. Sněm pražský žádá, aby se zachoval, kdež posud jest obyčej, kázati mezi mší svatou *).

Následující po kázání modlitby a ohlášky nazývají se *Pronaos*; jméno to přeneseno jest na ně od místa povýšeného před lodí**), s něhož se za starší doby vyučování pastýřské dalo. Pronaos řídí se zákony a obyčejí diecése; v budějovické diecési nařízeno jest, aby se kazatel modlil v čas čtyřicetidenního postu každou neděli a každý svátek tři božské cnosti, pětkrát „Otče náš“ a „Zdravas“***). Kromě manželství ohlašují se padající v ten týden církevní posty, všechny zasvěcené a též nezasvěcené svátky těch svatých, kteří lidu více povědomi jsou a od něho se zvláště ctí; dle obyčejů místních ohlašují se fundální mše, leckde i mše podle stipendií běžných. Cokoli biskup k ohlášení nařizuje, to se i ohlašuje; jenom s povolením biskupovým mohou se ohlašovati nařízení moci světské; ohlašování ztrát děje se vůbec a náleží jen pamatovati, aby se dalo slušnými slovy.

Kde obyčej taký jest, dává kněz lidu požehnání prve nežli s kazatelny odchází; kde obyčej toho není, pozdravuje slovy „Pochválen buď...“ Káže-li sám biskup anebo káže jiný za přítomnosti biskupovy, předpisuje *Caeremoniale episc.* požehnání biskupské.

*) Ritus celebr. missam VI. 6. — Conc. Prag. Tit. II. c. 5. str. 54.

**) Viz str. 98. a 313.

***) O slibu křestním viz str. 349.

§ 60. Dějepisný přehled o kazatelství křesťanském.

Po apoštolích zastávali kazatelský úřad obyčejně jenom biskupové; řídčeji kázali kněží, velmi zřídka diakoni, jmenovitě za přítomnosti biskupa. V západní církvi jest sv. Augustin první příklad kněze, kázajícího za přítomnosti biskupa; v církvi řecké pak mnohem dříve počali kněží zastávat biskupy. Duchovní přednášky záležely v prvních dobách církve skoro výhradně u vykládání oněch slov biblických, která se četla při slavnosti eucharistické; avšak i kromě oběti mešní mluvívalo se k lidu shromážděnému. Část písem od biskupa zvolenou předčítal lektor (od 6. století výhradně diakon) a po čtení následoval výklad poučný a povzbuzující.

Místo, odkudž kazatel mluvil, byl chor (presbyterium); biskup mluvil sedě na stoličce své, kněz pak od oltáře. Asi od 4. století, když kněží vůbec již kazatelský úřad konali, zřizovala se v dolním choru povýšená lešení, *ambo* (pronaos), s kterých se k lidu mluvívalo *).

Ve 2. a 3. století nemohlo řečnictví duchovní ještě vynikati; v bouřích té doby měli učitelé křesťanští za přední účel, vzbuzovati ku stálosti a vytrvání u víře neméně nežli ve svatém životě, kterýž byl nejmocnější apologie náboženství křesťanského. Jiná převládající stránka tehdejšího vyučování pastýřského bylo vyučování katechumenův a obrana křesťanské víry proti předsudkům i pomluvám pohanským. Skvělý vzor starobylých řečí náučných jsou katechese sv. Cyrilla Jerusalemského († 386).

Když se bylo křesťanství obecně rozšířilo ve státu římském a když ustála protivenství krutá i krvavá, pozbývalo vyučování pastýřské rázu převahou náučného a obranného; ale povahovějná jeho známka důvěrné a srdečně dojemné promluvy, — pro kterouž také již Origenes je nazval jménem *homilie* — nikoli neztrácela se. *Nejkrásněji kvetla homilie ve století 4. a 5.* Nejznamenitější vzdělavatelé její byli na *východě* po Origenovi Efrems syrský († 378), Athanáš († 373), Řehoř z Nazianzu († 390), Basil Veliký († 379), Řehoř z Nyssy († po 394), Jan Zlatoústý († 407), Cyrill Jerusalemský, Cyrill z Alexandrie († 444), Theodoret z Cyru († 458); na *západě*: Ambrož († 397), Augustin († 430), Petr Chrysolog († 450), Leo Veliký († 461), Maximus Turinský († po 465), Caesarius Arelatský († 542). K nim druží

*) Kdy kazatelny v obyčej počaly vcházeti, praveno na str. 98.

se ještě ve století 6. a 7. Rehoř Veliký († 604), Isidor ze Sevilly († 636) a Ildefons z Toleda († 667)*).

Vedle homilie nalézáme v dobách těchto již také obyčejnou řeč, *sermo*; tato však ani se neváže na jednotnost předmětu ani na pravidelnost rhetorické formy, a jest obyčejně jenom řeč příležitostná, zejména za podnětem velikých slavností církevních**).

Ve století 6. a odtud dále až k dobám scholastické theologie klesalo duchovní řečnictví hlouběji a hlouběji. Příčiny zjevu toho sbledávají se v dějinách o stěhování národů a jich obrácení na víru. Největší část kněžstva nemohla v těch dobách opatřiti sobě dostatečného vzdělání, a proto i přemnohých ani s to nebylo, aby pastýřské vyučování zastávali

Za nejpřednější pomůcku sloužila tehdejších a ještě i pozdějších věků kazatelům *homiliaria*, sbírky homilií patristických v pořadí roku církevního. Nejstarší homiliare složil k rozkazů Karla Velikého diakon Pavel († 799); úmysl císařův byl opatřiti neporušené texty homilií ku čtením na církevních hodinách***). Později též jiní spisovali a vydávali *homiliaria*; v Čechách veice rozšířeno bylo homiliare biskupa Heřmana. Překlady homilií v jazycích lidu obecného nebo podobné k nim výklady perikop vydávaly se pod jménem *postilla*, kteréž slovo povstalo z rubriky v homiliariích, že po slovech evangelia (*post illa sc. verba evangelii*) čísti jest homilii tam položenou.

Nicméně také v dobách obecného převratu vyskytují se slavní a veice vzdělaní kazatelé. Za takové počítati náleží věrozvěsty národů germánských a slovanských, přemnohé z průvodců a pomocníků jejich. *Beda Ctihodný* (671—735) a svatý Bernard († 1153) ukazují ve svých homiliích, že téměř dostihli sv. otců ze století čtvrtého a pátého.

Znameníť vliv na oživení a nový rozkvět duchovního řečnictví měly scholastika a mystika, založení řádu kazatelského (Dominikánů) a františkánského†)

Od 12.—15. století vynikají v úřadu kazatelském Svatý Dominik, František Serafinský, Tomáš Akvinský Antonín Pa-

*) Srovn. Benger, Pastoraltheologie I. § 37. n. 8. III.

**) Příklady starobylého sermonu nalézáme v římském breviáři ve čteních 2. noct. zvláště na velké svátky.

*) Wetzer und Welte, Kirchenlexikon, 2. vyd. čl. Homiliarium.

†) Benger, Pastoraltheologie I. § 37. n. 11. II.

dovanský, Bernardin ze Sienny, Vincenc Ferrerský, Tomáš de Villanova, Vavřinec Justinianův, Berthold Řezenský (minorita ve 13. století), dominikán Tauler (ve 14. století), Geiler z Kaisersbergu (v 15. století). V Čechách: Konrad Waldhauser, jejž Karel IV. do Prahy povolal, Jan Milič Kroměřížský, Konrad ze Štěkny, Matěj z Janova, Jan Hus, před nešťastným poblouzením slavný řečník na synodách pražských.

Kazatelé doby této (12.—16. století) opustili starobyrou formu homilie; na místě této nastoupil *sermo*, kterýž neobmezuje se na jeden předmět, ani pořádá obsah svůj podobně, jako se v kázání formy rhetorické děje. *Sermo* kazatelů středověkých přihlížel k perikopě, ale nebyl výklad její; slova neb události v evangeliu byly mu za podnět, aby o některých náukách podrobněji jednal *).

Bouřemi revoluce náboženské zastavil se další vývin duchovního řečnictví, kteréž nyní po výtce zabývalo se polemikou, přecházející až vášnivou a nedůstojnou; následek tohoto směru byl, že v krajinách střední Evropy, kam vnikl protestantismus, kleslo kazatelství na stupeň velmi nízký a na něm také ještě zůstávalo, když v zemích sousedních k veliké dokonalosti se povznášelo **).

Avšak nicméně dosvědčují dějepisné zvěsti a pozůstalá z těch dob kázání, že i tehdy vynikali mnozí mužové katoličtí nad obyčejnost a všednost, kteří směrem apologetickým a polemickým se berouce důkladně poučovali o pravdě katolické, jí proti novotářům hájili, bludnost nových náuk na světlo stavěli, před novotami a lehkomyšlností u věcech náboženských důrazně varovali. Paměti české zachovaly nám z doby před bitvou bělohorskou jména některých znamenitých kazatelů, kteří ve století 16. a 17. působně pracovali na obhájení pravdy katolické a bojovali statečně proti vnikajícímu do Čech protestantismu. Z kazatelů pražských jmenují se ***): *Jiří Bertold Pontanus*, kanovník a generální vikář r. 1582.—1614. Tento na svých kázáních důkladně jedná o pravdě katolické a dovozuje z dějin českých, kterak byly Čechy šťastny, dokud přidržovaly se pravé církve kterak ale uvedeny v neštěstí skrze husitství

*) Kázání Petra Skargy namnoze mají tuto formu.

**) Schleinitzer, Das kirchliche Predigtamt, str. 24.

***) P. Josefa Svobody T. J. pojednání „Die Kirchenschliessung zu Klostergrab und Braunau“ ve 3. seš. „Zeitschrift für katholische Theologie“ r. 1886.

a jiná kacířství. Tato methoda se potkávala s dobrým prospěchem a protož i následovali jí též jiní kazatelé, jako: Dr. *Jan Raš*, Dr. *Bartoloměj Rotlender*, Dr. *Ondřej Kokr*. Kromě těchto ještě vynikali ve chrámě sv. Víta: kanovník Dr. *Arsenius z Radbuzy*, ježž současný spisovatel nazývá „zelotes religionis catholicae, sui temporis haereticorum terror, concionator nervosissimus“; Dr. *Šimon Brož*, Dr. *Christofor Milleder* „veliký chvalořečník čistoty“, a Dr. *Jan Ctibor Kotva*, znamenitý pro své řeči i pro politické působení ve prospěch dynastie habsburské. *Jan Locika Domažlický*, farář u sv. Mikuláše na Starém Městě pražském vydal tiskem *Kázání o utrpení Krista Pána, O posledním soudu* a některá jiná (v Praze r. 1618.), která, jakož Balbin píše, té doby velmi chválena byla *). Kromě Prahy vynikali: Dr. *Bartoloměj Flaxius*, děkan v Litomyšli, potom v Plzni, *Adam z Vinoře*, farář Krumlovský, *Daniel Hájek*, farář v Litomyšli, Dr. *Martin Pfeiffer*, farář v Kadani, *Valentin Ceykan*, farář v Duchcově, Dr. *Daniel Hessel*, farář v Jindřichově Hradci, *Martin Strakonický*, farář ve Strašeni. Ze řádu jesuitského (uvedeni do Čech r. 1555.) vynikali na kazatelkách: Václav Šturm, P. Wolfgang. Alex. Vojt, Jan Suchý, Mich. Tolmaier, Vojtěch Chanovský.

V Polsku, Italii, Francii a Španělsku dosáhlo duchovní řečnictví od 16.—18. století dokonalosti posud nebývalé; forma rhetorická zobecněla a na vrch dokonalosti uvedena byla. Církev polská honosila se v 16. a 17. století slavnými kazateli, mezi nimiž obzvláště vynikají: Wujek († 1697) a Petr Skarga († 1612). Země románské měly v této době výborné kazatele, mezi nimiž nehynoucí památky zasloužili Pavel Segneri († 1696.) v Italii, Ant. Vieira († 1697) v Portugalech, Jan z Avilly († 1569.) ve Španělech. Dobu každého z mistrů těchto předcházely a následovaly celé školy dobrých kazatelů, kterýmiž duchovní řečnictví důstojně a s velikým prospěchem lidu věřícího pěstováno bylo. — Nejkrásněji rozkvetlo kazatelství ve Francii; Bossuet (biskup z Meaux † 1704), Bourdaloue (Jesuita † 1704), Flechier (biskup z Nimesu † 1710), Fenelon (arcibiskup z Cambray † 1715), Massillon (Oratorian, později biskup Clermontský † 1742) zůstanou na vždy velikými vzory kazatelů. Ještě dlouho po nich měla církev francouzská hojný počet výborných kazatelů, vzdělávajících se dle vzoru výše jmenovaných

*) Koberův Slovník náučný sv. IV.

mužů, slavených po celé Evropě; avšak čím dále 18. století se klonilo přes polovici svou, tím více také klesalo kazatelství*).

Velikost kazatelů výše jmenovaných záležela ne pouze v dokonalosti rhetorické formy, ale také v důkladnosti obsahu; základ její bylo důkladné vzdělání vědecké a neúhonnost života. Poněvadž ale u přemnohých následovníků jejich základu toho se nedostávalo, a směr rationalistický dále a dále se rozžíral ve třídách vzdělanějších, po městech vůbec a také v duchovenstvu (gallicanismus, illuminatismus): nemohla pouhá forma nijak postačovati, aby duchovní řečnictví zachovalo svůj posvátný ráz a svoji moc, kterouž mu dáti může jedině duch církevní a čistá pravda evangelická. Velebnost a mocnost, ve kteréž uměli představovati křesťanskou pravdu velicí mistři, přecházela u jejich napodobitelů v jalovou nabubřelost, pro formu zanedbával se obsah a lidu podávaly se, na místě vážné pravdy v rouše prostém, pěkně stylisované řeči, kteréž nejen na pevném základu víry nestály, ale i zjevně od církevní nauky odstupovaly. Historikové kazatelství polského velice žalují na škodlivé následky, kteréž za sebou táhla vášnivá touha mužů schopných i neschopných, psáti a přednáseti kázání dle vzorů francouzských**). Podobně bylo také v jiných zemích, ač liché krasomluvectví nikde tolik neopanovalo jako ve Francii. ažnost a církevního ducha zachovali úřadu kazatelskému ještě také v posledních desetiletích 18. věku, kromě ctihodných mužů některých, zvláště *kazatelé misionářští* ve Francii a v Itálii.

V Německu a ve vlastech našich neshledáváme v době této jmen, ježto by vedle mistrů polských a romanských postavena býti mohla. Čas od r. 1648. až do polovice věku 18. stol. počítá se za nejmutnější dobu posvátného řečnictví v Německu***) a Rakousku, v Čechách již od r. 1620†). Bezuzdá obraznost, nedůstojný vtip, titěrnost, zhrblá a nevkusná forma snižovaly slovo boží a překážely působnosti jeho. Nejprzednější representant doby té a ducha toho jest Abraham a sancta Clara (Augustinian, od r. 1669. dvorský kazatel ve Vídni, kdež

*) Schleiniger l. c.

**) Wilczek, Pastoralia. Tom. I. 261.

*) Benger, Pastoraltheologie I. § 37. n. 20.

†) S výjimkami čestnými mezi kazateli, kterých dotčeno na str. 348. a 349.

† r. 1709.) Že způsob tento i v Čechách byl oblíben, lze již dle názvů souditi, pod kterými tištěna kázání jednotlivá i celé sbírky *).

„Kázání z toho věku nesou na sobě tento ráz“ (úplná po-
kaženost chuti literární), „podobajíce se často více hádankám,
nežli náukám víry a mravnosti a jsouce namnoze slohem nedů-
stojným, ač někdy dosti jadrným sepsána“ **). Této doby nej-
více v obecnou známost vešli: Bohumír Bílejovský, Fabian
Veselý, Antonín Kelský, Leopold Fabricius, Antonín Koniáš.
V druhé polovici 18. století aspoň v tom již k lepšímu obracet
se počalo kazatelství, že důstojnější a čistější mluvy dbalo, ač
kázání z doby této duchem nekatolickým valně porušena jsou;
obojí tato známka jest věrný odlesk doby, v kteréž novověká
literatura německá dle vzorů francouzských rozkvetla, duch
rationalismu pak i z Francie vnikal i doma horlivě byl pěst-
stován, maje úrodnou půdu v protestantství.

Také v Čechách počal ku konci 18. století půdy nabývat
lepší vkus a probudilá uvědomělost národní blaze působila i
v kazatelství. Dovoleno-li souditi dle vydávaných tiskem du-
chovních řečí, stal se v oboru tom veliký pokrok, aspoň od let
dvacátých věku našeho, ač nelze popřít, že namnoze pře-
kládala se kázání německá. Znalcům literatury české povědoma
jsou tiskem vydaná díla homiletická před r. 1848. a z doby
novější. Jména: Rychlovský, Jirsík, Sláma, Zahradník, Řehák,
Daneš, Štulc, Havránek, Ondrák, Em. Doležal, Kulda, Černohouz
požívají na poli homiletickém až posaváde pověsti dobré, dílem
i výborné. Positivný základ církevní, kterýž u vědě katolické
vrch obdržel, zračí se ovšem také v kazatelství. A toto bude
svoji úlohu tím zdárněji konati, čím upřímněji duchovenstvo
i lid ku katolické církvi přilne; historie zajisté ztvrzuje pravdu,
že duchovní řečnictví jeden krok drží s obecným duchem a ži-
votem lidu i kněžstva katolického a tím krásněji rozkvetá,
čím svědomitěji dbá kněžstvo na pokynutí a zákony církve,
čím dává se více voditi duchu církevnímu, kterýž jedině jest
pravý duch křesťanský. *Duše posvátného řečnictví jest, jakž*
pěkně dí Chateaubriand, víra.

*) Viz Jungmannovu Historii literatury české (od r. 1849.) str. 300—315.
Špachtovu Homiletiku I. 25—43.

**) Špachta l. c. str. 24.